

TARTU ÜLIKOOL
PÄRNU KOLLEDŽ

**PÄRNUMAA
NOORTE TEADUSTÖÖD
III vihik
2011-2012**

Koostaja: Monika Übner
Väljaandja: Tartu Ülikooli Pärnu kolledž, 2013
Väljaandmist on toetanud Pärnu Linnavalitsus

EESSÕNA

Õppimises on kesksel kohal õpilaste aktiivne teadmiste konstrueerimise protsess. Selleks, et noored saaksid õppeprotsessis oma teadmisi laialdasemalt rakendada, tuleb luua nii koolides kui kooliväliselt erinevaid õppimiskeskondi, mis soodustavad mitmekülgsemate õppimisviiside ja -oskuste kujunemist. Oluline on ka see, et iga noor saaks ise seada oma sihid, õppida nii iseseisvalt kui kollektiivselt, avastada ja katsetada, leida endale sobivaim õpistiil.

Pärnu linna teadushuvilistel ja uurimusliku õpistiiliga noortel on olnud võimalus oma ideid, avastamisi ja katsetamisi esitleda ning kaitsta iga-aastastel noorte teadustööde konkurssidel, mille eestvedajaks on olnud Tartu Ülikooli Pärnu kolledži Noorte Teaduskeskus.

Käesolevasse kogumikku on koondatud 2011. ja 2012. aasta konkursi paremad tööd. Kogumiku koostamisse on oma panuse andnud üksteist Pärnu linna üldhariduskoolide õpilast. Lugeja saab hea ülevaate õpilasi huvitanud teemadest, uurimise eesmärkidest, avastustest ja kogu uurimisprotsessist.

Koostajad avaldavad tänu autoritele ja nende juhendajatele ning loodavad, et uurimuslik õppimine muutub noorte hulgas järjest populaarsemaks õppimisviisiks.

Monika Übner, PhD
Tartu Ülikooli Pärnu kolledži Noorte Teaduskeskus

Virve Laube
Pärnu Linnavalitsuse haridus- ja kultuuriosakond

SISUKORD

Jõgiste, Kristin Lisette	
Ravimtaimede kasutamine.....	3
Jürgenson, Maris	
Küberkiusamine – kiusamise üks alaliike kahe Pärnu linna kooli näitel	19
Kallasmaa, Kristiina	
Tõlkimine	43
Koppel, Juhan	
Rapsiõli kasutamine diislikütusena.....	89
Küüts, Nele	
Eesti murded ja murdesõnade tundmine tänapäeva kooliõpilaste seas	113
Paberits, Getter	
Eesti pensionisüsteem ja teise samba pensionifondide võrdlus	145
Pulk, Margaret	
Noorte slängisõnavara internetis	175
Raud, Mikk	
Euroopa ja islami kokkupõrge.....	199
Sommer, Eliisa	
Töötus Pärnus	245
Tamm, Liis	
Inimkaubandusse värbamine seksuaalse eksploateerimise eesmärgil	293
Tõnutare, Lisette	
Põlveliiges ja selle vigastused noortel sportlastel	317
Õpilaste teadustööde register 2005-2012	337

RAVIMTAIMEDE KASUTAMINE

Pärnu Kuninga Tänavä Põhikool
8. klass

KRISTIN LISETTE JÕGISTE

Juhendaja Lia Viller
2012

SISSEJUHATUS

Erinevate terviseprobleemide korral on ravimtaimi ja taimseid preparaate kasutatud väga kaua. Praegu on umbes 40% kasutatavatest ravimitest taimse päritoluga või sisaldavad taimseid toimeaineid.

Enamik taimsetest preparaatidest on saadaval ilma retseptita ja just see hõlbustab nende kättesaadavust, kuid võib põhjustada ka vale tarbimist. Paljud inimesed korjavad või kasvatavad ravimtaimi ise. Ravimtaimede tõhusa ja ohutu kasutamise propageerimisel on oluline roll kõigil meditsiinitöötajatel ja terviseajakirjandusel.

Töö eesmärk oli selgitada mõistet ravimtaim, anda lühiülevaade taimeravi ajaloost, tavainimeste teadmistest ravimtaimede kohta, küsida meditsiinitöötajate arvamust ravimtaimedega ravimise kohta ja koostada „Väike ravimtaimede kodaabits“ kümnest arsti arvates olulisemast ravimtaimest.

Töö eesmärgi täitmiseks viidi läbi uuring, kus osales 51 inimest, kes kõik olid seotud Pärnu Kuninga Tänav Põhikooliga (lapsevanemad, õpetajad, vanemate klasside õpilased) ja eraldi rühmana 10 meditsiinitöötajat. Esimese rühma moodustasid naised 63%, mehed 37%. Vastajate keskmine vanus oli 40 aastat. Küsitlusuuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne. Küsimustik koosnes üheksast küsimusest, millest viis olid valikvastustega ja neli vabalt vastatavad. Sooviti saada küsitletutelt informatsiooni ravimtaimede kasutamise ja hankimise, samuti ravimtaimealaste teadmiste saamise ning ravimtaimede kasutamise kohta konkreetsete haigusnähtude korral ja ka seda, kuidas inimesed ise hindavad oma sellealaseid teadmisi.

Küsimustele vastas 10 erineva erialaga meditsiinitöötajat, kellelt tahtsime teada, kas nad kasutavad oma igapäevatoos ravimtaimi, kas nad teevad seda haiguste ennetamiseks, teiste ravimite toetuseks või iseseisvalt haiguste raviks.

„Väikese ravimtaimede kodaabitsa“ koostamiseks moodustasid need 10 arsti/apteekrit igauks kümne nimetusega valimi, mille põhjal on koostatud ravimtaimede soovitusnimestik igapäevaseks koduseks kasutamiseks. Seejuures ei ole arvestatud konkreetse inimese spetsiifilisi haigusi, vaid ikka neid, mis on enam levinud.

1. RAVIMTAIME MÕISTE

Terminid ravimtaim kasutatakse tavaliselt, et tähistada taime või taime osa, mida hinnatakse selle ravi-, maitse- või aromaatsete omaduste poolest. Maailmas on ligikaudu 380 000 liiki taimi, mida on tundma õpitud, ja mitusada tuhat sellist, mis tuleb veel avastada. Kõigist teadaolevatest taimedest on ligikaudu 260 000 klassifitseeritud kõrgemate taimedena, see tähendab, et need sisaldavad klorofüllit ja sooritavad fotosünteesiks nimetatud protsessi. Fotosünteesil kasutavad taimed päikesevalguse energiat, et toota süsinikdioksiidist ja veest süsivesikuid. (1: 18) Igal kõrgemate taimede rühma liikmel on potentsiaal olla meditsiiniliselt kasulik. Siiski on sellel otstarbel uuritud vaid 10% taimedest. (1: 19)

Taime elusrakke võib võrrelda miniatuursete keemiatehastega. Nad võtavad sisse toormaterjalid (süsihappegaasi, vee ja päikesevalguse) ja muudavad need kasulikeks toitaineteks, selle protsessi kõrvalsaaduseks on hapnik. Paljud ravimtaimed avaldavad sügavat mõju teatud elusatele kudedele ja organitele, seepärast saab neid kasutada ravimitena haiguste ravimisel, hooldusel või ennetamisel. (1: 25)

Taim võib koosneda mitmest osast: lehtedest, juurest, viljast, õitest, koorest, vartest ja seemnetest. Igaüks nendest osadest võib sisaldada aktiivseid toimeained, mis annavad taimetele tema raviomadused. On ravimtaimi, mille toime on suunatud spetsiifilistele elunditele, ja on taimi, mida kasutatakse kui üldtoniseerivaid vahendeid organismi üldise tervisliku seisundi parandamiseks. On ravimtaimi, mis leevendavad valu ja põletikke, ning ravimtaimi, mis vähendavad lihaste spasme. Mõnel ravimtaimel on ergutav toime; teisel jälle rahustav ja lõõgastav mõju. Mõned tapavad baktereid; teised aktiveerivad organismi oma immuunsüsteemi.

2. TAIMERAVI AJALUGU JA TÄNAPÄEV

Praktiline taimeravi võib eelneä inimrassi tekkele. Loomade käitumise uurijad on jälginud, et paljud loomad otsivad haiguse korral spetsiifilisi taimi. Igaüks, kellel kunagi on koer olnud, teab, et kui koer sööb rohtu, siis ilmselt valutab tal kõht. (1: 28)

Esimesed inimesed õppisid taimede tervistavat jõudu tundma loomade käitumist järele tehes. Ajurveda, india rahvameditsiin, mida praktiseeritakse tänapäevalgi, võib olla isegi vanem kui viis tuhat aastat. Ravimtaimede kirjeldusi pandi kirja Muinas-Egiptuses papüüruserullidele. Lemmikravivahenditeks olid sibul ja küüslauk.

Kreeka arst Hippokrates (460-377 eKr), keda usutakse olevat esimene praktiseeriv arst, kirjutas oma kirjades üles kolmsada kuni nelisada taimse ravi vahendit. Esimesel sajandil loetles teine kreeka arst Dioscorides oma ravimtaimede raamatus viitsada taimset ravivahendit. (1: 97)

Kuulus arst Galenos (a. D. 137), kes teenis Rooma imperaatorit ja tema gladiaatoreid, kasutas patsientide ravimiseks ravimtaimede segusid ja nõiakunsti. Keskaja jooksul anti iidseid taimeravi vahendeid edasi põlvest põlve, kuid puudus ühtne ravisüsteem. (1: 97)

Viieteistkümnendal sajandil muutis trükikunsti areng inimestele informatsiooni kättesaadavamaks. Tudorite perekonnaarst John Gerard avaldas 1597. a *The Herball or General History of Plantes*, ühe esimesi inglisekeelseid raamatuid. Sellele järgnes kiiresti Nicholas Culpeperi *The English Physician Enlarged*, huvitav segu folkloorist, astroloogiast ja taimsest meditsiinist. Mõlemad raamatud muutusid äärmiselt populaarseks ning ravimtaimespetsialistid tsiteerivad neid veel tänapäevalgi. (1: 29)

1800. aastatel hakkas lääne meditsiin kasutama haiguste ravimiseks ka keemilisi preparaate, nagu elavhõbe, arseen ja väävel. Ravimtaimedega ravimist jätkasid inimesed, kes ei saanud enesele lubada tavameditsiini ravi või kes eelistasid taimeravi moodsale meditsiinilisele praktikale. Tänapäeval on ravimine ravimtaimedega ikka veel kõige esmasemaks tervise allikaks kuni 80 protsendile inimkonnast. Kuna lääne inimesed muutuvad perspektiivis üha globaalsemaks, kasvab ka huvi teiste rahvaste traditsiooniliste ravivõtete vastu. (1: 30)

Eestlased on tugevalt ravimtaimede usku. Seda on kinnitatud Tartu Ülikooli farmakognoosia dotsent Ain Raal, kes on taimi uurinud 35 aastat. Eesti on üks vähestest maadest, kus ravimtaimed on müügil pea igas apteegis. Üks Lõuna-Eestis tehtud uuringutest näitab, et kõigist apteegikülastajatest 76% tarvitab kas sageli või aeg-ajalt ravimtaimi. Efektiveks peab ravimtaimede toimet 73% küsitletutest. (Internet 1)

Taimeravi ei pea olema alternatiiviks tänapäevasele meditsiinile. Enamik taimi on leebed ravimid, kergemate tervishädade puhul saab inimene end ise aidata kasutades apteegist müüdavaid taimseid vahendeid. Viimastel aastatel on apteekide käsimüügis olevate ravimtaimede hulk tohutult kasvanud. Paljud nüüdisaegsedki ravimid on loodud rahvameditsiinis kasutatavate ravimtaimede koostisaineid järgides, mõnedki praeguste ravimite toimeained eraldatakse siiani taimsest materjalist. Suurim erinevus herbaal- ja akadeemilise meditsiini vahel seisab selles, et moodsad ravimid põhinevad üksikutele

keemilistel ühenditel, loodus on aga iga taime varustanud aktiivsete toimeainete spektriga. (Internet 2)

Juba ammu on vananenud seisukoht, et ravimtaimede kasutamine ja teaduse alternatiivsete harude harrastamine on omane ainult neile, kellel puudub tahtmine ja ka vaimsed võimed akadeemilise tavahariduse omandamiseks, ning et tegemist on pärismeditsiini odava ning enam kui kahtlase surrogaadiga. Paljusid alternatiivharusid õpetatakse-õpitakse koolides ja ülikoolides. Farmaatsia ja meditsiini alternatiivsed harud on kaasaegse teaduse uurimisobjektideks ning leidnud paljudes maades riikliku tunnustuse. (1: 34)

Viibimine looduses, selle tundmaõppimine, ravimtaimede kogumine ja kuivatamine, nende omadustega tutvumine pakub võimalusi tervislikumate eluviiside harrastamiseks. Ravimtaimede tarbimine on allutatud, nagu kõik muu siin maailmas, jõulisele reklaamile. Iga haigusele on olemas mitmeid ravimtaimi, mitte üks ja ainuke. Parem ravimtaim on kasvanud ikka kodumaal, 200 kilomeetri raadiuses. Eestis on juba praegu päris palju ravimtaimekasvatajaid, kellelt saadakse puhtaid, kodumaiseid ravimtaimi, mida on vajalik tarbida profülaktiliselt aasta ringi. (Internet 1)

3. RAVIMTAIMEDEALASE KÜSITLUSE TULEMUSED

Küsitluse eesmärgiks oli saada ülevaade tavainimeste teadmistest ravimtaimede kohta, samuti sooviti küsida meditsiinitöötajate arvamust ravimtaimedega ravimise kohta ja paluti neil koostada kõige olulisemate taimede nimekiri.

Uuringus osales 51 inimest, kes kõik olid seotud Pärnu Kuninga Tänav Põhikooliga, meditsiinitöötajate rühma kuulus nii praktiseerivaid arste kui ka apteekreid (10 vastajat). Küsitlusuuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne.

Tavainimeste valimi moodustasid naised/tütarlapsed: 32 isikut (63%) ja mehed/noormehed: 19 isikut (37%); vastajate vanus jäi vahemikku 13-74 aastat, kõige enam oli vastajaid vanuses 26-45 aastat (35%).

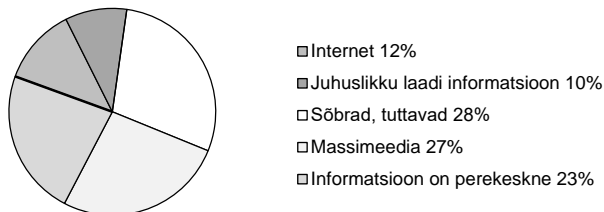
42 (82%) inimest kasutab ravimtaimi erinevate haiguste raviks, seitse (14%) vastas, et nad ei kasuta neid mitte kunagi ja kaks (4%) inimest olid seisukohal, et ravimtaimi tuleb kasutada vaid haiguste ennetamiseks või organismi tugevdamiseks. Kui inimene on haigestunud tõsiselt, siis vaid ravimtaimede peale ei looda ükski vastaja. 25 (49%) vastajat siiski arvas, et kergemate haigusnähtude puhul mõjuvad need küll ka ilma arstirohtudeta, 16 (31%) inimese arvamus oli, et ravimtaimedel on vaid toetav mõju.

Ravimtaimede ja nende preparaate ohutu kasutamise huvides või siis puudulike teadmiste tõttu ostab ravimtaimi vaid apteegist 32 vastanut (63%), 25 (49%) vastanut korjab taimi ise, kuigi vahel käiakse neid hankimas ka apteegist. Sugulastelt ja tuttavatelt saab ravimtaimi 12 vastanut (23%).

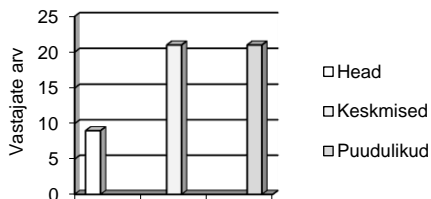
Meditsiinitöötajad olid arvamusel, et ravimtaimede kohta tuleks vähimagi kahtluse puhul küsida nõu kas arstidelt või apteekritelt. Paraku usaldavad patsiendid kõiki muid infoallikaid rohkem kui meditsiinitöötajaid või ei pidanud nad vajalikuks mainida niigi mõistetavat võimalust.

Küsitluse põhjal ilmnas, et kõige rohkem saadakse informatsiooni ravimtaimede kohta sõpradelt ja tuttavatelt (28%), järgmisel kohal olid massimeedia (27%) ja perekese infoinformatsioon (23%). Kõige vähem otsitakse teadmisi ravimtaimede kohta internetist (12%) või saadakse neid lihtsalt juhuslikult (10%). Tänapäeval ilmub palju käsiraamatuid, terviseajakirju, koduse ravi käsiraamatuid, sellepärast on huvitav tõdeda, et nii suur hulk inimesi saab oma taimedealased teadmised suulisel teel kas oma perelt või tuttavatelt/sõpradelt. Kasutatavad ravimtaimedealased infoallikad on kujutatud joonisel 1.

Enamus inimesi (42 vastanut) ise pidas oma teadmisi ravimtaimede kohta kas keskmisteks või puudulikeks, vaid üheksa inimest pidas oma teadmisi heaks. Väga hästi oma teadmiste kohta ei arvanud keegi. Halvemateks või lausa olematuteks tuleb pidada noorte inimeste teadmisi: mida noorem vanuseaste, seda kesisemad on ravimtaimedealased teadmised. Leidis ka vastajaid, kes ütlesid, et nad ei tea ühtegi ravimtaime, sellised inimesed kuulusid 13-14 aastaste rühma. Teadmised ravimtaimede kohta on kujutatud joonisel 2.

Joonis 1. Ravimtaimedelased infoallikad

Joonis 2. Küsitlute arvamused oma ravimtaimealaste teadmiste kohta

Küsimusele, milliseid ravimtaimi ja mille puhul on vastajad ise kasutanud, annab ülevaate lisas 1 toodud tabel. Vastajad tõid välja 36 erinevat taime, mida nemad kasutavad kodus ravis. Kõige populaarsemad olid kummel, mis leidis mainimist 27 korda, küüslauk ja pärnaõied, mida mõlemat nimetati 24 korral. Küllalt palju kasutatakse piparmünti, mida pakuti 18 korral, sibulat, mida mainiti 12 korda ja saialille, mis leidis nimetamist 10 korda.

Kõige tavalisema külmetuse, palaviku, nohu ja köha raviks kasutati paljusid erinevaid ravimtaimi. Näiteks külmetuse ja palaviku vastu kasutati järgmisi ravimtaimi: pärnaõied, raudrohi, vaarikas, jõhvikas, sinepulber, ingver, kullerkupp, must sõstar. Nohu puhul kasutatakse küüslauku ja aaloed. Köha vastu tarvitatakse raudrohtu, nurmenukku, eukalüpti, islandi samblikku, kasepungi, metsmaasikaid ning männikasve.

Tervise tugevdamiseks kasutatakse samuti paljusid erinevaid ravimtaimi: küüslauk, sibul, nõges, nurmenukk, ingver, kapsas ja kibuvits. Igasuguste põletikkude raviks tarvitati kummelit, peterselli, leesikat, melissi ja saialille. Veel kasutati ravimtaimi mädanike, paistetuste, haavade, kõrge vererõhu, kõhuhädade, põletuste, juuste väljalangemise, neeruhädade, närvilisuse vastu, samuti siis, kui on hääl ära ja vererõhk on kõrgeenenud või hoopis siis, kui on vaja lihtsalt midagi rahustavat.

4. MEDITSIINITÖÖTAJATE ARVAMUS RAVIMTAIMEDEST KÜSITLUSE PÕHJAL

Ravimtaimede tõhusa ja ohutu kasutamise propageerimisel on oluline roll tervishoiutöötajatel, nii arstidel kui ka apteegitöötajatel. Nemad peaksid olema tavainimese jaoks ekspertallikaks, kust saadakse teavet just konkreetsele patsiendile sobivate ravimtaimede kasutamise kohta.

Uurimistöös tundis autor huvi, missuguseid ravimtaimi arstid peavad kõige olulisemaks. 10 arsti moodustas igaüks 7-15 taimest koosneva nimekirja nende meelest igapäevaelus vajaminevate ravimtaimede kohta. Ei arvestatud konkreetseid inimesi spetsiifiliste haigustega, vaid moodustati nn esmaabipakike. Küsitlud 10 arsti mainis 36 erinevat ravimtaime, mis olid järgmised: salvei, kummel, põdrasammal, köömned, tammekoor, mustikas, astelpaju, palderjan, teepuu, küüslauk, ingver, lavendel, piparmünt, meliss, kortsleht, verihurmarohi, raudnõges, tšilli, safran, muskaatpähkel, islandi samblik, eukalüpt, roos, rosmariin, viiruk, mürri, sidrun, taruvaik, saialill, leesikas, kaseleht, pärnaõied, koriander, luuderohi, must sõstar.

Kõik arstid olid arvamusel, et ravimtaimi tuleks kasutada eelkõige haiguste ennetamiseks, haiguse algstaadiumis või paralleelselt põhiraviga. Nõu tuleks kindlasti pidada raviarsti või apteekriga, sest iga taim võib erinevatele inimestele mõjuda erinevalt. Põhireegel oleks, et ühtki ravimtaime ei kasutataks korraga palju ja pikaajaliselt. Kaks nädalat on keskmine kasutusaeg, kuid võib loomulikult olla ka erandeid. Meeles tuleb pidada, et taimed hakkavad mõjuma mõne aja pärast, näiteks alles nädal pärast regulaarse tarvitamise algust. Mitut erinevat ravimtaime üheaegselt arsti või apteekriga nõu pidamata ei soovitatud kasutada, sest koosmõju võib kujuneda soovitud vastupidiseks. Samuti on mitmete ravimite kasutamisel koos taimsete ravimitega ebasoovitavad kõrvalnähud.

Soovitati tutvuda 2005. aastal ilmunud raamatuga „Ravimtaimla“, mis annab hea ülevaate enamkasutatavatest ravimtaimedest ja tundub vastajate meelest olevat üks parimatest raamatutest. Heaks peeti ka ajakirjas Kodutohter 2005. aastal ja ka hiljem ilmunud ravimtaimedealast rubriiki, kus anti ülevaade haigustest ja vastavalt sellele, milliseid ravimtaimi kasutada. Põhjalikult kirjeldati taimede korjamist ja kasutamisiise. Eraldi väärrib mainimist ka see, et ära tuuakse võimalikud kõrvalmõjud.

Meditsiinitöötajate poolt kõige rohkem pakutud ravimtaimedest koostasime „Väikese ravimtaimede koduaabitsa“. Loetellu mahtus 10 erinevat taime, mille kohta rohkem informatsiooni on võimalik leida järgmistelt lehekülgedelt: köömned, meliss, tammekoor, kummel, saialill, leesikas, mustikas, ingver, piparmünt, lavendel.

5. MEDITSIINITÖÖTAJATE KOOSTATUD „VÄIKE RAVIMTAIMEDE KODUAABITS“

5.1. Köömned

Looduslikult kasvab köömen niitudel, teeservadel, võsastikes ja metsalagendikel. Taimel (köömen) on valged õisikarikad koondunud üheks kogusarikaks. Lehed on mitmekordselt sulgjad, vars haruline, seemned pikergused. (Internet 3, foto 1)

Korjata juulis või augustis (hommikul või õhtul). Kui seemned on pruunid (foto 2), siis viia taimed pööningule riidele järelvalmima, kus hiljem seemned vartest lahti pektakse. (2: 58)

Kuivatatakse õhurikkas, varjulises kohas. Kasutada teena, vesitõmmisena, seemneid toidus. Kasutada gaaside peetuse puhul, kõhupuhituse puhul, tõhustab seedimist, kergelt rahustav toime. Rahvapärased nimetused: kööme, köömel, köömes, kümmel, kümmelhein, küümne. (3: 114)

Foto 1. Köömen (Internet 4)

Foto 2. Köömned (Internet 5)

5.2. Meliss

Kasvatatakse kultuurtaimena. Eelistab päikesepaistelise kohta, kuid lepib ka poolvarjuga. Varred on kandilised, lehed asuvad vastakalt ning on reeglina südajad või ovaalsed (foto 3). Korjata lehed enne õitsemist. Kasutada lehti veetõmmisena tee joomiseks. Rahustav toime, soodustab seedimist ja uinumist, tõstab söögiisu ja leevendab kurguvalu. (Internet 6)

Foto 3. Meliss (Internet 7)

5.3. Tammekoor

Harilik tamm (foto 4) kasvab puisniitudel ja kuivades metsades, moodustades sageli tammikuid, kasvab ka istutatult elamute läheduses ja parkides. Koor on noortel võsudel sile, läikiv, rohekas või valkjas hall, vanemalt muutub tumedaks, hallikaspruuniks ja areneb paksuks rõmeliseks korbaks. Koort korjatakse noortelt võsudelt või okstelt kevadel, mil mahlade liikumine on kõige suurem (mais ja juunis). (2: 156)

Kogutud koor kuivatatakse vilus tuuletõmbuses, kaitstuna tolmu eest. Droog säilib tarvitamiskõlblikuna viis aastat. Kasutada vesitõmmisena (tee) või pulbrina. Sobib kõhulahtisuse korral. Rahvapärased nimetused: hiiepuu, lesetamm, tammepuu. (3: 48)

Foto 4. Tamm (Internet 8)

5.4. Kummel

Kasvab peamiselt aedades kultiveeritavana ja ka metsistunud prahipaikadel, teeservadel, elamute ümbruses, umbrohuna aedades ja põldudel, harva päris- või looniidul. Õied kuhikulises, seest õõnsas korvikus, milles äärmised kroonlehed on valged, seesmised putkõied roheka-kollased, lehed kitsad, kahekordselt sulgjad (foto 5). Parim korjamisaeg on siis, kui enamike õisikute põhi on poolkerajas, keelõied aga asetsevad veel horisontaalselt. (2: 48)

Koguda õitsemise ajal spetsiaalse kammkühvliga. Selle puudumisel võib õisikuid korjata ka käsitsi. Kuivatatakse vilus tuuletõmbuses ja õhukese kihina. Kasutada õisi vesitõmmisena, kompressina või lihtsalt kasutada tees.

Kasutada kõhuvalu, kõhulahtisuse, kurgu- või silmapõletiku korral, põletikuvastane toime. Rahvapärased nimetused: kaamelihain, kammeltee, kummelid, saksa-kanalill, saksaninn, ubinhein, valge ätšes. (3: 64)

Foto 5. Kummel (Internet 9)

5.5. Saialill

Aedades kultiveeritav taim. Õiskorvikud on rebu- kuni oranžkollased (foto 6),

üksikult õievarrel seisvad, lehed on piklikud, vili väga mitmekujuline

(poolkuu, rõngas, jne). Korjatakse juulist septembrini, lõigates neid varre otsast peaaegu korvõisiku alt. Kuivatatakse varjulises kohas (2: 137)

Kasutada õitest tehtud salvina, teena, tinktuurina. Kasutada nahapõletike raviks, kurgupõletiku ja ka suuõõne/igeme raviks, kriimustuste ja haavade puhastamiseks. Nimi saialill on tulnud sellest, et tarvitatakse safrani asemel saia valmistamisel. Rahvapärased nimetused: krõnkslill, rõngaslill, hanikõri, hanihammas, hundihammas, jääsarved, kassiküüned, kollased roosid, kringlilill, kulliküüned, küütselill, päevakolased, rõngasroos, saiapätid, sikusarved. (3: 78)

Foto 6. Saialill (Internet 10)

5.6. Leesikas

Kasvab puhmarindes nõmme-, loo- ja palumetsas ning padjanditena liivaaladel, sageli nõlvadel (Internet 11). Taim on madal, kahar pöösake, õied valged, punaste otstega, vili punane pohlasarnane mari, vars on lamav ja hästi oksine (foto 7). Lehed korjata sügisel või kevadel. (2: 62)

Kogumiseks haaratakse ühe käega kinni, teisega aga roobitakse lehed ülalt alla maha. Taime ei tohi maast juurtega välja kiskuda, sest see kasvab väga aeglaselt. Taime kuivatatakse vilus, hästi tuulutatavas ruumis. Kasutatakse lehti vesitõmmisena (tee) põiepõletiku raviks. Rahvapärased nimetused: seapohl, liivikas. (3: 31)

Foto 7. Leesikas (Internet 12)

5.7. Mustikas

Kasvab okas- ja segametsades: laane- ja palumetsades, aga ka kuivendatud siirdesoo- ja rabametsades. (Internet 13) Lehed helerohelised, munajas-ümmargused, õied peaaegu kerajad, rohekasvalged, punaka varjundiga, vili sinakasmust mari heledama kirmega,

harva ka valkjast (foto 8). Marju korjata juulis või augustis. (2: 87)

Küpsed marjad kogutakse käsitsi või marjakogumiskammidega, vältides marjade vigastamist ning prügi ja lehtede sattumist marjade hulka. Kasutada terveid marju või pulbrina seedeprobleemide,

kõhulahtisuse korral, ka silmade tugevdamiseks. Rahvapärased nimetused: heinsinikad, kukesilmad, mussiked, seesikmari, sinikäs, siitiked, tervakad, veskemarjad. (3: 39)

Foto 8. Mustikas (Internet 14)

5.8. Ingver

Eestis looduslikult ei kasva. Harilik ingver on 1-1,5 m kõrguseks kasvav mitmeaastane pillirootaoline taim, millest kasutatakse selle risoomi (foto 9). On saadaval poodides aastaringsest. Värsket ingverit ostes tasub eelistada kõvemaid helepruuni ja läikiva koorega risoomitükke. Külmkapis säilib ingver kergelt niisutatud salvrätti ja kilesse pakituna paar nädalat, kusjuures vältida tasub nii liigset kuivust (risoom muutub kõvaks) kui ka liigniiskust (võib hallitama minna). Kasutatakse riivituna või vesitõmmisena (tee) külmetushaiguste raviks, soodustab seedimist. (Internet 15)

Foto 9. Ingver (risoom) (Internet 15)

5.9. Piparmünt

Kasvab aedades kultuurtaimena. Õied lillakad, koondunud väikestesse õisikutesse, lehed munajas-süstjad, lehed ja varred hallkarvased (foto 10). Lehtede küljes on kollased täpikesed, mis sisaldavad mündi õli ja mille rohkusest oleneb taime arstlik väärtus. (2: 91)

Lehti korjata taime küljest teisel eluaastal. Kuivatada kiiresti. Kasutatakse lehti vesitõmmisena (teena). Rahustab ja soodustab uinumist; soodustab seedimist. Rahvapärane nimetus: vahverments. (3: 57)

Foto 10. Piparmünt (Internet 16)

5.10. Lavendel

Lavendel eelistab lubjarikast, aluselist ja kuiva pinnast, kuid kasvatatakse ka aedades kultuurtaimena. Lavendel on lopsakalt õitsev poolpõõsas, sinised, roosad, valged või violetset värvi õied on koondunud kobara kujuliselt õisikutesse ja lehed on kitsad ning hallikasrohelised (foto 11). Korjata augustis. Kasutatakse õlina unetuse korral ja leevendab peavalusid, nahapõletike, haavandite puhul välispidiseks kasutamiseks. (Internet 17)

Foto 11. Lavendel (Internet 18)

KOKKUVÕTE

Ravimtaimedeks peetakse taime või taime osa, mida hinnatakse selle raviomaduste poolest. Maailmas on umbes 380 000 liiki taimi, mida on juba tundma õpitud ja väga palju neid, mille kasulikkus vajab veel tõestamist. Paljude ravimtaimede toime on suunatud spetsiifilistele elunditele, aga paljusid kasutatakse eelkõige immuunsüsteemi tugevdamiseks või valu vaigistamiseks.

Esimesed inimesed õppisid taimede tervistavat mõju tundma loomade käitumist jälgides. Tänapäeval püütakse kergemate ja väiksemate tervisehädade korral ise haigustest jagu saada. Abiks on elu jooksul kuulnud-nähtud perekesksed tarkused või siis pöördatakse teadajate sõprade/tuttavate poole. Vanemate inimeste seas on rahvameditsiinist tuntud raviviisid jätkuvalt küllaltki populaarsed, noorte teadmisi võib pidada vägagi kesisteks.

Töös läbiviidud küsitluse põhjal selgus, et enamik inimesi kasutab ravimtaimi nii haiguste ennetamiseks kui ka erinevate tervisehädade korral. Suur osa küsitluteest ostab ravimtaimed apteegist, kuid samal ajal korjatakse ka ise ravimtaimi. Informatsiooni ravimtaimede kohta saadakse kõige rohkem sõpradelt ja tuttavatelt, vähem hangitakse teadmisi massimeediast või pärineb informatsioon pereliikmetelt. Kõige vähem otsitakse teadmisi ravimtaimede kohta internetist või saadakse neid lihtsalt juhuslikult. Paraku usaldavad patsiendid kõiki muid infoallikaid rohkem kui meditsiinitöötajaid või ei pidanud nad vajalikuks mainida niigi mõistetavat võimalust.

Kõik arstid olid arvamusel, et ravimtaimi tuleks kasutada eelkõige haiguste ennetamiseks, haiguse algstaadiumis või paralleelselt põhiraviga. Väga tähtsaks osutus väide, et ühtki ravimtaime ei kasutataks korraga palju ja pikaajaliselt. Mitut erinevat ravimtaime korraga ilma arsti või apteekriga nõu pidamata ei soovitatud kasutada, sest koosmõju võib kujuneda soovitu vastupidiseks. Meditsiinitöötajate arvates on kõige olulisemad ravimtaimed, mida peaks sisaldama koduapteek, järgmised: köömned, meliss, tammekoor, kummel, saialill, leesikas, mustikas, ingver, piparmünt, lavendel.

KASUTATUD ALLIKAD

RAAMATUD

1. Mindell, E. 1992. Ravimtaimede piibel. Tallinn
2. Kook, O., Vilbaste, G. 1962. Eesti NSV ravimtaimed. Tallinn
3. Lääts, J. 1938. Kodumaa ravimtaimed. Tartu

INTERNETI LEHEKÜLJED

1. Miks sõid teise maailmasõja lendurid palju mustikaid? <http://www.ajakiri.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1106673/Jaanuar>
2. Taimsed ravimid. <http://www.varrak.ee/files/4/7851>
3. Kõõmned tervise teenistuses. <http://www.elukiri.ee/0408/tervis/10075044.php>
6. Meliss. <http://et.wikipedia.org/wiki/Meliss>
11. Leesikas. <http://bio.edu.ee/taimed/oistaim/leesik2.htm>
13. Harilik mustikas. <http://bio.edu.ee/taimed/oistaim/mustikas2.htm>
15. Ingver – tõeline imerohi. <http://www.ajakirikook.ee/ingver-toeline-imerohi>
17. Lavendel. <http://www.aiandus.ee/vaata.php?id=2271>

PILDID

4. <http://www.hortes.ee/est/ouetaimed/maitsetaimed/harilik-koomen>
5. <http://pilt.delfi.ee/picture/8153825/>
7. <http://www.aiakaubad.ee/image/832.jpg>
8. <http://www.ut.ee/biodida/KOOLID/Savolainen/tamm.htm>
9. <http://pilt.delfi.ee/picture/3465987/>
10. http://kristian192.blogspot.com/2011/10/saialill-calendula_15.html#!/2011/10/saialill-calendula_15.html
12. <http://ak.rapina.ee/e-ope/bot/lkstn/12.htm>
14. <http://gagloodusring.blogspot.com/2008/03/harilik-mustikas.html>
16. <http://herba.folklore.ee/pildid/piparmünt%20või%20rohemünt.jpg>
18. <http://www.tlu.ee/~paekaare/lavendel/tnu.html>

LISAD**Lisa 1. Koduses ravis kasutatavad ravimtaimed**

RAVIMTAIM	KASUTAMINE	VASTAJATE ARV
1. Kummel	Mädanik, silmapõletik, kõhulahtisus	27
2. Küüslauk	Nohu, tervise tugevdamine	24
3. Pärnaõied	Palavik, külmetus	24
4. Piparmünt	Rahustav	18
5. Sibul	Tervise tugevdamine, juuste tugevdamine	12
6. Saialill	Põletik	10
7. Raudrohi	Kõha, külmetus	8
8. Nurmenukk	Kõha, tervise tugevdamine	6
9. Teeleht	Paistetis, haavad	5
10. Vaarikas	Palavik	4
11. Jõhvikas	Palavik, vererõhu alandaja	4
12. Nõges	Tervise tugevdamine	4
13. Must sõstar	Palavik	4
14. Ingver	Külmetus, tervise tugevdamine	4
15. Kibuvits	Tervise tugevdamine	4
16. Aroonia	Kõrge vererõhk	3
17. Mustikas	Kõhuhäädad	3
18. Meliss	Rahustav	3
19. Humal	Juuste väljalangemine	2
20. Islandi samblik	Kõha	2
21. Aaloe	Põletus, nohu	2
22. Männikasvud	Kõha	1
23. Pohlalehed	Neerud	1
24. Leesikas	Põiepõletik	1
25. Kapsas	Tervise tugevdamine	1
26. Palderjan	Närvid	1
27. Kullerkupu tee	Külmetus	1
28. Kartul (aur)	Hääl ära	1
29. Petersell	Põiepõletik	1
30. Sinepipulber	Külmetus	1
31. Kortsleht	Parandab verd	1
32. Eukalüpt	Kõha	1
33. Astelpaju	Tervise tugevdamine	1
34. Kasepung	Kõha	1
35. Metsmaasikas	Kõha	1
36. Võilill	Tervise tugevdamine	1

**KÜBERKIUSAMINE – KIUSAMISE ÜKS
ALALIIKE KAHE PÄRNU LINNA KOOLI NÄITEL**

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

11. klass

MARIS JÜRGENSON

Juhendaja Elma Künnapas

2012

SISSEJUHATUS

Uurimistöö teemaks valiti küberkiusamise kui kiusamise ühe alaliigi uurimine Pärnu linna kahe kooli 6.-9. klasside seas. Antud teema oli väga huvitav, sest tänapäeval on kübermaailm igapäevane osa noore inimese elus. Internetti kasutatakse suhtlemiseks sõprade ja eakaaslastega, maksude maksmiseks ning isegi e-hääletamiseks. Õpilased veedavad internetimaailmas üha rohkem aega: suhtlevad sõpradega MSN-messengeris, saadetakse omavahel pilte, videoid, mängitakse internetikeskkonnas ülemaailmseid mänge ning riputatakse pilte üles suhtlusportaalidesse – sellise tegevusega kaasnevad aga suured ohud, mis näivad kasvavat järjest suurema interneti kasutajaskonnaga. Uurimistöö eesmärgiks oli uurida, kuidas ja kui suures mahus on internetis kiusamine levinud kahe kooli põhikooliklassides.

Esimeses peatükis käsitletakse põgusalt kiusamist. Teises peatükis antakse ülevaade küberkiusamisest. Samuti uuriti internetis kiusamise erinevaid liike ning vahendeid. Vaatluse alla võeti ka kiusajate, ohvrite ning kõrvalseisjate profiilid ning nende ebavõrdne võimusuhe. Uurimistöö põhiosaks on kolmas peatükk, kus on analüüs küsitlusele vastatud andmete põhjal. Teksti illustreerimiseks on lisatud juurde erinevaid graafikuid.

Töö koostamisel olid põhilisteks allikateks Brita Jokineni raamat „Kiusaja meie seas“ ning Keith Sullivani, Mark Cleary ja Ginny Sullivani koostööl valminud raamat „Kiusamine koolis“. Kasutati veel teisigi küberkiusamist käsitlevaid raamatuid, artikleid ning uurimusi. Uurimusliku osana otsustati teha küsitlus kahes Pärnu linna koolis, 6.-9. klasside seas.

Küberkiusamine on muutnud viimastel aastatel koos internetistumisega väga aktuaalseks probleemiks. Antud teemat saaks kindlasti jätkata, uurides internetis kiusamise igat tahku põhjalikumalt.

1. KIUSAMINE

Kogu maailm on teadvustanud kiusamist ja sellest tulenevaid probleeme. Kiusamine ei ole olukord, millest lapsed lihtsalt välja kasvavad, kindlasti ei tohiks see kuuluda suurekskasvamise juurde. Kiusamisega puutub kokku märkimisväärne arv lapsi ja noori – kas kiusajate, ohvrite või kõrvalseisjatena. (Sullivan *et al.* 2004: xi)

Kiusamine on ühe või mitme inimese negatiivne ja sageli agressiivne või manipuleeriv tegu või korduva aja jooksul korduvad teod teise inimese või inimeste suhtes (*Ibid.*: 5). Teisele isikule suunatud vägivaldse käitumise all mõistetakse tavaliselt isekat, teise tundeid ja kannatusi mitte arvestatavat käitumist, mis võib avalduda teise füüsilises või vaimses kahjustamises. Vägivalla olemusse kuulub suutmatus asetuda teise inimese positsioonile ning oma käitumist vastavalt sellele reguleerida. (1982, viidatud Jokinen 2008 järgi) Kui vaadelda kiusamist tavamõistena, võib see olla igasugune teist inimest kahjustav käitumine, kuid teaduslikus plaanis on kiusamisel kindlad tunnused (Kõiv 2006: 8).

Kiusamine sisaldab Sullivan *et al.* (2004: 5) järgi järgmisi elemente:

1. Kiusajal on rohkem võimu kui kiusataval.
2. Kiusamine on sageli organiseeritud, süstemaatiline ja varjatud.
3. Kiusamise ohvrit haavatakse kas füüsiliselt, emotsionaalselt või psühholoogiliselt.
4. Kiusamine on mõnikord olukorra ärakasutamine, kuid kui kord on kiusamine alanud, on tõenäoline, et see ka jätkub.
5. Kõigil kiusamise juhtumitel on kas emotsionaalne või psühholoogiline aspekt.
6. Kiusamine esineb teatud aja jooksul, kuigi ka süstemaatilistel kiusajatel võib esineda ühekordseid juhtumeid.

Omakorda jaguneb kiusamine veel füüsiliseks ning mittefüüsiliseks, samas võib kiusamine hõlmata ka vara kahjustamist (*Ibid.*: 5). Mittefüüsiline ehk vaimne vägivald, mille alla kuulub ka küberkiusamine, võib olla sõnaline või sõnatu. Vaimse vägivalla vormid on alistamine, alandamine, karjumine, kirumine, sundimine, pilkamine, nimetuste andmine, ähvardamine, kontroll, halvustamine, alandav käitumine, hirmutamine, häirimine ja süüdistamine. Kontrolli all ei mõelda muidugi üksikuid juhtumeid, vaid kehtvat püüdlust teise elu piirata ja valitseda. Hirmutamisel ja ähvardamisel on niisama hirmutav ja ängistav mõju nagu füüsilisel vägivallal. Vaimse vägivalla vorme on mitmesuguseid ning sageli on raske neid tähele panna või tõestada. (Jokinen 2008: 15)

Küberkiusamine liigitub psühholoogilise kiusamise alla, põhjustades moraalset kahju kiusatavatele, kes kardavad oma füüsilise turvalisuse pärast, lõhkudes nende enesekindluse ja eneseusalduse. (Shariff 2008: 22)

2. KÜBERKIUSAMINE

Uue sajandi ühiskonnas mängib meedia laste ja noorte elus suuremat rolli, kui varasematel kümnenditel. Tehnoloogia areng on nii kiire, et arvuti on muutunud luksusesemest igapäevaseks laiatarbekaubaks. Arvutid ümbritsevad inimesi kodus, koolis, sõprade ja tuttavate juures ning avalikes internetipunktidest.

2.1. Mõisted

Suurenenud võimalused kasutada interneti kodus on tõenäoliselt tugevasti mõjutanud samal ajal toimunud muutusi õpilaste üldises ajajaotuses ning traditsioonilise meedia kasutamises. Tehnoloogiaarenguga on olukord sealmaal, et kiusamine ei vaja enam füüsilist kokkupuudet – kiusamine on kolinud reaalsusest virtuaalmaailma. (Uued ajad... 2008: 40)

Virtuaalses maailmas toimuvat kiusamist nimetatakse küberkiusamiseks. Sõna tuleneb ingliskeelsest sõnast *cyberbullying*. Sõna *cyber* tähendab eesti keelde tõlgituna küber- ja *bullying* kiusamine. Küberkiusamine, mõnede inimeste sõnul ka „internetirünnak“, „internetikius“, „e-kiusamine“, või „digitaalne ahistamine“, hõlmab arvutite või teiste infotehnoloogiliste (IT) seadmete, näiteks mobiiltelefonide, kasutamist hirmutamise, piinlikkustunde tekitamise, ahvardamise või mõnel teisel moel üksikisiku kahjustamise eesmärgil. (Samuel *et al.* 2009: ix) Küberkius eeldab kavalust, häid tehnilisi vahendeid ja vahel ka korralikku eeltööd (Mõista... 2011: 76). Küberkiusamine erineb näost-näkkude kiusamisest seepärast, et kiusajatel on võimalik kiusatavatega distantsi hoida. See annab kiusajale võimaluse teatud anonüümsusele ja tajutava kindluse, et neid ei karistata. Sealhulgas teeb küberkiusamine kiusajale selle kergemini unustatavaks ja nad ei pruugi näha kiusamisega seotud kahjusid: enesetunne, süütunne ja empaatiavõime on minimaalsed. (Rogers 2010: 12)

Küberkiusamine erineb tavalisest kiusamisest järgnevalt (NFSBV 2006: 17):

- nähtamatus,
- eraldatus tagajärgedest,
- rollimäng,
- kirjapandud sõna mõjuvõim,
- interneti võime talletada kõike.

Rahvusvahelise uurimisvõrgustiku *EU Kids Online* 2008. aasta sügisel avaldatud aruande kohaselt kuuluvad Eesti lapsed interneti kasutajate osakaalu poolest Euroopa esirinda: 2005. aastal kasutas 68% kõigist alla 18-aastastest lastest Eestis nende vanemate sõnul interneti. Selle näitaja poolest jagas Eesti koos Norraga 27 Euroopa riigi seas 3.-4. kohta, jäädes maha üksnes Hollandist ja Taanist. Seega on internet loomulik osa inimeste igapäevategevustest. (2008, viidatud Uued ajad – ... 2008 järgi)

Turu-uuringute AS 2006 poolt Eestis korraldatud kvantitatiivsest uurimisest „Lapsed ja Internet“ saadud tulemustest väärivad tähelepanu järgmised andmed:

- 6-14 aastastest Eesti lastest on interneti vahendusel norimise, inetute sõnadega sõimamise ja kiusamisega kokku puutunud 31% (Euroopa keskmine näitaja 15-20%).
- Interneti jututoas või suhtlusprogrammis võõrastega suhtlemisel on end millestki (näiteks võõra soovist päriselus kohtuda või nime, koduse aadressi või foto küsimisest) häirituna tundnud 19%.
- Jututoas või suhtlusprogrammis kohatud võõrastega on tegelikkuses kohtumas käinud 13% 11-14-aastastest lastest (Euroopa teismelistest keskmiselt 9%).
- Internetti kasutavatest alla 18-aastastest lastest on nende vanemate hinnangul potentsiaalselt kahjuliku veebisisuga kokku puutunud 58% (Euroopas keskmiselt 31%).
- Internetis ebaseadlikke olukorda sattudes oskab vanemate arvates õigesti käituda 44% lastest (Euroopas keskmiselt 66%), laste telerivaatamisele on mingisugused reeglid kehtestanud 24% vanematest (Euroopas keskmiselt 42%).
- Laste interneti kasutusele on reegleid seadnud 32% vanematest (Euroopas keskmiselt 38%).
- Hoidmaks lapsi kahjuliku veebisisuga kokku puutumas, kasutab filtreid või blokeerimissüsteeme 7% vanematest (Euroopas keskmiselt 28%).

Küberkiusamine on kasvanud koos elektroonikaseadmete ja tehnoloogiliste arendustega. Küberkiusamist võib vaadelda mitme nurga alt. Londoni ülikooli (*University of London*) uurijad viisid läbi küsitluse 92 Londoni õpilase seas (vanuses 11-16). Uuringust selgus, et küberkiusamine jaotub seitsmeks alakategooriaks (Smith *et al.* 2006: 6):

1. tekstisõnumitega kiusamine (*text message bullying*),
2. piltide ja videotega kiusamine (*picture/video clip bullying*),
3. telefonikõnedega kiusamine (*phone call bullying*),
4. kiusamine läbi elektronposti (*e-mail bullying*),
5. jututubades kiusamine (*chat-room bullying*),
6. on-line kiusamine (*bullying through instant messaging*),
7. kiusamine läbi veebisaitide (*bullying via websites*).

2.2. Küberkiusamise liigid

Küberkiusamist on võimalik liigitada kaheti: kiusamise asukoha ning kiusamise liigi järgi. Willard (2006) on jaganud küberkiusamise järgnevalt (NFSBV 2006: 15-16):

- Sõimamine (*flaming*) – internetipõhiselt korduvalt saadetud ebaviisakad kirjad, kommentaarid, pildid, kasutades raevukat ja vulgaarset kõneviisi.
- Ahistamine (*harassment*) – korduvalt solvavate, ebaviisakate, ründavate sõnumite, kirjade, piltide, kommentaaride saatmine. Sinna alla kuulub ka rämpsposti või viiruste saatmine.
- Kuulujuttude levitamine (*denigration*) – korduvalt internetis saadetavad kirjad, kommentaarid, pildid, mis levitavad teisest inimesest alusetuid kuulujutte. Eesmärgiks on kahjustada inimese mainet, sõprussuhteid.
- Privaatsuse rikkumine (*impersonation*) – kellegi kontole sissemurdmine, tema isiksuse teesklemine, kontolt kirjade, piltide, kommentaaride saatmine, mis hiljem

näitavad konto tegelikku omanikku halvates valguses, panevad ta ebameeldivasse olukorda või häirivad sõprussuhteid.

- Saladuste levitamine (*outing and trickery*) – inimese saladuste, häbiväärse info või piltide jagamine internetis, nende edasisaatmine kolmandatele mitteolulistele isikutele. Sageli meelitatatakse saladus välja, et seda hiljem kõrvalseisjatega jagada.
- Ignoreerimine (*exclusion*) – korduvalt ja kindla kavatsusega inimese ignoreerimine, mitte lisamine teda oma „sõprade listi“ või kommuunidesse.
- Küberjälitamine (*cyberstalking*) – korduvalt kellelegi sõnumite, piltide, kommentaaride saatmine, mis on ahistavad ja hirmutavad. Järgnetakse pidevalt kellegi jututubadesse, internetikeskkondadesse, kus kiusatav siseneb. Inimesel tekib oht oma turvalisuse pärast.

2.3. Küberkiusamine kui ebavõrdne võimusuhe

Kiusamine võib võtta vaimseid ja füüsilisi vorme. Labane naljatlemine ja kiusamine võib üle minna kiusamiseks, kui ohvri ja kiusaja vahel on tasakaalutu võimusuhe. Kiusamine koosneb katkematust käitumisest, mis sisaldab ka kurjategija katset koguda võimu ja domineerida teiste üle. (Shariff 2008: 15)

Tüdrukud ja poisid on väidetavalt kiusamise samal tasemel, kuid poisid teavad kiusamisest tihedamini ja üldiselt on tegu siiski füüsilise kiusamisega, tüdrukud seevastu kipuvad sattuma rohkem küberkiusamise ohvriks. Ebavõrdsus sugude vahel on seletatud muutusega tüdrukute suhtlemises ning kuidas meedia ja ühiskond on seda muutnud. (*Ibid.*: 15)

Järgnevad võimusuhte ebavõrdsuse tegurid aitavad kaasa küberkiusamisele (*Ibid.*: 16):

- Kiusajat soosib alati tasakaalutu võimusuhe ohvri üle.
- Kiusajatel on tihti toetajaskond eakaaslaste näol, need, kes julgustavad kiusama, ning need, kes vaatavad, aga ei tee midagi kiusatavate heaks.
- Kiusatavad suunavad sageli oma kiusamisest tekkinud pahameele eakaaslastele ning seetõttu tõrjutakse nad grupist välja.
- Väljajäetus ja isoleeritus suuremast grupist suurendab veelgi kiusaja võimu.
- Kiusaja tegevus on tahtlik, korduv ja tihti järeleandmatu.

Kiusamisel kiusaja esmane siht ongi isoleeritus ja väljajäetus suurematest sõprusseltskondadest. Kiusaja tegevuse toetamine tema sõprade poolt muudab kiusatava veelgi haavatavamaks. Kuigi kõik grupi liikmed ei toeta kiusamist, siis suure osa neist toetavad oma sõpra kui kiusajat rohkem kui kiusatavat. Kiusajad tegutsevad ajendil saada rohkem võimu ja tunnustust, sealhulgas tõsta enda enesekindlust. Nad anuvad tunnustust. Kiusajate näol on enamasti tegemist liidrite, nii kaaslaste kui õpetajate poolt vaadatuna. (*Ibid.*: 17)

Kiusatakse enamasti neid, kes erinevad mingi teguri poolest. Glover *et al.* (1998) on toonud välja järgmised erinevused, mille pärast kiusatakse:

- Etniline taust ja religioon on kõige tihedamini väljatoodud vanemate meesisikute puhul kui kiusamise põhjusena, kuigi sugu on kõige tihedamini diskrimineerimise põhjus noorte meeste seas (seksuaalne ahistamine).
- Jõukus – perekonna rikkus, vaesus või taust. Kiusatakse inimese riietuse, taskuraha või välimuse pärast. Levinud enamasti tüdrukute seas.

- Tarkus – enamasti poisid tunnevad vajadust õõnestada neist targemate inimeste jalgealust. Õppimisprobleemid ja sportlikud positsioonid motiveerivad kiusama.
- Uustulnukad – 10% kiusamisest toimub seltskonnas uutega, sest neid pole veel omaks võetud ning tihti räägivad teise aktsendiga.
- Erivajadustega lapsed – nad sattuvad tihti kiusamise ohvriks tänu nende puudele, töövõimetusele. (Shariff 2008: 18)

2.4. Kiusajate, ohvrite ja kõrvalseisjate profiilid

Sageli arvatakse, et kiusamine on üksühene suhe, kuid tegelikkuses on selles protsessis kolm rolli: kiusajad, ohvrid ja kõrvalseisjad (Sullivan *et al.* 2004: 16). Inimesed on üldiselt võtnud omaks humanistliku inimkäsitluse: soovitakse uskuda, et inimene on põhiolemuselt hea ning mitte keegi ei soovi teisele teadlikult ja tahtlikult paha. Usutakse, et mõne inimese julmana või õelana tunduv käitumine tuleneb lihtsalt halvast tujust, haigusest, probleemsest taustast või halbade kogemustest. Ometigi tunneb ajalugu mitmeid inimesi, kes on põhjustanud oma julmusega ümbruskonnas suurt hävingut. Superproblemaatilisi ehk patoloogilisi kiusajaid võib tänapäeval leida kõikjal. Selline problemaatiline inimene võib leiduda lausa kellegi lähiringkonnas, perekonnas või töökohal. Kõrvaltvaataja meelest võib kiusaja jätta täiesti normaalse mulje. Ta võib tunduda igati mõnusa inimesena, niikaua kui pole vajadust temaga lähemalt tegemist teha, näiteks olles temaga tööl kolleegi-, alluva- või ülemusesuhtes või siis eraelus kas või paarisuhtes. (Jokinen 2008: 20)

2.4.1. Kiusajad

Kõige olulisem kiusajate juures on see, et nad teavad, kuidas kasutada oma võimu. Sullivan, Cleary ja Sullivan jagavad oma raamatus „Kiusamine koolis“ kiusajad kolmeks:

- 1) Targad kiusajad – nad oskavad tihti oma ahistavat käitumist maskeerida, varjata. Targad kiusajad võivad olla populaarsed, hea õppedukusega ning suurepäraseid suhteljad. Tihti on neil võime koondada enda ümber inimesi, kes teevad kõike nende tahtmist mööda. Enamasti on nad egoistlikud ja enesekindlad. Peamine joon, mis muudab nad kiusajateks, on see, et neil puudub empaatiavõime või nad lihtsalt ei hooli sellest, kuidas teine inimene end tunneb. Sellistel inimestel on enamasti suur mõju teiste üle. Kõige raskem tarkade kiusajate puhul on eelkõige nende ära tundmine.
- 2) Mitte-nii-targad kiusajad – need kiusajad köidavad oma pooldajaid antisotsiaalse ja riskialti käitumisega, millega kaasneb ka kaaslaste hirmutamine. Nende käitumine võib olla moonutatud elukogemuste tõttu ning seetõttu käituvad nad täiesti vastuvõetamatult. Nad on tihti alatud, väiklased ning negatiivse ellusuhtumisega. Kogu nende viha ja ahistav käitumine teiste suhtes on suures osas nende madala enesehinnangu ja ebakindluse kompenseerimine. Enamasti on nad kadunud hinged, kes ei tea kuidas ennast maailmas hästi tunda. Olulisim tulemus nende jaoks on see, et selliselt käitudes omandavad nad eakaaslaste grupis kindla rolli ja staatuse. Erinevalt tarkadest kiusajatest, on seda tüüpi kiusajate võimalused piiratud – nad ei suuda arenguga kaasa käia, kaotavad populaarsust, nad heidetakse kõrvale.
- 3) Kiusajaist ohvrid – nad on mõnes situatsioonid ise kiusajad, teises jällegi ohvrid. Nad ründavad endast nooremaid või väiksemaid, olles ise eakaaslaste või ka

endast vanemate poolt sooritatud rünnakute ohvriks. Mitmetest uuringutest on selgunud, et enamuse kiusajaid kuuluvad just sellesse gruppi. Kiusajatest ohvritega on kõige raskem tegeleda, sest nad käituvad agressiivselt ja vastuvõetamatult nagu kiusajad ikka, kuid on samal ajal ka kaitsetud ja haavatavad. Neil esineb teistest sagedamini probleemset käitumist, depressiivsuse sümptomeid, enesekontroll on madalam, sotsiaalsed oskused vähesed ning õpitulemused halvemad. Õpilased, keda kiusatakse, tunnevad tihti viha ning seetõttu võivad hakata ise teisi kiusama. Nii viisi käitudes tunnevad nad, et taastavad teatud määral oma võimu ja justkui minetavad kiusamisohvriks olemise kogemuse. Need inimesed ei ole kroonilised kiusajad, nad lihtsalt jälgendavad käitumist ühiskonnas.

Kiusajatel on olemas samalaadsed jooned, mille abil neid iseloomustada. Muidugi ei esine kõik jooned kõikide kiusajate puhul, kuna kiusamist on väga erinevat ja kiusajate käitumine on erineva raskusastmega. Brita Jokinen (2008: 20-46) on välja toonud kiusajate põhitunnused:

- „Tema väljaütlemites on viha ja negatiivsust“ – kiusajat kirjeldatakse külma ja tundetuna ning tema valitsevaks tundeseisundiks on viha. Kiusaja viha tagapõhjuseks võib olla rahulolematuse ja viha kõikide inimeste ja kogu elu vastu. Teised inimesed toimivad prügikastina, kuhu valulikud tunded ja mõtted heita.
- „Ta ei suuda väljendada ei armastust, hellust ega kurbust“ – inimene, kes peaaegu üldse ei väljenda positiivseid tundeid. Inimsuhteid iseloomustab ettevaatlikkus ja umbusklikkus, lähedus on raskesti saavutatav. Teine inimene on vaenlane, petja.
- „Ta ei tunne empaatiat ega süüd“ – kiusaja on osav teise tundeelu manipuleerima ja seda soovitud viisil valitsema, ega tunne selle tõttu mingeid süümepiinu.
- „Ta on muutliku meele ja kahepalgeline“ – ta on ebaturvaline ja täis ootamatusi. Kunagi ei ole võimalik teada, mida järgmine hetk kaasa toob.
- „Ta on salakaval ja manipuleerib inimesi enda poolele“ – manipuleerimisega kaasnevad silmakirjalikud võtted, näiteks valetamine või ebasiiras tunnetega näitlemine. Kontrollides, määrates ja teisi manipuleerides vabaneb ta omaenda küündimatuse tundest tulenevast valust.
- „Ta on ebasiiras ja valetab“ – ta moonutab tõde vastavalt vajadusele ning kohendab seda olukorrale sobivaks. Ta võib kiusatu kohta häbematusi öelda, teda avalikult alandades.
- „Ta on kade ja kibestunud“ – kadedust tekitab teise inimese rahulolu. Kadedus on suunatud kõigele sellele heale, mis teisel on. Ta hakkab teist sihitteadlikult alla suruma ja erinevalt moel kiusama.
- „Ta halvustab, peab tühiseks, muserdab“ – ta peab teisi inimesi tühiseks, halvustab neid, muserdab, mõnitab, lämmatab. Kiusaja jaoks omavad tähtsust vaid tema enda vajadused ja lähedased on talle ärakasutamiseks.
- „Ta hirmutab, ähvardab, tegeleb väljapressimisega“ – kiusaja meelest kõlbavad inimestevahelises läbikäimises kõik võtted, ka väljapressimine. Negatiivseid tundeid õhutades tunneb ta ilmselt ennast tugevana.
- „Ta kasutab inimesi ära, soovib alistada ja valitseda“ – kiusaja kohtleb inimesi nagu esemeid või mängunuppe, kelle tunnetega pole vaja arvestada. Ta põlgab ja soovib valitseda neid, kes on jõuetud ega suuda vastu võidelda.

- „Ta on patoloogiliselt armukade“ – armastusest tulenevaks peetud armukadedus on tegelikult kiusaja kartus kaotada objekti üle kontrolli.
- „Ta leiab uue ohvri, kui vana on lahkunud“ – kui ohver on kadunud, tunneb ta vajadust uue inimese järele, keda kiusata.
- „Ta võtab ühed õukonda ja teised ohvriteks“ – ta valib endale kaaslased, keda tal on vaja tunnustuse saamiseks, kes talle ei meeldi, satub ohvriks, keda hakatakse kiusama.
- „Ta võib olla hurmav, karismaatiline ja hea esineja“ – Ta võib olla mitmekülgset võimekas, intelligentne, ta meeldib inimestele, viisakas ja sõbralik, varjatud pool püsib aga peidus.

2.4.2. Ohvrid

Ohvrid on sageli oma sotsiaalse grupi äärealadel. Nad võivad teistest mingil moel erineda või tõrjutakse neid väljakutsuva käitumise pärast. Samuti võivad nad olla grupis kõige madalamal positsioonil ega saa oma staatust muuta, sest suhted on nii üles ehitatud. (Sullivan *et al.* 2004: 19)

Kiusamiskäitumise ohvrid on nii õppimises, suhetes kui emotsionaalses mõttes halvas olukorras. Nad kipuvad arvama, et kutsuvad ise kiusamist esile, sest midagi on neis teisiti, kui peab. (*Ibid.*: 20) Kiusaja oskab ohvrit niimoodi süüdistada, et too hakkab ka ise neid uskuma ja oma käitumist jälgima. Mida rohkem kiusatu „mõistab“, alistub ja ennast süüdlasena tajub, seda rohkem kasutab kiusaja ära ohvri empaatiat. (Jokinen 2008: 58)

Kannatades pidevat väärkohtlemist, võib tekkida depressioon. Depressiooni süvenemise korral võivad pidevad rünnakud ja madal enesehinnang viia enesevigastamise või enesetapuni. Nad on kogu aeg valvel ja ootavad järjekordset rünnakut. Pinge ja hirm tundub tähtsusetu. On olemas kolme tüüpi ohvreid (Sullivan *et al.* 2004: 20):

- 1) Passiivne ohver – tal on vähe võimalusi ennast kaitsta, ta on kerge saak ja asub grupis kõige madalamal positsioonil. Ta võib püüda kiusaja soosingut võita, kiusaja tavaliselt mängib mõnda aega kaasa ja teeb siis midagi kahjustavat.
- 2) Väljakutsuv ohver – ta käitub ärritavalt, lapsikult ja ebasobivalt. Nad ei pruugi lihtsalt teada, kuidas käituda, tõmbavad endale vaid negatiivset tähelepanu. Nende tegusid peetakse ärritavaks, rumalaks ja tobedaks. Neil pole kedagi, kes neid aitaks või nende poolt oleks.
- 3) Kiusajast ohver (vt ptk 2.4.1.)

Ohvriks paistavad sattuvat ka tavalised mõnusad inimesed, kes usuvad teistest inimestest head, on usaldavad ja tunnevad normaalse inimese kombel teistele kaasa. Head inimesed ei pruugi oma kergeusklikkuses enda eest seista ega midagi kahtlustada. Nad ei avalda vastupanu või ei suuda end kaitsta, alistuvad lihtsalt ja võtavad süü enda peale. Ohver kas siis ei teadvusta endale või ole nõus uskuma, et teda ära kasutatakse. (Jokinen 2008: 170)

2.4.3. Kõrvalseisjad

Kõrvalseisjad võivad olla lõppude lõpuks olulisemad kui kiusajad või nende ohvrid. Ilma kõrvalseisjate positiivse sekkumiseta ei tule kiusamisel lõppu, ja kiusamine saab jätkuda ainult siis, kui kõrvalseisjad seda lubavad. Kõrvalseisjad liigitatakse neljaks (Sullivan *et al.* 2004: 22):

- 1) Kaasajooksikud – nad asuvad kiusajatele kõige lähemal ja neid kutsutakse mõnikord ka käsilasteks või sabarakkudeks.
- 2) Õhutajad – nad asuvad samuti kiusajatele üsna lähedal, ning nende tegutsemine aitab kiusamisele kaasa.
- 3) Eemalehoidjad – püüavad endale tähelepanu mitte tõmmata, kuid oma näiliselt neutraalse hoiakuga õigustavad nad kiusamist ja lasevad välja paista, et see ei puutu neisse.
- 4) Kaitsjad – nad asuvad kiusajast kõige kaugemal ning neil võib olla julgust jätta kõrvalseisja roll ja astuda aktiivselt ohvri kaitseks välja ning mõista kiusamine hukka.

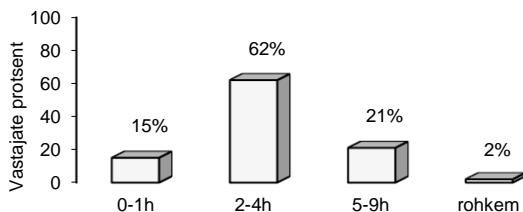
Kõrvalseisjad kalduvad ohvrilt inimlikult ja isiklikult distantseeruma ning salgavad oma tundeid nähtu suhtes. Esimeses kolmes rollis ütlevad nad lahti sekkumisest kui vastutusest. Nad on ka ise kiusajatele kergeks saagiks ja hoiavad eemale, sest kardavad, et võivad osutada ise järgmisteks ohvriteks. Kaitsjatel on vaja väga vähe, et olukorda muuta. Kui nad näitavad oma otsustavat vastuseisu kiusamisele, siis väga tõenäoliselt kiusamine ka lõpeb. Kiusajad saavad olla kiusajad ainult seetõttu, et kõrvalseisjad neid toetavad. Et suhtumist kiusamisse muuta, tuleb kõrvalseisjatel vaid selgelt näidata, et nad toetavad kiusamise ohvrit. (Sullivan *et al.* 2004: 22)

3. KÜBERKIUSAMINE PÄRNU VANALINNA PÕHIKOOLI JA PÄRNU SÜTEVAKA HUMANITAARGÜMNAASIUMI NÄITEL

Käesolevas uurimuses osalesid Pärnu Vanalinna Põhikooli ja Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi 6.-9. klassi õpilased ajavahemikus 12.03-16.03 2012. Küsitlusele vastas 170 õpilast vanuses 12-16 eluaastat. Ankeedis oli kokku 23 küsimust, millest kuus küsimust keskendub kiusaja profiilile, üheksa küsimust ohvri profiilile, kaks küsimust kõrvaltvaataja profiilile ja kuus küsimust vastaja taustandmete kohta. Ankeedi täitmine võttis aega keskmiselt seitse minutit.

3.1. Kontingendi kirjeldus

Ankeedile vastas 170 inimest, kellest 79 olid poisid ja 91 tüdrukud. Nii kuuendast kui seitsmendast klassist vastas 44 õpilast, kaheksandast 48 ja üheksandast klassist 34 õpilast. Enamasti veedeti internetis aega 2-4 tundi (joonis 1).

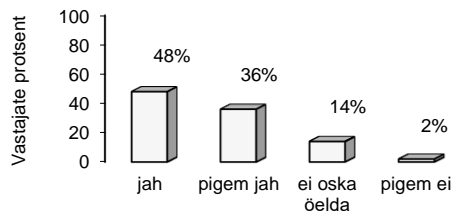
Joonis 1. Keskmine internetis veedetud aeg (tundides) päevas

Jooniselt 1 on näha, et 62% vastanutest, ehk 105 õpilast veedab igapäevaselt internetis aega 2-4 tundi. Vastanutest 25 õpilast ehk 15% veetis internetis aega üks või vähem tundi. 40 küsitlusele vastanut märkis internetis veedetud aeg võtab viis või enam tundi.

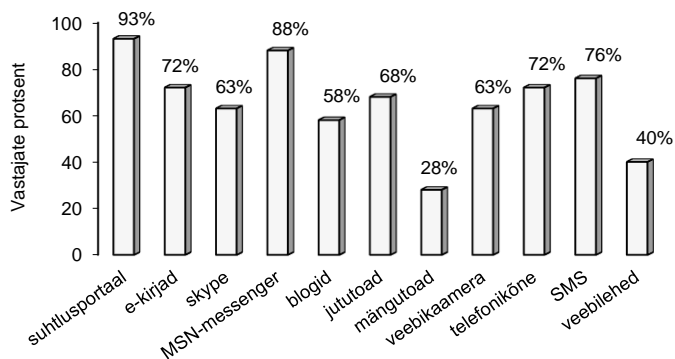
3.2. Õpilaste suhtumine küberkiusamisse

Õpilastel paluti küsitluse alguses anda hinnang küberkiusamise võimalikkusele. Vastajatest 48% (82 vastajat) arvasid, et internetis kiusamine on võimalik. Eitavalt ei vastanud sellele küsimusele mitte keegi, kuid 2% (neli vastanut) arvas, et küberkiusamine pigem ei ole võimalik (joonis 2). Jooniselt 2 on näha, et suur osa õpilastest pidas internetis kiusamist võimalikuks või pigem võimalikuks. 24 õpilast ehk 14% vastanutest ei osanud küsimusele vastata.

Vahendeid, millega on võimalik kiusata, on palju. Uuritavatelt küsitigi, milliste vahenditega on internetis kiusamine nende arust võimalik. Küsitluses paluti ära märkida kõik sobivad vastused (joonis 3). 93% küsitlusele vastanutest (158 inimest) märkis ära suhtlusportaalid kui kiusamise põhilise vahendina. Järgmisena, 88% vastanutest (149 inimest) märkis ära *MSN-messengeri* kui kiusamise vahendi.

Joonis 2. Küberkiusamise võimalikkus

Joonis 3. Kiisamise vahendid

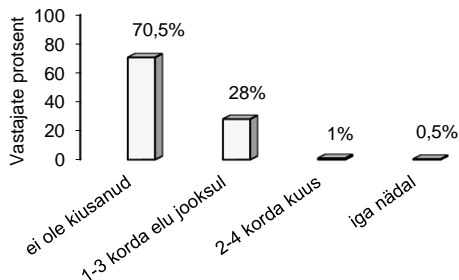
Jooniselt 3 on näha veel, et kasutatavamateks vahenditeks loetakse veel telefonikõnesid (123 inimest – 72%), e-kirju (122 inimest – 72%) ja jututubasid (116 inimest – 68%). Samaväärseteks vahenditeks arvati olevat Skype (108 inimest – 63%) ja veebikaamera (108 inimest – 63%). Veel toodi välja blogide, mängutubade, SMSide ja veebilehtede kasutamine kiisamise vahenditena.

3.3. Kiisajate ja ohvrite tasakaal

Kiisamisel mängib suurt rolli korduv iseloom. Inimene muutub kiisajaks siis, kui ta on teisi inimesi kiisanud korduvalt. Sama moodi on see ka ohvritega – inimesest saab internetis toimuva kiisamise ohver siis, kui kiisamiskäitumine on toimunud korduvalt.

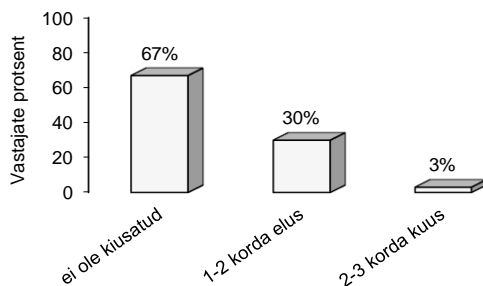
Antud küsitluses oli küsimus, mis määras ära, kui tihti toimus kiisajapoolne tegevus. Küsitluse täitja sai valida järgmiste vastusevariantide vahel: 1-3 korda elu jooksul, 2-4 korda kuus, vähemalt iga nädal, iga nädal mitu korda, iga päev. Küsimusest tuli ka välja palju oli valimis kiisajaid (joonis 4).

Jooniselt 4 on näha, et enamik vastanutest tunnistab, et nad ei ole kunagi kedagi internetis kiisanud. Siiski tunnistab 47 inimest, et seda on juhtunud 1-3 korda elus. Väga vähe toimus kiisamist 2-4 korda kuus ning ainult üks inimene tunnistab, et kiisab inimest iga nädal vähemalt korra. Kokku on valimis 29%, kes on kedagi internetis kiisanud.

Joonis 4. Valimis osalenute kiusamise tegevusaktiivsus

Analoogselt nagu oli olemas küsimus, mis määras ära, kas inimene on tegelenud internetis kiusamisega, oli ka küsimus selgitamaks välja, kas õpilane on internetis kiusamise ohver või mitte. Küsimusel olid järgmised vastusevariandid: mind ei ole internetis kiusatud, seda on juhtunud 1-2 korda elu jooksul, on juhtunud 2-3 korda kuus, on juhtunud vähemalt kord nädalas, on juhtunud mitu korda nädalas, on juhtunud iga päev. Joonisel 5 on kujutatud ohvrite osakaal valimis.

Joonis 5. Ohvrite osakaal valimis

67% õpilastest (114 õpilast) tunnistas, et neid pole kunagi internetis kiusatud. 51 õpilast olid aga internetis toimuva kiusamisega kokku puutunud 1-2 korda elu jooksul. Viis õpilast tunnistas, et internetis toimuv kiusamine on toimunud 2-3 korda kuus. 33% küsitluteest on sattunud internetikiusu ohvriks.

3.4. Kiusajad

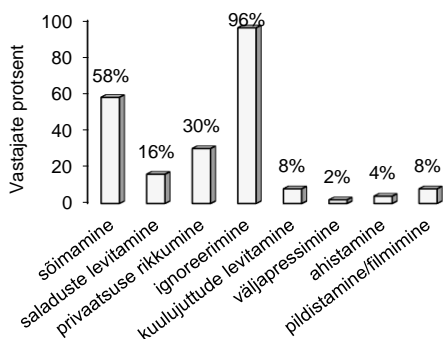
Eelpool esitatud andmetest (vt ptk 3.3.) selgub juba, et kogu valimist 29% on kedagi kiusanud, kellest 52% ehk 26 on tüdrukud ja 48% ehk 24 poisid.

Vahendeid, millega internetis kiusata, on erinevaid (e-kirjad, jututoad, suhtlusportaalid, MSN-messenger, telefonikõned, SMSid jne). Sageli kiusaja ei kasuta ainult üht vahendit, vaid mitmeid vahendeid koos. Küsitluses paluti ära märkida kõik sobivad vastusevariandid. Uurimusest selgus, et kõige enam, 96% juhtudest (48 õpilast), toimub internetis kiusamine läbi suhtlusportaalide – Facebook, rate.ee, Orkut, Google+ jne. Teise suure vahendina toodi välja MSN-messenger, mille abil kiusatakse internetis 60% (30 õpilast) juhtudest.

Mängutoad ja jututoad olid kiusamise vahenditeks ainult 10% juhtudest, veebilehtede kaudu kiusamine 8% ja Skype'i, blogide ja e-kirjade kaudu kiusati vaid 6% juhtudest.

Eelnevalt väljatoodud andmetest on näha, et enim kiusatakse läbi suhtlusportaalide. Antud ankeedis oli küsimus, mis tõi välja kõige tihedamalt kasutatavad suhtlusportaalid kiusamise eesmärgil. Uurimusest selgus, et 56% suhtlusportaalides toimuvast kiusamisest toimub Facebooki sotsiaalvõrgustiku kaudu. Teise suure suhtlusportaalina, mida kasutatakse kiusamistegevuse sooritamiseks, toodi ära rate.ee (38%). 4% kasutasid internetis kiusamiseks Orkutit ja Twitterit.

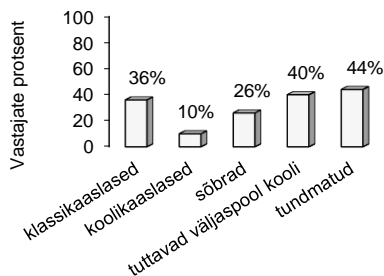
Lisaks erinevatele vahenditele, mille kaudu on võimalik interneti-kiusamine, on ka kiusamisel erinevaid liike. Antud küsitluses oli küsimus, mis määras ära kiusamise liigi. Vastajail paluti ära märkida kõik sobivad vastused. Joonisel 6 on kujutatud kiusamise liigid ja nende sagedus kasutamisel.

Joonis 6. Kiusamise liigid

Jooniselt 6 on näha, et kõige rohkem, 98%, ignoreeritakse teisi inimesi. Teise suure kiusamise liigina internetis oli toodud välja sõimamine, 29 juhul ehk 58%. Rohkematel juhtudel esines ka privaatsuse rikkumist, 30%, ja saladuste levitamist internetikeskkondade abil, 16%.

Kiusajad valivad enamasti hoolega oma ohvreid, põhjusega, et ohver ei tohi olla temast tugevam, mõjukam. Uurimusest aga selgus, et 44% (22 õpilast) juhtudest on kiusajale ohvriks tundmatu inimene (joonis 7).

Joonis 7. Kiusaja valitud ohvrid

Joonisel 7 on näha, et enamasti valitakse veel oma ohvriteks ka klassikaaslaseid (36%) ja tuttavaid väljaspool kooli (40%). Viiel juhul (10%) valiti oma ohvriks koolikaaslane. Küsitletutest keegi ei valinud oma ohvriks õpetajaid.

Uurimusest selgus ka, et kiusaja valib peaaegu pooltel juhtudel (48%) oma ohvriks tüdruku. Poiss võib internetis toimuva kiusamise ohvriks sattuda 44%. 26% juhtudest kiusaja valis oma ohvriteks nii poisid kui tüdrukid.

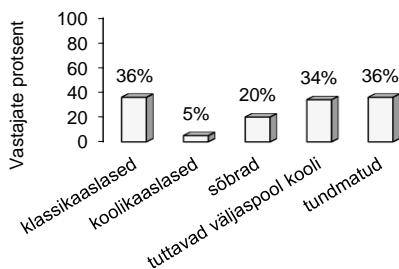
3.5. Ohvrid

Eelpool väljatoodud andmetest (joonis 5) on näha, et 33% küsitletutest on sattunud küberkiusamise ohvriks. Ohvritest 52% olid tüdrukid ja 48% poisid. Eelnevas alapeatükis selgus, et kiusajad kasutavad erinevaid vahendeid korraka kiusamiseks, ka ohvrid tunnistasid mitmete vahendite kaudu kiusamist. 75% (42 õpilast) ohvritest tunnistas, et neid on internetis kiusatud suhtlusportaalide vahendusel. Teisena märgiti 50% (28 õpilast) ohvrite poolt ära *MSN-messenger*. Kolmanda suurema kiusamise vahendina märkisid 25% (14 õpilast) ohvritest ära telefonikõned. Veel toodi välja ka e-kirjade, Skype, läbi mängutubade ja tekstisõnumite kiusamine. Üks vastaja oli märkinud kiusamise vahendiks ka blogi ja *Formspringi*.

Selgitamaks välja kõige enam kasutatavaid suhtlusportaale kiusamise vahendamiseks, paluti vastajatel märkida suhtlusportaalid, kus oli toimunud kiusamistegevus. 81% (34 õpilast) suhtlusportaalides kiusatutest märkis ära *Facebooki*, teisena märgiti 55% (23 õpilast) poolt ära suhtluskeskkond *rate.ee*. 12% (viis õpilast) märkis ära Twitteri. Välja toodi veel Orkut, *Google+* ja *Formspring*.

Ankeedis paluti märkida ära kiusamise liigid. 57% (32 õpilast) ohvritest märkis ära, et neid on sõimatud. 32% (18 õpilast) märkis, et neist on levitatud kübermaailmas kuulujutte. Veel tõid 30% (17 õpilast) välja, et nende privaatsust on rikutud, kas siis salasõnade/paroolide varastamise või vahetamisega või kontole sissemurdmisega. 16 õpilast (28%) tõi välja, et nende saladusi on kübermaailmas edasi räägitud. Märgiti ka ignoreerimist (12 õpilast – 21%), väljapressimist (kuus õpilast – 11%), pildistamist/filmimist ebameeldivas olukorras ja nende üles riputamine kübermaailma (kuus õpilast – 11%) ning ahistamist (kolm õpilast – 5%).

Samamoodi nagu uuriti kiusajate puhul, kellele suunatakse kiusatav tegevus, paluti kiusatavatel märkida, kes neid internetis kiusab. Võrdset, 36% (20 õpilast), märkis ära, et kiusajad on klassikaaslased või tundmatud inimesed (joonis 8).

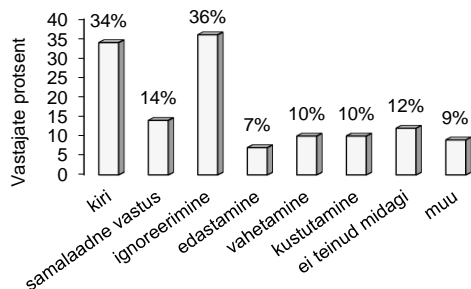

Joonis 8. Kiusajate jaotus

34% juhtudest (19 õpilast) öeldi kiusaja olevat tuttav väljaspool kooli. 20% (11 õpilast) ohvritest märkis kiusajatena oma sõbrad. Ainult 5% (kolm õpilast) märkis kiusajatena ära oma koolikaaslased.

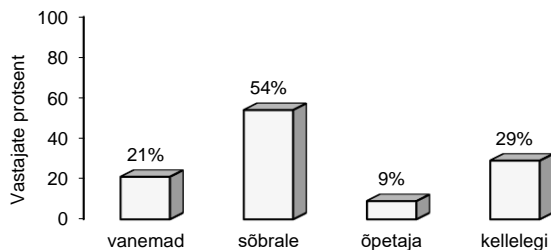
3.5.1. Ohvrite reageering kiusamisele

Oluline on pöörata tähelepanu sellele, kuidas ohvrid reageerisid kiusamisele. Ohvritest 12,5% (seitse õpilast) ei teinud midagi. 36% ohvritest (20 õpilast) ignoreeris kiusamist kübermaailmas. 34% kiusatavatest (19 õpilast) otsustas saata kiusatavale kirja, milles käskis tegevus lõpetada. Kaheksa ohvrit (14%) aga saatsid kiusajale samalaadse teksti, video, pildi või kommentaari vastu. 10% (kuus õpilast) ohvritest otsustasid vahetada kasutajanime või konto kustutada. Ainult neli inimest (7%) otsustas pildi, video, kommentaari või kirja kellelegi teisele edasi saata. Otsustati ka telefon välja lülitada, uurida kiusaja tausta, parooli vahetada ning kahel juhul tehti politseile avaldus (joonis 9).

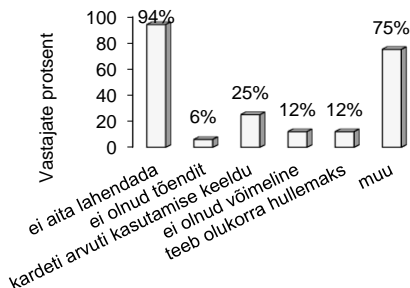
Joonis 9. Ohvrite reageering

Ohvrite puhul on samuti oluline, kellega nad seda jagavad. 56st kiusatavast 16 õpilast ehk 29% otsustas kiusamisest mitte kellelegi rääkida. 54% (30 õpilast) otsustas jagada seda sõbraga. 21% kiusatavatest (12 õpilast) rääkisid kiusamisest vanematele. Ainult viis õpilast (9%) otsustas rääkida kiusamisest õpetajale ja/või klassijuhatajale (joonis 10).

Joonis 10. Kiusamisest teavitamine

Küsitluses oli ka küsimus, mis määras ära, miks ei räägitud kiusamisest emale, isale ja/või õpetajale või mitte kellelegi (joonis 11).

Joonis 11. Miks ei räägita kiusamisest

94% (15 õpilast) kiusatutest ei rääkinud toimunust kellegi, sest arvasid, et rääkimine ei aita probleemi lahendada. 25% (neli õpilast) kartis, et peale rääkimist keelatakse arvuti kasutamine. Kaks õpilast (12,5%) arvas, et rääkimine teeb olukorra hullemaks, samuti kaks õpilast tundsid, et nad pole võimelised oma probleemist rääkima. Üks õpilane märkis, et ta ei rääkinud toimunust, sest tal ei olnud ühtki tõendit kiusamise kohta. 16% arvasid, et kiusamine ei olnud nii hull, et kellelegi rääkida. Samuti leiti, et saadi ise hakkama ja ei olnudki vajadust kellegi rääkida kiusamisest. Üks õpilane märkis, et ta ei rääkinud toimunust, sest ta ei tahtnud, et vanemad saaksid teada.

3.6. Analüüs

Käesoleva uurimistöö käigus selgus, et kiusatavaid oli kontingendist (170 küsitletut) 33% ehk 56 õpilast 170-st on kokku puutunud küberkiusamisega. Uurimusest tuli ka välja, et rohkem puutuvad küberkiusamisega kokku tüdrukud kui poisid. Ohvritest 52% (26 õpilast) olid tüdrukud ja 48% (24 õpilast) olid poisid.

29% (50 õpilast) küsitlusele vastanuist tunnistas aga, et nad on olnud ise kiusaja rollis. 1,5% kiusajatest tunnistas, et seda juhtub rohkem kui kaks korda kuus.

Kiusamise vahendeid on mitmeid. Käesolevas uurimuses selgus, et enim kasutatavad vahendid on suhtlusportaalid (märgiti 93% juhud), eesotsas *Facebook* ja *Rate.ee*, ning *MSN-messenger* (88% juhtudest) – seda ütlesid nii ohvrid kui kiusajad. Enim toimus kübermaailmas sõimamist, teiste ignoreerimist ning privaatsuse rikkumist (salasõnade ja paroolide vahetamine või varastamine, teise inimese teesklemine, kontodele sissemurdmine). Nii ohvrite kui kiusajate poolt märgiti, et enamasti on kiusatavad tundmatud. Toodi välja ka tuttavad väljaspool kooli ning klassikaaslased.

Uurimuses pöörati ka tähelepanu ohvri reageerimisele. 34% ohvritest otsustas saata kiusajale kirja, milles käskis tal tegevus lõpetada, kuid 36% ehk 20 õpilast otsustas ignoreerida pilte, videoid, kommentaare ja kirju. Samuti sekkus kahel juhul kiusamisse politsei.

Enim räägiti kiusamisest sõpradele (54% juhtudest), kuid 29% ohvritest tunnistas, et nad ei rääkinud sellest kellelegi. Põhjuseid oli mitmeid. Enim arvati (94% ohvritest), et küberkiusamisest rääkimine ei aita probleemi lahendada ning nad tundsid, et nad ei ole võimelised oma probleemist rääkima. Samuti mitmel juhul ei olnud küberkiusamine nii tugev, et saadi ise hakkama ja polnud vajadust seda jagada.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö eesmärk uurida küberkiusamist kui ühte kiusamise alaliiki ja selle ulatust ning levikut kahe Pärnu linna kooli põhikooliklassides. Töö käigus saadi teada erinevatest küberkiusamise liikidest ning vahenditest. Samuti anti ülevaade küberkiusajate ja -ohvrite profiilidest, põhilistest kiusamisliikidest ning enimkasutatavatest internetis kiusamise vahenditest.

Maailm internetiseerub, kiire infotehnoloogia ja andmete kättesaadavus pakub meile palju hüvesid ja võimalusi, kuid sellega kaasneb ka kõikvõimalike ohtude suurenemine, sealhulgas ka küberkiusamise. Teabevahendid mõjutavad ja kujundavad kasvava lapse maailmavaadet ja käitumist rohkem, kui osatakse arvata. Küberkiusamist iseloomustavad samad tunnused, mis tavakiusamist, kuid küberkiusamisel on tunduvalt rohkem eelseid: anonüümsus, ohvri kaitsetus, ebavõrdsed tehnoloogiateadmised ning kaugus ohvrast ja tagajärgedest. Internet lubab kiusajal teostada oma tegevust salaja, kustutada oma teo jäljed kiiresti ja lihtsalt, ja nii viisi muutubki küberkiusamine järjest levinumaks õpilaste seas.

Töö valmimisel kasutati erinevaid allikaid. Kõige põhjalikumalt oli abiks Brita Jokineni raamat „Kiusaja meie seas“. Lisaks kasutati palju erinevaid artikleid, raamatuid ja uuringuid küberkiusamisest ja selle võimalikkusest ning ennetamisest. Põhjalikuma uurimuse tegemiseks koostati küsitlus, mis aitas uurida küberkiusamise levikut ja ulatust Pärnu linna kahes koolis.

Käesolevast tööst saadud andmeid ei tohiks kindlasti üldistada tervele Pärnule, sest õpilaste valim oli üsna väikene. Siiski võib järeldada, et küberkiusamine on probleem, millele tuleks kindlasti rohkem rõhku lisada. Probleemi suurendab asjaolu, et Eestis on infotehnoloogia kasutamine igapäevane, eriti laste ja noorukite seas. Küberkiusamise ennetamiseks tuleks kindlasti omada suuremat kontrolli internetis toimuva üle ning rääkida kübermaailmas levivatest ohtudest ning nende tagajärgedest juba varajases eas.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Jokinen, B.** 2008. *Kiusaja meie seas: kogemusi probleemsetest inimsuhetest ja lugusid sellest, kuidas nendega hakkama on saadud*. Tallinn: Varrak.
- Kõiv, K.** 2006. *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine personali ja lastevanemate poolt*. Tartu: Vali Press.
- Mõista...** = *Mõista ja toeta oma last*. 2011. Koost Hiiemäe, E; Kivisaar, K. Tallinn: Agitaator.
- NFSBV** = *New forms of School Bullying and Violence: Cyberbullying, Happy Slapping and Other New Trends*. 2006. http://www.bullying-in-school.info/uploads/media/Conference_3_-_full_Report.pdf (25.märts 2012)
- Rogers, V.** 2010. *Cyberbullying: Activities to help children stay safe in texting, twittering, social networking world*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Samuel et al.** = **Samuel C. M.; Colt, J.P.; Meyer, N.B.B.** 2009. *Cyberbullying: protecting kids & adults from online bullies*. Westport: Praeger Publishers
- Shariff, S.** 2008. *Cyberbullying – Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. Oxon: Routledge.
- Smith et al.** = **Smith, P; Mahdavi, J; Carvalho, M; Tippett, N.** 2006. *An investigation into cyberbullying, its forms, awarness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying – a report to the Anti-Bullying Alliance*. <http://antibullyingalliance.org.uk/pdf/CyberbullyingreportFINAL230106.pdf> (25.märts 2012)
- Sullivan et al.** = **Sullivan, K.; Cleary, M.; Sullivan, G.** 2004. *Kiusamine koolis – Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: Atlex.
- Uued ajad...** = *Uued ajad – uued lapsed: teadusartiklite kogumik*. 2008. Toim Ots, L. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Willard, N.E.** 2007. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. Champaign: Research Press

LISAD

Lisa 1. Küsitlus

Lugupeetud vastajad!

Olen Maris Jürgenson Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi Secunda humanitaarklassist. Teen aastatööd teemal „Küberkiusamine – kiusamise üks alaliike kahe Pärnu linna kooli näitel“.

Käesoleva küsitluse eesmärgiks on uurida küberkiusamist. Kiusamiseks saab nimetada käitumist, mis on tahtlikult ründav, korduv, kus ohvril on raske ennast kaitsta. Kiusamiseks ei loeta sõbralikku nõokimist ja aasimist.

Küberkiusamiseks loetakse kiusamist, mis toimub kübermaailmas ehk interneti ja mobiiltelefonide vahendusel.

NB! Küsitlus on anonüümne. Palun vastata võimalikult täpselt. Saadud andmeid kasutatakse ainult uurimustöö eesmärgil.

Sugu: naine / mees

Klass:

Vanus:

Kool:

1. Kui palju kasutad päevas internetti?

1. 0-1 tundi 2. 2-4 tundi 3. 5-9 tundi 4. rohkem

2. Kas sinu arvates on küberkiusamine võimalik?

1. ei 2. pigem ei 3. ei oska öelda 4. pigem jah 5. jah

3. Milliste vahenditega on küberkiusamine võimalik? Märgi kõik sobivad variandid!

1. Suhtlusportaalides (näiteks Facebook, Orkut, Rate.ee, Google+ jne)	7. Mängutubades
2. e-kirjadega	8. Veebikaameratega
3. Skype'is	9. Telefonikõnedega
4. MSN-messengeris	10. Tekstisõnumitega (SMS)
5. Blogides	11. Veebilehtedel (personaalsetel, klassi kodulehekülgedel)
6. Jututubades	12. Muu (täpsusta)

4. Kas sa oled kedagi internetis kiusanud?

1. ei, ma ei ole kedagi internetis kiusanud	4. jah, seda juhtub vähemalt iga nädal korra
2. jah, seda on juhtunud 1-3 korda elu jooksul	5. jah, seda juhtub iga nädal mitu korda
3. jah, seda on juhtunud 2-4 korda kuus	6. jah, seda juhtub iga päev.

Kui valisid küsimuses number 4 vastusevariandiks 1, siis jätkka küsimusega nr. 11!

5. Kuidas sa oled internetis kiusanud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

- olen sõimanud
- olen levitanud saladusi
- olen rikkunud kellegi privaatsust (näiteks salasõnade ja paroolide vahetamine/varastamine, teise inimese teesklemine, mõnele kontole sissemurdmine jne)
- olen mõnda inimest ignoreerinud (ei võta sõbrakutset vastu, ei kutsu gruppidesse/kommuunidesse)
- olen levitanud kuulujutte
- olen tegelenud väljapressimisega (ähvardades sundinud inimest tegema midagi, mida ta ei taha)
- olen ahistanud
- olen pildistanud/filminud mõnda inimest ebameeldivas olukorras (kaasa arvatud kiusamise filmimine/pildistamine) ning riputanud selle Internetti üles
- Muu (täpsusta)

6. Milliseid vahendeid oled sa internetis kiusamiseks kasutanud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. MSN-messenger	6. Mängutoad
2. Skype	7. Jututoad
3. Blogid	8. Veebilehed
4. e-kirjad	9. Veebikaamerad
5. Suhtlusportaalid (Facebook, Orkut, rate.ee jne)	10. Muu (täpsusta)

7. Kui sa oled kedagi internetis kiusanud piltide ja videote teel, siis kuhu sa need riputasid? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. Youtube	4. Twitter (Tinypic, yfrog jne)
2. Suhtlusportaalid (Facebook, Orkut, rate.ee jne)	5. Ma ei ole piltide/videotega kiusanud
3. Video Google	6. Muu (täpsusta)

8. Kui sa oled kedagi kiusanud suhtlusportaalides, siis millistes? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. Facebook	5. Google+
2. Orkut	6. Ma ei ole suhtlusportaalides kiusanud
3. Twitter	7. Muu (täpsusta)
4. Rate.ee	

9. Keda sa oled internetis kiusanud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. klassikaaslased	5. tuttavad väljaspool kooli
2. koolikaaslased	6. tundmatud inimesed
3. sõbrad	7. muu (täpsusta)
4. õpetajad	

10. Keda oled internetis kiusanud (sugu)? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. ühte poissi	4. enamasti tüdrukuid
2. ühte tüdrukut	5. nii poisse kui tüdrukuid
3. enamasti poisse	6. muu (täpsusta)

11. Kas sa tead mõnda inimest, keda internetis kiusatakse?

1. jah 2. ei

12. Kas sa oled näinud internetis ja/või mobiiltelefonidega toimuvat tegevust, mille eesmärk oli kiusata? Kui jah, siis kuidas käitusid? (Märgi kõik sobivad vastused!)

1. ei, ma ei ole sellist tegevust näinud	6. ma rääkisin sellest sõbrale
2. ma ei võtnud midagi ette	7. ma rääkisin sellest emale/isale
3. ma näitasin seda kiusatud inimesele, et teda aidata	8. ma rääkisin sellest õpetajale
4. üritasin ohvrit lohutada	9. rääkisin sellest kiusajaga
5. ma saatsin info teistele inimestele edasi	10. muu (täpsusta)

13. Kas sind on internetis kiusatud?

1. ei, mind ei ole internetis kiusatud	5. jah, seda on juhtunud mitu kord nädalas
2. jah, seda on juhtunud 1-2 korda elu jooksul	6. jah, seda on juhtunud iga päev
3. jah, seda on juhtunud 2-3 korda kuus	
4. jah, seda on juhtunud vähemalt kord nädalas	

Kui valisid küsimuses nr. 13 vastusevariandi 1, siis jätkka küsimusega nr. 23!

14. Kuidas sind on internetis kiusatud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. mind on söimatud	5. minust on levitatud kuulujutte
2. minu saladusi on edasi räägitud	6. olen kogenuid väljapressimist (on sunnitud tegema asju, mida sa ise ei taha)
3. minu privaatsust on rikutud (minu salasõnade/paroolide varastamine/vahetamine, kontole sissemurdmine)	7. mind on ahistatud
4. mind on ignoreeritud (ei vastata sõbrakutsetele, ei lisata gruppi/kommuuni)	8. mind on pildistatud/filmitud ebameeldivas olukorras ning riputatud need Interneti üles.
	9. muu (täpsusta)

15. Milliseid vahendeid on sinu kiusamiseks internetis kasutatud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. Suhtlusportaalid (Facebook, rate.ee, Orkut jne)	7. mängutubades
2. e-kirjad	8. veebikaamera
3. Skype	9. telefonikõne
4. MSN-messenger	10. veebilehtedel
5. blogides	11. tekstisõnum (SMS)
6. jututubades	12. muu (täpsusta)

16. Kui sind on internetis kiusatud piltide/videotega, siis kuhu on neid riputatud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. Youtube	4. Twitter (Twitpic, yfrog jne)
2. Suhtlusportaalid (Facebook, Orkut, Rate.ee jne)	5. Mind ei ole piltide/videotega kiusatud
3. Video Google	6. Muu (täpsusta)

17. Kui sind on internetis kiusatud läbi suhtlusportaalide, siis milliste?

1. Facebook	5. Google+
2. Orkut	6. Mind ei ole läbi suhtlusportaalide kiusatud
3. Twitter	7. Muu (täpsusta)
4. Rate.ee	

18. Kes on sind internetis kiusanud? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. klassikaaslased	4. tuttavad väljaspool kooli
2. koolikaaslased	5. tundmatud
3. sõbrad	6. muu (täpsusta)

19. Kes on sind internetis kiusanud (sugu)? (Märgi kõik sobivad vastusevariandid!)

1. üks poiss	5. nii poisid kui tüdrukud
2. üks tüdruk	6. ei tea kiusatavat
3. enamasti poisid	7. muu (täpsusta)
4. enamasti tüdrukud	

20. Kuidas sa käitusid kui sind internetis kiusati? (Märgi kõik sobivad vastused!)

1. saatsin kiusajale kirja, milles käskisin ta tegevus lõpetada	4. edastasin pildi, video, kommentaari, kirja kellelegi teisele
2. saatsin kiusajale samalaadse teksti/video/pildi, kommentaari vastu	5. vahetasin kasutajanime
3. ignoreerisin pilte, videoid, kommentaare, kirju	6. kustutasin konto
	7. ei teinud midagi
	8. muu (täpsusta)

21. Kellele sa rääkisid internetis toimunud kiusamisest? (Märgi kõik sobivad vastused!)

1. rääkisin emale/isale	4. ei rääkinud kellelegi
2. rääkisin sõbrale	5. muu (täpsusta)
3. rääkisin õpetajale/klassijuhatajale	

22. Miks sa ei rääkinud internetis toimuvast kiusamisest emale/isale ja/või õpetajale või mitte kellelegi?

1. ma arvasin, et rääkimine ei aita probleemi lahendada
2. mul polnud internetis kiusamise kohta ühtegi tõendit
3. kartsin, et peale rääkimist keelatakse mul arvuti kasutamine

4. ma tundsin, et ma ei ole võimeline oma probleemist rääkima
5. arvasin, et rääkimine teeb olukorra hullemaks
6. muu (täpsusta)

23. Kas sa teadsid mis asi on küberkiusamine?

1. ei, ei olnud sellest kunagi kuulnud
2. ei, aga olin kuulnud

3. jah, teadsin enam-vähem
4. jah, teadsin täpselt

Täna vastamast!

TÖLKIMINE

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

12. klass

KRISTIINA KALLASMAA

Juhendaja Kalle Viik

2011

SISSEJUHATUS

Uurimistöö teemaks valis töö autor tõlkimise üsna mitmel põhjusel. Esiteks on tõlkimine tänapäeva infoühiskonnas äärmiselt oluline – inimesed soovivad ligipääsu kogu võimalikule teabele. Olgugi et paljud tunnevad mitut keelt, ei ole kuidagi võimalik osata veatult kõiki maailma keeli. Kuidas siis lugeda tekste, mis on kirjutatud tundmatus keeles? Siinkohal tulevad appi tõlkijad. Samas ei tasu arvata, et tõlkija ülesanne on vaid lihtlabane vahendamine – tõlget võib lugeda ka kui metateksti originaali kõrval, üht paljudest tõlgendamisviisidest. Tõlkija töö on seetõttu ühtaegu nii loominguiline kui ka kindlatesse raamidesse surutud. Tema vastutusrikast rolli aga ei märgata tihti, seetõttu arvab töö autor, et on oluline teemale tähelepanu juhtida.

Teise põhjusena toob autor välja oma sügava huvi keeleteaduse ning paljude sellega rohkem või vähem seotud valdkondade vastu. Tõlkija on amet keeleteadlase ja kirjaniku piirimail. Kuidas täpselt toimub sõnade jõudmine ühest keelest teise, ei osata seletada. Selle küsimusega tegelevad aga juba psühholoogid, semiootikud ja ka filosoofid. Nii on tõlkimisel lugematu arv erinevaid aspekte, mida uurida.

Käesolevas töös uuriti esmalt, miks on tõlkimine vajalik ning mida peaks tõlkima. Seejärel antakse lühike ülevaade tõlkimise tööprotsessist. Teine peatükk käsitleb tõlkija ja teksti suhet. Seda vaadeldakse stiiliküsimuste ja tõlkevigade näitel. Kolmandas peatükis tutvustatakse kahte teenekat eesti keele tõlkijat Hans Luike ja Valter Rummelit, kes tõlkisid 1993. aastal mõlemad eesti keelde Bram Stokeri „Dracula“. Uuritakse romaani iseloomu ning seda, mida tuleks „Dracula“ tõlkimisel kindlasti arvestada. Lõpuks võrreldakse kahte tõlkijat ning oletatakse, mille poolest võiks nende „Dracula“ tõlked erineda.

Neljas peatükk analüüsib 13 erinevat lõiku Hans Luige ja Valter Rummeli tõlgetest. Töö autor toob välja tähelepanuväärsemad probleemid ning vajadusel hinnatakse tõlkija oskust neid lahendada. Selle uurimise tulemusena peaks selguma nende isiklik „tõlkekäekiri“ ning suuremad erinevused. Kohati tuuakse võrdluseks originaaltekst, et võrrelda tõlgete vastavust sellele. Uuritakse, milliseid varjundeid saab tõlkija tekstile anda.

Töö autor loodab, et suudab oma töös edasi anda tõlkimise põhiprobleeme ning tõlkija tähtsust nii ühiskonnas kui ka lugeja hoiakute kujundamisel.

1. KUIDAS SÜNNIB TÕLGE?

Käesolevas peatükis antakse ülevaade tõlkimise protsessist üldiselt, jaotades selle kahte alapeatükki. Esimeses alapeatükis uuritakse, mis tõlkimine üldiselt on, miks seda vaja on ja mida tõlgitakse. Teises alapeatükis vaadeldakse tõlkimise peamisi tööetappe ning sellega seotud inimesi.

1.1. Miks ja mida tõlkida?

„Kas tõlge on mõeldud nendele lugejatele, kes originaalist aru ei saa? See paistab piisava seletusena originaali ja tõlke järguerinevusele kunsti vallas. Pealegi olevat see ainuvõimalik põhjus, miks peaks korduvalt ütleva „üht ja sedasama.““ (Benjamin 2000: 97-106) Tõlkimise esmaseks põhjuseks peetaksegi asjaolu, et lugejal ei ole võimalik kõiki vajaminevaid keeli vallata.

Ka Ants Oras on sellel teemal 1931. aastal kirjutanud: „Peame omama küllaldast määra, igakülgset tagavara väärtuslikke omakeelseid trükitooteid – kõigepealt neile, kes ei valitse võõraid keeli, s.o laiadele rahvamassidele, kes siiski väärivad haridust ega tohi umbkeelsuse pärast veel sattuda umbvaimusse, ja teiseks ka võõraid keeli kõnelevalle ja lugevale haritlasile, kui tahetakse vältida nende sisemist võõrdumist oma maast ja rahvast. Side oma rahvaga võib täiel määral püsida ikkagi ainult keele, selle rahvusliku vaimu intiimseima väljendusvahendi kaudu.“ (Oras 2003: 31-40) Siit avaldub juba teine põhjus võõrkeelseid teosed tõlkida – teadmiste ning teadjate side emakeele ja oma rahvaga. Ka Anne Lange, inglise filoloog ja tõlkija, on öelnud, et kogu õhtumaade tõlkelugu kinnitab: tõlge ei ole ainult neile, kes keelt ei oska (Lange 2008: 39). Tõlge on kultuuris sama oluline või olulisemgi kui originaal, sest just tõlgete kaudu saab mingi teos suuremaid rahvahulki mõjutada (*Ibid.*: 7).

„Oluline on aga, et need raamatud, ka välispoliitikast, mida läänemaailma vaimlistes sfäärides loetakse, arutatakse ja mille üle vaieldakse, /.../ oleksid haritud eestlastele ka emakeeles kättesaadavad. Kättesaadavad mitte ainult käputäiele erialahuvilistele, kes tõenäoliselt neid niikuinii juba originaalis on lugenud, vaid just nimelt laiemale haritud publikule, et laiem mõtleval ühiskond võtaks osa sellest diskussioonist, mis meie ümber sumiseb.“ (Ilves 2005) Toomas-Hendrik Ilves räägib küll julgeoleku- ja välispoliitikaalast kirjandusest, kuid töö autor usub, et tema seisukohti võib laiendada ka kirjandusele üldiselt. Ta leiab, et iga eesti keelde tõlgitud raamat parandab inimeste arusaamist maailmast ning rikastab kultuuripilti.

Juba vanarooma tõlkijad arvestasid sellega, et haritud Rooma kodanik loeb nii originaal- kui ka tõlgitud teksti, saades esimesest algupärasest informatsiooni, teisest nähes aga üht võimalikku tõlgendamisviisi (Lange 2008: 39). Küsimusi võib tekitada vaid tõlkija õiguste ulatus teksti enda äranägemise järgi tõlgendada. Seda probleemi käsitletakse lähemalt töö teises peatükis, kus uuritakse tõlkija rolli.

Lisaks sellele rikastavad tõlked sihtkeelt sõnavara ja väljendusviiside osas. Krista Kaer arwab, et tõlkekirjandus rikastab sõnavara ilmselt rohkemgi kui omakeelsed teosed (Kaer 2010). Märts Väljataga jällegi kirjeldab luule tõlkimise mõjusid järgmiselt: „Aga samas pole ühegi rahva luule ilma tõlgeteta kujutletav. Nii on näiteks eestikeelne kunstluule saanud alguse kirikulaulude silbilis-rõhulistest ja riimidega tõlgetest 17. sajandil, ärkamisaegne luule polnuks mõeldav ilma saksa hilisromantikute mugandusteta. Milline oleks eesti luule, kui Suits ei oleks matkinud Leinot, Semper poleks tõlkinud Verhaerenit, Oras Baudelaire'i, Laaban sürrealiste, Kross ja Sang Brechti, Kaalep Lorcat või Pessoa, Paul-Eerik Rummo Dylan Thomast jne?“ (Väljataga 2006) Ta tõdeb, et väikese kõnelejate arvuga keelele ei pruugi olla sisemisi ressursse muutusteks. Ott Ojamaa (2010: 45) lisab: „Oma kirjanduse kõrval on samal määral ka tõlkekirjandus selleks pinnaks, kust võrsuvad uued kirjanikud“.

Ebatäpsed tõlkedki võivad rikastada, näiteks Paul-Eerik Rummo tõlgete põhjal jääb Dylan Thomase loomingust palju sürrealistlikum ja avangardsem mulje kui originaaltekstide põhjal. See on aga neid jooni eesti enda kirjandusse lisanud. (Väljataga 2006)

Paljud uued fraseologismidki on tulnud paradoksaalsel kombel keelde halbade tõlgete kaudu – esialgu võõrkehana mõjunud väljend muutub aja jooksul omaseks. Nii võib keelde tulla võõrapärase mõjuga keelendeid. (*Ibid.*) Eesti tõlkeloos, aga ka paljude teiste rahvaste omas, on eriline tähtsus Piibli tõlkimisel. Tõlge lisas eesti (kirja)keelde hulgaliselt uusi sõnu, väljendeid. Osa neist on hiljem aja jooksul kadunud, kuid suur osa on alles jäänud. (Liivaku *et al.* 1975: 8)

Seega on eesti keelde, aga ka üleüldse, mõtet tõlkida raamatuid, mis sihtkeelele ja -kultuurile midagi juurde annaksid. Enn Soosaare sõnul on väikese rahva jaoks tõlkimine omamoodi sundus, kohustus (Soosaar 1986). Sealjuures on peamine, et originaal oleks hea. Ta ütleb, et head romaani ära tunda pole sugugi raske. Samas ei täpsusta ta otsustamise kriteeriumi. (Soosaar 1982)

Esther Lombardi on arutlenud selle üle, mida inimesed lugeda tahavad. Raamatukaupluse kunagise töötajana nägi ta, et soovitakse (kaasaegset) klassikat. *“A classic usually expresses some artistic quality – an expression of life, truth, and beauty. A classic stands the test of time. /.../ Great works of literature touch us to our very core beings – partly because they integrate themes that are understood by readers from a wide range of backgrounds and levels of experience. Themes of love, hate, death, life, and faith touch upon some of our most basic emotional responses. A classic makes connections. You can study a classic and discover influences from other writers and other great works of literature.”* Klassikalise raamatu definitsiooniks peab ta kõrge kunstilise väärtusega teost, mis on populaarne pika aja jooksul ning mis puudutab erineva taustaga inimesi. Lisaks sellele peavad tekkima seosed teiste kirjanike ja/või nende loominguga, s.t teos peab sobituma kirjanduse omalaadsesse süsteemi, seda mõjutama. (Lombardi 2010)

Lisaks klassikale oli väga populaarne ka kaasaegne klassika. Lombardi küsib, kas tegu ei ole absurdse väljendiga, tuues võrdluseks sõnapaari iidne imik. Siiski selgub tema mõttekäigust, et kaasaegseks, modernseks peetakse uuema aja kirjandust ning kaasaegne klassika on puhtalt subjektiiivne mõiste, mis ühendab raamatuid, mida arvatakse klassikuks saavat. Autor esitabki artikli lõpus mõned „oma isiklikud kaasaegsed klassikalised teosed“ ning küsib lugejalt, millised on nende omad. (*Ibid.*)

Kirjastuse Varrak peatoimetaja Krista Kaer on selliste raamatute kõrval välja toonud ka nn hitt-teosed, „mis ilmuvad otsekui lainetena ja mida loevad isegi inimesed, kes midu naljalt raamatut kätte ei võta“. Ta ei anna sellisele kirjandusele küll kõrget hinnangut, kuid nendib, et nende raamatute tiraažid on suuremad kui tavapäraselt ning toovad kirjanduse „inimestele lähemale“. (Kaer 2010) Näidetena toob ta esmalt välja „Harry Potteri“ sarja, seejärel Dan Browni raamatud, Stephanie Meyeri vampiirtriloogia ning Stieg Larssoni loomingut (Pulver 2010). See muudab kirjastuste töö raamatute tõlkimisel ja väljaandmisel omalaadseks õnnemänguks, sest Krista Kaera sõnul ei saa kuidagi kindlalt ette ennustada, millest saab järgmine hitt-teos. „Kust järgmine menuk tuleb, ei oska öelda, ta ei tule kunagi sellest žanrist, kust oodatakse. /.../ Kõik otsisid uut Potterit, kuid tuli hoopis Dan Brown.“ (Pulver 2010)

Ootuspäraselt tõlgitakse suuremalt jaolt lähedase kultuuritaustaga autorite loomingut. Rahvusraamatukogu andmete põhjal (Tamm 2010) näiteks on näha, et kõige enam on aastatel 2000-2008 tõlgitud lääne kultuuriruumi suurematest keeltest – inglise, saksa ja prantsuse keelest (vastavalt siis 7770, 1096 ja 738 nimetust). Neile järgneb vene keel (571 nimetust), mis on ootuspärane nii Venemaa asukoha kui ka mõju tõttu eesti kultuurile. Palju tõlgitakse ka rootsi ning soome keelest (450 ja 423 nimetust). Eesti kultuurist kaugemad keeled, nagu jaapani, gruusia, egiptuse, katalaani jpt, on ebaolulises rollis – neist tõlgitakse väga vähe või üldse mitte.

Sealjuures on inglise keele osatähtsus aja jooksul üha suurenenud ning vene keele tähtsus vähenenud. Nende andmete puhul on tegu aga tõlkimisega üleüldse (sealhulgas näiteks tarbekirjandus) ning eraldi pole ilukirjanduse näitajaid kahjuks välja toodud. Üldiselt on ilukirjanduse andmed isegi kontrastsemad – vähem algekeeli, veelgi suurem inglise keele osakaal. (Tamm 2010)

Üldiselt on tõlgitava teose valimisel kaks viisi. Esimesel juhul täidavad tõlkijad kirjastuse esitatud tõlketellimusi. Teisel juhul on tõlkija ise leidnud mõne teose, mida ta peab tõlkimisväärseks ning mingil põhjusel vajalikuks laiemale lugejaskonnale. (Tõlgid... 2011) Seetõttu vastutab tõlkija selliseid suhteliseid subjektiivseid otsuseid tehes üsna suurel määral lugeja maailmapildi ning ka üleüldise kultuurielust eest.

1.2. Tõlkimise töökäik

Tõlkebüroo „Keelekoda“ kodulehel pakutakse tõlketäisteenust, mille hulka kuuluvad mitmed erinevad etapid. „Täisteenus sisaldab endas tõlkematerjali ettevalmistamist, tõlkimist, toimetamist ja keelekorrektoori, küljendamist, trükkikorrektoori, trükiettevalmistust ning kirjastamist.“ (Täisteenust... 2011)

Siiski algab töö pihta juba varem. Esmalt tuleb omandada teose autoriõigused. „1973. aastal liitus Nõukogude Liit ülemaailmse autoriõiguse konventsiooniga, mis kohustas uuema kirjanduse tõlkimiseks hankima luba autoriõiguste valdajalt (varem sellest ei hoolitud)“ (Tamm 2010). See oli suureks edasiminekuks autorluse tähtsustamise koha peal Nõukogude Liidus. Tänapäeval kaitsevad autorit mitmed seadused ja organisatsioonid, mis teevad koostööd ka rahvusvaheliselt. Tuntuim ülemaailmne organisatsioon on WIPO (*World Intellectual Property Organization* ehk Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon), mis tegeleb erinevate teoste ja nende autorite õiguste kaitsmisega, sealjuures avalikkuse huvisid arvestades. (WIPO 2011) Sõlmitud on ülemaailmseid lepinguid, näiteks võib tuua

Berne'i konventsiooni, mis kaitseb kirjandus- ja kunstiteoseid. Sellega on liitunud ka Eesti. (Berne... 2011)

Intellektuaalset omandit kaitsevad peale rahvusvaheliste lepingute ka Eesti seadused ning Euroopa Liidu dokumendid. Rahvusvahelised lepingud on olulised, kuna Eesti siseriiklikud seadused peavad olema kooskõlas nende rahvusvaheliste lepingutega, millega Eesti on ühinenud, ning kui selline kooskõla puudub, siis saab oma õiguste teostamisel ja kaitsel taotleda rahvusvahelise lepingu sätete kohaldamist otse. (Seadused... 2011)

Eestis kaitseb kirjandus-, kunsti- ja teadusteoseid Eesti Autoriõiguse Seadus. „Teoseks käesoleva seaduse tähenduses loetakse mis tahes originaalset tulemust kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonnas, mis on väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ja on selle vormi kaudu tajutav ning reprodutseeritav kas vahetult või mingi tehnilise vahendi abil. Teos on originaalne, kui see on autori enda intellektuaalse loomingu tulemus.“ Autorile kuulub ainuisikuliselt õigus oma teose tõlkimisele. „Autori nõusolekuta ja autoritasu maksimiseta on lubatud õiguspäraselt avaldatud teost füüsilisel isikul reprodutseerida ja tõlkida isikliku kasutamise eesmärkidel tingimusel, et selline tegevus ei taotle ärilisi eesmärke.“ (AõS 2009) Ilukirjanduse väljaandmisel on ärilised eesmärgid üldjuhul siiski olemas ning seetõttu on esmalt vajalik autori nõusolek.

Tõlkematerjali ettevalmistamise all võib silmas pidada algteksti viimist sobivasse formaati. Näiteks konverteeritakse pildi- või *pdf*-failid tekstiformaati. (Tõlkimine... 2009) Eriti just ilukirjanduse puhul, aga ka näiteks keerukate tehniliste tekstide on tõlkimisel lisaks vajalik veel tõlkija enda ettevalmistamine. „Esmalt loeb tõlkija teose või materjali läbi ning püüab aru saada selle üldisest mõttest ja põhiproblemaatikast. Kuna tõlkimiseks on vaja tunda antud valdkonna tausta ja põhisõnavara, otsib tõlkija üles sama ainevaldkonda, maad ja ajastut käsitlevad eesti keeles juba ilmunud materjalid ning arvestab eelnevalt tõlgitud kirjandusega näiteks sobiva nimevariandi valiku.“ (Tõlgid... 2011)

Tõlkimise sisulise osaga tegelevad tõlkijad. Haridusliku taustana on kõige soovitamam filoloogiline kõrgharidus, siiski on ka teistelt aladelt tulnud väga tunnustatud tõlkijaid. Kõige olulisem on üldkultuuriline haritus ja laialdased teadmised erinevatelt elualadelt. Lisaks heale keeleoskusele ja filoloogilistele teadmistele nõuab tõlkimine ka tõlkimiskogemust ja tõlketehnika valdamist, kiiret analüüsioskust, terminoloogia tundmist, treenitud mälu, keskendumisvõimet, head üldistusoskust. Kuna mitme valdkonna süvitsi tundmine on keeruline, spetsialiseeruvad tõlkijad tavaliselt kindlale alale nagu meditsiin, juriidiline kirjandus, tehnilised tekstid jne. (*Ibid.*) Siinkohal ei pööra aga töö autor tarbekirjandusele suurt rõhku, vaid pigem ilukirjandusele, mis on samuti omaette valdkond.

On veel öeldud: „Tõlkija peab olema kõrgema kategooria kirjamees, tema sulg peab jooksma, tal peab olema „kirjanduslikku kuulmist“. See nõue maksab ühtviisi nii taide- kui ka tarbetõlkijate kohta, sest mõlemad on kohustatud tundma oma stiilivaldkonna peenimaidki sõnastusnõkse.“ (Liivaku *et al.* 1975: 74-75) Just seetõttu ei saa tõlkijat igast keeleoskajast, vaid tõlkijaks pürgijal peab olema ka kirjanikele omane hea sõnatunnetus. Tõlkija rolli vaadeldakse aga lähemalt teises peatükis.

Järgmine samm tõlke valmimisel on toimetamine. „Tõlketekstide toimetaja kontrollib tõlke vastavust algtekstile, võrreldes tõlkija tõlgitud teksti rida-realt algtekstiga, ning parandab tõlkes leiduvad keelekonarused, loogikavead ja terminiapsud“ (Teenused... 2011). „Mõistagi on suur vahe, kas tuleb toimetada ilukirjanduslikku või teaduslikku teksti või tõlget.

Tõlketeksti toimetamine nõuab nii lähte- kui tõlkekeele valdamist, teaduslike tekstide toimetamisel tulevad kasuks eelteadmised vastavast valdkonnast.“ (Keeletoimetaja... 2011)

Toimetaja töö peamine eesmärk on muuta tekst sujuvaks, et võimenduks öeldav, mitte ütlemisviis. Toimetaja peab märkama vigu, mida tõlkija ise ei näe, ning muutma keelekasutuse „vähemärgatavaks“. (Lange 2008: 63) Eelkõige peab silma paistma autori mõte, mitte häirivad vead. „Enamjaolt tahab ju lugeja ikka ära unustada, et ta tõlget loeb, ja pealegi räägime me ju kõik sellest, et oleme lugenud Borgest, Grassi, Dostojevskit, kuigi vaevalt paljud seda vastavalt hispaania, saksa ja vene keeles teinud on“ (Kaldjärv 2008).

Mitmed tõlkijad on oma õppimise ja arenemise juures väga oluliseks pidanud just toimetajate juhendamist. Tõlkija Triini Tael kirjeldab: „Tohutult abi on olnud ka tundlikest ja kogenud toimetajatest. Minu elu edetabelites on esikohal legendaarne Tartu keeleteoimetaja Helju Vals, kes kribis käsikirja punasekirjuks, ja kui sa eriti loll tundusid, said sellega veel vastu pead kah. /.../ Nii mõnigi keelenüanss jäi niimoodi meelde.“ (Tegija... 2009)

Sealjuures tuleb jälgida, et ei tekiks ületoimetamise ohtu – kuna igast raamatust on võimalik teha mitu korrektset, kuid stiili poolest erinevat tõlget, võivad tõlkija ja toimetaja arvamused siinkohal lahku minna. Oluline on koostöö, mille käigus leitakse parimad stilistilised lahendused. (Kunstler 2005)

Teksti viimistleb korrektor. Tema töö seisneb peamiselt ortograafia süsteemi viimises – ta kontrollib kursiivi, jutumärkide, trükivigade jms kasutust. See on aga ideaalvariant – tegelikkuses tuleb see töö tihti ära teha toimetajal. (Lange 2008: 63) Toimetajal ei pruugi aga olla võimalust või aega kõiki vigu parandada, ka võib sisse tulla lohakusvigu, eriti olukordades, kus tööd tuleb teha kiiresti. Doris Kareva meenutab: „Sügaval stagnaajal, kui ma olin Sirbis esimesi nädalaid korrektorina tööl, juhtus kord, et trükikojas laoti üle kahe lehekülje laiuv hiidtähtedes pealkiri: KOMMUNISMI ÜRITUS ON VÕIMATU! /.../ Alles hiljem, toimetuse õnneks hetk enne lehe lõplikku trükkiminekut selgus, et pealkirjas on üks täht puudu; KOMMUNISMI ÜRITUS pidi mõistagi olema VÕITMATU! Iial hiljem ei ole ma alahinnanud korrektori riskantset, vastutusrikast ja põnevat elukutset. Vastupidi, ikka ja jälle kogen kiusatust korrigeerida vaevumärgatavaid tähenduskuristikke pealtnäha sarnaste sõnade vahel.“ (Kareva 2007: 35) Tõlkimis-, toimetamis- ja korrektuuriprotsessi läbinud tekst on aga sisuliselt valmis ilmumiseks (Lange 2008: 63).

Sellele järgneb küljendamine – „arvutis teksti ja graafika paigutamine ning vormindamine. Küljendamine leiab rakendust peamiselt ajalehtede ja ajakirjade, aga ka raamatute, reklaammaterjalide, brošüüride, infovoldikute jne valmistamises.“ (TK 2011) Kui tekst on paigutatud, kontrollitakse kõik veel üle ning tehakse viimased tehnilised või sisulised parandused (Täisteenust... 2011).

„Kirjastamise all mõeldakse trükiste (raamatute, ajalehtede, ajakirjade, brošüüride jm) väljaandmisele suunatud tegevust. Elektronkirjastamine on raamatute, ajalehtede jm väljaandmine elektronkujul, nt võrgus või andmekandjal.“ Kirjastamise mõiste alla võib kuuluda kogu töö materjali ettevalmistamisest ja tööst tekstiga kuni trükkimise ja levitamiseni. Kirjastamisprotsessi tulemus on aga valmis trükis. (TKI 2011)

2. TÕLKIJAJA TEKSTI SUHE

Käesolevas peatükis vaadeldakse lähemalt tõlkija ja teksti vahekorras tekkivaid erinevaid probleeme. Esimene alapeatükk uurib stiiliga seotud küsimusi ja teine alapeatükk enamlevinud tõlkeviigi ning nende tagajärgi.

2.1. Tõlkija ja stiil

„Tõlkimine on ideaalis sama asja samamoodi ütlemine teises keeles. Sellega soovitakse midagi sihtkultuuris korda saata: pakkuda informatsiooni ja esteetilist elamust või panna inimesed teatud viisil mõtlema ja käituma. Mis tahes tõlkes säilitamisväärse „sama“ toob aga kaasa mitmesuguseid probleeme. Mis see täpselt on: kas teksti sisu, vorm, stiil, mõju, funktsioon? Mis on samasuse kriteeriumid?“ (Väljataga 2008)

Hea näite sellest probleemist toob välja Anne Lange. Eestis Kreutzwaldi autorimuinasjutuna ilmunud „Vägev vähk ja ahne naine“ sai Kuuba kirjaniku José Martí hispaaniakeelses tõlkes pealkirjaks hoopis „Nõiutud krevett“. Põhjus on üsna lihtne – vähk on Kuubal tundmatu koorikloom, kuubalaste jaoks annab mõtet lihtsamalt edasi tegelase krevetina kujutamine. Lisaks sellele on Kreutzwaldi nimetatud mehest ja naisest tõlkes saanud Loppi ja Masicas, sest hispaaniakeelsetes muinasjuttudes on tavaks, et tegelastel on nimi või vähemalt hüüdnimi. Lisaks sellele on muudetud lõpp – kui eestikeelses variandis jääb paar elu lõpuni sealauta elama ja tegu kahetsema, siis tõlkes sureb Masicas suurest vihast, mispeale Loppi sureb kurvastusest. Tõlkija on oma töös kõige olulisemaks pidanud muinasjutu moraali – ei tohi olla ahne – edasiandmist. Selle eesmärgi nimel on loost kõrvaldatud sihtkultuuri mõistes ebaoluline ning lisatud see, mis teksti kergemini mõista aitaks. Vahendiks on siinkohal originaalteksti tugev muutmine. (Lange 2008: 26-29)

Ebatavaline on näide fonoloogilisest tõlkest: 1960. aastatel näiteks tõlkisid Louis ja Celia Zukofsky Catulluse värsse inglise keelde. Esialgsetest ridadest „*o rem ridiculum, Cato, et iocosam*“ sai tõlgituna „*o ram ridicule home, Cato, the jokes some*“. See tõlkijate paar on pidanud oluliseks sõnade kõla. (*Ibid.*: 45) Levinum on siiski teksti sisu tõlkimine, arvestades stiili. Kultuurikonteksti või näiteks keelevahendite (sõnamängud, mitmetähenduslikud väljendid) erinevused võidakse vajadusel selgitada joonealuste märkuste abil. (*Ibid.*: 33-34)

Paljudel teostel on oma kindel stiil, mida tuleb tõlkimisel arvestada. „Tuhande ühe öö“ eessõnas kirjutab A. Ehin: „Käesoleva raamatu tõlkijadki on eestikeelse tõlke stiili valides püüdnud lähtuda eeskätt just pajatuslikkusest: nad on püüdnud lugusid sõnastada nõnda, et oleks mõeldav nende elav ettekanne.“ Kuna „Tuhat üks ööd“ on eriti tuntud oma raamjutustuse vormi poolest, tuleb järgida nii vormi kui ka stiili, mida see nõuab. Lugejal peab tekkima tunne, et ta loeb tõepoolest (eesti keeles) jutustaja sõnu, mitte kuiva kirjakeelset teksti. (MTÜÖ 2010)

Lisaks teose üldisele stiilile tuleb jälgida iga üksiku sõna mõju või tähendust. Jaan Kaplinski arutleb: „Seda, et keeles sõna ja kuju saab kõik, mis ümbruses tähtsat on, näeme eesti näidetest kas või avades Andrus Saareste „Eesti keele mõistelise sõnaraamatu“. Märksõna

„heinamaa“ all leiame hulga väga täpse ja kitsa tähendusega murdesõnu: kurm „metsavaheline heinamaa“; laid „riba või tüki ke paremat heinamaad põõsastikuga kaetud niidul“; loos „kitsas heinamaa põldude vahel“; udrik „halva väärtusega, soine ja põõsaisse kasvanud heinamaa“; kulumaa „mullu niidetud, kuluga kaetud heinamaa“ ja muud.“ (Kaplinski 1997: 243) Emakeelt hästi tundev tõlkija saab nii tõlget mitmekesisistada. Sobiva sõna kasutamise põhjendatus peab selguma tekstist.

Siiski ei saa alati jälgida sõnaraamatu ettekirjutusi, sest sõna varjund sõltub mitmetest erinevatest faktoritest. „Enamikel sõnadel (nagu peaaegu kõigil teadvuse elementidel) on nendega seostuv tundetoon – mahe, kuid siiski piisavalt reaalne ja vahel reetlikult jõuline valu või naudingut väljendus. See tundetoon ei ole siiski reeglina sõnas peituv loomupärane väärtus, pigem on see sõna tõelise keha, tema mõistelise tuuma sentimentaalne juurdekasv. Tundetoon võib muutuda mitte ainult ajas, vaid see varieerub märkimisväärselt indiviiditi vastavalt igäihe isiklikele asotsiatsioonidele. /.../ Me mõõname näiteks, et *storm* 'torm', *tempest* 'maru' ja *hurricane* 'orkaan' erinevad üksteisest oma tegelikus tähenduses vähe, küll aga on neil erinevad tundetoonid.“ Edward Sapiri arvamuse kohaselt on „torm“ veidi üldisem sõna, mitte sama suurejooneline nagu teised kaks. „Maru“ seostub paljudel inimestel merega ning „orkaan“ näitab halastamatust. Siiski varieeruvad isegi need üldlevinud tundetoonid iga üksikisiku puhul. „Mõnele võivad „maru“ ja „orkaan“ näida pehmete, kirjanduslike sõnadena, kusjuures lihtsamal sõnal „torm“ on värske ja karm väärtus. /.../ Kui ollakse lapsepõlves palju sirvinud raamatuid Lõuna-Ameerika põhjaranniku kohta, on „orkaanil“ meeldivalt kosutav alatoon; kui ollakse aga juhtumisi ühesse sellisesse sattunud, tundub sõna külma, halastamatu ja õudsena.“ (Sapir 2009: 50-53)

Sapir mõonab, et tundetoonidest ei ole mingit otsest kasu teel tõeni, kuid kirjaniku jaoks on neil tohutu väärtus. Kuna inimeste vaimne tegevus on tihedalt seotud tunnetega, siis annab erineva tundetooniga sõnade kasutamine juurde erkust, teravust. Samas tekib oht – sõna, mille harjumuspärasest tundetooni võetakse liiga iseenesestmõistetavalt, muutub klišeeks. (*Ibid.*: 53) Kas kirjanik on kasutanud klišeesisid ning kui on, siis kas sihilikult või kogemata, tuleb tõlkijal enne töö juurde asumist kindlasti selgeks teha. Erineva tundetooniga sõnade kasutamise vajadus selgub teksti tähendust lahti mõtestades, tegelaste karakterit ja tegusid ning tõlgitava lõigu sündmustiku iseloomu analüüsides.

2.2. Tõlkevead

Siiski tuleb tõdeda, et mitte alati ei saa tõlkijad neile antud ülesandega täiuslikult hakkama. Levinud vigadena võiks välja tuua stiilierinevused originaaltekstist (seda käsitleti eelmises alapeatükis), idioomide otsetõlke, kohatud toorlaenuid, valede terminite kasutamise ning ebasobiva nimede tõlkimise.

Anne Lange kirjutab: „Bukvalism tõlkimises on tähttähelisuus, sõnasõnalisus, s.o toimumisviis, mida ükski tõlkija, kui ta järele mõtleb, vaevalt ei oma meetodiks arva. Sest mis jääks järele inglise *How do you do*'st, kui see tõlkida eesti keelde sõnahaaval? Või mida tähendaks vene keeles „Kuidas käsi käib?“, tõlgituna „kää“ ja „käimisega?““ (Lange 2008: 11)

Esialgu tundub selline tõlkimisviis tõepoolest silmnähtavalt vale ning on raske uskuda, et mõni tõlkija niiviisi toimiks. Siiski nendib tõlkija ja toimetaja Krista Kaer: „Sageli saab eestikeelse teksti sõna-sõnalt inglise keelde tagasi tõlkida“ (Kunstler 2005). „Ka kogenud

tõlkija komistab aeg-ajalt mõne väljendi otsa, mis teeb palju nalja – mitte viha! – tõlkijate-toimetajate sisingis, nii et kõige magusamatest pärlitest võiks ühistööna eraldi väljaandegi kokku panna. Klassikaks on saanud „ma olen külm, ma olen väga külm“ (*I am cold*).“ (Arnover 2009)

Näiteid on veelgi, Joonas Kiik toob oma arvustuses Kurt Vonneguti „Hookuspookuse“ eestikeelsele tõlkele välja järgmised vead: „Muidugi ei maksaks ingliskeelseid väljendeid otse eesti keelde ümber panna. *Keep your hat on* ei ole „Hoiu oma kübarast kinni“, vaid näiteks „Hoiu piip ja prillid“. *Did you wish each other good luck* ei ole „kas te soovisite üksteisele head õnne“, vaid „kas te soovisite üksteisele edu“.“ (Kiik 2006)

Eraldi probleemiks on veel metafooride tõlkimine. Kui sihtkeeles pole vastavat väljendit, tuleb valida mõni muu sisult sobiv. Inglisekeelne *It's raining cats and dogs* tõlgitakse eesti keelde üldiselt „sajab nagu oavarrest“. Mõnda metafoori on keeruline tõlkida kultuurikonteksti erinevuste tõttu. Näiteks on eskimote „igapäevane leib“ kala. Meieisapalve sõnadega igaks päevaks leiva küsimine oleks nende mõttes suurte privileegide nõudmine. (Lange 2008: 42-44).

Kogenematu tõlkija võib sobivat omasõna tundmata kasutada nn toorlaenu – võõrkeelse sõna eestipärastamist näiteks kõlalise sarnasuse ja/või eesti keelele omaste liidete abil. Argo Mund küsib: „Mida tähendab kreatiivsus? Selle taga on inglise *creative*, mis on eesti keeles loov ja loominguline. Kreatiivsuse asemel on selgemad eesti omasõnad loovus ja loomingulisus, need on pikema traditsiooniga. Enne toorlaenu kasutuselevõttu tasuks kaaluda, kas uue mõiste tähistamiseks ei piisa juba keeles leiduvate sõnade kombineerimisest uudsel viisil. Mõeldu tuleb sellele, et tihti on liitsõna selgem kui võõrapärane tüvi. Kui eelistame võõrale oma, on lootust, et teeme end mõistetavaks paljudele keelekasutajatele, mitte ainult väikesele osale.“ Veel toob ta näiteks kohmaka võõrsõna „blender“, mille eestipärasem vaste on „mikser“, kuid mida eriti viimasel ajal vähem kasutatakse. (Mund 2007)

Mõnikord võib sõna või väljendi tõlge olla õige, kuid sisuga täiesti sobimatu. „Ühe esimestest sisulistest nuritõlgetest, mis aastate eest silma alla sattus, leidsin raamatut „Relva-SS vabatahtlikud“ lugedes. Ja see on väga iseloomulik. Stalingradi lahingut kirjeldavas lõigus (lk 127) mainitakse nimelt: „meie rongijuht on langenud“. Sõna riivas silma. Veidi hiljem sain aru, milles küsimus. Tõlkija lihtsalt polnud adunud, et saksa keeles võiks *Zugführer* tähendada ka „rühmaülema“ (kuigi, jah – *der Zug* tähendab rongi). Kuid rongijuhi langemine tänavalahingus oleks pidanud tõlkija vähemalt valvsaks muutma ja sundima sellele kummastavale, kontekstiga mitthaakuvale asjaolule selgitust otsima.“ (Boltowsky 2006)

Mika Keränen toob jällegi värvika näite elust: „Pärnus on menüüs *syöpäkeitto*. See tähendab soome keeles vähisuppi, aga see vähk, mis elab meres, on soome keeles *rapu*. *Syöpä* on see vähk, mis elab keres.“ (MTOT 2004) Sellistel puhkudel pole tõlkijal sõnaraamatust abi, vaid tuleb teada ka tausta. „Keeleoskuse kõrval võiks sellesse pagasisse siiski kuuluda näiteks elementaarsed teadmised geograafia, ajaloo ja poliitika alal ning vajadusel ka mõnes muus spetsiifilisemas valdkonnas.“ (Boltowsky 2006)

„Pärisnimede tõlkimiseks üks reegel on – nimi identifitseerib, nimest peab ära tundma, kellest/millest kirjutatakse. See tähendab vahel, et nimekuju peab võtma arvesse kohalikku traditsiooni. Inglisekeelse teksti Joan of Arc võtab eesti keeles nime tagasitõlkimise korras

kuju Jeanne d'Arc.“ (Lange 2008: 52) Krista Kaer kirjeldab menasarja „Harry Potter“ tõlkimist aga järgnevalt: „Oleme seni tõlkinud võlumaailma kohanimed ja jätnud tõlkimata mugude maailma nimed. Isikunimed on jäänud selliseks, nagu need olid originaalis, sest arvan, et nimi kuulub tegelase juurde ja kedagi ei saa vägisi eestlaseks teha. Midagi läheb teel kaduma. Pole midagi parata, Albus Dumbledore tundub olevat hoopis teistsugune inimene kui Valge Mesimumm, mida tema nimi tõlkes tähendaks. /.../ Tean näiteks, et esimeses raamatus „Harry Potter ja tarkade kivi“ on mitmes teises keeles tõlgitud ära Erisedi peegel. Erised on tagurpidi keeratud *Desire* – iha, soov inglise keeles. Selle tõlkimine oleks võtnud sõnalt selle keldiliku kõla ning peegli otstarve selgus tekstist ngunii.“ (Kaer 2005)

Lõpliku otsuse peab tõlkija tegema üksnes vaistule tuginedes, sest kindlaid reegleid siin ei ole. Soovituslik on siiski nimede originaalkuju, välja arvatud juhul, kui mitmetähenduslikkus on väga oluline. (*Ibid.*) Mõnel juhul seab autor ise nõuded oma teose tõlkimisel – kui palju on tõlkijal vabadust midagi muuta. J. R. R. Tolkien näiteks oli kategooriliselt nimede tõlkimise vastu, nimetades omaloodud päris- ja kohanimedid „nomenklatuuriks“. (Lange 2008: 53-54)

Enamjaolt tõlkevead lihtsalt häirivad lugemist ning tõmbavad teksti mõtte asemel tähelepanu hoopis endale. Joonas Kiik kinnitab, et vead rikuvad lugemiselamuse täielikult. Vigane tõlge on küll loetav, kuid keeletundlikumal inimesel ei soovita ta selliseid trükiseid kätte võtta, sest rõõmu see ei paku. (Kiik 2006) Tarbetekstides võivad tõlkevead olla lausa ohtlikud – tehnilise seadme vale kasutamine halva juhendi tõttu või allergilist reaktsiooni tekitava toiduaine tarbimine, kuna koostisosade nimetusi tõlgiti valesti, võivad inimest otseselt kahjustada (Kirss 1999). Ilukirjanduse puhul pole mõju võib-olla nii selge, aga kuna tõlkija määrab, millise valguses rahvas teose autorit näeb, siis tekib sellega kindlasti kahju autori mainele. Krista Kaer arvab: „Kui neid tsiteeritakse, on see meie keel, samal ajal ka meie vastutus, sest sa oled kellegi teise teose kallal oma sõnadega ja sinust sõltub, sinu pieteeditundest, täpsusest, sellest, kuidas sa keelega ringi käid, sõltub, kuidas kirjanik astub eesti lugeja ette“ (Sibrits 2010). Vigase tõlke tegija ei ole seega täitnud oma ülesannet ega suutnud autorit võimalikult hästi rahvani tuua.

3. HANS LUIGE JA VALTER RUMMELI TUTVUSTUS NING VÕRDLUK

Käesolevas peatükis tutvustatakse lühidalt kahte tõlkijat, Hans Luike ja Valter Rummelit, kes mõlemad 1993. aastal Bram Stokeri „Dracula“ eesti keelde tõlkisid. Esimeses alapeatükis uuritakse Hans Luige loomingut ja tõlkeid. Teises alapeatükis uuritakse Valter Rummeli tõlgitud teoseid. Kolmandas alapeatükis vaadeldakse lühidalt Bram Stokeri romaani „Dracula“, selle tüüpilisi jooni ning tõlkimisel tekkida võivaid probleeme. Seejärel võrreldakse Hans Luike ja Valter Rummelit kahe eelmise alapeatüki ning erinevate artiklite põhjal, et leida, mille poolest võiks nende „Dracula“ tõlked erineda.

3.1. Hans Luik

Hans Luik sündis 26. märtsil 1927. aastal Tartus. Nimeks pandi talle Hans traditsiooni järgi – seda nime olid kandnud juba tema isa ja vanaisa. Ka Hans Luige enda poeg ja pojapoeg said nime Hans. (Luik 2009: 11) Ta huvitus juba üsna noorelt kirjandusest, proovis ise kirjutada ning osales mitmetel võistlustel. Siiski ei saavutanud ta suurt edu. (Luik 2011: 429-430)

Ta ise arvas oma loomingu kohta järgmist: „Ideid oli mul rohkesti, faabulat üles ehitada ma oskasin, aga fantaasiast jäi mul puudu. /.../ Kirjatöö edenes paremini siis, kui lähtusin reaalsest elujuhtumist või tuttava inimese karakterist.“ Seda nüanssi mõistes hakkas tema kirjatööde tase järjest paranema ning tunnustust koguma. Kirev elukäik andis aga vajalikku ainet. (*Ibid.*: 430)

Üsna pea hakkas ta tegelema ka tõlketööga, tehes seda paralleelselt omaloominguga erinevates žanrites. „Raamatukoi“ raamatukaupluse andmetes on kirjas üheksa tema kirjutatud teost, kui kordustrükke mitte arvestada (järjestatud ilmumisaasta järgi, kordustrükkide puhul on arvestatud esmakordset ilmumist) (RRHL 2011):

- „Kevade“ (1955) – Oskar Lutsu samanimelise jutustuse dramatiseering
- „Inimene võidab surma“ (1967) – arutlusi arstiteadusest
- „Kõik noored orbiidile“ (1967) – arutlusi õpetaja rollist noorte suunamisel
- „Kosmodroomidest kaugel“ (1969) – noorteromaan
- „Homsed tähed“ (1971) – näidend kahes vaatuses Oktoobrirevolutsioonist
- „Keelatud vili“ (1989, teine trükk 2005) – romaan teadlaseks pürgivast noormehest
- „Minu imeline elu“, 1. osa (2009) – autobiograafia
- „Minu imeline elu“, 2. osa (2010) – autobiograafia
- „Minu imeline elu“, 3. osa (2011) – autobiograafia

Ta on kirjutanud lisaks neile novelle, lastejutte, mis on avaldatud ajakirjanduses. Ta on kirjutanud kokku kümme draamat ja komöödiat, millele lisanduvad veel mitmed dramatiseeringud, näiteks Oskar Lutsu „Kevade“, ja filmistsenaariumid, näiteks 1977. aasta „Aeg elada, aeg armastada“ ning 2006. aastal valminud „Kuldrannake“. (Luik 2011: 430-442)

Alates 1980. aastate lõpust hakkas Hans Luik tegelema kirjastamisega ning oli tegev kirjastuse „Kupar“ asutamisel. Hiljem, pärast sealt lahkumist, asutas ta omaenda nn ühemehekirjastuse „Kuld sulg“, mis on praeguseks välja andnud üle 200 raamatu. (Luik 2011: 453-462)

Tähtsam on siiski tema töö tõlkijana. Hans Luik on tõlkinud 60 aastaga vene ja inglise keelest üle kaheksa teose – nii romaane, novelle kui ka näidendeid. Sinna hulka kuulub vanemaid teoseid, aga ka nüüdisautorite loomingut. (*Ibid.*: 444) „Raamatukoi“ andmetel tuuakse välja tema teoseid (järjestatud ilmumisaasta järgi, kordustrukkide puhul on arvestatud esmakordset ilmumist, lisatud iseloomustav(ad) märksõna(d)) (RRHL 2011):

- Juri Kušnir „Aken nähtamatusse“ (1950) – populaarteaduslik teos
- Vladimir Jermilov „Anton Pavlovitš Tšehhov“ (1951) – ülevaade Anton Tšehhovi elust
- Valerian Lunkevitš „Inimeste nähtamatud vaenlased ja sõbrad“ (1951) – populaarteaduslik teos
- Boris Stepanov „Suure seaduse ajalugu“ (1951) – teadusajaloost
- Aleksandr Herzen „Kes on süüdi“ (1954) – romaan
- Dmitri Mamin-Sibirjak „Leib“ (1958) – külaelu teemaline romaan
- Ray Bradbury „451 Fahrenheiti“ (1959, 1992, 2005) – ulmeromaan
- Ivan Krõlov „Pirukas“ (1959) – komöödia ühes vaatuses
- Norbert Casteret „30 aastat maa all“ (1960) – teadlase tööst maa-alustes koobastes
- Nikolai Pogodin „Kolm näidendit“ (1960) – näendid Leninist
- Sinclair Lewis „Pajude allee“ (1960) – jutustus igapäevaelust
- C. Northcote Parkinson „Parkinsoni seadus ja teisi administratiivalaseid uurimusi“ (1960) – ärialane teos
- Fjodor Abramov „Ilma isata“ (1961) – külaelu teemaline jutustus
- Vladimir Bogomolov „Ivan“ (1961, 1978) – ajalooline jutustus noortele
- „Oma maja“ (1961) – erinevate autorite novelle
- Vadim Koževnikov „Saage tuttavaks – Balujev“ (1961) – jutustus
- O. Henry „Kapsad ja kuningad“ (1962, 1993, 2008) – seiklusromaan
- Leonid Leonov „Mister McKinley pagemine“ (1962) – põnevusjutustus (filmistsenaarium)
- „Poolel teel kuule“ (1962) – erinevate autorite novelle
- Konstantin Fedin „Sanatoorium „Arcturus““ (1962) – poolautobiograafiline romaan
- John Desmond Bernal „Teadus ühiskonna ajaloost“ (1962) – teaduslikud esseed
- Vladimir Maksimov „Inimene on elus“ (1963) – jutustus tagakiusatu elust
- Anton Tšehhov „Näidendeid“ (1963) – näidendite kogumik
- Georgi Vladimov „Rikas maak“ (1963) – romaan
- Venjamin Kaverin „Viltune vihm“ (1963) – jutustus
- Daniil Granin „Ründan äikest“ (1964) – romaan teadlaste elust
- Vil Lipatov „Võõras“ (1964) – jutustus
- „Kaheksas põgenemine“ (1965) – erinevate vene autorite novelle
- Sergei Smirnov „Bresti kindlus“ (1966) – ajalooline uurimus
- Nikolai Dubov „Põgenik“ (1967) – ajalooline jutustus

- Savva Dangulov „Diplomaadid“ (1970) – ajalooline romaan
- Aleksandr Herzen „Teiselt kaldalt“ (1970) – filosoofilised esseed
- Nikolai Tihhonov „Kuu sammast“ (1971) – reisijutustused
- Tšõngõz Aitmatov „Valge laev“ (1971) – jutustus
- Juri Nagibin „Metsavahimajas“ (1973) – jutustus
- Ivan Turgenev „Suits. Uudismaa.“ (1973) – armastusromaanid
- Vassili Ardamatiski „Kättemaks“ (1974) – ajalooline romaan
- Irina Grekova „Laterna all“ (1974) – novellikogu
- „Vene nõukogude novell“ (1974) – valik novelle ja lühijutte erinevatelt autoritelt
- Daniil Granin „Vihm võõras linnas“ (1974) – teadusteamaline jutustus
- Sergei Zalõgin „Löuna-Ameerika variant“ (1975) – põnevusromaan
- Marietta Šaginjan „Poja sünd“ (1975) – ajalooline romaan
- Vassili Ardamatiski „Kaks teed“ (1976) – põnevusromaan
- Juri Bondarev „Kallas“ (1977) – külaelu teemaline romaan
- Anatoli Lunatšarski „Vabastatud Don Quijote“ (1977) – näidend
- Daniil Granin „Nimekaim“ (1978) – jutustus
- Arkadi Vainer, Georgi Vainer „Tünnisõit“ (1978) – põnevusromaan
- Daniil Granin „Kolm juttu“ (1979) – teadusteamalised jutustused
- Sergei Zalõgin „Komisjon“ (1979) – külaelu teemaline psühholoogiline romaan
- „Leningradi vanad puud“ (1979) – erinevate autorite lühijutte
- Vladimir Amlinski „Venna tagasitulek“ (1979) – psühholoogiline romaan
- Leonid Slovin „Astrahani vaksal“ (1980) – põnevusjutud
- Sergei Zalõgin „Minajutud“ (1980) – jutustused
- Sergei Narovtšatov „Absoluut“ (1982) – ajalooline jutustus
- Daniil Granin „Pilt“ (1982) – ühiskonnakriitiline romaan
- Aleksei Tolstoi „Ivan Sudarevi jutud. Näidendid. Publitsistika“ (1983) – erinevad jutustused, näidendid ja esseed
- Leonid Zorin „Peateema“ (1983) – jutustused
- „Tõlkeid“ (1983) – erinevate autorite jutustusi
- Daniil Granin „Veel nähtav on meie jälg“ (1984) – ajalooline jutustus
- Vassili Ardamatiski „Kohus“ (1985, 1986) – põnevusromaan
- Dora Kogan „Mihhail Vrubel“ (1986) – kunstniku elulugu
- Sergei Zalõgin „Pärast tormi“ (1986) – ajalooline psühholoogiline romaan
- Vladimir Bogomolov, Emmanuil Kazakevitš „Täht. Ivan. Zosja.“ (1986) – ajaloolised jutustused
- Ivan Turgenev „Kuu aega maal“ (1987) – komöödia viies vaatuses
- Mihhail Šatrov „Nii me võidame!“ (1987) – ajaloolised näidendid
- Sergei Vössotski „Järsk kurv“ (1989) – põnevusromaan
- Vladimir Nabokov „Lolita“ (1990, 2000, 2004, 2005) – armastusromaan
- Karl May „Winnetou“ (1990) – põnevusromaan
- Karl May „Winnetou jälgedes“ (1991) – põnevusromaan
- Karl May „Winnetou surm“ (1992) – põnevusromaan
- Bram Stoker „Dracula“ (1993) – õudusromaan

- C. Northcote Parkinson „Parkinsoni seadus“ (1994) – ärialane teos
- Ivan Turgenev „Suits“ (1995) – armastusromaan
- Lev Tolstoi „Pihtimus“ (1996) – kirjaniku autobiograafia
- Herbert George Wells „Armastus ja härra Lewisham“ (1997) – armastusromaan
- Arnold Bennett „Hotell Grand Babylon“ (1999) – põnevusromaan
- Freeman W. Crofts „Äkksurm“ (1999) – põnevusromaan
- Sinclair Lewis „Kuninganna kiri“ (2001) – novellikogu
- Anton Tšehhov „Ariadna“ (2004) – armastustemalised novellid
- Richard Bach „Illusioonid“ (2008) – romaan lendurite elust

Võib tähele panna, et Hans Luige tõlgitud raamatute hulgas on palju teadlaste elu käsitlevaid teoseid, ajaloolisi romaane ja jutustusi ning põnevusromaane ja -jutustusi. Mingil määral on ka armastuslugusid. Läbivaks jooneks võib siiski pidada põnevuskirjandust, mistõttu on ta kindlasti sobiv „Dracula“ tõlkijana, mida käsitletakse edasistes alapeatükkides.

Tõlkija ise toob oma autobiograafias tähelepanuväärsemate inglise keelest tõlgitud teoste seas esile just põnevus- ja ulmekirjandust, näiteks „451 Fahrenheiti“, ning armastusromaane, näiteks „Lolita“. Tõlgitud vene kirjandusest peab ta olulisemaks vene kirjandusklassikasse kuuluvaid näidendeid. (Luik 2011: 444)

3.2. Valter Rummel

Valter Rummel sündis 9. mail 1929 Saka külas Ida-Virumaal. Ta on tuntud peamiselt lastekirjanduse klassika tõlkijana. Lisaks sellele on ta pikka aega tegelenud toimetamisega. (9. mai... 2011) „Raamatukoi“ raamatupoe andmetel ei ole Valter Rummelil ilmunud omaloomingut. Seevastu on tõlkinud järgmised teosed (järjestatud ilmumisaasta järgi, kordustrükkide puhul on arvestatud esmakordset ilmumist, lisatud on iseloomustav(ad) märksõna(d)) (RRVR 2011):

- Mark Twain „Prints ja kerjus“ (1956, 2005) – noorteromaan
- William Makepeace Thackeray „Edevuse laat I-II“ (1959) – realistlik romaan
- Alan Alexander Milne „Karupoeg Puhh“ (1968, 1974, 1977, 1994) – lasteraamat
- Rudyard Kipling „Mowgli“ (1969, 1992) – lasteraamat
- Edgar Arnoldi „Walt Disney elu ja muinasjutud“ (1973) – kunstniku elulugu
- James Oliver Curwood „Põhja hulkurid“ (1975) – lasteraamat
- Irina Petšernikova „Kasvatus Marxi perekonnas“ (1980) – ühiskonnategelase elulugu
- Daniel Defoe „Robinson Crusoe elu ja kummalised seiklused“ (1984, 2002) – seiklusromaan
- Vladimir Vassiljev „Meestejutt“ (1986) – enesebiraamat
- Bram Stoker „Dracula.“ Esimene raamat. (1993) – põnevusromaan
- Ethan Mordden „Puhhi trenniraamat“ (1995) – lasteraamat
- Joel Chandler Harris „Onu Remuse lood.“ Kolmas raamat. (1996) – lasteraamat
- Walt Disney, Bruce Talkington „Pöialpoiste uued lood“ (1996) – lasteraamat
- Disney-Pixar, Bruce Talkington „Karupoeg Puhhi unejutud“ (1997) – lasteraamat
- Joel Chandler Harris „Onu Remuse lood.“ Neljas raamat. (1997) – lasteraamat
- Joel Chandler Harris „Onu Remuse lood.“ Teine raamat. (1997) – lasteraamat

- Stephanie Faul „Sellised nad on... ameeriklased“ (1998) – humoorikas käsiraamat
- Ewa Lipniacka „Sellised nad on... poolakad“ (1998) – humoorikas käsiraamat
- Ben Barkow, Stefan Zeidenitz „Sellised nad on... sakslased“ (1998) – humoorikas käsiraamat
- Elizabeth Roberts „Sellised nad on... venelased“ (1998) – humoorikas käsiraamat
- Alan Alexander Milne „Puhhi mõtteid“ (1999) – lasteraamat
- Oscar Wilde „Muinasjutte“ (2000) – lasteraamat
- Nicola Baxter „Pane mind klähvima“ (2000) – lasteluule
- Nicola Baxter „Pane mind piiksuma“ (2000) – lasteluule
- Nicola Baxter „Pane mind prääksuma“ (2000) – lasteluule
- Nicola Baxter „Pane mind siutsuma“ (2000) – lasteluule
- Alan Alexander Milne „Täielik Puhh“ (2000) – lasteraamat
- Rudyard Kipling „Džungliraamat“ (2001) – lasteraamat
- Nicola Baxter „Elust taluõues“ (2001) – lasteraamat
- Mary Hogan „Karupoeg Puhhi komberaamat“ (2001) – lasteraamat
- Kathleen W. Zoehfeld „Puhhi kohutav unenägu“ (2001) – lasteraamat
- Disney-Pixar, Johnny Zeuthen „Saja aakri metsa lood“ (2001) – lastekirjandus
- Disney-Pixar, Kathleen W. Zoehfeld „Ükskord ammu-ammu koos Winnie Puhhiga“ (2001) – lasteraamat
- Disney-Pixar „Karupoeg Puhhi raamat. Seltis on mõnusam.“ (2002) – lasteraamat
- Disney-Pixar „Loomalood“ (2002) – lasteraamat
- Nicola Baxter „80 lugu kogu suurest maailmast“ (2003) – lasteraamat
- Shahrulk Husain „Ooperilood“ (2003) – lasteraamat
- Augusto Macchetto, Paola Mulazzi „Jääme ikka sõpradeks“ (2004) – lasteraamat
- Jane Hope „Millest kõnelevad vaim ja hing“ (2004) – religiooniajaloo
- „Teekond imedemaailma“ (2004) – teatmeteos
- Sara Bergen „Viis uut printsessilugu“ (2004) – lasteraamat
- Dugald Steer „Aitäh, väike hiireke“ (2005) – lasteraamat
- Disney-Pixar „Elevantsi film. Lugu Ruu uuest sõbrast.“ (2005) – lasteraamat
- Dugald Steer „Head ööd, väike hiireke!“ (2005) – lasteraamat
- Lausa Driscoll „Winnie Puhhi 5 minuti lood“ (2005) – lasteraamat
- Disney-Pixar „365 unejuttu“ (2006) – lasteraamat
- Maggie Kneen, Judy West „Ball vesiroosilehel“ (2006) – lasteraamat
- William Makepeace Thackeray „Edevuse laat (2. osa)“ (2006) – realistlik romaan
- Disney-Pixar „Elevantsi film. Ruu leiab sõbra.“ (2007) – lasteraamat
- Disney-Pixar „Karupoeg Puhh. Kuldsed mälestused.“ (2006) – lasteraamat

On tähelepanuväärne, et tema tõlgitud teoste hulgas moodustavad enamiku lasteraamatud. Sellel taustal tunduvad erandid kummalised. Siinkohal võib välja tuua realistliku romaani „Edevuse laat“, millel on lastekirjanduse temaatika, aga ka stiiliga üsna vähe seost. Ka õuduskirjanduse üks tippteoseid, „Dracula“, ei sobi esmapilgul justkui ülejäänud raamatutega kokku. Siiski on mitmed lasteraamatud („Džungliraamat“, „Robinson Crusoe elu ja kummalised seiklused“) seiklusliku sisuga. Seetõttu on alust arvata, et tõlkijal on siiski oskus põnevuskirjandusele („Dracula“) omast pinget edasi anda.

3.3. Bram Stokeri õudusromaan „Dracula“

Bram Stoker sündis 1847. aastal Iirimaal Dublinis. Tema ema tegeles kirjandusega ning jutustas pojale tihti fantaasiarikkaid lugusid. Hoolimata nõrgast tervisest õnnestus Stokeril asuda ülikooli matemaatikat õppima ning see ka lõpetada. Töö ja eraelu kõrvalt tegeles ta vabakutselise kirjaniku ning teatrikriitikuna. 1878. aastal kolis ta Londonisse, kus sai osa kohalikust kirjanduselust ning käis läbi selliste tuntud tegelastega nagu Oscar Wilde, Arthur Conan Doyle ning Alfred Lord Tennyson. (Dracula... 2003)

Bram Stokeri varasem looming ei olnud eriti silmapaistev. Tema esimene novell „*The Snake's Pass*“ ei saavutanud edu. Seda üllatav oli aga järgmise teose „Dracula“ peadpõõritav edu. Tõsi küll, see jäigi tema tähtseks. (*Ibid.*) Muid teoseid tuntakse vähe, eesti keeles on peale „Dracula“ ilmunud vaid „Valge mao koobas“ ning sedagi alles 2004. aastal. (Talvet 2007)

„Dracula“ on inspireeritud 15. sajandi tüürani Vlad Tepesega seotud legendidest, samuti mitmel pool Euroopas aeg-ajalt populaarsest vampiiritemaatikast. Raamatu alguses paneb autor krahv Dracula oma perekonnast ja esivanematest jutustama. Need lood põhinevad reaalsetel elanud isikutel. Kuigi romaanis ei ole krahvi näol tegu Vlad Tepese enda, vaid tema kauge järglasega, on neil kahel hulgaliselt sarnasusi. See kõik annab romaanile laiemat mõõdet, teatavat reaalsuse tunnetust. (Dracula... 2003)

Stoker kasutas jooni gooti kirjandusest, mis oli 19. sajandi alguses äärmiselt populaarne – sünged tegevuspaigad nagu vanad lossid, kirikud, surnuaiad, ning haprad ja süütud naistegelased, keda ähvardab kurja mõju alla sattumine. Sellele lisas ta oma kaasajale omaseid elemente – linnaelu kujutamist ning teatud suhtumist religiooni, teadusesse või inimsuhetesse. (*Ibid.*)

Üks raamatulugeja arutleb: „Huvitav ongi, et tollest sajanditagusest raamatust tekkis sellise plahvatusega omaette kultuskultuur: lugematult filme, uusi raamatuid, yhesõnaga täielik boom. /.../ Vampiirikirjanduse vundamendiga on tegemist igatahes, ning kuigi teda on sajal viisil yle kirjutatud ja ära filmitud, tasub ta igati lugemist. Juba kasvõi selle pärast, et pyyda avastada selle raamatu fenomeni: mis see siis õieti oli, mis kogu selle märuli põhjustas.“ (Retsensioonid... 2003) „Dracula“ ainetel on tehtud mitmeid filme ja uusi kirjandusteoseid ning see temaatika tundub tekitavat kirgi ka praegu, kuigi originaal ilmus nii kaua aega tagasi.

Lugu on üles ehitatud väikeste osade kaupa. Süžeed annavad edasi erinevate tegelaste päevikusissekanded, omavahelised kirjad, ajaleheväljalõiked, fonograafisalvestused. (CCTIL 2000: 94) See annab hea võimaluse näidata iga karakteri sisemist heitlust, isiklike mõtteid ja vahetuid kogemusi, mille keskpunktiks on siiski lõpuks krahv Dracula isik. (Textuality... 2010)

Alfred Hitchcocki sõnul on õuduskirjandus oluline inimese sisemistest hirmudest vabastajana. „Salapärase ja jubedate lugude lugemine mõjub inimestele hästi: te vabanete teie alateadvuses pesitsevatest ohtlikest mõtetest ja ihadest, mille olemasolu te iseendalegi ei söanda tunnistada.“ „Draculas“ on olulisel kohal kurjuse üleajalik jõud, võimuiha ning selle kõige vastu võitlemise keerukus. Krahv Dracula soov teiste inimeste üle valitseda on vastuvaidlematult sihikindel, tekitades oma mõõdapääsmatusega hirmu ja lootusetusetunnet. (Talvet 2007)

Palju on arutletud „Dracula“ loo tugevalt seksuaalse alatoonini üle. *“Like any good novel, Dracula is about a lot of things, but it certainly is about sex – that beastly urge that so scared victorian society. /.../ Blood as a life force can also be seen as a potent symbol of a young girl's journey to adulthood and the give and take in Dracula's... sucking of Mina and vice versa has very sexual undertones. Maybe, as you are suggesting, he is not the bloodythirsty beast, but the metaphor for all the young protagonists on the cusp of something, for example the marriage bed!”* (Textuality... 2010) Tolleaegses ühiskonnas olid intiimsemad suhted tabuteemaks. Nagu eelnevas tsitaadis välja toodud, oli jutuvestjatel-kirjanikel võimalus selle teema käsitlemiseks vaid metafooride abil. Verd imeva vampiiri kujund oli kahtlemata seksuaalakti sümboliks. Romaanis krahv Dracula vastu võitlevad arstid eesotsas Van Helsingiga sümboliseerivad seega „head poolt“, teaduse, mõistuse ja õigluse jõude. Hoolimata sellest ei muuda see „halba poolt“, loomaliike ihade väljendamist tegelaste jaoks vähem ligitõmbavaks.

Tolleaegsete normide teemal on spekulieritud: „Miskipärast haakub erootika vampiirindusega tõesti hästi ja võib ainult oletada, millised stseenid oleks „Draculas“ olnud, kui Stoker ei pidanud nii krambis olema ja tsensuurile mõtlema“ (Retsensioonid... 2003). See vastuolu andis romaanile juurde mitmekihilisust.

Kirjaniku edukalt saavutatud pinget ja mitmemõttelisust käesolevas teoses annavad tõlkijale ette keerulise ülesande. Tundeid tuleb kujutada intensiivsetena, kuid samas jätta need osaliselt varjatuks. Üks raamatulugeja on tegelaste kombekust väga hinnanud: *“I found the diary style writing of the book fascinating, the etiquette & thinking of the people at the time”* (Textuality... 2010). Seetõttu tuleb jälgida, et ka tõlkes kasutaksid tegelased veidi hillitsetud kõnepruuki ja oleksid tagasihoidlikud. Tegelikute mõtete ja välise käitumise vahelise tasakaalu hoidmine on ilmselt selle teose tõlkimisel tähtsaim eesmärk.

Lugejad on oma lemmikepisoodidena nimetanud näiteks 16. peatükki, kus mehed lähevad surnuaeda naisvampiiri otsima ja tapma. Seal tekitab põnevust sündmustiku kiire areng ja ootamatud pöörded. Lisaks sellele mainitakse esimest kolme peatükki, kus üks meespeategelasi Jonathan satub krahvi lossi vangiks. Siin hinnatakse tumedust, süngust ja kasvavat pinget esialgu üsna tavalises ja igapäevases olukorras. Mainitud on ka kahe armastaja, Arturi ja Lucy kannatuste episoodi Lucy surivoodil, kus neil on keelatud üksteist enne naise surma suudelda. See vastandab vampiiride tegevuse ja eesmärgid puhtale, siirale armastusele ning toob loosse traagikat. (WYBC 2010) Juba need sündmused vajavad kõik suhteliselt erinevat tunnetust ja kirjutusviisi – esimesena mainitu hoogsat, teise puhul peaks sõnakasutus suutma kirjeldada hirmu tekkimist ja süvenemist järk-järgult ning kolmas näitama armastajate tundeid. Tõlkijal tuleb siinkohal seda kõike arvestada.

3.4. Hans Luik ja Valter Rummel „Dracula“ tõlkijatena

Bram Stokeri „Dracula“ tõlkisid eesti keelde enam-vähem ühel ajal (1993. aastal) nii Hans Luik (kirjastus Kupar) ning Valter Rummel (kirjastus Koolibri). Tõsi küll, Koolibri kirjastuselt ilmus raamat vaid osaliselt. (Talvet 2007) Kuna keel muutub ka ajas, on kahtlemata täiesti erinevad tänapäeval ja näiteks 20 aastat tagasi tehtud tõlked. Samal ajal tõlgitud raamatute puhul seda erinevust olla ei saa. Lahknevused tulenevad vaid tõlkija isiklikest meetoditest, stiilist, tugevustest ja nõrkustest.

Suurim erinevus Hans Luige ja Valter Rummeli vahel on kahtlemata nende tõlgitud teoste

temaatika. Luik on tõlkinud erinevaid raamatuid, kuid nende hulgas on mitmeid põnevusromaane ning jutustusi. Tõenäoliselt oskab ta valida sobivaid viise pingelise olukorra kujutamisel. Rummel soovib on tõlkinud peamiselt lasteraamatuid. Kuna lasteraamatute tõlkimisel on oluline lihtsus ja selgus, võiks seda oodata ka Valter Rummel teistest tõlgetest.

Erinevalt Rummelist on Luik ise omaloomingut kirjutanud. See võib aga olla nii plussiks kui miinuseks. Kirjanikul on kahtlemata anne teksti ladusalt edasi anda, kuid on oht, et tema kirjanikuna väljakujunenud isiklik stiil varjutab Stokeri raamatu stiili. Sellist nähtust võib nimetada inskriptsiooniks – tõlkija kirjutab raamatusse midagi, mida autor pole teinud. Inskriptsiooni põhjendatus on äärmiselt oluline. „Johannes Aaviku keeueuendus E. A. Poe tõlkeis on inskriptsioon. Inskriptsioon on hämarus Hasso Krulli tõlgetes või originaalist kergekäelisem ropendamine Peeter Sauteri töödes. Just sellepärast me neid tõlkeid armastame – nemad juba ei lase unustada tõlkija olemasolu ja juhivad meid inspireeriva originaali juurde.“ (Lange 2008: 32)

Üks Hans Luige „Dracula“ tõlke lugeja on arutlenud: „Lugesid originaalis või Hans Luigendatult? Kui sa ka selle viimase soperdise kasuks otsustasid, nagu mina, siis võid vist vabalt Stokeri stiili kallal kobisemise lõpetada ja pooled oma pretensioonid tõlkija kraesse visata. See ei ole hea tõlge. Ma ütleks, et see on halb tõlge. Ja rohkem kui natuke halb. /.../ Ehk siis julgelt arvan, et Stokeri stiil ei tundu pooltki nii aegunud kui see Luige tõlge.“ Tema arvates on Hans Luige stiil liiga domineeriv, mis tõlkimise puhul on viga. (PJSR 2010)

Valter Rummeli puhul on eriti iseloomulik tema kõnekeele tõlkimise kogemus. Näiteks on ta tõlkinud eesti keelde „Onu Remuse lood“, mida hinnatakse väga kõrgelt. Tõnu Aav on öelnud: „Originaal on Ameerika lõunaosariikide murdes kirjutatud ja on kohutavalt raskelt tõlgitav, seda ei julgenud ükski endast lugupidav tõlkija võtta. Siis leidis Valter Rummel, kes tegi esimesed asjad krips-kraps ära. Kui seda raamatuna välja andma hakati, tegi ta niisuguse katse, et püüdis teksti panna murdesse. Meil ju neegrikeelt pole, meil on murded ja murrakud ja lihtsalt niuke lohakas eesti keel. Siis ta kasutas seda keelt ka.“ (Lilleorg 2008) Sageli on ise murde tuletamine praktiliselt võimatu või vähemalt suhteliselt naeruväärne. Nn „lohakat keelt“ pole samuti lihtne saavutada, sest selle jaoks pole kindlaid reegleid. (Lange 2008: 14-15) „Draculas“ on aga mitmeid löike, mis nõuavad kõnekeele tõlkimise meisterlikku valdamist – näiteks külarahva või mustlaste kõne.

4. KAHE „DRACULA“ TÖLKE VÕRDLUS

Käesolevas peatükis võrreldakse Hans Luige ja Valter Rummeli „Dracula“ tõlkeid. Tõlkeerinevuste võrdlemiseks valiti kummastki raamatust 13 lõiku, mille erinevusi kirjeldatakse esimeses alapeatükis. Teises alapeatükis võtab töö autor võrdluse tulemused kokku ning uurib, kas eelnevas peatükis leitud oletused tõlkijate erinevuste kohta pidasid paika. Raamatute tekstid (ka originaalkeeles tekstid) võib leida töö lisadest.

4.1. Valitud katkendite võrdlus

Kutsarite kohtumine

Vastavad tekstid leiab lisast 1. Selle lõigu puhul paistab silma segadus kutsari tegelaskujuga. Valter Rummel on selle lahendanud, kasutades tegevusse hiljem sisse toodud kutsari kirjeldamiseks kohati sõna „võõras“. Hans Luige tekstis aga on vahepeal raske aru saada, kummas kutsarist räägitakse. Mõnes kohas on kasutatud selgitavaid asesõnu („nende kutsar“). Samas on sarnane selgusetus ka originaalis – on kasutatud sõnu *driver*, eristamiseks kohati *strange driver*, kuid kahtpidi mõistmise võimalus jääb. Siiski leiab töö autor, et olukorra lahendas paremini Valter Rummel, kes muutis teksti selgemaks.

Teine huvipakkuv probleem on esimese kutsari kõnepruuk. On mainitud, et tema saksa keel oli halb. Hans Luik on tema kõne reeglipäraseks kirjakeeleks tõlkinud, Valter Rummel aga kõnekeeleks, kus on näiteks võõrapärane sõnajärg, et kindlasti edasi anda kutsari keeleoskamatus. Originaaltekstis on aga kolmas variant – keel on korrektne, kuid saksa keele hõngu lisamiseks kasutatakse härra tähenduses saksakeelset sõna *Herr*.

Hans Luige tõlkes antakse pinget edasi võõra kutsari ähvardava oleku kirjeldamisega – ta käsib anda pagasi. Võrdluseks: Rummeli tõlkes lausub võõras esimesele kutsarile, et talle ulatataks härra pagas. Ka naeratab võõras Luige tõlkes „nii et hambad välguvad“, kuid Rummeli variandis „kingib põgusa arusaava naeratuse“. Rummel seevastu rõhutab esimese kutsari hirmu – viimases lauses öeldakse, et nende tõld sööstis minema, Luige tõlkes aga tõld lihtsalt veereb edasi.

Jonathani vestlus krahv Draculaga

Vastavad tekstid leiab lisast 2. Jonathan leiab selles katkendis krahvi laualt erinevaid ajakirju, ajalehti ja raamatuid. Muuhulgas on seal „Punane raamat“ (riigiteenistujate nimekiri) ja „Sinine raamat“ (prominentsete isikute nimistut sisaldav teatmik). Rummeli tõlkes on see seletatud joonealuse märkusega, Luige variandis on jäetud selgitamata. Joonealuse märkuse kohta on öeldud, et ka kõige asjakohasem allmärkus on ilmselge märk tõlkimise ebaõnnestumisest: algse ütlamise tabavuse ja leidlikkuse asemel saab tõlke lugeja teada, et tekst on veel sügavam kui esmapilgul paistab, sõnaosavam kui tõlkes kahjuks võimalik, targem, kui lugeja lisamärkuseteta taibata võiks. Töö autor arvab, et kuigi märkus oleks põhjendatud sellega, et tavalugeja ei pruugi nende raamatute tausta teada, ei ole see siin siiski hädavajalik. Need raamatud ei mängi edasise sündmustiku seisukohalt mingit rolli ning oleks võinud jääda ka tutvustamata.

Jonathani kohtumine vampiirnaistega

Vastavad tekstid leiab lisast 3. Autor leiab, et Hans Luige tõlge kohtumise kirjeldusest on sujumam ja ühtlasem, tekstis ei ole kohmakaid väljendeid nagu Rummeli tõlke „piina valmistada“, selle asemel on lihtsamalt sõnastatud „haiget teha“. Siiski on originaalteksti kohati tugevalt muudetud – naiste naeru kirjeldati kui veeklaasidel mängimise heli. Sellest võrdlusest on Luige tõlkes saanud klaaskellukeste heli.

Mina ja Lucy vestlus härra Swales'iga

Vastavad tekstid leiab lisast 4. Siin on oluline eelkõige härra Swales'i murdekeel. Mina mainib, et tal on mehe murdest kohati raske aru saada. Lugeses tundub, et Valter Rummelil on tõlkimine siinkohal paremini õnnestunud ning tekib hea ettekujutus vanast jutustavast mehest. Mati Soomre on öelnud: „Kui kõhkled, kas lause ikka on heas eesti keeles või ei, siis kujutle mõnusat Jürit ja toredat Marit, pane see lause kas nende suhu või nende kohta käima, ja asi ants.“ Ta soovib eriti just otsese kõne puhul endale ette kujutada kõnelejat ning selle võtte abil kontrollida, kas tekst kõlab omaselt, usutavalt. (Soomre 2010)

Valter Rummeli tõlkes võib siiski näha ka toorlaene, silmatorkavam on „diktaatorlik persoon“. Hans Luik tõlkis selle aga kui „äge lõomamees“. Originaalis on kirjas „*dictatorial person*“, mis ei vihja sugugi vägivaldsusele nagu „äge lõomamees“. Autori arvates ei ole kumbki seda olukorda hästi lahendanud ning pakub omalt poolt välja pigem „tõeline kamandaja“, „tõsine käsutaja“ või mõne muu sellise sõnapaari, mis oleks eestipärasem, kuid annaks edasi kõnealuse mehe üleolekut.

Laeva logiraamat

Vastavad tekstid leiab lisast 5. Selle katkendi puhul on kõige olulisem nimede tõlkimise küsimus. Hans Luik on nimesid tõlkinud: laeva nimi on „Dmitri“, meremeeste nimed Petrovski, Abramov, Olgarin. Valter Rummeli tõlge: laeva nimi on „Demeter“, meremeeste nimed Petrofski, Abramoff, Olgar. Võrdluseks veel originaalis esinenud nimed: laeva nimi „Demeter“, meeste nimed on aga Petrofsky, Abramoff ja Olgaren. Hans Luik on andnud laevale venepärase nime ning vastavalt sellele tõlkinud ka isikunimesid. Valter Rummel on nimesid vähem muutnud. Tuginedes töö teise peatüki teisele alapeatükile, võib väita, et otseselt vales ei saa lugeda kumbagi varianti. Siiski eelistab töö autor isiklikult nimede jätmist originaalkujule.

Mina mõtted magavat Lucy vaatates

Vastavad tekstid leiab lisast 6. Käesolevas Mina Harkeri päevikukatkendis tekib sõnamängu tõlkimise küsimus. Hans Luik on jällegi nime ära tõlkinud – ajakirja nimi on „Moodne Naine“. Valter Rummel on selle jätnud originaalkujule: „*New Woman*“. Siin oleks tõlkimine olnud vajalik, sest räägitakse moodsast naisest ning tuuakse võrdlus ajakirjaga. Autor arvab, et Valter Rummel on tõlkides jätnud selle mitmemõttelisuse tähelepanuta, sest sihilikult sõnamängu välja jätta tõlkija ei tohiks.

Van Helsingi vestlus dr. Sewardiga

Vastavad tekstid leiab lisast 7. Kuna Van Helsing on välismaalane, siis on Rummel tema kõnes kasutanud sarnaseid võtteid nagu varasemas kutsarite kohtumise episoodis esimese kutsari puhul. Sõnajärg on võõrapärane, lauseehitus veidi kohmakas. Ka Stokeri originaaltekstis on Van Helsingi keelekasutus ebatavalise kõlaga. Hans Luige tekstis räägib Van Helsing kirjakeelt.

Huvipakkuv on Valter Rummeli kasutatud väljend „heategevusameti vastik parafernaalia“, võrdluseks Hans Luige „kogu vältimatu abi andmiseks vajalik varustus“. Autor leiab, et kuigi esimese puhul on tegu osaliselt toorlaenuga (*“the ghashtly paraphernalia of our beneficial trade”*), on see selles lõigus põhjendatud, kuna tegu on stiilivõttega. Dr. Seward meenutab sellega väljendit, mida Van Helsing on minevikus kasutanud. Selleks, et tal oleks põhjust seda meeles pidada, peab väljend olema veidi ebatavaline ja kõrvariivav ning näitama Van Helsingi sõnakasutuse omapära. Selle peidetud mõtte edasiandmisega on Valter Rummel väga hästi toime tulnud.

Van Helsingi ravimeetmed

Vastavad tekstid leiab lisast 8. Ka siin võib näha tõlkijate erinevust kirjakeele ja kõnekeele kasutamise osas – Valter Rummel annab endiselt keele abil edasi Van Helsingi võõrast päritolu. Autor usub, et Van Helsingi erandlikkuse rõhutamiseks on see suurepärase võtte.

Lucy käitumist küüslauku nähes kirjeldab Luik kui „pettunult“, Rummel aga kui „jällestades“. Originaalteksti sõna *“with diskust”* annab paremini edasi siiski viimane. Rõhutatud on pigem Lucy vastumeelsust küüslaugu suhtes kui pettumust, et tegu oli küüslaugu, mitte lilledega.

Loomaaiatalitaja ja tema naise vestlus ajakirjanikuga

Vastavad tekstid leiab lisast 9. Hans Luige tõlkest võib mõista, et naine andis silma pilgutades märku ajakirjaniku narrimiseks, Rummeli tekstist selgub vastupidine – naine andis märku nalja jätkata. Õigus jääb siiski Valter Rummelile, sest Stoker on mõelnud pigem teist varianti – mees ei plaaninud esialgu ajakirjaniku kulul nalja teha, kuid naine pilgutask silma „mis oli sama hea kui öelda: „Jätka!““.

Ajakirjaniku muljed ebatavalisest juhtumist

Vastavad tekstid leiab lisast 10. Siin võib näha ebatavalist vastuolu eelnevate katkenditega – Valter Rummel on nimest Bersicker teinud Bersikeri, samas kui Hans Luik on jätnud nime originaalkujule. Teiste näidete põhjal on toimunud pigem vastupidi.

Lisaks sellele on siin järjekordne näide kõnekeelest. Nii Hans Luik kui ka Valter Rummel on selle tõlkinud mitte-normipärase keelena. Subjektiivse mulje põhjal eelistab töö autor siiski Valter Rummeli kui kogenud kõnekeele tõlkija varianti.

Dr. Seward ja Van Helsing Lucy surnukeha juures

Vastavad tekstid leiab lisast 11. Selles katkendis on tsiteeritud luuletaja Thomas Hoodi värsse. Luuletus kirjeldab naist surivoodil, tema rahulikku hingamist, aga ka nõrkust. Kaks raamatus tsiteeritud rida ütlevad, et naine nägi magades välja kui surnud, surnult aga selline, nagu oleks ta kõigest korraks uinunud. (TDB 2011) Hans Luige tõlkes on ebasobivalt öeldud „me kokkusime“, mis ei anna edasi luuletuse rahulikku ja tasast stiili. Rummeli tõlget lugedes võib aga olla raske mõista, mida on tahetud nende ridadega öelda, sest sõnastus on väga napp ja minimalistlik. Töö autor eelistab sellest hoolimata Valter Rummeli tõlget, mis sobib episoodi üldise meeleoluga paremini.

Mehed uurivad Lucy surnukeha

Vastavad tekstid leiab lisast 12. Selles katkendis on dr. Seward, Van Helsing ning Arthur kogunenud Lucy surnukeha juurde ja märkavad, et hoolimata surmast muutub naine järjest

kaunimaks. Autor leiab, et Valter Rummelil on õnnestunud olukorra ootamatus paremini edasi anda, samuti Arthuri, kes oli Lucy kihlatu, eriti suur erutus.

Van Helsing teeb nalja

Vastavad tekstid leiab lisast 13. Selles katkendis on Valter Rummel teinud mitmeid eksimusi. Esiteks on valessti mõistetud dr. Sewardi arvamust Arthuri öeldud sõnade kohta – ta ütleb, et Arthuri sõnu oli meeldiv kuulda. Originaalist aga selgub, et Arthuri sõnad lohutasid Arthurit ennast. Hans Luik on siinkohal mõtte õigesti tõlkinud.

Teiseks kasutab Rummel jällegi toorlaene – „polüandrist“ ja „bigamist“. Katkendis, kus räägitakse tunnetest, kuid tehakse samas nalja, ei ole võõrapäraseid sõnad sama sobilikud kui nende eestikeelsed vasted – „mitmemehepidaja“ või „mitmenaisepidaja“ ning „kahemehepidaja“ või „kahenaisepidaja“. Olukorras, kus kõnealuste sugu on ebaselge, on parem kasutada võõrsõnu, mis isiku soole ei viita. Siin sellist segadust pole ning võiks eelistada omasõnu, nagu on teinud Hans Luik.

4.2. Tõlkijate erinevused tõlgete põhjal

Tõlgete erinevused olid märkimisväärsed ning neid oli rohkem, kui oleks olnud võimalik siinkohal välja tuua. Siiski tekkisid ka lühikeste katkendite põhjal mitmed tähelepanekud. Üldiselt oli Hans Luigele omane nimede tõlkimine, sisu vabalt ümbermõtestamine ja kohati isegi muutmine. Olgugi et see muutis teksti mõneti ladusamaks, ei tohiks tõlkijal selliseid õigusi olla. Luik eelistas üldiselt omasõnu võõrsõnadele ning pidas kõige olulisemaks mõtte edasiandmist. Väga hästi oli lahendatud ka Mina mõtiskluste katkendis sõnamängu tõlkimine.

Valter Rummel ületas Hans Luige tõlget kõnekeelt sisaldavates katkendites. Kuna tal on sel alal suurem kogemus, on see ka igati loogiline. Kohati kippusid sujuvust häirima toorlaenud ja sõnasõnalisus. See oli põhjendatud stiilivõttena (näiteks Van Helsingi kõnes „parafernaalia“ kasutamine), kuid suuremal osal juhtudest jättis konarliku ja kohmaka mulje. Positiivne oli selgelt nähtav austus autori vastu, näiteks ei tõlkinud ta üldiselt isikunimesid. Siiski võib liigne originaalteksti järgimine tuua sisse vigu.

Kuna mõlemal tõlkel on nii tugevusi kui ka puudusi, ei saa üht teisest paremaks pidada. On hulgaliselt vigu, mida võiks parandada. Töö autor on täielikult nõus ühe lugeja arvamusega nendest tõlgetest: „Raamatut tasub lugeda, klassikaga tuleb ju kursis olla, tasub lugeda isegi sellises tõlkes, aga tore oleks, kui romaan ilmuks kunagi uues tõlkes“ (Retsensioonid... 2003). Nii keele pideva arengu kui ka käesolevate tõlgete vigade tõttu oleks igati põhjendatud uus eestikeelne tõlge.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimistöö koostamine oli väga põnev, kuid keeruline läbitöötatava materjali suure hulga tõttu. Tõlkimine on seotud mitmete erinevate elualadega ja seda on kajastatud ajakirjanduses ning erinevates raamatutes. Valminud töö annab ülevaate tõlkimise peamistest probleemidest ja tõlkija rollist.

Töö esimeses pooles ehk kahe esimese peatüki jooksul uuriti tõlkimise vajalikkust, tööprotsessi ja tõlkijatöös esinevaid probleeme. Selgus, et lisaks võõrkeelsete autorite tutvustamisele on tõlkimisel mitmeid muidki rolle – näiteks keele rikastamine või erinevate tõlgendamisvõimaluste väljapakkumine. Tõlkijal on originaalteost mõtestades seega suur vastutus, kuid sellegi poolest esineb vahel vigu. Levinumad on stiilivead, mille puhul tõlkija ei arvesta autori stiili ning toorlaenuid ja terminivead. Seda kõike aitavad ära hoida teised tõlkimisega seotud isikud nagu toimetajad või korrektorid.

Töö teises osas uuriti Hans Luige ja Valter Rummeli tõlkimise erinevusi Bram Stokeri „Dracula“ näitel, mille mõlemad tõlkijad 1993. aastal eestindasid. Selleks valiti nende tõlgetest katkendeid ning toodi välja olulisemad erinevused. Autor leidis, et mõlemal tõlkijal on oma tugevad ja nõrgad küljed. Hans Luik on ka ise kirjanik ning oskab kirjutada ladusat teksti, kuid võib seetõttu vahel originaalteksti mõtet liialt moonutada. Valter Rummel annab edasi ladusat ja usutavat kõnekeelt, kuid tõlkes võib näha kohatuid toorlaene ja sõnasõnalisi tõlkeid.

Antud teemal on kahtlemata võimalik ka edasine uurimistöö. Tõlkimine on pidevalt arenev ja muutuv nähtus, mistõttu oleks huvitav võrrelda ka tõlkeid, mis on tehtud erinevatel ajaperioodidel. Lisaks sellele võiks lähemalt uurida tõlkimise kitsamaid valdkondi, nagu märgiteooriad või metafooride tõlkimise probleemid.

Töö alguses püstitatud eesmärgid, anda ülevaade tõlkimise põhiprobleemidest ja tõlkija rollist, on täidetud. Lisaks on töös näha tõlkijatevahelised suured erinevused, mis tulenevad nende hoiakutest ja kogemustest, aga vahel ka juhuslikest vigadest. Käesolev töö tutvustab ülevaatlikult tõlkimise mitmekülgust.

KASUTATUD KIRJANDUS

9. mai... = 9. mai. Virumaa. 2011. <http://www.virumaa.ee/05-09/>, (8. märts 2011).
- Arnover, E.** 2009. Horror-tõlkijate pealetung. – Sirp 13.01.
- AõS = Autoriõiguse seadus. 2009. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13107327>, (7. märts 2011).
- Benjamin, W.** 2000. Tõlkija ülesanne. – Vikerkaar, nr 2-3, lk 97-106.
- Berne... = Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. 2011. <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>, (8. märts 2011).
- Boltowsky, T.** 2006. Tõlkeraamatute häda ja viletsus. http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=2808:t-lkeraamatute-h-da-ja-viletsus&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3099, (11. märts 2011).
- CCTIL = Concise Companion to Irish Literature. 2000. Toim Welch, R. New York: Oxford University Press.
- Dracula... = Dracula. Context. 2003. <http://www.sparknotes.com/lit/dracula/context.html>, (28. veebruar 2011).
- Iives, T.-H.** 2005. Kuidas valida, mida tõlkida. – Diplomaatia, nr 25.
- Kaer, K.** 2005. Tõlkides Harry Potterit. <http://www.epl.ee/artikkel/299920>, (10. märts 2011).
- Kaer, K.** 2010. Tõlkida või tõlkimata jätta. <http://blog.varrak.ee/?p=3218>, (21. veebruar 2011).
- Kaldjärv, K.** 2008. Räägime ikka tõlkest. – Sirp 12.12.
- Kaplinski, J.** 1997. Võimaluste võimalikkus. Tallinn: Vagabund.
- Kareva, D.** 2007. Tähendused. Tallinn: Verb.
- Keeletoimetaja... = Keeletoimetaja – mis töö see on. 2011. <http://www.rajalaidja.ee/akab/index.php?id=12804&highlight=toimetaja>, (10. märts 2011).
- Kiik, J.** 2006. See raamat on kääk! <http://www.epl.ee/?artikkel=322604>, (25. jaanuar 2011).
- Kirss, K.** 1999. Tõlkevead võivad ohustada tervist. <http://www.ohtuleht.ee/index.aspx?id=33491>, (11. märts 2011).
- Künstler, A.** 2005. Tõlkekirjanduse üldpilt on halb. – Sirp 11.03.
- Lange, A.** 2008. Tõlkimise aabits. Tallinn: Valgus.
- Liivaku et al.** = Liivaku, U.; Meriste, H. 1975. Kuidas seda tõlkida. Tallinn: Valgus.
- Lilleorg, R.** 2008. Mees, kes vaatab tingimata hommikuid. http://www.harjuel.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=441&Itemid=168, (19. veebruar 2011).
- Lombardi, E.** 2010. What is a modern classic. http://classiclit.about.com/od/basicsliteratureintro/a/aa_modernclassic.htm, (28. veebruar 2011).
- MTOT = Milliseid tõlkeapse oled tähele pannud? 2004. <http://www.epl.ee/artikkel/262740>, (25. jaanuar 2011).
- MTÜÕ = Muinasjutukogumiku „Tuhat üks ööd“ taustast. 2010. <http://enagueiptus.wordpress.com/2010/10/11/muinasjutukogumiku-tuhat-uks-ood-taustast/>, (10. märts 2011).
- Mund, A.** 2007. Keel, oskused, suveräänsus. http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=1548:keel-oskused-suveransus&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3152, (11. märts 2011).
- Ojamaa, O.** 2010. Armastus seaduslikus abielus. Eesti mõttelugu 92. Tartu: Ilmamaa.
- Oras, A.** 2003. Mõtteid tõlkekirjanduse puhul. – Luulekool I. Koost. Runnel, H.; Rähesoo, J. Tartu: Ilmamaa, lk 31-40.
- PJSR = Päikesejänku ja sada raamatut. Bram Stoker: Dracula. 2010. <http://100-raamatut.blogspot.com/2010/03/bram-stoker-dracula.html>, (19. veebruar 2011).
- Pulver, A.** 2010. Persoon: Krista Kaer pakub hädavajalikku luksust. <http://www.virumaateataja.ee/?id=324083>, (5. märts 2011).
- Retsensioonid... = Retsensioonid. Dracula. 2003. <http://www.dcc.ttu.ee/andri/sfbooks/getrets.asp?raamat=1967>, (21. veebruar 2011).
- RRHL = Raamatukoi raamatupood. Hans Luik. 2011. <http://www.raamatukoi.ee/cgi-bin/isik?2859>, (7.

veebruar 2011).

RRVR = Raamatukoi raamatupood. Valter Rummel. 2011. <http://www.raamatukoi.ee/cgi-bin/isik?2629>, (7. veebruar 2011).

Sapir, E. 2009. Keel – sissejuhatus kõne uurimisse. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.

Seadused... = Seadused ja konventsioonid. 2011. <http://www.autor.ee/est/vasak/SeadusedKon>, (8. märts 2011).

Sibrits, H. 2010. Tõlgete taset saab tõsta tõlkijate tööd väärtustades.

<http://www.postimees.ee/?id=355524>, (11. märts 2011).

Soosaar, E. 1982. Tõlkeraamatuid lehitsemas 8. – Sirp ja Vasar 17.09.

Soosaar, E. 1986. Tõlkimise sundusest. – Edasi 11.04.

Stoker, B. 1993a. Dracula. Tallinn: Kupar.

Stoker, B. 1993b. Dracula. Tallinn: Koolibri.

Stoker, B. 1994. Dracula. Harmondsworth: Penguin Books.

Talvet, J. 2007. Romaaniülikool: Bram Stoker „Dracula“. Äripäev 11.05.

Tamm, M. 2010. Eesti kultuur kui tõlkekultuur. – Diplomaatia, nr 79.

TDB = The Death-bed by Thomas Hood. 2011. <http://www.daypoems.net/poems/605.html>, (11. märts 2011).

Teenused... = Teenused – teksti toimetamine, tõlke toimetamine. 2011. <http://www.keelekoda.ee/est-teksti-toimetamine-tolke-toimetamine/>, (10. märts 2011).

Tegija... = Tegija: Triin Tael. 2009. – Lugu, nr 1, lk 50.

Textuality... = Textuality in Dracula. 2010.

<http://www.facebook.com/topic.php?uid=36880031414&topic=7013>, (8. märts 2011).

TK = Teenused – küljendamine. 2011. <http://www.keelekoda.ee/est-kuljendamine-kompaktkirjastamine/>, (10. märts 2011).

TKI = Teenused – kirjastamine. 2011. <http://www.keelekoda.ee/est-kirjastamine/>, (10. märts 2011).

TMS = Tegija: Mati Soomre. 2010. – Lugu, nr 4, lk 50.

Tõlgid... = Tõlgid, tõlkijad. 2011.

<http://www.rajaleidja.ee/akab/index.php?id=11767&highlight=t%C3%B5lkija>, (7. märts 2011).

Tõlkimine... = Tõlkimine ehk mida peaks tõlkimisest teadma. 2009.

<http://www.stiluslingua.com/index.php?page=2>, (6. märts 2010).

Täisteenust... = Täisteenust pakkuv tõlkebüroo. 2011. <http://www.keelekoda.ee/est-taisteenustolkebuuro/>, (7. veebruar 2011).

Väljataga, M. 2006. Milleks tõlkida luulet? – Eesti Päevaleht 04.03.

Väljataga, M. 2008. Tõlkimise teooriast ja praktikast. – Sirp 27.11.

WIPO = What is WIPO? 2011. http://www.wipo.int/about-wipo/en/what_is_wipo.html, (8. märts 2011).

WYBC = What's Your Best Chapter... 2010.

<http://www.facebook.com/topic.php?uid=21672316278&topic=4894>, (7. märts 2011).

LISAD

Lisa 1. Kutsarite kohtumine

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 16-17).

Murdsin parajasti pead, mida nüüd teha, kui kutsar vaatas kella ning ütles teistele midagi nii rahulikult ja vaikselt, et ma seda vaevalt kuulsin; mulle tundus, et ta ütles: „Jõudsime siia tund aega varem kui ette nähtud.“ Seejärel pöördus ta minu poole minu omast veel viletsamas saksa keeles:

„Pole siin mingit tõlda. Härrat ei oodatagi. Sõidame nüüd Bukoviinasse, homme või ülehommeme võite ju siia tagasi tulla, parem tulge ülehommeme.“ Sellal, kui ta minuga rääkis, pistsid hobused hiruma ja korskama ning hakkasid metsikult rabelema, nii et kutsar vaevu jaksas neid paigal hoida. Meie taga ilmus nähtavale kaless, mille ees oli neli hobust, jõudis meile järele ja peatus postitõlla kõrval. Meie laternate valgel nägin, et seda vedasid toredad süsimustad täkud. Neid juhtis suurt kasvu mees pika pruuni habeme ja laiaservalise musta kaabuga, mis varjas tema näo meie eest. Nägin ainult tema eredalt säravaid silmi laternavalgel punakalt välgatamas, kui ta pea meie poole pööras. Ta ütles kutsarile:

„Sa jõudsid täna õige vara siia, mu sõber.“

Kutsar vastas kogeldes:

„Inglise härral oli kiire,“ mispeale võõras lausuis:

„Ah siis sellepärast sa soovitasidki tal Bukoviinasse sõita. Mind sa ei peta, sõbrake, ma olen sinust kavalam ja mul on väledad hobused.“ Seda öeldes ta muigas ning laternavalgus langes kalgile suule, veripunastele huultele ja teravatele vandelvalgetele hammastele. Üks mu reisikaaslastest tsiteeris teisele sosinal Burgeri „Lenoret“:

„Denn die Todten reiten schnell.“

(„Koolnud kihutavad kiirelt.“)

Kummaline kutsar ilmselt kuulis neid sõnu, sest ta vaatas üle ja muigas, nii et hambad välkusid. Reisija pööras näo kõrvale ja lõi kahe sõrmega risti ette. „Anna härra pagas siia,“ käskis kutsar. Kibekähku tõsteti mu kohvrid kalessi. Siis istusin ma ise otse postitõlla kõrval seisvasse kalessi ümber, selle kutsar aitas mind, hoides oma teraskõva käega mu käsivarrest; mees näis olevat imetugev. Sõna lausumata sikutas ta ohje, hobused pöördusid ja me sukeldusime pimedasse mäekurssu. Tagasi vaadates nägin laternavalgel posthobuste higiauru ning selle taustal mu äsjaseid reisikaaslaste risti ette löömas. Siis plaksutas nende kutsar piitsa ja nõõtas, ning postitõld veeres edasi Bukoviina poole.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 19-21).

Arutasin juba mõttes, mida oleks kõige targem ette võtta, kui kutsar heitis pilgu kellale ja lausuis teistele midagi, mida ma vaevalt kuulsin – nii vaikselt ja nii madala häälega tehti seda; mulle tundus, et ta ütles: „Tervelt tund aega enne õiget aega.“ siis pöördus ta minu poole ja teatas saksa keeles – see oli tal veelgi viletsam kui minu oma:

„Tõld pole. Mitte keegi härrat ootama, nii välja tuleb. Nüüd härra Bukoviinasse tuleb ja homme või ülehommeme tagasi tuleb, parem juba ülehommeme.“ Sellal, kui ta seda mulle teatas, hakkasid hobused pruuskama ja norskama ning nii pööraselt perutama, et kutsaril tuli neid tagasi hoida. Ja siis äkki, talurahva kiljatuste ja karjatuste ning üldlõõmise saatel, kihutas meile järele neljahobuse kaless, sai meid kätte ja tõmbas meie tõlla kõrvale. Meie tõllalaternate valgusehelgis nägin, et kalessi ees olid suurepäraseid ronkmustad ratsud, kutsariks aga pikka kasvu, suure pruuni habemega mees, peas suur must kaabu, mis varjas nägu meie eest. Sain näha üksnes väga läbitungiva silmapaari välgatust; kui ta meie poole pöördus, paistsid need silmad laternavalguses punased. Ta lausuis meile kutsarile:

„Oled täna õige varane, mu sõber.“ Kutsar kokutas vastuseks: „Inglise härral kiire oli,“ mille peale võõras vatsas: „Eks vist sellepärast soovitasidki tal Bukoviinasse sõita. Mind sa juba ei peta, mu sõber. Minu jaoks pole saladusi olemas, ja mu hobused on väledad.“ Seda öeldes ta muigas, ja laternavalguses

võis näha kalgijoonelist suud, veripunaseid huuli ning teravaid hambaid, mis valged nagu vandel. Üks mu reisikaaslastest sosistas teisele rea Bürgeri „Leonorest“: „Denn die Toten reiten schnell.“ (Sest et surnud kärmelt ratsutavad.) Ilmselt oli võõras kutsar neid sõnu kuulnud, sest ta kinkis sosistanule põgusa arusaava naerutuse. Too pööras näo kõrvale ja tegi kahe sõrmega ristimärgi. „Ulata mulle härra pagas,“ lausus võõras, ja mu pambud ulatati ebatavalise agarusega tõllast välja ning pandi võõra kalessi. Kuna kalessi oli otse postitõlla kõrval, siis libistasin ennastki otse kalessi, seejuures sirutas võõras kutsar mulle abiks käe, mis haaras mu randmest lausa raudse haardega; selle mehe jõud pidi olema hämmastav. Sõnagi lausumata sikutas ta ohje, hobused keerasid ringi, ja me söötsime mäekuru pimedusse. Kui ma tagasi vaatasin, nägin laternavalguses aurupilve tõllahobuste turjade kohal ja mu äsjaseid reisikaaslasi risti ette löömas. Siis plaksutas kutsar piitsa ja nõõtas hobuseid ning tõld sööstis Bukoviina poole.

Originaaltekst (Stoker 1994: 19-20).

I was already thinking what I had best do, when the driver, looking at his watch, said to the others something which I could hardly hear, it was spoken so quietly and in so low a tone; I thought it was, "An hour less than the time." Then, turning to me, he said in German worse than my own:

"There is no carriage here. The Herr is not expected, after all. He will now come on to Bukovina, and return tomorrow, or the next day; better the next day." Whilst he was speaking the horses began to neigh and snort and plunge wildly, so that the driver had to hold them up. Then, amongst a chorus of screams from the peasants and a universal crossing of themselves, a calèche, with four horses, drove up behind us, overtook us, and drew up beside the coach. I could see from the flash of our lamps, as the rays fell on them, that the horses were coal-black and splendid animals. They were driven by a tall man, with a long brown beard and a great black hat, which seemed to hide his face from us. I could only see the gleam of a pair of very bright eyes, which seemed red in the lamplight, as he turned to us. He said to the driver:

"You are early tonight, my friend." The man stammered in reply:

"The English Herr was in a hurry," to which the stranger replied:

"That is why, I suppose, you wished him to go on to Bukovina. You cannot deceive me, my friend; I know too much and my horses are swift." As he spoke he smiled, the lamplight fell on a hard-looking mouth, with very red lips and sharp-looking teeth, as white as ivory. One of my companions whispered to another the line from Burger's "Lenore":

*"Denn die Todten reiten schnell."
(“For the dead travel fast.”)*

The strange driver evidently heard the words, for he looked up with a gleaming smile. The passenger turned his face away, at the same time putting out his two fingers and crossing himself. "Give me the Herr's luggage," said the driver; and with exceeding alacrity my bags were handed out and put in the calèche. Then I descended from the side of the coach, as the calèche was close alongside, the driver helping me with a hand which caught my arm in a grip of steel; his strength must have been prodigious. Without a word he shook his reins, the horses turned, and we swept into the darkness of the Pass. As I looked back I saw the steam from the horses of the coach by the light of the lamps, and projected against it the figures of my late companions crossing themselves. Then the driver cracked his whip and called to his horses, and off the swept on their way to Bukovina.

Lisa 2. Jonathani vestlus krahv Draculaga

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 26-27).

Raamatukogust leidsin oma suureks rõõmuks terved riulitüüed ingliskeelseid raamatuid, ajakirjade ja ajalehtede köidetud aastakäike. Toa keskel seisvale lauale on kuhjatud Inglise ajakirju ja ajalehti, kuid kõik nad on üsna vanad. Siin on raamatuid kõikvõimalikest valdkondadest – ajaloo, geograafiast,

poliitikast, poliitökonoomiast, botaanikast, geoloogiast, õigusteadusest; kõik nad käsitlevad Inglismaad, inglaste elu, kombeid ja harjumusi. On isegi niisuguseid teatmikke nagu „Londoni teejuht“, „Punane raamat“, „Sinine raamat“, Whitakeri almanahh, maa- ja mereväeohvitseride nimestik ning üks trükis, mille nägemine rõõmistas mu südant – seaduste kogu.

Parajasti kui ma raamatuid silmitsesin, avanes üks ning tupp astus krahv. Ta teretas mind südamlikult ning ütles: ta loodab, et puhkasin hästi välja. Seejärel jätkas ta:

„Mul on hea meel, et leidsite tee siia tupp, sest kindlasti on teile siin päris palju huvitavat. Need“ – ta pani käe paarile raamatule – „on mu head sõbrad, nad on mulle juba hulk aastaid, seitsaadiik kui mul tuli pähe Londonisse kolida, paljude, paljude tundide vältel meeldivateks kaastasteks olnud. Nende abiga olen tutvunud teie suure kodumaa, Inglismaaga, ja kes teda tunneb, hakkab teda armastama. Ma igatsen uidata teie vägeva Londoni rahvarohketel tänavatel, viibida suures sagivas inimsummas, jälgida selle elu, muutumisi ja surma – kõike, mis teeb inimesi inimesteks. Aga paraku olen ma teie keelt õppinud ainult raamatutest. Teie abiga, mu sõber, loodan seda ka rääkima õppida.“

„Krahvihärra,“ ütlesin, „te ju oskate ja räägite inglise keelt täiuslikult!“

Dracula noogutas väarikalt.

„Täna teid, mu sõber, hea hinnangu eest, aga ma ei vääri seda. Kardan, et olen alles oma tee alguses. Tõsi küll, ma tunnen grammatikat ja tean sõnu, kuid ei oska neid hääldada.“

„Kuidas nii,“ vaidlesin vastu. „Teie hääldus on suurepäraane.“

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 36-37).

Raamatukogutoas avastasin oma suureks rõõmuks terve hulga ingliskeelset kirjandust, terved riulid täis raamatuid ja köidetud ajakirjade ning ajalehtede aastakäike. Laud keset tuba oli täis ingliskeelseid ajakirju ning ajalehti, kuigi ükski neist polnud eriti värsked. Raamatuid oli kõige erinevamat liiki – ajalugu, maateadus, poliitika, poliitökonoomia, botaanika, geoloogia, õigusteadus – ja kõik nad olid seotud Inglismaaga ja inglise elu, kommete ning tavadega. Leidsin isegi niisuguseid teatmeteoseid nagu Londoni aadressiraamat, „Punane raamat“* ja „Sinine raamat“**, Whitakeri almanahh, maa- ja mereväe ohvitserkonna nimekirja ning – kuidagi südant soojendav oli seda näha – ka juristide nimistu.

Sellal, kui ma raamatuid lehitsesin, avanes üks ja sisse astus krahv. Ta tervitas mind südamlikult ja avaldas lootust, et olin öösel mõnusalt puhunud. Seejärel ta jätkas:

„Mul on hea meel, et te leidsite tee siia, sest ma olen kindel, et siin leidub palju niisugust, mis teile huvi pakub. Need siin“ – ta pani käe mõnele neist raamatuid – „on olnud mu head sõbrad ja on nii mõnegi möödunud aasta jooksul, mis mul tekkis mõte Londonisse asuda, mulle palju-palju meeldivaid tunde pakkunud. Nende abil olen ma tundma õppinud teie suurt Inglismaad, ent Inglismaad tunda tähendab ka teda armastada. Ma ihaldan kõndida teie vägeva Londoni rahvast tungil tänavatel, olla keset inimesoo keerist ja tunglemist, osaleda tema elus, tema muutumises ja tema surmas ning üldse kõiges, mis teeb temast selle, mis ta on. Kuid paraku tunnen ma teie keelt üksnes raamatute kaudu. Loodan, mu sõber, et ma teie abil seda ka rääkima õpin.“

„Aga krahv,“ ütlesin mina, „te räägite ju inglise keelt suurepäraselt!“

Krahv kummardas väarikalt.

„Ma täna teid, mu sõber, selle ülimalt meelitava hinnangu eest, kuid kardan siiski, et olen alles teel selle poole. Tõsi küll, ma tunnen grammatikat ja tean sõnu, kuid ei oska neid siiski kõnes kasutada.“

„Ei, tõepoolest, te räägite suurepäraselt,“ kinnitasin mina.

Originaaltekst (Stoker 1994: 30-31).

In the library I found, to my great delight, a vast number of English books, whole shelves full of them, and bound volumes of magazines and newspapers, though none of them were of very recent date. The books were of the most varied kind – history, geography, politics, political economy, botany, geology,

law – all relating to England and English life and customs and manners. There were even such books of reference as the London Directory, the “Red” and “Blue” books, Whitaker’s Almanac, the Army and Navy Lists, and – somehow it gladdened my heart to see it – the Law List.

Whilst I was looking at the books, the door opened, and the Count entered. He saluted me in a hearty way, and hoped that I had had a good night’s rest. Then he went on:

“I am glad you found your way in here, for I am sure there is much that will interest you. These friends” – and he laid his hand on some of the books – “have been good friends to me, and for some years past, ever since I had the idea of going to London, have given me many, many hours of pleasure. Through them I have come to know your great England; and to know her is to love her. I long to go through the crowded streets of your mighty London, to be in the midst of the whirl and rush of humanity, to share its life, its change, its death, and all that makes it what it is. But alas! as yet I only know your tongue through books. To you, my friend, I look that I know it to speak.”

“But, Count,” I said, “you know and speak English thoroughly!” He bowed gravely.

“I thank you, my friend, for your all too flattering estimate, but yet I fear that I am but a little way on the road I would travel. True, I know the grammar and the words, but yet I know not how to speak them.”

“Indeed,” I said, “you speak excellently.”

Lisa 3. Jonathani kohtumine vampiirnaistega

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 46-47).

Kõigil kolmel olid säravvalged hambad, mis pärlitena helkisid rubiinpunaste meelaste huulte vahel. Neis näitsikutes oli midagi, mis tegi mind ärevaks, äratas iha ja ühtaegu sisendas surmahirmu. Tundsin patust, põletavat himu, tahtsin, et nad mind oma punahuultega suudleksid. Ma ei tee targasti seda kirja pannes, sest mu ülestähendused võivad kunagi Mina kätte sattuda ja talle haiget teha, aga see oli tõsi. Neiud sosistasid isekeskis ja puhkesid siis kõik korraga naerma – hõbedast, meloodilist, kuid hirmus kalki naeru. Ma poleks uskunud, et pehmed inimhuuled võivad niiviisi naerda. See naer sarnanes klaaskellukeste kileda tilnaga, kui osav käsi neid helistab. Blondiin noogutas mulle koketselt, teised õhutasid teda. Üks ütles:

„Hakka pihta! Sina alusta, siis tuleb meie kord; sul on eesõigus.“

Teine lisas:

„Mees on noor ja tugev, saame kõik isu täis suudelda.“ Lamasin eelnaudingust ning ootuspinaast rammetuna ning jälgisin neid poolsuletud laugude varjust. Blondiin lähenes mulle ja kummardas minu kohale, nii et tajusin tema hingust oma näol. See oli magus, mesimagus ning närvikõditav nagu tema häälgil, kuid selles magususes oli midagi vastikut justkui verelõhnas.

Ma ei julgenud silmi avada, kuid nägin ka poolsuletud laugude varjust kõike väga hästi. Neiu laskus põlvili ja kummardas minu kohale, õgides mind silmadega. Tema tagasihoidud himurus oli ühtaegu erutav ja eemaletõukav ning kaela koolutades limpsas ta keelt nagu loom; kuupaistel nägin tema erepunaseid huuli niiskelt läikimas ja roosat keelt teravate valgete hammaste vahel välgatamas. Ta lasi pea järjest madalamale, tema huuled libisesid üle minu suu ja lõua ning jõudsid mu kõri kohale. Siin ta peatus ning ma kuulsin, kuidas ta limpsis oma huuli ja hambaid, tundsin põsel tema palavat hingust. Mu kurgunahk hakkas võdisema, nagu ihu kōdikartlikult võdiseb, kui kellegi käsi talle aeglaselt ligineb. Neiu huuled puudutasid pehmelt mu kurgualuse tundlikuimat kohta, kaks kõva, teravat hammast haarasid mu kõri ning peatusid. Ekstaasis sulgesin raugelt silmad ja ootasin, ootasin südame põksudes.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 67-68).

Kõigil kolmel olid suurepäraseid valged hambad, mis särasid nagu pärlid sügavpunaste himurate huulte vahel. Neis kõigis oli midagi seesugust, mis tegi mind rahutuks – midagi igatsustäratavat ja ühtlasi

äärmist hirmu tekitavat. Tundsin hinges patust, põletavat iha, et nad suudleksid mind nende punaste himurate huultega. Muidugi pole minust ilus seda kirja panna, sest ühel heal päeval võib see Minale silma hakata ja talle piina valmistada, kuid niisugune on tõde. nad sosistasid isekeskis ja siis äkki kukkusid üheskoos lõkerdama hõbedast, musikaalset naeru, kuid nii kiledalt, nagu poleks see tulnud inimhuulte vahelt. See kõlas nagu talumatu tinistamine veeklaasidel, kui neil mängimas osav käsi. Heledapäine tüdruk raputas koketselt pead, ent kaks ülejäänut sundisid teda millekski takka. Üks neist ütles:

„Lase käia! Sina oled esimene ja meie tuleme sinu järel. Sinu õigus on alustada.“ Teine lisas:

„Ta on noor ja tugev, teda jätkub meie kõigi jaoks.“

Lebasin vaikselt ja silmitsesin neid laugude alt õndsas ootuse piinas. Heledapäine tuli mu juurde ja kummardus mu kohale, kuni ma tundsin tema hingust enda ihul. Mõnes mõttes oli see magus, mesimagus, ja pani ihu kihelema, nagu seda oli teinud ka tema hää, kui ometi oli selles hinguses ka midagi kirbet, vastikult kirbet – midagi niisugust võib tunda üksnes vere lõhnas. Kartsin lauge kergitada, kuid piilusin siiski ripsmete vahelt ja nägin kõike. Blondpäine tüdruk laskus põlvili, kummardus mu kohale ja lausa õgis mind silmadega. Temast õhkus mingit kaalutlevat iharust, ühtaegu erutavat ja vastikut. Ta ajas kaela õieli ja limpsis lausa looma kombel huuli; kuivalgel nägin ma niiskust läikimas ta erkpunastel huultel ning keelel, kuid see teravaid valgeid hambaid nilpsas. Ikka madalamale ja madalamale vajus ta pea ja juba olid ta huuled mu suu ja lõua ligiduses, valmis kohekohe mu kõrist ahmama. Ent millegipärast seda veel ei juhtunud, ja ma kuulsin keelt laksuvat, kui ta hambaid ja huuli limpsis, ning tundsin tema tulist hingust oma kaelal. Nahk mu kaelal hakkas kihelema, nagu seda juhtub siis, kui kellelgi kõditada tahtev käsi ikka lähemale ja lähemale tuleb. Ma tundsin huulte mahedat, ihu vabisema panevat puudutust on kõri ülitundlikult nahal ja kahe terava hamba tugevat hammustust. Sulgesin rammetus ekstaasis silmad ja jäin peksleva südamega ootele.

Originaaltekst (Stoker 1994: 51-52)

All three had brilliant white teeth, that shone like pearls against the ruby of their voluptuous lips. There was something about them that made me uneasy, some longing and at the same time some deadly fear. I felt in my heart a wicked, burning desire that they would kiss me with those red lips. It is not good to note this down, lest some day it should meet Mina's eyes and cause her pain; but it is the truth. They whispered together, and then they all three laughed – such a silvery, musical laugh, but as hard as though the sound never could have come through the softness of human lips. It was like the intolerable, tingling sweetness of water-glasses when played on by a cunning hand. The fair girl shook her head coquetishly, and the other two urged her on. One said:

“Go on! You are first, and we shall follow; yours is the right to begin.” The other added:

“He is young and strong; there are kisses for us all.” I lay quiet, looking out under my eyelashes in an agony of delightful anticipation. The fair girl advanced and bent over me till I could feel the movement of her breath upon me. Sweet it was in one sense, honey-sweet, and sent the same tingling through the nerves as her voice, but with a bitter underlying the sweet, a bitter of offensiveness, as one smells in blood.

I was afraid to raise my eyelids, but looked out and saw perfectly under the lashes. The fair girl went on her knees and bent over me, fairly glowing. There was a deliberate voluptuousness which was both thrilling and repulsive, and as she arched her neck she actually licked her lips like an animal, till I could see in the moonlight the moisture shining on the scarlet lips and on the red tongue as it lapped the white sharp teeth. Lower and lower went her head as the lips went below the range of my mouth and chin and seemed about to fasten on my throat. Then she paused, and I could hear the churning sound of her tongue as it licked her teeth and lips, and could feel the hot breath on my neck. Then the skin of my throat began to tingle as one's flesh does when the hand that is to tickle approaches nearer – nearer. I could feel the soft, shivering touch of the lips on the supersensitive skin of my throat, and the hard dents of two sharp teeth, just touching and pausing there. I closed my eyes in a languorous ecstasy and waited – waited with beating heart.

Lisa 4. Mina ja Lucy vestlus härra Swales'iga

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 76-79).

1. augustil. tulime tunni aja eesti Lucyga siia üles ning meil oli ülihuvitav jutuaajamine minu vana sõbra ja kahe teise taadiga, kes temaga ikka seltsivad. Ta kipub neid kamandama, omal ajal oli ta vist äge löömamees. Ta pole millegagi päri ja vaidleb oma kaaslastega alatasa. Kui ta neile vaidluses alla jääb, sulle ta nende suu pealekäratamisega ja peab nende vaikimist nõusoleku märgiks. Lucy nägi oma valges tennisekostüümis hästi kena välja; ta on siin ilusti pruuniks päevitunud. Märkasin, et vaevalt jõudsin istet võtta, kui juba taadid kohal olid ja kähku tema kõrvale istusid. Ta kohtleb vanainimesi väga lahkelt, nii et nad temasse esimesest pilgust armuvad. Isegi minu tuttav taat leebus ega rääkinud talle vastu, kuid seda rohkem torises minuga. Tegin temaga juttu legendidest ning ta hakkas mulle kohemaid epistlit lugema. Katsun meelde tuletada ja üles kirjutada, mis ta ütles:

„Lori puha! Luupainajate ja kodukäijate ja muude tontidega irtutage väikesi lapsi ja tobedaid mutte. Kõik nood märgid ja ended ja oiatused on pastorid välja mõeld, et panna kergeusklikke tegema seda, mida nad muidu ei teeks. Inge aab täis, kui ma sellele mõtlen. Petised, kes valesid ära trükipid ja kantslist kuulutavad, raiuvad neid ka auakividele. Vaadake ringi – miks need uhked sambad on ümber kukkumas? Neisse raiutud valed raskus rõhub nad maha! Neile on ju kirjutatud: „Siin puhkab rahus“ või „mälestus sinust on püha“, aga poolte auakivide all ei puhka mitte keski ja nende mälestusest ei oolita põrmugi. Valed, aina valed! Issand Jumal, küll viimsel kohtupäeval saab nalja, kui nad kõik, surilina ümber, tõttavad viimsepäivakohtu ette ja püiavad kõigest vääst oma auakive kaasa tirida, et tõestada, kui ääd inemised nad olid; mõnel neist püsivad kauasest meres ligunemisest kondid vaevalt koos.“

Nägin vanamehe rahulolevast ilmet ja pilgust, mille ta heitis oma semudele, oodates, et nad talle järele kiidaksid, et monoloog on läbi, seepärast ergutasin teda jätkama:

„Oi, härra Swales, te ei mõtle seda ometi tõsiselt? Kõik need hauakirjad ei saa ju ometi valetada?“

„Ja kuidas veel! Mõned ehk räägivadki õigust, kui nad just kiidusõnadega liiale ei lähe – inime piab ju pesukaussi ookeaniks, kui see on tema enda pesukauss. Siin on vale vale otsas. Te olete siin võeras; vaadake seda kirikuaid.“ Noogutasin, pidades paremaks taadiga nõustuda, ehkki ma tema jutust päriselt aru ei saanud. Ta jätkas: „Kas te tõesti arvate, et siin auakivide all on mehed, kelle nimed kivvi on raiutud?“ Noogutasin jälle. „Siit need valed algavadki. Paljud auad on tühjad jüsku vana kerjuse kerjakott reede õhtal.“ Ta müksas ühte semu ja kõik kolm pahvatasid naerma. „Taevane arm, kudas see saakski teisiti olla? Vaadake toda auakivi säääl surnuraami kõrval: lugege, mis sinna on kirjutatud!“

Läksin tolle hauakivi juurde ja lugesin:

„Edward Spencelagh, tubli meremees, kelle 1854. aasta aprillis Andrejani saarestikus tapsid piraadid. Ta oli 30-aastane.“

Kui ma tagasi tuln, jätkas härra Swales:

„Kes ta koju tõi ja siia mattis, küsin ma teilt. Ta tapeti ju Andrejani saarestikus! Ja teie usute, et tema põrm puhkab siin! Ma võin teile üles lugeda terve tosina mehi, kelle luud-kondid ligunevad Gröönimaa ranniku lähedal,“ – ta osutas põhja poole –, „või säääl, kuhu oovused nad on viind. Aga nende auakivid on siin. Teil on noored silmad, lugege, mis valed siia tillukeste tähtedega on kirjutatud. Braithwaite Lowrey – ma tundsin tema isa –, ukkund „Lively!“ Gröönimaa rannikul 1820. aastal; Andrew Woodhouse, uppund säälsamas 1777. aastal; John Paxton, uppund Ealootuse Neeme juures aasta iljem; John Rawlings, kelle vanaisaga me kord koos merd sõitsime, uppund Soome lahes 1850. aastal. Kas kõik need mehed teie arvates piaksid Whitbyssse tormama, kui viimsepäivapasunat puhutakse? Mina küll kahtlen selles! Ma ütlen teile, et siin läheks sihukeseks mölluks ja madinaks nigu siis, kui me vanasti päeval jää pial kaklesime ja õhtal virmaliste valgel oma aavu sidusime.“ See oli nähtavasti nende vana nali, sest taat hakkas kõöksudes naerma ja teised naersid mõnuga kaasa.

„Aga,“ kostsin, „nüüd te küll eksite, sest te lähtute oletusest, et kõik need vaesekesed või nende vaimud

peavad viimsepäevakohtu ette astudes oma hauakivid kaasa viima. Kas te tõesti peate seda vajalikuks?“

„Aga milleks siis auakive ültse tehakse? Vastake mulle, preili!“

„Ma arvan, et sugulaste meeleeheaks.“

„Või sugulaste meeleeheaks, arvate!“ Seda ütles vana meremees õige halvakspanevalt. „Mis meeleead on sugulastel tiadmised, et auakirjad valetavad ja et kõik siinsed inemised seda tiavad?“ Ta osutas ühele hauakivile meie jalge ees järsaku serval – kivile, millele meie pingi üks ots toetus. „Lugege, mis valed siin kirjas on,“ lausub ta. Sealt, kus mina istusin, nägin tähti tagurpidi, aga Lucy, kes oli neile lähemal, laskus kummargile ja luges:

„George Canoni mälestuseks, kes 29. juulil 1873 kukkus Kettlenessi kaljudelt alla ja suri usus surnuist ülestõusmisesse. Selle mälestussamba püstitas leinav ema oma armsale pojale. Kadunu oli lesknaine ainus poeg. Härra Swales, mina küll ei näe selles midagi naljakat!“ ütles Lucy väga tõsiselt ja koguni noomivalt.

„Ah teie ei nää, kui naljakas see on! Ha-ha! Mudugi, teie ju ei tia, et too leinav ema oli päris põrguline, kes ei sallind oma poega silmaotsaski, sest poiss oli igavene logard, eht päävavaras; ta vihkas oma ema kõigest ingest ja pani toime enesetapu, et ema ei saaks kätte raha, mille eest ta poja elu oli kindlustand. Poiss laskis endal pool pead otsast vana musketiga, millega hirmutati vareseid. Sihuke oli see tema kaljudelt kukkumine. Ja mis surnuist ülestõusmisesse puutub, siis kuulsin ma teda tihti ütlemas, et ta loodab põrgusse minna, sest tema ema, too igavene vagatseja, võetakse kindlasti taivasse, ja tema ei taha emaga kokku sattuda. No kas põle see auakiri“ – taat koputas kepiga kivi pihta – „siis algusest lõpuni vale? Ja kas ei aa Gaabrieli öökima, kui Geordie lõõtsutades rühib taivatrepist üles, auakivi kukil, ja palub, et seda võetaks arvesse asitõendina!“

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 113-118)

1. august. Tulime siia tunni aja eest koos Lucyga ja meil oli ülimalt huvitav jutuaajamine oma vana sõbraga, aga ka nende kahe teisega, kes siin alati koos temaga istuvad. Ilmselt oli too minu tuttav nende ülemoraakel, ja mulle tundub, et omal ajal pidi ta olema vägagi diktaatorlik persoon. Ta ei nõustu millegagi, mistõttu hämmastab kõiki. Kui ta ei suuda kedagi vaidluses võita, siis ta lihtsalt käratab talle peale, ja kui sellele järgneb vaikus, peab ta seda nõustumiseks omaenda arvamusega. Lucy nägi väga kena välja oma valges linaes kleidis; sellest ajast, kui ta siin viibib, on ta omandanud kauni jume. Ma märkasin, et vanamehed kiirustasid üles jõudes kohe tema kõrvale istet võtma, kui nad meid siit eest leidsid. Ta on ju nii armas vanade inimeste vastu; ma arvan, et nad kõik hakkavad teda otsekohe armastama. Isegi minu vanataat sulas ega vaielnud talle vastu, vaid andis see-eest mulle topelt jao. Ma suunasin ta legendide teemale ja ta alustas otsekohe omamoodi jutlusega. pean katsuma seda meelde tuletada ja kirja panna.

„Kõik see ühtekokku pole muud kui üks igavene taralara, ei midagist muud. Kõik need äraneedmised, õhus eljumised, paharetid, kuradid ja tondid ja mis nendest räägitakse, kõlbavad ainult tittede ja juhmide naisterahvaste lollitamiseks. Kõik need imemärgid, irmutamised ja oiatamised pole muud kui üks pastorite ja igasugu musteldajate väljamõeldis, et inimesi irmutada ja sundida neid tegema midagist, mida nad midu poleks nõus tegema. Mind ajab kohe marru, kui ma sellele asjale mõtlen. Näh, neile ei aita enam sellest, et ajalehtedes igasugu valesid ära trükivad või neid kantslist maha kuulutavad – neil vaja seda valet ka auakividesse raiuda. Eks vaadakse kõiki neid kivimürakaid siin ümberringi, üks ikka uhkem kui teine – need ju vajuvad otse kummuli selle valedekoorma all, mis nende sisse raiutud. Muudku et „Siin puhkab see ja see“ või et „Pühendatud selle ja selle pühale mälestusele“ või mis kõik veel, aga tegelikkuses pole ligi pooltel nende all surnukeha ilmaski oldki, ja pole selle mälestusest siin keegi oolind näpuotsatäitki, rääkimata veel mingisugusest pühast mälestusest. Puhas vale ja pettus, ei midagi muud! Eks viimsel kohtpäeval saab üks suur kivilõhkumine ikka olema küll, kui nad oma surisärkides ülepeakaela trepist seia üles tormavad ja oma ausammast siit endaga kaasa katsuvad vedada, et näidata, kui traksid mehed nad kõik ikka on; aga mõnel mehel ju luud-liikmed sellest pikast meres magamisest nii surmud ja libedad, et ega see kivi neil kääs püsi.“

Vanahärra enesega rahuloleva näo ja selle põhjal, mis pilguga ta oma kaaslaste heakskiitu otsis, sain aru, et ta uhkeldas, mistõttu pistsin paar sõna vahele, et jutt ei katkeks:

„Aga, härra Swales, see ei saa ometi võimalik olla! Egas kõigil neil hauakividel pettust ole!“

„Tühi plära puha! Võib ju olla, et üksjagu on õigeid ka, aga mitte need, kus seda kadunukest üleliia kiidetakse, sest on ju siukesi inimesi olemas, kes peavad kas või pesukaussi mereks, kui see vaid nende oma on. Kogu see asi pole muud, kui üks pettus. Aga kuulge, preilna, teie tulete siiakanti nigu võõras inime ja näate siin seda kirikuaeda.“

Ma noogutasin, sest pidasin paremaks nõusse jääda, ehkki ma päris hästi ei mõistnud tema murret. Ma aimasin ainult, et sellel pidi olema mingi seos kirikuga. Vanahärra jätkas:

„Nii et, teie, preilna, arvate siis, et kõigi nende sammaste all siin on igal pool ikka inimesed maetud?“ Ma noogutasin taas. „Just sedamoodi see vale arvamine mängu tulebki. Aga kui õigest öelda, siis on siin ikka kümneid ja kümneid siukesi puhkamispaiku, mis tühjad nigu vanaisa tubakakott reede õhta.“

Selle jutu peale tonksas ta küünarnukiga oma pingikaaslast, ja kõik kukkusid irtvitama. „Aga kuida see saakski teistmoodi olla? Vaadake, preilna, kas või seda kõige päramist seal surukandjate perve taga. Eks lugege, mis sääl kirjas!“ Ma läksin kohale ja lugesin:

„Edward Spencelagh, kaubalaeva kapten, tapetud piraatide käe läbi Andrese ranna ligiduses 1854. aasta 30-ndamal aprillil.“

Kui ma vanahärra Swales'i juurde tagasi tulin, jätkas ta:

„Ma küsin, kes oli see mees, kes ta mulda panemise jäuks siia tõi? Tapetud Andrese ranna ligiduses! Ja teie arvate, et tema ihu puhkab siin all! Ma võin teile öelda terve tosina seesuguseid, kelle luud-kondid puhkavad seal Gröönimaa meres,“ – ta viitas põhja poole – „või kuhu merevool neid iganes kandnud. Siin on teil sambad ümberringi. Teie oma noorte silmadega näate siitsamast lugeda neid väikesi valedega kirju. See Braithwaite Lowrey siin – tema isa ma tundsin – sai ukka 20-ndamal aastal Gröönimaa meres; või Andrew Woodhouse, kes uppus sealsamas 1777-ndamal, või John Paxton, kes uppus üks aasta pärast seda Farewelli neeme ligiduses; või vana John Rawling, kes sai otsa 50-ndamal aastal Soome lahes, tema vanaisa purjetas veel minuga ühes laevas. Kas te arvate, et kõik need mehed peavad Whitbeyssse tormama, kui ükskord viimsepäeva pasunad üüavad? Minul on sellest asjast küll teine arvamine. Ma ütlen teile, et kui nad siia peaksid jõudma, tuleks neil siin isekeskis nisuke tõuklemine ja trügimine justku kakluse ajal jää pial vanadel aegadel, kui oldi ommikust õhtani üksteise kallal ja pärast lapiti aavu virmaliste valgel.“ Ilmselt oli tegemist mingi kohalik looga, sest vanahärra kukkus oma nalja üle ise kõkutama ja sellega ühinesid muhedalt ka tema kaaslased.

„Aga,“ ei jätnud mina oma jonnki, „kindlasti pole see ikka päris nii, sest teie lähtute arvamusel, et kõik need vaesed inimesed või nende vaimud peavad viimsel kohtupäeval oma hauakivile endaga kaasa viima. Kas te arvate, et see ikka tõesti peab nii olema?“

„Noh, mis muu jauks need kivid siis on? Öölge mulle seda, preilna!“

„Ma arvan, et nii oli see nende sugulastele meeltnööda.“

„Et nii oli see sugulastele meeltnööda, arvate teie!“ Ta lausus seda suure põlgusega.

„Kuida saab see olla sugulastele meeltnööda, kui nad teavad, et nendele kividele on puhas vale kirjutatud ja et igatüks sinmail teab, et see on vale?“ Ta viitas ühele hauakivile meie jalge ees, mis oli pandud toeks istepingi alla üsna rannajärsaku serval. „Lugege, mis on kirjas sellel kivil,“ ütles ta. Paigast, kus istusin, paistsid tähed pahupidi, aga Lucy istus neile rohkem vastas, nii ta siis kumardus kivi kohale ja luges:

„Pühendatud George Canoni mälestusele, kes lootuses õndsale ülestõusmisele suri 29. juulil 1873, kukkudes alla Kettlenessi kaljudelt. See hauasammas on püstitatud leinava ema poolt oma kallile pojale. Ta oli oma lehest ema ainuke poeg.“

„Aga härra Swales,“ lausub Lucy, „ma tõepoolest ei leia siin midagi naljakat!“ Lucy ütles seda väga tõsise näoga ja isegi veidi rangelt.

„Ah et teie ei leia midagist naljakat. Ha-ha-haa! Aga see tuleb ju sellest, et teie ei tea midagist sellest leinavast emast, kes oli paras nõiamoor ja kes vihkas poissi, sest see oli paras võrukael – seda oli ta tõepoolest – ja poiss jällegi vihkas eite nii, et tappis enda ära, et eit ei saaks kindlustusest raha, mis ta oli poisi elu peale pand. Poiss aga laskis vana musketiga, mida nad pidasid varblaste irnutamiseks, endal peaaegu pia otsast. Vaat nii oli lugu selle kalju otsast alla kukkumisega. Ja mis puutub sellesse õndsasse ülessetõusmisse, siis olen ma poissi kuulnud änam kui üks kord ütlemas, et tema loodab põrgusse saada, sest tema ema olla nii jumalakartlik, et tema saab kindlapeale taevasse, tema aga sinna minna ei taha, kus ema juba ees. Noh, kas pole see sammas siin“ – ta toksis oma kepiga kivi pihta – „siis üks pettuse unnik? Kas ei pane see Gabrieli kõkutama, kui ta näeb, keda Georgie tuleb, oma kivikamaka all küürus, treppi mööda üles ja palub, et seda kamakat võetagu kui tunnismaterjali!“

Originaaltekst (Stoker 1994: 82-86)

1 August. – I came up here an hour ago with Lucy, and we had most interesting talk with my old friend and the two other who always come and join him. He is evidently the Sir Oracle of them, and I should think must have been in his time a most dictatorial person. He will not admit anything, and downfaces everybody. If he can't out-argue them he bullies them, and then takes their silence for agreement with his views. Lucy was looking sweetly pretty in her white lawn frock; she has got a beautiful colour since she has been here. I noticed that the old men did not lose any time in coming up and sitting near her when we sat down. She is so sweet with old people; I think they all fell in love with her on the spot. Even my old man succumbed and did not contradict her, but gave me double share instead. I got him on the subject of the legends, and he went off at once into a sort of sermon. I must try to remember it and put it down:

“It be all fool-talk, lock, stock, and barrel; that's what it be, an' nowt else. These bans an' wafts an' boh-ghost an' barguests and bogles an' all anent them is only fit to set bairns an' dizzy women a-belderin'. They be nowt but air-blebs! They, an' all grims an' signs an' warnin's, be all invented by parsons an' illsome beuk-bodies an' railway touters to skeer an' scunner hafflin's, an' to get folks to do somethin' that they don't other incline to. It makes me ireful to think o' them. Why, it's them that, not content with printin' lies on paper an' preachin' them out of pulpits, does want to be cuttin' them on the tombstones. Look here all round you in what airt ye will; all them steans, holdin' up their heads as well as they can out of their pride, is acant – simply tumblin' down with the weight o' the lies wrote on them. “Here lies the body” or “Sacred to the memory” wrote on all of them, an' yet in nigh half of them there bean't cared a pinch of snuff about, much less sacred. Lies all of them, nothin' but lies of one kind or another! My gog, but it'll be a quare scowderment at the Day of Judgement when they come tumblin' up here in their death-sarks, all jouped together an' tryin' to drag their tombsteans with them to prove how good they was; some of them trimmlin' and ditherin', with their hands that dozzened an' slippy from lyin' in the sea that they can't even keep ther grup o' them.”

I could see from the old fellow's self-satisfied air and the way in which he looked round for the approval of his cronies that he was “showing off”, so I put in a word to keep him going:

“Oh, Mr Swales, you can't be serious. Surely these tombstones are not all wrong?”

“Yabblins! There may be a poorish few not wrong, savin' where they make out of the people too good; for there be folk that do think a balm-bowl be like the sea, if only it be their own. The whole thing only lies. Now look you here; you come here a stranger, an' you see this kirk-garth.” I nodded, for I thought it better to assent, though I did not quite understand his dialect. I knew it had something to do with the church. He went on: “And you consate that all these steans be aboon folk that be happed here, snod an' snog?” I assented again. “Then that be just where the lie comes in. Why, there be scoes of these laybeds that be toom as old Dun's baccabox on Friday night.” He nudged one of his companions, and they all laughed. “And my gog! How could they be otherwise? Look at that one, the afest abaft the bierbank; read it!” I went over and read:

“Edward Spencelagh, master mariner, murdered by pirates off the coast of Andres, April, 1854, aet. 30.” When I came back Mr Swales went on:

“Who brought him home, I wonder, to hap him here? Murdered off the coast of Andres! An' you consated his body lay under! Why, I could name ye a dozen whose bones lie in the Greenland seas above” – he pointed northwards – “or where the currents may have drifted them. There be the seans around ye. Ye can, with your young eyes, read the small print of the lies from here. This Braithwaite Lowrey – I knew his father, lost in the Lively off Greenland in '20; or Andrew Woodhouse, drowned in the same seas in 1777; or John Paxton, drowned off Cape Farewell a year later; or old John Rawlings, whose grandfather sailed with me, drowned in the Gulf of Finland in '50. Do ye think that all these men will have to make a rush to Whitby when the trumpet sounds? I have the antherums aboot it! I tell ye that when they got here they'd be jommlin' and jostlin' one another that way that it 'ud be like a fight up on the ice in the old days, when we'd be at one another from daylight to dark, an' tryin' to tie up our cuts by the light of the aurora borealis.” This was evidently local pleasantry, for the old man cackled over it, and his cronies joined in with gusto.

“But,” I said, “surely you are not quite correct, for you start on the assumption that all the poor people, or their spirits, will have to take their tombstones with them on the Day of Judgement. Do you think that will be really necessary?”

“Well, what else be they tombsteans for? Answer me that, miss!”

“To please their relatives, I suppose.”

“To please their relatives, you suppose!” This he said with intense scorn. “How will it pleasure their relatives to know that lies is wrote over them, and that everybody in the place knows that they be lies?” He pointed to a stone at our feet which had been laid down as a slab, on which the seat was rested, close to the edge of the cliff. “Read the lines on that thruffstean,” he said. The letters were upside down to me from where I sat, but Lucy was more opposite to them, so she leant over and read:

“Sacred to the memory of George Canon, who died, in the hope of a glorious resurrection, on July 29, 1873, falling from the rocks at Kettleness. This tomb is erected by his soorowing mother to her dearly beloved son. He was the only son of his mother, and she was a widow.” Really, Mr Swales, I don't see anything very funny in that!” She spoke her comment very gravely and somewhat severely.

“Ye don't see aught funny! Ha! Ha! But that's beacause ye don't gawm the sorrowin' mother was a hell-cat that hated him because he was acrowk'd – a regular lamiter he was – an' he hated her so that he committed suicide in order that she mightn't get an insurance she put on his life. He blew nigh the top of his head off with an old musket that they had for scarin' the crows with. 'Twarn't for crows then, for it brought the clegs and the dowps to him. That's the way he fell off the rocks. And, as hopes of a glorious resurrection, I've often heard him say masel' that he hoped he'd go to hell, for his mother was so pious that she'd be sure to go to heaven, an' he didn't want to addle where she was. Now isn't that stean at any rate” – he hammered it with his stick as he spoke – “a pack of lies? And won't it make Gabriel keckle when Geordie comes pantin' up the grees with the tombstean balanced on his hump, and asks it to be took as evidence!”

Lisa 5. Laeva logiraamat

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 93-94).

„DMITRI“ LOGIRAAMATUST. Reis Varnast Whitbysse.

Hakkasin neid märkmeid tegema 18. juulil, sest juhtub nii imelikke asju, et pean kõik täpselt kirja panema, kuni me maale jõuame.

6. juulil lõpetasime lastimise, trümmis on hõbedane liiv ja mullaga täidetud kastid. Keskpäeval tõstisime purjed. Puhub karge idatuul. Meeskond koosneb viiest madrustest, kahest tüürimehest, kokast ja minust, kaptenist.

11. juulil koidikul sisenesime Bosporuse väina. Pardale tulid Türgi tolliametnikud. Pidime neile pistist andma. Kõik on korras. Väljusime kell 4 päeval.

12. juulil läbisime Dardanellid. Jälle tolliametnikud koos rannavalvega. Jälle tuli pistist anda. Kuunar otsiti põhjalikult, kuid kiiruga läbi. Meist taheti kähku lahti saada. Pimedas möödusime saarestikust.

13. juulil jätsime Matapose neeme selja taha. Mehed on millegipärast rahulolematud. Näib, nagu kardaksid nad midagi, aga ei taha öelda, mida.

14. juulil märkasin, et meestega on midagi lahti. Kõik need tublid meremehed on varemgi minuga koos seilanud. Tüürimees ei jõudnud selgusele, mis neil viga on; talle öeldi ainult, et olevat m i d a g i nähtud, ning löödi risti ette. Tüürimees kaotas kannatuse ja löi üht madrust. Ta kartis, et sellest tuleb suur pahandus, aga ei tulnud.

16. juuli hommikul kandis tüürimees ette, et üks madrus, Petrovski, on kadunud. Uskumatu lugu. Oli eile pakpoordis vahis, kuni Abramov ta välja vahetas, ning seitsaadik pole teda enam nähtud. Mehed on veel rusutumas meeleolus kui enne. Tüürimees ei usalda neid ja kardab, et võib juhtuda uusi õnnetusi.

Eile, 17. juulil, tuli üks madrus, Olgarin, minu kajutisse, palus, et hoiaksin kuulnud salajas, ning ütles, et tema arust on laeval keegi võõras.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 143-144).

„Demeteri“ logiraamat
Varnast Whitbysse

See siin on kirja pandud 18. juulil. Meie laeval hakkasid juhtuma niisugused asjad, et tahan nende kohta nüüdsest kuni randumiseni täpseid ülestähendusi teha.

6. juulil lõpetasime laadimise, võtsime peale valget liiva ja kastid mullaga. Lõuna ajal tõtsime purjed. Priske idatuul. Meeskonnas viis madrust, kaks tüürimeest, kokk ja mina ise (kapten).

11. juulil koiduajal purjetasime Bosporusesse.

Pardale tulid Türgi tolliametnikud.

Bakšiš. Kell 4 pärast lõunat jälle purjede all.

12. juulil läbisime Dardanellid. Jällegi toll ja valveeskaadri lipulaev. Jälle bakšiš. Ametnike töö põhjalik ja kiire. Tahavad, et me kähku minekut teeksime. Videvikus jõudsim Egeuse vetesse.

13. juulil möödusime Matapase neemest.

Mehed on millegi pärast rahulolematud. Paistavad kuidagi paanikas olevat, aga ei räägi, milles asi.

14. juuli. Tunnen rahutust meeskonna pärast. Kõik muidu kindlad, tasakaalukad mehed, kes varemgi minuga merd sõitnud. Tüürimees ei suutnud selgust saada, milles asi; mehed olevat talle ainult justkui mokaotsast poetanud, et laevas pole asjad korras ja risti ette lõõnud. Päeva jooksul juhtus veel seda, et tüürimees kaotas ühega neist õiendades närvid ja löi meest. Võis karta, et läheb ägedaks kakluseks, aga seda ei juhtunud.

16. juuli hommikul kandis tüürimees ette, et meeskonna üks liige, Petrofski, on kadunud. Sellele kadumisele ei osatud mingit seletust anda. Mees oli möödunud ööl kaheksanda klaasi ajal üle võtnud pakboordi valvekorra; tema vahetas välja Abramoff, kuid oma koisse see Petrofski ei ilmunud. Mehed endisest veelgi süngemad. Kõik muudkui räägivad, et midagi niisugust nad olevaldi oodanud, aga samas ei ütle nad ka midagi rohkemat kui seda, et asjad polevat õiged. Tüürimees hakkab nendega juba üsna kannatamatuks muutuma; on karta, et ees ootavad ebameeldivused.

17. juulil, see tähendab eile, tuli üks meestest, Olgar, minu kajutisse ja usaldas mulle kohkunud näoga, et tema arvates viibib pardal keegi võõras.

Originaaltekst (Stoker 1994: 103).

LOG OF THE "DEMETER"

Varna to Whitby

*Written 18 July, things so strange happening, that I shall keep accurate note henceforth till we land.**On 6 July we finished taking in cargo, silver sand and boxes of earth. At noon we sail. East wind, fresh. Crew, five hands...two mates, cook, and myself (captain).**On 11 July at dawn entered Bosphorus. Boarded by Turkish Customs officers. Backsheesh. All correct. Under way at 4 p.m.**On 12 July through Dardanelles. Mure Customs officers and flagboat of guarding squadron. Backsheesh again. Work of officers thorough, but quick. Want us off soon. At dark passed into Archipelago.**On 13 July passed Cape Matapan. Crew dissatisfied about something. Seemed scared, but would not speak out.**On 14 July was somewhat anxious about crew. Men all steady fellows, who sailed with me before. Mate could not make out what was wrong; they only told him there was something, and crossed themselves. Mate lost temper with one of them that day and struck him. Expected fierce quarrel, but all was quiet.**On 16 July mate reported in the morning that one of the crew, Petrofsky, was missing. Could not account for it. Took larboard watch eight bells last night; was relieved by Abramoff, but did not go to bunk. Men more downcast than ever. All said they expected something of the kind, but would not say more than that there was something aboard. Mate getting very impatient with them; feared some trouble ahead.**On 17 July, yesterday, one of the men, Olgaren, came to my cabin, and in an awestruck way confided to me that he thought there was a strange man aboard the ship.***Lisa 6. Mina mõtted magavat Lucy't vaadates****Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 102).**

Härra Holmwood armus temasse, olles teda ainult võõrastetoas kohanud; huvitav, mida see härra ütles, nähes teda praegu? Mõned „Moodsa Naise“ autorid teevad kord kindlasti ettepaneku, et meestel ja naistel peaks lubatama teineteist näha uneajal, enne kui nad otsustavad abielluda. Aga ma usun, et moodne naine ei alandu nende soovitus ootama: ta tuleb selle peale ise. Ja saab sealjuures palju nalja! Eks ole hea mõte! Mu meel on täna õhtul nii rõõmus, sest armsal Lucy'l on juba parem. Loodan, et ta saab varsti terveks ja ei näe enam halba und. Oleksin päris õnnelik, kui ma vaid teaksin, et Jonathan... Jumal õnnistagu ja kaitsku teda.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 156).

Kui härra Holmwood armus temasse teda juba üksnes võõrastetoas kohates, siis oleks huvitav teada, mida ütles ta siis, kui teda nüüd näeks. Mõned „New Woman“ autorid tulevad ehk ühel heal päeval välja mõttega, et mehele ja naisele peaks enne abieluettepaneku tegemist antama võimalus teineteist magavana näha. Aga ma arvan, et „New Woman“ ei suvatsegi seda ettepanekut heaks kiita; ta teeb selle ettepaneku ise. Ja pealegi hea ettepaneku. See pakub mingit lohutust. Ma olen täna nii õnnelik, sest Lucy'l paistab parem olevat. Hakkamata juba uskuma, et ta on raskemast üle saanud ja et saame lahti ka neist õistest sekeldustest. Peaksin olema päris õnnelik, kui ainult Jonathanist midagi teada saaksin. Jumal õnnistagu ja hoidku teda.

Originaaltekst (Stoker 1994: 111).

She has more colour in her cheeks as usual, and looks, oh, so sweet. If Mr Holmwood fell in love with her seeing her only in the drawing-room, I wonder what he would say if he saw her now. Some of the "New Woman" writers will some day start an idea that men and women should be allowed to see each other asleep before proposing or accepting. But I suppose the New Woman won't condescend in future

to accept; she will do the proposing herself. And a nice job she will make of it, too! There's some consolation in that. I am so happy tonight, because dear Lucy seems better. I really believe she has turned the corner, and that we are over her troubles with dreaming. I should be quite happy if I only knew if Jonathan... God bless and keep him.

Lisa 7. Van Helsingi vestlus dr. Sewardiga

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 134-136).

„John, mu sõber, kui vili pole veel küps, vaid loob alles pead; kui temas on emakese Maa piim ja päike pole teda veel kuldseks värvunud, nopib põllumees viljapea, hõõrub seda oma karedate pihkude vahel, puhub haljad kõlkad minema ja ütleb: „Näe, millised prisked terad – kui lõikusaeg kätte jõuab, saame rikkalikku saagi.““

Ma ei mõistnud, mida ta sellega öelda tahtis, ning palusin seletust. Professor kallutas end minu poole, sakutas mind naljaviluks kõrvast, nagu kunagi ammu loengute ajal, ning lausub:

„Vilunud põllumees teab seda oma kogemustest. Ta ei kisu orast koos juurtega maast välja, et näha, kuidas vili kasvab; niiviisi toimivad põllumehi mängivad lapsed, mitte aga inimesed, kes on põllutöö oma elukutseks valinud. Said sa nüüd minust aru, sõber John? Minu külv on tehtud, nüüd peab Loodus tegema oma töö, et oras tärkaks; kui ta tärkab, siis annab see mulle mõningat lootust ja ma ootan, kuni vili valmib.“

Nähes, et olen temast aru saanud, vahetas ta kõneainet ja jätkas väga tõsiselt:

„Sa olid alati hoolas üliõpilane ja sinu konspektid olid sisukamad kui teistel. tookord olid sa kõigest üliõpilane, nüüd oled peaarst, kuid ma loodan, et sul on see hea harjumus alles. Pea meeles, mu sõber, et teadmised on usaldusväärsemad kui mälu ja me ei tohi ebakindlale pinnale toetuda. Juhuks kui su enda praksis pole veel küllaldane, ütlen sulle, et meie kalli preili haigusjuhtum võib osutuda – pane tähele, ma ütlen: v õ i b osutuda – meile ja kogu maailma arstiteadlastele niivõrd oluliseks, et pöörab kõik meie senised arusaamad pahupidi. Ole siis hästi tähepanelik, kirjuta ka oma kahtlused ja oletused üles. Hiljem on sul huvitav vaadata, kas su aimused läksid täppi. Me ei õpi ju oma kordaminekutest, vaid eksimustest!“

Kui ma kirjeldasin Lucy haiguse sümptomeid – need olid samad, mis ennegi, kuid torkasid nüüd palju rohkem silma –, tõmbus professori nägu pilve, aga ta ei öelnud midagi. Ta võttis kaasa kogu oma pauna, kus oli hulk arstiriistu ja ravimeid, „kogu vältimatu abi andmiseks vajalik varustus“, nagu ta seda kord loengul nimetas.

Hillinghamis võttis meid vastu proua Westenra ise. Ta oli ärevil, kuid mitte nii väga, kui ma olin kartnud. loodus on isegi surmahirmu vastu mõjusa kaitsevahendi leiutanud. Käesoleval juhul, mil iga vapustus võis prouale saatuslikuks saada, oli tal välja kujunenud tõrjerefleks, mis ei lasknud tema teadvusesse midagi, mis teda ennast otseselt ei puudutanud, isegi tütre seisundi hirmuäratavat halvenemist, ehkki ta oli Lucysse väga kiindunud. Näib, nagu kaitseks emake Loodus oma lapsi välisohu eest, millega kokkupuutumine võib meid kahjustada, tundetu kestaga. Kuna säärane isekus on põhjendatud, siis ei tohi me kedagi egoismi eest hukka mõista, sest sellel pahal võivad olla sügavamad juured ja mõjuvamad põhjused kui me oskame aimata.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 207-209).

„Mu sõber John, kui tera täis on kasvanud, isegi enne veel – siis, kui Emakese Maa piim veel tema sees on ja päikesepaiste pole veel hakanud teda oma kullaga värvima, juba siis rebib peremees pea kõrre otsast, hõõrub seda oma kareda käega ja puhub lendu rohelised sõklad ja ütleb sulle: „Vaata! Tera juba ilus on, sellest hea vili tuleb, kui aeg ükskord täis saab.“ Ma ei saanud aru, mida ta selle mõistukõnega öelda tahtis ja ütlesin talle seda. Vastuse asemel sirutas ta käe, haaras mu kõrvast ja sikutas seda naljaviluks, nii nagu tal oli ammu aega tagasi olnud kombeks loengutel teha, ja ütles: „Hea peremees seda sulle alles siis ütleb, kui teab, mitte enne. Õige peremees ei kisu ja maasse pandud tera välja, et

vaadata, kas ta ikka kasvab, nii ainult lapsed talitavad – lapsed, kes peremeest mängivad, mitte need, kes seda oma elutööks peavad. Said nüüd aru, sõber John? Mina olen oma tera maha pannud ja loodus oma töö teeb, et sellest viili tärkaks; kui ta tärkab, siis lootust on, ja mina ootan, kuni pea looma hakkab.“ Sellega ta lõpetas, sest ilmselt taipas, et olin aru saanud, mõne aja pärast aga jätkas, ja vägagi tõsiselt:

„Sina koolis alati hea õpilane olid ja sinu haigeteraamat alati rohkem täis oli kui teistel. Siis sa alles õpilane olid, nüüd meister, ja ma loodan, et sa sellest heast harjumusest ei loobu. Pea meeles, mu sõber, et teadmine kindlam on kui mälu ja et mälu meie usaldada ei tohi. Isegi siis, kui sa selle hea harjumuse unustanud oled, luba mul sulle öelda, et see meie kalli preili lugu üks niisuguseid on, mis võib – pane tähele, ma ütlen v õ i b meile ja teistele ka huvi pakkuda, et see võib kõik muu üles kaaluda, nagu armastatakse öelda. Nii et, pea seda meeles. Miski selles asjas tühine pole. Ma nõu annan, pane kirja kõik kahtlused ja aimused. Hiljem sul hea vaadata, kui õigesti oletasid. Meie eksimustest, mitte kordaminekutest õpime.“

Kui ma talle Lucy praeguse kehalise ja vaimse seisundi sümptoome kirjeldasin – need olid küll samalaadsed kui enne, ent nüüd hoopis silmatorkavamad – läks ta nägu väga tõsiseks, kuid ta ei lausunud midagi. Ta võttis kaasa koti arstiristade ning ravimitega – oma „heategevusameti vastiku parafernaalia“, nagu ta oli seda ühel oma loengul nimetanud. Kui mind oli majja juhutatud, kohtusime proua Westenraga. Ta oli ärevil, kuid kaugeltki mitte sel määral, kui ma olin seda kartnud. Loodus oli ühel oma helgemal hetkel asjad nii seadnud, et on andnud vastumürgi isegi surma õuduste vastu. Käesoleval juhul, mil võis saatuslikuks saada kõige väiksempi vapustus, olid asjad nii seatud, et mingil seletamatul põhjusel ei paistnud too kohutav muutus armastatud tütres ema teadvusse jõudvat. Selles juhtumis on midagi sarnast nähtusega, kui Emake Loodus mähib võõrkeha mingisse tundetust koest ümbrisse, mis kaitseb seda, mida too võõrkeha võiks kontakti korral kahjustada. Niisiis, kui tegemist peaks olema päevast päeva korduva egoismiga, peaksime mõtlema, enne kui hakkame kedagi selles pahes süüdistama, sest nähtuse juured võivad ulatuda sügavamale, kui me seda oskame aimata.

Originaaltekst (Stoker 1994: 145-147).

“My friend John, when the corn is grown, even before it has ripened – while the milk of its mother-earth is in him, and the sunshine has not yet begun to paint him with his gold, the husbandman he pull the ear and rub him between his rough hands, and blow away the green chaff, and say to you: “Look! He’s good corn; he will make good crop when the time comes”. I did not see the application, and told him so. For reply he reached over and took my ear in his hand and pulled it playfully, as he used long ago to do at lectures, and said: “The good husbandman tell you so then because he knows, but not till then. But you do not find the good husbandman dig up his planted corn to see if he grow; that is for the children who play at husbandry, and not for those who take it as of the work of their life. See you now, friend John? I have sown my corn, and Nature has her work to do in making it sprout; if he sprout at all, there’s some promise; and I wait till the ear begins to swell.” He broke off, for he evidently saw that I understood. Then he went on, and very gravely:

“You were always a careful student, and your case book was ever more full than the rest. You were only student then; now you are master, and I trust that good habit have not fail. Remember, my friend, that knowledge is stronger than memory, and we should not trust the weaker. Even if you have not kept the good practice, let me tell you that this case of our dear miss is one that may be – mind, I say may be – of such interest to us and others that all the rest may not make him kick the beam, as your peoples say. Take then good note of it. Nothing is too small. I counsel you, put down in record even your doubts and surmises. Hereafter it may be of interest to you to see how true you guess. We learn from failure, not from success!”

When I described Lucy’s symptoms – the same as before, but infinitely more marked – he looked very grave, but said nothing. He took with him a bag in which were many instruments and drugs, “the ghastly paraphernalia of our beneficial trade,” as he once called, in one of his lectures, the equipment of a professor of the healing craft. When we were shown in, Mrs Westenra met us. She was alarmed, but

not nearly so much as I expected to find her. Nature in one of her beneficent moods has ordained that even death has some antidote to its own terrors. Here, in a case where any shock may prove fatal, matters are so ordered that, from some cause or other, the things not personal – even the terrible change in her daughter to whom she is so attached – do not seem to reach her. It is something like the way Dame Nature gathers round a foreign body an envelope of some insensitive tissue which can protect from evil that which it would otherwise harm by contact. If this be an ordered selfishness, then we should pause before we condemn any one for the vice of egoism, for there may be deeper root for its causes than we have knowledge of.

Lisa 8. Van Helsingi ravimeetmed

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 146-147).

11. septembril. Täna õhtul käisin jälle Hillinghamis. Leidsin Van Helsingi heas meeolus olevat ja Lucy tervis oli märksa parem. Varsti pärast minu sinnajõudmist toodi professorile suur pakk, mis oli talle välismaalt postiga saadetud. Kärsitult (muidugi mõista teeseldud kärsitusega) avas ta selle ning näitas meile suurt valgete lilledel kimpu.

„Need on teile, preili Lucy,“ lausus ta.

„Mulle? Oo, doktor Van Helsing!“

„Jah, kullake, aga mitte ainult silmailuks. Need on ravimtaimed.“ Lucy tegi pettunud näo. „Ei, teil ei tule nende keedist või mingit muud jälkust sisse võtta, nii et ärge kirtsutage ühti oma võluvast ninakest, muidu ma räägin oma sõbrale Arthurile kõik ära. Tal on kurb näha teie ilu, mida ta nii väga armastab, hääbumas. Ahah, meie kaunitar ei kirtsutagi enam oma kena ninakest. Jah, need lilled ravivad, aga te ei tea, mismoodi. Ma paigutan osa neist teie aknale, teistest punun ilusa vaniku ja panen teile kaela, et teil tuleks hea uni. Oo jaa, nad peletavad teie mured just nagu lootoslilledki. Nad lõhnavad nagu Lethe jõgi ja too igavese nooruse allikas, mida konkistadoorid Floridas otsisid ning mille nad kahjuks liiga hilja leidsid.“

Sellal kui Van Helsing rääkis, uudistas ja nuusutas Lucy lilli. Nüüd pani ta nad käest ja lausus pooleldi naerdes, pooleldi pettunult:

„Ah, professor, te vist narrite mind. Need pole ju kellegi lilled, vaid kõige harilikum küüslauk.“

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 225-226).

11. september. Läksin õhtupoolikult Hillinghami. Leidsin Van Helsingi suurepärases tujus ja Lucy palju kosunud eest. Veidi pärast minu kohalejõudmist saabus professorile suur pakk välismaalt. Ta avas selle kole tähtsa näoga – teeseldud tähtsusega muidugi – ja demonstreeris meile suurt kimpu mingeid valgeid lilli. „Need teile on, preili Lucy,“ teatas ta. „Mulle? Oo, doktor!“ „Jah, mu kullake, aga mitte niisama vaadata. See arstirohi on.“ Lucy tegi virila näo. „Jah, nii see on, aga neid vaja pole mitte keedisena või mõnel muul vastikul kujul sisse võtta, nii et teil pole vaja oma võluvast ninakest kirtsutada, või muidu ma oma sõbra Arthuri tähelepanu sellele pean juhtima, kuidas kogu see ilu, mida ta nii väga armastab, nii palju kannatada on saanud. Ja-jaa, mu kena preili, see rohi teie väikese ninakese jälle korda teeb. See tervistav on, ainult et teie ei tea, kuidas. Ma selle teie aknale panen, kena vaniku teen ja selle teie kaela riputan, et te hästi magada saaksite. Oo-jaa, need nagu lootoslilled on, paneb teid kõik hädast unustama. Need nii lõhnavad nagu Lethe veed või nagu see nooruse allikas, mida konkistadoorid Floridas otsisid, aga mida nad liiga hilja leidsid.“

Sellal kui professor rääkis, oli Lucy lilli uurinud ja neid nuusutanud. Nüüd heitis ta nad pooleldi naerdes, pooleldi järele mõeldes käest:

„Aga professor, minu arvates te teete minuga lihtsalt nalja. Need pole ju midagi muud kui vaid kõige harilikumad küüslaugud.“

Originaaltekst (Stoker 1994: 158-159).

11 September. – This afternoon I went over to Hillingham. Found Van Helsing in excellent spirits, and Lucy much better. Shortly after I had arrived, a big parcel from abroad came for the Professor. He opened it with much impressment – assumed, of course – and showed a great bundle of white flowers.

“These are for you, Miss Lucy,” he said.

“For me? Oh, Dr Van Helsing!”

“Yes, my dear, but not for you to play with. These are medicines.” Here Lucy made a wry face. “Nay, but they are not to take in a decoction or in nauseous form, so you need not snub that so charming nose, or I shall point out to my friend Arthur what woes he may have to endure in seeing so much beauty that he so loves so much distort. Aha, my pretty miss, that bring the so nice nose all straight again. This is medicinal, but you do not know how. I put him in your window, I make pretty wreath, and hang him round your neck, so that you sleep well. Oh yes! They, like the lotus flower, make your trouble forgotten. It smell so like the waters of Lethe, and of that fountain of youth that the Conquistadores sought for in the Florida, and find him all too late.”

Whilst he was speaking, Lucy had been examining the flowers and smelling them. Now she threw them down, saying, with half laughter, and half disgust:

“Oh, Professor, I believe you are only putting up a joke on me. Why, these flowers are only common garlic.”

Lisa 9. Loomaaiatalitaja ja tema naise vestlus ajakirjanikuga

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 156).

„Kohe, söör,“ kostis vanamees varnalt. „Andke andeks, mul põld mõtteski teiega tingima akata, mu vanamoor juba pilgutaski mulle silma, käskis mul jätkata.“

„Ära luiska!“ tõrjus tema teinepool.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 241).

„Mis tõsi, see tõsi,“ vastas Thomas reipalt. „Te muidugist ei pane pahaks, et ma teid tsutike nokkisin, aga mu eit siin volksutas mulle silma, mis peaks justku seda tähendama, et ma edasi ei räägiks.“

„Ei mina ole midagi volksutanud!“ protesteeris vanaproua.

Originaaltekst (Stoker 1994: 169).

“Right y’are, sir,” he said briskly. “Ye’ll excoose me, I know, for a-chaffin’ of ye, but the old woman here winked at me, which was as much as telling me to go on.”

“Well, I never!” said the old lady.

Lisa 10. Ajakirjaniku muljed ebatavalisest juhtumist

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 157).

Kogu see stseen kujutas endast komöödia ja draama kirjeldamatut segu. Kuri hunt, kes pooleks päevaks oli halvanud Londoni ja kõik lapsed hirmust värisema pannud, seisis meie ees patukahetseja moega ning teda võeti vastu ja hellitati nagu kadunud poega, kes on veidi vallatust teinud. Vana Bilder vaatas ta õrnalt, hoolitsevalt üle ning ütles siis:

„No nääte, eks ma ööld, et vaene loomake on ädas – ja kas mu põld õigus? Tema pää on üleni aavu ja klaasikildusi täis. Ta on kuskil üle müiri ronind. See on nurjatus, kui müiiriarju kaetakse pudelikildudega – seda ei tohiks lubada. Nääte, mihukesed tagajärjed. Tule, Bersicker.“

Ta meelitas hundi puuri, lukustas ukse, andis talle priske vasika suuruse lihakantsaka ja läks ülemusele ette kandma.

Mina tõttasin toimetusse, et informeerida lugejaid erakordsest sündmusest – hundi kummalisest põgenemisest loomaaiast.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 242-243).

Kogu see juhtum kujutas endast kirjeldamatut segu komöödiast ja liigutavast kaastundest. Õel hunt, kes oli pool päeva Londonit ärevuses hoidnud ja pannud kõik linna lapsed hirmust lõdisema, tuli nüüd nagu patukahetseja Bilderite majja ning teda võeti siin vastu ning hellitati otsekui kadunud rebasepojukest. Vana Bilder uuris ta kõige õrnema hoolitsusega üleni läbi, ja kui ta oli patukahetseja uuringud lõpetanud, lausus:

„Noh, eks ma öeld, et see vaene vennike ädasse jääb? Kas ma'i öeld? Näetsa, pia teisel puha katki ja klaasipuru täis. Eks ta on vist pidand üle mõne paganama müüri ronima. Et inimestel ka lastakse oma katkisi pudelid just müüri otsa laduda! Näed siis nüüd, mis sest välja tuleb. Noh, lähme, Bersiker.“

Ta toimetas hundi puuri, pani luku taha ja hankis talle siis lihaportsjoni, mis koguselt polnud igatahes väiksem kui üks keskmine rammus vasikas, seejärel läks ta asjast ette kandma.

Ka mina tulin sealte ära, et edastada tänases lehes ainulaadset informatsiooni kummalisest kõrvalhüppest loomaaias.

Originaaltekst (Stoker 1994: 170-171).

The whole scene was an unutterable mixture of comedy and pathos. The wicked wolf that for half a day had paralysed London and set all the children in town shivering in their shoes, was there in a sort of penitent mood, and was received and petted like a sort of vulpine prodigal son. Old Bilder examined him all over with most tender solicitude, and when he had finished with his penitent said:

“There, I knew the poor old chap would get into some kind of trouble; didn't I say it all along? Here's his head all cut and full of broken glass. 'E's been a-gettin' over some bloomin' wall or other. It's a shyme that people are allowed to top their walls with broken bottles. This 'ere's what comes of it. Come along, Bersicker.”

He took the wolf and locked him up in a cage, with a piece of meat that satisfied, in quantity at any rate, the elementary conditions of the fatted calf, and went off to report.

I came off, too, to report the only exclusive information that is given today regarding the strange escapade at the Zoo.

Lisa 11. Dr. Seward ja Van Helsing Lucy surnukeha juures

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 179).

Naasin haigetuppa ja leidsin Van Helsingi vaest Lucy't silmitsemas, pilk süngem kui kunagi varem. Lucy oli silmnähtavalt muutunud. Surm oli talle tagasi andnud osa tema ilust: tema näojooned polnud enam nii teravamad isegi huuled olid jumekamad. Näis, nagu oleks veri, mida tuksumast lakanud süda enam ei vajanud, näkku tõusnud, et veidigi varjata surma armetut hävitustööd.

„Kui magas neid, me kohkusime: surnud?!

Kui suri, vaikselt puhkavat siis näis.“

Ütlesin Van Helsingi selja taga seistes:

„Vaene tüdruk leidis viimaks ometi rahu. Kõik on lõppenud!“

Van Helsing pöördus ümber ning lausus tõsiselt:

„Kaugeltki mitte. Kahjuks on see ainult algus!“

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 278-279).

Läksin üles tagasi ja leidsin van Helsingi ikka veel Lucy't silmitsemas, nägu kalgim kui iial enne. Lucy

ihuga oli toimunud mingi muutus. Surm oli talle tagasi andnud osa tema endisest ilust, sest tema laup ja põsed olid mingil määral tagasi saanud oma endise õitsva jume; isegi huultelt oli kadunud äsjane surnukahvatus. Näis nii, nagu oleks veri, mida polnud enam vaja südame tööks, läinud üle mujale, et teha surma hävitustöö nii märkamatuks kui võimalik.

Näis magavana surnud ta
Ja surnult ... une hõlmas

Ma seisin van Helsingi kõrval ja ütlesin:

„Hea, et vaene tüdruk viimaks ometi rahu saab. Viimaks ometi on kõik lõppenud.“

Van Helsing pööras näo minu poole ja vastas sünge tõsidusega:

„Oh ei, paraku mitte! See alles algus on.“

Originaaltekst (Stoker 1994: 195-196).

I went back to the room, and found Van Helsing looking at poor Lucy, and his face was sterner than ever. Some change had come over her body. Death had given back part of her beauty, for her brow and cheeks had recovered some of their flowing lines; even the lips had lost their deadly pallor. It was as if the blood, no longer needed for the working of the heart, had gone to make the harshness of death as little rude as might be.

*“We thought her dying whilst she slept
And sleeping when she died.”*

I stood beside Van Helsing, and said:

“Ah well, poor girl, there is peace for her at last. It is the end!”

He turned to me, and said with grave solemnity:

“Not so, alas! Not so. It is only the beginning!”

Lisa 12. Mehed uurivad Lucy surnukeha

Hans Luige tõlge (1993a: 186).

Astusime koos voodi juurde ja ma võtsin lina Lucy näolt. Issand, kui ilus ta oli! Ta näis tund-tunnilt üha veetlevamaks muutuvat. See hämmastas ja heidutas mind, Arthuri pani aga hinge pugunud kahtlus erutusest värisema. Kaua vaikinud, sosistas ta mulle viimaks vaevalt kuuldavalt:

„Jack, kas ta on tõesti surnud?“

Valter Rummeli tõlge (1993b: 290).

Astusime üheskoos voodi juurde ja tõstsime surilina Lucy näolt. Mu jumal, kui ilus ta oli! Iga tund paistis suurendavat tema kaunidust. See hämmastas ja ühtlasi hirmutas mind veidi. Mis puutub Arthuri, siis tema hakkas üleni värisema ja lõpuks vappuma nagu palavikus. Viimaks, pärast pikka pausi, päris ta minult sosinal:

„Jack, on ta tõesti surnud?“

Originaaltekst (Stoker 1994: 203).

Together we moved over to the bed, and I lifted the lawn from her face. God! How beautiful she was. Every hour seemed to be enhancing her loveliness. It frightened and amazed me somewhat; and as for Arthur, he fell atrembling and finally was shaken with doubt as with an ague. At last, after a long pause, he said to me in a faint whisper:

“Jack, is she really dead?”

Lisa 13. Van Helsing teeb nalja

Hans Luige tõlge (Stoker 1993a: 194).

„Oli küll. Aga kas ta ei öelnud, et tema vere siirdamine Lucy soontesse tegi Lucy päriselt tema pruudiks?“

„Jah, ja see mõte lohutab teda.“

„Jälle õige. Aga siin on üks keeruline probleem, sõber John. Kui see on tõsi, milline on siis teiste doonorite roll? Ha-ha-ha! Too kena neiu osutub mitmemehepidajaks ja mina, aus leskmees, olen kahenaisepidaja, sest mu vaene naine on minule surnud, aga kiriku õpetuse järgi elus – no kas pole naljakas?“

„Ma ei näe ka siin midagi naljakat!“ kostsin; mulle ei meeldinud sugugi, et ta sellistest asjadest niiviisi rääkis.

Valter Rummeli tõlge (Stoker 1993b: 303).

„Just nii. Kas ta mitte ei öelnud, et see tema vere ülekanne Lucy veenidesse neiu tema tõelise mõrjsja oli teinud?“

„Nii see oli, ja seda oli üsna armas ning meeldiv kuulda.“

„Täpselt nii. Aga selles asjas siiski üks konks on, sõber John. Kui asjalugu nii, kuidas jääb siis teistega? Oh-oh-hoo! Nii välja tuleb, et see armas neiu polüandrist on ja mina, kelle vaene naine minu jaoks surnud, aga pühakirja järgi elav – isegi mina, kes ma oma kadunud naisele truud abikaasa olen olnud, nüüd bigamist olen.“

„Ma ei näe selles asjas siiski midagi naljakat,“ vastasin mina, sest mulle ei olnud eriti meeltnööda, et ta niisuguseid asju ütles.

Originaaltekst (Stoker 1994: 211-212).

“Just so. Said he not that the transfusion of his blood to her veins had made her truly his bride?”

“Yes, and it was a sweet and comforting idea for him.”

“Quite so. But there was a difficulty, friend John. If so that, then what about the others? Ho, ho! Then this so sweet maid is a polyandrist, and me, with my poor wife dead to me, but alive by Church's law, though no wits, all gone – even I, who am faithful husband to this now-no-wife, am bigamist.”

“I don't see where the joke comes in there either!” I said; and I did not feel particularly pleased with him for saying such things.

RAPSIÕLI KASUTAMINE DIISLIKÜTUSENA

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

12. klass

JUHAN KOPPEL

Juhendaja Raido Koppel

2011

SISSEJUHATUS

Seoses nafta hinna pideva tõusuga on viimaste aastakümnete jooksul järsult kasvanud huvi alternatiivkütuse vastu. Välja on töötatud akudesse salvestatud elektri, päikesepaneelide, vesiniku või suruõhu jõul töötavaid mootoreid, eesmärgiga eelkõige transpordisektoris rakendamiseks. Samas aga tuleb arvesse võtta praegu kasutusel olevate mootorite hulka ning just seetõttu näevad paljud hetkel parimaks arengusuunaks naftapõhiste kütuste asendamist sarnaste taastuvenergia allikatega. Üheks väga levinud teemaks on siinkohal erinevate toiduainetööstusjäätike, eelkõige toiduõlide ja -rasvade kasutamine diiselmootorite kütusena.

Diisel- ehk kompressioonsüütemootor on oma nime saanud oma leiutaja, Rudolf Dieseli (1858-1913) järgi, kes, olles 1887. aastal valmistanud esimese töötava prototüübi, oli juba järgmisel aastal miljonär. Üsna pea selgus ka, et diiselmootor võib kütusena kasutada väga erinevaid süsivesinikke, sh ka toiduõlisisid. 1900. aasta Pariisi Maailmanäitusel demonstreeris Otto Company pähkliõli jõul töötavat diiselmootorit, kuid nafta madala hinna tõttu toiduõlidega võrreldes puudus tol hetkel suurem huvi alternatiivkütuste kasutamiseks (DE 2011).

Viimasel ajal on huvi toiduõlide diiselmootorites kasutamise vastu tugevalt tõusnud ning paljud inimesed on otsustanud ka enda autosid, traktoreid, paate, generaatoreid või muid diiselmootoreid sisaldavat tehnikat toiduõli jõul käitama hakata. Samas aga tehakse üleminek ühelt kütuselt teisele mõtlematult ning erinevate kütuste kasutamiselega seonduvat teooriat põhjalikumalt uurimata ning seetõttu on saagenud ka valesst kütusest tingitud rikete hulk.

Kuna kogu maailmas on väga palju inimesi, kes igapäevaselt toiduõli diislikütuse asendajana tarbivad (olgu see siis puhtal kujul või transesterifitseerimisega biodiisliks töödelduna), pole mõtet kahelda antud toimingu võimalikkuses. Selle töö eesmärk on anda ülevaade toiduõli diislikütuse asendajana kasutamisest, analüüsides keemilisi ja füüsikalisi probleeme ning nende korrektset praktikas lahendamist. Kuigi palju levinum suund kogu maailmas on toiduõlist biodiisli tootmine, on see osa antud töös käsitlemata, keskendudes minimaalselt töödeldud uue või kasutatud toiduõli sobivusele diiselmootorikütusena. Kuna Euroopas ja Eestis enim toodetud ja kasutatud toiduõli on rapsiõli, on teema kitsendatud just sellele ainele. Levinud on ka sojaõli kasutamine, kuid seda pigem Põhja-Ameerikas. Siin töös esitatud teooria kehtib tegelikkuses mõlemale nimetatud ja paljudele teistelegi õlitüüpidele.

Töö on jaotatud kolmeks osaks: rapsiõli kasutamise teoreetiline külg ja sellega seonduvad probleemid; rapsiõli kasutamise praktiline külg ja sellega seonduvad probleemid; Eesti tingimustes rapsiõli kütusena kasutamise majanduslik külg.

Seda tööd ajendas töö autorit tegema varasem huvi antud teema vastu ning plaan ka ise tulevikus oma auto kütusena rapsiõli kasutama hakata. Lisaks on teema äärmiselt aktuaalne, kuna praeguse ebastabiilse maailmapoliitilise olukorra tõttu on naftapõhiste kütuste hinnad tõusnud rekordiliste tasemete lähedale ning see puudutab väga teravalt kõiki autokasutajaid.

Töös on kasutatud peaausjalikult internetimaterjale. Teema populaarsus on oma kasvu saanud Ameerika Ühendriikidest, kus laialt levinud kiirtoidukultuuri tõttu on olnud pikka aega saadaval suures koguses kütuse toorainet kasutatud fritüüriõli näol ning seetõttu on seal juba pikemat aega vastavate uuringutega tegeletud. Kasutatud on mitu teemakohast uuringut, millest enamus on inglisekeelsed. Mõned tagasihoidlikumad uuringud ja uurimustööd on tehtud ka eesti keeles. Lisaks on kasutatud internetilehekülgedelt ja foorumitest leitud informatsiooni, mis puudutab eelkõige pidevate rapsiõlikütuse kasutajate kogemusi. Usaldusväärne materjal valiti internetimaterjalidest välja erinevaid arvamusi uurides, eelistades mitme inimese erinevates allikates kinnitatud ja viidatud ühtivaid väiteid. Selgus, et selle ala entusiastidel on mitmed oma internetifoorumid. Informatiivsed internetileheküljed on ka rapsiõlikütuse kasutamise süsteemide paigaldamisega tegelevatel ettevõtetel.

Eestis on olnud erinevatel internetilehekülgedel diskussiooni rapsiõli diislikütusena kasutamise kohta, kuid sellistel lehtedel esinevad väited on pigem asjaga mitte seotud inimeste arvamus või kellegi lühiajaliste ja pinnapealsete katsete tulemus. Loomulikult on tehtud korralikke eksperimente. Näiteks nelja Tallinna Tehnikaülikooli tudengi reis toiduõli jõul töötava matkabussiga ümber Läänemere, mida on ulatuslikult Eesti meedias kajastatud. Kahjuks ei õnnestunud töö autoril projektiga seotud inimestega ühendust võtta.

Töö praktilise osana koostati hinnakalkulatsioon, et teada saada, mis määral on rapsiõli mootorikütusena kasutamiseks vajalik tehniline varustus ja komponendid Eestis saadaval ning kas see Eesti rapsiõlihindasid arvestades on majanduslikult kasulik.

1. RAPSIÖLI KASUTAMISE TEOREETILINE VÕIMALIKKUS

1.1. Rapsiöli ja diislikütuse võrdlus

Toiduõlide peamiseks koostisosaks on triglütseriid, mis on glütseroolist ja kolmest rasvhapest koosnev ester. Toiduõlide sobivuse diisלקütusena kasutamiseks määrab suuresti ära õlide tsetaaniarv, mis on otseses seoses rasvhapete keemilise struktuuriga (Knothe *et al.* 2002: 7). Lisas 1 asuvas tabelis on võrreldud diisלקütuse ja rapsiöli olulisemaid parameetreid, järgnevalt on esitatud andmed lahti seletatud.

Kõiki diisלקütuseid iseloomustav tsetaaniarv näitab kütuse pihustamise ja süttimise vahelist viivitust. Tegemist on suhtelise mõõduga, kus väikest süttimisviivitust omava puhta tsetaani (heksadekaan) süttimisviivitus on võrdne 100-ga ja pika süttimisviivitusega isotsetaani (2,2,4,4,6,8,8-heptametüülnoonaan) vastav näitaja on võrdne tsetaaniarvuga 15 (*Ibid.*: 3). Tsetaaniarvu määramisel uuritakse, millises vahekorras tsetaani ja isotsetaani süttimisviivitus on võrdne uuritava kütuse süttimisviivitusega ning sealt arvutatakse uuritava kütuse tsetaaniarv. Tsetaaniarv on suurem pikema hargnemata ahelaga küllastunud süsivesinikel ehk alkaanidel, lühematel või hargnenud ahelaga ühenditel ja eriti kordsete sidemetega ühenditel on tsetaaniarv madal. (CN 2011)

Tsetaaniarvule on mootoritootjad kehtestanud miinimum- ja maksimummõõded, mis jäävad üldjuhul vahemikku 40-55. Euroopas müüdavale diisלקütusele kehtib praegu minimaalseks tsetaaniarvuks 51. (*Ibid.*) Liiga madala tsetaaniarvuga kütusega töötava mootori sümptomiteks on ebaühtlane käik, väga kõrge heitgaaside temperatuur, mootori aeglasem soojenemine ja ebatäielik põlemine. Liiga kõrge tsetaaniarvu korral ei jõua aga pihustatud kütus õhuga enne süttimist piisavalt seguneda, tulemuseks on samuti ebatäielik kütuse põlemine ja heitgaaside suurem nähtava suitsu sisaldus (Knothe *et al.* 2002: 3). Kiirema põlemisprotsessi tõttu tõstab suurema tsetaaniarvuga kütus kiiresti töötava diiselmootori efektiivsust, kuid alates 55-st ei anna tsetaaniarvu edasine tõstmine efektiivsuses ega heitgaaside puhtuses märkimisväärset kasu (CN 2011).

Kütuse kui energiaallika üks olulisemaid parameetreid on energiatihedus. Diisלקütuse energiatihedus kilogrammi kohta on rapsiölist umbes 13% suurem, kuid tiheduse erinevuste tõttu on diisלקütuse energiatihedus liitri kohta vaid ca 4% suurem (Calais *et al.* 2001).

Kasutatavuse ja efektiivsuse seisukohalt on väga oluline mootori kasuteguri muutumine. Diisלקütuse asemel rapsiöli kasutades muutub diiselmootori termiline kasutegur realselt väga vähe. Diisלקütusega on moodsa diiselmootori kasutegur 38%, rapsiöliga keskmisel ja kõrgeel koormusel aga 39%. Madala koormuse juures on rapsiöliil töötava mootori kasutegur natuke väiksem. (Labeckas 2005, viidatud Sõõro 2009 järgi) Kui mootori kasutegur jääb samaks, siis on kütusekulu mahuline vahe 4%, mis tähendab, et tavakasutaja jaoks ei muutu tankimiste arv oluliselt. Kütusekulu samale tasemele jäämist on kinnitanud praktilised katsed (Calais *et al.* 2001).

Kuna rapsiöli sisaldab diisלקütuse kogu massist 10,4% rohkem hapnikku, on mootoris toimuv põlemisprotsess täielikum, mille tulemusel tekib kuni 60% vähem

süsinikmonooksiidi (CO) ja kuni 24% vähem tahkeid jäätmeid. See omadus on oluline eelkõige vanematele diiselmootoritele, mille kütusejuhtimissüsteem on primitiivsem ja seetõttu võib kergemini esineda kütuse liigne kogus põlemiskambris, mis viib suurendatud saasteainete tekkeni. (Olt *et al.* 2008: 9, FOW 2008) Kõrgem hapnikuaatomite sisaldus rapsiõlis võib aga põhjustada pihustite kavitatsiooni ehk ummistumist ja pihustusvälje muutumist (Sõõro 2009: 36, Schmidt 1997: 18).

Rapsiõlikütusel töötavate mootorite heitgaase on korduvalt uuritud mutageensete ja kantserogeensete ainete sisalduse osas. Kõik testid näitasid rapsiõli põlemisjääkide normide piiresse jäämist. Ühes 2007. aastal Saksamaal tehtud uuringus vähenes koormusega töötamise korral mutageensete ainete hulk diislikütusega võrreldes erinevates proovides 10-60% võrra, tühikäigul 50-80% võrra. (Thuncke *et al.* 2008: 1777)

Rapsiõli sisaldab diislikütusest 16 korda vähem väävlit. Madal väävlisisaldus on diislikütuste puhul hea omadus, sest suurte koormuste korral on diiselmootori sisetemperatuur väga kõrge ja sellistes tingimustes ladestuvad väävliühendid mootori sisepindadele, põhjustades mootori kulumist. Samuti on põlemisel reageerinud väävliühendid üheks loodusohtlikumaks komponendiks diiselmootori heitgaasides. (Bell 2006)

Rapsiõlil on väga head määrdomadused, mistõttu on vähendatud kütusesüsteemi liikuvate osade (eelkõige kõrgsurvepumba) kulumine. Rapsiõlil on diislikütusest tunduvalt kõrgem leekpunkt ehk temperatuur, millest alates on vedeliku aarud süttimisvõimelised. Kõrgem leekpunkt suurendab ohutust kütuse käitlemisel ja avarii korral, sest tulekahju puhkemise tõenäosus on väiksem. Lisaks on rapsiõli biolagunev mittemürgine aine ning erinevalt diislikütusest ei ole kütuse lekkimine loodusesse ohtlik. (Sõõro 2009: 35)

Kõrge joodi- ja happearv näitab aga, et rapsiõli sisaldab diislikütusest rohkem küllastumata rasvhappeid, mis võivad mõjuda kahjulikult värvilistest metallidest (nt vask, tina, messing, tsink) detailidele ja kütusesüsteemi kumm- ja plasttihenditele (Ritslaid 2009). Liiga happeline õli võib mõjutada mootoriõli määrdomadusi. Mitmed kütusesüsteemide tootjad (Bosch, Denso, Stanadyne jt) on väitnud, et happelised toiduõlid korrodeerivad kütusesüsteeme ja võivad seadmete sisedetailidele sademeid jätta. (Addison 2011) Calais *et al.* (2001) poolt läbiviidud uurimuses täheldati tsingitud terasplekist valmistatud kütusepaagis õlis tahkete osakeste teket, mis viis filtri ummistuseni. Tsingikihi eemaldamisel happega probleemid kadusid.

Täpne happearv määratakse rapsiõli tiitrimise teel NaOH lahusega. Mõõdetakse, mitu ml 0,1% NaOH lahust kulub 10-s ml-s isopropanoolis lahustatud 1 ml uuritava rapsiõli pH taseme tõstmiseks 8,5-ni (fenoolftaleiin muutub nähtavaks). Kui saadud tulemus ületab 3 ml, ei ole seda kütust keemiliselt töötlemata kujul otstarbekas kasutada, kuid sellest saab siiski nt biodiisli valmistada. Eriti sobivaks kütuseks loetakse rapsiõli, mille tiitrimisel saadakse tulemus 2,0 ml või vähem. (Addison 2011)

Samuti on probleemiks kõrge veesisaldus. Kuna diiselmootorite kütusesüsteem peab olema täiesti veevaba, võib ettenähtust rohkem vett sisaldav rapsiõli põhjustada korrosiooniprobleeme kõrgsurvepumbas ja pihustites (Sõõro 2009: 35). Lisaks võib rapsiõli reageerida veega, mis toob kaasa rasvhapete lõhustumise ehk hüdrolyüsi. See omakorda vähendab kütuse kasutatavat aega. Arvesse tuleb võtta rapsiõli hügrooskoopus ehk kalduvus õhuniiskust siduda (PTW 2006). Diislikütuse eeldatav kasutatav aeg tavatingimustes on

vähemalt üks aasta temperatuuril 20°C või 6-12 kuud temperatuuril üle 30°C (LTSOD 2002: 1). Töötlemata kasutatud rapsiõli hakkab lagunema aga juba viie nädalaga. Hermeetiliselt suletud anumad säilib rapsiõli paremini, kuna puudub juurdepääs täiendavale hapnikule ja veele. (BSDF 2009)

Vesi võib rapsiõlis olla lahustumata kujul põhja vajunud (vee tihedus on rapsiõli tihedusest suurem), mõne muu aine (näiteks detergendi) abil õli molekulidega seotud (PTW 2006) või jaheda õli korral piisakestena viskoossesse rapsiõlisse segatuna (Linscott 2006a). Lahustumata vee kogumiseks on diiselmootorite kütusefiltrid ehitatud nii, et vesi jääb filtri põhja ja on sealt hoolduse käigus välja lastav. Seega ei ole lahustumata vee hulk rapsiõlis liialt problemaatiline. Lahustunud vee molekulid võivad aga jõuda kütusesüsteemi vett talumatutesse kohtadesse ning kõrge temperatuuri või rõhu toimel võib vee ja rapsiõli ühend laguneda, tekitades veekahjustuse ohu pihustites või kõrgsurvepumpas (*Ibid.*).

Praktilises kasutuses on rapsiõli suurimaks puuduseks liigne viskoossus – lisas 1 esitatud tabeli järgi on 40°C juures rapsiõli ligi 13 korda paksem, kui diislikütus. Liialt viskoosset vedelikku ei ole aga võimalik pihustite poolt optimaalselt atomiseerida. Seda efekti on kirjeldatud kui „või surumist läbi aknapesuvedeliku pihusti“. (S/W 2011) Rapsiõlil on ka diislikütusest kõrgem filtri ummistamise temperatuur ehk liiga külmas rapsiõlis tekkivad vahakristallid ummistavad diiselmootoris vajaliku peenfiltri palju varem kui tavaline diislikütus. Lisaks võib hangunud kütus kahjustada kõrgsurvepumpa, avaldades sellele liigset takistusjõudu ja rikkudes seetõttu kõrgsurvepumba tundlikke sisemisi osi. (Sõro 2009: 36).

Tuleb välja, et rapsiõli ebasobivad omadused on liigne viskoossus, külmakartlikkus, küllastumata rasvhapete suurem hulk ja kõrgem veesisaldus. Et vältida kahjustusi mootorile ja parandada külmataluvust, tuleb kütust eelnevalt töödelda ja mootorit modifitseerida.

1.2. Rapsiõli eeltöötlemine

Rapsiõli mootorikütusena kasutamiskõlblikuks muutmise esimene samm on kütuse filtreerimine, kuna rapsiõli võib sisaldada palju tahkeid jääke, mis on diiselmootoris kasutamiseks liiga suured. See protsess on eriti oluline kasutatud fritüüriõli puhul, sest kasutatud õli sisaldab toidujäätmeid. (Addison 2011)

Filtreerimist tuleb teostada mitu korda ja järjest tihedamate filtritega (Houg 2008). Esimene filtreerimine teostatakse reeglina läbi lihtsa jämefiltri, näiteks isevalmistatud riidefiltri abil. See eemaldab suuremad setteosakesed ning vähendab seega peenfiltrite ummistumist. (HTFW 2005)

Edaspidine filtreerimine toimub läbi peenfiltrite. Et protsess oleks kiirem ja efektiivsem, tuleb rapsiõli soojendada, soovitatavalt temperatuurile üle 100°C. Esiteks on sellisel temperatuuril õli väga vedel ja läbib seetõttu filtri kiiremini, samas aga keeb rapsiõlist välja suur osa selles sisalduvat vett (Houg 2008). Viimaseks filtreerimistiheduseks on tavaliselt 2-10 mikronit, vastavalt diiselmootori nõuetele – filtreerida tuleb vähemalt sama väikse osakeste suuruseni, kui on mootori peamine kütusefilter (Linscott 2008c). Filtreerimiste vahel soovitatakse vähemalt korra õilil 7-14 päeva seista lasta, et õlis sisalduv tahke materjal põhja settiks (Addison 2011). Kütuse ümberpumpamisel tuleb voolik asendada anumasse nii, et rapsiõli ei koguta anuma põhja ega vedeliku pinna lähedalt, et kindlustada võimalikult puhta õli kogumine.

Filtreerida võib ka tsentrifuugimise teel. See protsess on tunduvalt kiirem ja suurema tootlikkusega, kuid keerulisem ning on seetõttu ebaotstarbekas väikeste tarbimismahtude juures (alla 1000 liitri nädalas). Lisaks peenele filtreerimisele on korduva tsentrifuugimisega võimalik saavutada rapsiöli veesisalduse piisav vähenemine, mistõttu võib tsentrifuugimist pidada rapsiöli terviktöötlemiseks. (Linscott 2008a)

Pärast filtreerimist tuleb kindlaks määrata rapsiöli veesisaldus ja vajadusel vett täiendavalt eemaldada. Kõige lihtsamini teostatav veesisalduse määramise meetod on „kuuma panni test“ (Linscott 2006a). Selle sooritamiseks tuleb raudpann katta uuritava rapsiöli kihiga ning asetada täisvõimsusel töötavale pliidirauale. Panni tuleb kuumutada seni, kuni sellele eelnevalt määritud õlikiht hakkab suitsema, ning lisada pannile korraga piisavalt uuritavat rapsiöli, et seda oleks pannil umbes 7-10 mm kiht. Seejärel tuleb tähelepanelikult uurida rapsiöli ja panni kokkupuutepinda, kus vee juuresolekul võivad tekkida veeauru mullid. Palju suuri mulle tähendab veesisaldust üle 1000 ppm (osakest miljoni kohta); palju väikseid mulle tähendab veesisaldust 500-1000 ppm. Mõlemad tulemused on liiga kõrged ning rapsiölist tuleb vett täiendavalt eemaldada. (PTW 2006)

2-3 väikest mulli 1 ruuttolli ehk ca 6,45 cm² kohta on piirväärtus – veesisaldus on piiripealne (100-300 ppm) ning täiendav veesisalduse vähendamine on soovitatav. Ideaalne tulemus oleks mullide täielik puudumine või kuni üks väike mull ruuttolli kohta ükskõik millises kohas. (*Ibid.*) Kui veetilkasid on rapsiölis märgata juba enne pannile valamist või kui pärast õli valamist on kuulda pragisevat häält, on veesisaldus ilmselgelt liiga suur ning sellise õli veesisaldust peab kindlasti enne kütusena kasutamist vähendama (Linscott 2006a). Rapsiöli veesisalduse vähendamiseks on kolm töökindlamat moodust:

1. Hea kvaliteediga puhta õli korral, mille tiitrimise tulemus on alla 2,0 ml, piisab hoolikast filtreerimisest 10 mikronini ja suuremas anumas setitamisest. Rapsiöli tuleb sel juhul eemaldada nii, et seda ei ammutata anuma põhjast ega vedeliku pinna lähedalt (*Ibid.*).
2. Õli veega läbi pesemine. Selleks tuleb piserdada puhast vett puhastatava õli peale, jälgides, et liigne surve ei katkestaks rapsiöli pindpinevussidemeid. Õli pinnale tekkivad väikesed veemullid upuvad peagi õli anuma põhja (sest vee tihedus on rapsiöli tihedusest suurem) ning viivad koos endaga kaasa ka rapsiölis lahustunud või segunenud vee. Vesi tuleb anuma põhjast eemaldada kraani kaudu või veepumba abil ning protsessi korrata, kuni väljuv vesi on sama puhas, kui sisenev. See protsess aitab rapsiöli täiendavalt puhastada, kuigi ei ole nii efektiivne, kui peenfiltreerimine. (Carroll 2008)
3. Pideva töötükliga tsentrifuugide abil, millelt on töö käigus võimalik kontsentreeritud setteid ja vett eemaldada. Sellised seadmed on aga liialt kallid, et erakasutajatel majanduslikult ära tasuda. (Linscott 2006a)

Pärast veesisalduse vähendamist tuleb rapsiöliga uuesti teha „kuuma panni test“ ning selgitada sellega välja, kas rapsiöli vajab veel täiendavat veesisalduse vähendamist, või on see valmis mootorikütusena kasutamiseks.

2. RAPSIÖLI KASUTAMISE PRAKTILINE VÕIMALIKKUS

2.1. Rapsiölikütuse kasutamine modifitseerimata kütusesüsteemiga diiselmootorites

Kuigi eelpool nimetatud protsessidega on võimalik muuta rapsiöli omadustelt tehaseseades diiselmootorile sobivaks, on teatud modifikatsioonid vajalikud ka mootori, eelkõige just kütusesüsteemi juures. Igal juhul tuleb veenduda, et kasutatav rapsiöli ei satuks kokkupuutesse värviliste metallidega. Näiteks tuleb vasest kütusetorud asendada alumiiniumtorudega (HHIH 2009) ning kõrgsurvepumbas ja muudes kütusesüsteemis leiduvad kummitihendid tuleb asendada rapsiölikindlastest materjalidest tihenditega, vältimaks võimalikke lekkeid (VTI 2011).

2006. aastal tegi Saksa autoajakirja Autobild ajakirjanik Wolfgang Blaube eksperimendi, sõites modifitseerimata Volkswagen Golf V TDI-ga ainult rapsiöli kasutades (Blaube 2006b). Katse oli algselt edukas, esimene vajalik hooldustöö oli kütusefiltri vahetamine umbes 3000 km läbimise järel (Blaube 2006a). Samas aga oli külmkäivitamine raskendatud ning tihti tuli külmkäivitustel kasutada käivitus-aerosooli. Täheledati tavapärasest kõrgemat kütusekulu seisva külma mootori korral ja musta suitsu käivitamisel. (Olt *et al.* 2008: 11) Eksperiment lõppes 4239 km pärast algust turbolaaduri purunemise tõttu (Blaube 2006a). Mootori inspekteerimisel selgus, et muudetava geomeetriaga turbolaaduri labadele sadestunud õljäägid muutsid labade kuju ning turbolaaduri võll pöörles liiga suurel kiirusel, põhjustades seetõttu turbolaaduri purunemise. Pikkade külmkäivituste tõttu sattus mootoriõlisse palju rapsiöli, mis vähendas mootoriõli määrdetaset. Volkswageni mehaanikud ja kvaliteedikontroll leidsid, et mootor ise ülemääraselt kulunud ega kahjustunud ei olnud. (Olt *et al.* 2008: 11)

Selle katsega tõestati ära, et modifitseerimata mootoris puhta toiduöli kasutamine on küll võimalik, kuid problemaatiline ning viib tehniliste tõrgeteni. Järelikult on soovitatav mootori ümberehitamine. (Sõdro 2009: 36) Modifitseerimata kütusesüsteemi nimetatakse ühe paagiga süsteemiks, kuna kasutuses on vaid üks, sõiduki originaalne kütusepaak. Ühe paagiga süsteem on väga lihtsa ehitusega, sest ümberehitamise kulud on väikesed või puuduvad üldse. Ühe paagiga süsteemid on eelistatud, kui (Linscott 2006c):

- mootorit kasutatakse soojades tingimustes;
- mootor töötab pikaajaliselt, autoga sõidetakse vaid pikemaid sõite;
- mootor ei ole otsesisessepritsega;
- mootori eluiga ei ole oluline.

Kasutades sõidukit tingimustes, kus keskkonna temperatuur ei lange alla rapsiöli filtri ummistamise temperatuuri, ning vaid pikkadeks sõitudeks, võib ühe paagiga süsteem olla piisavalt efektiivne. Käivitusomaduste parandamiseks ja kütuse viskoossuse vähendamiseks võib kasutada rapsiöli ja diislikütuse segu, kus diislikütus moodustab segust 5-50%. Ühe paagiga süsteemi kasuks räägib fakt, et sobivates tingimustes on võimalik rapsiöli koheselt mootorit modifitseerimata kasutama hakata (Linscott 2006c).

Ühe paagiga süsteemi miinuseks on külmkäivitamine. Kuna rapsiöli hakatakse kasutama käivitushetkest alates, ei ole mootor veel piisavalt soe ning ebapiisavalt põlenud rapsiöli kondenseerub jahedatele silindriseintele. Kui mootor on mõnda aega soojenenud, ei ole kondenseerumine enam probleem. Samas tuleb arvesse võtta, et kolvid soojenevad mootoriplokist palju kiiremini ning kui silindriseintele kondenseerunud põlemata rapsiölijäägid pääsevad kolvirõngaste vahele, põlevad need seal ära, mistõttu tekib tahke süsinikujääk. Pikaajalise süsiniku ladestumise tõttu võivad kolvirõngad kinni paakuda ning süsinikujääkide koguse suurenedes hakkavad need silindriseinu ebaühtlaselt kulutama. Teine oht on rapsiöli polümerisatsioon, mis on kiirendatud kõrge temperatuuri juures hapnikurikkas keskkonnas. Polümerisatsiooni tulemusel tekkinud ühendid muudavad mootoriõli palju paksemaks ning jahtunud mootori korral võib mootoriõli isegi hanguda. Paks õli takistab õliringlust ning vähendab mootori detailide õlituse efektiivsust, mis võib viia mootori kinnikiilumiseni. Et selliseid probleeme vältida, soovitatakse kolvirõngaste seisukorda perioodiliselt kompressiooni- ja lekketestiga kontrollida; samuti oleks kasulik võtta mootoriõlist regulaarselt proove, ennetamaks polümerisatsiooni liigset mõju. (Linscott 2006c)

2.2. Erinevate tehniliste lahendustega diiselmootorite sobivus rapsiölikütuse kasutamiseks

Diiselmootoreid on läbi ajaloo pidevalt täiustatud. Kasutusele on võetud ühisanumotsesissepritse, elektrooniline mootorijuhtimine, erinevad pihustiotсад. Praktilised katsed (Hill 2004) on tõestanud, et teatud tüüpi ehitusega diiselmootorid sobivad rapsiölikütuse kasutamiseks paremini.

Suurim erinevus diiselmootorite ehituses on põlemiskambri ehitus. Vanemad diiselmootorid kasutavad eelpõlemiskambreid, kuhu pihustatud kütusejuga atomiseeritakse kolvi liikumise mõjul tekkinud gaasiturbulentsi mõjul. Uuemad diiselmootorid on aga valdavalt otsesissepritsesüsteemiga (siia alla käivad ka ühisanumsissepritse või pumppihustitega varustatud diiselmootorid), mis tähendab, et kütuse atomiseerimine toimub kütuse pihustist väljumisel otse põlemiskambri. Põhjus, miks uuemad mootorid otsesissepritses kasutavad, on ökonoomsus – võrreldes eelpõlemiskambreid kasutava diiselmootoriga on otsesissepritsesüsteemid kuni 15% ökonoomsemad. Erinevus tuleneb eelpõlemiskambritega põlemiskambri suuremast sisepinnast tingitud soojuskadudest. (Ashley 2011)

Põlemiskambri ehituse poolest peetakse kõige töökindlamaks eelpõlemiskambritega varianti. Kuna sellistes mootorites kasutatakse atomiseerimiseks eelpõlemiskambri turbulents, ei ole vajalik pihustatava kütuse kõrge rõhk (eelpõlemiskambritega mootoritel 140...180 bar, otsesissepritsesega mootoritel kuni 1800 bar) (FIDI 2011) ning seetõttu on nii kütusepump kui ka pihustid robustsema ehitusega ega ole nii tundlikud liialt viskoosse kütuse suhtes. Lisaks asuvad pihustid kolvirõngastest kaugemal, mis vähendab kolvirõngastele süsinikusademetekke võimalust. Ka otsesissepritsesega diiselmootoreid on edukalt rapsiöliga katsetatud. Paremaid tulemusi on näidanud sügavamate õnarustega kolbe kasutavad mootorid. Sellisel juhul on kolvirõngad paremini süsinikusademetest eest kaitstud, kui tasase pinnaga kolbidega mootoris; sellistes põlemiskambrites tekkiv tugevam turbulents võimaldab ka rapsiöli paremat atomiseerimist. (Hill 2004)

Teine suur erinevus on kõrgsurvepumpade ehituses, mis võib olla elektroonilise või mehaanilise juhtimisega. Kõrgsurvepumpad jagunevad veel rivi- ja rotaarpumpadeks. Töökindlamateks peetakse rivipumpasid, millel on iga pihusti kohta eraldi kolbpump. Selliste kõrgsurvepumpadega varustatud Mercedes-Benz diiselmootoreid on kasutatud rapsiõlikütusega ka modifitseerimata kujul ning täheldatud on väga vähe häireid mootorite töös. Rotaarpumpadel on kütust pumpavaks elemendiks üks keerlev kolb, mis peab tegema palju rohkem tööd, kui rivipumba üksiku pihustiga ühendatud kolb, ning on seetõttu palju tundlikum rapsiõli kõrgendatud viskoossusest põhjustatud lisakoormusele. (Hill 2004) Samas on mehaanilised rotaarpumpad osutunud üsnagi töökindlateks ning näiteks kütusesüsteemide tootja Bosch lubab oma VE-tüüpi pumpades kõõgililjaõli (sh rapsiõli) põhiseid kütuseid kasutada, tingimusel, et eelnevalt vahetatakse kõrgsurvepumba tihendid ära kõõgililjaõlikindlate vastu (UAF 1995).

Elektroonilise juhtimisega kõrgsurvepumpa kasutavad diiselmootorid ei pruugi olla modifitseerimata kujul rapsiõli kasutamiseks sobivad. Parema ökonoomsuse saavutamiseks kasutavad sellised kütusesüsteemid palju mõõtmisi mootori temperatuuri ja koormuse osas ning reguleerivad vastavalt saadud andmetele pihustatava kütuse kogust ja ajastust. Rapsiõli kasutamine sellistes kõrgsurvepumpades võib tekitada teatud andurites vale näidu ning rapsiõli pihustamine mootoris ei toimu seega õigete parameetrite järgi. Näiteks ei käivitunud katsetel üks Mercedes-Benz ühisanum-sissepritsega mootor soojana, kuna kütusesüsteemi arvatud hetketemperatuuril vajalik kütusekogus ei olnud rapsiõlikütusega käivitamiseks piisav. Lisaks võivad kergemini kahjustada saada elektrooniliste kõrgsurvepumpade sisedetailid, mis on mõeldud taluma mehaanilistest pumpadest väiksemaid tolerantse kütuse kvaliteedi ja sisedetailide mõõtude suhtes. Näiteks sai katsete käigus kahjustada Opel diiselmootorile paigaldatud Bosch VP44 kõrgsurvepumba nurgasensor. (Hill 2004)

Paljud tänapäevased diiselmootorid kasutavad süüteviivituse ja sellega seonduva spetsiifilise diiselmootori müra vähendamiseks eelpihustussüsteeme, kus enne täieliku kütusepihustuse algust pihustatakse põlemiskambris väiksem juga kütust. Eelpihustuse eesmärk on tekitada varem pihustatud kütuse abil põlemiskambris täiendavat temperatuuri ja rõhku, lihtsustades sellega ülejäänud kütusekoguse kiiret süttimist ja ühtlast põlemist. Selline efekt on kõige paremini saavutatav elektroonilisel, kasutades tavalise pihusti korral äärmiselt lühikest pihustuspulssi, kuid nõutav on ülikiirelt lülituvate piesoelektriliste pihustite olemasolu (Ashley 2011). Mehaaniliste või lihtsamate elektrooniliste kõrgsurvepumpade puhul kasutatakse muid võtteid, nagu kahe vedruga pihustiotša nõel, mis avaneb vähesel määral enne lõpliku pihustusrõhu saavutamist, või pihustiotšad, millesse on puuritud peenikesed augud, mille kaudu osa kütust enneaegselt väljuda saab (Hill 2004).

Lisaks võivad uemad diiselmootorid olla varustatud erinevate anduritega, mille abil mõõdab kütusesüsteemi arvuti jooksvalt põlemiskambrites toimuvaid protsesse. Siia hulka kuuluvad näiteks optilised süüteandurid või pihustus- ja süüteviivituse andurid, mille abil on elektroonilist kütusesüsteemi võimalik pidevalt täpselt ajastada, vältides sellega vale ajastusega põlemisprotsessi ja liigsete saasteainete teket. Rapsiõlikütust kasutaval mootoril on sellised mõõtmised olulised, kuna rapsiõli võib praktikas põhjustada ettenähtust varasemat süttimist, millega kaasneb kõrgem heitgaaside temperatuur ja -rõhk põhjustab rohkemate NO_x-ühendite teket. (*Ibid.*)

Viimase olulisema ehitusliku erinevusena võib ära tuua vahe hõõgküünalde tüüpides. Kasutusel on eel- ja järelsüütehõõgküünad, millest esimesed töötavad vaid lühikest aega enne mootori käivitamist ning põlevad pika töötüki käigus kiiresti läbi, teised aga on võimelised pärast käivitamist mitmeks minutiks küünalde kahjustumise ohuta tööle jääma. Viimaste eelis on, et külmades tingimustes aitavad need kaasa mootori ühtlasele käigule käivitusele järgnevatel minutitel ning tagavad sellel perioodil õigeaegsena kütuse süttimise. Eriti vajalikud on järelsüütehõõgküünad ühe paagi süsteemi kasutatavates mootorites, mis ei pruugi ilma täiendava soojuseta külmalt tööle jääda ning kütuse hilise ja ebaühtlase süttimise tõttu on kõrgendatud süsinikusademetekkimise oht (Hill 2004).

2.3. Diiselmootori modifitseerimine rapsiölikütuse kasutamiseks

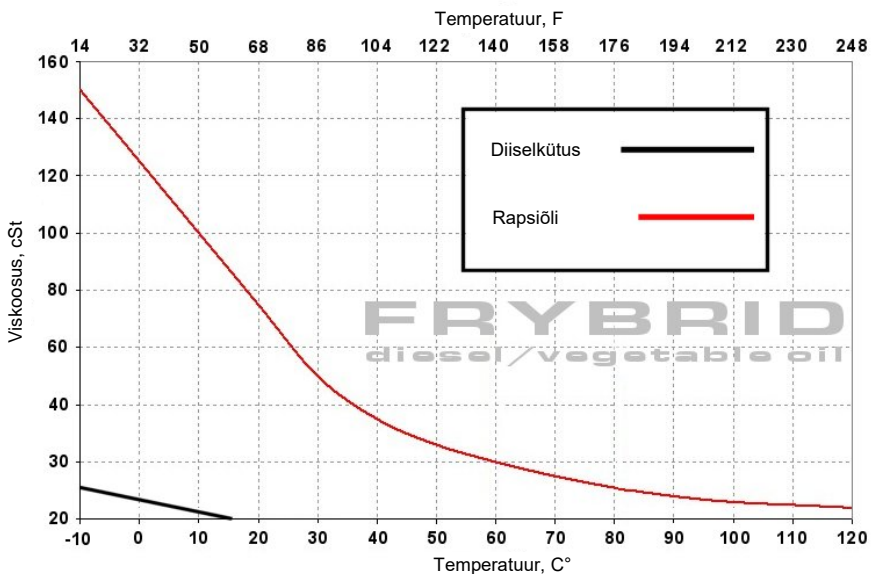
Õigeim meetod rapsiölikütuse kasutamiseks diislikütusena on modifitseerida mootorit kasutama kahe paagiga süsteemi. Sellisel juhul tuleb sõidukisse paigutada lisapaak toiduõli jaoks ning lisada vajalikud ühendused, mis lubaksid kasutatava kütuse valimist. Kahe paagiga süsteemi puhul käivitatakse mootor tavalise diislikütuse abil ning diislikütust kasutatakse kuni soovitud töötemperatuuri saavutamiseni. Sedasi välditakse ühe paagiga süsteemi probleeme, sest tavaline diislikütus põleb täielikult juba külmkäivitushetkest alates. Kahe paagiga süsteemi suurim miinus on aga täiendavate komponentide hind ja paigaldamise keerukus, sest sõidukisse tuleb paigaldada lisakütusepaak, kütusevoolikud mootorini ja tagasi, kütusevoolu ümber lülitamist võimaldavad klapid ja kütusesüsteemi soojendussüsteem.

Paigaldatav lisakütusepaak peab olema rapsiöli taluvast materjalist – alumiinium, teras ja plastik on mitmete kasutajate sõnul probleemivaba valik. Lisapaagi maht tuleks valida vastavalt vajalikule läbisõidule tankimise kohta ning ei tohiks olla põhjendamatu suur. Liiga suure lisakütusepaagi korral on paagis pidevalt suur kogus õhku, mis kiirendab rapsiöli polümerisatsiooni ja lagunemist. (Linscott 2007d) Paagi võib vastavalt kasutada olevale ruumile valmistada teras- või alumiiniumlehest. Levinud on tugevamate plastkanistrite kasutamine. Lisakütusepaak peab olema korralikult fikseeritud, ligipääsetav tankimiseks ja hoolduseks ning soovitatavalt soojusisolatsiooniga kaetud. Võimalikud paigaldamiskohad on sõiduki pagasiruum, mootoriruum või istmete alune ruum, kui paagi jaoks on vastavas kohas piisavalt ruumi.

Pärast rapsiöli filtreerimist ja veesisalduse vähendamist on rapsiölile diiselmootorile sarnaste omaduste andmiseks vajalik veel viskoossuse vähendamine. Joonise 1 järgi on alates temperatuurist 70-75°C rapsiöli viskoossus ligikaudu sarnane külma diiselmootorile viskoossusega. Sellise viskoossusega kütusega on mootori töö juba tootja poolt ette nähtud. Seega tuleb rapsiöli enne mootorisse sisenemist kuumutada temperatuurile vähemalt 70°C (S/W 2011).

Diiselmootori nominaalne efektiivsus on 39% (Labeckas 2005, viidatud Sõdro 2009 järgi) ehk põletatud kütuse soojushulgast kasutatakse efektiivse töö tegemiseks ära maksimaalselt 39%. Ülejäänud soojushulk jahutatakse radiaatorite abil. Diiselmootori töötemperatuur ja seetõttu ka jahutusvedeliku temperatuur jääb tööolukorras vahemikku 80-100°C (NOTF 2003) ning kuna liigsoojust tekib mootori töötades palju (ca 61% kasutatava kütuse kütteväärtusest), on rapsiöli soojendamiseks väga efektiivne ja lihtsasti teostatav võimalus jahutusvedeliku kasutamine.

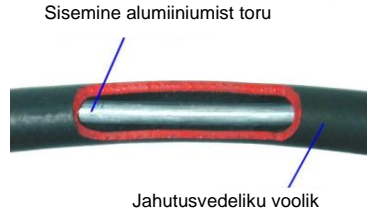
Et tagada rapsiõli kasutatavus külmas keskkonnas, tuleb soojendada kütusepaaki või paagisest kütusevõtturit, kütusevoolikuid ja kütusefiltrit. Vanemates kahe paagiga süsteemi kasutatavates mootorites soojendatakse kogu paaki sinna sisestatud vasktorust spiraali abil, mille sees voolab kuum mootori jahutusvedelik. Kui kütus on väga külma keskkonnatemperatuuri tõttu hangunud, võtab sellise soojendiga kütusepaagi soojendamine palju kauem aega kui mootori soojenemine ning ümberlülitamine rapsiõlikütusele saab toimuda alles hiljem. Hiljuti on veel leitud, et pikkade sõitude korral tõstetakse rapsiõli temperatuur kütusepaagis väga kõrgeks, mis soodustab polümeerisatsiooni ja põhjustab filtrite kiirenenud ummistumist. Nende probleemide vältimiseks kasutatakse elektri või jahutusvedelikuga soojendatavat kütusevõtturit, mis sulatab üles ja soojendab vaid võtturit vahetult ümbritsevat rapsiõli. (Linscott 2007c)

Joonis 1. Diislikütuse ja rapsiõli viskoossuse sõltuvus temperatuurist. (S/W 2011)

Kui paigaldatud lisakütusepaak asub mootorist kaugel, tuleb süsteemile lisada ka kütusevoolike soojendamise võimalus. Siinkohal on lihtsam kasutada mootori jääsoojusega soojendatavat jahutusvedelikku. Kütusevoolike soojendamiseks on kaks varianti: kõrvuti asetsevad jahutusvedeliku- ja kütusevoolikud (HOH; *hose on hose*) või jahutusvedeliku vooliku sees asuvat kütusevoolikut (HIH, *hose in hose*). HOH variandi korral kasutatakse painduvaid sünteetilisest materjalist voolikuid, mis fikseeritakse üksteise külge ja ümbritsetakse kütetorustiku isolatsioonimaterjaliga (*Ibid.*). HIH variandi korral paigaldatakse väiksema diameetriga kütusevooliku või -toru jahutusvedeliku vooliku sisse ning toruliitmike abil võimaldatakse jahutusvedeliku vool kütusevooliku või -toru ümber (joonis 2). HIH süsteem on soojusülekanne poolest efektiivsem, kuna soojus peab läbima

vaid ühte vooliku või toru sein (HOH korral tuleb soojusel läbida mõlema vooliku seinad). HIH süsteemi korral on aga sisemise toru kahjustuse korral oht, et jahutusvedelik satub mootorisse ja kahjustab kütusesüsteemi, seega peab sisemise vooliku või toru materjal olema rapsiöli- ja kuumakindel, näiteks alumiinium või Viton. (HHIH 2009)

Joonis 2. HIH tüüpi soojendatud kütusevooliku ehitus otsast ja keskelt. (HHIH 2009)

Rapsiölile enne kütusefiltrit täiendava soojushulga andmiseks kasutatakse reeglina vedelik-vedelik plaatsoojusvaheteid (FPHE; *flat plate heat exchanger*). Plaatsoojusvahetis juhitakse soojendavat ja soojendatavat vedelikku metallplaatide vahel, tekitades hea soojusülekanne, seejuures on vedelikud üksteisest täielikult eraldatud. Selgitav joonis plaatsoojusvaheti kohta on lisas 2. Tegemist on äärmiselt efektiivse seadmega, mille abil on võimalik rapsiöli temperatuur tõsta enne filtrisse sisenemist peaaegu mootori töötemperatuurini. Kütuse soojendamine enne filtrit on vajalik, kuna filter on kogu diiselmootori toitesüsteemi suurima takistusega detail ja kütusefiltrisse sisenev liialt külm kütus ummistab filtri väga kergelt. Plaatsoojusvaheti efektiivsus on suurim ristvoolu korral ehk kui soojendatud rapsiöli väljub soojusvaheti samast otsast, kuhu siseneb mootorist tulev kuum jahutusvedelik. Selline vooluskeem on võimalik ainult siis, kui plaatsoojusvahetis on paigutatud sisendid ja väljundid ülespoole; muude paigaldusasendite korral peavad vedelikud liikuma alt üles, et vältida võimalike õhumullide süsteemi jäämist. Plaatsoojusvaheti katmine 10...15 mm paksuse soojusisolatsiooniga tõstab soojusvaheti efektiivsust kuni 15%. (Linscott 2007a)

Et vähendada ühelt kütuselt teisele ümberlülitamise aega, peaks diislikütuse ja rapsiöli jaoks olema eraldi filter. Mõlema filtri filtreerimistihedus peab vastama mootori tootja nõuetele. Rapsiölikütuse filter peaks olema ummistumise vältimiseks soojendusseadmega, mis on võimaline igas olukorras soojendada filtri sisu vähemalt 30°C-ni (Linscott 2006b). Liiga madala rapsiöli temperatuuri korral tekkinud madal läbivus sunnib kütusesüsteemi pumba tegema tööd ettenähtust suurema koormuse juures, mis viib pumba liigse kulumiseni. Lisaks on kütuse liigse alarõhu korral suurem õhu kütusesüsteemi sattumise võimalus. (HF 2011)

Soojendavaid filtreid on kolme tüüpi: elektriliselt soojendatavad, jahutusvedelikuga soojendatavad ning elektri ja jahutusvedelikuga soojendatavad kütusefiltrid. Elektriliselt soojendatavaid filtreid soojendatakse takistusühikute kütteelementidega, näiteks diiselmootori eelsüüteküünaldega või tavalisele filtrile paigaldatava välise soojendusmatiga. Selliste süsteemide eeliseks on filtri kohene soojenemine, mis võimaldab rapsiölikütusele varem ümber lülitamist. Samas aga tuleb sõidukitele paigaldatult arvesse võtta saadaoleva elektrivoolu piiratud. Elektrilised filtrisoojendid tarivad 75-200 W elektrienergiat, kusjuures tüüpiline sõiduauto generaator suudab toota vaid 600-840 W elektrienergiat, millest peab jätkuma sõidutee valgustamise, elektrilise lisavarustuse ja aku laadimise tarbeks

(Alternator 2011, Linscott 2011). Jahutusvedelikuga soojendatavad filtrid on varustatud sisemise soojusvahetiga, mis on tööpõhimõttelt sarnane varem mainitud plaatsoojusvahetiga. Jahutusvedeliku soojust kasutav kütusefiltri soojendi on võimalik ka ise valmistada, kerides jahutusvedeliku voolikut kütusefiltri ümber (Linscott 2009).

Kõige optimaalsem filtri soojendamise variant on nii elektrit kui jahutusvedelikku kasutav süsteem. Pärast külmkäivitust on võimalik filter elektri abil üles sulatada. Pärast mootori töötemperatuuri saavutamist aga ei ole elektrikütet enam vaja ning selle võib välja lülitada. (Linscott 2006b)

Kasutades ainult jahutusvedeliku soojushulka, on teoreetiline rapsiöli maksimumtemperatuur võrdne mootori töötemperatuuriga: 80-100°C (NOTF 2003). Tegelikuses peetakse rapsiöli optimaalseimaks temperatuuriks ca 120°C. Selline temperatuur võib aga mõjuda kahjulikult kõrgsurvepumba detailidele ja tihenditele. (Linscott 2010) Kui mootoril on ligipääsetavad pihustitorud, on võimalik paigaldada täiendavad pihustitorude elektriküttesüsteemid. Põhimõtteliselt on tegemist isoleeritud takistustraadiga, mis mässitakse pihustitorude ümber. Takistustraadist voolu läbi juhtides on võimalik saavutada kuni 140°C pihustamiseiselset temperatuuri. Kõrgendatud temperatuuriga rapsiöli on veelgi väiksem viskoossus ja ideaalilähedane pihustusjälg, mis tagab efektiivsema põlemisprotsessi, väiksema kütusekulu ja vähendatud süsinikujääkide tekke. (Linscott 2007c) Olenemata sellest, kas pihustitorudele on paigaldatud lisasoojendid või mitte, tuleks need soojuskadude vältimiseks isolatsioonikihiga katta.

Kõikidel diiselmootoritel on lisaks mootoris tulevale kütusetorule ka teine, paaki tagasi viiv toru. See on kütuse tagasivoolu jaoks, mille ülesanne on juhtida kütusesüsteemist välja sinna sattunud õhumullid, mis muidu takistaksid pihustite tööd. Lisaks pihustitest üle jäävale kütusele läheb tagasivoolutorru ka kõrgsurvepumba poolt paagist sihilikult võetud liigne kütus. Liigse kütusekoguse pumpamise eesmärk on kõrgsurvepumba jahutamine, sest diislikütus kaotab temperatuuri kasvades määrdemadusi (Linscott 2007b). Teiseks soojendab tagasi juhitud kütuse paagi sisu, vähendades külma ilmaga filtrite ummistumise probleemi. Seetõttu on kahe paagiga süsteemi korral vaja kahte kütuseklappi, millest üks juhib mootoris sissetulevat kütust ja teine väljaminevat kütust. Kütusevoolu ümber lülitava klapina kasutatakse üldjuhul elektriliselt opereeritavat solenoidkraani, mida on võimalik sõiduki kabiinist lülitada (Linscott 2011).

Kütuse tagasivoolu klapp on võimalik ühendada kahte moodi: diislikütus läheb paaki tagasi ja rapsiöli otse kõrgsurvepumba tagasi või lähevad mõlemad kütused tagasivoolus paaki tagasi. Mõlemat kütust ei saa suletud ringi ühendada, sest diislikütusel on pidevat tsirkulatsiooni vaja (*Ibid.*). Rapsiöli paaki tagasi mitte juhtimise mõte on just soojushulka kokku hoida, kuid samas aitab tsirkulatsioon lisapaagis olevat õli kiiremini soojendada. Lisaks toimub niimoodi mõlema paagi sisu pidev filtreerimine ja segamine, seega on otstarbekam kasutada ära mõlema paagi tagasivoolutorud.

Viimase modifikatsioonina tuleb paigaldada solenoidklappidega kasutatava kütuse valimise elektroonika. Lihtsaim ja töökindlaim meetod on paigaldada sõiduki salongi 3-asendiline lüliti, millega lülitada diislikütuse, rapsiölikütuse ja läbipesurežiimi vahel. Diislikütuse režiimis toimub kütusevool nagu modifitseerimata mootori korral: kogu vajaminev kütus pumbatakse diislikütust sisaldavast paagist kõrgsurvepumba ning ülejooks suunatakse tagasi samasse paaki. Rapsiölikütuse režiimis toimub kütuse sisse- ja ülevool samuti ühe paagiga,

rapsiõlipaagiga. Läbipesurežiimis võetakse vajaminev kütus diislikütust sisaldavast paagist, kuid ülevool suunatakse lisakütusepaaki. Selles režiimis toimub küll rapsiõli segunemine vähese diislikütusega, kuid kõrgsurvepumba läbipesu tagab võimalikult puhta diislikütuse olemasolu kõrgsurvepumbas järgmise külmkäivituse ajal (S/W 2011). Vajalik läbipesurežiimi kasutamise pikkus enne mootori seiskamist tuleb leida katse-eksituse meetodil, jälgides läbipaistva vooliku abil, kui kaua võtab aega toiduõli asendumine diislikütusega kõrgsurvepumba ülevoolutorus.

3. RAPSIOOLI DIISLIKÜTUSENA KASUTAMISE KULUKUS

Kuna rapsiooli diislikütuse kasutamise peamine eesmärk on saavutada rahaline kokkuhoid, on ülimalt tähtis võrrelda nii rapsiooli kui diislikütuse hindasid ning võtta arvesse esialgse investeeringu mahtu. Selle arvestamiseks koostati eelnevates peatükkides esitatud informatsiooni põhjal sõiduauto kütuseüsteemi ümberehitamise hinnakalkulatsioon. Tööjõukulu ei ole hinnakalkulatsioonis arvesse võetud, kuna vajalik paigaldustöö ei ole keerukas, kuid võib osutada aeganõudvaks ja seetõttu liialt kulukaks.

Mitmed USA firmad müüvad valmis rapsioolikütuse kasutamise komplekte, mis on erineva komponentide valikuga ning sisaldavad kõike, mida komplekti loojad on vajalikuks pidanud. Samas aga puuduvad mitmest komplektist näiteks plaatsoojusvahetid või soojendusega kütusevõtturid, mistõttu võivad sellised komplektid talvistes tingimustes kasutamatuks osutada. Erinevate valmiskomplektide hinnad varieeruvad 870...1450 euro vahel, ükski hind ei sisalda paigaldamist (KCP 2006).

Järgnevalt tuuakse välja erinevate komponentide tüübid, hind ja põhjendus, miks sellise komponendi kasuks otsustati. Kulude vähendamiseks on arvestatud võimalikult suure hulga komponentide ise valmistamisega, materjalide osas on eelistatud kohalike ettevõtete laokaupa, et vähendada postikulu osakaalu ja lihtsustada materjalide kättesaadavust.

Kütusepaagiks sobib plastmassist 20 l kütusekanister. Sellised on saadaval autokauplustes ning maksavad 20...30 eurot. Plastmass on rapsiooli hoidmiseks oma passiivsuse tõttu sobiv materjal, lisaks on see vajadusel hästi töödeldav ning asendatav. Eelistatav oleks paksema seinaga kanister, mis tuleks katta isolatsioonmaterjaliga. Soojusisolatsiooniks sobib näiteks rullikeeratav paksemast poroloonist magamismatt, mis on odavalt (5 eurot) saadaval näiteks supermarketites. Paagi ja soojustuse hinnaks võib seega lugeda keskmiselt 30 eurot. Võimalik on, et sõidukile saab paigaldada tehase originaalvarustusena toodetud lisakütusepaak. Sellised lisapaagid olid näiteks 80ndatel teatud Mercedes-Benz ja Volvo mudelitel. Kui sõidukis on täissuuruses varuratas, saab selle asendada kuni 40 l ümara lisapaagiga, hind USA-s 250-300 eurot (Linscott 2011).

Kütuse tahkumise vältimiseks peab kütusevõttur või selle lähiümbrus Eesti ilmastikutingimustes kindlasti soojendatud olema, samuti on vajalikud soojendatud kütusevoolikud. Otsustati soojendajaks kasutada mootori jahutusvedelikku. Kütusevõtturi saab valmistada ise alumiiniumtorudest: paagi ülemisest otsast põhja lähedale läheb 10 mm välisläbimõõduga alumiiniumtoru (1,15 EUR/m, Bauhof), mille kaudu tõmmatakse kütus mootoris. Kütusevõtturi toru on ümbritsetud 15 mm välisläbimõõduga alumiiniumtoruga (1,56 EUR/m, Bauhof), millest on keeratud võimalikult väikese raadiusega ja suure kogupikkusega spiraal; sellest torust voolab läbi mootori jahutusvedelik. Illustratsioon lõpptulemusest on lisas 3. Siinkohal on eeldatud, et mootoril ei ole tarvis paagisest kütusepumpa (näiteks Bosch VE seeria kõrgsurvepumbad); vastasel juhul on vajalik hankida originaalne paagisene pump ning varustada ka see soojendusega. Kütusevõtturi lõpphind täiesti ise valmistades on 4,28 eurot (toruliitmike hinnad on arvestatud soojendatud kütusevoolikute süsteemi liitmikega kokku).

Soojendatud kütusevoolikud on ise otstarbekam valmistada „voolik vooliku peal“ ehk HOH süsteemi järgi. Nagu eelnevalt seletatud, on selliseid voolikuid esiteks lihtsam ise valmistada; teiseks on need palju lekkekindlamad, kui „voolik voolikus“ ehk HIH süsteemi voolikud, kuna vedelikukandjate ühendused on palju robustsemad ning puudub vajadus keerulisemate liitmike paigaldamiseks. Kolmandaks puudub praktiliselt täielikult oht, et kütusevooliku/-toru purunemisel satub kütusesüsteemi jahutusvedelikku. Neljandaks ei ole Pärnu sanitaartechnika-, hüdraulika- ega ehituskauplustes saadaval piisavalt pikkasid alumiiniumtorusid, mis on HIH süsteemi puhul vajalikud. Arvesse tuleb küll võtta, et HOH voolikutes saavutab rapsiöli väiksema lõpptemperatuuri, kuid voolikusoojenduse eesmärk on vaid rapsiöli vedeldamine kütusevoolikutes. Vajaminevad materjalid on 16 mm siseläbimõõduga jahutusvedeliku voolik (3,40 EUR/jm, Hydros cand), 8 mm siseläbimõõduga 120°C temperatuuri taluv kütusevoolik (8,90 EUR/jm, Hydros cand), keskküttetorustiku 110°C temperatuuri taluv soojusisolatsioon (1 EUR/jm, Bauhof). Mootori ja kütusepaagi vahel peab olema kaks kütuse ja kaks jahutusvedeliku voolikut, paagi paigaldamisel pagasiruumi võib arvestada torude 5-meetrise kogupikkusega. Voolikud tuleb võimalikult tihedalt kimpu pakkida ning toruisolatsiooniga katta. Seejärel tuleb isolatsioon torude täiendava kaitsemise eesmärgil tihedalt veekindla teibiga (16,42 EUR/50 m rull, Bauhof) kinni mässida. Voolikukimbu valmistamiseks kulub seega kokku ligikaudu 140 eurot. Voolikukimbu kõrge hind tuleneb eelkõige kõrget temperatuuri taluva kütusevooliku kasutamisest. Välismaalt tellides oleks kütusevooliku hind samas suurusjärgus või kohati veelgi kõrgem.

Jahutusvedelikutorude rööbiti ühendamiseks mootori jahutussüsteemiga tuleb kasutada kahte voolikukinnitustega messingkolmikut (6 EUR/tk, Hydros cand), jahutusvedeliku voolikute paagiga ühendamiseks kaks seinakinnitusega messingist 90° torupõlve ½" sisekant- ja 15 mm vasktoruühendusega (2,90 EUR/tk, Bauhof), sama hinnaga on sarnased kinnitused 10 mm vasktoruühendusega kütusevoolikute jaoks. Neid läheb vaja kaks tükki. Veel tuleb osta neli voolikukinnitust voolikute ühendamiseks ½" sisekandiga (4,50 EUR/tk, Hydros cand). Mootoriruumis ei ole kütusevoolikutele täiendavaid liitmikke vaja. Toruliitmike hind tuleb kokku 41,60 eurot.

Plaatsoojusvaheti saab kõige odavamalt tellida eBay kaudu USA-st. Saada on üsna lai valik erinevaid soojusvahetiteid, peamised erinevused on plaatide arv (10-40) ja kinnituste tüüp. Mitmed müügilolevad terviklikud kütusesüsteemi ümberehitamiskomplektid sisaldavad 16-plaadilist soojusvahetit (KCP 2006). eBay-s on saadaval 10- ja 20-plaadilise ehitusega soojusvahetid. Kuna siinkohal planeeritav komplekt sisaldab mõnevõrra vähemefektiivsemaid HOH-kütusevoolikuid, on siinsete külmade talvede tõttu otstarbekas valida pigem suurem soojusvaheti. Kuna igal pool mujalgi on kasutatud ½" keermega toruliitmikke, on ka soojusvaheti mõttekas valida samade kinnitustega. Efektiivsuse tõstmiseks tuleks plaatsoojusvaheti katta eelnevalt mainitud magamismati porolooniga, mille hinda on juba arvestatud. Soojusvaheti hind koos postikuluga Eestisse on 60,68 eurot, lisaks on vaja nelja 90° torupõlve (2,25 EUR/tk, Bauhof) ja nelja voolikukinnitust (4,50 EUR/tk, Hydros cand). Kogu plaatsoojusvahetisüsteemi hind on 87,68 eurot.

Soojendusega filtreid on saada eBay-st, kuid nende hinnad algavad 150 eurost. Kuna soojendusega filtri eesmärk on vaid kütus üle filtri ummistamise punkti soojendada ehk pärast külmkäivitamist üles sulatada, võib filtri soojendamise teostada filtri ümber keritud jahutusvedeliku vooliku abil. Filtri kinnitus tuleb valida vastavalt saadaolevale ruumile.

Ainult kinnituse saab tellida ca 50 euro eest. Võimalik ja isegi otstarbekam on otsida sobiv kütusefiltri kinnitus romulast või mõnest autoklubist, ideaalne variant oleks mõnele prantsuse diiselmootoritele paigaldatud soojendatav kütusefilter. Kuni 10-mikronine filtriement (8 EUR/tk, Fixus) on süsteemi ainus kuluosa ning selle eluiga on raske ette ennustada. Arvestades, et jahutusvedelikuvoolikut kulub umbes 2 m (3,40 EUR/jm, Hydros scand) ning et täiendavaid ühendusi pole vaja, kujuneb lihtsaima võimaliku toimiva soojendatud filtri hinnaks 14,80 eurot + filtri kinnituse hind.

Kütuse ümberlülitamiseks vajalikud solenoidklapid on saadaval samuti eBay-st. Tegemist on kuumade toiduõlidega kasutamiseks sertifitseeritud kolmeotsalise 12 V elektroonilise solenoidiga, millel on voolikute kinnitamiseks korpuse küljes 8 mm kinnitused. Kahe klapiiga tuleb kaasa sobiv lüliti. Hind koos postiga Suurbritanniast on 86,70 eurot.

Eelnevale lisanduvad veel kinnitusvahendid, näiteks kruviklambrid voolikute fikseerimiseks torulülitike vastavate otste külge (0,45 EUR/tk, Fixus), mida kulub vähemalt 16 tükki; soojendatud voolikukomplekti ja plaatsoojusvaheti paigaldamise materjalide nimekiri selgub alles töö käigus. Samuti selgub siis, mis määral on vaja üksikuid voolikuid, näiteks soojendatud voolikute kimbust tulevat kuuma õli voolikut, soojustada. Arvestada tuleks ka kõrgsurvepumba tihendikomplekti (7 eurot, Fixus) vahetamisega, eriti, kui tegemist on vanema mootoriga. Solenoidide juhtimiseks läheb tarvis lihtsat juhtmestikku kabiinist mootorini, 5 m kahesoonealist vaskjuhet maksaks 2,50 eurot (Oomipood). Vajalik on rapsiölikütuse termomeetri paigaldamine, et teada, millal on turvaline lülitada ümber diiselmootorile rapsiölikütusele, samuti annab termomeeter märku võimalikest probleemidest rapsiöli soojendusüsteemis. -50...+300°C mõõtepiirkonnaga LCD termomeeter maksab 18 eurot (Oomipood).

Eelneva nimekirja järgi tuleb kogu kütusesüsteemi ümberehitamise maksumuseks 440 eurot, kuid peab arvestama, et paigalduse käigus lisanduvad siia ettemääratud kulutused kinnitusvahenditele, kütusefiltri komplektile, soojus- ja vibratsiooniisolatsioonile ning välistegurite (mustus, niiskus) eest kaitsmisele. Sellegipoolest võib tähele panna, et sellisel moel koostatud komplekt on 2...3,5 korda odavam USA-s pakutavatest terviklahendustest, millest odavamad on tehnilise poole pealt isegi ebatäiuslikumad siin välja pakutud projektist (KCP 2006). Lisaks sõiduki modifitseerimisega seotud kulutustele kuulub alginvesteeringu alla kütusepuhastussüsteemi ülesseadmine. Kui siin minna lihtsa ja robustse lahenduse teed, võib väikese rapsiöliõõtlusjaama koostada mõnest 208 l tünnist ja valamisel kasutatavatest filtritest. Varasemalt kütuste või määrdeainete hoiustamiseks kasutatud plekktünnid on saadaval näiteks Osta.ee-s 3...5 euro eest, mitmesuguste filtreerimistihedustega kottfiltreid on võimalik eBay-st 17,56 euro eest tellida. Kütuse liigutamiseks ühest anumast teise võib kasutada sifoonimist, mehaaniliste käsipumpade hinnad algavad 80 eurost.

Kokku võib eeldatavalt arvestada kuni 600 euro suuruse väljaminekuga, mis sisaldab endas nii sõiduki ümberehitamise kui ka minimaalse kütusetöötlemisseadmestiku hinda, lisaks on arvestatud täiendava summaga ettenägematute kulutuste tarbeks (näiteks kinnitused, purunenud või kadunud detailid jne). Investeeringu kasulikkuse määrab ära, kui kiiresti sõiduki modifitseerimine ennast tagasi teenib. Järgnevates arvutustes (Tabel 1) on võetud diislikütuse hinnaks 1,30 EUR/l ning arvestatud rapsiölikütuse 4% suurema erikuluga, saamaks teada, mitme liitri rapsiölikütuse kasutamise järel hakkab kogu süsteem kokkuvõttes raha säästma.

Tabel 1. Rapsiõli kasulikkuse arvutused

Rapsiõli hind (EUR/l)	0	0,10	0,20	0,30	0,40	0,50	0,60
Tasuvuspunkt (l)	480	520	567	624	693	780	891
Rapsiõli hind (EUR/l)	0,70	0,80	0,90	1,00	1,10	1,20	1,30
Tasuvuspunkt (l)	1040	1248	1560	2080	3120	6240	∞

Kasutatud rapsiõli hankimine toimub suuresti läbi tutvuste ning seepärast ei pruugi see olla alati kõigile saadaval. Pärnus tegutsenud Samburger müüis näiteks lepingu alusel vaid ühele kliendile, hinda ei soovitud avaldada. Sauga Grill andis õli tasuta ära, kuid kindlatele pikaajalistele klientidele. Üks Tartu restoranikett, mille omanikult saadi kaudselt infot, väitis, et nende viiest restoranist koosnev kohalik kett toodab päevas umbes 10 l kasutatud õli, mis müüakse ära hinnaga 0,16 EUR/l. Internetifoorumites kaubeldakse kasutatud toiduõliga hinnaga umbes 0,20 EUR/l. Võimalik on ka toidupoodidest puhast rapsiõli ühe liitri kaupa osta. Odavaim hind on 0,90 EUR/l (Säästumarket). Puhta õli tarbimiseks oleks otstarbekam siiski otse mõne kohaliku tootjaga ühendust võtta ning suurema mahu tellimises kokku leppida.

Kui arvestada sõiduki keskmiseks aastaseks läbisõiduks 20 000 km ja keskmiseks kütusekuluks 7 l/100 km, on aastane tarbitava kütuse kogus 1400 liitrit. Praktilises kasutuses kulub siiski mingi hulk tavadiislit, nimelt külmstardi järel ja seisvajäämise eel. Kuluva diislikütuse hulk sõltub täielikult sõitude arvust ja pikkusest – pikematel sõitudel on võimalik praktiliselt kogu teekond rapsiõlikütusel läbida, kuid lühematel sõitudel ei pruugi mootor rapsiõlikütusele lülitamiseks piisavalt soojeneda ning kasutada tuleb ainult diislikütust. Sellegipoolest selgub, et isegi küllaltki kõrge hinnaga (0,80...0,90 EUR/l) rapsiõli hankides teenib investeering end vaid aastaga tagasi.

KOKKUVÕTE

Käesolevat tööd tehes tuli selgesti ilmsiks, et rapsiöli on diislikütusele täiesti arvestatav alternatiiv. Esiteks on internetist võimalik hankida väga paljude autorite põhjalikke materjale, mille abil on igäühel võimalik end rapsiölikütuse kasutamise teoreetilise poolega kurssi viia. Samas on kättesaadaval hulgaliselt teema praktilist külge käsitlevaid abimaterjale, uuringuid ja nõuandeid. Teiseks on vajaliku ümberehituse teostamiseks ja kütuse töötlemise sisseseade ehitamiseks saadaval kõik vajalikud materjalid ja seadmed, neist suur osa Pärnu poodidest. Kolmandaks selgus, et korraliku ja läbiproovitud ümberehituse sooritamiseks ei ole vaja liialt põhjalikke mehaanilisi teadmisi, kuna kõige paigaldamiseks ja isegi ise valmistamiseks on võimalik hankida väga selgeid illustreeritud juhiseid ja adekvaatseid seletusi.

Käesoleva töö eesmärk on saavutatud, kuna siin on välja toodud olulisemad rapsiöli diislikütusena kasutamise põhimõtted ja aspektid. Et siinkirjeldatud realselt ellu viia, peab muidugi täiendavaid uurimisi tegema, mis on juba rapsiölikütusele ümberehitatava mootori ja sõidukiga seotud. Üldjoontes peaksid kõik ümberehitused siiski vastama antud töös esitatud teooriale.

Parim viis kõnealust teemat edasi uurida oleks kolmandas peatükis kirjeldatud ümberehituse teostamine ning probleemialalüüs kestvustestide näol. Kuigi teoorias võib rääkida erinevatest vahenditest rapsiöli mootorikütusena kasutatavaks muutmisel, on parim õppe- ja uurimismaterjal siiski töötav katseseade. Sarnaseid teste on küll varemgi korraldatud, kuid üldiselt soojema kliimaga aladel ning Eesti tingimustes rapsiöli diislikütusena kasutatavuse kindlaks tegemisel oleks töötav katsesõiduk siiski asendamatu.

Antud teemavaldkonna suurimaks probleemiks on rapsiöli kättesaadavus. Kuna mitmed inimesed on leidnud, et nende diiselmootoriga auto töötab rahuldavalt ka ümberehitusteta, on vana fritüüriöli kättesaadavus suure nõudluse tõttu piiratud. Kõne alla võiks tulla puhta rapsiöli ostmine otse tootjalt, kuid see on toimiv lahendus vaid tingimusel, et ostetav rapsiöli on diislikütusest piisavalt palju odavam ning teenib investeringu võimalikult kiiresti tagasi.

Samas on aga selge, et selline omaalgatuslik alternatiivkütuste kasutamine ei ole sobilik igäühele. Kuna algne paigaldus nõuab siiski mingeid oskusi, võib juba see paljudele probleemseks osutuda. Lisaks ei pruugi rapsiöli kasutava mootori töökindlus olla mehaanikaalaste teadmisteta inimesele vastuvõetav. Selliste süsteemide paigaldada ja hooldada laskmine võib aga osutada niivõrd kulukaks, et süsteem ei pruugi ennast üldse täielikult tagasi teenida. Laias mastaabis tuleb arvestada fakti, et rapsiöli lihtsalt ei jagu kõigile, kuna selle tootmiseks vajalik põllupind on piiratud.

Neile, kellel on piisavalt oskusi ja huvi, on tegemist siiski täiesti arvestatavalt kasuliku ja huvitava projektiga ning seepärast soovib töö autor ka ise lähiajal omandatud huvitavaid teadmisi praktikas rakendada.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Addison, K.** Make your own biodiesel. http://journeytoforever.org/biodiesel_make.html, (11. märts 2011).
- Addison, K.** Straight vegetable oil as diesel fuel. Fuel quality. http://journeytoforever.org/biodiesel_svo.html, (11. märts 2011).
- Alternator.** 2011. <http://en.wikipedia.org/wiki/Alternator>, (11. märts 2011).
- Ashley, S.** Diesel cars come clean. <http://www.memagazine.org/backissues/membersonly/august97/features/diesel/diesel.html>, (11. märts 2011).
- Bell, D.** 2006. How Clean Diesel Fuel Works. <http://auto.howstuffworks.com/fuel-efficiency/alternative-fuels/how-clean-diesel-fuel-works1.htm>, (11. märts 2011).
- Blaube, W.** 2006a. Ende mit Schrecken. <http://www.autobild.de/artikel/blaubes-pflanzenoel-tagebuch-55991.html>, (11. märts 2011).
- Blaube, W.** 2006b. Von Alichante nach Audi. <http://www.autobild.de/artikel/blaubes-salatoel-fahrt-55327.html>, (11. märts 2011).
- BSDF = Biodiesel & SVO Discussion Forums.** 2009. <http://biodiesel.infopop.cc/eve/forums/a/tpc/f/419605551/m/616106881>, (11. märts 2011).
- Calais et al. = Calais, P.; Clark, T.** 2001. Waste Vegetable Oil As A Diesel Replacement Fuel. <http://www.shortcircuit.com.au/warfa/paper/paper.htm>, (11. märts 2011).
- Carroll, B. E.** 2008. Filtering WVO. <http://www.jabirubamboo.com/BelizeHottofilter.htm>, (11. märts 2011).
- CN = Cetane number.** 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/Cetane_number, (11. märts 2011).
- DE = Diesel engine.** 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/Diesel_engine, (11. märts 2011).
- FIDI = Fuel injection: Direct injection.** 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/Fuel_injection#Direct_injection, (11. märts 2011).
- FOW = Future of WVO – Waste Vegetable Oil.** 2008. <http://www.bionomicfuel.com/future-of-wvo-waste-vegetable-oil/>, (11. märts 2011).
- HF = Heated Filters.** <http://www.biotuning.co.uk/PartsFilters.htm>, (11. märts 2011).
- HHIH = Heated hose in hose for veggie oil conversions.** 2009. <http://www.instructables.com/id/heated-hose-in-hose-for-veggie-oil-conversions/>, (11. märts 2011).
- Hill, D.** 2004. Engine suitability. <http://vegburner.co.uk/suitability.htm>, (11. märts 2011).
- Houg, D.** 2008. Filtering WVO. <http://kaxeengineer.blogspot.com/2008/04/filtering-wvo.html>, (11. märts 2011).
- HTFW = How to filter WVO and how many microns is clean oil?** 2005. <http://biodiesel.infopop.cc/eve/forums/a/tpc/f/359605551/m/2351073611>, (11. märts 2011).
- KCP = Kit Comparison Page.** 2006. <http://frybrid.com/kittest.htm>, (11. märts 2011).
- Knothe, G. et al. = Knothe, G.; Dunn, R. O.; Bagby, M. O.** 2002. Biodiesel: The Use of Vegetable Oils and Their Derivatives as Alternative Diesel Fuels. Peoria, Illinois, USA: U.S. Department of Agriculture.
- Linscott, D.** 2006a. Dewatering WVO. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1191232>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2006b. Heated Filters. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1178634>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2006c. The differences between „single tank“ and „two tank“ VO conversions. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1561329>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2007a. Flat Plate Heat Exchangers (FPHE). <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=2292649>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2007b. „Return“ fuel circuit options. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1700136>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2007c. The basic concepts of two tank conversions and components. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1717671>, (11. märts 2011).

- Linscott, D.** 2007d. VO fuel tanks. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1900129>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2008a. Can I use a centrifugal filter to process WVO? <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=2460261>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2008b. Fuel return lines? What are these? <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=2459392>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2008c. What micron level should I prefilter to? <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=2459322>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2009. The simple coolant jacket filter heater wrap. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=3726199>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** 2010. Basic general FAQs. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=4306123>, (11. märts 2011).
- Linscott, D.** Vegoil Conversions. <http://danalinscott.netfirms.com/thebasic.htm>, (11. märts 2011).
- LTSOD** = Long Term Storage of Diesel. 2002. http://amsca.com/files/Download/Fuel_news_long_term_storage_diesel.pdf, (11. märts 2011).
- NOTF** = Normal operating temperature for 84' 300SD Turbo Diesel. 2003. <http://www.benzworld.org/forums/w126-s-se-sec-sel-sd/299978-normal-operating-temperature-84-300sd-turbo.html>, (11. märts 2011).
- Olt, J. et al. = Olt, J.; Sõõro, T.; Küüt, A.** 2008. Põllumajandusettevõttes taimeõli tootmine ja omatarbeks kasutamine mootorikütusena kombineeritud kvaliteetse loomasööda tootmisega. Aruanne. Tartu: Eesti Maailikooli taastuenergia keskus.
- PTW** = Pan Testing & Water „background and terminology“. 2006. <http://voconversionbasics.websitetoolbox.com/post?id=1519408>, (11. märts 2011).
- Ritslaid, K.** 2009. Määrdeõlide korrosiivsus. http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/138/aerokytus.zip/547_mrdelide_korrosiivsus.html, (11. märts 2011).
- S/W** = Straight vegetable oil / Waste vegetable oil. <http://www.frybrid.com/svo.htm>, (11. märts 2011).
- Schmidt, D. P.** 1997. Cavitation in Diesel Fuel Injector Nozzles. Doktoritöö. Madison: University of Wisconsin.
- Sõõro, T.** 2009. Rapsiõli – diiselmootori üks alternatiivkütuseid. Tartu: Eesti Maaülikool.
- Thuncke, K. et al. = Thuncke, K.; Emberger, P.; Gassner, T.; Remmele, E.** 2008. Mutagenic potential of particle emissions of a vegetable oil compatible tractor. Straubing, Saksamaa: Technologie- und Förderzentrum.
- UAF** = Use of alternative fuel for injection components. Robert Bosch GmbH After-Sales-Service Department for Training and technology. 1995. Bosch ESI[tronic], program version 9.1.0.4. (11. märts 2011).
- VTI** = Viton® Technical Info. <http://www.dupontelastomers.com/Products/Viton/techInfo.asp>, (11. märts 2011).

LISAD

Lisa 1. Diisli- ja rapsiõlikütuse omadused

Omaduse parameetrid	Diislikütus	Rapsiõli
Keskmine keemiline valem	$C_{13}H_{24}$	$C_{57}H_{105}O_6$
Kütteväärtus MJ/kg	45,5	40,3
Tihedus 15°C juures, g/cm ³	0,842	0,916
Kütteväärtus MJ/l	38,3	36,9
Viskoosus 40°C juures, mm ² /s	2,94	38,0
Leekpunkt, °C	68	220...300
Filtri ummistumise temperatuur, °C	-5	+15
„Pilvestumispunkt“, °C	0	+20
Tsetaaniarv	51,6	44...48
Väävlisisaldus, mg/kg	33	2
Saastatus, mg/kg	0,2	25
Joodarv, gJ ₂ /100g	6	111
Happearv, mg KOH/g	0,06	2,0
Maksimaalne hapnikusisaldus, %	0,4	10,8
Hapniku ja vesiniku suhtarv, (C/H)	6,9	6,5
Teoreetiline õhu-kütusesuhe, kg/kg	14,45	12,63
Tuhasisaldus, massiprotsent	0,01	0,01
Niiskusesisaldus, mg/kg	28	75

Allikas: Olt *et al.* 2008: 8, Calais *et al.* 2001

Lisa 2. Plaatsoojusvaheti ehitus

Allikas: Linscott 2007a

Lisa 3. Isevalmistatud soojendusega kütusevõturi ehitus

**EESTI MURDED JA MURDESÕNADE TUNDMINE
TÄNAPÄEVA KOOLIÕPILASTE SEAS**

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

11. klass

NELE KÜÜTS

Juhendaja Elma Künnapas

2012

SISSEJUHATUS

Käesolevat tööd ajendas autorit kirjutama ühelt poolt huvi eesti keele, selle ajaloo, päritolu ning erinevate vormide vastu, ja teiselt poolt huvi teada saada, kui palju tänapäeva kooliõpilased üldse murdekeele kohta teavad, kas nad saavad sellest aru. Neid kaht kokku viies jõuti teemani, mis oma teoreetilises osas keskendub murrete, nende tunnuste ning omavaheliste sarnasuste ja erinevuste uurimisele ning praktilises osas vaatleb õpilaste teadmisi murdekeele kohta.

Tööd kirjutama hakates arvas töö autor, et erinevused eri murrete vahel on üldjoontes väikesed ning on välja kujunenud mõned üksikud murded, mis erinevad kirjakeelest suurel määral (nt Võru ja Setu murre). Praktilises osas oli hüpoteesiks, et õpilased tunnevad lihtsamaid murdekeelseid väljendeid hästi ning neil on kontakte murdekeelt kõnelevate inimestega. Eeldati ka, et murdekeele säilitamist peetakse tänapäeva õpilaste seas oluliseks.

Töö on jagatud kaheks suureks peatükiks ning need omakorda mitmeks alapeatükiks. Esimene peatükk käsitleb eesti keele kaheksat suurt murret (kirderannikumurre, saarte, lääne-, kesk- ja idamurre, Tartu, Võru ja Mulgi murre). Räägitakse eri murderühmade kujunemisest, murrete omavahelistest sarnasustest ja erinevustest, nende suhtest kirjakeelega ning eritunnustest, samuti käsitletakse murrete olukorda tänapäeval (kas on hääbumisohus või järjepidev). Teises ehk praktilises peatükis, mis on koostatud Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi õpilaste seas läbi viidud küsitluse põhjal, uuritakse murdekeele tundmist õpilaste seas. Küsitluses on kasutatud lihtsaid, õpilaste igapäevaelus kasutusel olevaid väljendeid ja sõnu. Peatüki üheks eesmärgiks on anda ülevaade õpilaste suhtumisest murdekeelde, kas nad peavad selle säilitamist ja kaitsmist vajalikuks või mitte.

Lisades on toodud tekstinäide kõigi kaheksa suure murde kohta. Tekste on mitmes eri vormis, valdavalt on tegemist jutustavate tekstidega, kuid leidub ka luulet. Lisaks tekstinäidetele on lisades olemas eesti murdekaardid, üks, kus näidatud kaheksa murde levikualad, ning teine, kuhu märgitud ka kõik väiksemad murrakud koos oma levikualadega. Illustreerivaks materjaliks on veel läänemeresoome keelepuu, kust võimalik näha eesti keele eraldumist ühisest algkeelest, ning võru keele tasandeid kujutav joonis.

Tööd saab kindlasti mitmes suunas edasi arendada. Veel sügavamalt saab uurida keele ja murrete ajalugu ning kujunemist. Samuti on võimalik veelgi põhjalikumalt süüvida erinevatesse keelelistesse nüanssidesse ning nende tähtsusesse. Kõige rohkem saab autori arvates tegeleda praktilise poolega. Küsitleda võiks veel teistegi koolide õpilasi ning kui selgub, et ka seal on huvi murdekeele vastu suur, võiks kaaluda murdekeelt tutvustava kursuse lisamist gümnaasiumide valikainete hulka.

1. EESTI KEELE MURDED

Murded, paikondlikud erikujud, on omased kõikidele elavatele keeltele. Rahvuskeeelte aluseks on alati olnud kõnekeel, mida hiljem on hakatud kirja panema. Kirjakeele aluseks kujuneb tavaliselt üks murre, täiendusi võetakse vajadusel teistestki. Murded peegeldavad nii keele kui rahva ajalugu. Näiteks peegelduvad eesti keele murretest meie rahva minevik, kunagine haldus- ja hõimuline jaotus ning läbisaamine naaberrahvastega. Arvestades seda, kui väike on eesti keeleala, on keeles palju murdeid ning nendevahelised erinevused on üsna tuntavad. Nii on saarlasel raske aru saada võrukesest ning kihnlasel Peipsi-äärsest inimesest. (Must 2002: 5)

Eesti keeles esineb kaks suuremat murderühma – põhjaeesti ja lõunaeesti murded, mis omakorda jagunevad väiksemateks regionaalseteks murreteks. Piir nende kahe suure rühma vahel kulgeb umbes Võrtsjärve põhjakallast mööda. Olenevalt teksti autorist loetakse vahel eraldiseisvaks rühmaks, aga vahel põhjaeesti murrete alla kuuluvaks kirderannikumurret. (Eesti... 2011)

Need erinevad murderühmad kujunesid välja perioodil, mil läänemeresoome keeled eraldusid ühisest algkeelest. Seda perioodi kutsutakse ka hõimumurrete ajaks. Keelte lahknemist iseloomustab läänemeresoome keelepuu (vt lisa 1). Maksimalaalselt on oletatud viie muistse peamurde olemasolu Eesti aladel. Mitmete keeleuurijate arvates on lõunaeesti murderühm läänemeresoome keeltest üks vanemaid, see olevat lahknenu (Sammalahti 1977 järgi) teistest läänemeresoome murretest juba kuni 3000 aastat tagasi. Selle eraldumine on eesti murrete kujunemise esimene etapp. Järgmisena kujunes põhjaeesti murderühm ning hiliseima tekkega on kirderannikumurre, mille kujunemise osas pole keeleteadlased siiani ühisele arvamusele jõudnud. (EMJK 2002: 63)

Järjest hakkasid kujunema kitsamale piirkonnale omased murded. Esimesel aastatuhandel pärast Kristust kujunesid välja saare-, lääne- ja keskmurre. Piirkondlikud keelelised erinevused hakkasid süvenema koos sunnismaisuse tekkega 14.-15. sajandil ning kujunesid välja 18. sajandiks, mil inimeste suhtlemis- ja liikumisvõimalused olid märkimisväärselt piiratud, olid toimunud suured sõjad ja rahvastikuhävimised. Varasema kohta saab teha vaid oletusi, allikad pole kvaliteetsed ega usaldusväärsed. Murdekeele hääbumine sai alguse 19. sajandi lõpus ning vältas pea kogu 20. sajandi jooksul. Seega võib arvata, et kirjeldatavad murdekujud pärinevad 18.-19. sajandist. Setu murrak oli eesti kirjakeele mõjust vaba kuni 20. sajandini välja. (EMJK 2002: 63-65)

Murdeuurija Mari Must on oma artiklis „Armas eesti emakeel“ (2002: 8) kirjutanud: „Põhjaeesti ja lõunaeesti murde häälikulise ehituse, vormistiku ja sõnavara vahel on nii suured lahknevused, et nendest võinuksid kujuneda iseseisvad läänemeresoome keeled. Üksnes ajalooliste ja administratiivsete tingimuste toime moodustavad nad praegu eesti keele kaks eri murderühma.“

Murderühmad jaotuvad murreteks ning neid on eesti keeles koos kirderannikumurdega kaheksa (vt lisa 2: kaart 1). Põhjaeesti rühma kuuluvad saarte, lääne-, kesk- ja idamurre ning lõunaeesti rühma Mulgi, Võru (sh Setu murrak) ja Tartu murre. Murded jaotuvad omakorda

murrakuteks, mis on tekkinud sunnismaisuse perioodil, ning neid on eesti keelekaardile märgitud 116 erinevat (vt lisa 2: kaart 2). Murrakute piirid kattuvad üldjuhul omaaegsete kirikukihelkondade ja mõisavaldadega. Esineb ka paikkondi, kus ühe kihelkonna siseselt oli kasutusel mitu murrakut. (Must 2002: 5)

Põhjaeesti murderühma iseloomustavad saarte murdes *õ* asemel *ö* esinemine (*õige* 'õige'); läänemurdes *v* asemel *b* esinemine (*tubi* 'tuvi'); idamurdes laadivahelduslikes sõnades nõrgas astmes *d* säilimine (*padas* 'pajas'); keskmurdes pika vokaali asemel diftongi esinemine (*moa* 'maa'). Eesti murretest on keskmurre kirjakeelele lähedaseim. (Kirjakeel... 2011)

Lõunaeesti murderühma iseloomustavad Mulgi murdes teisest silbist kaugemal *e* esinemine *a* asemel (*harjuteme* 'harjutame'); Tartu murdes tugevaastmelise vokaalmitmuse esinemine (*lehtist* 'lehtedest'); Võru murdes näiteks *he*-tunnuselise sisseütleva esinemine (*huumõhe* 'hoonesse') ja järjekindel vokaalharmonia (*kõnõlõma* 'kõnelema'). Võru keel on kirjakeelest erinevaim, sealseid eritunnuseid on palju. (*Ibid.*)

Sõltuvalt kunagiste hõimude omavahelistest suhetest ja läbisaamisest ning hilisematest ajalootingimustest on põhja- ja lõunaeesti murded üksteisele vastastikku mõju avaldanud. Põhjaeesti murrete mõju on tugevam olnud lõunaeesti keeleala lääneosas, idaosas on lõunaeesti murded säilitanud enam algupäraseid tunnuseid. Lõunaeesti murretele omased tunnused on levinud üle endise Pärnumaa lõunaosa ka tolle kesk- ja edelaossa, paiguti isegi endisele Läänemaale ja Lääne-Eesti saartele. Teiselt poolt ulatuvad need mõjud mõõda Peipsi rannikut idamurde ja kirderannikumurde levikualale. Hoolimata sellest esmapilgul suurest segunemisest on kahe keeleala piirid üsna selgelt piiritlevad. (EREA 1956: 29)

Murrete piiride kujunemisel on olulist rolli mänginud looduslikud piirid ja ühendusteel. Ühendajateks on olnud järved ja mereväinad, näiteks Peipsi järv ja Võrtsjärv, eraldajateks suured soomassiivid ning metsad. Lisaks looduslikele teguritele on olulised ka mitmed poliitilised ja sotsiaalsed tegurid. Tähtsamateks neist on muistsed maakonnad ja kihelkonnad, 13.-17. sajandil toimunud piiride ümbertõstmised, eestlaste piiratud liikumisvabadus 14.-19. sajandi keskpaigani, rahvakultuur. Murrete segunemisele aitasid kaasa suured näljahäädad ja sõjad. Ellujäänud talupojad asustati teistesse mõisatesse ümber ning kohale toodi talupoegi teistest maadest ja assimileeriti nad Eesti ühiskonda. Selliseid katastroofiperioode oli ajaloos vähemalt kaks. Esimene pärast Liivi sõda (16. sajandi lõpus) ning teine 17. ja 18. sajandi vahetusel pärast Põhjasõda, katku ja Suurt Nälga. (EMJK 2002: 65-71)

Murrete hääbumisele aitas kaasa 19. sajandi teisel poolel puhkenud rahvuslik ärkamine. Tol ajal sündis rahvuse ühidentiteet, mis nõrgestas lokaalse kuuluvusega seotud dialekte. Kuna kiiresti hakkas levima kirjalik kultuur, tõusid esiplaanile põhjaeesti murded, mille kirjakeel põhineb, eeskätt just keskmurre, mis sai laiemalt kasutatavaks ajakirjanduses, raamatutes ja koolikeelena. Pärast pärisorjuse kaotamist suurenes inimeste sotsiaalne mobiilsus, mis soodustas ameti- ja elukohavahetust ja millega kaasnes eri murrete segunemine ja tasandumine. Muutuma hakkas ka vana rahvakultuur. Esimesena toimus see Lõuna-Eestis. Murrangu tuumiku moodustas linnakolmik Pärnu-Viljandi-Tartu. 20. sajandi algul lisandusid teadlikud murrete kadumist soodustavad aktsioonid, näiteks teadlik kirjakeele korraldus. Stalini ajal toimus otsene murretevastane võitlus, mis tipnes 1960ndatel. (*Ibid.*: 71-72)

Eesti murrete lähema uurimisega hakati tegelema alles 19. sajandi teisel poolel. Tänapäevane murrete jaotus kujunes välja 20. sajandi 30-ndail aastail. (EREA 1956: 24-26) Eesti kirjakeel on üles ehitatud põhjaeesti keskmurde baasil. Ühe põhjusena on seoses sellega alates 20. sajandi algusest murdeerinevused eesti keeles taandanud. Kirjakeelest erineb enim Võru murre (sh Setu murrakud). Aktivistid on viimasel paarikümnel aastal taotlenud lõunaeesti murde lõunaeesti keeleks ametlikult ümbernimetamist. (Eesti... 2011)

1.1. Mulgi murre

Ajalooline Mulgimaa kattis tänapäeva Viljandimaa lõuna- ja Valgamaa loodeosa. See piirkond on mulgi keele kõnelejate ajalooline elupaik. Tänapäeval kasutatakse nimetust Mulgimaa ekslikult kogu Viljandimaa kohta. Mulgimaa looduslikeks piirideks on põhjas Tānassilma-Viljandi-Raudna org, lõunas Õhne jõgi, läänes soo- ja metsamassiivid ning idas Võrtsjärv. Looduslikult on kõige lahtisemad lõuna- ja põhjapiir. Looduslikud piirid on üldjuhul ka keelepiirideks. (Eichenbaum *et al.* 2008: 21-22)

Mulgi murret kutsutakse omanimetusega *mulgi kiil* (vt tekstinäidet lisa 3). Seda on viimastel sajanditel räägitud viies kihelkonnas: Hallistes, Karksis, Paistus, Helmes ja Tarvastus. Helme kuulub praegu Valgamaa alla, eelmistel sajanditel kuulusid Karksi ja Halliste pikalt Pärnumaa juurde. (*Ibid.*: 22) On huvitav märkida, et omal ajal ulatus lõunaeesti, sealhulgas ka mulgi keele kasutusala lõuna poole. Seda kõneldi lisaks Eestile ka Põhja-Lätis Asti järve ja Ruhja asula ümbruses. Tänu sellele, et mulgi murret on kõneldud Põhja-Läti ja Lõuna-Eesti piirimaal, on selles kokku pandud mõlema muinaskeele tunnused. Eesti-Läti riigipiir pandi 1919.-1920. aastal paika arvestades just eesti-läti keelepiiri, mööda riigipiiri kulgeb ka Mulgimaa lõunapiir. Oma põhijoontelt on mulgi murde näol tegemist lõunaeestilise keelega, aga see sisaldab palju põhjaeesti murretele omaseid elemente. Idapoolsel Mulgimaal on keelel rohkem ühist Tartu murdega. (*Ibid.*: 22-38)

Mulgi murre on lõunaeesti murretest kirjakeelele kõige lähem (olles siiski sellest üsna kaugel), sest Mulgimaal on kooliharidus alati olnud põhjaeestikeelne. Murret iseloomustava lausena kasutatakse tihti *rovva ja reilise lät'sive roškaga raavi* 'proua ja preilid läksid troskaga (voorimehesõiduk) kraavi'. See näitab ära murdele omase *r* ja *l* hääliku eest sõnaalguskonsonandi puudumise. (Must 2002: 8) Vastavalt kihelkondade geograafilisele paiknemisele jagatakse mulgi murrakud omakorda läänemulgi (Halliste, Karksi ja Paistu) ning idamulgi (Tarvastu, Helme) murrakuteks. Keskselt mulgi murrakuks loetakse karksi murrakut, sest selles peegelduvad mulgi murdele iseloomulikud tunnused kõige selgemalt. Helme murrak on üleminekuala tartu murdele. (EREA 1956: 37)

Murdele annab omase erilise kõla a-de ja ä-de muutumine e-ks alates teisest või kolmandast silbist (nt *lätsive* 'läksid' ja *süüme* 'sööma'). Lisaks sellele tunneb mulgi murde ära mõnedes tegusõnavormides ja asesõnades esimese silbi järel vokaalide vahelt ära kadunud *n* järgi (*mea* või *mia* 'mina'). Esineb nii vokaalide sise- kui lõpukadu (*kateksi* 'kahekesi' ja *pernain* 'perenaine'). Mulgid ei häälda välja sõnaalguse *h*-d (*obune* 'hobune', *aige* 'haige') ja üldjuhul puuduvad ka sõnaalguse konsonantühendid heliliste kaashäälikute ees (*repp* 'trepp'). Mulkide keele kohta on mitmel pool öeldud, et tegemist on laiskade inimeste keelega, sest nad ei ütle kõiki tähti välja. Mulgid ise põhjendavad seda aja kokkuhoiuaga. (Eichenbaum *et al.* 2008: 38)

Mulgi murret räägib tänapäeval ligikaudu tuhat inimest peamiselt Lõuna-Eestis. Kuna mulgi keele kõnelejaskond on küllaltki väike ning kiiresti vananev on mulgi keel lõunaestlastest sarnaselt tartu murdele enim hääbumisohus. (Eichenbaum *et al.* 2008: 39) Keele hävimisele on kaasa aidanud eelmise sajandi keskel toimunud suured massiküüditamised. Mulgimaalt oli pärit Eesti eliit, kõige rikkamad ja mõjuvõimsamad, ning seepärast toimus seal eriti suur hävitustöö. Kohalik dialekt säilis ime läbi. (Mulgimaa... 2011) See regionaalkeel on eeskätt tuntud luulekeelena. Mulgikeelset luulet on uuritud eesti lõunaestlaste kirjanduse või murdeluule vallas. Mulgi keeles luuletas näiteks pigem romaanikirjanikuna tuntud Nikolai Baturin. (Mulgi... 2011)

Mulgid on oma keele ja kultuuri arendamiseks loonud Mulgi Kultuuri Instituudi (varasemalt Mulgi Instituut) ja Mulgide Seltsi. Kuni Lilli Algkooli sulgemiseni õpetati seal mulgi murret. Ebaregulaarselt ilmub neil ajaleht Mulke Sõna, Vikerraadios mängitakse mulgikeelseid saateid ning igal aastal antakse välja mahukat kogumikku „Mulgide Almanakki“. (Mulgi... 2009)

1.2. Saarte murre

Saartel kõneldakse põhjaestlaste murderühma alla kuuluvat saarte murret (vt tekstinäidet lisa 4). Seda kõneldakse Saaremaal, Hiiumaal, Muhumaal, Kihnus ja nende ümbruses asuvatel väikesaartel. Neist kõige varem on asustatud Saaremaa. Ilmselt on enamik Hiiumaa elanikkonnast tulnud sinna keskaja alguses Muhust ja Saaremaalt. Erinevate keeleliste nähtuste põhjal on alust arvata, et rahvast on sinna lisandunud ka Põhja-Eesti rannikualadelt. Hiljem, keskaja keskel, on asustatud Kihnu. Kihnu murrakut kõneldakse lisaks Kihnule ka Manijal ja Ruhnus. (EMJK 2002: 128)

Saarte keelel on olnud pikajaline ja tihe kontakt rootsi keelega. Sellest tulenevalt on saare keelel iseloomulik kõnemeloodia, mis väljendub foneetiliselt põhitooni muutustes. Seda laulvat kõnet kuuleb eeskätt Lääne-Saaremaal, idas see hajub. Igal saarel on see erisugune. Tänapäeval ei allu meloodilise kõne levik enam sellisele reeglile, seda on mõjutanud rahvastiku kogunemine maakonnakeskustesse, liikumine saare ühes osast teise. (Eichenbaum *et al.* 2008: 39) Rootsi keele mõju on tunda ka saarte murde häälikulises struktuuris. Näiteks ütlevad nad *ei* asemel *äi* või *ä* asemel *e*. (EREA 1956: 33)

Suurema ja tüüpilisema Saaremaa osa moodustab Ida-Saaremaa. Sellest erinevad läänepoolsed murrakud ja Muhus räägitav keel, mis jääb läänemurde siirdealasse. Saare murdel on sarnasusi kirderannikumurdega ja lõunaestlaste keeltega. (Eichenbaum *et al.* 2008: 39) Üks saare keele Saaremaa osale iseloomulik tunnus on oma vokaalsüsteem. Saaremaa lääne- ja keskosas ning Hiiumaal puudub kirjakeelsetest täishäälikutest *õ*, sest see on ühte sulanud *ö*-ga. Saare lääneosas esineb teatud sõnades *ä* ja *e* ning mõnel pool *a* ja *o* vahepealset häälikut. Saarlaste tänapäevane kõnekeel sarnaneb aina enam kirjakeelele, kuid sellel on ära tuntav kõnemeloodia ning *õ*-tähte kasutatakse vanaviisi. (*Ibid.*: 39-40)

Saaremaa puhul tuleks tähele panna ka sõnadele omast palatalisatsioonisüsteemi (peenendust) ehk nähtust, mille korral konsonant omandab käänamisel i-lise varjundi, võrreldes tema palataliseerimata vastega. Võrdluseks võib tuua näiteks sõnad *palk* (omastavas käändes *palga*) ja *palk* (omastavas käändes *palgi*). (Häälikud... 2011)

Hiiu keel jaguneb omakorda kaheks Lääne- (Emmaste ja Reigi) ja kaheks Ida-Hiiumaa murrakuks (Käina ja Pühalepa). Hiiu keele hääldest eripäraks, erinevalt Saaremaast, on

palatalisatsiooni puudumine. Morfoloogilise poole pealt võib välja tuua *da-* ja *ta-lõpulist* verbivormide esinemise umbisikulises tegumoes, näiteks *tultta* 'tullakse', *mintta* 'minnakse', *toda* 'tuuakse' ja *kutsuda* 'kutsutakse'. Hiiu murrakutele on iseloomulik a labialisatsioon ehk a hääliku hääldamine o-poolsemana. Sõna *kaal* sarnaneb seega kõlaliselt sõnale *kool*. Labialisatsioon on tugevam Hiiumaa idaosas, lääneosas esineb see nõrgal kujul, tuues kaasa diftongi *au* muutumise *ou*-ks. Näiteks sõna *laud* kõlab nagu *loud* ning auk nagu *ouk*. (EMJK 2002: 131)

Muhu murrakut, mis on siirdeala saarte murde ja läänemurde vahel, eristavad Saaremaal ja Hiiumaal kõneldavast häälikulised eripärad, näiteks *õ* hääliku olemasolu, sõnade lõpukadu, i- ja u-tüveliste verbide sisekadu (*istma* 'istuma') või pikkade vokaalide diftongistumine (sellele alluvad nii madalad kui keskkõrged vokaalid kolmandas vältes). Sarnaselt Muhu murrakule võib ka Kihnu murrakut pidada siirdemurrakuks läänemurde ja saarte murde vahel. Seal on kujunenud mitmeid Kesk-Eesti alal ebatavalisi morfoloogilisi ja häälikulisi uuendusi, silmapaistvaimad neist häälduses. Sellised on näiteks järjekindel vokaalharmonia (*külä* 'küla', *leppüb* 'lepib') ja sõna esisilbi *ä* muutumine a-ks (sõna *käru* on 'karu'). (*Ibid.*: 133)

Tänapäeval on uuringute andmeil saarte murde kõnelejaid 15 000–25 000 inimest. Lisaks kõnekeelele kasutatakse saare keelt ka ilukirjanduses ning erinevates tarbetekstides. (Eichenbaum *et al.* 2008: 40) 2001. aastal korraldatud kohakeele seisundiuringu andmeil olid saarlased oma keele säilimise osas positiivsed. Uuring viidi läbi 25–64 aastaste saarlaste seas. Küsitluse tulemusel selgus, et aktiivselt kasutavad murret pooled küsitletutest, kuid foneetilisi eripärasid (*õ* asendamine *ö*-ga) 70% küsitlusele vastanutest. Enamus soovib, et nende lapsed saare murret õpiksid, kui seda koolis õpetataks. Enam-vähem võrdset on inimesi, kes arvavad, et murret peaks kaitsma keeleseadusega, ja neid, kes arvavad, et murde kaitsmiseks ei ole tarvis midagi erilist teha. Enamus pooldab murde säilitamiseks nõ 'pehmeid' abinõusid nagu isiklik initsiatiiv murde kasutamisel ja vabatahtlik kooliõpetus. (Allkeelte... 2011)

1.3. Võru murre

Võru murde rahvapärane nimi on *võro kiil* (vt tekstinäidet lisa 5). See kuulub lõunaestli murderühma koosseisu, mis on üks vanimaid läänemeresoome hõimukeeli. Mõistet lõunaestli keel on kasutatud vähemalt neljas erinevas tähenduses: a) see märgib lõunaestli murdeid, b) seda kasutatakse vana tartu kirjakeele sünonüümina, c) see on uue võru piirkondliku kirjakeele nimi ja d) seda kasutatakse läänemeresoome keeleala lõunapiiril kasutusel olnud iidse hõimukeele nimena. Tänapäeval ei kasutata seda mõistet igapäevaselt kuigi palju. Ei räägita lõunaestli keelest, vaid konkreetselt kas Võru, Mulgi või mõnest teisest murdest. (Iva 2008: 6)

Seda murdekeelt räägitakse ajalooliselt üheksas kihelkonnas: Karula, Urvaste, Kanepi, Põlva, Rāpina, Hargla, Rõuge, Vahtsõliina (Vastseliina) ja Seto kihelkonnas. Kõnelejaid on olnud isegi Läti- ja Venemaal. Võru keele ala jaotatakse põhja- (Põlva, Rāpina ja Kanepi), lõuna- (Hargla ja Lääne-Rõuge), lääne- (Karula ja Urvaste) ning idarühmaks (Ida-Rõuge, Vahtsõliina ja Seto). Idarühma murrakud on võõrmõjudest enam-vähem puutumata, seega kõige vanapärased. (Keem 1997: 8-19)

Võru keel on põhjaceesti keelest vähem mõjutatud kui mitmed teised lõunaeeesti keeled, samuti on see neist vanapärasem. Nii sõnavaras kui grammatikas esinevad suured erinevused eesti ühiskeelega. Olulisemateks eripäradeks on vokaalharmonia, mis on foneetikas enam-vähem säilinud ühisläänemeresoome ajast, ülipikkade keskkõrgete vokaalide kõrgenemine ja larüngaalklusiili (kõrisulghäälik) esinemine. Morfoloogilistest (vormiõpetuslikest) erinevustest tasub välja tuua kirjakeelest erinevad käändelõpud, verbide jagunemise erinevatesse pöördkondadesse (aktiivsesse ja mediaalsesse), mineviku ja oleviku eitussõnad ning tagaeituse süntaksi (lauseõpetuse) tasandil. (Eichenbaum *et al.* 2008: 40)

1990. aastatel sõnastati võru keele staatus kui lõunaeeesti hõimumurrete ja kirjakeele järeltulija, mis toetub mitmetele allkeeltele ning mille eksisteerimise muudab tõeliseks kasutamise, õppimise ja õpetamise võimalust pakkuva standardi kujunemine (Iva 2008: 7).

Teadusfilosoof Enn Kasak on välja toonud võru keele erinevad tasandid, mida ta graafiliselt kujutab püramiidina (vt lisa 6). Püramiidi aluseks on vanad lõunaeeesti keele kohamurded (Mulgi, Võru ja Tartu), tipus on tänapäevane standardkeel. Nende vahele jäävad kohalikud kõnekeeled ning linnade ja sotsiaalsete gruppide murdepruugid. Autor mõnab, et Tartu ja Mulgi murre kuuluvad püramiidi vaid osaliselt, tegelikult võiks neile koostada eraldi standardid. (*Ibid.*: 7)

Sõnapaari võru kirjakeel kasutatakse laiemas ja kitsamas tähenduses. Laiemas mõttes on võru kirjakeel kirjalik keelekasutus, ja sellest tulenevalt tekstikorpus, mille aluseks on kas Võru murre või murdepõhine võru ühiskeel. Kitsamas tähenduses nimetatakse võru kirjakeeleks Võru murdel ja ühiskeelel põhinevat keelestandardit ehk ühtseid reegleid järgivat normkeelt. Võru kirjakeel on lõunaeeesti vana kirjakeele jätkaja. Lõunaeeesti vanaks kirjakeeleks oli tartu kirjakeel. Nad on keeleliselt niivõrd sarnased, et juba vana kirjakeele kasutusajal peeti osasid selles kirjapandud tekste võrukeelseteks. (*Ibid.*: 8)

Tänapäeval on võru keel Eesti suurima kõnelejaskonnaga murdekeel. Sellel on ligikaudu 70 000 kõnelejat peamiselt Kagu-Eestis ajaloolisel Võrumaal. Praegu katab see ala Võru- ja Põlvamaad ning osaliselt Tartu- ja Valgamaad. Sisemigratsiooni tulemusena leidub võru keele kõnelejaid igas suuremas Eestimaa paigas. (Võru... 2011) 1998. aastal läbi viidud uuringu andmetel kõneleb võru keelt suuremal või väiksemal määral 90%, pidevalt aga ainult 45%, sealse keeleala elanikest. Sealjuures on tähtis märkida, et on küllaltki vähe lapsi, kellele võru keel on esimene keel, ning sama vähe on vanemaid, kes oma lastega kodus võru keeles räägivad. Kooliõpilaste seas korraldatud küsitlusest tuli välja, et vanematega räägib kodus võru keeles vaid paar protsenti õpilastest. See omakorda tähendab, et keele kõnelejate arv kahaneb iga põlvkonnaga mitmeid, isegi kümneid, kordi. (VK... 2011)

Võru keele säilimisel on mitmeid ohte. Esiteks on suureks ohuks keele madal prestiiž vanema elanikkonna seas. Keelt osatakse, aga ei taheta rääkida traumaatiliste kogemuste tõttu seoses võru keele rääkimisega oma kooliajal. Teiseks probleemiks on võru keelt oskava põliselanikkonna lahkumine Võrumaalt. Kolmandaks aitavad keele hääbumisele kaasa erinevad piirangud murdekeele kasutamisele avalikus sfääris (nt hariduses, avalikus esinemises või meedias) ja neljandaks noorte vähesed võimalused võru keelekeskkonnas viibida. (*Ibid.*)

Peamiselt kõnes kasutuses oleva keele kaitsmiseks ja hoidmiseks on 1980. aastate lõpust alates astunud mitmeid samme. Aktivistide tegevuse tulemusena on loodud *Võro Keele ja Kultuuri Fond*, *Talna Võro Selts* ja 1995. aastal loodi keele ja kultuuri uurimiseks Võru

Instituut, mis on riiklik teadusasutus. Võru keele prestiiž on tänaseks just noorema kõnelejaskonna seas taas tõusnud ja seda kasutatakse julgelt paljudes erinevates valdkondades: on võrukeelsed folk- ja poplaulud, raamatud, näidendid ning ajakirjandus (*Uma Leht*, mis ilmub kaks korda kuus, ning võrukeelsed uudised Vikerraadios), paljudes koolides on võimalik võru keelt õppida. (Eichenbaum *et al.* 2008: 40-41)

Võru keelt õpetatakse praegu ühel korral nädalas 26 koolis, kuid ühtegi võru-eesti kakskeelset või puhtalt võrukeelset kooli ega klassi ei ole. Samuti puudub ka võrukeelne lasteaed. Võru keelt on võimalik õppida kõrgemal tasemel Tartu Ülikoolis. (Võru... 2011)

1.4. Tartu murre

Tartu murre on lõunaeesti murderühma kuuluv regionaalkeel, millel tänapäeval on tuhatkond kõnelejat (vt tekstinäidet lisa 7). Selle murde kasutusala on tänapäeval jagunenud Tartu-, Põlva- ja Valgamaa vahel, ulatudes Peipsi järvest Võrtsjärveni. Ajalooliselt kõneldi Tartu murret muistses Ugandi maakonnas, hiljem üheksas kihelkonnas: Sangastes, Otepääl, Kambjas, Võnnus, Rõngus, Rannus, Puhjas, Nõos ja Tartu-Maarjas. (Tartu... 2010)

Lõunaeesti keelealal on seda murret peetud keskseks. See oli tartu ehk lõunaeesti keele aluseks. Siiski, ajalooline tartu keel ei võrdu meile tuntud Tartu murdega. Lõunaeesti kirjakeeles oli märksa rohkem põhjaeestipäraseid jooni, kui neid on Tartu murdes. Oletuste kohaselt kujunes tartu kirjakeel põhja- ja lõunaeesti murdealade piiril paikneva Tartu linna kõnepruugi alusel. (EMJK 2002: 173)

Tartu murde, eriti lääneosa, vormi- ja häälikujooned sarnanevad Mulgi murdega. Sellised on näiteks konsonantide epenteetiline (lõppkorduslik) palatalisatsioon (*üüts* 'üks' ja *läüts* 'läks') ja muutelõpped (nt n-lõpp: *järven* 'järves'). Sõnavara poole pealt esinevad tugevamad seosed Võru murdega, neid kahte iseloomustab ehtlõunaeestiline sõnavara, mis paraku Mulgi aladele ei ulatu. Sellised sõnad on näiteks *liin* 'linn' ja *pähn* 'pärn'. Võru keelega sarnane on ka larüngaalklusiili (kõrisulghääliku) esinemine Tartu lõunapoolsemates murrakutes. (*Ibid.*: 173-174)

Tartu murde eritunnuste kujunemine on hakanud hiljemalt muinasmaakondade tekkimisega samal ajal. Sealse asustuse püsivusele viitavad Henriku Liivimaa kroonikast tuntud 13. sajandi päritolu kohanimede, nt Otepää ja Palamuse, püsimine tänapäevani. Murde erijoonte suurele vanusele viitavad ka tartu kirjakeele vanimad teosed. Näiteks 1686. aastal ilmunud „Wastses Testamendis“ esinesid vormid *om jättetu* 'on jäetud' ja *saijen* 'saades'. (*Ibid.*: 173)

Iseäranis uuenduslikud on Tartu murrakud morfoloogiliste arengute poolest. Siin esinevad erinevad analogiad, morfoloogiliselt piiritletud hääldusmuutused ja uute vormimoodustusviiside kasutus. Osad uuendused sarnanevad Mulgi murdega, näiteks käändsõnadel muutuvad olev ja seesütlev kääne sarnaseks n-lõpuliseks käändeiks: *tütrikkun* 'tüdrukuna, tüdrukus'. Mitmuse nimetavas on ajalooline tunnus kadunud, osades murrakutes (nt Sangastes ja Otepääl) on kasutusele võetud uued tunnused, näiteks *küläze* 'külad'. Verbi ainsuse 3. pöördes kasutatakse põhjaeesti päritolu p-lõppu: *annap* 'annab'. (*Ibid.*: 175)

Tartu murde keskust on raske määrata. Ajalooliselt on selleks olnud Otepää, hilisemal ajal Nõo. Murdesiseselt eristuvad neli murrakurühma: põhja- (Tartu-Maarja, Kodavere), ida- (Võnnu, Kambja), lõuna- (Otepää, Rõngu, Sangaste) ja läänerrühm (Rannu, Puhja, Nõo).

Need on kujunenud eeskätt erimurdeliste naabritega läbikäimise teel, neilt on saadud mõjutusi. Põhjarühma on mõjutanud idamurre, idarühma Võru idamurrakud, läänerrühm moodustab koos Mulgi murdega Võrtsjärve murdeliidu, sarnasesse liitu kuuluvad ka lõunarühma mured. Naabritest on nõrka mõju avaldanud lõunast läti ja idast vene keel. Nende mõju piirdub mõnede sõnalaenudega. (EMJK 2002: 176)

Tartu murde kõnelejaskond on niivõrd väikesearvuline ja kiiresti vananev, et see murre on suures hääbumisohus. Keele väljasuremisele aitavad kaasa uema tartukeelse meedia, trükiste ja koolihariduse puudumine. Erinevalt näiteks võru või mulgi murdest pole tartu murde kaitseks tekkinud aktiivset ühiskondlikku liikumist. (Tartu... 2010)

1.5. Idamurre

Idamurre on põhjaeesti murderühma kuuluv vajjapärane murre, mida räägitakse tänapäeva Jõgeva-, Tartu- ja Ida-Virumaa Peipsiäärsetes kihelkondades: Iisaku, Avinurme, Torma, Laiuse, Palamuse, Kodavere, Maarja-Magdaleena ja Äksi (vt tekstinäidet lisa 8). Ajalooliselt on tegemist Vaiga maakonnaga. Mõnes nimetatud kihelkondadest hõlmab idamurre vaid kihelkonna piiratud osa, juba 20. sajandi algusees oli idamurde piiride määramine problemaatiline küsimus. Põhjaeesti murderühma kuuluvatest murretest on idamurdel kõige väiksem leviala. (ISJSVK... 2010)

Murdeala tuumiku moodustavad Kodavere ja Maarja-Magdaleena kihelkonna põhjaosa. Tuumalast välja jäävaid alasid võib käsitleda põhjapoolse ja läänepoolse siirdealana. Siirdealadel domineerivad teiste murrete tunnused, idamurdelisi vorme on säilinud vähe, Vadja mõjutusi esineb enam idamurde tuumikus, lääne pool on murrakud olnud keskmurde mõjualas. (EMJK 2002: 148-152)

Lõunast piirab idamurdeala lõunaeeutiline tartu murre, läänest ja loodest põhjaeesti keskmurre, kirdest vene mõjudega Iisaku siirdemurrak ning idast Peipsi järv. Inimeste suuliste mälestuste ning murde tunnuslike joonte leviku põhjal on oletatud, et murde esinemisala on varem olnud laialdasem. Keeleala on vähenenud sõdade ja väljarändamise tulemusel toimunud rahvastiku etnilise koosseisu muutumise tõttu. Samadel põhjustel on idamurde grammatiline ja häälikuline ehitus ebahütlased. Idamurre seob omavahel üheks Ida-Eesti keelealaks kirderannikumurde ja lõunaeesti dialektid. (IT 1996: 5-11)

Selle murde alla kuuluvad murrakud liigendatakse neljaks grupiks kihelkondade järgi, kus neid kõneldakse.

- Tuumik: Kodavere kihelkonna põhja- ja keskosa, Maarja-Magdaleena kirdeosa.
- Põhjarühm: Avinurme kihelkond, Torma põhjaosa, Iisaku edelaosa ning Laiuse kihelkonna edelanurk.
- Keskrühm: Torma kihelkond (va põhjaosa), Laiuse ja Palamuse idaosas, Maarja-Magdaleena keskosa.
- Lõunarühm: Äksi kihelkond ja Maarja-Magdaleena lõunaosa.

Mõnel pool on idamurde alla kuuluvaks loetud ka keskmurdelist Kursi murrakut. (Idamurre... 2011)

Häälduslikest eripäradest iseloomustab idamurret laadivahelduslike sõnades *d* esinemine vokaali järel (*madud* 'maod', *padaz* 'pajas'), rohke *õ* esinemine sõnade esisilbis, *v* säilimine labiaalvokaali kõrval (*arvodasa* 'aru järgi'), esineb palatalisatsioon. Lõunaeesti murretega

sarnaselt on *ta*-liitelistel verbidel kasutusel *et*-lõpulised *tud*-partitsiibid (verbist tuletatud käändsõnad), näiteks *kasvatett* 'kasvatatud'. Verbi mitmuse 3. pöördes kasutatakse *vad*-vormi, näiteks *tulivad* 'tulid'. (EMJK 2002: 149-150)

20. sajandi algusest on saati on rahvusliku kirjakeele tähtsus Virumaal üha suurenenud ning tänapäeval on kogu kõnealune murre põimunud kirjakeelsete sugemetega (IT 1996: 15).

1.6. Keskmurre

Keskmurre on põhjaeesti murderühma kuuluv Eesti keskosas räägitav murre (vt tekstinäidet lisa 9). Keskmurre moodustab Eesti suurima murdeala. Keskmurre hõlmab ajalooliselt väga mitmeid maakondi: Harjumaad (v.a Kuusalu ja Jõelähtme rannad), Põhja-Viljandimaa, Põhja-Tartumaa loodeosa, Järvamaa ja Virumaa lääneosa (v.a Haljala rannikuala). Tänapäevase haldusjaotuse järgi katab keskmurre Harjumaad, Järvamaad, Viljandi- ja Tartumaa põhjaosa, osaliselt Lääne- ja Ida-Virumaad. Keskmurre on laiali pillutatud teiste murrete vahele ning seetõttu on erinevused eri piirkondade murdekeele vahel üsna suured. Viimastel sajanditel on keskmurre mõju avaldanud kõigile oma naabritele. (EMJK 2002: 142)

Keskmurre on aluseks eesti kirjakeelele, seetõttu on selles kirjakeelega palju sarnaseid jooni. Keeleteadlane Andrus Saareste on oma töödes tõdenud, et kui kõrvale jätta mõned perifeersed idioomid, siis keskmurde tuumalal spetsiifilised murdejooned, mis kirjakeelest erineksid, praktiliselt puuduvad. Siiski, esineb seal mitmeid laialt levinud keelendeid, mis kirjakeelde jõudnud pole ega ole ka üldkeskeestilised. (*Ibid.*: 142)

Laialdaselt esineb pikkade madalate vokaalide diftongistumine, põhjapoolses keskmurdes ka pikkade keskkõrgete vokaalide diftongistumine, vanemas keeles võis sõnaalguse diftongi ette ilmuda veel *v*, näiteks *mua* 'maa', *vuasta* 'aasta'. See joon on levinud suuremas osas keskmurde keelealal, puudub vaid servades. Lisaks keskmurdele on see joon omane ka idamurdele ning Lääne-Eesti rannikule ja saartele. Alaleütleva käände lõpp kaasrõhulise silbi järel on *-lle: paremalle* 'paremale'. (*Ibid.*: 142-143)

Keskmurde puhul saab välja tuua viis erinevat murrakurühma: looderühm (Harjumaad murrakud, v.a kirdeosa), edelarühm (Põhja-Viljandimaa), kagurühm (Põhja-Tartumaa), kirderühm (üleminekuala Virumaa ja kirderannikumurde vahel), tuumala, varem määratletud kui Kesk-Tallinna keel (läänepoolsed viru murrakud, põhja- ja idapoolsed järva murrakud ja harju edelamurrakud). (*Ibid.*: 145)

Iga murrakurühma iseloomustavad teatud nüansid, mida teistes ei esine. Looderühma erijooneks on häälikühendi *hr* esinemine: *kehrama* 'ketrama', edelarühma iseloomustab kaashäälikuühendi puudumine sõna algul (*resmä* 'pressima'), kagurühma dentaalklusiili püsimine nõrgas astmes (*küdeb* 'köeb'), kirderühma eripäraks on vältevahelduse ja sisekao puudumine ning tuumala iseloomustab järjekindel *ks*-i püsimine järgsilpides (*kattuksed* 'katused'). (*Ibid.*: 145-147)

1.7. Läänemurre

Läänemurre on põhjaeestiline murre, mida kõneldakse Lääne-Eesti rannikul Noarootsist, mis oli kunagi rootsikeelne, kuni Läti piirini välja (vt tekstinäidet lisa 10). Muinasajal oli Läänemaa suur maakond, kuhu kuulus ka praeguse Pärnumaa lääne- ja keskosa. Pärnumaa lõunaosa kuulus Sakala maakonda, seal räägiti lõunaeesti keelt. (EMJK 2002: 135)

Läänemurdel pole kindlat tuuma, see on väga hajuv. Sellel murdel on vähe ainuomaseid jooni. Pigem on tegu üldiselt lääne-eesiliste joontega, millele läänemurdes võib lisanduda mõni omalaadne nüanss. Läänemurdes on vähe kogu keelealale omaseid erijooni, nende leviala on võrdlemisi kitsas ja nad on suhteliselt hilise tekkega. Läänemurde keeleala piirid on hajuvad ja murret iseloomustab paljude siirdealade esinemine. Kirdepiiriks on muistse Harjumaa ja Läänemaa piir. Sealne keelepiir pole kuigi konkreetne ja seega ulatuvad mitmed läänelised jooned Harjumaa keskossa, mis on keskmurdeline, ja sealsed mõjud omakorda Läänemaale. Keskmurdelisele Harjumaaale ulatuvad näiteks nõrgaastmeline *de*-mitmus (*elade* 'õlgade'), *n*-kujuline *nud*-partitsiip (*ohn* 'olnud', *vetn* 'võtnud'), konsonantühendi *mb* muundumine *mm*-ks (*lammad* 'lambad') ja verbi mitmuse kolmanda pöörde tugev aste (*tegevad* 'teevad'). (*Ibid.*: 135)

Idas on läänemurdel olnud tihe kontakt saarte murdega. Selles piirkonnas on toimunud sarnane vastastikune tunnuste segunemine nagu kirdes. Läänemurre on saarte andnud *ud*-lõpulise mitmuse osastava käände (*elade* 'õlgade') ja saarte murre lääne omale topelt täishääliku moondumise diftongiks (*taet* 'taat'). Osad keelelised nähtused võivad olla läänepoolseil murdeil ühised olnud juba algusaegadest peale. (*Ibid.*: 135)

Vastupidiselt oodatavale on läänemurre palju mõjutusi andnud Põhja-Viljandimaa murrakutesse. Üllatav on see mõnes mõttes sellepärast, et nende piirkondade vaheline suhtlemine ei tohtinuks looduslike takistuste tõttu olla aktiivne. Üks mõjutustest on näiteks *v*-kadu (*sui* 'suvi'). Lõunaosas on läänemurdel mitmeid kontakte lõunaeesiliste murretega ja sealt on tulnud topelt tugeva sulghäälikuga sõnavormid (*makka* 'magan', *sattab* 'sajab'). (*Ibid.*: 136)

Läänemurde kujunemisel on suur roll olnud saarlaste ja läänemaalaste tihedad suhted läänemeresoome põhjarühma murde kõnelejatega Turu piirkonnas. Lisaks soomlastele on oma jälje jätnud ka 13. sajandi teisel poolel Läänemaa rannikut ja saari asustanud rootslased. Kõige arvukamalt oli neid Ridalas, Noarootsis ja Vormsis, aga omajagu elas neid ka Ruhnus ja Pakri saartel. Neists mõju, põhiliselt häälikulisel tasandil, on tugevaim Noarootsis, väiksem teistes murrakutes. (*Ibid.*: 136-137)

Läänemurdel on vähe ainuomaseid jooni. Neist tähtsamad on *v* asendumine *b*-ga, näiteks *keba kibi* 'kõva kivi', *terbe* 'terve'. Läänemurde hääliku moodustamine ehk artikulatsioon on suhteliselt loid ning see on toonud mitmel pool kaasa üldse osade häälikute kadumise, näiteks *panim* = panime. Mitmel pool on sõnade esisilbi *i* madaldumine kaasa toonud nõ *e*-keele tekke (*sega* 'siga', *pedada* 'pidada'). (*Ibid.*: 137)

Läänemurde puhul saab eristada nelja põhilist murrakugruppi. Põhjarühma kuuluvad Põhja-Läänemaa murrakud (sarnased keskmurdele ja saartele), edelarühmas leidub mitmeid ühisjooni saarte murdega, lõunarühma moodustab Lõuna-Pärnumaa (oma kontaktide tõttu Mulgimaaga) ja viimaseks eristub keskrühm, läänemurde kõige tüüpilisem osa. (*Ibid.*: 138)

1.8. Kirderannikumurre

Kirderannikumurret räägitakse Soome lahe ääres Narva jõe ja Tallinna lähedal oleva Viimsi poolsaare vahel (vt tekstinäidet lisa 11). Lääne pool on murde kasutusala suhteliselt kitsas maaala, ida pool see ala laieneb. (Kask 1962: 5) Kirderannikumurde ümber on pikka aega olnud segadus. Seda on peetud võrdseks ülejäänud põhjaeesi murretega ja selle tunnuseid on selgitatud soome keele mõjuga. Viimasel ajal on seda hakatud käsitlema kolmanda

põhimurdena, mis pärineb kunagiste hõimude murrakuist ning millel pole hilist algupära. Selle teooria kasuks räägivad nii Eesti ajalugu kui eesti keelele omased tunnused. Parima ülevaate asjast saab kui võrrelda selle murde tunnuseid tänapäevase eesti keele omadega. (EREA 1956: 29-30)

Kirderannikumurde (murderühm, nagu põhjacesti või lõunaacesti) jaotamisel väiksemateks gruppideks on levinud erinevad põhimõtted. Kirderannikumurde üks põhilisi uurijaid keeleteadlane Mari Must on selle jaganud neljaks väiksemaks alarühmaks, aga mitmed teised uurijad on selle jaganud kaheks murdeks: Alutaguse ja rannamurdeks. Murded jagunevad mitmeteks väikesteks kohalikeks murrakuteks, näiteks Kuusalu, Lüganuse või Viru-Nigula. (EMJK 2002: 154)

Seda murderühma ühendab asjaolu, et rannikualal on toimumata jäänud mitmed uuendused, mis Kesk-Eestis toimusid. Kogu kirderannikumurret iseloomustavad vältevahelduse puudumine, tugeva sulghääliku kasutamine nõrga asemel (nt *koto* mitte *kodo*), u-lise diftongi esinemine teatud tüüpi sõnades (nt *neula* 'nõel' või *kaula* 'kael'), osalt on toimumata jäänud sise- ja lõpukadu. Murdel on hulk ühisjooni soome ning vadja keelega. (Kask 1962: 5)

Kaht murret, Alutaguse ja rannamurret, eristavad erinevad suhted naaberkeelte ja -murretega. Rannamurdel on sarnasusi isuri ja soome keelega, Alutaguse murdel on tugevad sidemed idamurde ja vadja keelega. Kahe murde vahelise piiri tõmbab õ-häälik: rannamurdes see puudub, Alutaguse murdes esineb tugevalt. (EMJK 2002: 154)

Rannamurre on kirderannikumurde lääne- ja idapoolne osa. Läänes katab see Kuusalu, Jõelähtme, Haljala ning Viru-Nigula kihelkonna ja idas Vaivara. Kõige konservatiivsemal kujul on see murre säilinud Prangli saarel ning Juminda ja Pärisea poolsaarel. Omakorda jaguneb rannamurre lääne-, kesk- ja idarühmaks. Selles murdes esineb kõige rohkem hiliseid soome mõjutusi. Lõuna pool on murdepiir olnud avatud. Selle silmatorkavaim erijoon on õ hääliku puudumine, see on asendatud *a*, *e*, *o* või *u*-ga nagu vepsa, karjala ja soome keeles. Teine tähtsaim tunnus on ühisjoonte rohkus soome ja isuri keelega. (*Ibid.*: 155-157)

Alutaguse murre koosneb kolmest murrakust: Iisaku, Jõhvi ja Lüganuse. Selle murde ala jääb Soome lahe ja Peipsi järve vahele Ida-Virumaale. Kõige vanapärasem on neist murrakuist Lüganuse, Jõhvis on keskmurde mõjutusi ja Iisaku murdepilt on märksa keerulisem, nimelt esineb seal keskmurde, vene vadja, isuri ja idamurde mõjutusi. Alutaguse murre on siirdemurre ida- ja rannamurde vahel. Rannamurdest eristab seda õ hääliku olemasolu ning mõned idamurdelised jooned, näiteks, ainsuse partitiivis esineb *da-*, *dä*-lõpp nii kahesilbilistes lühivärtelistes kui ka pikemates sõnades (*emada*, *nimed*), nimisõnade tüves on *ks* muutunud *ss*-ks (*jänessed* 'jänessed'), see esineb ka kaudses kõneviisis (*laulettasse* 'lauldakse'). (*Ibid.*: 161-163)

2. MURDESÕNADE TUNDMINE TÄNAPÄEVA KOOLIÕPILASTE SEAS

Selle uurimusliku peatüki kirjutamise aluseks on autori koostatud küsimustik (vt lisa 12). Küsitlus viidi läbi 125 Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi 6., 10., 11., ja 12. klassi õpilaste seas 2011/2012 õppeaasta sügisel poolaastal.

Küsitluse eesmärgiks oli välja selgitada, kui hästi tunnevad tänapäeva kooliõpilased murdesõnu ning milline on murdesõnade roll õpilaste igapäevases elus (kui palju ning millise murde sõnadega kokku puututakse). Samuti taheti välja selgitada, millised on üldised teadmised murrete kohta ning kas murrete säilitamine ja rääkimine on õpilaste arvates tänapäeval vajalik.

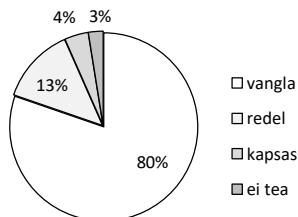
Hüpoteesiks enne küsitluse läbiviimist oli, et õpilased tunnevad tavalisemaid ja lihtsamaid murdesõnu hästi ning neil on küllalt kontakte murdekeele kõnelejatega. Murrete säilitamise koha pealt oletati, et õpilased peavad seda oluliseks.

Küsitlusele vastanud õpilased olid vanuses 11 kuni 19 eluaastat. Vastanute seas oli:

- üks 11-aastane;
- kolm 19-aastast;
- neli 15-aastast;
- kakskümmend kuus 18-aastast;
- kakskümmend seitse 12- ja 16-aastast;
- kolmkümmend seitse 17-aastast õpilast.

Küsitlusele vastanuist 75,2% (94) olid tüdrukud ja 24,8% (31) poisid.

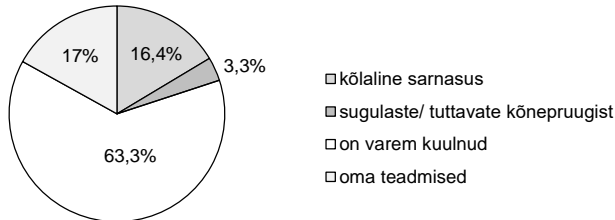
Esimesele küsimusele, mida tähendab murdekeelne sõna *kartsas*, teadis õiget vastust (redel) 17 õpilast, mis on 13,6% küsitlusele vastanute koguarvust (joonis 1). Valdav enamik ehk 100 vastanut (80%) otsustas variandi vangla kasuks, viis (4%) vastanut arvas, et see tähendab kapsast ning kaks (2,4%) ei valinud ühtegi pakutud kolmest vastusevariandist.

Joonis 1. Sõna *kartsas* tähendus

Oma otsuse põhjendamisel jäid õpilased küllaltki napolisõnaliseks ning lakooniliseks. 123-st vastuse valinust 78 õpilast (63,3%) ütles, et on sõna varem selles tähenduses (mille nad valisid) kasutatavat kuulnud kas televisioonis, kõnekeeles või mujal, 21 küsitlusele vastanut (17%) lähtus vastamisel oma eelnevatest teadmistest, 20 õpilast (16,4%) leidis vastuse

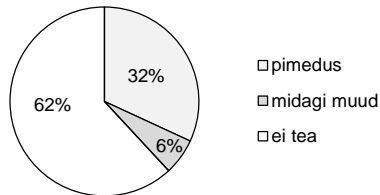
kõlalise sarnasuse abil ning neli inimest (3,3%) teadis seda sõna varasemalt, olles seda kuulnud oma sugulaste/ tuttavate kõnepruugis (joonis 2).

Joonis 2. Põhjendused küsimuse 1 vastustele

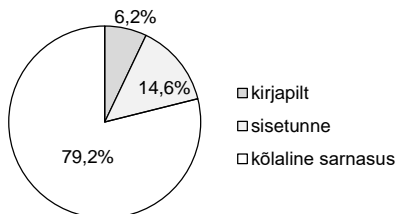
Autori hinnangul tegi valdav osa vastanuid vea, ajades omavahel segamini sõnad *karts* ja *kartsas*. Nimelt kirjakeelne sõna *karts* tõepoolest tähendab kinnipidamisasutust, aga *kartsas* on saarte ja läänemurdeline sõna redeli kohta.

Teiseks küsimuseks oli, mida tähendab Hargla murrakus sõna *pümeihüs* ja õigeks vastuseks oli, et sõna *pümeihüs* tähendab pimedust. Küsimusele teadis vastust 40 inimest (32%), 77 inimest (61,6%) ei teadnud, mida *pümeihüs* tähendada võiks ning kaheksa vastanut (6,4%) pakkus midagi muud (joonis 3). Muude variantide seas pakuti kolmel korral pühadust, kahel pühendust ning ühel korral pühamut, piimapütti ja piisonit.

Joonis 3. Sõna *pümeihüs* tähendus

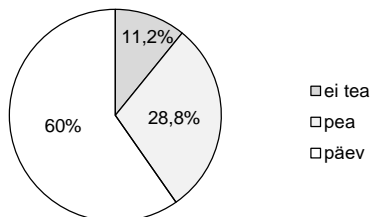
48-st inimesest, kes küsimusele vastasid, 38 (79,2%) langetas otsuse kõlalise sarnasuse põhjal (joonis 4). Nad võrdlesid omavahel murdekeelse ja kirjakeelse sõna hääldamist. Kolmele inimesele (6,2%) oli otsustamisel abiks sõna kirja pilt ning seitse vastanut (14,6%) usaldas oma sisetunnet.

Joonis 4. Põhjendused küsimuse 2 vastustele

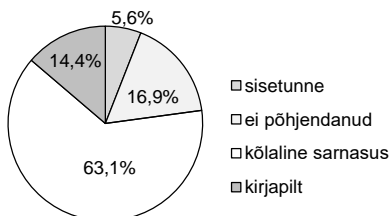
Kolmas küsimus oli, mida tähendavad kihnukeelsed sõnad *päävä* ja *päe*. Tegemist on samatähenduslike sõnadega, mis tähistavad nii päeva kui päikest. Viimast ei pakkunud

vastuseks keegi, kuid 75 vastanut (60%) arvas, et need tähendavad päeva. 36 inimest (28,8%) vastas, et need tähendavad pead ja 14 õpilast (11,2%) ei osanud vastata (joonis 5).

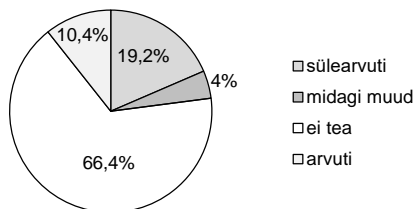
Joonis 5. Sõnade *päeva* ja *päe* tähendus

Põhjendustes korduvad juba eelnevalt mainitud otsustusviisid. 111 inimesest, kes midagi vastas, otsustas 70 (63,1%) kõla alusel, võrreldes sõna *päävä* kõla sõna päev kõlaga (joonis 6). 16 vastanut (14,4%) toetus otsustamisel murdekeelse sõna kirjapildi sarnasusele kirjakeelsega. Oma sisetundele toetus seekord seitse õpilast (5,6%) ning 18 küsimusele vastanut (16,9%) ei soostunud oma vastust põhjendama. Kokkuvõtvalt võib veel lisada, et mitmed inimesed arvasid, et *päävä* ja *päe* tähendavad päeva lihtsalt erinevates käänetes.

Joonis 6. Põhjendused küsimuse 3 vastustele

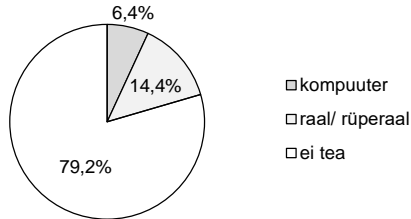
Neljäs küsimus koosnes kahest osast: esiteks, mida tähendab murdekeelne sõna *üsäpuutri* ja teiseks, paluti sellele leida veel murdekeelseid sünonüüme. Sõna *üsäpuutri* on võrukeelne väljend sülearvuti kohta. Alustades küsimuse esimesest pooldest, teadis sellele vastust 24 vastanut (19,2%), 13 inimest (10,4%) arvas, et tegu on lihtsalt arvutiga (joonis 7). Valdav enamik ehk 83 vastanut (66,4%) ei teadnud vastust ning viis õpilast (4%) pakkus midagi muud. Muude arvamuste seas esines pakkumisi nagu näiteks beebi, riisipuder ning õpetaja.

Joonis 7. Sõna *üsäpuutri* tähendus

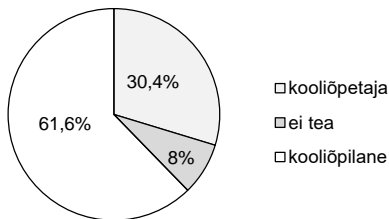
Küsimuse teise osaga olid lood keerulisemad. Pakuti välja mitmeid sünonüüme, mis tähenduselt tõesti on õiged, kuid mitte murdekeelsed väljendid. 99 inimest (79,2%) ei

osanud ühtki sünonüümi välja pakkuda, 18 vastanut (14,4%) pakkus sünonüümiks raali või rüperaali ning kaheksa inimest (6,4%) lihtsalt kompuutrit (joonis 8).

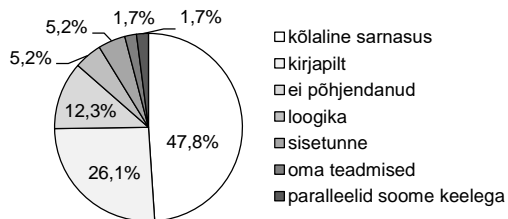
Joonis 8. Sõnale *üsäpuutri* pakutud sünonüümid

Viiendas küsimuses taheti teada võrukeelse sõna *koolioppaja* tähendust ning paluti oma arvamust selgitada. Vastused lahknesid siin kaheks: 77 inimest (61,6%) arvas, et *koolioppaja* on kooliõpilane ja 38 vastanut (30,4%) leidis, et tegu on kooliõpetajaga (joonis 9). Õigus oli seekord vähemusel – *koolioppaja* on võrukeelne sõna kooliõpetaja kohta. Kõigist küsitluses osalenutest 10 õpilast (8%) kirjutas, et nad ei tea sellele küsimusele vastust.

Joonis 9. Sõna *koolioppaja* tähendus

Seekord oli põhjendusi väga erinevaid, alustades loogikast, lõpetades soome keelega paralleelide loomisega. Loogikat ja sisetunnet nimetas 115-st vastanut otsustamise alusena kuus inimest (5,2%), omi teadmisi ja paralleele soome keelega kaks inimest (1,7%). Murdekeelse sõna kirjapildi sarnasust kirjakeelega nimetas 30 vastanut (26,1%) ning kõlaliste sarnasuste põhjal otsustas 55 küsitletut (47,8%). 14 õpilast (12,3%) ei põhjendanud oma valikut (joonis 10).

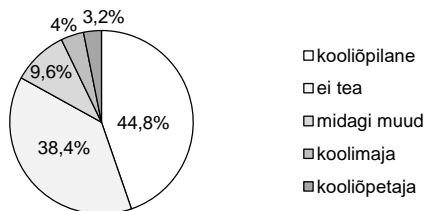

Joonis 10. Põhjendused küsimuse 5 vastustele

Põhjus, miks paljud vastasid, et sõna *koolioppaja* tähendab õpilast, võib autori arvates olla see, et nad löid seose *oppaja* = õppiia ning mugandasid selle siis õpilaseks. Nad oleks

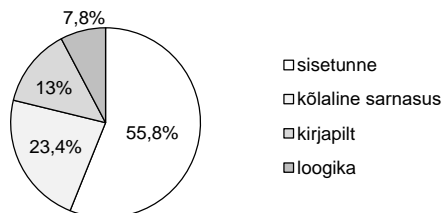
pidanud looma seose *oppaja* = õpetaja ning sel juhul ei ole vaja mingit mugandust teha.

Kuues küsimus oli sarnane viiendale: mida tähendab võrukeelne sõna *koolilinõ*. Erinevus viienda ja kuuenda küsimuse vahel on, et kuuenda vastuseks on kooliõpilane. Seda pakkus vastuseks 56 inimest (44,8%), kooliõpetajat neli (3,2%), koolimaja viis (4%) ning midagi muud 12 vastanut (9,6%). 48 (38,4%) küsitlusele vastanut ei osanud sellele küsimusele vastust pakkuda (joonis 11). Muude vastuste hulgas olid näiteks koolilõuna, koolirõivas, koolikott, koolitõõtaja ja koolitus.

Joonis 11. Sõna *koolilinõ* tähendus

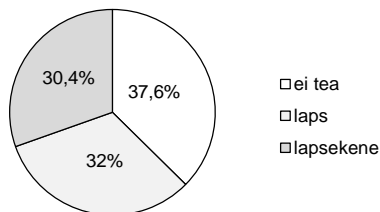
77-st inimesest, kellel oli oma arvamus, 43 (55,8%) lähtus oma sisetundest, 18 (23,4%) lähtus kõlalistest sarnasustest, 10 (13%) sarnasustest murdekeelse ja kirjakeelse sõna kirjapildis ning kuus (7,8%) vastanut otsustas loogika alusel (joonis 12). Valdav enamik vastanutest mainis lisaks ühele eelnimetatud põhjendusele ka oma sisetunnet kui abilist otsuse tegemisel.

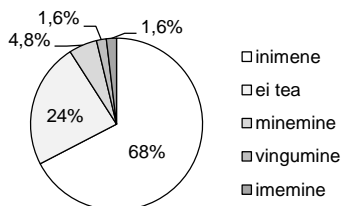
Joonis 12. Põhjendused küsimuse 6 vastustele

Järgmine küsimus oli samuti teatud määral eelmistega seotud, tuli selgitada sõna *latskõnõ* tähendust. Siinkohal ei leidunud küsitlusele vastajate seas ühtki inimest, kes oleks seda võrukeelset sõna tundnud. Võru keeles tähendab *latskõnõ* tüdrukut. 40 inimest (32%) arvasid, et see tähendab last, 38 (30,4%), et tegemist on hellitusnimega lapsekene ning 47 (37,6%) ei osanud midagi pakkuda (joonis 13). Selle küsimuse puhul sai kontrollida reaalseid teadmisi murdekeelest, tuletamisest ja lihtsast loogikast selle küsimuse juures abi ei olnud.

Küsimusele mida tähendab sõna *inemine* vastas enamik küsitletutest õigesti. Tegemist on võrukeelse sõnaga inimese kohta. Õigesti vastas 85 küsitletut (68%), 30 inimest (24%) ei teadnud vastust (joonis 14). Nii inimest kui vingumist pakkus õigeaks vastuseks kaks inimest (1,6%) ning minemist kuus inimest (4,8%).

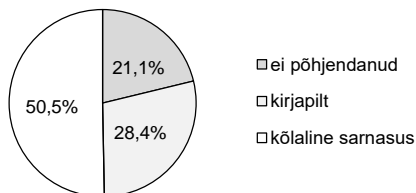

Joonis 13. Sõna *latskõnõ* tähendus

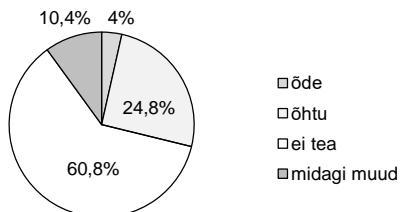
Joonis 14. Sõna *inemine* tähendus

95-st arvamust avaldanud inimesest 48 (50,5%) lähtus vastamisel kõlalistest sarnasustest, 27 (28,4%) sõna kirja pildi sarnasusest kirjakeelega ning 20 küsitletut (21,1%) ei põhjendanud oma vastust (joonis 15).

Joonis 15. Põhjendused küsimuse 8 vastustele

Üheksandaks oli taas küsimus võru keele vallast: mida tähendab sõna *õdak*. Valdav osa küsitluses osalenutest ehk 76 inimest (60,8%) ei teadnud selle tähendust, 13 inimest (10,4%) arvas, et see tähendab õde ning viis vastanut (4%) pakkus midagi muud (joonis 16). Õigesti vastasid 31 õpilast (24,8%), kes arvasid, et *õdaku* kirjakeelne vaste on õhtu.

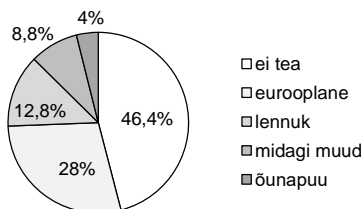
Joonis 16. Sõna *õdak* tähendus

Põhjenduste hulgas oli taas populaarseim sarnane kõla, selle alusel otsustas 49-st vastanust 24 ehk 49%, 18 õpilast (36,7%) ei põhjendanud oma vastust. Oma teadmiste põhjal vastas viis (10,2%) ning kirjalpilti sarnasuse põhjal kaks (4,1%) inimest (joonis 17).

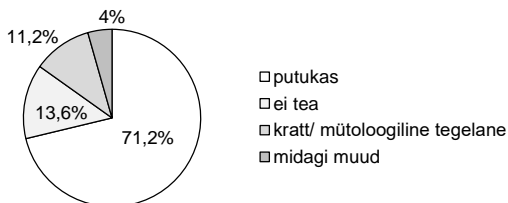
Joonis 17. Põhjendused küsimuse 9 vastustele

Sõna *õuruuplanõ* tähendust teadis 35 vastanut (28%), kes ütlesid, et see tähendab eurooplast (joonis 18). 16 inimest (12,8%) arvasid, et tegu võiks olla lennukiga, luues seoseid eesti ja inglise keele vahel (*aeroplane* = lennuk). Viis vastanut (4%) arvas, et tegu võiks olla õunapuuga, 11 vastanut (8,8%) pakkus välja midagi muud, näiteks õueplaan, europlaan, õunaaed ja plaan. 58 küsitluses osalenut (46,4%) vastas, et nad ei tea selle sõna tähendust.

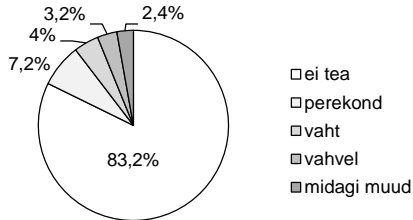
Joonis 18. Sõna *õuruuplanõ* tähendus

Üheteistkümnnes küsimus puudutas võrukeelset väljendit, mida kasutatakse palju rahvakultuuris: mida tähendab sõna *puuk*. Võrukeelsena tähendab puuk kratti, kes on tuntud varavedajast tegelane eesti muistenditest ja rahvajuttudest. 89 vastanut (71,2%) leidis, et tegemist on siiski putukaga (joonis 19). Tõepoolest, kirjakeelsena tähistab puuk putukat, kuid siin küsiti murdekeelse väljendi tähendust. 17 inimest (13,6%) tunnistas, et nad ei tea selle küsimuse vastust ning viis vastanut (4%) pakkus midagi muud: vaim, laeva osa, ahjuluuk. Mütoloogilist tegelast pakkus vastuseks kokku 14 inimest, mis on 11,2% kõigist vastanutest. Need vastajad kirjutasid, et on väljendiga varem kohtunud eesti kirjanduses (muistendid ning „Rehepapp“) ja rahvakultuuris.

Joonis 19. Sõna *puuk* tähendus

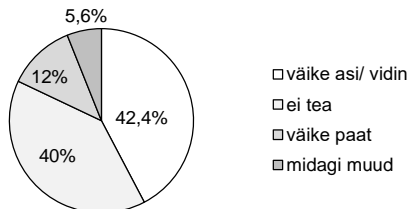
Sõna *vahmil* tähendust teadsid üheksa õpilast (7,2%) 125-st, kes pakkusid vastuseks perekonda (joonis 20). Neli vastanut (3,2%) arvas, et *vahmil* võiks tähendada vahvlit ning viis (4%), et see tähendab vahtu, kolm vastajat (2,4%) arvas midagi muud, näiteks, et see tähendab kahvlit. Suur enamus küsitletustest ehk 104 õpilast (83,2%) kirjutas, et nad ei tea selle sõna tähendust. Oma arvamust avaldanutest 43% selgitasid, et nad löid otsustamiseks seoseid mõne võõrkeelega.

Joonis 20. Sõna *vahmil* tähendus

Keeled, mida enim mainiti, olid inglise ja vene keel. Nimelt sarnanevad ingliskeelne *family* ning venekeelne *фамилия* nii oma kirja- ja pildil kui kõlalt murdekeelse *vahmiliga*. Kirjapildi sarnasust kirjakeelega kasutasid alusena need, kes vastasid, et *vahmil* võiks olla vahvel.

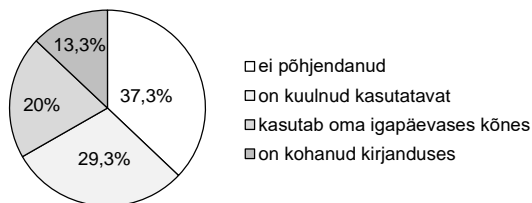
Julla on kihnukeelne sõna väiksemat sorti ühte-kahte inimest kandva sõudepaadi kohta. Seda teadis 12% vastanutest ehk 15 õpilast (joonis 21). 53 küsitletut (42,4%) arvas, et *julla* on mingi väike asi, vidin, seitse inimest (5,6%) pakkus välja muid variante: mänguasi, lõbus, parasiit. 50 õpilast (40%) vastas, et nad ei tea selle kihnukeelse väljendi kirjakeelset vastet.

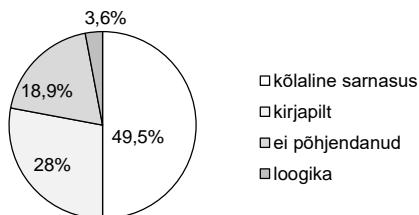
Joonis 21. Sõna *julla* tähendus

75-st vastanust 22 (29,3%) on kuulnud sõna selles tähenduses kasutatavat, 10 (13,3%) on väljendit kohanud raamatutes ja selle tähendus on neile sealt meelde jäänud (joonis 22). 15 küsitletut (20%) kasutab seda ise oma igapäevases kõnes ning 28 õpilast (37,3%) ei selgitanud oma vastuse tagamaid. Autori hinnangul võis siin tekitada segadust kõnekeelne väljend *julla*, mida kasutatakse väikeste esemete kohta ning mis tuleb sõnast jubin. Vastajad võisid omavahel segi ajada kõne- ja murdekeele.

Suurima õigete vastuste protsendiga oli küsimus sõna *kodo* tähenduse kohta, nimelt 111 küsitlusele vastanut (88,8%) teadis sellele õiget vastust – kodu. Ülejäänud 14 (11,2%) kirjutasid, et nad ei tea selle sõna tähendust. Siin kordusid taas peamised põhjendused. 111-st 55 (49,5%) otsustas kõlaliste sarnasuste alusel, 31 (28%) võrdles sõnade kirjapilti, neli (3,6%) põhines oma loogikal ning 21 õpilast (18,9%) ei soostunud oma vastust põhjendama (joonis 23).

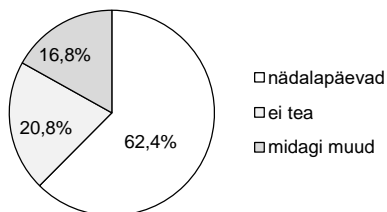

Joonis 22. Põhjendused küsimuse 13 vastustele

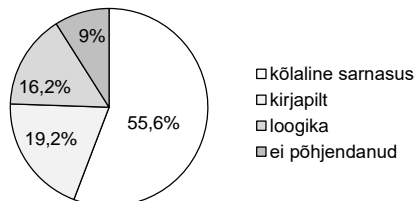
Joonis 23. Põhjendused küsimuse 14 vastustele

Sõnad *teesimba*, *laupa* ja *engamisepäävä* ehk teisipäeva, laupäeva ja pühapäeva tundis ära 78 õpilast (62,4%). 26 (20,8%) küsitletut vastas, et ei tea nende sõnade tähendusi ning 21 (16,8%) pakkus välja mingeid muid variante (joonis 24). Näiteks: teekond, laup, tähtpäev jms.

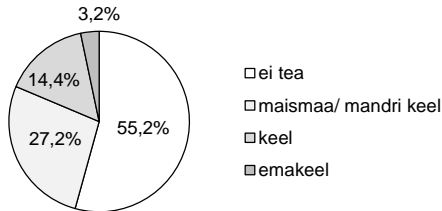
Joonis 24. Sõnade *teesimba*, *laupa* ja *engamisepäävä* tähendus

99-st arvamust avaldanust 55 (55,6%) vastas sõnade sarnase kõla põhjal, 19 (19,2%) tõmbas paralleele kirjakeelsete sõnade kirjapiltidega, 16 (16,2%) lähtus oma enda loogilisest mõtlemisest ning üheksa (9%) ei selgitanud oma vastuse tausta (joonis 25). Paljud löid seose kirjakeelega sõna *engamisepäävä* abil, leides, et see tähendab hingamispäeva ehk pühapäeva ja tuletasid loogika abil ka teiste nädalapäevade nimed.

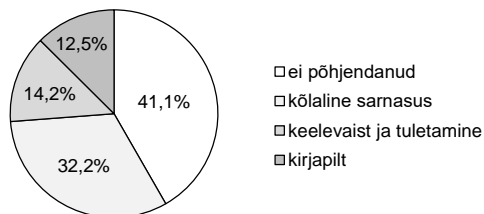
Joonis 25. Põhjendused küsimuse 15 vastustele

Kihnukeelse sõnapaari *maesõma kiel* äratundmine valmistas raskusi 69 vastanule (55,2%), kes tunnistasid, et ei tea tähendust (joonis 26). Õigesti vastas 34 õpilast (27,2%), kes teadsid, et see tähendab maismaa ehk mandri keelt. Kihnu seisukohast vaadatuna on tegemist keelega, mida meie mandril räägime ning mis nende keelest erineb. 18 küsitletut (14,4%) teadis, et tegu on mingi keelega, kuid ei osanud täpsustada ja neli vastanut (3,2%) ütles, et *maesõma kiel* on emakeel.

Joonis 26. Sõnapaari *maesõma kiel* tähendus

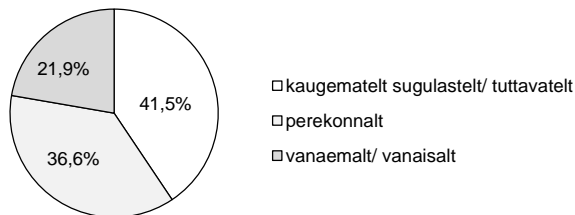
Kokku avaldas selle küsimuse juures arvamust 56 inimest. Neist 23 ehk 41,1% ei põhjendanud oma arvamuse tagamaid, kõlalise sarnasuse abil otsustas 32,2% vastanutest ehk 18 õpilast (joonis 27). Kirjapilt oli seekord abiks seitsmele noorele (12,5%) ning kaheksa vastanut (14,2%) kasutasid oma keelevaistu ja tuletasid murdekeelsest *maesõmast* maismaa, muutsid selle mandriks ning lisasid sõna keel. Sarnast mõttekäiku kasutasid ka vastamisel kirjapilti kasutanud noored, lihtsalt nad ei rõhutanud loogilise tuletuse rolli oma mõttekäigus.

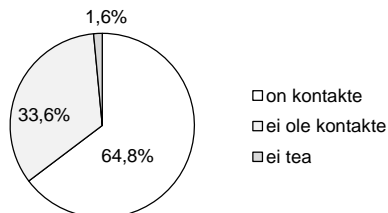
Joonis 27. Põhjendused küsimuse 16 vastustele

Murdekeelseid väljendeid kasutab oma igapäevases kõnes 41 õpilast (32,8%), 84 (67,2%) neid teadlikult ei kasuta. Tihedamini mainiti sõnu, nagu näiteks, *mo, päävä, ubin, tengelpung, kodo ja üsäpuutri*. 17 juhul (41,5%) pärinesid murdekeelsed väljendid noorte sõnavaras murdealadel elavatelt sugulastelt või tuttavatelt (joonis 28). 15 inimest (36,6%) ütles, et on murdekeelseid sõnu üle võtnud oma perekonnalt või lähedastelt sõpradelt ning üheksa (21,9%) mainis eraldi ära oma vanaema-vanaisa.

81 küsitlusele vastanud õpilasel on kontakte murdekeele kõnelejatega, 34,5% on neid rohkem kui üks (joonis 29). 42-l vastajal kontaktid murdekeelte kõnelejatega puuduvad ning kaks inimest pole kindlad, kas nad käivad mõne murde kõnelejaga läbi või mitte.

Joonis 28. Põhjendused küsimuse 17 vastustele

Joonis 29. Õpilaste murdekeelsete kontaktide olemasolu

Murdekeelsete kontaktide hulgas mainiti 43 juhul ära Võru murrak, 34 korda esines Kihnu murrak, 17 inimesel oli kontakte saarte murde kõnelejadega, neljal juhul mainiti nii Tartu kui Muhu murrakut (tabel 1). Mulgi murdega on kontakte kolmel inimesel, ühe korra nimetati ka Viru, Ruhnu, Setu ja Lääne-Eesti murrakuid.

Tabel 1. Õpilaste murdekeelsed kontaktid

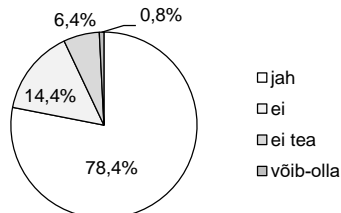
VASTANUTE ARV	VASTUS
43	Võru murre
34	Kihnu murrak
17	saarte murre
4	Tartu murrak
4	Muhu murrak
3	Mulgi murre
1	Ruhnu murrak
1	Viru murrak
1	Setu murrak
1	Lääne-Eesti murrakud

Küsimustiku eelviimasel küsimusel paluti kõigil nimetada nii palju eesti keele murdeid, kui nad teavad. Kõige rohkem ehk 115 korral nimetati Võru murrakut, teine oli 103 mainimisega Kihnu murrak ning kolmas 70 korraga saarte murre (tabel 2). 40 inimest teadis Setu murret, 19 Hargla murrakut, 16 inimest mainis eraldi ära Hiiu murraku, 13 teadis Mulgi murrakut, 11 nimetas üldisemalt Lääne-Eesti murdeid, 10 samamoodi põhjaeesti murdeid ning kaheksa lõunaeesti murdeid. Seitsmel juhul mainiti nii Tartu kui Muhu murrakut ja kahel korral Saarde, Harju, Ruhnu ning rannamurrakut. Kokku oli vastuseid 427, mis statistiliselt teeb 3,4 murret inimese kohta.

Tabel 2. Õpilastele tuntud murrakud

VASTANUTE ARV	VASTUS
115	Võru murre
103	Kihnu murrak
70	saarte murre
40	Setu murrak
19	Hargla murrak
16	Hiiu murrak
13	Mulgi murre
11	Lääne-Eesti murded
10	põhjaeesti murded
8	lõunaeesti murded
7	Tartu murrak
7	Muhu murrak
2	Saarde murrak
2	Harju murrak
2	Ruhnu murrak
2	rannamurrak

Viimaseks küsiti, mida arvavad noored murrete säilitamisest – kas see on tänapäeval vajalik või mitte. Valdav enamik – 98 õpilast (78,4%) – vastas jaatavalt, kuid leidus ka neid, kelle arvates murrete säilitamine pole tänapäeval vajalik. Selliseid inimesi oli 18 (14,4%), kaheksa vastanut (6,4%) ei teadnud, kas see on vajalik ning üks inimene (0,8%) vastas võib-olla (joonis 30).

Joonis 30. Murrete säilitamise vajalikkus

Inimesed, kes vastasid eitavalt, põhjendasid oma vastust sellega, et väga vähesed saavad tänapäeval murdekeelest aru ja selle säilitamisel pole pikemas perspektiivis mõtet. Jaatavalt vastanute põhjendused olid erinevad. Kõige enam tähtsustati murdeid eesti keele mitmekesisuse säilitamise koha pealt. Lisaks sellele peeti oluliseks murdeid kui eesti kultuuri ja ajaloo osa, tähtsustati traditsiooni hoidmist. Mitmed inimesed leidsid, et murrete säilitamine on eriti tähtis, arvestades seda, kui väike on Eesti riik ja rahvaarv. Üksikud vastanud pidasid murdeid oluliseks ka keele uurimise koha pealt.

KOKKUVÕTE

Olles uurinud eesti keele ja murrete kujunemist ning nende tunnuseid ja sarnasusi-erinevusi, saab uurimistöö mitmeti kokku võtta. Üheks hüpoteesiks enne kirjutama hakkamist oli, et erinevused eri murrete vahel on väikesed. Uurimise tulemusena selgus, et autori eeldus oli väär. Arvestades eesti keeleala väiksust, on siinsete murrete vahelised erinevused üsna tuntavad ning nii võib kihhnelasel olla raskusi võrukesest aru saamisega ja saarlasel Peipsi-äärse elaniku mõistmisega. Erinevused põhjaeesti ja lõunaeesti murderühma vahel on lausa nii suured, et neist oleks võinud kujuneda eri keeled.

Teiseks arvas töö autor, et enamik murdeid on kirjakeelele väga sarnased, sellest kaugele jäävad vaid üksikud. Taas kord osutus hüpotees valeks. Enamik murdeid erineb kirjakeelest tuntaval määral, sellega väga sarnane on vaid põhjaeesti murderühma kuuluv keskmurre, mis oli kirjakeele kujunemise aluseks.

Praktilises osas oli hüpoteesiks, et õpilased tunnevad lihtsaid ja igapäevaseid murdekeelseid sõnu hästi. Ka see hüpotees osutus valeks. Kuue küsimuse juures tunnistas vähemalt 50% vastanuist, et ei tea vastust, nelja küsimuse juures oli see näitaja kõrgem kui 30%. Seega poolte küsimuste juures oli vastata mitteoskavate inimeste protsent väga kõrge. Õigesti vastanute protsent ületas 70 piiri vaid kahel korral, kokku neljal korral oli see kõrgem kui 50. Kõige paremini tunti võru- ja kihhnukeelseid sõnu, tundmatuks jäid mitmete väiksemate murrakute sõnad (nt Hargla murrak).

Teine hüpotees selles vallas oli, et õpilastel on piisavalt kontakte murdekeele kõnelejatega. Autori hinnangul osutus see hüpotees tõeseks. Tõsi, tulemus polnud 100%-line, kuid 34,5% neist, kellel on murdekeelseid kontakte, on neid rohkem kui üks.

Kolmas ja viimane hüpotees oli, et noored peavad murdekeele säilitamist ja kaitsmist oluliseks. Seegi hüpotees osutus tõeseks. Pea 80% vastanuist kinnitas, et murdekeele kaitsmine ja püsimine on nende arvates oluline.

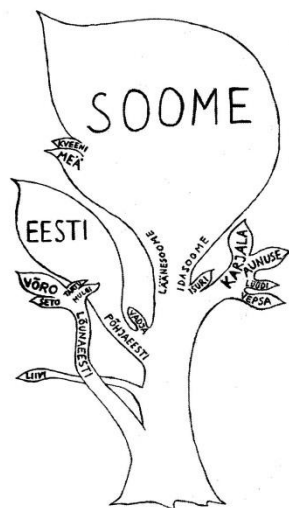
Tööd saaks edasi arendada mitmeti. Esiteks saaks veel sügavamalt uurida murrete päritolu ja ajalugu ning nende keelelisi eritunnuseid. Teiseks saaks tegeleda praktilise poolega, mis autori arvates on tänapäeval vajalikum, kui soovitakse säilitada keelelisi eripärasid. Kui küsitledes selgub, et ka teiste koolide õpilaste (eeskätt gümnasistide) seas on huvi murdekeele ja selle säilitamise vastu kõrge, võiks kaaluda murdekeelt tutvustava kursuse lisamist gümnaasiumite valikainete hulka. Nõnda ei oleks see päris kohustuslik, kuid kõigil huvilistel oleks võimalik murretega lähemalt tutvuda. Kolmandaks võiks kogutud info põhjal koostada eesti keele ja murrete ajalugu ning n-õ murrete raudvara sisaldava raamatukese, mis oleks õpilastele huvitavalt ja lihtsasti mõistetavalt kirjutatud.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Allkeelte...** = *Allkeelte seisundiuring Saaremaal*. 2011.
<http://www.wi.ee/index.php/projektid/sotsioloogilised-uuringud/saaremaa-uuring> (30. oktoober 2011)
- Eesti...** = *Eesti keel*. 2011. http://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_keel#Murded, (23. september 2011)
- Eichenbaum et al.** = **Eichenbaum, K.; Koreinik, K.** 2008. Kuis eläs mulgi, saarõ ja võro kiil? Kohakeelte seisundiuring Mulgimaal, Saaremaal ja Võrumaal. Võro 2008: Võro Instituudi toimõndusõq.
- EM** = *Eesti murded / Estonian Dialects*. 2011. <http://www.eki.ee/murded/>, (29.september 2011)
- EMJK** = *Eesti murded ja kohanimed*. 2002. Koost Pajusalu, K.; Hennoste, T.; Niit, E.; Päll, P.; Viikberg, J. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EREA** = *Eesti rahva emilisest ajaloost*. 1956. Toim Moora, H. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Häälikud...** = *Häälikud*. 2011. <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=5>, (2. oktoober 2011)
- Idamurre...** = *Idamurre*. 2011. <http://et.wikipedia.7val.com/wiki/Idamurre>, (6. november 2011)
- ISJSVK** = *Idamurde sõnavara ja suhted vadja keelega*. 2010.
<http://sites.google.com/site/kodavere/jamuud>, (6. november 2011)
- IT** = *Idamurde tekstid*. Eesti murded IV. 1996. Koost Univere, A. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- Iva, S.** 2008. *Lõunaeesti ja võru keel: mõisted ja keelepüü*. – Oma Keel, nr 2 sügis 2008, lk 5-12.
- Kask, A.** 1962. Valimik eesti murdenäiteid. Tartu 1962: Tartu Riiklik Ülikool.
- Keem, H.** 1997. Võru keel. Tallinn 1997: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, Võru Instituut.
- Kirjakeel...** = *Kirjakeel ja murded*. 2011. <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=1&p1=2>, (27.oktoober 2011)
- KM** = *Keskmurde tekstid*. Eesti murded II. 1965. Koost Must, M. Tallinn.
- MKJM** = *Mulgi keelen ja meelen*. 2004. Toim Vääri, E. Viljandi-Tartu-Tallinn-Pärnu: Mulkide Selts.
- Mulgi...** = *Mulgi keel*. 2009. http://et.wikipedia.org/wiki/Mulgi_keel, (25. september 2011)
- Mulgimaa...** = *Mulgimaa*. 2011. <http://www.puhkaestis.ee/et/sihtkohad/-kultuurivaartused/mulgimaa>, (30. september 2011)
- Murdetekste...** = *Murdetekste*. 2011.
<http://www.miksike.ee/documents/main/lisa/3klass/4rahva/murdetek.htm>, (27. oktoober 2011)
- Must, M.** 2002. *Armas eesti emakeel*. – Oma Keel, nr 2 sügis 2002, lk 5-10
- Tartu...** = *Tartu keel*. 2010. http://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_keel, (5. november 2011)
- TMT** = *Tartu murde tekstid*. Eesti murded III. 1970. Koost Keem, H. Tallinn: kirjastus „Valgus“.
- VK** = *Võru keel*. 2011.
http://www.rahvakultuur.ee/vkpnimistu/index.php?page=Public.Knowledge&area_id=142&id=69&PHPSID=15cjbv47obduv870ph00stkhk20&PHPSESSID=15cjbv47obduv870ph00stkhk20, (28. oktoober 2011)
- Võru...** = *Võru keel*. 2011. http://et.wikipedia.org/wiki/V%C3%B5ru_keel, (3. oktoober 2011)
- Võrumaa...** = *Võrumaa laulud*. 2011. <http://www.folklore.ee/Kannel/index2.html>, (27. oktoober 2011)

LISAD

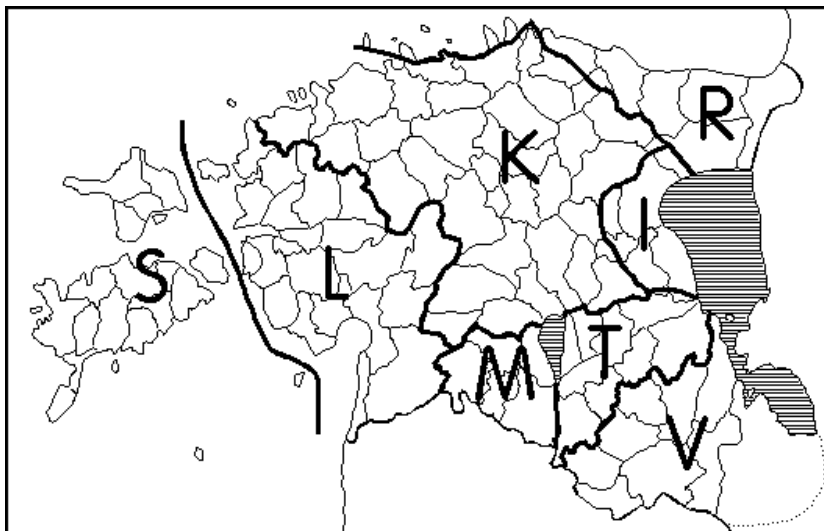
Lisa 1. Läänemeresoome keelepuu

Läänemeresoome keelepuu.
Puu harud on peamised vanad hõimukeeled: lõunaeesti, põhjaeesti, läänesoome ja idasoome. Lehed on 12 tänapäeva läänemeresoome keelt: (1) eesti, (2) vadja, (3) soome, (4) meä, (5) kveeni, (6) isuri, (7) karjala, (8) aunuse, (9) lüüdi, (10) vepsa, (11) liivi ja (12) võru koos setu ning üleminekumurrete tartu ja mulgiga. Lehtede suurus peegeldab ligikaudselt keelte kõnelejate arvu.

Allikas: Iva 2008: 11

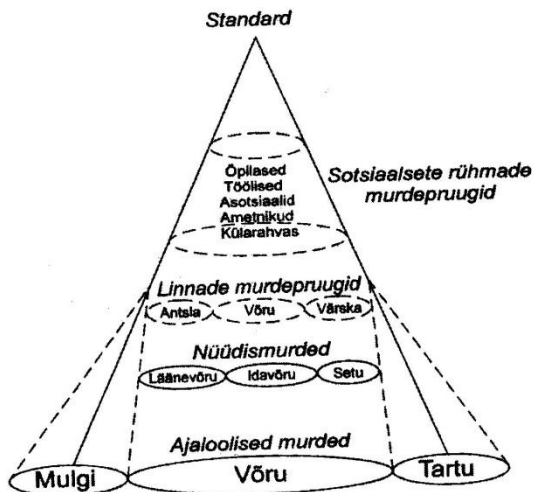
Lisa 2. Eesti murdekaardid

Kaart 1. Eesti murrete levikukaart (EM... 2011).

kas om valmis vas'kajuuk',
avvutõdu lehmä-aina?
Kui ei olõ valmis vas'kajuuk',
avvutõdu lehmä-aina',
ma aja kar'a kavvõmballõ,
ligi liina lepistikku,
taga Tartu tammistikku,
kos ei kuulõ kikka hellü,
tõistõ tarõ tõlva hellü.“
(Võrumaa... 2011)

Lisa 6. Võru keele tasandid

Allikas: Iva 2008: 7

Lisa 7. Tartu murde tekstinäide

Lapsepõlv (katkend)

„Mina ollin kattessa astane, ku minu panti vira manu karja. Mina tullin kodu, ütlin emäle et: „Paij emä, mia ei julge säl olla, sur mets om!“ Emä aind mulle par kahvi vitsaga, ja vizas minu vällä et: „Mine tagazi!“ Aga mina s julge enämb edagu minnä, edin kolgitseväle makkale, pannin oma reiva mütsäkku pä alla. Enne kui päiv tessi, ollin mia kottust kadunu. Es näittä mina emäle nägu, ess ezäle kah. Es tohi näedättä enämb, os jälle kahvi sanu.“ (TMT 1970: 99)

Lisa 8. Idamurde tekstinäide

Lausa nähtud näkineiu (katkend)

„Ühel ilusall Jua'nipääva hommogoll päävikese töösse issimä meie õõtsilapsed Kuningvere järve õtsal kingul ühe suure kivi ümber ja kõnelimä õõsiss (üüsiss) Juänitule põletamises, kosa mittmad naljad ärä saed tehä ja ilud ära saed nähä. Viimäte aga võtt soe pääväterakese=paesse ja üüsine väsimus kõiike üle võemuss ja tegi hallil Unevanamehel ameti kergess. Minul aga ükski ei tullud unnd. Tõusain sellepäräss

üles ja rönisin kõrrgema järve kallda õttsa, Jua' nihommogo ilu nägema. Paks kasse õli mual ja säräs hõbehelmil kõege põõsasse lehil ja roholadvul; udu=pilved tõuusid müüril järvesse üles; vassa päevä mäekallase kõhal seisi ilus uduvikerkaar nagu rõngas; taga järve kuuseladval kukk kõgo; sisask laksutas külä=all tuamikell; kalad lupsutid järvel; partsid aeelid krääksul müüda pilliroogu ja luha ja pidid õma perekonnegä Ja 'unipäävä ja 'ssti.“ (Kask 1962: 103)

Lisa 9. Keskmurde tekstinäide

Juhtum toomapäeva õhtul

„Müno vend ja üks teine, ne olid õeste vennaste lapsed olid, läksid üks tõmabä õhtu jälle kogoni sit nõva rehepappi jurest villa ostma. Eks vanal aeal enne olid ju mõisa rehepappid. San nemad sõnna jälle nõva mä peal, üks seisn kõveras te kõrvas, kerves võ al. Nemad läin möda ennigu akkan nende järel josma. Kül nemad olid sõitn, aga maha ei jän. Sis olid nad kuni üks trum oli tuln, sis olid nad lasn obone käija. Mette kuskil änam. No enne vanad inimesed peasid ikka väga kalliks tomabä õhtu.“ (KM 1965: 35)

Lisa 10. Läänemurde tekstinäide

Emis ja hunt

„*Emis tõngun põrsastega põllal ja hunt tuln sinna, than ühte põrsast omale saada. Emis vastu: laula, siis saad! ja ise hakkab koju poole põntsima. Hunt laulma: „Siga singu, ända tüüri, nisa nilpi, kõrva lonti – anna vahesti! Emis: ei, laula veel! Hunt uueste. Siga singu, ända tüüri, nisa nilpi, kõrva lonti – noh, kas saab? Emis lasn va halli aga kuni õue väravani laulda, siis lipsan õue ja hunt jään põrsast ilma.“* (Murdetekste... 2011)

Lisa 11. Kirderanniku murde tekstinäide

Naised niidavad lambapäid

„Lussmanni Madis rääkis, et neil oli alati üösel käidud laudas lambai niitamas ja niidetud lammastel paljaks ikka posed ja kael. Ega sie ikka ää asi ole ja siin pole keik korras. Madis taht passida, kes nie siis tema lambai käivad niitamas, läinud laudalakka otsale, pugunud pürguse korvi alla ja jäänud vaanima, kes tuleb lambai niitama. Siis nähend ta: kaks naist tulled lauta, rätikud ümber pää ja lambarauas käes. Toine naine ütlnud: „Kas vottame selle esteki, kes korvi all on?“ Vanamies saanud irmuga lakka otsast maha ja tuba. Aga naised kadunud sest saadik ärä ega pole enam lambai niitama tulled.“ (Kask 1962: 6)

Lisa 12. Küsitlus

Tere! Olen Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi secunda klassi õpilane Nele Küüts ja teen oma aastatöö teemal „Eesti mured ja murdesõnade tundmine tänapäeva kooliõpilaste hulgas“. Oleksin väga tänulik, kui vastaksite mõnedele mu küsimustele. Selle küsitluse eesmärgiks on uurida, kui palju teavad tänapäeva kooliõpilased murdekeelest, kuidas mõjutab nende teadmisi isiklik taust ning mille alusel nad sõnade tähendust määravad. Küsitlus on anonüümne ning vastuseid kasutan ainult oma aastatöö koostamiseks.

Vanus:

Sugu: M / N

1. Mida tähendab murdekeelne sõna *kartsas*?

- a) redel
- b) vangla
- c) kapsas

Mille alusel otsustasite (kõlaline sarnasus vms)?

2. Mida tähendab teie arvates Hargla murdes sõna *pümehis*? Miks nii arvate?
3. Mida tähendavad teie arvates kihnukeelsed sõnad *päe* ja *päävä*? Mille alusel otsustasite?
4. Mida tähendab võrokeelne sõna *üsäpuutri*? Oskate te nimetada sellele murdekeelseid sünonüüme?
5. Mida tähendab võrokeelne sõna *koolioppaja*? Mille põhjal otsustasite?
6. Mida tähendab sõna *koolilinõ*? Põhjenda.
7. Selgitage sõna *latskõnõ* tähendust.
8. Mis on sõna *inemine* kirjakeelne vaste? Mille põhjal otsustasite?
9. Mida tähendab teie arvates võrokeelne sõna *õdak*? Miks nii arvate?
10. Selgitage sõna *õuruuplanõ* tähendust.
11. Kes või mis on *puuk*? Põhjenda.
12. Kes või mis on *vahmil*? Miks nii arvate?
13. Mida tähistab kihnukeelne sõna *julla*? Miks nii arvate?
14. Mis võiks olla kirjakeelne vaste sõnale *kodo*? Selgitage.
15. Mida tähistavad kihnukeelsed mõisted *teesimba*, *laupa* ja *engamisepäävä*? Mille põhjal tegite järeldused?
16. Mida võiks tähistada kihnukeelne sõnapaar *maesõma kiel*? Mille põhjal otsustasite?
17. Kas kasutate oma igapäevases kõnes mingeid murdekeelseid (mitte kirjakeelseid) sõnu? Milliseid? Kuidas need teie sõnavarasse sattusid?
18. Kas teil on kokkupuuteid murdekeelt kõnelevate inimestega? Millise murde kõnelejatega?
19. Milliseid eesti murdeid oskate nimetada?
20. Kas arvate, et murdekeelte säilitamine on tänapäeval vajalik? Miks?

Tänan vastamast!

**EESTI PENSIONISÜSTEEM JA TEISE
SAMBA PENSIONIFONDIDE VÕRDLUS**

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

12. klass

GETTER PABERITS

Juhendaja Heidi Taal

2011

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigis on 1983. aastal ja hiljem sündinud isikutele kohustuslik liituda pensionisüsteemi teise sambaga ja soovi korral on võimalik liituda ka kolmanda sambaga. Seejuures tuleb valida enda jaoks sobivaim pensionifond.

Autori hinnangul on küllaltki raske leida Eestis pakutavate pensionifondide kohta objektiivset materjali, mis oleks samaaegselt nii sisukas kui ka kompakne. See ongi üks põhjus, miks valmis käesolev uurimistöö. Teema on praegusel hetkel, aga ka tulevikus, väga aktuaalne ning enne pensionifondi valimist oleks kindlasti kasulik käesolevat uurimistööd lugeda. Uurimistöö on uudne, kuna sisaldab põhjalikku teise samba pensionifondide võrdlust.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on ühelt poolt anda ülevaade Eesti pensionisüsteemist ja pensionifondide töötamise põhimõtetest. Lisaks võrreldakse omavahel Eestis pakutavaid teise samba pensionifonde ning püütakse välja selgitada, millest oleks fondivalikul mõistlik lähtuda.

Tekst on jagatud viieks peatükiks. Esimene peatükk annab ülevaate kolmesambalisest süsteemist, mis praegu Eestis kehtib. Teises peatükis on välja toodud praeguse süsteemi kujunemine ning selle senine toimimine. Kolmas peatükk tutvustab pensionifondide tööd. Neljandas peatükis on välja toodud Eestis pakutavate teise samba pensionifondide põhjalik analüüs. Seejuures võrdleb autor nii strateegiat, tootlust kui ka valitsemistasusid. Viies peatükk sisaldab autoripoolseid järeldusi, mis tekkisid Eesti pensionisüsteemi uurides ja teise samba pensionifonde võrreldes.

Uurimistöö tegemisel olid põhiallikateks Pensionikeskuse internetileheküljel avaldatud statistika ja pensionifondide prospektid. Teoreetilist materjali leidsu piisavalt, kuid kohati oli see liiga pinnapealne. See oli ka üks põhjus, miks autor otsustas Swedbanki fondijuhi töövarjuks minna. See tundus olevat sobivaim variant, kuidas uurida täpsemalt pensionifondide töö ja nendega seotud isikute kohta.

1. KOLMESAMBALINE PENSIONISÜSTEEM

Käesolev peatükk sisaldab ülevaadet Eestis kehtivast kolmesambalisest pensionisüsteemist. Kuigi antud uurimistöö keskendub pigem teise samba pensionifondidele, on selles peatükis kirjeldatud kõigi kolme samba tööpõhimõtteid, et anda terviklik ülevaade Eesti pensionisüsteemist.

Eestis kehtib kolmesambaline pensionisüsteem. See loodi vajadusest kaasata inimesed pensionikogumisse, kuna riigil jääb tulevikus pensioni maksmise vahendeid vähemaks. (ERGO... 2009: 9) Selle põhjuseks on ühiskonna pidev areng. Esiteks on tegemist rahvastiku vananemisega, mis on tingitud pikenevast elueast ja vähesest sündimusest. Teiseks kasvab pidevalt ka elatustase. Seega eluea pikendamise tõttu on isiku pensioniloleku aeg pikem, elatustaseme tõus aga kõrgendab ootusi pensioniea elukvaliteedi suhtes. Kuna töötava elanikkonna osakaal rahvastikus kahaneb, on riigil tulevikus aina vähem vahendeid pensionide maksmiseks. Seetõttu ongi loodud kolmesambaline süsteem, mille puhul inimene kogub kohustuslikus korras raha oma pensionifondi ning riik toetab teda omaltpoolt. (*Ibid.*: 6) Järgnevates alapeatükkides on tutvustatud kõiki kolme sammast eraldi.

1.1. Esimene samm

Esimese samba puhul on tegemist riikliku pensionikindlustusega, mille eesmärgiks on tagada kõigile pensionisaajatele pensioni baasosa (Naaber 2011). Riikliku vanaduspensioniga kindlustatakse inimene, kes vastavalt sotsiaalmaksuseadusele on maksnud või kelle eest on kohustus maksta sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa (Töö... 2010). Tööandjad maksavad 33% töötaja palgast sotsiaalmaksuks, millest 13% läheb haigekassale ja 20% praeguste pensionäride pensionideks (Riiklik... 2010).

Riiklik vanaduspension koosneb kolmest osast (Vanaduspension 2010):

- 1) Põhi- ehk baasosa – Selle suurus on alates 2011. aasta 1. jaanuaris 114,6575 eurot.
- 2) Staažiosak – Selle suurus sõltub sellest, kui palju on pensionisaajal pensioniõiguslikku staaži ehk tööaastaid ja töötamisega võrdsustatud aastaid (näiteks laste kasvatamine, ajateenistus jms). Need aastad lähevad arvesse kuni 1998. aasta 31. detsembrini. Ühe staažiaasta rahaliseks väärtuseks kuupensionis on 4,343 eurot.
- 3) Kindlustusosak – Selle suurus sõltub sellest, kui palju on pensionisaaja palgast alates 1999. aasta 1. jaanuarist makstud sotsiaalmaksu. Kindlustusosaku suuruse arvutamise aluseks on pensionikindlustuse aastakoefitsientide summa. Aastakoefitsient näitab inimese töötasult kalendriaasta jooksul tasutud sotsiaalmaksu suhet riigi keskmiselt töötasult tasutud sotsiaalmaksuga. Kui sotsiaalmaksu tasutakse keskmiselt töötasult, on aastakoefitsiendiks 1,0 ja selle rahaliseks väärtuseks kuupensionis on 4,343 eurot.

1.2. Teine sammas

Teine sammas on teisisõnu kohustuslik kogumispension. See on peamine tugi riiklikule pensionile, mille eesmärk on leevendada demograafilistest muutustest tulenevaid probleeme ning pakkuda pensionieas täiendavat sissetulekut. (Kogumispension 2010)

Teise sambaga liitumine on kohustuslik alates 1983. aastast sündinud inimestele. Vabatahtlikult oli võimalik liituda ka varem sündinud isikutel kuni 2010. aasta 31. oktoobrini. Alates 2010. aasta 1. novembrist saavad liitumisavaldusi esitada vaid inimesed, kes on sündinud 1983. aastal või pärast seda. Makse tasumise õigus ja kohustus tekib kohustatud isiku 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril. (*Ibid.*)

Pärast teise sambaga liitumist ei saa enam sellest pensionisambast loobuda (Liitumine 2011). Küll aga saab vahetada konkreetset pensionifondi, kuhu oma raha paigutatakse (Pensionifondi... 2011). Alates 2011. aasta 1. augustist on investoril võimalik talle kuuluvaid pensionifondi osakuid vahetada teise pensionifondi osakute vastu kolm korda aastas. Tulevaste sissemaksete suunamise uude pensionifondi võib investor otsustada igal ajal. (Kohustuslike... 2011)

Pensionisüsteemi teine sammas põhineb eelfinantseerimisel. Töötav inimene kogub enda pensioni ise, makstes oma brutopalgast 2% pensionifondi. Riik lisab sellele töötaja palgalt arvestatava sotsiaalmaksu arvelt omakorda 4%. (Kogumispension 2011) Aastatel 2009-2010 toimus maksete tegemine tavapärasest erinevalt. Sellest annab ülevaate järgnev alapeatükk.

1.2.1. Sissemaksete ajutised muudatused

1. juunist 2009 kuni 31. detsembrini 2010 peatati raske majandusliku olukorra tõttu riigipoolsed teise samba sissemaksed. Soovijail oli avalduse alusel võimalik alates 2010. aastast jätkata omapoolsete sissemaksete tegemist. See tähendab, et maksmine toimus edaspidi nii, et konkreetse isiku brutopalgast läks endiselt 2% pensionifondi, kuid riik omalt poolt 4% enam ei lisanud. Erandina säilis 1954. aastal ja varem sündinutele võimalus jätkata 2010. aastast sissemaksete tegemist senise 2% + 4% süsteemi järgi (tabel 1). Selleks tuli samuti avaldus esitada. (Sissemaksete... 2011) Tabelis 1 on kokkuvõtvalt välja toodud teise samba sissemaksete toimumine aastatel 2010-2017.

Tabel 1. Teise samba sissemaksed aastatel 2010-2017

Aasta	Sündinud 1942-1954		Sündinud 1955-...	
	Jätkan makseid	Ei jätka makseid	Jätkan makseid	Ei jätka makseid
2010	2+4	0	2+0	0
2011	2+4	1+2	2+2	1+2
2012-2013	2+4	2+4	2+4	2+4
2014-2017	2+4	2+4	2+6	2+4
2014-2017 (soovi korral)	-	3+6	3+6	3+6

Allikas: Sissemaksete... 2011.

2011. aastast jätkuvad automaatselt maksed poolles mahus ehk isik maksab 1% ja riik lisab omalt poolt 2%. 2012. aastal taastub esialgne 2% + 4% süsteem. Nendele teise sambaga liitujatele, kes jätkasid 2010. aastal vabatahtlikult sissemaksete tegemist, kehtib 2011. aastal 2% + 2% süsteem ning aastateks 2014-2017 kehtestatakse vabatahtlikele jätkajatele kompensatsioonisüsteem, mille alusel isik ise maksab 2% ja riik 6%. (*Ibid.*)

Isikutel, kes 2010. aastal vabatahtlikke sissemakseid ei jätkanud, on samuti võimalus avalduse alusel teha 2014.-2017. aastal sissemakseid 3% + 6% süsteemi kohaselt. Neile, kes avaldust esitanud ei ole, jätkub vaikimisi tavapärase 2% + 4% maksekord. (Sissemaksete... 2011)

1.3. Kolmas samm

Kolmanda samba puhul on tegemist täiendava kogumispensioniga (Täiendav... 2010). See on vabatahtlik era-lisapension, mis võimaldab täiendavalt säästa, et hoida väljakujunenud elustandardit ka vanaduspõlves (Pension 2010). Sellega liitunu saab ise määrata ja hiljem muuta sissemaksete suurust. Kolmas samm annab 21% tulumaksusoodustust aasta jooksul tehtud sissemaksetelt, mis ei ületa 15% isiku brutosissetulekust. On võimalik võtta ka maksepuhkus. Kolmanda samba puhul on riskitase kõrgem, kuid samas on võimalik ka pikaajaliselt rohkem teenida. (Täiendav... 2010)

Kolmandat sammast on võimalik koguda kindla intressiga pensionikindlustuses. On võimalik valida kahe kindlustusliigi vahel (*Ibid.*):

- 1) Garanteeritud intressiga pensionikindlustus – See on klassikaline kogumiskindlustus, mille puhul inimene maksab vastavalt oma võimetele kindlustusmaksed ja kindlustuseltsiga sõlmitud lepingus on määratud ka lubatud tootlus. Kindlustuselts arvestab saadud summast maha oma kulud ning ülejäänud raha läheb kindlustusreservi. Kindlustusandja investeerib seaduse piires kindlustusreservi varad. Nende investeeringute väärtuse kasv on üheks osaks kliendi kasust. Teise osa kliendi kasust moodustab lisaintress, mida kindlustusandja maksab saadud kasumi arvelt. (Garanteeritud... 2011)
- 2) Investeeringuriskiga pensionikindlustus – See on pensionikindlustus, mis lubab inimesel ise juhtida oma pensioni- või elukindlustuse varasid, määrates ise, kui suur osa kindlustusmaksetest seltsi poolt teatud investeerimisfondi investeeritakse. Isik saab iseseisvalt või spetsialisti abiga koostada investeerimisportfelli erinevatest rahvusvahelistest investeerimisfondidest ning seda hiljem ka muuta. Sissemakseid saab teha regulaarsete summadena või ühekordselt. Garantiid tuludele ei ole, kuid fondide abil pikaajaliselt kogudes võib teenida rohkem kui garanteeritud pensionikindlustuse abil. (Investeeringuriskiga... 2011)

Eestis kehtib praegu kolmesambaline pensionisüsteem. Esimene samm on riiklik pension, mida makstakse pensionisaajatele sotsiaalmaksust, mida omakorda maksavad tööandjad. Alates 1983. aastast sündinud isikutele on kohustuslik teine samm, mille puhul maksab investor pensionifondi 2% oma brutopalgast ja 4% tema brutopalgast lisab juurde riik. Kolmanda samba puhul on tegemist vabatahtliku täiendava kogumispensioniga, mille puhul saab inimese ise määrata sissemaksete suurust. Kolmesambalise süsteemi kehtestamisest ja toimimisest Eestis annab ülevaate järgmine peatükk.

2. EESTI PENSIONISÜSTEEMI KUJUNEMINE

Pensionisüsteem on riigi seisukohalt väga oluline teema, kuna see mõjutab suure osa elanike heaolu ning ka selle finantseerimises osalevad praktiliselt kõik töötavad inimesed. Käesolev peatükk käsitleb seda, kuidas on alates Eesti taasiseseisvumisest 1991. aastal toimunud Eesti pensionisüsteemi areng.

Kuni 1990. aastani kehtis Eestis Nõukogude Liidu pensionisüsteem (Leppik 2006: 5). Seda iseloomustasid suhteliselt madal pensioniiga (naistel 55, meestel 60 aastat), pensioniõiguse kujunemine varasema töötamise alusel, pensionide suuruste seotus varasema palgaga ja pensionide finantseerimine riigieelarvest (*Ibid.*: 8). Iseseisvuse taastamisel 1991. aastal mindi üle demokraatialele ja turumajandusele. Seetõttu toimus mitmeid uuendusi erinevates valdkondades. Reformiti ka pensionisüsteemi. (*Ibid.*: 5) Eesti pensionisüsteemi kujunemise puhul saab tuua välja kaks reformide perioodi, mis on esitatud järgmistes alapeatükkides.

2.1. Eesti pensionisüsteemi eraldumine Nõukogude pensionikorraldusest

Aastatel 1990-1993 eraldus Eesti pensionisüsteem Nõukogude pensionikorraldusest (*Ibid.*: 8). Kõigepealt toimus finantsiline eraldumine, mille puhul varasema riigieelarvelise pensionide finantseerimise asemel siirdati pensionide rahastamine eelarvvälisele Eesti Sotsiaalfondile. Seejärel kehtestati sihtotstarbeline sotsiaalmaks ja uued pensionide arvutamise põhimõtted ning laiendati pensionisüsteemi subjektide ringi. 1992. aastal toimus mingis mõttes tagasilöökk. Taasiseseisvunud Eestit tabasid majandusraskused ning seetõttu kehtestati võrdse määraga pensionid. Selles nähti ajutist lahendust. Sotsiaalpoliitiliseks eesmärgiks oli palgast sõltuvate pensionide võimalikult kiire taastamine. Pensione arutati sel perioodil korduvalt ümber ning lõpuks tehti ka oluline pensionikärbe. (*Ibid.*: 9) 1993. aastal võeti vastu riiklike elatusrahade seadus, mis diferentseeris vanaduspensione pensionistaaži alusel, kuid mitte varasema töötasu alusel (*Ibid.*: 10).

Esimesele reformide perioodile järgnes n-ö üleminekuperiood aastatel 1993-1998 (*Ibid.*: 8). Sel ajal oli pensionikorraldus suhteliselt stabiilse finantseerimissüsteemi ja pensionide maksmise reeglitega, mis olid 1990.-1993. aastal tehtud reformidega kindlaks määratud (*Ibid.*: 10).

2.2. Kolmesambalise süsteemi kehtestamine ja toimimine

Teine reformide periood sai alguse 1997. aasta pensionireformi kontseptsioonist, mis seadis eesmärgiks kolmesambalise pensionisüsteemi rakendamise. Uus kolmesambaline süsteem rakendus etapiliselt aastatel 1998–2002. (*Ibid.*: 9)

Kõige esimesena võeti kolme sambaga pensionisüsteem kasutusele 1980. aastal Tšiilis. Arvati, et see vähendab survet riigieelarvele, kuna inimesed on teise ja kolmanda samba abil ise oma pensioniks raha säästnud. Varsti hakati Tšiilis nägema edulugu. Mitmesambalist ideoloogiat hakkas 1994. aastal propageerima Maailmapank, kui ta andis välja raporti, mis

väitis, et kolmesambaline süsteem stimuleerib kodumaist säästmist, mis omakorda viib suuremate investeeringute ja kõrgema majanduskasvuini. 1990-ndatel soovitati kolme sambaga pensionisüsteemi arengumaadele ja postkommunistlikele riikidele. Maailmapank ja teised organisatsioonid korraldasid poliitikutele ja kõrgetele ametnikele seminare, andsid poliitikasoovitusi ja pakkusid korralduslikku tuge. Selle tulemuseks olid laialdased reformid mitmetes riikides, sealhulgas ka Eestis, millega käivitati kolme sambaga pensionisüsteem. Nüüdseks on selgunud, et kolmesambalise süsteemi on peamiselt kasutusele võtnud keskmise jõukusega Lõuna-Ameerika, Kesk- ja Ida-Euroopa riigid. Lääne-Euroopas on selle süsteemi võtnud kasutusele väga vähesed rikkad riigid. (Staehr 2009)

Eestis kehtestati esimese sammuna kolmas samm ehk hakati elanikkonnale läbi maksusoodustuste pakkuma täiendavaid stiimuleid vabatahtlike säästude kogumiseks pensionipõlve tarvis. Sellele järgnes esimese samba reformimine, millega püüti väljamakseid saada varasemalt enam sõltuvusse majanduse ja rahvastiku arengust ning üksikisikute poolt makstud maksude suurusest. Vähendati süsteemis eksisteerivat ulatuslikku põlvkondadevahelist ja ühe põlvkonna sisest heaolu ümberjaotamist. 2002. aastal loodi teine samm. Sellega liitumine muudeti kohustuslikuks kõigile uutele tööturule sisenejatele. Süsteemi rakendamine kulges edukalt ja 2002. aasta lõpuks oli sellega ühinenud üle kolmandiku töötavast elanikkonnast. (Eesti... 2003)

Pärast kolmesambalise pensionisüsteemi täielikku kehtestamist on selle juures leitud ka mõningaid puuduseid. Näiteks selgus Eestis finantskriisi ajal, et konservatiivsed pensionifondid ei olnud siiski piisavalt konservatiivse strateegiaga (lisa 1). Ka Riigikogu rahanduskomisjoni esimees Taavi Rõivas rõhutab, et kriisi ajal kaotasid konservatiivsed fondid ligi kümnendiku oma varadest, millest tuli teha tõsiseid järeldusi. Uus seadusemuudatus, mis kiideti 2011. aasta jaanuaris Riigikogu poolt heaks, on finantskriisi vigadest õppimine. (Karner 2011) Konservatiivsetele teise samba pensionifondidele kehtestatakse selle seadusega lubatavate instrumentide liikidepõhise regulatsiooni asemel riskipõhine regulatsioon. See tähendab, et lisaks väärtpaberi vormile piiratakse ka selle riskitaset. Sellega vähendatakse konservatiivsete pensionifondide investeerimist riskantsetesse ja spekulatiivsetesse võlakirjadesse. Muudatuse tulemusena eristuvad konservatiivsed fondid selgemini teistest fondiliikidest. (Kohustuslike... 2011)

Teine suurem muudatus, mille Riigikogu 2011. aasta jaanuaris heaks kiitis, muudab fondide vahetamise investori jaoks mugavamaks. Alates 2011. aasta 1. augustist on investoril võimalik talle kuuluvaid pensionifondi osakuid vahetada teise pensionifondi osakute vastu kolm korda aastas. Tulevaste sissemaksete suunamise uude pensionifondi võib investor uue korra järgi otsustada igal ajal. Finantsinspektsiooni hinnangul antakse muudatuste läbi osakuomanikule suurem võimalus II samba pensionifondide turgu mõjutada, mis omakorda aitab kaasa efektiivsemalt toimiva turu tekkimisele. (*Ibid.*)

Taasiseseisvunud Eesti pensionisüsteem kujunes välja peamiselt läbi kahe reformide perioodi. Esimesel perioodil aastatel 1990-1993 toimus pigem eraldumine NSVL-aegsest süsteemist. Tolleaegset olukorda muutis keerulisemaks raske majanduslik olukord. Esimesele reformide perioodile järgnes stabiilne üleminekuperiood. Teisel reformide perioodil, mis oli aastatel 1998-2002, toimus üleminek kolmesambalise pensionisüsteemile, mis on Eestis rakendusel tänase päevani. Aastate jooksul on aga selgunud ka Eesti kolmesambalise süsteemi puudused, mida on püütud lahendada ning tõenäoliselt jätkub pensionisüsteemi täiendamine veel edaspidigi.

3. PENSIONIFONDID

Käesolev peatükk, mis koosneb kuuest alapeatükist, annab ülevaate pensionifondide tööst. Esimene alapeatükk käsitleb pensionifondide juhtimist, teine tööpõhimõtteid, kolmas nende kontrollimist, neljas pensionifondide osakuid, viies pensionifondidega kaasnevaid tasusid ning kuues pensionifondidega kaasnevaid riske ja nende maandamist. Käesoleva peatüki koostamisel oli abiks Swedbanki fondijuhi Katrin Rahe juures töövarjupäeval käimine, mille kokkuvõtet sisaldab lisa 1.

Pensionifond on vara kogum, mille tegevuse eesmärgiks on riski hajutamise põhimõttel erinevatesse väärtpaberitesse ning võlakirjadesse investeerides pikaajaliselt kasvatada fondide vara väärtust, võimaldamaks täiendavat sissetulekut fondide osakuomanikele ehk investoritele pärast nende pensionile jäämist (ERGO... 2009: 12).

3.1. Juhtimine

Fondivalitseja on firma, mis tegeleb pensionifondide haldamisega. Fondivalitseja korraldab fondi raamatupidamist, müüki ja muid funktsioone (Kuidas... 2011). Eestis tegutsevaid teise ja kolmanda samba pensionifonde haldavad ettevõtted ehk fondivalitsejad on Danske Capital AS, ERGO Funds AS, AS LHV Varahaldus, Nordea Pensions Estonia AS, AS SEB Varahaldus, Swedbank Investeerimisfondid AS (Fondide... 2011).

Fondivalitsejal on vastavalt tingimustele õigus pensionifondi vara käsutada ja vallata, samuti muud sellest tulenevad õigused. Fondivalitseja investeerib fondi vara oma nimel ja osakuomanike ühisel arvel ehk pensionifondi arvel. Fondivalitseja peab fondi vara investeerimisel hankima piisavat teavet vara kohta, mida ta fondi arvel kavatses omandada või on omandanud, jälgima selle emitendi finantsmajanduslikku olukorda, mille väärtpabereid ta fondi arvel kavatses omandada või on omandanud, ja hankima piisavat teavet selle isiku maksejõulisuse kohta, kellega fondi arvel tehinguid tehakse. (ERGO... 2009: 27)

Fondivalitseja peab valitsema fondi vara lahus fondivalitseja enda varast, teiste tema valitsetavate fondide varadest ja muudest varakogumitest. Fondi vara ei kuulu fondivalitseja pankrotivara hulka ja selle arvelt ei saa rahuldada fondivalitseja võlausaldajate nõudeid. (*Ibid.*: 27)

Fondi varad asuvad fondile spetsiaalselt avatud kontodel depoopangas. Depoopank kohustub hoidma fondi varasid ning teostama järelvalvet. Kui midagi fondivalitseja või -juhiga juhtub, on varad igal juhul depoopangas alles ning investoreid see probleem otseselt ei puuduta. (Kuidas... 2011)

Fondivalitseja ehk ettevõtte, kes tegeleb fondide haldamisega, palkab tööle ühe või mitu fondijuhti (*Ibid.*). Tema paigutab fondide vara erinevatesse väärtpaberitesse, hajutades investeringuid erinevate geograafiliste piirkondade ja majandusharude vahel (ERGO... 2009: 12). Kõik Eesti fondijuhid peavad omama fondijuhi atesteerimistunnistust, mille väljastab rahandusminister (Kuidas... 2011).

Fondijuhi jaoks väga oluline olla kursis finantsturgudel ning ka üldiselt maailmas toimuvaga. Selle puhul on abiks konkreetsed süsteemid, näiteks Bloomberg või Reuters. Need vahendavad reaalaajas informatsiooni nii aktsia-, võlakirja- kui ka valuutaturgude kohta. Fondijuhi töös kasutatakse süsteem edastab kõiki uudiseid, mitte ainult finantsuudiseid. On palju selliseid sündmuseid, mis kaudselt mõjutavad turgu ning millega tasuks kursis olla. (lisa 1)

3.2. Tööpõhimõtted

Pensionifondide töö puhul on oluline mõiste etalonportfell (inglise keeles *benchmark*). See on sobiv investeerimislahendus konkreetse fondi investorile ehk keskmine strateegia. Etalonportfelle kasutatakse põhimõtteliselt ka teiste investeringute puhul, mitte ainult pensionifondide haldamisel. Näiteks kui keegi tahab fikseerida oma investeringute jaoks etalonportfelli, siis tuleb kõigepealt välja mõelda strateegia, kui pikalt ja kuhu investeerida. Näiteks otsustatakse, et selle hulka kuulub mingi arv konkreetse riigi võlakirju ja mingi firma aktsiaid. Taktika on see, et hakatakse etalonportfelliga erinema. Enamasti võetakse fondide puhul selliseid vähemtähtsaid investeerimisotsuseid vastu üsna lühikese aja jooksul. Näiteks kui aktsiaturul ei ole mingil hetkel hea olukord, siis võib portfelliga üsna kiire, kuid siiski läbimõeldud otsuse põhjal võtta vähemaks aktsiaid ning sellega kaasnebki erinev etalonportfelliga. (lisa 1)

Etalonportfellidega tahetakse jälgida, et investor oleks kogu aeg investeeritud. Sellisel juhul on portfelli kõikumine seotud turgude kõikumisega, mitte portfelliga enda otsuste kõikumisega. Etteplaneerimata investeerimisotsustes on lihtsam vigu teha. Kui on selline kaheetapiline süsteem, siis need otsused, mis tehakse taktikalisel tasemel, on võetud mingi riskiprotsendina kogu etalonportfelliga. Tegemist ei ole seega nii agressiivse toimetamisega. Samas kui toimetada agressiivselt ja seejuures ka väga hästi, mis on siiski üsna ebatõenäoline, on ka tulemus märgatavalt parem. (*Ibid.*)

Seda, millised täpsemad süsteemid mingite Eesti pensionifondide puhul kasutusel on, ei ole teada, kuna see on konkreetse fondi valitsete lähenemisest. Eestis ei pea pensionifondid oma etalonportfelle avalikustama. Arenenud riikides enamasti seda tehakse. Tarbijatele oleks see ainult kasulik, kuna sellisel juhul oleks neil võimalus uurida, kuidas konkreetselt mingid pensionifondid tegutsevad ja nad saaksid selle põhjal oma meelepärase pensionifondi valida. (*Ibid.*)

3.3. Kontroll

Pensionifondide töö toimub range kontrolli all. Esiteks kontrollib seda fondi valitsete, kes vastutab fondi tingimuste ning ka õigusaktides nimetatud täitmise eest. Fondi valitsetel peab olema palgatud ka ettevõttesisest kontrolli teostav isik. (Kuidas... 2011)

See isik, näiteks vastavuskontroller, vastutab selle eest, et ettevõttesiselt ei oleks tegemist mingi huvide konfliktiga, et kõik toimuks vastavalt seadustele ja et protsessid, kuidas asju tehakse, oleksid sellised, et nendele võib kindel olla. Kui on mingid rikkumised, siis ettevõttesisest kontrolli sooritav isik on esimene, kes sellest kuulma peaks. (lisa 1)

Pensionifondide töö puhul on oluline, et suudetaks jälgida ja peetakse kinni limiitidest, mis on seadustega ette nähtud. Kui neist kinni ei peeta, on tegemist rikkumisega. Rikkumised jagatakse aktiivseks ja passiivseks. Passiivne rikkumine võib tuleneda näiteks sellest, et

mingi ettevõtte aktsiasesse on paigutatud mingi summa, kuid hinnatõusu tõttu läheb turgudel proportsioon lubatud mõõtmetest välja. Sellisel juhul müüakse neid aktsiaid mingi hulk maha ning sellega kõrvaldataksegi rikkumine. Aktiivne rikkumine tähendab seda, et on tehtud mingi vale otsus, ja see tuleb samuti kiirelt kõrvaldada. Rikkumisest tuleb kohe teada anda ka finantsinspeksioonile. (lisa 1)

Teiseks kontrollib fondi tööd depoopank, kes vastutab selle eest, et fondiosaku puhasväärtus ehk NAV oleks õigesti arvatud. Kontrolli teostamiseks on depoopangal õigus küsida fondivalitsejalt erinevaid aruandeid ning sekkuda vahetult hinnaarvutuse protsessi. Nii depoopanka kui ka fondivalitsejat kontrollib omakorda Finantsinspeksioon ehk riiklik järeelvalveorgan. (Kuidas... 2011)

3.4. Pensionifondi osakud

Sisenedes pensionifondi, saavad investorid oma raha eest fondi osakuid (NAV... 2011). Fondide osakud on nimelised mittemateriaalsed väärtpaberid, mis tõendavad osakuomaniku ehk investori õigust proportsionaalsele osalusele fondide varas. Fondide osakud on registreeritud Eesti väärtpaberite keskreistris. (ERGO... 2009: 18)

Pensionifondide asutamise alguses anti fondi osakud välja 10 Eesti krooniga. Osaku puhasväärtuse muutumise põhjal arvutatakse fondi tootlust. Selle abil arvutatakse ka summa, mille inimene saab fondiosakute müümise puhul või mille ta peab nende ostmise puhul maksma. (lisa 1)

Osaku puhasväärtuse arvutamiseks leiab fondivalitseja iga päev kõikide portfellis olevate varade turuväärtuse. Selleks korrutatakse omavahel varade hind ja nende kogus. Tulemusele liidetakse fondi kontol olevad rahasummad. Selliselt saadakse fondi varade väärtus. Fondiosaku puhasväärtuse saab siis, kui jagada fondi varade väärtus väljalastud osakute arvuga. (NAV... 2011)

3.5. Tasud

Varem tuli pensionifondi sisenemisel maksta osaku väljalasketasu, kuid seda enam ei ole. Praegu kehtivad investori jaoks kaks tasu: aastane valitsemistasu ja väljumistasu. Aastane valitsemistasu on fondivalitsejale makstav tasu pensionifondi valitsemise eest, mis sisaldub juba osaku puhasväärtuses. (lisa 1) Fondivalitseja pakub investeringute juhtimiseks vajalikke erialaseid teadmisi ja oskusi, mida tavainvestor reeglina ei oma (FS 2011). Selle suurus otsustatakse konkreetse fondivalitseja poolt. Samas on ettemääratud ka maksimumsuurus, mida ületada ei tohi. (lisa 1)

Vastavalt 2008. aastal vastu võetud seadusele on valitsemistasude ülempiir konservatiivsete fondide puhul 1,2 ja ülejäänud teise samba fondide puhul 2% (II... 2011). Euroopa Komisjoni tellitud analüüsist "*Current Trends in the European Asset Management Industry*" selgus, et keskmine fondide tasu on Euroopa aktsiafondide puhul 1% ja võlakirjafondide puhul 0,6%. Eestis olid vastavad näitajad 2008. aastal 1,7% ja 0,9%. (Tosso 2008) 2011. aastal on keskmised fonditasud vastavalt 1,6% ja 0,9% ehk väga suurt muutust ei ole 3 aastaga toimunud. Väljumistasu tuleb maksta pensionifondist väljumise puhul. See on 1% osaku puhasväärtusest. Väljumistasu ei pea maksma sama fondivalitseja juures fonde vahetades. (FV 2011)

3.6. Riskid

Fondidesse investeerimisega kaasnevad mitmesugused riskid, mis võivad mõjutada investeeringu tootlust. Fondid võivad teenida nii kasumit kui ka kahjumit. Investor peaks arvestama sellega, et tulevikus ei pruugi ta fondist tagasi saada kogu sinna investeeritud summat. (ERGO... 2009: 14)

Kõikide pensionifondidega kaasneb väga palju erinevaid riske, mis on välja toodud nende prospektides. Enamasti eristatakse kolme suuremat riskide gruppi:

- 1) Tururiskid – Need on näiteks likviidsusrisk, tururisk, valuutarisk, intressirisk, inflatsioonirisk. Eelkõige on kõik tururiskid seotud finantsturgudel toimuvate muutustega: väärtpaperite hindade kõikumine, intressimäärade muutumine, valuutakursside suurenemine või vähenemine, inflatsioon, turu likviidsus jne. (*Ibid.*: 14)
- 2) Krediidiriskid – Need on näiteks emitendi risk, krediidirisk, arveldusrisk. Krediidiriskid on seotud eelkõige fondide varasse kuuluva väärtpaperi emitentiga tegevusega. Näiteks kui ta ei täida oma kohustusi või toimuvad olulised muutused emitendi äritegevuse iseloomus ja edukuses. (*Ibid.*: 16)
- 3) Operatsiooniriskid – Need on näiteks äririsk, depoorisk, seadusandlik risk, varade hindamisrisk, poliitiline risk. Operatsiooniriskid võivad tuleneda näiteks konkreetse juhtkonna tegutsemisest, deponitoriumide tegevusest, kehtivatest õigusaktidest või nende riikide tegevusest, kuhu pensionifondi vara on paigutatud. (*Ibid.*: 16-17)

Riske saab vähendada mitmete meetodite abil. Investeeringuid hajutatakse erinevate geograafiliste piirkondade vahel ja üldiselt analüüsitakse ning jälgitakse ka muutusi riikides, mille emitentidesse pensionifondide vara on investeeritud või plaanitakse investeerida. (*Ibid.*: 16) Riske on tegelikult piiratud ka seadustega. Näiteks on riski vältimiseks seaduse poolt olemas kindel protsent, kui palju mingi ettevõtte aktsiaid võib osta. (lisa 1)

Üks viis riskide maandamiseks on ka tuletisinstrumentide kasutamine. Need on instrumendid, mille väärtus sõltub mingi teise vara väärtusest. Näiteks on tuletisinstrument futuur. Selle puhul lepatakse kokku mingi asja ehk futuurlepingu alusvara ostu- või müügitehing tulevikuks. Näiteks lepatakse kokku, et ostetakse teatud kogus 10-aastaseid Saksamaa valitsuse võlakirju kolme kuu pärast konkreetse hinnaga. Esialgu ei maksta selle eest midagi. Enamasti peab tehingupartnerile kuidagi ka oma usaldusväärsust tõestama. Seadusega on piiratud, kui palju tuletisinstrumente võib kasutada. (*Ibid.*)

Kokkuvõtteks võib öelda, et pensionifondide töö on tegelikult üsna keerulise ülesehitusega ning võib ettevõtete puhul ka erineda. Lihtnimese jaoks on kindlasti pensionifondide spetsiifilistest tööpõhimõtetest olulisem olla kursis tasude ja riskidega, mis konkreetse pensionifondiga liitumisel talle kaasnevad, kuid hea oleks teada ka seda, millel fondide töö põhineb.

4. EESTI TEISE SAMBA PENSIONIFONDIDE VÕRDLU

Selles peatükis on välja toodud Eesti teise samba pensionifondide võrdlus. Neli alapeatükki sisaldavad konservatiivsusastme alusel teise samba pensionifondide võrdlust, mis toimub läbi kolme peamise aspekti, mis on omakorda esitatud alapeatükkidena.

Esiteks võrdleb autor erinevate pensionifondide strateegiat. Selle aluseks on pensionifondide prospektid, mis on avaldatud pensionifonde pakkuvate pankade kodulehekülgedel. Konkreetsed internetiaadressid prospektidega on välja toodud uurimistöös kasutatud kirjanduse hulgas. Uurimistöe keskendub just prospektides sisalduvale infole, kuna autor on lähtunud sellest, et kui inimene, kes ei puutu igapäevaselt investeerimisega kokku, tahab saada informatsiooni pensionifondide kohta, siis tõenäoliselt otsib ta seda just prospektidest, kuna need sisaldavad üldist teavet pensionifondi kohta ning ei ole liiga spetsiifilised.

Strateegia analüüsimisel on keskendunud kolmele põhiasjale: info fondi vara paigutamise kohta, tüüpinvestori kirjeldus ja fondiga kaasnevad riskid. Kõikide pensionifondidega kaasneb suur hulk riske (vt ptk 3.6.), mis on küll üsna vähelevinud, kuid mis on siiski prospektides loetletud ning lahti seletatud. Käesolevas peatükis on välja toodud ainult need riskid, mis on konkreetse fondi jaoks suurimad.

Teiseks võrreldakse teise samba pensionifonde tootluse alusel. Tootluse andmed, mida võrdlemisel kasutatakse, on pärit Pensionikeskuse internetisaidil avaldatud igakuisest võrgulehest, kus kõik fondivalitsejad annavad ülevaate eelmiste kuude mõjust nende pensionifondile (Fondid 2011).

Tootluse võrdlemisel ei ole käsitletud kõiki teise samba pensionifonde, mida Eestis praegu pakutakse. Valik on tehtud lähtuvalt asutamisaastast. Konservatiivsete, tasakaalustatud ja progressiivsete pensionifondide puhul käsitletakse nende pensionifondide tootlust, mis on loodud 2004. aasta jaanuaris või varem. Agressiivsete pensionifondide tootlust ei võrrelda, kuna need pensionifondid on liiga uued selleks, et mingeid järeldusi teha.

Tootluse analüüsimisel käsitleb autor esiteks pensionifondide tootluse amplituudi aastatel 2004-2010, mis näitab kui palju on tootlus vaadeldava perioodi jooksul kõikunud ehk kui stabiilse fondiga on tegemist. Teiseks jälgib autor keskmist tootlust käsitletud ajaperioodil, mis näitab kokkuvõtvalt, kui palju tulu fond teenis. Kolmandaks on autor välja arvanud pärast iga aasta viimast sissemakset erinevate pensionifondide kontoseisud, kui investori igakuine brutopalk oleks vaadeldud perioodi jooksul olnud 1000 €. Seejuures ei pea autor oluliseks sissemaksete suurust või pensionikontol olevat konkreetset summat, vaid püüab välja tuua üldised erinevused ja sarnasused, mis ei sõltu brutopalgast. Autori teostatud arvutustest annab täpsema ülevaate lisas 2.

Kolmandaks võrreldakse erinevaid teise samba pensionifonde ka valitsemistasu alusel, mis kehtis fondis 2011. aasta jaanuari seisuga.

4.1. Konservatiivsed pensionifondid

Käesolev alapeatükk annab ülevaate Eestis pakutavatest konservatiivsetest pensionifondidest. Eestis on praegu seitse erinevat konservatiivset strateegiaga pensionifondi: ERGO 2P1, Sampo Pension Intress, LHV S, LHV XS, Nordea C, SEB Konservatiivne ja Swedbank K1. (KS 2011)

4.1.1. Strateegia

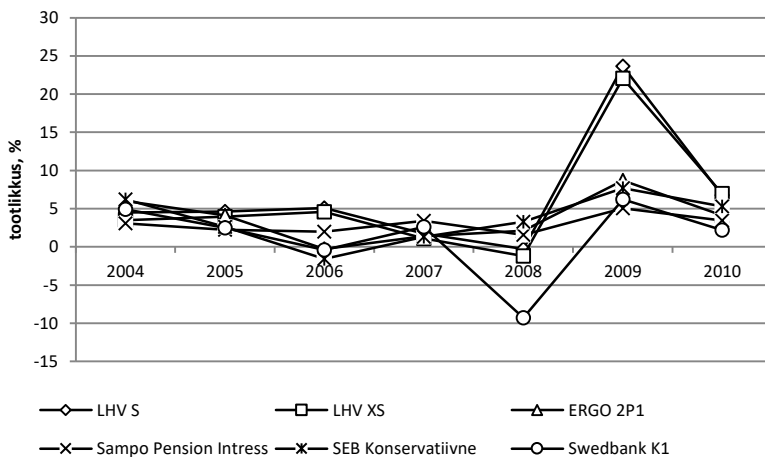
Konservatiivsed teise samba pensionifondid investeerivad 100% oma varadest võlakirjadesse. (KI 2011) Erinevates perspektiivides on üsna üldiselt kirjutatud varade paigutamisest. Peamine erinevus nende fondide investeerimistingimustes on see, kas investeeritakse kinnisasjadesse või mitte. Neisse ei investeeritud ERGO 2P1, LHV XS, Nordea C, SEB Konservatiivne ja Swedbanki K1. Sampo Pension Intressi puhul ei ole perspektiiv välja toodud, et investeerimine kinnisasjadesse oleks välistatud. Fondi vara võib investeerida kinnisasjadesse LHV pensionifondi S puhul. LHV, Nordea ja SEB perspektiivid on investeerimise osas autori hinnangul veidi põhjalikumad kui teised. Näiteks on öeldud, et LHV pensionifond S investeerib märkimisväärse osa varast uutele ehk arenevatele turgudele. Konkreetset on välja toodud, et investeringud kinnisasjadesse võivad moodustada kuni 10% fondi varade turuväärtusest. LHV XS-i investeringud jaotatakse erinevate turgude vahel lähtudes peamiselt turgude suurusest ja arengutasemest, s.t suurem osa fondi varadest paigutatakse suurtele ja arenenud turgudele. LHV pensionifondi XS puhul eelistatakse lühemaajalisi (kuni viis aastat) võlakirju, mille puhul intressirisk on madalam. Nordea C puhul on perspektiiv välja toodud ülevaatlik tabel konkreetsete andmetega, kuhu ja millistel tingimustel fond võib investeerida. Seega võib öelda, et Nordea perspektiiv on strateegia osas kõige põhjalikum. SEB Konservatiivse puhul investeeritakse üldiselt suurem osa varast Euroopas tegutsevate äriühingute või Euroopa riikide poolt emitteeritud võlainstrumentidesse ja Euroopas tegutsevate krediitiasutuste hoiustesse. SEB pensionifond Konservatiivne võib investeerida ka olulise osa oma varast fondi baasvääringust erineva vääringuga väärt-paberitesse, kuid valdav enamik fondi varast on siiski investeeritud eurodes või euroga seotud valuutades kaubeldavatesse instrumentidesse.

Kõikide perspektiivide puhul väidetakse, et need fondid sobivad mõeldud või madalat riski ja stabiilset tootlust soovivatele teise pensionisambaga liitunud pensionikogujatele. Konservatiivseid fonde soovitatakse pigem vanemaalistele isikutele, kellel pole pensionieani kaua jäänud. ERGO, LHV ja Nordea on oma perspektiivides ära märkinud ka selle, et investor ei pea omama mingisugust varasemat investeerimiskogemust. ERGO ja Sampo soovivad oma konservatiivsesse fondi investeerimise pikkuseks umbes viis aastat. LHV, Nordea ja SEB arvavad, et investeringu pikkus peaks olema kuni kolm aastat. Swedbank ei ole oma perspektiivis konkreetset aastate arvu välja toonud.

Tulenevalt võlakirjadesse investeerimisest on konservatiivsete pensionifondide olulisemad riskid krediidirisk ja intressirisk. Lisaks eelnevatele nimetatakse Sampo perspektiivis ära ka inflatsioonirisk ja emitendi krediidirisk. LHV S-i puhul on oluline ka poliitiline risk, kuna LHV pensionifondi S puhul investeeritakse suur osa varadest arengumaadesse, mis on ajalooliselt olnud rohkem avatud poliitilistele riskidele. LHV pensionifondi XS puhul ei ole välja toodud mingeid suuremaid riske. Selle puhul väidetakse pikaajaliste võlakirjadega kaasnevaid riske, mis on enamasti ka konservatiivsete fondide peamised riskid.

4.1.2. Tootlus

Järgneval joonisel 1 on välja toodud konservatiivsete pensionifondide tootlus aastatel 2004-2010. Antud alapeatükis ei käsitleta Nordea pensionifondi C, kuna see loodi 2008. aastal.

Joonis 1. Konservatiivsete pensionifondide tootlikkus aastatel 2004-2010 (Andmed: Pensionikeskus)

Jooniselt 1 selgub, et väga suuri erinevusi teise samba konservatiivsete pensionifondide vahel tegelikult ei ole. Nende tootlus kõigub -10% kuni 25% vahel. Suuremad erinevused esinevad 2008. aastal kui Swedbanki K1 tootlus on tunduvalt madalam kui teistel ja 2009. aastal, kui enamik fondide tootlus püsib üsna sarnane varasema tootlusega, kuid Swedbanki K1 tootlus tõuseb endisele tasemele ja LHV fondide tootlus tõuseb oluliselt kõrgemale.

Kõige stabiilsem graafikul väljatoodud konservatiivsetest fondidest on Sampo Pension Intress, mille tootluse amplituud aastatel 2004-2010 on 3,5. Lisaks on Sampo Intress ainus fond, mille tootlus püsib kogu käsitletud perioodi jooksul positiivsena. Kõige ebastabiilsemad graafikul väljatoodud pensionifondidest on LHV pensionifondid S ja XS, mille tootluse amplituud käsitletud perioodi jooksul on vastavalt 23,9 ja 23,3. Nende kahe fondi puhul on tõusud ja langused aastate lõikes tunduvalt suuremad kui teistel käsitletud fondidel.

Kõige suurema tootlusega konservatiivne teise samba fond vaadeldud perioodil on LHV pensionifond S, mille tootlus aastatel 2004-2010 oli keskmiselt 6,6%. Kõige madalama tootlusega on antud fondidest Swedbanki pensionifond K1, mille tootlus oli keskmiselt 1,2%.

Järgnevas tabelis 2 on välja toodud pärast iga aasta viimast sissemakset konservatiivsete fondide pensionikontodel olevad rahasummad, juhul kui investori brutopalk vaadeldud perioodil oleks 1000 €. Paksus kirjas on märgitud kõige suurema rahasummaga pensionifond ja kaldkirjas kõige väiksema rahasummaga pensionifond.

Tabel 2. Pensionikontodel olevad rahasummad eurodes ajavahemikul 2004-2010

	ERGO 2P1	LHV S	LHV XS	Sampo Pension Intress	SEB Konservatiivne	Swedbank K1
2004	742,4	736,6	732,4	731,4	742,4	760,9
2005	1497,3	1501,3	1490	1469,7	1484,4	1635,5
2006	2240,6	2322	2301,6	2235,6	2199,8	2521,8
2007	2980,3	3084,9	3044,7	3038,6	2940,9	3419,3
2008	3753,1	3717,9	3656,8	3804,6	3703,9	3071,6
2009	4850,3	5432,3	5272,7	4687,3	4801,6	4590,4
2010	5802,1	6640,6	6488,1	5690,2	5809,3	6019,3

Allikas: Lisa 2

Aastatel 2004-2007 oli suurim summa pensionikontol Swedbanki pensionifondi K1 puhul. Majanduslanguse tingimustes kerkis esile pigem Sampo Intress. Aastatel 2009-2010 ehk ajal, kui maailma majandus hakkas paranema, on parima seisuga LHV S. Kõige väiksema pensionikonto seisuga on erinevatel aastatel olnud nii Sampo Pension Intress, SEB Konservatiivne kui ka Swedbank K1. Oluline on tähele panna seda, et Swedbanki K1 oli küll vaadeldud perioodil kõige viletsama tootlusega, kuid näiteks 2010. aasta lõpuks on Swedbanki K1 kontol rohkem raha kui ERGO, Sampo ja SEB konservatiivsete fondide kontodel.

4.1.3. Valitsemistasu

Konservatiivsete pensionifondide valitsemistasude võrdlus on esitatud järgnevas tabelis 3.

Tabel 3. Konservatiivsete pensionifondide valitsemistasud

ERGO 2P1	0,75%
Nordea C	0,9%
Sampo Pension Intress	0,7%
LHV S	1,2%
LHV XS	0,9%
SEB Konservatiivne	0,95%
Swedbank K1	1,19%

Allikas: FV 2011

Konservatiivsetest pensionifondidest on kõige kõrgema valitsemistasuga LHV S, mis oli vaadeldud perioodil kõrgeima tootlusega (joonis 1). LHV S-i valitsemistasu on 1,2%, mis on üldse kõrgeim konservatiivsete fondide puhul lubatud. Eriti märkimisväärselt ei ole madalam ka Swedbanki pensionifondi K1 valitsemistasu, kuid samas oli selle tootlus vaadeldud perioodil kõige madalam. Kõige madalama valitsemistasuga on Sampo Pension Intress, mis tootluse analüüsimisel paistis silma stabiilsuse poolest.

4.2. Tasakaalustatud pensionifondid

Käesolev alapeatükk annab ülevaate Eestis pakutavatest tasakaalustatud pensionifondidest. Eestis on praegu viis erinevat tasakaalustatud strateegiaga teise samba pensionifondi: LHV M, Nordea B, Sampo Pension 25, SEB Optimaalne ja Swedbank K2 (KS 2011).

4.2.1. Strategia

Tasakaalustatud strateegiaga pensionifondid investeerivad kuni 25% oma varadest aktsiatesse ning vähemalt 75% võlakirjadesse (KI 2011). Investeeringutest kirjutatakse prospektides siiski üsna üldiselt. LHV prospektis on välja toodud, et vara täpse jagunemise erinevate varaklasside ja investeerimisobjektide vahel otsustab fondivalitseja igapäevase juhtimise käigus. Seega võib järeldada, et kindlam strateegia neil puudub. Ka tasakaalustatud strateegiaga fondide investeerimisstrateegiat kirjeldab kõige põhjalikumalt Nordea panga prospekt, kus on avaldatud tabel, kus on kirjas konkreetsed piirangud ja tingimused, kuhu ja kuidas tohib investeerida. SEB Optimaalse võlainstrumentidesse investeeritavad varad investeeritakse enamasti Euroopas tegutsevate ettevõtete või Euroopa riikide võlainstrumentidesse. Aktsiainvesteeringud on globaalselt hajutatud.

Investoril, kes investeerib mistahes tasakaalustatud strateegiaga fondi, tuleb arvestada, et kuni 25% varadest on investeeritud aktsiaturgudele, kus võib ette tulla olulisi langusi lühikese ajaperioodi jooksul, mis avaldavad mõju ka osaku väärtusele. Need pensionifondid on mõeldud riski ettevaatlikult suhtuvatele investoritele. LHV ja Nordea prospektides on märgitud, et nende fondidega liitumine ei eelda varasemat investeerimiskogemust, kuid kui pensioniiga on lähedal, tasuks sellisel juhul konsulteerida eelnevalt investeerimiseõustajaga mõistmaks riske ja nende seotust võimaliku saadava tuluga. LHV M-i puhul on mõistlik investeeringu pikkus 3-10 aastat. Nordea ja SEB soovivad, et see peaks olema rohkem kui kolm aastat. Sampo Pension 25 puhul on soovituslik kogumisperiood 2-7 aastat. Swedbank soovib K2 investeerimise puhul arvestada keskmise või pikema investeerimistähtajaga.

Kuna vähemalt 75% varadest investeeritakse võlakirjadesse, siis on ka neile fondidele iseloomulikumad intressirisk ja krediidirisk. SEB Optimaalse, Sampo Pension 25, Nordea B ja LHV M-i puhul on prospektis välja toodud ka kõrgem tururisk. Sampo Pension 25 puhul on ära märgitud ka emitendi krediidirisk ja inflatsioonirisk ning LHV M-i puhul kapitali liikumisest tulenev risk ja risk, mis on seotud varade või turgude kontsentreerumisega.

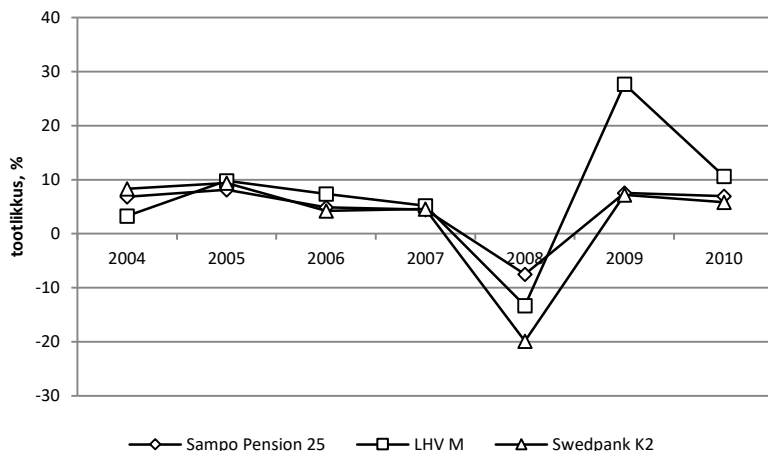
4.2.2. Tootlus

Järgneval joonisel 2 on välja toodud tasakaalustatud pensionifondide tootlus aastatel 2004-2010. Käsitletud ei ole Nordea pensionifondi B, kuna see loodi 2008. aastal, ja SEB pensionifondi Optimaalne, kuna see loodi 2009. aastal.

Tasakaalustatud pensionifondide puhul on antud ajaperioodil tootluse kõikumine veidi suurem kui konservatiivsete fondide puhul. Nimelt kõigub nende tootlus -20% kuni 30% vahel. Aastatel 2004-2007 ei ole ka nende fondide vahel väga suuri erinevusi. Tõusu- ja langustrendid on üldiselt samad. Märgatavamad muutused tulevad aastatel 2008-2009.

Kõige stabiilsem on nendest fondidest Sampo Pension 25, mille tootluse amplituud aastatel 2004-2010 on 15,6. Aastal 2008 on kõigi vaadeldud fondide tootlus negatiivne, kuid Sampo puhul on see peaaegu kaks korda väiksem. Kõige ebastabiilsem tasakaalustatud pensionifond on LHV M, mille tootluse amplituud on 41.

Madalaima tootlusega tasakaalustatud fond on Swedbanki pensionifond K2, mille tootlus on selle perioodi jooksul keskmiselt 2,8%. Kõige kõrgem keskmine tootlus vaadeldud perioodil ehk 7,2% on LHV pensionifondil M.

Joonis 2. Tasakaalustatud pensionifondide tootlikkus aastatel 2004-2010 (Andmed: Pensionikeskus)

Järgnevas tabelis 4 on välja toodud pärast iga aasta viimast sissemakset tasakaalustatud fondide pensionikontodel olevad rahasummad, juhul kui investori brutopalk vaadeldud perioodil oleks 1000 €.

Tabel 4. Pensionikontodel olevad rahasummad eurodes ajavahemikul 2004-2010

	LHV M	Sampo Pension 25	Swedbank K2
2004	729,2	741,1	748,2
2005	1544	1542,4	1565,2
2006	2376,7	2345,2	2375,3
2007	3266,6	3206,3	3201,3
2008	3486,1	3659,7	3303,7
2009	5199,8	4612	4162,5
2010	6609,7	5758,5	5154,8

Allikas: Lisa 2

Aastatel 2004-2005 oli kõige suurem rahasumma Swedbanki pensionifondi K2 pensionikontol. Aastatel 2006-2007 ja 2009-2010 paistis selle poolest silma pigem LHV pensionifond M. Aastal 2008 oli kõige suurem summa ka tasakaalustatud fondide puhul Sampo pensionifondi kontol. Aastal 2004 oli kõige väiksem rahasumma LHV pensionifondis M. Aastatel 2005-2006 paistis selle poolest silma Sampo Pension 25 ja aastatel 2007-2010 Swedbanki pensionifond K2.

4.2.3. Valitsemistasu

Tasakaalustatud pensionifondide valitsemistasude võrdlus on välja toodud järgnevas tabelis 5.

Tabel 5. Tasakaalustatud pensionifondide valitsemistasud

Sampo Pension 25	1,45%
LHV M	1,6%
Nordea B	1,5%
SEB Optimaalne	1,3%
Swedbank K2	1,45%

Allikas: FV 2011

Tasakaalustatud fondide puhul on valitsemistasude erinevus veidi väiksem kui konservatiivsete teise samba fondide puhul. Kõige kõrgem fonditasu on LHV M-il, kes teenis vaadeldud perioodil ka kõige suuremat tootlust (joonis 2). Samas kõige madalamat tasu võtab SEB Optimaalne.

4.3. Progressiivsed pensionifondid

Käesolev alapeatükk annab ülevaate Eestis pakutavatest progressiivsetest pensionifondidest. Eestis on praegu seitse erinevat progressiivse strateegiaga teise samba pensionifondi: ERGO 2P2, LHV L, LHV XL, Nordea A, Sampo Pension 50, SEB Progressiivne ja Swedbank K3. (KS 2011)

4.3.1. Strategia

Progressiivsed teise samba pensionifondid investeerivad kuni 50% oma varadest aktsiatesse ning vähemalt 50% võlakirjadesse (KI 2011). Seetõttu tuleb arvestada ka langustega, mis on aktsiaturust tulenevad. Midagi täpsemat investeringute kohta ei sisalda Swedbanki ja Sampo prospektid. ERGO 2P2 ja LHV XL-i puhul paigutatakse oluline osa fondide investeringutest arenevate riikide finantsturgudele. See-eest LHV fondi L varadest on suur osa paigutatud suurtele ja arenenud turgudele. Ka LHV fondide L ja XL puhul otustab fondi vara täpse jagunemise erinevate varaklasside ja investeerimisobjektide vahel fondivalitseja igapäevase juhtimise käigus. Teine erinevus nende kahe LHV pensionifondi vahel on investeerimine kinnisasjadesse. LHV XL-i vara investeeritakse ka kinnisasjadesse. Need võivad moodustada kuni 10% fondi varade turuväärtusest. Ühe kinnisasja soetusväärtus ei või omandamise ajal ületada 2% fondi varade turuväärtusest. LHV L-i puhul ei investeerita varasid kinnisasjadesse. Nordea A puhul on prospektis välja toodud tabeli fondi varade investeerimise tingimuste ja piirangute kohta. SEB Progressiivse võlainstrumentidesse investeeritavad varad investeeritakse enamasti Euroopas tegutsevate ettevõtete või Euroopa riikide võlainstrumentidesse. Aktsiainvesteringud on globaalselt hajutatud.

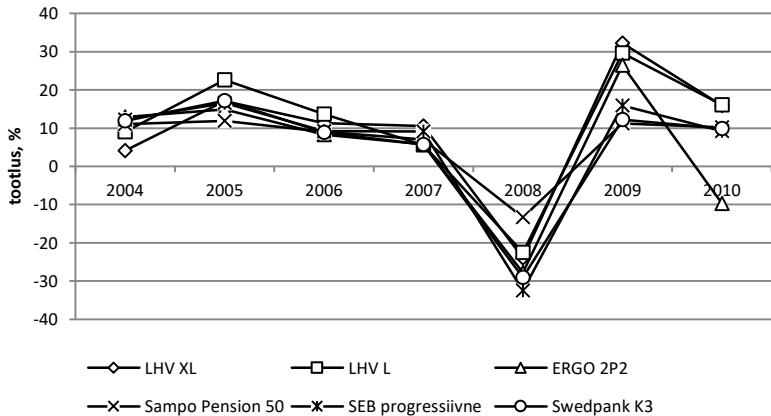
Progressiivse strateegiaga pensionifondid sobivad keskmise riskitaluvusega investorile ja eelkõige noorematele pensionikogujatele, kes lähiajal ei oota fondist väljamakseid. ERGO 2P2 puhul on investori varasem kogemus investeerimisel väärtpaberitesse soovitatav, kuid mitte vajalik. Ka LHV ja Sampo prospektis on progressiivsete fondide kohta välja toodud, et kui investori investeerimishorisont on lühemaajaline, siis tasub konsulteerida eelnevalt investeerimisnõustajaga, et mõista riske ja nende seotust tuluga. Progressiivse fondiga liituja peaks olema teadlik väärtpaberite ja muude finantsinstrumentide põhiomadustest ja riskidest ning peaks olema valmis osaku väärtuse lühiajaliseks kõikumiseks. ERGO 2P2 ja Sampo Pension 50 puhul algab mõistlik investeringu pikkus viis aastast. Nordea ja LHV fondide

puhul on see üle 10 aasta. SEB Progressiivse puhul on mõistlik investeeringu pikkus üle kolme aasta. Swedbanki K3 puhul tuleks arvestada pikema investeerimistähtajaga.

Progressiivsed pensionifondid on keskmisest kõrgema riskiga. Kõikides prospektides on ära mainitud aktsiatesse investeerimisega kaasnev tururisk. ERGO 2P2 puhul on lisatud ka valuutarisk. LHV L-i ja LHV XL-i puhul peetakse oluliseks ka kapitali liikumisest tulenevat riski ja riski, mis on seotud varade või turgude kontsentreerumisega. Lisaks on LHV XL-i puhul kõrgendatud poliitiline risk, kuna suur osa varadest on investeeritud arengumaadesse. Sampo on lisaks tururiskile välja toonud ka emitendi hinnariski, krediidiriski, intressiriski ja emitendi krediidiriski.

4.3.2. Tootlus

Järgneval joonisel 3 on välja toodud progressiivsete pensionifondide tootlus aastatel 2004-2010. Käsitletud ei ole Nordea pensionifondi A, kuna see loodi 2008. aastal.

Joonis 3. Progressiivsete pensionifondide tootlus aastatel 2004-2010 (Andmed: Pensionikeskus)

Progressiivsete fondide puhul kõigub nende tootlus -35% kuni 35% vahel. Samas enamasti toimub nende fondide kõikumine ikkagi sarnaselt. Näiteks 2008. aasta puhul võib kõigi progressiivsete fondide puhul näha tootluse langust ning 2009. aasta puhul selle tõusu. Kõige stabiilsem progressiivne fond kuulub samuti Sampole. Nimelt on teise samba pensionifondi Sampo Pension 50 tootluse amplituud aastatel 2004-2010 ainult 25,2. Samas kõige ebastabiilsemad on jälle LHV fondid L ja XL. Esimese puhul on tootluse amplituud 52,1 ja teise puhul 56,2.

Aastatel 2004-2010 olid kõige kõrgema tootlusega LHV fondid L ja XL. Nende keskmised tootlused vaadeldud perioodil olid vastavalt 10,6% ja 9,6%. Kõige madalama tootlusega oli Swedbanki fond K3, mille keskmine tootlus oli 5,2%.

Järgnevas tabelis 6 on välja toodud pärast iga aasta viimast sissemakset progressiivsete fondide pensionikontodel olevad rahasummad, juhul kui investori brutopalk vaadeldud perioodil oleks 1000 €.

Tabel 6. Pensionikontodel olevad rahasummad eurodes ajavahemikul 2004-2010

	ERGO 2P2	LHV L	LHV XL	Sampo Pension 50	SEB Progressiivne	Swedbank K3
2004	760,2	747,3	726,1	750,3	757,3	758,7
2005	1634,8	1682,2	1610,4	1593,8	1657,1	1666,5
2006	2521,1	2681,6	2529,6	2459	2541,2	2561,8
2007	3418,5	3631,4	3616,1	3421,6	3517,9	3441,6
2008	3070,9	3431,5	3369,4	3652,6	3047,4	3166,4
2009	4589,6	5151,4	5179,2	4742,1	4135,4	4102,2
2010	6019,3	6831,8	6827,2	5992,2	5261,5	5291,2

Allikas: Lisa 2.

Kõige suurem rahasumma on erinevatel aastatel olnud nii ERGO 2P2, LHV L-i, LHV XL-i kui ka Sampo Pension 50 pensionikontol. Selle poolest paistab silma kõige rohkem LHV L, mille puhul oli suurim rahasumma just selle pensionifondi kontol neljal aastal vaadeldud seitsme aasta jooksul. Kõige väiksem rahasumma on erinevatel aastatel olnud kõigi käsitletud pensionifondide, välja arvatud LHV L-i kontol.

4.3.3. Valitsemistasu

Progressiivsete pensionifondide valitsemistasude võrdlus on välja toodud järgnevas tabelis 7.

Tabel 7. Progressiivsete pensionifondide valitsemistasud

ERGO 2P2	1,25%
LHV L	2%
LHV XL	1,88%
Nordea A	1,6%
Sampo Pension 50	1,83%
SEB Progressiivne	1,4%
Swedbank K3	1,42%

Allikas: FV 2011.

Valitsemistasude erinevus on progressiivsete pensionifondide puhul suurem kui tasakaalustatud ja konservatiivsete pensionifondide puhul. Kõige kõrgem valitsemistasu on LHV pensionifondi L puhul, mis oli vaadeldud perioodil ka kõige kõrgema tootlusega (joonis 3). LHV L-i valitsemistasu on 2% ehk kõrgeim lubatud valitsemistasu teise samba pensionifondide puhul. Kõige madalam valitsemistasu on ERGO 2P2-l.

4.4. Agressiivsed pensionifondid

Käesolev alapeatükk annab ülevaate Eestis pakutavatest agressiivsetest pensionifondidest. Eestis on praegu neli agressiivset teise samba pensionifondi: ERGO 2P3, Nordea A Pluss, SEB Energiiline Pensionifond ja Swedbank K4. (KS 2011) Käesolevas peatükis on võrreldud nende strateegiat ja valitsemistasu. Selleks, et agressiivsete fondide tootluses mingisuguseid

järeldusi teha, on need fondid liiga uued. ERGO 2P3 loodi 2010. aasta mais, Nordea A Pluss 2009. aasta juunis, SEB Energiline 2009. aasta juunis ja Swedbanki K4 2009. aasta mais.

4.4.1. Strateegia

Agressiivsed teise samba pensionifondid investeerivad kuni 75% oma varadest aktsiatesse ning kuni 25% võlakirjadesse (KI 2011). ERGO 2P3 puhul investeeritakse oluline osa varadest arenevate riikide finantsturgudele. Nordea pensionifondi A Pluss ja Swedbanki pensionifondi K4 puhul on välja toodud, et 75% fondi varadest võib investeerida aktsiatesse, aktsiafondidesse ja muudesse aktsiatega sarnastesse instrumentidesse, kuid konkreetselt aktsiatesse võib investeerida maksimaalselt 50% pensionifondi varadest. Lisaks on Nordea prospektis välja toodud kindlad tingimused, kuhu ja kuidas võib varasid investeerida.

Agressiivse strateegiaga pensionifondid sobivad keskmisest kõrgema riskitaluvusega investorile ja eelkõige noorematele pensionikogujatele, kes ei oota lähiajal pensionifondist väljamakseid. ERGO 2P3 sobib paremini investorile, kes on teadlik finantsinstrumentidega kaasnevatest riskidest ja sellest tulenevast fondi osaku väärtuse suuremast kõikumisest. Nordea A Plussi puhul on märgitud, et kui celnev investeerimiskogemus puudub, siis tasuks konsulteerida investeerimisnõustajaga. Investeeringu mõistlik kestvus on ERGO 2P3 puhul alates 7 aastast. Nordea pensionifondi puhul arvatakse, et investeering võiks kesta rohkem kui 20 aastat. SEB Energilise puhul võiks see olla vähemalt 3 aastat. Swedbanki K4 puhul tuleks arvestada võimalikult pika investeerimistähtajaga.

Kuna üsna suur osa varadest investeeritakse aktsiatesse, on kõigi pensionifondide puhul tegemist kõrgendatud tururiskiga. Lisaks sellele on ERGO 2P3 puhul välja toodud suurem valuutarisk.

4.4.2. Valitsemistasu

Agressiivsete pensionifondide valitsemistasude võrdlus on välja toodud järgnevas tabelis 8.

Tabel 8. Agressiivsete pensionifondide valitsemistasud

ERGO 2P3	1,5%
Nordea A Pluss	1,7%
SEB Energiline	1,7%
Swedbank K4	1,59%

Allikas: FV 2011.

Agressiivsete pensionifondide puhul on valitsemistasude erinevus küllaltki väike. Kõige kõrgem valitsemistasu on SEB ja Nordea pensionifondide puhul. Kõige madalam tasu on ERGO 2P3-l. Samas ei ole ka väga palju kõrgem Swedbank K4 valitsemistasu.

5. JÄRELDUSED

Selles peatükis toob autor välja omapoolsed järeldused, mis tekkisid uurides Eesti pensionisüsteemi ning pensionifondide tööd ja võrreldes teise samba pensionifonde. Selgema ülevaate saamiseks on käesolev peatükk jaotatud alapeatükkideks sarnaselt eelmise peatükiga.

5.1. Strategia

Üldiselt mõistis autor, et pensionifondide töö on üsnagi keeruline ja tavainvestorile ka raske mõista. Oluline oli avastus, et Eestis ei pea pensionifondid oma etalonportfelle avalikustama, kuigi mitmetes teistes riikides seda nõutakse. Autori arvates tuleks see muudatus ellu viia ka Eestis, kuna see annaks investoritele parema ülevaate sellest, kuidas nende varadega pensionifondis ümber käiakse.

Eestis pakutavate pensionifondide prospekte uurides selgus, et need on nii oma ülesehituselt kui ka sisu poolest küllaltki sarnased. Siiski olid mõned fondivalitsejad, näiteks LHV ja Nordea, koostanud veidi põhjalikuma ülevaate kui teised. Samas sisaldavad prospektid ikkagi üsna üldist ülevaadet pensionifondidest ning autori hinnangul ei piisa pensionifondi valimiseks ainult nende lugemisest. Sama konservatiivsusestmega erinevate pankade poolt pakutavaid teise samba pensionifonde on prospektide alusel küllaltki keeruline võrrelda.

Prospektide abil võiks investor vaadata, millised erinevused on erineva konservatiivsusestmega pensionifondide vahel ning millise konservatiivsusestmega pensionifond just temale sobiks. Seejärel saaks lähemalt uurida just selle konservatiivsusestmega pakutavaid pensionifonde ning nende seast sobivaima valida.

Üldiselt soovitatakse noorematel inimestel valida agressiivsemad pensionifondid ning vananedes tasapisi üle minna konservatiivsematele pensionifondidele, kuna neis on väiksem oht enne pensionile jäämist kogutud raha kaotada. Swedbankis töövarjupäeval käies räägiti autorile ka n-ö põlvkonna pensionifondidest, mida mõningates välisriikides pakutakse. Nende puhul on inimeselt ära võetud vaev hakata vananedes pensionifondi vahetama. Nimelt tehakse need pensionifondid sünniaastate järgi ning kui konkreetse fondi investorid hakkavad lähenema pensionieale, siis muudetakse seda fondi ka järjest konservatiivsemaks. Autori hinnangul on sellise süsteemiga pensionifondid mõistlikud ja mugavad ning võiksid tulla kasutusele ka Eestis.

5.2. Tootlus

Teise samba pensionifondide tootlust vaadeldes selgus, et konservatiivsete pensionifondide puhul on tootluse kõikumine tõepoolest märgatavalt väiksem kui tasakaalustatud ja progressiivsete pensionifondide puhul. Seejuures on oluline ka see, et 2011. aasta alguses võeti vastu seadusemuudatus, mis peaks konservatiivsed pensionifondid muutma veel konservatiivsemaks, kui need seni on olnud.

Kõigi konservatiivsustmete puhul olid aastatel 2004-2010 kõige kõrgema keskmise tootlusega LHV pensionifondid ja kõige madalama tootlusega Swedbanki pensionifondid. Samas olid LHV poolt pakutavad pensionifondid ka kõige ebastabiilsemad. Kõige stabiilsemad olid üldiselt Sampo pensionifondid.

Erinevate pensionifondide kontodele kogunenud summade põhjal sai autor samuti teha mõningaid üldisemaid järeldusi. Esiteks selgus selle põhjal, et pensionifond, mille tootlus võib olla vaadeldud perioodil kõige madalam, ei pruugi tegelikult olla kõige väiksema rahasummaga. Näiteks konservatiivsetest pensionifondides oli madalaima keskmise tootlusega aastatel 2004-2010 Swedbanki pensionifond K1, kuid 2010. aastaks oleks sellise investori pensionikontole kogunenud Swedbanki K1-s rohkem raha kui ERGO, Sampo ja SEB pakutavates pensionifondides. Seega ei saa ainult keskmise tootluse põhjal teha järeldusi pensionifondi edukuse kohta.

Autori arvates on väga oluline ka see, et majandustõusu aastatel on tootluse alusel edukamate pensionifondide kontodel suuremad summad kui teistel, kuid majanduslanguse tingimustes võivad need olla jällegi palju madalamad kui ülejäänud pensionifondidel. Juba tootluse jooniste alusel järeldas autor, et Sampo pensionifondid on kõige stabiilsemad. Sama selgus ka pensionikontole kogunenud summast. Nimelt kõigi konservatiivsustmete puhul oli Sampo pensionifondide kontrol kõige suurem summa 2008. aastal. 2008. aastal oli aga ülemaailmne finantskriis. See näitab, kui oluline on just enne pensionile minekut oma vara hoida stabiilsemas pensionifondis. Kui pensionile minek satub just majanduskriisi aega ning kui investoril on valitud mõni agressiivsem ja ebastabiilsem pensionifond, siis tõenäoliselt saab ta kokkuvõttes ka märgatavalt väiksema rahasumma.

Pensionifondide vahetamine sõltub ka majandusolukorrast. Sellisel juhul valitakse hea majandusolukorra puhul agressiivsem pensionifond, mis sel perioodil kasvatab varasid märgatavalt, ning viletsama majandusliku perioodi ajal hoitakse oma varasid konservatiivsemas pensionifondis. See on mõistlik ainult juhul, kui inimene on tõepoolest kursis aktsiaturgudel toimuvaga või suhtleb tihti investeerimisnõustajaga. Autori hinnangul oleks siiski parem variant see, et lähtutakse oma vanusest ja ei vahetata pensionifondi liiga sageli, kuna tihti märgatakse majanduslangust alles siis, kui see on juba üsna kaua kestnud, ning sellisel juhul ei pruugi pensionifondide vahetamisel enam mõtet olla.

5.3. Valitsemistasu

Valitsemistasude poolest ei erine Eesti teise samba pensionifondid just väga palju. Kõige rohkem erinevad omavahel progressiivsed pensionifondid ning kõige vähem agressiivsed pensionifondid. Üsna vähe erinevad ka tasakaalustatud strateegiaga pensionifondid.

Märgata võib ka seda, et LHV on mõne oma pakutava pensionifondi puhul kehtestanud Eestis lubatud kõrgeima valitsemistasu. Näiteks LHV konservatiivse pensionifondi S valitsemistasu on 1,2% ja progressiivse pensionifondi L valitsemistasu on 2%. Ükski teine Eesti fondivalitseja ei ole kehtestanud maksimumsuurusega valitsemistasu.

Uurimistööd tehes selgus ka see, et Eesti pensionifondide valitsemistasud on ühed kõrgemad Euroopas. Seega leiab autor, et mõnevõrra võiks Eestis pakutavate teise samba pensionifonde valitsemistasusid siiski vähendada.

KOKKUVÕTE

Eesti pensionisüsteemi uurimine ja teise samba pensionifondide võrdlemine osutus väga huvitavaks ning silmaringi laiendavaks. Käesolev uurimistöo on oluline, kuna see sisaldab nii statistilist informatsiooni kui ka teoreetilist materjali Eesti pensionisüsteemi kohta ning lisaks annab ka praktilisi nõuandeid, mida fondivalikul jälgida.

Selgus, et Eesti pensionisüsteemi ning pensionifondide töö kohta on leida küll üsna palju materjali, kuid see on ka üsna pinnapealne. Pensionifondide tööga tutvus autor lähemalt töövarjupäeval Swedbanki fondijuhhi juures. Pensionifondide töö on üles ehitatud üsna spetsiifilistele mõistetele tuginedes ning autori hinnangul on tavainvestori jaoks olulisem keskenduda pensionifondide praktilisematele külgedele.

Pensionifondide analüüsimisest selgus, et pensionifondide prospektid sisaldavad üsna pinnapealset materjali pensionifondide täpsemate investeeringute kohta. Autor leiab, et prospektide alusel võiks investor valida enda jaoks sobivaima konservatiivsuseastme, kuid konkreetse pensionifondi valimisel võiks võrrelda ka muid näitajaid.

Samas tuli uurimistööd tehes välja ka see, et ei saa tugineda ainult tootluse võrdlemisele, kuna enamasti on kõrgeima tootlusega pensionifondid üsna ebastabiilsed. See muudab neid investori jaoks ebausaldusväärsemaks, kuna pensionile minek võib sattuda nii majandustõusu kui ka -languse perioodi. Seega oleks mõistlik mõned aastad enne pensioniea saabumist minna üle stabiilsemasse ja konservatiivsemasse fondi, et säilitada aastatega kogutud raha.

Konkreetsema ülevaate saaks, kui minna teemaga edasi. Näiteks võiks süvitsi uurida Eestis pakutavate teise samba pensionifondide strateegiat. Seejuures ei saaks lähtuda ainult prospektidest, vaid tuleks ise konkreetseid andmeid koguda, kuna avalikustatakse üsna pinnapealset materjali. Autori arvates oleks hea ka sarnast uurimust, nagu käesolev, mõne aja pärast korrata, et jälgida, mis vahepeal Eesti pensionisammaste puhul muutunud on.

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) **Eesti...** = *Eesti pensionireform ja selle mõju eelarve tasakaalule*. 2003.
http://www.eestipank.info/pub/et/dokumentid/publikatsioonid/seeriad/ylvevaade/_2003_01/_2003_01/_2_mar_tautst.pdf?ok=1 (17. jaanuar 2011)
- 2) **ERGO... 2009** = *ERGO emissioonipropekt*. 2009.
[http://www3.ergokindlustus.ee/rus/HtmlPages/II_samba_pensionifondide_prospekt/\\$file/ERGO%20II%20samba%20pensionifondide%20prospekt.pdf](http://www3.ergokindlustus.ee/rus/HtmlPages/II_samba_pensionifondide_prospekt/$file/ERGO%20II%20samba%20pensionifondide%20prospekt.pdf) (22. jaanuar 2011)
- 3) **ERGO... 2011** = *ERGO emissioonipropekt*. 2011.
[http://www1.ergo.ee/HtmlPages/ERGO_2P_fondide_prospekt_2010/\\$file/ERGO_2P_fondide_prospekt_2010.pdf](http://www1.ergo.ee/HtmlPages/ERGO_2P_fondide_prospekt_2010/$file/ERGO_2P_fondide_prospekt_2010.pdf) (12. veebruar 2011)
- 4) **Fondid**. 2011 <http://pensionikeskus.ee/?id=676> (arvandmed graafikutes, 15. jaanuar 2011)
- 5) **Fondide...** = *Fondide info*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=1737> (4. jaanuar 2011)
- 6) **FS** = *Fonditasude seletus*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=2804> (16. veebruar 2011)
- 7) **FV** = *Fonditasude võrdlused*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=2797> (10. veebruar 2011)
- 8) **Garanteeritud...** = *Garanteeritud intressiga kindlustus*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=1896> (4. jaanuar 2011)
- 9) **II...** = *II samba pensionifondide tasud alanevad*. 2011. <http://minuraha.ee/?id=11562> (27. veebruar 2011)
- 10) **Investeerimisriskiga...** = *Investeerimisriskiga kindlustus*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=1897> (4. jaanuar 2011)
- 11) **Karner, K.** *Kohustuslikud pensionifondid rämpsuvabaks*. 2011.
<http://www.pensionikeskus.ee/?id=585> (16. veebruar 2011)
- 12) **KI** = *Kogumispensioni indeksid*. 2011. <http://www.pensionikeskus.ee/?id=1866> (15. jaanuar 2011)
- 13) **Kogumispension**. 2010. <http://www.pensionikeskus.ee/?id=551> (26. detsember 2010)
- 14) **Kogumispensionifondide...** = *Kogumispensionifondide NAV*. 2011.
<http://pensionikeskus.ee/?id=694&chartSelector=nav> (24. veebruar 2011)
- 15) **Kohustuslike...** = *Kohustuslike pensionifondide süsteem muutub*. 2011.
<http://www.fi.ee/index.php?id=3444> (16. veebruar 2011)
- 16) **KS** = *Kogumispensioni statistika*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=600> (12. jaanuar 2011)
- 17) **Kuidas...** = *Kuidas fondid töötavad?* 2011. <http://www.pensionikeskus.ee/?id=2800> (15. jaanuar 2011)
- 18) **Leppik, L.** 2006. *Eesti pensionisüsteemi transformatsioon: poliitika valikud ja tulemid*.
<http://www.tlulib.ee/files/arts/95/leppi4ba700f5a0516e26de444835aafa34be.pdf> (17. jaanuar 2011)
- 19) **LHV...** = *LHV emissioonipropekt*. 2011.
http://www.lhv.ee/images/docs/LHV_pensionifondide_prospekt.pdf (12. veebruar 2011)
- 20) **Liitumine**. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=654> (27. veebruar 2011)
- 21) **Naaber, H.** 2011. *Süsteemse pensionikindlustuse eelduseks on rahva tuntav elustaseme parandamine*. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11986> (18. jaanuar 2011)
- 22) **NAV...** = *NAV e osaku puhasväärtus*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=1959> (22. jaanuar 2011)
- 23) **Nordea A...** = *Nordea A, A Pluss, B emissioonipropekt*. 2011.
http://www.nordea.ee/sitemod/upload/root/www.nordea.ee%20-%20default/Teenused_erakliendile/Pension/Isammas/Apluss_pensionifondid_prospekt.pdf (12. veebruar 2011)
- 24) **Nordea C...** = *Nordea C emissioonipropekt*. 2011.
http://www.nordea.ee/sitemod/upload/root/www.nordea.ee%20-%20default/Teenused_erakliendile/Pension/Isammas/Isammas_prospekt_pensionifond.pdf (12. veebruar 2011)
- 25) **Pension**. 2010. <http://www.sm.ee/sinule/eakale/sotsiaalkindlustus/pension.html> (16. detsember 2010)
- 26) **Pensionifondi...** = *Pensionifondi vahetamine*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=2805> (27. veebruar 2011)

- 27) **Riiklik...** = *Riiklik pension*. 2010. <http://www.pensionikeskus.ee/?id=582> (16. detsember 2010)
- 28) **Sampo...** = *Sampo emissioonipropekt*. 2011. http://www.danskecapital.ee/UserFiles/fondide%20prospektid/KP_Prospekt_2011_01_01_EST.pdf (12. veebruar 2011)
- 29) **SEB** = *SEB emissioonipropekt*. 2011. https://www.seb.ee/ip/ipank?act=SENDFILE&fname=p2_prospekt.pdf (12. veebruar 2011)
- 30) **Sissemaksete...** = *Sissemaksete ajutised muudatused*. 2011. <http://pensionikeskus.ee/?id=3006> (3. jaanuar 2011)
- 31) **Stachr, K.** 2009. *Eesti kolmesambaline pensionisüsteem – kas saime, mida tahtsime?* <http://www.epl.ee/artikkel/477066> (18. jaanuar 2011)
- 32) **Swedbanki...** = *Swedbanki emissioonipropekt*. 2011. https://www.swedbank.ee/static/investor/funds/K1_K4_prospekt.pdf (12. veebruar 2011)
- 33) **Tosso, E.** 2008. *Seadus püüraks fondivalitseja tasu*. http://www.ap3.ee/?PublicationId=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&code=3881/uud_uudidx_388104 (27. veebruar 2011)
- 34) **Täiendav...** = *Täiendav kogumispension*. 2010. <http://pensionikeskus.ee/?id=641> (26. detsember 2010)
- 35) **Töö...** = *Töö- ja pensioniealiste*. 2010. <http://www.ensib.ee/too-ja-pensioniealistele/> (16. detsember 2010)
- 36) **Vanaduspension**. 2010. <http://www.pensionikeskus.ee/?id=696> (16. detsember 2010)

LISAD

Lisa 1. Kokkuvõtte töövarjupäevast Swedbanki pensionifondide juhi Katrin Rahe juures

2011. aasta 9. veebruaril oli uurimistöö autor Swedbanki kontoris Liivalaia 15 pensionifondide juhi Katrin Rahe töövõri. Järgnevalt on esitatud kokkuvõtte töövarjupäevast.

Kõigepealt toimus ettevõtte Swedbanki Investeerimisfondid igapäevane koosolek, kus vaadati, mis turgudel viimase nädala jooksul on toimunud, ja iga osaleja andis lisaks ülevaate oma nädalategemistest, mis võiksid ka teistele huvi pakkuda. Sellenädalasel koosolekul osalesid ettevõtte jurist, fondifondide juht, kaks raamatupidajat, Swedbanki pensionifondide fondijuht ja riskispetsialist. Viimane jälgib, et kõik seaduslikud piirangud oleksid täidetud. Veel osalesid kaks isikut kommunikatsiooni ja turunduse poole pealt, kelle ülesandeks on jälgida, mis sõnumid osakonnast välja lähevad, ja tegeleda ka uute toodetega, mis müüki võiksid tulla.

Seejärel näitas fondijuht Katrin Rahe uurimistöö autorile oma igapäevatööga seotud tegevusi ja rääkis üldiselt pensionifondide tööst. Järgnevalt on väljatoodud olulisem info, mis autor töövarjupäeva jooksul pensionifondide kohta kuulis. Parema ülevaate saamiseks on need jaotatud konkreetsete alateemade alla.

Uudistega kursis olemine

Fondijuhi jaoks on väga oluline olla kursis finantsturgudel ning ka üldiselt maailmas toimuvaga. Selle puhul on abiks konkreetsed süsteemid, näiteks Bloomberg või Reuters. Need vahendavad reaalaajas informatsiooni nii aktsia- võlakirja- kui ka valuutaturgude kohta. Fondijuhi töös kasutatav süsteem edastab kõiki uudiseid, mitte ainult finantsuudiseid. On palju selliseid sündmuseid, mis kaudselt mõjutavad turgu ning millega tasuks kursis olla.

Etalonportfell

Pensionifondide töö puhul on oluline mõiste etalonportfell (inglise keeles *benchmark*). See on sobiv investeerimislahendus konkreetse fondi investorile ehk keskmine strateegia. Etalonportfelle kasutatakse põhimõtteliselt ka teiste investeringute puhul, mitte ainult pensionifondide haldamisel. Näiteks kui keegi tahab fikseerida oma investeringute jaoks etalonportfelli, siis tuleb kõigepealt välja mõelda strateegia, kui pikalt ja kuhu investeerida. Näiteks otsustatakse, et selle hulka kuulub mingi arv konkreetse riigi võlakirju, mingi firma aktsiaid jne. Taktika on see, et hakatakse etalonportfellist erinema. Näiteks kui aktsiaturul ei ole mingil hetkel hea olukord, siis võib portfelist võtta vähemaks aktsiaid ning sellega kaasnebki erinemine etalonportfelist. See on oluline, sest kui näiteks turul on väga volatiivsed ehk hästi kõikuvad ajad ja seetõttu ei soovita taktikaliselt midagi teha, siis tänu sellele meetodile püsitakse ikkagi investeerituna. Kui seda raha mitte investeerida, vaid lihtsalt säilitada, siis on oht, et tänu sellele jäädakse olulistest turuliikumistest maha.

Seda, millised täpsemad süsteemid mingite Eesti pensionifondide puhul kasutusel on, ei ole teada, kuna see on oluline konkreetse fondi vahenditest lähenemisest. Eestis ei pea pensionifondid oma etalonportfelle avalikustama. Arenenud riikides enamasti seda ikkagi tehakse. Tarbijale oleks see ainult kasulik, kuna sellisel juhul oleks tal võimalus uurida, kuidas konkreetsetel mingid pensionifondid tegutsevad. Lisaks tootlusele teaksid inimesed ka seda, kuidas mingites fondides tema rahaga ümber käiakse, ja saaksid selle põhjal omale meelepärase pensionifondi valida.

Etalonportfellidega tahetakse jälgida, et investor oleks kogu aeg investeeritud. Sellisel juhul on portfelli kõikumine seotud turgude kõikumisega, mitte portfelli haldaja enda otsuste kõikumisega. Etteplaneerimata investeerimisotsustes on lihtsam vigu teha. Kui on selline kaheetapiline süsteem, siis need otsused, mis tehakse taktikalisel tasemel, on võetud mingi riskiprotsendina kogu etalonportfelist. Tegemist ei ole nii agressiivse toimetamisega. Samas kui toimetada agressiivselt ja seejuures ka väga hästi, mis on üsna ebatõenäoline, siis on ka tulemus märgatavalt parem.

Konkreetsete investeerimisotsuse tegemisel mõeldaksegi, kui palju oleks mõistlik etalonportfelli erineda. Enamasti võetakse fondide puhul selliseid vähemtähtsaid investeerimisotsuseid vastu üsna lühikese aja jooksul.

Rahareserv

Iga fondi puhul võiks olla mingi rahareserv väljamaksete tegemiseks. Selle maht sõltub fondi mahust ja osakuomanike arvust ning vanuselisest jaotusest. Rahareservi olemasolu jälgitakse igapäevaselt.

Ettevõttesisene kontroll

Ettevõttesisest kontrolli sooritav isik, näiteks vastavuskontroller, vastutab selle eest, et ettevõttesiseselt ei oleks tegemist mingi huvide konfliktiga, et kõik toimuks vastavalt seadustele, et protsessid, kuidas asju tehakse, oleksid sellised, et nendele võib kindel olla jne. Kui on mingid rikkumised, siis ettevõttesisest kontrolli sooritav isik on esimene, kes sellest kuulma peaks.

Rikkumised jagatakse aktiivseks ja passiivseks. Passiivne rikkumine võib näiteks sellest tuleneda, et mingi ettevõtte aktsiasse on paigutatud mingi summa, kuid hinnatõusu tõttu turgudel läheb proportsioon lubatud mõõtmetest välja. Sellisel juhul müüakse neid aktsiaid mingi hulk maha ning sellega kõrvaldataksegi rikkumine. Aktiivne rikkumine tähendab seda, et on tehtud mingi vale otsus, ja see tuleb samuti kiirelt kõrvaldada. Pensionifondide töö puhul on oluline, et suudetaks jälgida neid liimite ja neist kinni pidada. Rikkumisest tuleb kohe teada anda ka finantsinspeksioonile.

Osaku puhasväärtus

Fondide asutamise alguses anti fondi osakud välja 10 Eesti krooniga. Osaku puhasväärtuse järgi saab teada, kui palju on see muutunud. See on fondi juures kõige olulisem asi selles mõttes, et selle põhjal arvutatakse tootlust. Selle abil arvutatakse ka summa, mille inimene saab fondiosakute müümise puhul või mille ta peab nende ostmise puhul maksma. Fondi vahetamisel, välja arvatud sama fondivalitseja seas, arvestatakse sellest maha ka tagasivõtmistasu.

Fondidega liitumine ja nende vahetamine

See, et inimesed fondidega liituksid, on riigi huvides. Nimelt kolmesambaline pensionisüsteem on üldse kehtestatud seetõttu, et riik teab, et elanikkond vananeb, ja riigil ei ole tõenäoliselt tulevikus enam nii suurt summat I samba makseteks. Riik on suunanud selle teenuse pankadele. Pankade jaoks on see lihtsalt üks toode, mida nemad pakuvad. Inimeste jaoks on see oluline, et kindlustada oma pensionipõlv.

Näiteks Rootsis on üldiselt pensionifondi investeringud inimeste investeringutest väike osa. Seetõttu ei pöörata ka fondide valimisele ning seal sisalduvale rahale nii palju tähelepanu.

Pensioniraha kogumiseks fondi valides on oluline jälgida selle konservatiivsusastet. Fondi konservatiivsuse sõltub sellest, kui palju investeeritakse seal aktsiasse, kui palju võlakirjadesse. Aktsia- ja võlakirjarisk on see, mis pikaajalist tootlust kõige rohkem mõjutab. Eestis selgus finantskriisi ajal, et konservatiivsed pensionifondid ei olnud siiski piisavalt konservatiivse strateegiaga. 2011 aasta veebruaris jõustus seadusemuudatus, et mis muudab need konservatiivsemaks.

Fondide vahetamine on arukas juhul, kui investor on noor ja omab piisavalt investeerimisalaseid teadmisi või konsulteerib investeerimisharustajaga. Näiteks kui investor on kindel, et suuremat tõusu pikemas perspektiivis aktsiaturul tulemas ei ole, siis võib valida konservatiivse fondi ning hiljem, kui olukord aktsiaturul paraneb, liituda jälle agressiivsema fondiga. Samas lihtsalt tootluse alusel fondi valida ei ole ka mõistlik, kuna saab küll infot selle kohta, kuidas on fondi tootlus olnud minevikus, kuid kunagi ei tea, mis põhjustel see nii oli, ning kuidas see tulevikus muutuda võib.

Juhul, kui investor ei oma laiemaid investeerimisalaseid teadmisi, on mõistlik nn elutsükli mõttes lähenemine. See tähendab, et nooremas eas tasub valida agressiivsem fond, kuid pensionieale lähenedes tuleks ostustada konservatiivsema fondi kasuks. Osas riikides pakutaksegi põlvkonna fondide, mis on mõeldud kindla sünniaastaga isikutele. Sel ajal kui selle pensionifondiga liitunud isikud on nooremad,

käiakse nende rahaga agressiivsemalt ümber ja tasapisi muutub see fond järjest konservatiivsemaks. Sellise fondiga võetakse ära inimeselt vaev, et ta peaks ise fonde vahetama hakkama.

Fondidega kaasnevad tasud

Varem tuli maksta osaku väljalasketasu, kuid seda enam ei ole. Praegu kehtib aastane valitsemistasu, mille suurus otsustatakse konkreetse fondivalitseja poolt. Samas on ettemääratud ka maksimumsuurus, mida ületada ei tohi. Valitsemistasu sisaldub juba fondi osaku puhaskvoodis. Lisaks on olemas ka fondist väljumise tasu. See on 1% osaku puhaskvoodist. Tasude kohta on võrdlus välja toodud Pensionikeskuse internetileheküljel.

Riskid

Riske saab vähendada erinevate tegevuste läbi. Näiteks võib investeringuid hajutada erinevate geograafiliste piirkondade vahel. Riske on tegelikult piiratud ka seadustega. Näiteks on riski vältimiseks seaduse poolt olemas kindel protsent, kui palju mingi ettevõtte aktsiidi võib osta. Riske maandatakse ka tuletisinstrumentide abil. Need on instrumentid, mille väärtus sõltub mingi teise vara väärtusest. Näiteks on tuletisinstrument futuur. Selle puhul lepitakse kokku mingi asja (futuurlepingu alusvara) ostu- või müügitheing tulevikuks. Näiteks lepitakse kokku, et ostetakse teatud kogus 10-aastaseid Saksamaa valitsuse võlakirju kolme kuu pärast konkreetse hinnaga. Tuletisinstrument on ka valuuta *forward*. Selle puhul lepitakse kokku konkreetne valuutatehing konkreetsele päeval tulevikus. Esiialgu ei maksta selle eest midagi. Enamasti peab tehingupartnerile kuidagi ka oma usaldusväärsust tõestama. Seadusega on piiratud, kui palju tuletisinstrumente võib kasutada.

Lisa 2. Teise samba pensionifondide kontoseisude arvutused

Selleks, et võrrelda erinevatesse teise samba pensionifondidesse kogunenud rahasummasid, sooritas autor arvutused, mille läbiviimist on kirjeldatud käesolevas lisas. Autor võttis oma võrdluse aluseks investori, kelle brutopalk kuus oli aastatel 2004-2010 1000 €. Olulisemad on autori hinnangul üldised erinevused, mis pensionifondide kontoseisudes välja tulevad, mitte konkreetsete summad.

Teise samba pensionifondide puhul läheb igal kuul pensionifondi kontole 6%, millest 2% maksab investor oma brutopalgast ja 4% tema brutopalgast lisab juurde riik. Seega 1000 € teeniva investori puhul läheb tema pensionikontole igal kuul 60 €. Autor ei arvestanud sooritatud arvutuste juures seda, et aastal 2010 toimusid sissemaksed teise sambasse tavapärasest erinevalt, kuna ta ei leidnud, et see oleks tulemuse seisukohalt oluline. Peamine oli välja selgitada summade erinevus, mitte nende suurus.

Selleks, et arvutada osakute hulka, mis investor igal kuul 60 € eest saab, on vaja teada osaku puhaskvoodi konkreetsele kuul. Autor sai vastavad andmed Pensionikeskuse internetileheküljel avaldatud statistikast (Kogumispensionifondide... 2011). Arvutuste läbiviimisel kasutas uurimistöö autor kõikide käsitletud kuude esimese kuupäeva osaku puhaskvoodi.

Kui pensionikontole laekub 60 € jagada konkreetse kuu osaku puhaskvoodiga, siis saabki tulemuseks sellel kuul ostetud osakute arvu. Järgnevatel kuudel muutub nende osakute väärtus ka vastavalt järgnevate kuude osaku puhaskvoodidele. Vastavate arvutuste tegemiseks kasutas uurimistöö autor arvutiprogrammi Microsoft Excel. Seal selgunud tulemused iga vaadeldud aasta viimase sissemaks järel on üldistatult välja toodud 4. peatükis kasutatud tabelites (Tabel 2, Tabel 4, Tabel 6).

NOORTE SLÄNGISÕNAVARA INTERNETIS

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

10. klass

MARGARET PULK

Juhendaja Elma Künnapas

2012

SISSEJUHATUS

Keel muutub ja täieneb pidevalt nii kõnes kui ka kirjas. Sealjuures on noorte slängikeel üks kiiremini täienevaid allkeeli. Kahtlemata on vajalik seda uurida ja talletada muutusi, kuna uus areneb vanast. Seega kajastab antud uurimus konkreetset ajastut, järgnevad uurimused leiavad juba midagi uut. Töö iseloomustab autori eakaaslaste suhtluskeelt ning kasutades ka ise slängi, on selle uurimine huvitav.

Noorte omavaheline suhtluskeel on mitmetahuline ja kirju. Praegusel ajal iseloomustab seda suur ingliskeelsete väljendite osakaal slängis. Töö eesmärk on välja selgitada aktuaalse noorte internetislängi põhijooned ja ka see, mis eesmärkidel slängi kasutatakse. Millised väljendid on noorte suhtluses? Tööd alustades püstitati kaks hüpoteesi:

- erinevates piirkondades on släng erinev,
- vanuseliselt kasutavad noored erinevat slängi.

Uurimistöös on kolm suuremat peatükki, mis koosnevad väiksematest alapeatükkidest. Esimene käsitleb slängi olemust, uuringus leitud slängisõnade analüüsi, väljendite päritolu, uudseid nähtusi slängikeeles. Uuringu tegemisel toetuti suhtlusvõrgustikus Facebook leitud teabele. Sõnu on uuritud erinevate slängisõnastike ja veebilehekülgede abil. Lisatud on õpilaste ehk slängikasutajate kommentaarid. Teises peatükis on juttu uudsest nähtusest interneti slängikeeles – meemidest. On ära toodud meemide definitsioon ja nende tähendused, samuti on lisatud loetelu meemidest koos selgitustega. Kolmandas peatükis on välja toodud õpilaste seas korraldatud küsitluse tulemused ja slängisõnade analüüs. Küsitlusele vastas 105 õpilast vanuses 14-19 aastat.

Uuritud sõnavara annab hea ülevaate ajakohasest noorteslängist Eestis. Kindlasti võib seda uurimust jätkata järgnevatel aastatel, sest släng on pidevas muutumises.

1. FACEBOOKIST LEITUD SLÄNGISÕNADE JA VÄLJENDITE ANALÜÜS

1.1. Släng

Loogi uuringust selgus, et suhtluskeeles kasutatakse suhteliselt palju slängi. Släng esineb lühendites (näiteks *nsm*, *veits*, *olks*, *v?*), sõnamoonutustes (näiteks *raffas*, *kõvv*), roppustes (näiteks *tra*, *poh*, *krt*). Slängi saab ära tunda ka laenude järgi (näiteks *no shit*, *oh my god*). (Loog 1991: 7-8)

Sõna *släng* on pärit sajandeid vanast inglise allilma keelest. Enne 19. sajandit oli släng midagi ainult kurjategijatele omast, korralikele inimestele samas vastuvõtmatu. Ühiskonna edasise arengu käigus saab sõna *släng* järjest laiemat tähendust. Eesti ühiskonnas oli slängi uurimine 1960-70 aastatel võimatu. (Loog 1991: 5)

Släng on eelkõige kõnekeele, suulise kõne nähtus. Kuid ka kõnekeelel on palju stiile, kõik sõltub sellest, mis olukorras ja kes ning kuidas räägivad. Igal juhul pole släng omaette erikeel, vaid ta eksisteeribki tänu emakeele olemasolule. Släng esineb kõikidel keeletasanditel: foneetilisel, morfoloogilisel, sõnamoodustustasandil, süntaksis ja semantilisel tasandil.

Slängiks peetakse tavaliselt erilist sõnavara. Kõne slängilisuse aste sõltubki sellest, kui palju kõneleja oma normaalses suulises kõnes slängi kasutab. Seda ei peeta sobilikuks ametlike ja tõsiste teemade puhul. Üldiselt on släng lähedane vabale kõnekeelele ja enamjaolt peetakse seda noortele omaseks. Släng on eesmärgipärane mittenormatiivsus keeles. Slängikõneleja pole rahul kirjakeele võimalustega, sest ainult kirjakeele sõnadega rääkides on jutt igav ja ebatäpne. Nii ei saa väljendada suhtumist. (Loog 1991: 6-7)

Praeguses slängis on inglise laenude osakaal suureks muutunud, kuna suur osa massikultuurist ja infost pärineb angloameerika kultuurist, jõuab see siia inglise keele vahendusel. Släng on suuresti aja märk, mitte keegi ei sunni ingliskeelset kultuuri peale, see on vaba tahe. Praegu on peen väljenduda inglise keele abil. Slängi pole võimalik välja juurida. Vaevalt tahaksid inimesed rääkida emotsioonitus ja kuivas keeles. See on eriti vastukarva teismelistele, kes on kõige altimad ingliskeelseid väljendeid oma suhtluskeeles kasutama. (Vainola 2004)

1.2. Slängi tunnused

Slängi saab muust keelest eristada mõningate tunnuste abil, mis on ära toodud Mai Loogi raamatus „Esimene Eesti slängi sõnaraamat“ (1991: 7-8). Näideteks on toodud Facebookis tehtud uuringu ja Pärnu Sütevaka humanitaargümnaasiumis läbi viidud küsitluse põhjal saadud slängisõnad. Kui mõne tunnuse järgi eelnimetatud allikatest sõna/ väljendit ei ole, on lisatud näide M. Loogi raamatust.

- Släng ilmneb mõnikord juba häälduses. Võõrapärane või veiderdav hääldusviis võib toimida nagu släng, nt *ou mai gaad*. (Facebook)
- Slängi esineb liidetes. Levinuim on *-kas* liide, nt *lápakas*. (Facebook)

- Tihti esineb slängi laene võõrkeeltest. Nt *tšikk*. (Facebook)
- Terminilaadsed nimetused, mis kirjakeeles on kohmakad või puuduvad üldse. Nt *tossud*. (Loog 1991: 7)
- Slängis on palju lühendeid nii emakeeles kui ka võõrkeeltest. Internetilühenditega väljendatakse emotsioone, selletõttu on nende hulgas palju vandesõnu (nt *tra* 'türa'; *krt* 'kurat'); üllatust väljendavaid lühendeid (nt. *omg* 'oh my god' – 'oh mu jumal') või iroonilisi lühendeid, mille puhul peetakse uskumatuks, et midagi seesugust võiks toimuda (nt. *rofl* 'rolling on the floor, laughing' – 'veeren põrandal, naerdes'). (Facebook)
- Võõrsõnadega liialdamine. *Vaimne pervert* – õpetaja. (Loog 1991: 7)
- Kirjakeele sõnad teises tähenduses. *Pihv on ilus tüdruk*. (Facebook)
- Ropud sõnad, mis sõnaraamatus ei kajastu ja mida on piinlik kirjutada. *Sitaks; türa; faking*. (Facebook)
- Kujundlikud väljendid. Nt *eesti rahva iivet päästma* – vahekorras olema. (Loog 1991: 7)
- Panema ja tegema laiaulatuslik kasutamine. Nt *sliipi panema* – magama. Tähelepanuväärne on, et slängis esineb järjekindlalt panema mida?, aga mitte kunagi panema kuhu? (Loog 1991: 7)

Släng on kujundlik, huvitav, madalstiilne ja lõbus. Kasutatakse tihti metafoore – tähenduse ülekannet sarnasuse alusel; eufemisme – ebasünda ilustavaid nimetusi ja düsfemisme – naljakaid, labaseid või jõhkraid sõnakujundeid tavaliste või tõsiste teemade puhul. Viimane on eriti populaarne noorte seas. Släng on looming, mis võib väljendada kõneleja vabadust, protestivaimu ja huumorimeelt. (Loog 1991: 8)

1.3. Facebook ja selle populaarsus Eestis

Algandmete kogumiseks valis töö autor suhtlusportaali Facebook, sest see on saanud Eestis kõige populaarsemaks leheküljeks omataoliste seas. Facebookis on konto ligi 400 000 eestlasel ja see arv on stabiilselt kasvanud (Jõevere 2011). Kuigi pikka aega oli Facebook Eestis justkui varjusurmas, sest domineerisid Rate.ee ja Orkut, mindi ka siin globaalse trendiga kaasa. USA blogiguru Loren Feldman, kellega Toivo Tänavsuu 2009. aastal intervjuu tegi, peab sotsiaalseid võrgustikke mõttetuteks, kuid samas teab, miks need nii edukad on: „Need on teenused, mille edu põhineb inimese hirmul jääda selles digitaalmaailmas üksi.“ (Alas 2009)

Seega on suhtlusvõrgustike populaarsus kaasaja nähtus, mis osaliselt põhineb pinnapealsel suhtlusel. Sellises suhtluses ongi slängi ja lühendite kasutamine populaarne, sest sobib kiire eluviisiga ja sotsiaalvõrgustike kohatise pealiskaudsusega.

1.4. Slängikasutus Facebooki uuringus

Facebooki keskkonnas on võimalik pilte kommenteerida, sõpradega suhelda neile sõnumeid saates ja staatuseid uuendades. Uuring on tehtud pildikommentaaride põhjal, sest seal toimub kõige rohkem suhtlust. Uuritud on kommentaare vahemikus 1. september – 18. november aastal 2011. Uuringus on kasutatud 20 neiu ja 20 noormehe profiile vanuses 15-18 aastat. Kommenteerijateks on enamasti mõningate eranditega töö autori samaaegsed tuttavad ja sõbrad antud noorte suhtlusringkondadest. See annab hea aluse ühise slängikeele

uurimiseks. Läbi tuli töötada üle 950 kommentaari, milles peaaegu kolmandikus (311) on kasutatud lühendeid ja/või slängisõnu (tabel 1).

Tabel 1. Slängisõnavara suhtlusvõrgustikus Facebook

Sõna	Kasutatud kord	Sõna	Kasutatud kord
V?	28	Vabsee	5
Omg	19	U mad?	5
Wtf	17	Awv yeah	5
Awv	16	Ftw	5
Me gusta	13	Veits	4
Mhm	11	Aint	4
Kle	10	Ss (siis)	4
Mkm	10	Kalla	4
Lol/lolz	9	Oo mai gaad	4
Wow/vau	9	Damn	4
Poh	9	Tsikk	4
Sitaks	8	Ups	4
Urr	8	Nkn	4
Nv	8	Sry	4
Ps	7	Aff	3
Vb	7	Btw	3
Jep/jap	7	Tänks	3
Veits	7	No shit	3
Raffas	6	Olks	1
Krt	6	Nsm	1
Piff	6	Nh	1
Lambikas/lamp	5	Kõvv	1
Lebo	5		

1.5. Slängisõnade tähendus

Üldjuhul pole suhtluskeeles esinenud sõnadest või nende taga peituvast mõttest arusaamine raske. Siiski tekib küsimusi, mida nad antud kontekstis tähendavad ja kust nad pärit on. Mõningaid sõnu ei olnud sõnaraamatutes, mistõttu tuli nende tähendusest aru saada konteksti järgi, näiteks sõnale *piff* ei olnud vastet üheski raamatus. Samas kasutasid seda erinevad inimesed, seega see ei saa olla ainult paarile inimesele mõistetav väljend. Ka kontekst oli neil sama. Uurimuses on väljendeid nii eesti keelest kui ka inglise, soome, vene ja hispaania keelest. Et uurimuses leitud sõnadest lõplikult aru saada, on abiks kasutatud M. Loogi „Eesti esimest slängi sõnaraamatut“, „Eesti slängi sõnaraamatut“ (Vainola *et al.* 2003), M. Aasa „Släng igapäevaelus“ ja internetilehekülge *urbandictionary.com*. Lisatud on variandid, mis pakuti sõnade tähenduseks küsitluse tulemusena (need on ainult sõnaled, mida uuringu järgi kasutati Facebookis üle viie korra), kui on üldse pakutud erinevaid variante võrreldes sõnaraamatutega. Järgnevalt on toodud sõnade tähendused, mis tulid välja Facebooki uuringust.

Eestikeelsed:

- *Aff* – *ahv*; (suhteliselt neutraalne) kirumissõna inimese kohta. Tähendus on jäänud samaks.
- *Aint* – *ainult*.

- *Jep/jap – jah.*
- *Kalla – kallim; kallis.* Antud sõna tähendus ühtib tähendusega uuritud kommentaarides. Kasutati ainult tütarlaste puhul.
- *Kle – kuule; pöördumisvorm internetisuhtluses.*
- *Krt – kurat; peamiselt internetis kasutatav lühend.*
- *Kõvv – hea; heatasemeline; lahe; vinge vms.* Tähendus on samaks jäänud, tegu on positiivset hinnangut väljendava omadussõnaga.
- *Lambikas/lamp – midagi, mis on suvaline, õhust võetud, millel puudub nähtav põhjendus vms.* Uuritud kommentaarides oli tähendus sama. Küsitluses pakuti veel väga teemast mööda; naljakas ja imelik; kohatu; harjumatu; ajuvaba; absurdne; random (ingl suvaline); mõttetu; suvakas; juhuslik; ootamatu; ebatavaline.
- *Mhm – väljendab jaatust.*
- *Mkm – väljendab eitust.*
- *Nh – noh.*
- *Nkn – nükuinii.*
- *Ns/nsm – Seda lühendit polnud üheski sõnaraamatus, kuid küsitluse põhjal võib järeldada, et selle tähendus on niisama.*
- *Nv – Selle lühendi tähendust polnud üheski sõnaraamatus, kuid küsitluse tulemustele toetudes on selle tähendus nädalavahetus, sest kõik vastused pakkusid seda varianti.*
- *Olks – olgu.*
- *Piff/pihv – Kuna seda sõna ei leidunud üheski sõnaraamatus, tuli toetuda küsitluses pakutud tähendustele. Küsitluses pakuti tüdruk; naissoost isik; tibi; ilus isik; naine; eit; tibikas; neiuke; tsikk; plika; ilus tütarlaps; neu; beib.*
- *Ps – postskriptum.* Küsitluses pakuti tähenduseks peale selle; pane tähele; tähelepanu; tähtis; lisaks; pisiasi; müide; privaatsõnum.
- *Raffas – rahvas; algse keelendi moondumisel kujunenud enamasti kirjalikult kasutatav noorteslängisõna.* Küsitluses pakuti veel mu inimesed.
- *Rsk – raisk.*
- *Sitaks – väga; piisavalt; väga palju.* Määrsõna, millega kommentaarides väljendati millegi paljusust/küllust. Küsitluses pakuti veel täiega; hullult; räigelt; eriti; ilgelt; väga meeldib.
- *Ss – lühem variant sõnast 'siis'.*
- *Tra – türa. Parasiit- või tugevdav sõna, kirumishüüatus. Väljendab vihastumist, pettumust, tüdimust, imestust jne.*
- *Tsikk/tsikk – tütarlaps; tüdruk; tibi. Mugandus ingliskeelsest väljendist 'chick' – 'tibu'.* Tähendus on samaks jäänud.
- *Urr – väljendatakse urinat.*
- *Veits – veidi.*
- *V?/vä? – küsilause lõpus kirjutatav 'või'.*
- *Vb – võib-olla; internetivestlustes kasutatav lühend.*
- *Vms – või midagi sellist.*

Võorkeelsed:

- *Aww – hüüatus, mis väljendab heldimust.*

- *Btw* – ingl lühend 'by the way', tõlkes 'muide'. Täendus on sama, kasutati enamasti lausete vahel olulise info lisamiseks.
- *Damn* – ingl 'neetud'. Täendus on sama, vandesõna, et midagi kiruda.
- *Fine!* – ingl 'olgu!'
- *Ftw* – ingl 'for the win', tõlkes 'võidule'; kasutatakse lausete lõpus entusiasmiga või toetuse väljendamiseks. Teine variant on 'Fuck the world' – 'kuradile kogu maailm'. Kolmas variant 'Fuck the what' – mõte sama, mis wtf'il, sõnad on teise järjekorras. Neljas variant 'Fight the world' – 'hakka maailmale vastu'.
- *Fyi* – ingl 'for your information', tõlkes 'et sa teaksid'.
- *Lebo* – see on sõjaväeline väljend soome keelest, tähendab 'puhkust'; lihtne; kerge. Kommentaaride kontekstis on mõte samaks jäänud. Küsitluses pakuti veel lesimine; mugav; mõnus; lõõgastav; lihtsasti teostatav; niisama; ei tekita probleeme.
- *Lol* – ing. lühend 'laughing out loud', tõlkes 'naeran kõva häälega'. Peamiselt internetis kasutatav lühend, millega väljendatakse naeru, head tuju vms. Lühendi tähendus on sama, sellega vastati naljadele ja humoorikatele kommentaaridele. Küsitluses pakuti veel midagi naljakat; naer; lots of laugh (palju naeru); loll; lots of love (palju armastust).
- *No shit* – ingliskeelne väljend, eesti keeles on selle vaste 'ära jama' vms. Sellega väljendatakse sarkasmi inimese suunal, kes on ilmselgelt ebavajalikku fakti nentinud, mida kõik juba niikuinii teavad. Nt „Jaanuvar on talvekuu.“ – „No shit!“.
- *Noup* – ingl 'nope', tõlkes 'ei'.
- *Omg* – ingl 'oh my god', tõlkes 'oh mu jumal'. Kommentaarides väljendati sellega üllatust ja imestust, lühendina on paljukasutatud. Küsitluses pakuti selle tähenduseks ka foneetilist morfoloogiat 'ou mai gaad'.
- *Poh* – vn 'noxyü', tõlkes 'ükskõik'; poogen; suva. Väljendab muretust ja ükskõiksust. Täendus on samaks jäänud, sellega väljendati huvipuudumist ja osavõtmatust. Küsitluses pakuti veel vahet pole; savi; pohlad; ei huvita.
- *Sry* – ingl 'sorry', tõlkes 'vabandust'. Täendus on jäänud samaks.
- *Tänks* – aitäh; ingl 'thanks'. Täendus on samaks jäänud.
- *Ups* – ingl 'oops'. Üllatushüüatus, kui keegi on midagi valesti teinud ja oma veast aru saanud.
- *Vabsee* – vn 'вообще', tõlkes 'üldse; täiesti'. Täendus on üldiselt samaks jäänud, kuid kasutatakse ka tähenduses 'eriti'. Küsitluses pakuti veel täitsa; tegelt; täielik; lahe; päris hea; vabalt; oioi; tohoh; oh sa; äge; päris hull; üldse; täiega; uskumatu; pole paha; vau; ohhoo; vapustav. Mitmel korral pakuti, et see väljendab lihtsalt suurt üllatust.
- *Wow* – ingl imestus- või tunnustushüüatus.
- *Wtf* – ingl 'what the fuck', tõlkes 'mida kuradit'. Harilikult internetis kasutatav lühend, väljendab segadust. Täendus on sama, kasutatakse ka, et väljendada arusaamatust. Küsitluses pakuti tähenduseks veel 'mida paganat'; 'mida asja'; 'misasja?'; 'welcome to facebook'; 'mida?!?'; 'mida villu? (täendus 'mida vittu?', kasutatakse, et mitte vulgaarne näida)'.

2. INTERNETIMEEMID JA SEALT SUHTLUSKEELDE TULNUD SLÄNG

Facebookis tehtud uuringust ja Sütevaka Humanitaargümnaasiumis korraldatud küsitlusest (vt lisa 1) tuli välja, et omavahelises suhtluses tarvitavad noored erinevates situatsioonides ka palju internetimeemidest pärit fraase, vahel neid natuke mugandades.

2.1. Mis on meem?

Meem on kultuurielement, mida võib käsitada mittegeneetilisel, imitatsiooni teel edasikanduvana (Blackmore 1999: 11). Meem võib olla idee, kujund või mingi infokogum, mis kultuurikeskkonnas imiteerimise teel paljuneb, levib ja muteerub. Mõiste võttis kasutusele Richard Dawkins 1976. aastal oma raamatus „Isekas geen“, selgitades seal, et meem on kultuuris samasuguse tähtsusega nagu geen bioloogilises pärilikkuses. Ehk siis, inimene jääb ilma meemideta ühiskonnas looma tasemele. (Meem 2011)

Samas on meemidega seotud kolm probleemi, mille toob Susan Blackmore välja oma raamatus „Meemimasin“: „Esiteks, me ei saa meemiüksust määratleda. Näiteks toon küsimuse, kas Beethoveni V sümfoonia on meem. Või ainult neli esimest nooti. Väidetakse, et neli esimest nooti on omaette meem, mis paljuneb sellistes kontekstides, kus Beethoveni teosed on tundmatud. See meloodia võib tundideks pähe kummitama jääda. Meile ja meie ajudele pole sellest mingit kasu, kasu on ainult meemidele, kes nakatavad meid ja säilivad meie mälus – nad toimivad nagu umbrohi. Meemiüksuste üheks definitsiooniks võib olla kõige väiksemad elemendid, mis paljunevad loomutruult ja viljakalt.

Teine probleem, me ei tunne meemide kopeerimise ja talletamise mehhanismi. Jutt käib meemide mällu talletamisest. On vaja edasi uurida, miks mõned meemid külge haakuvad, kuid teised mitte, mis on seda mõjutavad tegurid (nt edasiandmise viis ühelt inimeselt teisele).

Kolmas probleem, memeetiline evolutsioon on lamarkistlik. Lamarkismi mõiste tuleb Jean-Baptiste Lamarckilt, kes väitis, et organism võib eluajal omandatud omadused järglastele edasi pärandada. On võimalik eristada kahte põhilist info(meemide) edasiandmisviisi: *produkti kopeerimine* (kui enne edasiandmist omandatud omadused antakse edasi teisele inimesele) ja *instruktsiooni kopeerimine* (kui vahepeal omandatud omadusi ei anta edasi ja loeb ainult alginfo).“ (Blackmore 1991: 81-91).

Suhtluskeelde tulnud meemiväljendid võivad olla nii produkti kui ka instruktsiooni kopeerimise viisil edasi antud. Esimesel juhul muudetakse/ täiendatakse sisuinfot väljendis, teisel juhul jääb sisu samaks.

2.2. Uurimistöös välja tulnud meemide tähendused

Facebooki uuringust ja Sütevaka Humanitaargümnaasiumis tehtud küsitlusest selgunud tulemuste järgi kasutatakse teatud internetimeemidest pärit väljendeid ja lauseid ka omavahelises suhtluses. Meeme leidub palju interneti koomiksitelehekülgedel,

populaarsemad neist on *4chan.org*, *9gag.com* ja *funnyjunk.com*, tavaliselt ongi nad välja kasvanud mõne koomiksi episoodist.

Järgnevate väljendite tähendused on pärit internetiportaalist *knowyourmeme.com*, mis tegelebki meemifenomeni uurimise ja säilitamisega. Lisatud on ka kaasaskäiv pilt ja küsitluses pakutud erinevad tähendused.

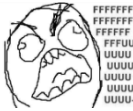

Aww yeah **YYYYYYYYYYYYYYYYYYYY** – ingl 'oh jess'. Meemis on kujutatud endaga rahulolevat meest, kes nõjatub tahapoole. Kasutatakse, et väljendada rahulolu, uhkust. Küsitluses pakuti ka *winning* (ingl võitma); *väga lahe*; *edu*; *armas*; *ülrikõva*; *jess*; *eriti meeldiv*; *oh jee*; *vägev*; *täiega äge*; *rahulolu*.

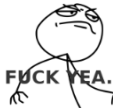
Cool story, (bro) – ingl 'Vägev lugu, (kutt)'. Sarkastiline märkus kommentaaride või jutu kohta, mis on igavad, mõtted või liiga pikad, et lugeda. Sellel meemil pole kindlat tegelaskuju, fraasi kasutatakse meemides erinevate piltidega, sageli on seal kujutatud põialt üleval näitavat inimest. Küsitluses pakuti selle vasteks veel *hea jutt*; *hästi paned*.

Forever alone – (ingl *igavesti üks*). Kasutatakse, et väljendada üksindust ja elus pettumist, samuti, kui tuntakse seltskonnast eraldamist ja kurbust. Küsitluses pakuti *alati üks*; *sõpru pole*.

Fuuu – hüüatus sõnast *fuck!* (ingl *kurat!*). See väljendab ärritust, viha. Meemis on kujutatud vihast ja karjuvat nägu. Küsitluses pakuti veel *kurat*; *ei*; *vastik*; *valesti*; *ebameeldiv*.

Fuck yeah – koomiksis olev tegelane on endaga rahuloleva poosiga. Seda see väljend tähendabki, head tuju enda saavutuste üle. Väljendatakse võidukaid hetki igapäevaelus, näiteks enne äratuskella ärkamist ja muud sellist. Küsitluses pakuti veel *oh jess*; *väga kõva*; *ülituus*; *hästi pandud*.

Me gusta – (hisp *on mulle meelepärane*). Sellelega väljendatakse meeldivust. Enamasti kasutatakse, et väljendada millegi ebameeldiva või imeliku meeldivust. Meemil on perversne naeratus. Algul kasutati seksuaalse alatooniga tekstides, kuid nüüd on üldisemalt laienenud, et naudingut avaldada. Küsitluses pakuti veel *mulle meeldib*; *kiidan heaks*; *I like* (ingl 'mulle meeldib'); *mulle sobib*.

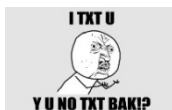
Trollima/troll/trollface – meem kujutab üleannetu näoga tegelast, mis väljendab trolliva isiku näoilmet. Troll on inimene, kes postitab teemaväliseid, kõrvalisi ja suvalisi sõnumeid, ta põhieesmärk on normaalset arutelu häirida ja saada teistelt vastukaja. Sellist tegevust kutsutakse trollimiseks. Trollija on sageli vallatu ja lõbus, kuid enamasti ta on tülinaks ja segab teisi inimesi. Troll on süüdimatu pahandustetekitaja, kes keskendub mõttetutele. Küsitluses pakuti veel *lollitama; teisi lohku tõmbama*.

Trololo – sellega väljendatakse naermist/naeru. Selle meemi populaarsus sai alguse 2009. aastal, kui Youtube'i laeti üles Eduard Antoljevits Hili 1976. aastal salvestatud muusikavideo laulule „Я очень рад, ведь я, наконец, возвращаюсь домой“ (vene k „Ma rõõmustan, sest ma jõuan lõpuks koju tagasi“). Kuna tollal olid sõnad sobimatud Nõukogude režiimi tõttu, on kogu laul onomatopoeetiline. Onomatopöa on kuuldu jäljendamine häälikute abil, sagedasti kasutatakse, et teha järgi loomahääli (nt auh-auh, miau-miau). Terve laulu laulab Hil häälikutega, moodustamata loogilist teksti. Kuna refrääni laulab ta 'Trololod' korrutades ja samal ajal naeratades, ongi see väljend saanud naermise tähenduse. Küsitluses öeldi selle tähenduseks *naerma; naljakas; väga lõbus*.

U jelly? – ingl lühend 'you jealous?' ('oled kade?'). Sütitav kõrvalmärke, mida esitatakse kiitleva alatooniga, et tekitada teistes meelepaha ja kadedust. Väljendatakse uhkust ja natuke ka ülbust. Meemina sellel kindlat tegelaskuju pole, 'U jelly?' kirjutatakse peale piltidele, kus on midagi ihaldusväärset ja kadedusttekitavat. Kuna tegu on provotseeriva fraasiga, peetakse *U jelly't?* trollimise alaliigiks. Küsitluses pakuti tähenduseks veel *kade?*

U mad? – ingl lühend 'you mad?' ('oled vihane?'). Seda fraasi kasutatakse aruteludes, kui tahetakse viidata, et keegi hakkab närvi minema ja rahu kaotama. Vaidluse käigus seda kasutades õrritatakse ja mõnitatakse vastaspoolt. Kuna see fraas on ässitava alatooniga, peetakse seda *trollimises* kasutatavaks väljendiks. Meemina tal pole samuti kindlat tegelaskuju, kes seda esindaks, kuid tihti kasutatakse *U mad?* Meemis *trollface'i*. Küsitluses pakuti selle tähenduseks veel *oled segane?; oled kuri?; oled pahane?; hull?; trollface; kuri vä?; sina kuri?; trololo; kade?; solvunud?; kas läksid närvi?*

Y u no – ingl lühend 'Why you no' ('miks sa ei...'). Sellega väljendatakse pingeseisundit ja kellegi/millegi peale vihastamist, kui on omavaheline arusaamatus ja osapooled ei mõista üksteist. See meem on algselt pärit Jaapani koomiksisarjast Gantz, kus ühes episoodis tekib kahe tegelase vahel arusaamatus.

2.3. Hinnang internetimeemidest tulnud sõnavarale

Meemidest tulnud sõnavara omavahelises suhtluses kasutamine on uudne nähtus. Meemide kasutamine on internetis globaalne nähtus, seda tõestab fakt, et nad on enamasti

inglisekeelsed väljendid (mõne erandiga: *me gusta*). Seega võib arvata, et nad pole noorte suhtluskeele osa ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas.

Meeme on erinevaid ja nad kõik on mitmekülgsed, andes edasi erinevaid emotsioone ja tundeid. See kandubki edasi noorte slängikeelde, muutes selle veelgi mitmekülsemaks. Kuna meemide laialdane kasutamine on alguse saanud üldiselt internetikoomiksilehekülgedelt, mis on alles viimaste aastate jooksul loodud – *9gag.com* (2008); *4chan* (2003), julgeb töö autor ennustada nende populaarsuse tõusu. Kindlasti muutuvad ja täienevad nad aja jooksul, käies ajaga kaasas – see on üks meemide omadusi.

3. SLÄNGISÕNAVARA PÄRNU NOORTE SEAS

Slängisõnade edasiseks uurimiseks koostati kirjalik küsitlus. Küsitlute seas olid 14-19 aastased õpilased Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumist. Küsitluid oli kokku 105, nende hulgas 33 poissi ja 72 tüdrukut:

- 14-aastasi tüdrukuid 11, poisse 10
- 15-aastasi tüdrukuid 6, poisse 4
- 16-aastasi tüdrukuid 17, poisse 6
- 17-aastasi tüdrukuid 21, poisse 3
- 18-aastasi tüdrukuid 14, poisse 9
- 19-aastasi tüdrukuid 3, poisse 1

Küsitluse eesmärgiks oli uurida noorte omavahelist internetisuhtluskeelt ja võrrelda seda suhtlusvõrgustikus Facebook leitud materjalidega. Küsitluses paluti noortel kirjutada, kui tihti nad internetis käivad. 100 inimest ehk 95,2% käivad iga päev, viis inimest ehk 5,8% käivad 2-3 korda nädalas. Küsitlusele vastanutest on Facebooki konto 59 inimesel ehk 56%. Esimene küsimus võimaldas uurida noorte arusaamist slängikeelest ja slängisõnade populaarsust. Samuti oli võimalik võrrelda sõnakasutuse tihedust Facebookist leitud tulemustega. Teine küsimus andis võimaluse uurida noorte slängisõnavara veelgi põhjalimalt, sest sinna lisati palju lühendeid ja väljendeid, mida uuringus ei leitud. Kuna küsitlus hõlmas ka põhikooliõpilasi, saab võrrelda nende keelekasutust gümnaasiumiõpilastega.

Noortekeel internetis on kirju ja väljendusrikas, leidlikult moodustatakse uusi lühendeid ja võetakse kasutusele uusi slängisõnu, nt *jõlutama* (samal ajal jalutama ja õlut jooma). Samas lühendite populaarne kasutus ja mitmekülgus annavad märku kiirest eluviisist ja pinnapealsusest.

3.1. Pärnu noorte tõlgendused ja arusaamad slängikeele sõnadest

Küsitluse esimeses küsimuses oli ära toodud 23 populaarsemat slängisõna/väljendit, mis olid võetud Facebookis tehtud uuringust. Facebooki uuring oli tehtud samaealiste, kuid teistest koolidest ja linnadest pärit noorte sissekannete põhjal. Küsitluses paluti kirjutada väljendite tähendused ja ära märkida need, mida õpilased ise kasutavad (vt tabel 2). Kõikide klasside peale liideti kasutajate arv kokku ja sõnad pandi taanduvasse pingeritta, kus kõige populaarsem sai enim punkte (23), et seda oleks hea võrrelda Facebookis tehtud uuringu tulemustega. Slängisõnade kasutamise tiheduse määramiseks leiti keskmine kasutus. Selleks tuleb liita igas klassis eraldi kokku iga sõna kasutajate arv ja jagada see õpilaste arvuga. Keskmine kasutuskord õpilase kohta:

- 10. klassi õpilane kasutab keskmiselt 12,3 sõna 23st
- 11. klassi õpilane 12,1 sõna.
- 12. klassi õpilane 10,3 sõna.

See annab alust oletada, et vanemaks saades slängi kasutamine väheneb.

Tabel 2. Väljendite populaarsus gümnaasiumiklassides

Nr	Sõna	Kasutajate arv			KOKKU	Punkte
		10. klass	11. klass	12. klass		
1	Mhm	23	19	20	62	23
2	Mkm	23	19	20	62	22
3	Wtf	22	20	19	61	21
4	lambikas/ lamp	25	17	17	59	20
5	Lebo	22	19	15	56	19
6	Omg	23	17	15	55	18
7	Vb	20	17	17	54	17
8	Lol	18	19	20	47	16
9	Nv	17	17	12	46	15
10	Veits	18	15	11	45	14
11	Kle	19	7	11	37	13
12	Krt	22	9	5	36	12
13	me gusta	16	8	10	34	11
14	Sitaks	13	9	10	33	10
15	u mad?	16	7	6	29	9
16	Poh	9	9	8	26	8
17	Ftw	11	7	7	25	7
18	v?	11	4	9	24	6
19	Vabsee	9	10	4	23	5
20	aww yeah	10	5	6	21	4
21	Piff	5	6	6	17	3
22	Ps	4	4	6	14	2
23	Raffas	0	2	3	5	1

Enamasti teati slängisõnade tähendusi. Järgnevalt on ära toodud väljendid, millest arusaamine tekitas raskusi:

- *Ps (postskriptum; peale selle)* – seda ei teadnud 25% küsitlenuist ehk 19 inimest.
- *Ftw (ingliskeelne väljend, tähendusd ptk 2.5. võõrkeelsete väljendite nimekirjas)* – seda ei teadnud 17% küsitlenuist ehk 13 inimest.
- *Vabsee (vn 'вoоbлe', tõlkes 'üldse; täiesti')* – seda ei teadnud 13% küsitlenuist ehk 10 inimest.
- *Nv (nädalavahetus)* – seda ei teadnud 11% küsitlenuist, ehk kaheksa inimest.
- Üksikjuhtudena ei tuntud veel ära *v?, wtf, lol, sitaks, poh*.

Kuna 1748 (76 × 23; küsitluslehtede arv korrutada küsitud väljendite arvuga) võimalikus vastuses ei tuntud sõnu ära 55 juhul (3%), võib väita, et noorte teadmised slängisõnadest on väga head. Seda toetab veel fakt, et antud väljendid olid pärit noortelt, kes pole otseselt Pärnuga seotud ehk kelle tutvusringkond ei ühti Sütevaka gümnaasistide omaga. Seega on osa internetislängist noorte seas levinud ja äratuntav enamusele.

Samas on arusaamad väljendite tähendustest kohati erinevad. Seda enamasti võõrkeelsete puhul: *ftw, lol, wtf* (vastavalt *for the win – ingl 'võidule'; laughing out loud – ingl 'naardes kõva häälega'; what the fuck – ingl 'mida kuradit'*).

3.2. Gümnaasiumiõpilaste enda lisatud slängisõnade kasutamine ja levik

Küsitluse teise punktina palusin ära tuua väljendeid, mida eelnevalt polnud märgitud, kuid mida õpilased ise kasutavad. Kirjutati 67 erinevat sõna. Nende seas olid võõrkeelseid 40 ehk ligikaudu 60% (vt lisa 2). See võimaldas ka uurida, kas ja kui suur on vanuseline eripära slängikasutuses noorte seas. Võrrelda sai klasside (eri vanustes noorte) keelekasutust. Järgnevalt on toodud sõnade tähendused, mis tulid välja Sütevaka Humanitaargümnaasiumis tehtud küsitluses, kus paluti õpilastel lisada veel slängisõnu, mida nad kasutavad.

Eestikeelsed:

- *Emps* – ema.
- *Jõlutama* – üheski sõnaraamatus seda polnud, küsitluses kirjutati selle vastuseks *samal ajal õlut jooma ja jalutama*.
- *Läpakas* – sülearvuti, ingl 'laptop'.
- *Mai* – ma ei...
- *Mdea* – Tähendust polnud sõnaraamatutest, küsitluses pakuti selleks 'ma ei tea'.
- *Ment/kitsed* – politsei
- *Musa* – muusika.
- *Mt?* – mis teed?
- *Nats* – natuke.
- *Norm* – normaalne
- *Papp* – raha.
- *Pinx* – pinginaaber.
- *Pm/pmst/põmmst* – põhimõtteliselt. Kuna neid lühendeid polnud üheski sõnaraamatus, tuli tähendus leida küsitluse vastustest.
- *PTV* – pole tänu väärt.
- *Purks* – burger.
- *Savi* – ükskõik; mäarsõna.
- *Sipa* – natuke.
- *Tglt* – tegelikult.

Võõrkeelsed:

- *Atm* – ingl 'at the moment', tõlkes 'hetkel'.
- *BBQ* – ingl 'barbecue'; tõlkes 'grill'. Küsitluses märgiti, et seda kasutatakse, kui tahetakse väljendada liigse lühendikasutuse absurdust.
- *Bitch please!* – ingl tõlkes 'mõrd, palun!' Küsitluses lisati veel, et seda kasutatakse, kui keegi midagi lolli ütleb.
- *Bläd* – vn 'бляд', tõlkes 'hoor'. Halvustav sõimusõna naissoost isiku kohta.
- *BRB* – ingl 'Be right back', tõlkes 'Olen kohe tagasi'.
- *Bro* – ingl 'brother', tõlkes 'vennas'.
- *Close enough* – tõlkes 'piisavalt lähedal'. Küsitluses lisati, et seda kasutatakse sarkastilise kõrvalmärkena, märkimaks lohakat/ halba võrdlust, tööd jne.
- *Cm* – ingl 'come on', tõlkes 'ole nüüd'.
- *Daii/tai* – vn 'давай', tõlkes 'las käia; las tulla'.
- *Damn* – ingl 'neetud'. Tähendus on sama, vandesõna, et midagi kiruda.

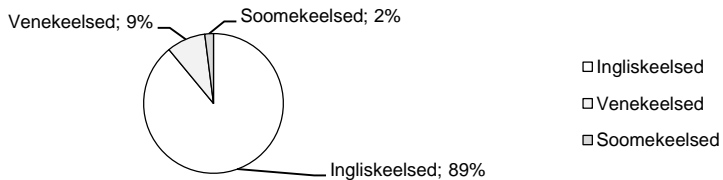
- *Dawg* – ingl 'dog', tõlkes 'koer'. Täendus on lähedane sõber, oma jope. Väljend on pärit afroameerika kogukonnast.
- *Fail* – ingl 'lääbikukkumine'.
- *Fb* – facebook.com.
- *Ffs* – ingl 'for fucks sake', tõlkes 'Kurat küll'.
- *Fps* – ingl 'frames per second', tõlkes 'kaadrit sekundis'.
- *GTFO* – ingl 'get the fuck out', tõlkes vihaselt 'Kasi välja'.
- *H5* – ingl 'high five', tõlkes 'viska viis'.
- *Hawt* – ingl 'hot', hääldus on neil sama; tõlkes 'kuum'. Küsitluses lisati, et seda kasutatakse inimese puhul, kellel on seksikas välimus.
- *IDC* – ingl 'I don't care', tõlkes 'mind ei huvita'.
- *I dunno/IDK* – ingl 'I don't know', tõlkes 'ma ei tea'.
- *IKR* – ingl 'I know, right', tõlkes 'Ma tean, eksole'.
- *Imo* – ingl 'in my opinion', tõlkes 'minu arvates'.
- *Irl* – ingl 'in real life', tõlkes 'päriselus'. Kasutatakse internetivestlustes, kui tahetakse märku anda, et jutt käib internetivälisest elust ja asjadest, mis igapäevaelus on juhtunud.
- *Lmao* – ingl 'laughing my ass off', tõlkes 'naeran oma tagumiku küljest ära'.
- *Lolwut* – ingl 'laughing out loud, what?', tõlkes 'naeran kõva häälega, misasja?'. Küsitluses märgiti veel, et seda kasutatakse millegi naljaka ja segadusttekitava puhul.
- *Lshmsfo* – ingl 'laughing so hard, my sombrero fell off', tõlkes 'naeran nii kõvasti, et mu sombreero kukkus maha'. Selle lühendiga antakse edasi sarkasmi teiste taoliste lühendite suhtes, mis väljendavad naeru.
- *Lqtm* – ingl 'laughing quietly to myself', tõlkes 'naeran vaikselt omaette'.
- *Noob* – keegi, kellel on puudu tervest mõistusest ja intelligentsist.
- *Nvm* – ingl 'nevermind', tõlkes 'vahet pole'.
- *Nty* – ingl 'no, thank you', tõlkes 'ei, aitäh'.
- *Ofc* – ingl 'of course', tõlkes 'muidugi'.
- *Ok* – ingliskeelene väljend. Üks tähendus on tal määrsõnana *olgu; jah; nõus*. Teine tähendus on omadussõnana *normaalne; vastuvõetav*.
- *Rodol* – ingl 'rolling on dormeo, laughing', tõlkes 'veeren naerdes Dormeo madratsil'.
- *Rofl* – ingl 'rolling on the floor, laughing', eesti keeles 'naerdes veeren põrandal'.
- *Roflmfao* – ingl ühend 'rolling on floor laughing my fucking ass off', tõlkes 'veeren põrandal, naeran oma kuramuse tagumiku küljest ära'. Antud juhul on kokku liidetud kaks teist naermist väljendavat lühendit *rofl* ja *lmfao*.
- *Srsly?* – ingl 'seriously?', tõlkes 'tõsiselt?'.
- *STFU* – ingl 'shut the fuck up', tõlkes vihaselt 'jää vai!'.
- *TGIF* – ingl 'Thank God, it's Friday', tõlkes 'Jumal tänatud, et on reede'.
- *TY* – ingl 'thank you', tõlkes 'tänan sind'.
- *U cereal?* – ingl 'are you serious?', tõlkes 'kas sul on tõsi taga?'.
- *Urood* – vn 'ypod', tõlkes 'värdjas'. Halvustav sõimusõna.
- *Wat/wut* – ingl 'what?', tõlkes 'mida?'.

- *Whaddup – ingl 'what's up?', tõlkes 'mis toimub?'*.
- *Yo – ingl räppkultuuris levinud tervitus ja hüüdsõna, eestipäraselt 'jou'*.

Noortekeel internetis on kirju ja väljendusrikas, leidlikult moodustatakse uusi lühendeid ja võetakse kasutusele uusi slängisõnu, nt *jõlutama* (samal ajal jalutama ja õlut jooma). Samas lühendite populaarne kasutus ja mitmekülgsus annavad märku kiirest eluviisist ja mõningasest pinnapealsusest.

3.3. Hinnang antud sõnavarale

Kokkuvõtteks võib öelda, et noorte sõnavara Facebookis ja omavahelises internetisuhtluses on mitmekülgne. Üllatavalt palju oli erinevaid lühendeid, mille juures hakkas silma see, et naermise väljendamiseks oli kaheksa erinevat lühendit välja toodud, kõik ingliskeelsed (*Lmao, lol, lolwut, lshmsfo, lqtm, rodol, rofl, roflmfao*). Ka vulgaarsed väljendid on ära toodud, need on noorte omavahelises suhtluses populaarsed. Eelnevas analüüsis on slängisõnade selgituses kokku 97 erinevat sõna, väljendit, lühendit. Neist 54 sõna ehk 56% on võõrkeelsed. Võõrkeelsetest sõnadest 48 ehk 89% on ingliskeelsed, viis sõna ehk 9% venekeelsed ja üks sõna ehk 2% soomekeelne (joonis 1). See annab märku noorte suhtluskeele suurest amerikanisatsioonist.

Joonis 1. Kõikide Facebooki ja Sütevaka gümnaasiumi uuringus välja tulnud võõrkeelsete sõnade protsendid keele järgi

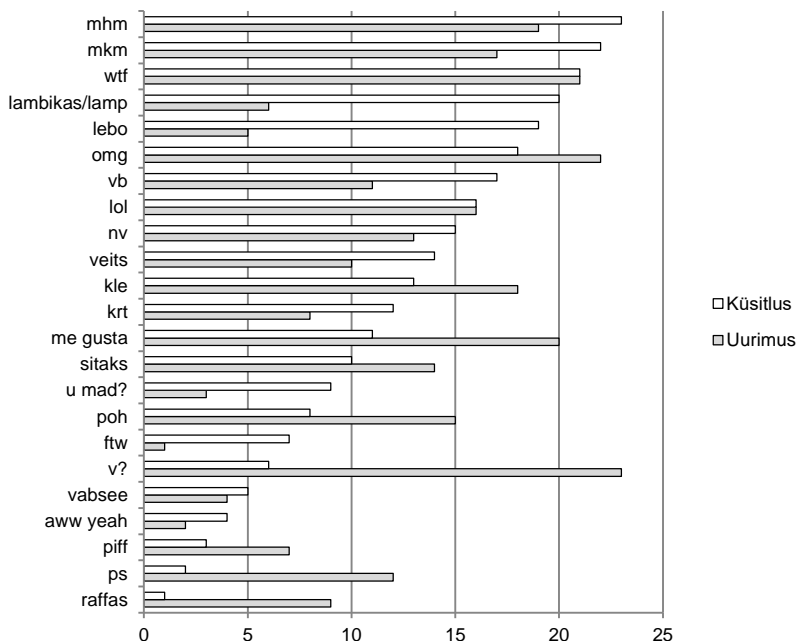
Tuli välja, et erinevate klasside vahel oli ühiseid väljendeid ainult 22 ehk ligikaudu kolmandik. Suurem osa oli vaid ühe klassi sisesed. Seetõttu võib järeldada, et erinevates väiksemates suhtlusringkondades, kes omavahel tihedamalt lävivad, on oma slängikeel. Näiteks Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi 11. klassi õpilaste seas oli teistest enam internetimeemidest kasutusele tulnud väljendeid. Saab ka väita, et vanuselisel kasutavad noored enamasti erinevat slängi.

Pooled sõnad (34) olid mainitud vaid ühe korra, mis viitab slängikeele mitmekesisusele. Kõige aktiivsemalt lisasid oma väljendeid 10. klassi õpilased (90 sõna klassi peale), see arv kahanes vanemate klasside poole minnes (11. klass 64 sõna, 12. klass 34 sõna). Ka siin saab arvutada lisatud sõnade keskmised klassi kaupa. Selleks tuli liita kõik õpilaste enda lisatud slängisõnad klassiti eraldi ja siis jagada küsitlusele vastanud õpilaste arvuga. Ilmnes nähtus, et vanemaks saades slängikasutamine väheneb: 10. klassis 3,1 sõna; 11. klassis 2,9 sõna; 12. klassis 1,4 sõna.

3.4. Facebooki ja Sütevaka küsitluse slängisõnade kasutuse võrdlus

Võrdlusest tulid välja mõningad erinevused. Facebooki uuringulused ja Sütevaka õpilased

erinesid sõnakasutuse järgi. Väljendite populaarsus ei ole igal pool sama. Erinevused sõnade populaarsuses on näha joonisel 2. Kuna küsitlus põhines 23 sõna peale, siis pandi need populaarsuse järgi järjekorda, kõige populaarsem sai 23 punkti ja see arv kahanes iga sõnaga.

Joonis 2, Facebook.com'i ja küsitluse vastuste võrdlus

Kuna tegu on erinevatest suhtlusringkondadest pärit noorte sõnavaraga, tulevadki siinkohal ilmsiks mõned lahknevused. Suurim erinevus tuli välja küsisõnaga *v?*, mis uuringus oli kõige populaarsem, kuid õpilaste seas alles 17. kohal. Samuti oli uuringus populaarsem lühend *ps*, mis küsitluse järgi Sütevaka gümnaasiumis oli celviimasel kohal. Küsitluses ei osutunud väga populaarseks ka meemiväljend *me gusta*.

Samas rohkem suuri erinevusi polnud, mis viitab faktile, enamasti on eesti noorte seas populaarsed ühed ja samas slängisõnad.

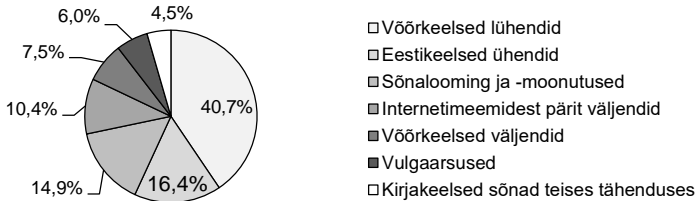
3.5. Õpilaste enda lisatud slängisõnade liigitamine

Teise küsimuse vastusena lisisid noored ise palju väljendeid, mida saab erinevate tunnuste järgi liigitada (joonis 3).

Liigid on järgnevalt ära toodud populaarsuse järjekorras:

- kõige rohkem oli võõrkeelseid lühendeid, 27;
- eestikeelseid lühendeid oli 11;
- sõnaloomingut ja -moonutusi esines 10 korral;

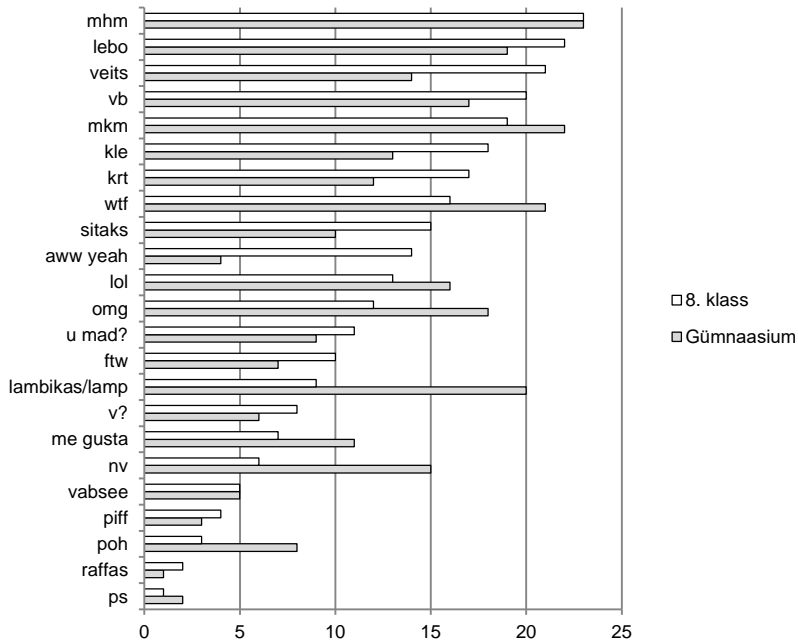
- internetimeemidest pärit väljendeid oli 7;
- võõrkeelseid väljendeid oli 5;
- vulgaarsusi oli 4;
- kirjakeelseid sõnu teises tähenduses oli 3.

Joonis 3. Õpilaste lisatud slängisõnade liigid

3.6. 8. klassi õpilaste keelekasutuse võrdlus gümnaasiumiga

Et uurida, kas paariaastase vanusevahaga noortel on slängikasutuses erinevusi, tehti joonis 4. Seal on võrreldud Sütevaka 8. klassi õpilaste ja gümnaasistide vastuseid selles koolis korraldatud küsitlusele. Võrreldud on esimese küsimuse vastuseid (Facebookist leitud slängisõnade kasutamistihedus).

Joonis 4. Gümnaasiumiõpilaste ja 8. klassi õpilaste keelekasutuse võrdlus

Taas kord pandi 23 pakutud sõna populaarsuse järgi järjekorda. Nende võrdlemiseks tehti joonis, kus sõnadele anti punkte populaarsuse järgi sarnaselt joonis 1-ga. Väga suuri erinevusi seal ei esinenud, pigem olid need erandlikud. Erinevused tulid välja järgnevate sõnade puhul: *lambikas/lamp, me gusta* ja *nv* olid gümnaasiumis tunduvalt populaarsemad kui põhikoolis. Samas põhikoolis kasutatakse rohkem *aww yeah* ja *veits*. Keskmiselt kasutab üks põhikooliõpilane 10,2 sõna 23st, mis on madalam kõigist gümnaasiumiklassidest. Iga õpilane lisas keskmiselt 2,1 sõna.

Enda lisatud sõnu oli 25, neist uusi (mida gümnaasiumi õpilased ei maininud), oli 10: *bro, dawg, ffs, fps, fyi, lolwut, mai, nty, ofc, rsk* (tabel 5).

Tabel 5. 8. klassi õpilaste enda lisatud väljendid, populaarsuse järgi

Sõna	Kasutajate arv	Sõna	Kasutajate arv
Ns	7	Nkn	2
Mt?	6	nvm	2
Bro	5	Ofc	2
Pmst	4	Y U NO	2
Dawg	3	Fps	1
Mdea	3	Fyi	1
Rsk	3	Imao	1
u jelly?	3	lolwut	1
vms	3	Nty	1
Dai	2	rofl	1
Fb	2	Ty	1
Ffs	2	Wut	1
mai	2		

Seega enamus oli juba varem mainitud, mis annab alust oletada, et ka nooremas eas õpilased kasutavad ja saavad aru sarnasest slängist, mida vanemad räägivad.

KOKKUVÕTE

Noorte slängisõnavara oli huvitav uurida, sest noored on internetis loomingulised. Uurimustöö tegemine oli küllaltki aeganõudev, kuid samas saadi teada palju uut.

Töö põhieesmärkideks oli uurida aktuaalse noortekeele põhijooni ja väljendeid, mida nad kasutavad. Uurimuses kasutati keelematerjali suhtlusvõrgustikust Facebook ja Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumis läbi viidud küsitlusest. Tööd alustades püstitati kaks hüpoteesi. Esimene oli, et erinevates piirkondades on släng erinev. Tööst selgus, et see ei vasta tõele, kuna Facebookist võeti materjal Pärnu ja muudest piirkondadest pärinevatelt noortelt. Seda slängi tundsid ka Pärnu noored ehk släng on paljudele üheselt mõistetav, olenemata elukohast.

Teine hüpotees oli, et vanuseliselt kasutavad noored erinevat slängi. See sai tõestust, kuna Sütevaka Humanitaargümnaasiumis korraldatud küsitluse järgi ühtis ainult kolmandik põhikooli klassi sõnavarast gümnasistide slängiga.

Uurimuses analüüsiti noorte sõnavara. Tuli välja paar olulist omadust. Esiteks, suures ülekaalus on võõrkeelsed väljendid. Selle üheks põhjuseks võib olla inglise keele globaalne mõju internetimaailmas, sest see on seal põhiline suhtluskeel.

Teiseks leiti uue algava trendi – meemipõhised väljendid. Seda teemat saab järgnevatel aastatel veelgi sügavamalt uurida, sest see on alles uus nähtus. Samas on miimid/meemid väga populaarsed ja levivad laialdaselt.

Kuigi töös kasutati ainult kahte erinevat allikat (Facebooki ja Sütevaka Humanitaargümnaasiumi), leiab töö autor, et see annab hea ettekujutuse noorte internetislängist. Enim aega nõudis nende andmete kogumine ja analüüsimine, see-eest on see ülevaatlik. Internetis suhtlevad noored aktiivselt ja nende keelekasutus on kirju ning omanäoline. Saaks kasutada veelgi erinevaid allikaid: MSN, Twitter jne. Selle teema edasisel uurimisel on perspektiivi, sest noortesläng on pidevas muutumises. Internetis ongi släng üsnagi loov, sest seal on omavaheline suhtlus mitteametlik.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alas, A. 2009. *Kuidas Facebook tapab meie Orkuti*.

<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/tehnoloogia/kuidas-facebook-tapab-meie-orkuti.d?id=27693775>, (4. jaanuar 2012).

Blackmore, S. 1999. *The Meme Machine*. London: Oxford University Press

Jõevere, K. 2011. *Facebooki kasutajate arv pidurdub*. <http://uudised.err.ee/index.php?06230322>, (4. jaanuar 2012).

Loog, M. 1991. *Esimene Eesti slängi sõnaraamat*. Tallinn: Mai Loog.

Meem. 2011. <http://et.wikipedia.org/wiki/Meem>, (4. jaanuar 2012).

Piiskoppel, I. 2010. *Facebooki kasutajad Eestis*. <http://www.balticmedianews.ee/facebooki-kasutajad-eestis>, (4. jaanuar 2012).

Soodla, K. 2010. *Morfoloogilisi, morfosüntaktilisi ja sõnamoodustuslikke erijooni eesti internetikeeles*. Teadusmagistritöö. Tartu Ülikool.

Vainola et al. = Vainola, K.; Kaplinski, L. 2003. *Eesti slängi sõnaraamat*. Tallinn: OÜ Aule kirjastus.

Vainola, K. 2004. *Kuidas aeg nõnda släng*.

<http://tartu.postimees.ee/110404/esileht/arvamus/131256.php>, (4. jaanuar 2012).

LISAD

Lisa 1. Küsimustik Pärnu Sütevaka humanitaargümnaasiumi õpilastele

Tere! Olen Margaret Pulk Tertia Humanitaarist ja teen aastatööd noorte Facebooki keelekasutuse kohta. Palun Sul täita see küsimustik.

Sugu: M / N

Vanus:

Tõmba ring ümber:

Kasutad internetti: Iga päev 2-3 korda nädalas
1 kord nädalas Harvem, kui 1 kord nädalas

Omad Facebooki kontot: jah ei

Kirjuta järgnevate lühendite ja sõnade tähendused, kui tead. Tõmba joon alla neile, mida ka ise kasutad.

V? –	Vb –
Omg –	Veits –
Wtf –	Raffas –
Me gusta –	Krt –
Mhm –	Piff –
Kle –	Lambikas/lamp –
Mkm –	Lebo –
Lol –	Vabsee –
Poh –	U mad? –
Sitaks –	Aww yeah –
Nv –	Ftw –
Ps –	

Kui on veel lisada lühendeid, slängisõnu, mida ise tihti kasutad, kirjuta need siia:

Lisa 2. Sõnavara, mis noored Sütevaka humanitaargümnaasiumis läbi viidud küsitluses ise lisasid, mainimiskordade järgi

Nr	Sõna	Kasutajate arv			KOKKU
		10. klass	11. klass	12. klass	
1	Pm/pmst/põmmst	7	5	2	14
2	Tra	5	3	3	11
3	Ns	4	3	3	10
4	Y U NO	3	6		9
5	Ok		4	4	8
6	Rofl	3	2	2	7
7	Tai/ daii	4	2		6
8	Troll	5		1	6
9	Bitch please		5		5
10	STFU	3	2		5
11	Whaddup	4		1	5
12	Fuu	2	2		4
13	LMAO	2		2	4
14	Mdea	3		1	4
15	PTV	2	2		4
16	Yo	2		2	4
17	Damn	1	2		3
18	GTFO	3			3

NOORTE SLÄNGISÕNAVARA INTERNETIS

19	Roflmfao	2		1	3
20	Tglt	2		1	3
21	U cereal?		3		3
22	U jelly?	3			3
23	Wat/ wut		2	1	3
24	Atm			2	2
25	Bläd	2			2
26	Cm	2			2
27	Cool story, bro			2	2
28	Fking/ faking	2			2
29	Forever alone	1	1		2
30	Fuck yeah	1	1		2
31	H5		2		2
32	Idk	2			2
33	Ikr	2			2
34	Irl			2	2
35	Ment/ kitsed		2		2
36	Nats		1	1	1
37	Nkn	2			2
38	Norm	2			2
39	Noup	2			2
40	Nvm	1	1		2
41	Savi			2	2
42	Ürood	2			2
43	BBQ	1			1
44	BRB	1			1
45	Close enough		1		1
46	Emps		1		1
47	Fail		1		1
48	Fine		1		1
49	Hawt			1	1
50	Idc	1			1
51	I dunno		1		1
52	Imo		1		1
53	Jölutama		1		1
54	Lqtm			1	1
55	Lsthmsfo			1	1
56	Läpakas		1		1
57	Mt?	1			1
58	Musa		1		1
59	Nuub			1	1
60	Papp			1	1
61	Pinx		1		1
62	Purks	1			1
63	Rodol		1		1
64	Sipa		1		1
65	Srsly?		1		1
66	Tgif		1		1
67	Ty	1			1

EUROOPA JA ISLAMI KOKKUPÕRGE

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium

12. klass

MIKK RAUD

Juhendaja Epp Pavelts

2011

SISSEJUHATUS

Araabia maailma esindaja islam ja Lääne esindaja kristlus on ajalooliselt pidevalt kokku puutunud, enamjaolt just sõjalisel teel. Sajandeid kestnud vastasseis rahunes pärast Euroopa riikide edukat koloniaalpoliitikat. Peagi aga iseseisvusid ka Araabia riigid ning islam seisis ususiseselt probleemi ees, kas minna kaasa Lääne uuendustega või mitte. See arutelu käib mingil määral tänase päevani. Kiire majanduslik areng, dekoloniseerimine, liberaalne immigratsioonipoliitika kombineerituna uusasukate kõrge sündivusega on tänaseks loonud Euroopasse märkimisväärse moslemikogukonna, mis Euroopa riike üha enam pead murdma paneb, sest moslemid ei näi tahtvat integreeruda ja omaks võtta siinseid kombeid. Kardetav islamirevolutsiooni puhkemine hoiab kogu Euroopat ärevuses.

Islami ja Euroopa kokkupuudet käsitlev teema on valitud seetõttu, et autor soovis saada selgust Euroopas hetkel valitsevast olukorrast ning heita pilku võimalikele tulevikuprognosidele. Kuigi Eestit islam veel oluliselt ei ohusta, on teema pidevalt päevakorral Lääne-Euroopas ning olles Euroopa Liidu liige, puudutavad sealseid probleeme ka meid. Teemale lisab võrtsi ka kasvav islamiäärmuslus, mis lisaks Euroopale hirmutab kogu maailma. Autori üheks motiiviks on käesoleva tööga näidata inimestele, et kõik märgid viitavad sellele, et siinsed moslemid ei muutu Euroopa pärast, vaid Euroopa muutub islami pärast. Ehmatavalt kõlavad väljaütlemised vajavad aga põhjalikumat süvenemist ning antud uurimustööga on seda ka tehtud.

Töö eesmärk oli välja selgitada, millist rolli mängib praeguses islami ja Euroopa üpris ebastabiilses suhtes ajalooline vastasseis ning lääneriikide püüd islamit moderniseerida. Samuti uuritakse käesolevas töös, milline poliitika islami suunas on Euroopale osutunud edukaks ja milline mitte. Tähtsaimaks küsimuseks võib aga pidada, kas Euroopa suudab islamirevolutsiooni peatada ning panna alus mõõdukale euroislamile.

Uurimistöö esimene peatükk käsitlebki kristluse ja islami ajaloolist vastasseisu ning fundamentalismi teket, mida võib lugeda tänase pingelise olukorra üheks peamiseks põhjuseks. Lisaks vaadeldakse, millal ja kuidas sai alguse moslemite immigratsioon Euroopasse. Teine peatükk kätkeb endas Euroopa migratsioonipoliitika arenguhooni ning seab kahtluse alla seni viljeletud multikultuurse poliitika elujõulisuse. Kolmandas peatükis uuritakse üksikasjalikumalt moslemite eluolu ja suhteid kohalikega Saksamaa, Prantsusmaa ja Suurbritannia näitel, kuna neis riikides on hetkel suurimad islamikogukonnad ning islamiga ka enim probleeme. Peatüki lõpetavad erinevate analüütikute prognoosid Euroopa ja islami tuleviku kohta ning võimalikud lahendused kõigile elamisväärse Euroopa säilitamiseks.

Esimesse peatükki andsid suure osa materjalist Samuel P. Huntingtoni 1996. aastal ilmunud raamat „Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine“ ning ühe maailma tunnustatuma islamieksperti Bernard Lewise usutlus ajakirjale Diplomaatia. Suur osa kasutatud allikatest pärineb erinevatest ajalehtedest ja ajakirjadest arvamuskirjanduse näol. Palju abi töö koostamisel andsid Eesti islamiuurija Üllar Petersoni kirjutatud artiklid ja analüüsid. Lisaks Petersonile on islami ja Euroopa kokkupuudetest kirjutanud Prantsusmaal

elav kolumnist Martin Kala, kelle mitut arvamust ka antud töös kasutati. Viimase peatüki koostamisel kasutati peamiselt Euroopa juhtivate islamiuurijate ja -huviliste poolt hallatavat veebilehte euro-islam.info. Antud teema kohta on internetis palju materjali ning seetõttu oli töö koostamisel üpris raske välja valida adekvaatsemaid ja usaldatavamaid allikaid.

1. ISLAMI JA LÄÄNE KOKKUPUUTEST ÜLDISELT

Alljärgnevas peatükis tuleb juttu islami ja kristluse kokkupuudete algusest, ajaloo vältel toimunud võimuvõitlustest, koloniaalpoliitikast ning 20. sajandi migratsioonist – teguritest, mis on tänase probleemse olukorra põhjustanud.

1.1. Islami ja kristluse ajalooline vastasseis

Et mõista viimasel ajal Euroopas üha aktuaalsemaks saavat probleemi islamiusulistega, tuleks esmalt vaadelda islami ja kristluse ajaloolist vastasseisu. Sellest annab hea ülevaate Samuel P. Huntingtoni raamat „Tsiivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine“ (1999: 267). Mõned läänemaailma esindajad, sealhulgas USA endine president Bill Clinton, on väitnud, et Läänel ei ole probleemi islamiga, vaid ainult vägivallaaltide islamistlike ekstremistidega. Neliteist sajandit ajalugu tõendab muud. Suhted islami ja kristluse, nii õigeusu kui läänekristluse vahel, on tihti peale olnud tormised. Kumbki on teineteise jaoks olnud „teine“. 20. sajandi konflikt liberaalse demokraatia ja marksismi-leninismi vahel oli vaid mööduv ja pealispindne ajaloonähtus võrreldes kestva ja sügavat konflikti kandva suhtega islami ja kristluse vahel. Aeg-ajalt on ülekaalus olnud rahumeelne kooseksistents, sagedamini on tegu olnud intensiivse konkurentsi ja erinevate sõjaolukordadega. (*Ibid.*: 267)

Esimene araabia-islami väljatung 7. sajandi algusest 8. sajandi keskpaigani viis moslemite võimu kehtestamiseni Põhja-Aafrikas, Ibeerias, Lähis-Idas, Pärsias ja India põhjaosas. Umbes kahe sajandi jooksul püsis islami ja kristluse vaheline eraldusjoon seejärel stabiilsena. 11. sajandi lõpul taastasid aga kristlased kontrolli Vahemere lääneosa üle, võitsid tagasi Sitsiilia ja vallutasid Toledo. 1095. aastal algatasid kristlased ristisõjad ja poolteise sajandi vältel üritasid kristlikud võimukandjad vahelduva eduga kehtestada kristlaste valitsemist Pühal Maal ja sellega külgnevatel aladel Lähis-Idas, loovutasid Akko, oma sealse viimase tugipunkti aastal 1291. Vahepeal olid aga areenile ilmunud Ottomani türklased. Kõigepealt nõrgestasid nad Bütsantsi ja seejärel alistasid suure osa Balkani poolsaarest, samuti Põhja-Aafrika, vallutasid 1453. aastal Konstantinoopoli ja piirasid 1529. aastal Viini. Islam on ainus tsiivilisatsioon, mis on suutnud Lääne ellujäämise küsimärgi alla seada, ja on teinud seda vähemalt kahel korral. Alates mauride esimesest maabumisest Hispaanias kuni teistkordse Viini piiramiseni türklaste poolt 1683. aastal, elas Euroopa pidevas islami ähvarduse hirmus. (*Ibid.*: 267)

15. sajandi lõpuks oli islami tõus hakanud asenduma mõõnaga. Aastal 1492 võtsid kristlased lõplikult tagasi Ibeeria. Samal ajal tegid venelased lõpu kaks sajandit kestnud tatarlaste valitsemisele. Ottomanid üritasid seejärel veelkord edasi tungida, piirates 1683. aastal teistkordselt Viini. Sealne lüüasaamine märkis pika taganemiste algust, mille käigus toimus Balkani õigeusklike rahvaste võitlus enese vabastamise nimel Ottomani valitsuse alt, Habsburgide impeeriumi laienemine ja venelaste jõuline edasitung Mustale merele ja Kaukaasiasse. Umbkaudu ühe sajandi vältel muudeti Ottomanide impeerium ristirahva hirmust „Euroopa pöduraks meheks“. (*Ibid.*: 268)

Euroopa riigid koloniseerisid ühe islamiriigi teise järel. 1830. aastal okupeeris Prantsusmaa Alžeeria ja üheksa aastat hiljem Suurbritannia Adeni. Tuneesia okupeeriti 1881. aastal, Egiptus 1882., Sudaan 1889. ja Liibüa ning Maroko 1912. aastal. 1915. aasta Sykes-Picot' leping jagas surmahaike Osmanite impeeriumi (mis oli Esimese maailmasõja ajal Saksamaad toetanud) võitu oodates Inglismaa ja Prantsusmaa vahel. Pärast sõda seadsid Inglismaa ja Prantsusmaa, nagu kord ette nägi, sisse protektoraadid ja mandaadid Süürias, Liibanonis, Palestiinas, Iraagis ja Transjordaania. Seda peeti ülekohtuseks, kuna Euroopa riigid olid Osmanite impeeriumi Araabia provintsidele iseseisvust lubanud. Osmanite südamaadel suutis Mustafa Kemal, tuntud Atatürki nime all, siiski eurooplasi pidurdada ja kuulutas välja iseseisva Türgi riigi. Balkanil, Venemaal ja Kesk-Aasias elavad moslemid jäid Nõukogude Liidu alamateks. (Armstrong 2003: 191) 1920. aastaks olid vaid neli moslemi maad – Türgi, Saudi Araabia, Iraan ja Afganistan – suutnud säilitada sõltumatuse ning vältida langemist mitte-moslemi valitsuse alla (Huntington 1999: 268). Murettekitav küsimus islamimaailma tulevikust, millega moslemid silmitsi seisid, oli neile sügavaks hingeliseks katsumuseks. Need küsimused muutusid üha rõhuvamaks sedamööda, kuidas eurooplaste kohalolek järjest suurenes. Varsti oli selge, et moslemitel tuleb ühiskonnas toimuvaid drastilisi muutusi aktsepteerida. (Gordon 2001: 99)

Esiteks rajasid koloniaalvõimud kõikjale islamimaadesse euroopalikke kooli. Neis tutvusid õppurid Euroopas valitseva poliitilise ja majandusliku mõtteviisiga ning euroopaliku lähenemisega teadusele ja tehnoloogiale. Kui tudengid lõpetasid kooli, levitasid nad neid ideid kogu ühiskonnas. Teiseks muutisid koloniaalvõimud islamiregioonide majandus- ja äripraktikat. Kaubandus ja uute kaupade tootmine allutati enam Euroopa riikide kui kohalike regioonide vajadustele. Islamimaailma erinevates regioonides tõrjuti traditsioonilised kaubitsejad ärist välja, peale kasvas uus kaupmeeste põlvkond, kel olid tihedad sidemed Euroopa kaubandusega. Alguses mõjutasid need muutused vaid väikest inimrühma igas moslemiregioonis, kuid aja jooksul omandasid need inimesed oma haridust ja jõukust kasutades mõjukaid positsioone. Nii said nad võimaluse õpitud euroopalikke ideid juba laiemalt levitada. Paljud moslemid olid valmis uusi ideid omaks võtma, teised aga mitte. Viimased kahtlesid, kas need muutused sobivad islamiühiskonda. Erinevatest väärtushinnangutest hoolimata oli enamik moslemeid ühel arvamusel selles, et islamimaailm seisab kriisi lävel. Mängus oli islami ja islamiühiskonna tulevik. Usklikke vaevavatele küsimustele tuli vastused leida: kuidas tuleks moslemitel suhtuda eurooplaste kohalolekusse ning missugustele ideedele ja väärtustele peaksid nad oma tuleviku rajama? Neile küsimustele anti palju erinevaid vastuseid. Konservatiivne *ulama* (usu- ja õiguseksperdid) ja nende toetajad kutsusid üles keelduma Euroopa väärtustest ja institutsioonidest. Nad pidasid tähtsamaks, et kõik moslemid seoksid end tugEVamini islami printsiipidega. Nad väitsid, et kui islamiühiskond tahab oma ühtsust taastada ja Euroopa riikidega võistlusvõimeline olla, siis on niisugune pühendumine vajalik. Teised moslemid kritiseerisid seda seisukohta kui liiga konservatiivset. Nad nõustusid *ulama* 'ga, et islami kaitsmine on tähtis, ent leidsid, et kui islamiriigid tahavad tõesti Euroopa riikidega võistelda poliitikas, kaubanduses või hariduses, tuleb islami tavadid kõvasti revideerida. Nad heitsid *ulama* 'le ette minevikus elamist ning seda, et nood eitavad vajadust kujundada ümber islami seadused ja haridus, selleks et moslemid võiksid tuleviku väljakutsetele vastu minna. (Gordon 2001: 99-100)

Euroopa koloniaalvaldustes tajusid moslemid modernsust kui osa nende ja okupantide vahelisest võimuvõitlusest, mistõttu nende reaktsioon sellele oli hoopis erisugune. Moslemid

tajusid Euroopa võimu kristliku, mitte ilmaliku võimuna. Kuigi nad võtsid rõõmuga omaks osa teaduse ja tehnika arenguga kaasnevaid hüvesid, jäid nad ükskõikseks sellise uusaegse väärtuse suhtes nagu demokraatia ning vaatasid vaenulikkusega kristlike misjonäride katsetele nende usu põhiväärtusi kõrvale tõrjuda. Indias, Alžeerias ja Palestiinas 1960. aastateni kestnud koloniaalsüsteemi taandumine jättis endast maha palju kannatusi ja kibestumist. Pole siis ka imestada, et 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi islami reformijad ei mõistnud ühiskonna arengut sekulariseerimisena ega ka seda, et poliitiliste, majanduslike ja ühiskondlike probleemide lahendamiseks kaasneb religiooni osatähtsuse vähenemine. (Partridge 2006: 391)

Kaks mõjukamat uusaegset sunni reformaatorit olid Indiast pärit Sayyid Ahmad Khan (srn 1898) ja Muhammad Abduh Egiptuses (srn 1905). Mõlemad omandasid enam-vähem traditsioonilise hariduse, olid nooruses seotud sufismiga ning said hiljem vahetu kogemuse Euroopast. Need mõjud kujundasid ka nende arusaama haridusel põhinevast ühiskonna reformimisest ja islami moderniseerimisest. Nad olid veendunud, et koraani ei tuleks tõlgendada prohvetliku traditsiooni (*hadith*) valguses, vaid lähtuda tuleks pühakirja enda tekstist. Muuhulgas panid uuendajad ette, et iga moslem võiks iseseisvalt otsida enda jaoks pühakirja tähendust. Kogu modernistliku mõtlemise võitluslipuks oli koraani suura 13.11: „Tõesti, Jumal ei muuda inimeste olukorda enne, kui inimesed ise oma kavatsusi ei muuda.“ Selle asemel, et sõna-sõnalt minevikus kinni olla, peaksid moslemid kujundama oma tuleviku ühiskonna huvidest lähtuvalt, et uusaja dramaatilisel muutunud oludes toime tulla. Usualased vaidlused ja vastuolud on kestnud tänapäevani. (*Ibid.*: 391)

Islamimaade valiku määras lääneriikide omavaheline konkurents. Ainsad poliitilised mängud, mida nad veel said mängida, kujutasid endast katseid lõigata kasu väliste jõudude omavahelisel konkurentsist, üritada neid üksteise vastu mängida. Seda on näha nii 19. ja 20. sajandil ning isegi veel 21. sajandi algul. (Lewis 2007)

Lääne kolonialismi taganemine algas omakorda aegamööda 1920-ndatel ja 1930-ndatel aastatel ning kiirenes märgatavalt Teise maailmasõja järellainetes. Nõukogude Liidu kokkuvarisemine tõi iseseisvuse jällegi uutele moslemi ühiskondadele. Ühe loendi järgi leidis ajavahemikus 1757-1919 aset üheksakümmend kaks moslemite territooriumite omandamist mitte-moslemi riikide poolt. 1995. aastaks olid kuuskümmend üheksa neist jälle moslemite valitsemise all ja umbes neljakümne viies sõltumatus riigis oli valdavalt moslemitest elanikkond. Nende muutuvate vahekordade vägivaldset iseloomu peegeldab fakt, et 50% erinevate usutunnistustega riikide vahel peetud sõdadest ajavahemikus 1820-1929 olid sõjad moslemite ja kristlaste vahel. (Huntington 1999: 268)

Mis võiks olla püsiva konflikti põhjusteks? Euroopa juhtiv islamiuurija Bernard Lewis toob välja selle, et kõigist maailma religioonidest väidetakse vaid kristluses ja islamis, et nende tõde pole ainult universaalne, vaid ka eksklusiiivne. Selline enesekaemus on kaasa toonud pika, praeguseks juba 1400 aastat väldanud võitluse. (Lewis 2007) Huntington (1999: 268) väidab samuti, et põhjused tulenevad kahe religiooni ja neile tugineva tsivilisatsiooni olemusest. Konflikt on ühest küljest erinevuse tagajärg, mille puhul eriti oluline on muhameedlik kontseptsioon islamist kui religioonist ja poliitikast kõrgemale tõusvast ning neid ühendavast elulaadist, vastandina Lääne kontseptsioonile, mille kohaselt Jumal ja Caesar on kaks ise asja. Konflikt lähtus aga ka nende kahe sarnasusest. Mõlemad on monoteistlikud religioonid, mis erinevalt polüteistlikest religioonidest ei suuda hõlpsasti assimileerida täiendavaid jumalusi ja mis näevad maailma dualistlikus, meie-ja-nemad

võttes. Mõlemad on universalistlikud, väidavad end olevat ainsa tõelise usu, millele kõik inimolendid võivad järgneda. Mõlemad on misjoni-religioonid, uskudes, et nende usu tunnistajate kohuseks on pöörata uskmataid selle ainsa õige usu rüppe. Islam on algusest peale laienenud vallutuste kaudu ja kui vähegi võimalik, on kristlus teinud sama. Paralleelsed „džihaadi“ ja „ristisõja“ kontseptsioonid mitte ainult ei meenuta teineteist, vaid eristavad ühtlasi neid kahte usku teistest peamistest maailmareligioonidest. Islam ja kristlus koos judaismiga omavad teleoloogilisi vaateid ajaloole, vastandina tsüklilisele või staatilisele käsitlusele, mis valitsevad teistes tsivilisatsioonides. (Huntington 1999: 268)

Huvitav on märkida, et mõlemad pooled keeldusid kaua aega võitlust tunnistamast. Nii kasutasid näiteks mõlemad teineteise kohta mittereligioosseid termineid. Kristlik maailm nimetas moslemeid maurideks, saratseenideks, tatarlasteks ja türklasteks. Isegi usuvahetajaid nimetati usku vahetanud türklasteks. Moslemid omakorda nimetasid kristlasi roomlasteks, frankideks, slaavlasteks ja nii edasi. Ainult väga aeglaselt ja tõrksalt hakati teineteise kohta kasutama religiooniga seotud mõisteid ning ka siis olid need suurel määral alandavad ja eksitavad. Läänes on üsna tavaline kutsuda moslemeid muhameedlasteks, kuigi nad pole ennast ise kunagi nii nimetanud – selle eelduseks on igati väär arvamus, nagu kumardaksid moslemid Muhamedi samamoodi kui kristlased Kristust. Moslemid kasutavad aga kristlaste kohta väljendit naatsaretlased (*nasara*), mis jätab mulje, et tegemist on Naatsareti kohaliku kultusega. (Lewis 2007)

1.2. Islami taassünd ja fundamentalismi esiletõus 20. sajandil

Mõistega „islamism“ võib iseloomustada kõiki grupeeringuid, kes nõuavad ranget ja kompromissitut islamiseadust ning püüavad oma riigis uuesti šariaati ehk islamiseadusi kehtestada. Lääneriikides kasutatakse sünonüümina hinnangulist terminit „fundamentalism“. (Hattstein 2006: 88) See on väär arusaam. Fundamentalism on levinud üle kogu maailma ja tekkinud igas suuremas usundis vastuseks tänapäeva uuendustele. On olemas fundamentalistlik judaism, kristlus, hinduism, budism, sikhism ja isegi fundamentalistlik konfutsianism. On täheldatud, et fundamentalistlikud liikumised ei teki otsemaid, silmapilke vastusena Lääne uuenduste tulekule, vaid kujunevad välja alles siis, kui uutmismisprotsess on küllalt kaugelt arenenud. Algul püüavad usklikud oma traditsioone kohandada ja seeläbi uusaegse kultuuriga kooskõla saavutada, nagu tegid moslemi uuendajad. Aga kui ilmneb, et mõõdukad vahendid tulemusi ei anna, võtavad mõned inimesed kasutusele äärmuslikumad meetodid ja fundamentalistlik liikumine ongi sündinud. (Armstrong 2003: 208-209)

Islami fundamentalismi põhiidee on see, et tuleb tagasi pöörduda usulätete juurde. Tuleb tagasi pöörduda puhta usu juurde, mille viimane inimkonnale saadetud prohvet Muhamed 7. sajandil inimkonnale tõi. Islami fundamentalismi peaküsimused on järgmised: kes on tõeline moslem ja milline peaks olema ideaalne ühiskond ja riik ning kes peaks seda valitsema? (Peterson 2005a)

Pöördepunktiks islamimaailmas võib pidada 1967. aasta Araabia-Iisraeli sõda. Selles sõjakäigus said Egiptuse, Süüria ja Iraagi väed täieliku kaotuse osaliseks – nende armee löödi puruks kuue päevaga. Mis pani rahva mõtlema, oli see, et sõda peeti rahvusluse ja sotsialismi loosungite all. Islamimaailm küsis eneselt, mis on selle põhjus, miks saadi jälle lüüa. Seejärel hakati järjest rohkem rõhku panema islamile. 1971. aastal tuli Egiptuses

võimule Anwar Sadat, kes 1973. aastal alustas uut sõda Iisraeli vastu. Seda sõda ei peetud enam mitte sotsialismi loosungite all, vaid püha sõja ehk džihaadina. Kogu islamimaailmas toimus suur murrang; sõda küll ei võidetud, kuid saavutati teatavat edu. Esimest korda Araabia-Iisraeli sõdade jooksul oli islamimaailm nüüd väheselgi määral võidukas. Islamimaade valitsused püüdsid seda usupuhangut oma kontrolli alla saada. Enam hakati tähelepanu pöörama sellele, et oldaks korralikud moslemid, näidati ennast üha enam mošees palvetamas. Lihtrahvale tundus see aga välise fassaadina – islam on küll võitnud, ent tegelikkuses pole muutunud midagi. Rohkem inimesi hakkas nüüd tähelepanu pöörama islamiradikaalide ideedele. Need ideed olid olemas olnud kogu aeg, juba 1930. ja 1940. aastail tekkisid esimesed radikaalsed ideed, kuid siimaani ei olnud nad suurt tähelepanu pälvinud. (Peterson 2005a)

Petersoni seisukohast mõnevõrra erinevalt kirjeldab tollast olukorda Matthew Gordon oma raamatus „Islam“ (2001: 107-108). Muudatus saabus 1970. aastate alguses. Aegamööda, vastavalt poliitiliste, sotsiaalsete ja majandusprobleemide jätkuvalle kuhjumisele, hakkasid paljud moslemid taas pühendumisele islamile. Üha enam moslemeid pettus Lääne väärtustes ja ideaalides. Kasvas arusaam, et moslemid peavad enam süüvima oma traditsioonidesse ja taas elustama kogukonnad. Nii mõnigi võttis omaks seisukoha, et islami ja eriti šariaadi juhiseid vajavad nii üksikisikud kui ka ühiskond. Nad kinnitasid, et šariaat rahuldab moslemite vajadusi ning juhiseid pole vaja mujalt otsida. Uus islamilaine võttis erinevaid vorme. Lihtsad moslemid pühendusid enam islami usule ja usukombestiku täitmisele ning võtsid omaks selle, mida peeti islami elulaadiks. See tähendas hoolikat koraani õppimist, palvetamist, ramadaanipaastu pidamist, loobumist moodsast riietumis- ja käitumisstiilist, aga ka usutegelaste juhitud tugiasutuste – haiglate, koolide ja noortekeskuste tekkimist. Islamiusuliste linnades nägi üha sagedamini noori naisi maaniulatuvates kleitides, juuksed salliga kaetud. Siiski tähendas islamile pühendumine paljudele moslemitele rohkemat kui vaid kombekas riietumine ja palvetamine, nende arvates oli see ka üleskutse poliitilisele tegevusele. Kogu islamimaailmas Marokost Indoneesiani ühinesid noored moslemi mehed ja naised poliitiliste liikumistega. Nende liikumiste põhiline sõnum oli ühine: on saabunud aeg üles ehitada šariaadil põhinev islamiühiskond. Paljud kutsusid üles kukutama läänelikke ilmalikke valitsusi ja islamiõpetuse juurde tagasi pöörduma. Enamikul neist liikumistest oli mõeldud poliitiline hoiak ja nende liikmed arvasid, et suudavad oma eesmärgi saavutada, tegutsedes tasapisi kehtiva poliitilise süsteemi raames. Radikaalsemaid ja sõjakamaid liikumisi oli vähem. (Gordon 2001: 107-108)

Kaasaegse fundamentalismi isaks võib pidada Hassan Al-Bannat. Ta oli Egiptuse kooliõpetaja, kes koondas 1920-30ndatel aastatel radikaalsemalt meelestatud moslemid. Tema põhilauseks oli: „Koraan on meie konstitutsioon ja prohvet Muhamed meie eeskuju.“ Lisaks arvas ta, et moslemid peaksid moodustama ühtse kogukonna ja ühiskonnas peaks valitsema sotsiaalne õiglus. Et neid ideid ellu viia, lõi ta liikumise Moslemi Vennaskond. Al-Banna ideeks oli, et tuleks kehtestada õiglane ühiskond, kuid mitte vägivaldsel moel, vaid rahumeelse islami propagandateel. Kõik moslemid tuleb muuta jälle headeks ja korralikeks, et nad peaksid kinni oma usust, täidaksid kõiki usukohustusi. Sellele pidanuks vältimatult järgnema islami riigi teke. Areng Moslemi Vennaskonna sees ei lubanud seda saavutada, sest see loodi 1928. aastal ja 20 aastaga ei suudetud luua ühtset islami riiki. Kuigi liikmeid oli miljon, jäi jõudu siiski väheseks ja selle äärmuslik tiib hakkas tunnetama, et tuleks üha enam kasutada teistsuguseid meetodeid. Nii kasvaski välja äärmuslik

fundamentalism, mida üldjuhul mõeldakse, kui fundamentalismist tänapäeval räägitakse. Selle peamisteks rajajateks olid Sayyid Qutb ja Abala al-Mubudi, kes võtsid kokku kõik äärmuslikud ideed islami fundamentalismist. Nad löid täieliku äärmuslust põhjendava filosoofilise süsteemi. Sarnaselt nende eelkäijatele on ka nende aluseks koraan ja kõik kontseptsioonid peavad tulema koraanist. Ideaalne riik saavutatakse nende kahe teoreetiku arvates püha sõja ehk džihaadi käigus, mis jaguneb kolme etappi (Peterson 2005):

1. Õiged moslemid eraldavad end pahelisest ühiskonnast ja koguvad jõudu otsustavaks võitluseks. Eeskujuks tuuakse siin Muhamedi enda käitumine, kes 622. aastal põgenes Mekast Medinasse, et seal luua ideaalne miniatuurne moslemite ühiskond, misjärel asuda otsustavasse võitlusse Mekaga.
2. Kui on kogutud piisavalt jõudu, saabub otsustav võitluse etapp ja see on võitlus islamimaailma sees. Selle käigus tuleb kukutada kõik mittelegitiimsed islami valitsejad ja luua islamimaailma piires ideaalne riik.
3. Ülemaailmne džihaad, mis ei tähenda tingimata, et kristlased, juudid ja teised tuleks hävitada. Fundamentalistide arvates, nagu ka traditsionaalses islamis, on kristlastel ja judaistidel õigus säilitada oma usk, praktiseerida usutavasid aga juhul, kui nad on nõus alluma moslemitele.

Nüüdseks võib sellistele fundamentalistlikele taladele tuginevaid mõtlejaid nimetada islamistideks. Islamism on pigem poliitiline kui usuline liikumine ning see võitleb Lääne mõjutusel riigi ilmalikustamise vastu. Organisatsioonilised vormid ja meetodid erinevad piirkonniti suuresti, ulatudes parlamentaarsest võitlusest (Türgi, Jordaania) salajaste vennaskondade (Egiptus, Süüria) ning vägivaldsete terroriaktideni (Alžeeria, Afganistan). Islamistid on oma tegutsemise õigustuseks valinud ühiskonna valupunktid. Nad nõuavad suuremat sotsiaalset õiglust, olles sellega võitnud palju toetajaid madalamatest ühiskonnakihtidest ning oma propagandaga väärtuste kadumisest ja tarbijamentaliteedi kasvust on nad jõudnud ka keskklassi vähemkindlustatute ning tehnilise eliidini. Islamistid ei ole aga reaktioonilised konservatiivid, vaid ideoloogid, kelle keskne põhimõte on vastandumine kaasaegsele maailmale või kaasaegse maailma kahestumisele. Nad on vastu Lääne eesmärkidele ja väärtustele – näiteks pluralismile ja usuvabadusele, samas nad mitte ainult ei tunnusta läänelikke vahendeid nagu massimeedia, tehnoloogia, arenenud meditsiin, vaid kasutavad neid ise osavalt. Islamistlik protsess sai uue tõuke 1979. aastal ajatolla Homeini Iraani Islamivabariigi loomisega. Üldiselt on enamik islamiriikidest võtnud islamivõitluse suhtes kriitilise hoiaku või taunivad seda täiesti. Paljud riigid on võtnud sellega võitlemiseks ette samme ning suuremale osale moslemitest on selle sõjakus ja kompromissitud vaated võõrad. (Hattstein 2006: 88-89)

1.3. Migratsioon Euroopasse ja sellega kaasneva probleemi juured

Kiire majanduslik areng, dekoloniseerimine, liberaalne immigratsioonipoliitika kombineerituna uusasukate kõrge sündivusega on tänaseks tekitanud Euroopasse märkimisväärse islami-kogukonna. (Peterson 2008)

Rahumeelse islamiga kaasnes aga ka radikaalsemate ideedega moslemite sisseeränne Euroopasse. Just islami fundamentalism pani värisema kogu Lääne ühiskonna, mis ometi ei paistnud hoopiski nii suurt hirmu tundvat teiste usundite sama jõulise ja vägivaldse fundamentalismi ees. See on kindlasti mõjutanud Lääne inimeste suhtumist oma maal elavatesse moslemitesse. Umbkaudu poolte tänapäeval Läänes elavate moslemite vanemad

ja vanavanemad rändasid sisse 1950. ja 1960. aastatel. Uus põlvkond on hüljanud oma vanemate vagura hoiaku, saanud parema hariduse ja taotleb suuremat silmapaistvust ja tunnustust. Mõnikord on nende pingutused ennatlikud, nagu näiteks dr Kalim Siddiqui üleskutse moslemi parlamendi moodustamiseks Suurbritannias 1990. aastate algul; see oli kava, mida suurem osa briti moslemitest ei toetanud, kuid mis ometi tekitas rahva seas kartust, et moslemid ei tahagi valitseva ühiskonnaga integreeruda. (Armstrong 2003: 221) Moslemite enesetunnetuslikuks rajajooneks Euroopas võib pidada 1989. aastat. Teherani Raadios 14. veebruaril 1989 ettelootud Iraani ajatolla Khomeini *fatwa* (vaimulik määrus) kuulutas raamatu „Saatanlikud värsid“ autorile Salman Rushdiele surmanuhtluse islami solvamise ja islami usust loobumise eest. Euroopas puhkesid moslemite meeleavaldused, milles nõuti Rushdiele surma, põletati raamatut müüvaid poode, rännati raamatu tõlkijaid ja kirjastajaid. Mitmed moslemid, näiteks islamiusu vastu võtnud poplaulja Cat Stevens, uue nimega Yusuf Islam, kiitsid meedias surmanuhtlust. Selliste „kuritegude“ eest oli varemgi islamimaailmas karistatud, kuid paradigmaatilist murrangut näitas asjaolu, et seekord tundsid end solvatuna ka Euroopa moslemid, enamgi veel, nad tõttasid Khomeini *fatwa*’t ka Euroopas ellu viima, nõudes Rushdiele surma. Islam oli murdunud end eurooplaste teadvusse, sellest oli saanud Euroopa siseasi. (Peterson 2008)

Konflikti islami ja Lääne vahel on ergutanud mitmed tegurid. Kõigepealt on moslemi elanikkonna juurdekasv tekitanud suure hulga töötuid ja rahulolematuid noori inimesi, kes täiendavad islamistliku idee jüngerite ridu, avaldavad survet naaberühiskondadele ja migreeruvad Läände. Teiseks on islami uuestisünd andnud moslemitele uut enesekindlust ja usku oma tsivilisatsiooni eripärasesse iseloomu ja väärtustesse, võrrelduna Lääne omadega. Kolmandaks on Lääne samaaegsed jõupingutused muuta oma väärtusi ja institutsioone universaalseks, säilitada oma sõjalist ja majanduslikku üleolekut ning sekkuda moslemi maailma konfliktidesse äratanud moslemite hulgas terava vastuseisu. Neljandaks jättis kommunismi kokkuvarisemine Lääne ja islami ilma ühisest vaenlasest, muutes kummagi teise jaoks olulisimaks ohu allikaks. Viiendaks soodustavad kasvavad kontaktid ja läbikäimine moslemite ja läänemaailma inimeste vahel kummagi poole uuenenud identiteeditunnet ja teise poole erinevuste tajumist. Vastastikune mõjutamine ja läbikäimine teravdab ka erinevusi õiguste osas, mida ühe tsivilisatsiooni esindaja omab, elades riigis, kus domineerivad teise tsivilisatsiooni liikmed. Nii moslemi kui kristlikes ühiskondades oli tolerants teise poole suhtes 1980. ja 1990. aastail märgatavalt vähenenud. (Huntington 1996: 269)

Uuenenud konflikti põhjused islami ja Lääne vahel peituvad niisiis võimu ja kultuuri fundamentaalsetes küsimustes. Kes keda? Kes peab valitsema? Kes peab alluma? See küsimus ongi islami ja Lääne vahelise heitluse tuumaks. Lisaks sellele on aga veel täiendav konflikt kahe erineva versiooni vahel sellest, mis on hea ja mis on halb ning sellest tulenevalt, kellel on õigus ja kes eksib. Niikaua, kui islam jääb islamiks (mida ta ilmselt teeb) ja Lääs jääb Lääneks (mis on kaheldavam), jääb see fundamentaalne konflikt kahe suure tsivilisatsiooni ja elulaadi vahel määrama nende vahekorda tulevikuski. (*Ibid.*: 270)

1980. ja 1990. aastatel on islamis valdav olnud üldine tendents muutuda läänevastasuse suunas. Osalt on tegu islami uuestisünni loomuliku tagajärje ja reaktioonina moslemi ühiskondade poolt tajutud *gharbzadegi*, Läänest mürgistamise vastu. Mõnel juhul minevikus on moslemijuhid öelnud oma rahvale: „Me peame läänestuma“. Kui mõni moslemi liider on seda öelnud 20. sajandi viimasel veerandil, on ta aga üksik hääl. Tõepoolest, raske on leida

ühegi moslemi suust, olgu tegu poliitikute, ametiisikute, teadlaste, ärimeeste või ajakirjanikega, avaldust, milles kiidetakse Lääne väärtusi ja institutsioone. Selle asemel rõhutavad kõik erinevusi omaenda ja Lääne tsivilisatsiooni vahel, omaenda kultuuri üleolekut ja vajadust säilitada selle kultuuri ühtsust Lääne hukatusliku mõju vastu. Moslemid kardavad ja põlgavad Lääne võimsust ja ähvardust, mida see esitab nende ühiskonnale ja uskumustele. Nad tajuvad Lääne kultuuri materialistliku, korrumppeerunud, dekadentliku ja moraalituna. Ühtlasi näevad nad seda ligimeelitavana ja seepärast rõhutavad veelgi enam vajadust seista vastu mõjule, mida see avaldab nende elulaadile. Üha enam ründavad moslemid Läänt mitte ebatäiusliku, eksliku religiooni järgimise pärast, mis ei ole ikkagi muud kui vaid „raamatureligioon“, vaid ükskõik millise religiooni mitetunnistamise pärast. Moslemite silmis on Lääne sekularism, mittereligioosus ja sellest tulenev moraalitus kurjemad vaenlased kui läänekristlus, mis nad tekitas. Külma sõja ajal nimetas Lääs oma vastast „jumalata kommunismiks“; külma sõja järgses tsivilisatsioonide konfliktis näevad moslemid oma vastast kui „jumalata Läänt“. (Huntington 1996: 272)

Moslemite fanaatilise ja otsusekindla vähemuse silmis on uus rünnakuline Euroopale ilmselgelt juba alanud. Sel korral on ta võtnud mitmeid vorme, millest tuleb rõhutada kaht: terrorism ja migratsioon. Eriline tähendus Euroopale on just nimelt migratsioonil. Varem oli mõeldamatu, et moslem asub vabatahtlikult mittemoslemite riiki elama. Õigusteadlased on seda teemat pikalt käsitlenud šariaadi käsiraamatutes ja õpikutes, küll teise vaatenurga alt: kas moslemil on lubatud elada või isegi küllastada mittemoslemite riiki? Ja kui on, siis kuidas ta peaks seal käituma? Kõige üldisemalt on selles nähtud mitut teemaringi. Vangil või sõjavangil ei ole muudugi erilist valikut, kuid ta peab alal hoidma usu ja nii ruttu koju tagasi pöörduma kui võimalik. Teine võimalus on omaks võtta tõeline usk, see tähendab, hakata rangeks moslemiks. Ta peab lahkuma võimalikult kiiresti ja asuma moslemite maale. Kolmas võimalus on olla külaline. Pikka aega peeti külastuse ainsaks legitiimseks eesmärgiks vangide väljalunastamist. Hiljem lisandusid diplomaatilised ja kaubanduslikud missioonid. Euroopa vasturünnaku edenedes tekkis uus teema. Milline peab olema moslemi positsioon, kui uskmatud vallutavad tema maa? Kas ta peab kohale jääma või lahkuma? (Lewis 2007)

Hispaania rekonkista lõppedes arutasid Maroko õigusteadlased just seda küsimust. Nad esitasid küsimuse, kas moslemid võivad kohale jääda. Vastus kõlas: ei, see ei ole lubatud. Siis küsiti: kas nad võivad kohale jääda, kui kristlik valitsus on salliv? See oli loomulikult puhtalt hüpoteetiline küsimus. Aga vastus oli endiselt eitav: nad ei või isegi sel juhul kohale jääda, sest ususalgamise peibutus oleks sel juhul veelgi suurem. Nad peavad lahkuma ja lootma, et Jumala abiga vallutavad kord oma kodumaa tagasi ning seavad õige usu taas jalule. Selline oli enamiku islami õigusteadlaste seisukoht. Oli küll ka algul väike, hiljem üha mõjukam rühm õigusteadlasi, kes arvasid, et moslemid võivad kohale jääda, kui on täidetud teatud tingimused, mille seast peamine oli, et neil oleks võimalus oma usku järgida. See tekitab uue küsimuse – mida õieti tähendab usu järgimine? Siinkohal ei ole tegemist mitte ainult erinevate religioonidega, vaid ka erineva arusaamaga, mis üldse on religioon – eriti puudutab see seda, mida moslemid nimetavad šariaadiks ehk islami pühaks õiguseks, mis hõlmab väga paljusid selliseid tegureid, mida kristlikus maailmas on peetud ilmalikuks isegi keskajal ja mis on kahtlemata puhtilmalikud maailmas ajal, mida mõned nimetavad Lääne postkristlikuks ajastuks. (*Ibid.*)

Eelnevat kokku võttes peab tõdema, et kristluse kui Lääne ja islami kui araablaste ühiskonna esindaja vahel on konflikte esinenud juba islami tekkeajast saati. Lääneriikide koloniaalpoliitika ja sellega kaasnenud islami teatud reformimine tekitas aga range usu pooldajad, keda hakati nimetama fundamentalistideks. Euroopa majanduslik areng ja dekoloniseerimine avas moslemite jaoks piirid ning nõnda suurenes islami leviala ka Euroopasse. Tänapäevaks oleme aga jõudnud punkti, kus peab küsima, kas liberaalne migratsioonipoliitika ja lootus näha islamit integreerumas ei ole mitte läbi kukkunud. 20. sajandi keskpaigal seisis islam küll märkimisväärse kriisi ees, kuid nagu tänapäevaks näha, on sellest välja tulnud tugevamalt kui kunagi varem ja valusalt saame seda tunda just Euroopas, kristluse ajaloolises kantsis.

2. KAS EUROOPA ISLAMIREVOLUTSIOON?

Järgmises peatükis vaadeldakse, milles seisnes Euroopa migratsioonipoliitika, millised on multikultuursusega kaasnenud järeleandmised islamile ning Euroopa moslemite ja eurooplaste omavaheline sallimatus, mis tekitab küsimuse, kas multikultuurse ühiskonnamudeli võib lugeda läbikukkunuks. Eriti huvitav on jälgida moslemite arvu kasvu Euroopas viimase poole sajandi jooksul. Kui 1960. aastal elas Euroopas koos Venemaaga 8,5 miljonit moslemit ja ilma vaid vähem kui 1,5 miljonit, siis juba 1980. aastal oli see arv kasvanud 18 miljonini, millest moodustas Venemaa vaid 55%. (Kettani 2010)

Nüüdseks on aga moslemite arv veelgi mitmekordselt suurenenud. Saksamaa Islami Keskinstituudi (Central Institute Islam Archive) andmetel ulatus moslemite arv Euroopas 2007. aastal 53 miljonini 680 miljonilisest elanikkonnast. Antud uuringus pole Venemaa Euroopa osa eraldatud ning kaasatud kogu Venemaa moslemid (antud uuringu järgi ca 25 miljonit). Küll aga on eraldi arvestatud Türgi Euroopa osa moslemeid, kes moodustavad sellest 5,9 miljonit. Euroopa Liidus elavate moslemite koguarvuks märgib Saksamaa Islami Keskinstituut ligikaudu 16 miljonit (3,2%). (Islam... 2011a)

Hiliseima uuringu kohaselt, mille koostas Pew Uuringute Keskus (*Pew Research Center*), elas 2009. aasta oktoobris Euroopas 38 112 000 moslemit. Siia pole arvestatud Türgi Euroopa osa ning lisaks erineb ka Venemaal elavate moslemite arv, mis on selles uuringus hoopiski ca 16,5 miljonit. (List... 2011a) Ka Peterson toob oma artiklis Venemaa moslemite kohta välja vahemiku 17-28 miljonit (Peterson 2005b).

Käesoleva uurimustöö seisukohast on aga kõige olulisem Euroopa Liidus elavate moslemite arv. Selleks vahemikuks on erinevate uuringute kohaselt 13-20 miljonit. Täpset arvu on raske öelda illegaalsete ja registreerimata immigrandide tõttu. (Religion... 2011; Islam... 2011; Peterson 2005b) Kõige konservatiivsem arv, mis tugineb ametlikele arvutustele ja vabaihenduste hinnangutele, on umbes 13 miljonit, mis moodustab 3,5% kogu ELi elanikkonnast. (Moslemid... 2006) Lühida ülevaate suurematest moslemikogukondadest Euroopas annab illustratiivne kaart. (lisa 1)

2.1. Migratsioonipoliitika arenguhooni

Tänapäeval on ilmselt rida tegureid, mis peibutavad moslemeid Euroopasse, sealhulgas arvukad arenguvõimalused, mis on eriti olulised enamiku islamimaailma majanduslikku viletsust silmas pidades, näiteks Euroopa sotsiaalhoolduse hüved ja töövõimalused, mis on paremad kui moslemiriikides. Samuti valitseb Euroopas sõnavabadus ning võimalus saada laiapõhjalist ja objektiivset haridust, mida on kodumaal tunduvalt raskem leida. (Lewis 2007)

Edasistest arengutest kirjutab Patrick Buchanan oma raamatus *The Death of the West* („Lääne surm“), kus tuginedes ÜRO rahvastikustatistikale öeldakse, et saja aasta jooksul väheneb eurooplaste arv 70%, sest rahvastiku taastootmiseks vajaliku 2,1 sünni asemel naise kohta on Lääne-Euroopa keskmine 1,1 ja 22. sajandiks ületavad sisserändajad, enamik neist

moslemid, Euroopa põliselanike arvu. Veelgi kiirem islamiseerumine saab toimuma praeguste demograafiliste trendide puhul Venemaal, kus venelaste madala eluea, väljarände, aina rohkem leviva usuvahetamise ning araablaste hoogustuva sisserände tulemusena saavutavad moslemid riigis sajandi keskpaigaks ülekaalu. (2001, viidatud Peterson 2005b järgi)

Kui Lääne-Euroopas elav umbes 20-miljoniline moslemite kogukond jätkab hoogsat kasvamist, siis miks seda karta? Euroopa vajab tööjõudu ning siinsed elamistingimused peaks tegema islamiusulised leplikuks uue kodumaa suhtes. Kuid islamist on saanud poliitiline nähtus, mis ei koputa enam sametkinnastega Euroopa uksele. Lisaks 1989. aastal Salman Rushdiele surma nõudvate sadade tuhandete meelevaldajatega liikumisele Suurbritannias sai samal ajal näiteks Prantsusmaal alguse „rätinaiste“ liikumine. Õigupoolest tuleb imestada, et taoliste radikaalide kohalolek sai nähtavaks alles dekaad peale islamimaailma vapustanud 1979. aastat, mil fundamentalistlik ideoloogia paiskus Lähis-Ida laiade rahvamasside teadvusesse, avaldudes Iraani islamirevolutsiooni, afgaani modžahedide, Palestiina probleemi islamiseerumise, Pakistani, Sudaani jt islamiriikide valitsejate ja alamate usu suurema väärtustamise ning riigipõrdekatssetega Saudi Araabias, Süürias ja Egiptuses. (Peterson 2005b)

Islam tähendab „allaheitmist“, moslem – „see, kes heidab alla Jumala tahte“. Erinevalt teistest maailmareligioonidest taotleb islam totaalselt usu ja poliitika eraldamist. Islami ideaalid on saavutatavad vaid islamiriigis, kus kehtib islami seadus – šariaat, millel põhineva islamiriigi loomine ongi allaheitmise Jumala tahte. Islami riigiteooria jagab maailma šariaadil põhinevaks alaks *dar al-islam* ning ebaõigluse ja uskmatuse alaks nimega *dar al-harb* – sõjatalermaa. Moslemite missioon on täidetud, kui maailmas valitseb õiglus ja allaheitmise – islam. Siin peitubki üks argument, miks peaksime islamisse teatava kriitilisusega suhtuma. Kui mõõduka islami seisukohalt valitseb *dar al-harb*’iga ajutine rahu, mis võimaldab normaalset läbikäimist ning seda ajutist rahu võib pikendada lõpmatuseni, siis fundamentalistidele kestab rahu *dar al-harb*’iga vaid islamimaailma nõrkuseperioodi lõpuni, mil saavad kõrvaldatud kõik ühiskonda kammitsevad pahed ja võidutseb puhas islam. Algab pealetung ning „pühakirjarahvad“ (kristlased, juudid jt) peavad tunnistama moslemite ülemvõimu, uskmatud aga valima allaheitmise ja surma vahel. (*Ibid.*)

Teine islami riigiteooria punkt, mis ka Euroopat praegu otseselt puudutab, on *dar al-islam*’i ja *dar al-harb*’i enda määratlus: mis kriteeriumite alusel on mingi territoorium osa islamimaailmast? Osa teoreetikute arvates piisab moslemite arvulisest ülekaalust ja usu vabast praktiseerimisest, teised seavad peamiseks tingimuseks šariaadi kehtimise. (*Ibid.*)

Kas ja mil määral on võimalik, et moslemitest migrantid Euroopas, Põhja-Ameerikas ja mujalgi saavad enda valitud asukohamaa osaks sel moel, nagu on saanud arvad varasemad migrantide lained? Siinkohal tuleb rõhutada mitut tegurit. Üks neist on põhimõtteline erinevus selles osas, mida täpselt mõista assimileerumise ja omaksvõtmise all. Otsekohe torkab silma Euroopa ja Ameerika ilmselge erinevus. Et immigrandist saaks ameeriklane, peab ta olema poliitiliselt lojaalne. Et immigrandist saaks prantslane või sakslane, peab muutuma tema etniline identiteet. Poliitilise lojaalsuse muutmine on kahtlemata palju hõlpsam ja praktilisem kui etnilise identiteedi muutmine nii üksikisiku tundeid kui ka omaksvõtmise määra arvestades. Inglismaa on üritanud mõlemast oma võtta. Naturaliseerimise korral saab isikust britt, aga mitte inglane. (Lewis 2007)

2.2. Multikultuursus – kas läbi kukunud?

Mitmekultuurilisus on end sisse seadnud pea kõigis tänapäeva demokraatiates ning selle all ei mõisteta üksnes kultuurilise mitmekesisuse sallimist, vaid ka vajadust tunnustada seaduslikult eri rassiliste, usuliste ja kultuuriliste gruppide õigusi. (Fukuyama 2007)

Aastakümne jooksul püüdsid Lääne poliitikud eitada poliitilise islami tõusuga kaasnevaid probleeme nagu Briti imaamide vihajutlused, „ususolvajate“ ründamised, püüdlused islamistliku elukorralduse saavutamiseks Euroopas. Selle eitamisega kaasnes liberaalse immigratsiooni-poliitika jätkumine. New Yorki 2001. aasta terrorirünnakud, plahvatused Madridis 2004. aasta märtsis ja Londonis 2005. aasta juulis on valusaks ärkamiseks aastakümnetepikkusest multiulmast. Valusamaks muudab selle asjaolu, et sisserännanute, kellest suurema osa moodustavad moslemid, elu on mitmel moel püütud vastuvõetavaks teha. Suurbritannia, Belgia ja Skandinaavia rakendasid etniliste vähemuste mudelit, mille arendamine kujunes Hollandis 1970. aastatel lausa ühiskondlikuks kultuseks. Suurematele rahvusgruppidele nagu itaallased, hispaanlased, marokolased, surinamelased, tuneeslased jne pidi etnilise vähemuse mudel kindlustama eduka lõimumise Hollandi ühiskonnaga, seejuures nende rahvuslikku identiteeti säilitades. (Peterson 2008)

Kuid 1989. aastal Rotterdamis ja Haagis Rushdiele surma nõudvad massimeeleavaldused, islamikriitilise poliitiku Pym Fortuyni tapmine 2002. aastal ja 2004. aastal režissöör Theo Van Goghi tapmine moslemitest mõrtsukate käe läbi ning kasvavad pinged Hollandi ühiskonnas tunnistavad, et see mudel pole toimunud moslemitest vähemuste suhtes. Imaamide terroriõhutusused ning pidev pommihirm tunnistavad eksperimendi läbikukkumist. Tõsi, Skandinaavia on nendega võrreldes suhteliselt rahulik, kuid sealgi on probleemi tunnetama hakatud sisserännu otsustava piiramise näol. (*Ibid.*) Kuid tõestuseks, et ka Skandinaaviamaad seisavad tõsise probleemi ees, on 2010. aasta lõpul toimunud rünnakud. Esiteks enesetaputerroristi ebaõnnestunud rünnak 2010. aasta 11. detsembril Stockholmis, kus uurimise kohaselt võis mees teel olla mõnda suuremasse rahvarohkesse kaubamajja. Rootsi välisminister Carl Bildt võrdles kahte plahvatust kohe pärast toimunut terrorirünnakutega ja tõdes, et kõik eeldused katastroofiks olid olemas. Tema sõnul on eriti murettekitav see, et rünnaku sihtmärgiks oli rahvarohke Stockholmi kesklinn. „Äpardunud rünnak küll, kuid see oleks võinud olla tõeliselt katastroofiline,“ lisas minister. (Kamps 2010) Teiseks 29. detsembril Kopenhaagenis aset leidnud vahejuhtum, kus neli meest sisenesid *Jyllands-Posten*’i (ajaleht, mis avaldas Muhamedi karikatuureid 2005. aastal) toimetusse, eesmärgiga maha lasta võimalikult palju kohalviibijaid (Koppel 2010).

New Yorkis asuva Bard College’i hollandlasest professor Ian Buruma kirjutab multikultuursusest enda kodumaa näitel: „Holland, kus ma sündinud olen, on ehk multikultuurilisuse debatist lõhestatum kui ükski teine riik. Filmirežissööri Theo van Goghi tapmine kaks ja pool aastat tagasi islamistist mõrtsuka poolt on õhutanud pingelist arutelu riigis juurdunud sallivuskultuuri ning asüülitaotlejate kerge juurdepääsu üle. Ammu enne moslemitest võõrtöölise saabumist 1960- ja 1970-ndatel oli Hollandi ühiskond multikultuuriline selles mõttes, et see oli juba korraldunud protestantlikuks, katoliiklikuks, liberaalseks ning sotsialistlikuks n-ö sambaks: igaüks oma koolide, haiglate, telejaamade, ajalehete ja poliitiliste parteidega. Kui Marokost ja Türgist pärit võõrtöölised said *de facto* immigrandideks, hakkasid mõned võitlema veel ühe, moslemisamba loomise eest. Ent ajal, kui multikultuurilisuse propageerijad tegid sellise ettepaneku, tegi Hollandi ühiskond läbi

olulist muutust. Ilmalikustumine levis, traditsioonilised sambad hakkasid kokku kukkuma. Enamgi veel, ägedad rünnakud moslemite pihta hakkasid tulema inimestelt, kes olid sirgunud sügavalt religioossetes perekondades ning pööranud 1960- ja 1970-ndatel radikaalselt vasakpoolseiks. Varem end antikolonialistide ja antirassistidena – multikultuurilisuse edendajatena – määratlenud muutusid tulihingelisteks niinimetatud valgustusväärtuste kaitsjaiks moslemite ortodoksia eest. Need inimesed kartsid religiooni tagasitulekut; seda, et nende endi vahetult kogetud protestantlik või katoliiklik rõhumine võidakse asendada sama rõhuva moslemi käitumiskoodeksiga. (Buruma 2007)

Aga nende eemalepöördumine multikultuurilisusest polnud see, mis hoidis ära islamisamba tekkimise Hollandi ühiskonnas. Selle idee juures oli põhiprobleem, et Türgist, Marokost ja Araabia riikidest pärit inimesed, osa sügavalt usklikud ja osa jälle küllaltki ilmalikud, kõik tajutava vaenulikkusega üksteise suhtes, ei oleks kunagi suutnud kokku leppida, mis peaks sellise samba moodustama. Igal juhul on nüüd liiga hilja seda sammast luua. Kuna varasemad sambad on varisenud, tekitaks ühe uue esilekerkimine olukorra, kus aina enam integreeritud enamus räägiks läbi vähemusega, pikendades nii selle isolatsiooni integratsiooniprotsessis. (*Ibid.*)

Meeldib see eurooplastele või mitte, moslemid on osa Euroopast. Paljud neist ei loobu oma usust, seega peavad eurooplased õppima koos nende ja islamiga elama. Liberaalne demokraatia ja islam on lepitatavad. Indoneesia praegune poliitiline siire diktatuurist demokraatiasse, ehkki mitte täielikult edukas, näitab, et see on saavutatav.“ (*Ibid.*)

2.2.1. Järeleandmised islamile

Mitmekultuurilisus, nagu seda algselt Kanadas, USA-s ja Euroopas mõisteti, on mõnes mõttes „mäng ajaloo lõpus“. See tähendab, et kultuurilises mitmekesisuses nähakse kui mingit laadi liberaalse pluralismi mustrit, mis annaks tihti nüristavalt konformistliku ja homogeenena tunduvatele ühiskondadele eri rahvaste toidud, värvilised riided ja jäljed erinevatest ajaloolistest traditsioonidest. Kultuurilist mitmekesisust on üldiselt harrastatud erasfääris, kus see ei vii tõsiste individuaalsete õiguste rikkumiseni ega sea liberaalsele ühiskonnakorraldusele muid väljakutseid. (Fukuyama 2007)

Kontrastiks nõuavad mõned tänapäeva moslemi kogukonnad grupiõigusi, mis lihtsalt ei mahu indiviidide võrdsuse liberaalse põhimõtte raamesse. Need nõudmised taotleavad erandeid perekonnaõiguses, mis kehtib kõigile teistele ühiskonnaliikmetele, õigust jätta mittemoslemid teatud avalikelt üritustelt eemale või esitada religioosse solvumise nimel väljakutseid sõnavabadusele (nagu juhtus Taani karikatuuride looga). Mõnel äärmuslikumal juhul on moslemi kogukonnad koguni püüdnud esitada väljakutseid poliitilise võimu ilmalikule olemusele tervikuna. Seda laadi grupiõigused sekkuvad teiste ühiskonnaliikmete õigustesse ning lükkavad kultuuriautonomia erasfäärist oluliselt kaugemale. Euroopas on aga moslemite grupiõigustest loobuda palju keerulisem kui USA-s, sest paljude Euroopa maade korporatiivsed tavad austavad jagatud õigusi ega suuda kirikut otsustavalt riigist eraldada. Riigi rahastatud kristlike ja juudi koolide olemasolu paljudes Euroopa riikides teeb palju keerulisemaks vaielda põhimõtteliselt vastu riigi toetatavale islami haridusele. (*Ibid.*)

Üllar Peterson on välja toonud mitmeid iseloomulikke fakte tõestuseks, et multikultuursuse rakendamine ei ole aset leidnud nii, nagu algselt mõeldi. Täheledata saab järeleandmisi moslemitele, aga mitte moslemite järeleandmist Euroopale. Näiteid 21. sajandi Lääne

allaheitlikust islami äärmuslaste keskaegsete nõuete ja käitumise ees (Peterson 2005b):

- võimalus pidada mitut naist (briti moslemite seaduseelnõu, polügaamia on juba levinud euromoslemite seas);
- keelatud avalikud kristlikud sümbolid (katsed kuulutada Santa Claus *persona non grata* 'ks; Inglismaal Oldhami linnakeses korjati ära linna sümboliseerivad öökullipildid, sest animism solvab sealseid moslemeid; Itaalia linnakese L'Aquila ühest lasteaiast eemaldati krutsifiksid Itaalia moslemite juhi kaebuse peale, et riik püüdvat katoliiklust maailma nabana kujutada);
- islamikogukonna määratud rätikandmise nõue moslemi naistele kõikjal Euroopas, sest siinsed moslemid on hakanud katmata naist prostituudiks pidama. Sageli langevad nad just Prantsusmaal sarivägistamise ohvriks;
- *eid al-fitr* 'i (*ramadan*) 'i ehk paastu lõppemise pidustused) ajal Euroopas toimuv loomakaitseseadusi eirav miljonite lammaste tuimestuseta hukkamine kõri läbilõikamise ja verest tühjaks joosta laskmise teel (seadustati Saksamaa ülemkohtu poolt 2002 jaanuaris hoolimata loomakaitseseadusest);
- arvukad tasustatavad töövabad päevad usupühade ajal ning koolivabad päevad (toimib erasfääris ja poollegaalselt koolides);
- spordisaalides ja ujulates aja eraldamine mosleminaiastele (kehtib kohati nii Suurbritannias kui Prantsusmaal);
- ainult moslemitele mõeldud kõrgkoolid (*Lyce Averroes* Prantsusmaal);
- õppe- ja tööajal palvetamise tingimuste kindlustamine ja ühiskondlikes kohtades eraldi palvekohtade loomise nõue (toimib laialdaselt);
- sealiha eraldamine toitlustuskohtades;
- ümberlõikamise ja süütuse taastamise operatsioonide kompenseerimine haigekassast (avaldused Belgias ja Hollandis);
- eraldi moslemi surnuaedade loomine;
- riiklik toetus mošeede ehitamiseks (suuremates EL riikides);
- usuõpetuse „kohandamine“ islamiga koolides (petitsioonid);
- äärmus- ja terroriaktsioonide mälestamine (sagedane mošeedes, avalikult suurem üritus Londonis 2002 11. septembri mälestuseks);
- palvele kutsungi hüüde (*azan*) seadustamine suurlinnades;
- islamit solvavate kultuuriväärtuste ja nähtuste hävitamine (Itaalia moslemite katse hävitada Bologna katedraal 14. sajandi fresko tõttu, mis kujutab Muhamedi põrgus, avaldused keelata islamivaenulikud autorid nagu Dante, Rushdie jt).

Mis võiks olla järgmised sammud Euroopa islamiseerumisel? Allahi sisseviimine Euroopa Liidu põhikirja või kogukonnasisene surmanuhtlus abielurikkumise ja usust taganemise eest? Usu ja au solvajate surmamõistmine kehtib juba ammu mitteametlikult ka Euroopas. Aina sagedamini võib lugeda peresisestest aumõrvadest või „usuvaenlastele“ kuulutatud surmaotsustest. (*Ibid.*)

Lisaks Petersoni üldistele faktidele saab hea näite tuua ka konkreetsest sündmusest. Politoloog Iivi Masso külastas 2008. aasta märtsis Londonis peetud suurejoonelist rahvusvahelist kokkusaamist *Living Together Summit* („Kooselukohtumine“), mille korraldas Briti Nõukogu ja mille väljakuulutatud eesmärk oli Euroopa vähemuspoliitika ja rahvussuhete arendamine. Domineerivaks üldteemaks sai islami usu Euroopasse tulek, mida

esitati kui paratamatut ja ka ihaldusväärset. Avatud arutelule sel teemal ruumi ei leitud. Konverentsi avaistung lõppes ühe Euroopa moslemi usulise propagandakõnega, mis oli kultuuride võrdsuse ideed arvestades imelik – ühtki teist usku ega maailmavaadet ei propageeritud üritusel samamoodi. Ta rääkis islamist kui Euroopasse rahu, harmoonia ja inimõiguste toojast video kaudu ning kuulajaile ei jäänud võimalust isegi küsida, miks keelduvad just islamimaad ÜRO inimõiguste deklaratsioonile alla kirjutamast. Pidulikult õhtusöögil pakuti kõigile islamiseaduse järgi valmistatud *halal*-liha, ehkki paarisaja osaleja hulgas oli moslemeid vaevalt kümnekond. Loomakaitse ilmselt ei kuulunud võrdselt kaitstavate veendumuste hulka: *halal*-stiilis elusa lamba verest tühjaks jooksutamine käib EL-i loomakaitseaduste vastu. Osalejatele osutati kohe alguses palvetustoad – taas vaid ühe usurühma huvides. Nii vallutas islam üritusel „austatud vähemuse“ rolli ning osalejate kirevast etnilisest mosaiigist tehti ühtne mittemoslemitest „enamuse“. Jällegi on mõned võrdsuste hulgas võrdsemad. (Masso 2008)

Kohtumise avaistungil kõneles ka Euroopa Nõukogu asepeasekretär Maud de Boer-Buquicchio, kes mõistis järsult hukka siis alles linastamist oodanud Hollandi poliitiku Geert Wildersi filmi, mis kritiseerib koraani. Boer-Buquicchio, kes ei olnud filmi näinudki, kinnitas, et „usu solvamine“ ei kuulu sõnavabaduse kaitse alla, ning teatas, et tal on hollandlasena häbi Wildersi pärast, kelle vihaõhutavale ettevõtmisele tuleb kõigil öelda otsustav „ei“ (Wildersi lühifilm, mis tuli välja 27. märtsil 2008, tsiteerib koraani ja näitab terrorismiga seotud materjali ning islamijuhtide maailmavallutuslikke kihutuskõnesid, osutades, et fanaatikud toetuvad koraani tekstile). Boer-Buquicchio ei tundnud muret Hollandis aset leidnud „ususolvajate“ mõrvade, mõrvaähhvarduste ega peksmistest pärast ega öelnud otsustavalt „ei“ neile, kes on valmis usu kaitseks ketseritel kõri läbi löikama. Pigem aetas ta end koraani kritiseerimist üheselt hukka mõistes fanaatikute poolele. (*Ibid.*)

Sõnavabaduse ja jumalateotuse vahekorras pole ilmalik Euroopa suutnud täit selgust luua. Taani *Jyllands-Posten*'i karikatuuriskandaal septembris 2005 ja Hollandi filmirežissöör Theo van Goghi mõrvamine novembris 2004 on vaid mõned hoiatavad näited sellest, kuidas sunniti Euroopat oma väärtusi moslemimaailma mõjul ümber hindama. Kuue eri religiooni ja doktriini esindajad kirjutasid siis ametlikus teates karikatuuride kohta, et „Prohvet Aabrami lastena mõistavad nad hukka lugupidamatuse islami prohveti Muhamedi suhtes, keda nad väga austavad ning kellega töötavad üheskoos, et valitseda maailma jumalikus armus“. Pole üllatav, et piiskoppide kogud, juutide rabinaat või protestantide konsistoorium andsid teada, et mõistavad täielikult moslemite meelepaha. Karikatuuripoleemika jõudis punkti, kus ühed nimetasid karikatuure rünnakuks islami vastu ja vaenu õhutamiseks moslemikogukonna suhtes, kutsudes kaitsma inimõigusi ja -vabadusi selle islamofobse akti puhul. Teised kaitsesid karikatuure väljendusvabaduse nimel, taunides tsensuuri ning toonitades uskude kui mõttesüsteemide kriitika vabadust. (Kala 2010a: 1570) Osa Muhamedi kujutamist käsitlevatest usulistest argumentides on väärad. See, et koraan keelab Prohveti igasuguse otse kujutamise, on tõsi. Ent väide, et ajaloo pole eales Prohvetit kujutatud või et Prohveti kujutamine tähendab ebajumala kummardamist, on väär arusaam – selliseid universaalseid keelde pole olemas. Karikatuuride puhul pole probleemiks Muhamedi kujutamine, vaid teguviis iseenesest. Prohveti kujutamine, pomm pea kohal, on tõepoolest vaenuõhutav. Jaanuari lõpul vabandasisid ajalehed avalikult, ent 1. veebruaril 2006. aastal ilmutasid mitu Euroopa ajalehte uuesti solvavaid pilte, mis põhjustasid araabia maades protestide ning ähvarduste tõelise tulva. Taani peaminister reageeris sõnavõttuga, et

nende valitsus ei kavatse vaba, iseseisva ajalehe töö eest vabandada. Inglise välisminister Jack Straw nimetas joonistusi aga solvavaks ning rõõmstas Briti pressis delikaatsuse üle, kes neid pilte ei avaldanud. Prantsuse justiitsminister Pascal Clément lisas: „Olles katoliku kultuuris harjunud igasuguse narrimisega, tuleb olla ettevaatlik, tehes seda teistega, kel pole kogemust ja keda võib see teadmatult haavata.“ (Kala 2006)

2.2.2. Omavaheline sallimatus

Euroopa südames toime pandud terroriaktid ning pidev sõda ajakirjanduses on muutnud ka senist optimistlikku arusaama tsivilisatsioonide kokkupõrkest. Mõru tõsiasi on, et Euroopa muutub ajaga kindlasti palju tagasihoidlikumaks. Ükskõik kui palju ülistame kristlikel väärtustel põhinevat demokraatiat või meile nii püha sõnavabadust, hakkame paratamatult järjest rohkem keelt hammaste taga hoidma. Türgi peaminister Recep Tayyip Erdogan rõhutas kord, et igasugune kooselu on võimalik siis, kui meid huvitab teise poole arvamus. Pimestatud islamfoobiat täiendab teine äärmus, mis kuulutab koraani peatset võidukäiku piibli ees ning kristluse Euroopast väljatõrjumisel tekkiva vaakumi täitmist islamiga. Kuigi Euroopa valitsused ja Euroopa Liit on astunud samme jumalateotamise piiramiseks, on väärituid palju islamiusuliste aadressil paraku kergem ilmutada, sest Euroopas on viimaste suhtes juba eos vastumeelsus ja seda paljuski massilise sisserände tõttu. Šveitsis elav moslemist kultuuriloolane Tariq Ramadan käsitleb karikatuuride tekitatud olukorda katsena, mille tulemuseks on tõdemus, et islam ei sobi läände ning et moslemeid ei saa lõimida, sest neil tekib konflikt kohalike põhiväärtustega. Islami õpetlane näeb asja jämedates joontes nõnda: moslemid peavad mõistma, et Euroopas on sõnavabadus, mistõttu peaksid nad suhtuma muutavas keskkonnas toimuvasse provokatsiooni asemel leidlikkusega. Sõda karikatuuride ümber oli poliitiline, mitte usuliselt karjув vägivald moslemite suhtes, samuti ei keerle see kitsalt sõnavabaduse ümber, millele ei saa seada piiranguid, vaid ikka laiemalt Euroopa tuleviku ümber, mis pidevalt eri ideoloogiate ja kultuuridega rikastub. (Kala 2010a: 1571)

Sallivuse küsimus on moslemite ja ristiusuliste vahel peamine valupunkt. Osa moslemeid üritab kuulutada, et islam on monoteistlikest usunditest tolerantsem, viidates õigusega ajaloolistele asjaoludele, kus islami aladel elavatesse juutide ja kristlaste vähemustesse suhtuti heatahtlikult (näiteks Marokos või Süürias). Selles on oma tõde: Voltaire mõistis 18. sajandil hukka ristiusu sallimatuse ning märkis, et islami aladelt leiab kristlikke kirikuid, samal ajal kui mošeesisid ei näe ristiusu aladel iialgi. Kuid islami sallivus teiste usundite suhtes on muutunud ja tänapäeval on asi vastupidi: kristlikust Läänest, isegi Roomast, leiab mošeesisid, ent Saudi Araabias pole ühtegi kirikut. (*Ibid.*: 1571)

Kui moslemid tulid Euroopasse, eeldasid nad teatud määral sallivust, eeldasid, et neile langeb osaks vähemalt teatud määral samasugune sallivus, mida osutasid mineviku suured moslemite impeeriumid mittemoslemitele. Kogemused ei vastanud sugugi nende ootustele. Euroopa riikidesse saabumisel said nad oodatust korraga rohkem ja vähem. Rohkem selles mõttes, et teoorias ja sageli ka praktikas kehtestati neile võrdsed poliitilised õigused, võrdne elukutsevabadus, heaoluriigi hüved, sõnavabadus ja nii edasi. Vähem aga seetõttu, et mittemoslemitele oli antud traditsioonilistes islamiriikides palju rohkem. Osmanite riigis ja selle eelkäijate ajal oli mittemoslemitel omaette kogukonnaorganisatsioon, kus nad said oma elu ise korraldada. Nad kogusid ise makse ja jälgisid oma seadustest kinnipidamist. Riik tunnustas mitut kristlikku kogukonda, kellel kõigil olid oma juhid. Kogukonnad pidasid ülal

koole, tervet haridussüsteemi, kehtestasid oma seadusi ja jälgisid nendest kinnipidamist sellistes küsimustes nagu abielu, lahutus, pärimine ja nii edasi. Sama käis juutide kohta. Nii võis tekkida olukord, et kui ühel ja samal tänaval elanud kolm meest surid, jagati nende vara kolme õigussüsteemi kohaselt: üks juudi kommets kohaselt, teine kristlaste ja kolmas moslemite tava mööda. Juut võis sattuda rabi õigusemõistmise alla ja minna vangi sabati rikkumise või Jom Kippuri ajal söömise eest. Kristlast võidi vahistada ja vangistada teise naisega abiellumise eest. Kahenaisepidamine oli süütegu kristlastele, mitte aga islami ega Osmanite riigi silmis. (Lewis 2007)

Modernse riigi ühiskondlikus elus ja õigussüsteemis ei ole moslemitel nii suurt sõltumatust. Arvestades modernse riigi loomust, oleks seda päris ebarealistlik lootagi. Moslemid tunnevad, et neil peaks olema õigus saada samasuguse kohtlemise osaliseks, mille nad ise on varem teistele taganud. Euroopa moslemid võiksid küsida: „Meie lubasime teile monogaamia, miks teie ei luba meile polügaamiat?“ (*Ibid.*)

Eurooplase tulevikuhirm väljendub selles, et moslem, kes on valmis võitlema islami identiteedi eest, hakkab arvama, et ka Euroopast võib saada maa, mis allub oma elukorralduses šariaadi õigusnormidele. Et islam on monoteistlik maailmausund, millele on sageli iseloomulik usuelu ja poliitika täielik lahutamatus, ei lange sekulaarsus (enamasti) kokku moslemiäärmuslaste fundamentaalsete vaadete ega islami poliitikaga. (Islami usku on raske poliitikast eraldada, sest selle õpetus ei luba eraldada kirikut ehk mošeed riigist. See kinnitab veel kord, et koraani näol on tegu otseselt Jumala sõnaga, erinevalt piiblist, mille autoreiks peeti jumalikult inspireeritud inimesi.) Seni valitseb mitmes Euroopa riigis selline kord, et islami näokatteid ei lubata kanda avalikel ametikohtadel, puuduvad avalike ujulate asemel eraldatud, s.t. siivsad, islami eetikakorraldused järgivad ujulad; inimesed kätlevad teineteisega ja tihti juhtub ka, et võõrad naised-mehed kohtuvad nelja silma all, ilma et sellest midagi juhtuks. Ka ei teostata Euroopas usulist kontrolli kooliprogrammide sobivuse üle, et takistada islami põhimõtetele vastuseisvate väärtuste ning arusaamade õpetust, mida nõuavad mitmed moslemi intellektuaalid. See, mis on eurooplastele enesestmõistetav, muutub süvausklikule islamiusulisele kinnisideeks, millele vastu hakata. (Kala 2010a: 1575-1576)

Kuidas peaks moslemid Euroopas elama? Kas peaksid nad saama kodanikeks ning omama võimalust oma keskkonnas tegutseda või seda muuta, ilma et see keskkond või kodakondsus saaks neid mõjutada? Tariq Ramadan teeb ettepaneku integreerida kõik, mis on islami usust, kuid võidelda kogu jõuga kõigi muude mõjutuste vastu. Islami „panus“ oleks tema meelest võimalik vaid ühepoolset: mitte Lääne ühikonda sulanduda, kuid võtta kindlasti vastu kodakondsus, et selle abiga hõlpsamalt uut keskkonda islamiseerida. Ehk siis mõtleb ta midagi integratsiooni ning assimileerumise vahelist. (*Ibid.*: 1575-1576)

Tegelikult on siin oluline just asja teine pool: lõimumine on moslemite poolt vaadatuna põhiküsimus ja seetõttu peab Euroopa praktiseerima ja afiseerima oma väärtusi äärmise selgusega. Prantsusmaal on kolm vabariiklikku väärtust: võrdsus, vabadus, vendlus, kuid teistsuguse nime, erineva nahavärvi ja usuga inimesed ei tunne, et need väärtused neile laieneksid. Ükskõik mida nad ka teeksid, ei integreerita ega aktsepteerita neid täielikult, mille tulemusena võtavad nad identiteediks usu. Nad ei ole enam marokolased või alžeerlased, aga ei tunne end ka prantslastena, sest neid ei kohelda prantslastena. Selle tulemusena hakkavad nad moslemiks ja näitavad seeläbi oma erinevust. (Kala 2010a: 1575-1576)

Sellist kodutustunnet noorte Euroopa moslemite puhul põhjustab ka fakt, et neil puudub islamitõlgendus, mis läheks kokku moodsa maailmaga. Paljud neist küll leiavad kesktsee islami traditsioonide ja lääne elustiilide vahel, kuid kuna sellistel katsetel ei ole doktriinilist aluspõhja, tekitab see süütunnet inimestes, kes elavad kultuurilistel ristteedel. See süütunne ajendab osasid neist võtma omaks kõige radikaalsemaid islamitõlgendusi – või pigem just väärtõlgendusi, mida kultiveerivad Saudi Araabia poolt rahastatud õppeasutuste rändimaamid. Enamik Euroopast pärit 11. septembri vandenõulastest olidki just sellised ärganud „uusfundamentalistid“, kui tarvitada terminit, mille võttis kasutusele Olivier Roy. (Akyol 2005)

Suurt rolli põliseurooplaste sallimatuses moslemite suhtes mängibki kartus äärmusliku islami ees, mis omakorda tuleneb moslemite identiteediküsimusest: kes me oleme? Islamiäärmuslust, mis on motiveerinud viimase kümnendi terrorirünnakuid, peab suures osas käsitlema tänapäevase identiteedipoliitika, mitte aga traditsioonilise moslemi kultuuri ilminguna. Asjaolu, et nähtus on tänapäevane, ei tee seda sugugi vähem ohtlikuks, aga aitab selgitada probleemi olemust ja võimalikke lahendusi. (Fukuyama 2007)

Et tänapäeva islamiäärmuslus on identiteedipoliitika vorm, väidab kõige jõulisemalt prantsuse akadeemiku Olivier Roy 2004. aastal ilmunud raamat *Globalized Islam* („Üleilmastunud islam“). Roy arvates ei ole islamiäärmusluse juured kultuurilised – tähendab, see ei ole mingi islami või selle loodud kultuuri pärisosa kõrvalsaadus. Selle asemel on islamiäärmuslus esile tõusnud, sest islam on nüüd „deterritorialiseeritud“ viisil, mis tõstatab uuesti moslemite identiteediküsimuse. (Roy 2004, viidatud Fukuyama 2007 järgi)

Identiteediküsimust ei esine üheski traditsioonilises moslemiühiskonnas, nagu ka mitte traditsioonilistes kristlikes ühiskondades. Traditsioonilises moslemiühiskonnas annavad inimese identiteedi tema vanemad ja sotsiaalne keskkond; kõik – alates inimese hõimust ja suguvõsast kuni kohaliku imaami ja riigi poliitilise struktuurini – seob identiteeti islami usu konkreetse haruga. See ei ole valik. Nagu judaism, on ka islam väga legalistlik religioon, see tähendab, et religioossed uskumused koosnevad mugandumisest väliselt seatud ühiskondlike reeglitega. Need reeglid on eri paikades väga lokaliseeritud traditsioonidele, kommetele, pühakutele ja praktikatele. Traditsiooniline religioossus ei ole universaalne, vaatamata islami doktriini universaalsusele. (Fukuyama 2007)

Roy sõnul saab identiteet probleemiks just siis, kui moslemid lahkuvad traditsioonilistest islamiühiskondadest, emigreerides näiteks Lääne-Euroopasse. Väline ühiskond ei toeta siis enam inimese identiteeti moslemina, surve muganduda läänes tooni andvate kultuurinormidega on tõepoolest suur. Inimese ehtsuse küsimus tekib viisil, mis on traditsioonilises ühiskonnas võimatu, sest nüüd kujuneb lõhe inimese sisemise moslemi identiteedi ja teda ümbritseva ühiskonna käitumise vahel. See seletab, miks islamile pühendatud internetilehtedel pidevalt küsitakse, mis on *haram* (keelatud) või *halal* (lubatud). Aga näiteks Saudi Araabias ei teki kunagi küsimust, kas on *haram* suruda naisprofessori kätt, sest sellist sotsiaalselt kategooriat ei olegi olemas. (Roy 2004, viidatud Fukuyama 2007 järgi)

Islamiäärmuslus ja džihadism tõstsid pead sellise identiteediotsingu tõttu. Need ideoloogiad vastavad Hollandis või Prantsusmaal elava noore moslemi küsimusele „Kes ma olen?“. „Sa oled üleilmse *umma* (moslemite kogukond) liige, keda määratletakse

universaalse islami doktriini järgimise kaudu, millelt on võetud kõik kohalikud kombed, pühakud, traditsioonid ja muu selline.“ Moslemite usust saab seega sisima uskumise, mitte aga väliste kombetalituste küsimus. See on moslemi uskumuste „protestantiseerumine“, kus lunastus sõltub sisimast usust, mitte välise sotsiaalse normi järgimisest. Islamiäärmusluse identiteedipoliitika kaudu mõtestamine seletab ka, miks teise ja kolmanda põlvkonna moslemid pöörduvad selle poole. Esimese põlvkonna immigrandid ei ole ennast psühholoogiliselt sünnimaa kultuurist lahti murdnud ja on kandnud tavad endaga oma uude koju kaasa. Kontrastiks suhtuvad nende lapsed tihti põlglikult oma vanemate usklikkusse ega ole veel ka uue ühiskonna kultuuri integreerunud. Olles kahe kultuuri vahel, millega nad ei saa end identifitseerida, avastavad nad tänapäeva džihadismi universaalse ideoloogia külgetõmbe. (Fukuyama 2007)

Äärmuslike moslemite teguviise jälgides võib nii mõnelgi Lääne kodanikul tekkida küsimus: miks nad meid vihkavad? Sellele annab lühikese vastuse Al Qaedale spetsialiseerunud julgeolekuanalüütik Jere Van Dyk: „Nagu enamik inimesi, vihkavad ja kardavad nad seda, mis on teistsugune, erinev. Nad vihkavad Saatanat, kõiki tema arvukaid palgeid, eriti aga Läänt, mis ei tunne ega austa islamit, kristlikke armeesid, kõiki neid tänapäevaseid ristsõdijaid Afganistanis ja Iraagis, keda võib näha kogu maailma telerites, kes tapavad süütuid tsiviilisi ega näi aduvat, isegi mitte hoolivat, kui palju nad õieti tapavad, Lääne pornovideosid, muusikat, filme, pangandussüsteemi, hiigelkorporatsioone, Läänt, mis peab sõda Palestiinas, jahib kõigest islamiriiki luua soovinud Talibani, mille liikmete mudžahiididest isad olid pealegi Lääne liitlased, kuni too nad hülgas, Läänt, mille kohta on nad teadmisi ammutanud medresetest (islami õppeasutus – autor), Läänt, mis toetab autokraatlikke, korrumpseerunud, ilmalikke islamivalitsusi, Läänt, mis ei tunne ainsat ja tõelist Jumalat ja on seega vaenlane.“ (Van Dyk 2005)

Kõik eurooplased pole aga islami ees passiivseks jäänud. Kaalukad arutelud toimuvad agressiivsel moel eelkõige Vana Maailma küldes ja linnades, kuhu islam on levimas hoopis suurema tempoga. Viimased sündmused – Prantsuse burkadebatt, näoloori kandmise keelud Itaalias ja Belgias, Nicolas Sarkozy mustlaste väljasaatmise kampaania ning Šveitsi referendum, mis keelustas minarettide püstitamise – on selgeks tõestuseks aktiivsest avalikust diskussioonist ja inimesi valdavatest tunnetest võõrapärasuse ees. Paralleelselt Euroopa moslemirahva kiire paisumisega, mis on osale allikatele toetudes väidetavalt enam kui miljon inimest aastas, kasvavad ka nende ambitsioonid püstitada, omada ja külastada parema kvaliteediga ametlikke pühakodasid, mille kui mitte päris eesmärgiks, siis vähemalt paratamatuseks on mõjutada Euroopa olemust. Euroopas on umbes 6000 peamiselt pisistruktuuridesse majutatud mošeed, mis asuvad enamasti poodides, keldrites, kontorites ja garaažides ning vahel lausa üürikortereis. Uued võimsad mošeeprojektid Kölnis, Marseille's, Arhusis, Varssavis ja Rotterdams tekitavad palju vaidlusi ja pahameelt, ning ka Stockholmi, Milano, Córdoba ja Londoni juba olemasolevate ehitiste ümber on pidevalt lärmi ja segadust. Kuigi Euroopa islamiusulised ja nende toetajad põhjendavad pühakodade ehitamist enda kui vähemuse õigusega usuvabadusele, on enamik – kui mitte kõik – Euroopa vastuolulistest mošeeprojektidest sama palju motiveeritud poliitikast kui religioonist. Kriitikute meelest on mošeede püstitamine osake Euroopa islamiseerumise strateegiast. Ja tõepoolest: kui jälgida, mida osa moslemitest riigijuhte korrutab, saavadki kõiksugused kartused ainult süveneda. Tsiteerides Türgi peaministri Recep Tayyip Erdogani suurustamist: „Mošeed on meie kasarmud, kuplid aga kiivrid ja minarettidest on saanud

täägid. Sõdureiks on aga meie usklikud.“ Ühtlasi on Erdogan õhutanud Saksa moslemeid, et „nende assimileerimine on inimsusevastane kuritegu“. Vana Maaailma tandril käib aga edasi kibe ehitustöö ja minaretid tõusevad. Kaasvalt süveneb müüt islami vallutustest ja eurooplasi huvitab üha rohkem kinnismõte, kas islam on oma olemuselt ekspansionistlik. Või on see hoopis kartus saabuva, kasvava, teistmoodi mõtleva, barbaarse, brutaalse ja ettearvamatu, kividega pilduva ja enesetaputerrorismi harrastava äärmusluse ees? (Kala 2010b)

Tolerantne Lääs on muutumas, kuid poliitikud pole veel suutnud leida ühist nimetajat, kuidas seda kutsuda või mille alusel edasi liikuda. Kuigi postmodernistliku Euroopa poliitiline eliit, peamiselt vasempoolne, julgustab lakkamatult ususalivusele ja kaitseb islamiusu edasist arengut, ise teadlikult juudi-kristlikke väärtusi vahel alavääristades, tekib aastatega järjest rohkem eurooplasi, kelle arvates on Euroopa kuulus multikultuursus läinud liiga kaugele. Eriti tagedaks teeb eurooplasi noorema põlvkonna moslemite soovimatus oma uue kodumaa olemuse ja tavade integreeruda. Just siin peitub õhtumaa kummaline ja patoloogiline enesevihakamine: ühest küljest püütakse avada uks võõrastele väärtustele, ent usaldamine ja ühtlustunne kahaneb pidevalt. (*Ibid.*)

Palju on räägitud sellest, kuidas immigratsioonist tulenev rahvuslik mitmekesisus ohustab Lääne heaoluriiki, sest sarnane tõmbab sarnast ligi ja inimesed tunnevad ennast kõige mugavamalt ikka endasuguste seltskonnas. Siinkohal on hirmul üpris suured silmad. Tegelikult on mitmekesisus tulnud Euroopale ainult kasuks. Suhe aegade jooksul siin viibinud võõrastega on mänginud võtmerolli euroopaliku rahvusidentiteedi otsinguil ja ühiselu kujundamisel, tõstades Euroopale ridamisi tõsiseid küsimusi, kuidas keegi teine siinsesse ellu sobitub. (*Ibid.*)

2.2.3. Multikultuursuse võimalik lõpp

Kogu eelnevat kokku võttes saabki küsida, kas olemuselt ekspansionistlikku ja vallutuslikku islamit on üldse võimalik Euroopasse integreerida või tuleb seda jõuliselt pidurdama hakata. Esimesi märke moslemite õiguste piiramisest on juba näha. Šveitsi rahvas otsustas 2009. aasta lõpul keelustada minarettide edaspidise ehitamise. Prantsusmaal viidatakse immigratsioonist rääkides rahvuslikule identiteedile. Belgia rahvasaadikud kiitsid 2010. aasta aprillis heaks seaduseelnõu, mis kehtestab avalikus kohas keha ja nägu katvate burkade kandmise eest kopsaka rahaträhi või koguni vanglakaristuse (Tamme 2010a). Samuti võttis 2010. aasta septembris burkakeelu ülekaalukalt vastu Prantsusmaa parlament (Tamme 2010b). Hispaania suuremaid linnu Barcelona keelas burkade kandmise avalikus kohas (Tamme 2010c). Saksamaal ja Suurbritannias ei suudeta aga ühist otsust veel vastu võtta. Küll aga tegutseb Suurbritannias paremäärmuslik rühmitus *English Defence League*, mis korraldab islami vastu pidevalt protestiaktsioone. Väidetavalt on ohtu seatud Euroopa pärand – juudi-kristlik maailmakäsitlus, valgustusaja vabadused, arusaamine, et ilmalikkus on poliitilise kultuuri alusväärtus. Naljake hüüdnimede taga – Euraabia, Londonistan, Bruxellabad jne – peitub hirmuäratav (pette)kujutelm Euroopa kui kristluse pärusmaa islamiseerumisest. (Kala 2010a: 1577)

Mitmed ajakirjanikud ja politoloogid on multikultuursuse, kõnekeeles multikulti, juba läbikukkunuks kuulutanud. Pikalt analüüsis multikulti elujõuetust Eesti Päevalehe toimetaja Heiki Suurkask. Tema sõnul oli multikulti müüt. See oli ehk omal kohal, kui kasvava tööjõupuuduse lahendusena oli vaja kuuekümnendatel aastatel uut tööjõudu Saksamaale

kutsuda. Sealsete vasakpoolsete ja roheliste ringkondadest 1970. aastatel liikvele lastud ettekujutuse järgi oleks Euroopa pidanud rõõmsalt immigrandid vastu võtma, nendele parema elu andma ning ennast nende vajaduste tarbeks kohandama. Teadlased ehitasid multikultu ümber ka teooriad, mis jutlustavad eri kultuuride koosseksisteerimise vajadust, paraku ei tea lõppkokkuvõttes keegi täpselt, mida selle all mõistma peaks. Müüdiüks multikultu jäigi, sest Lääne-Euroopasse on valgunud juba miljonid immigrante Aafrikast, Aasiast ja Ida-Euroopast, ning pole näha, et isegi maailma jõukamad riigid suudaksid kõigile pakkuda just seda, mida nad otsima on tulnud. (Suurkask 2011)

Suurkask näeb multikultu kriisis eelkõige seda, et Euroopa ei tea enam, kuidas immigrantide massiga toime tulla. Harmoonia ja kooskõla kuulutamine ei muuda olematuks sotsiaalset konflikti, võib-olla on seda isegi teravdanud. Euroopa riigid on enamikus rahvusriigid ja demokraatiaga püütakse tagada nii kohalikele kui ka sisserännanud vähemustele võimalus oma muresid tõstatada. Kohalike vähemustega saab Euroopa viisakalt hakkama. (*Ibid.*)

See, et immigrandid ei kohane vaid „pahast tahtest“, on valearusaam. Sõjapõgenike lained on küll veidi järele andnud, ent aafriklased ei jõua ära oodata, kuni jõukus ja heaolu nendegi koju jõuavad. Ka nemad tahavad tööd teha, et rikkaks saada. Tunnetatakse legendi rikkast ja hästi elavast Euroopast, kuigi enamjaolt säilitatakse kontaktid ka senise kodumaaga ega üritatagi lõplikult Euroopasse sulanduda. See, mis on olnud võimalik USA-s ja Kanadas, käib Euroopale lihtsalt juba üle jõu. Isegi multikultu suruks kuulutamine ei kaota peamist probleemi – immigrant jääb tööturul kehvemasse olukorda isegi siis, kui talle igas asjas abiks olla või teda poolvägisi integreerida. Oleks lihtne soovitus suurendada sotsiaalseid, valvata iga immigrantilapse koolitee järele jne, kuid mida rohkem neile pakkuda, seda rohkem neid juurde tuleb. Tööd leitakse aga paraku palgaskaala madalamatelt astmetelt, nad on sunnitud elama slummides, sest oma kodu ostmiseks raha teenida jõuavad vaid üksikud. Immigrandid ei omanda piisavat kooliharidust, neil pole kõiki sotsiaaltagatise ja mis peamine, nad pole enam ise oma eluga Euroopas rahul. Kuritegevus levib paraku just vaesuselõksu sattunud slummides, töötute immigrantide seast pole raske isegi terroristidel mõttekaaslasti värvata. Müüri ehitamine ümber Euroopa pole võimalik, kuigi Hispaania ja Itaalia on näinud tõsist vaeva, et veenda Marokot, Mauritaaniat, Alžeeriat, Tuneesiat ja Liibüat illegaalseid immigratsioonikanaleid sulgema. Kuid kohe, kui sealsete võimude haare lõdveneb, hüppavad jälle tuhanded inimesed paati. Hispaanias oli isegi sotsialistidest valitsus sunnitud illegaalselt saabunud immigrante tagasi saatma, appikarjeid kuuleme ka immigrantidelaine alla jäänud Itaaliast ja Kreekast. Kuid ikka leiab mõne riigi piirivalve konteinerites surnuks lämbunud inimesi, kes inimsmuugeldajatele hingehinda makstes on oma elu jätnud. (*Ibid.*)

Küsimusi kerkib ridamisi: kuhu tõmmata piir integratsiooni ja assimilatsiooni vahel? Kas mosleminastel peaks olema õigus kanda nägu katvaid üleriideid? Kas näiteks lubada moslemitel tuua Euroopasse mitmenaisepidamist või sundida koolipinki mustlasi, kui need seda ei taha. Vägisi kedagi teiseks muuta pole võimalik. Multikultimüüdi murdumine ei kaota veel selle sügavaimat sisu – näha ka immigrantis inimest. Kolmandaks müüdiüks on võõraviha ulatuslik vohamine. Multikultu propageerimine on toonud Euroopasse ka paraja konflikti. Ühelt poolt tõlgendatakse iga immigratsiooni piiramise üleskutset võõraviha, kui mitte lausa fašismi tõusuna. (*Ibid.*)

Suurkase sõnul ei ole uut „mauride väljaajamist“ isegi kõige äärmuslikumas variandis oodata. Küll kasvab surve saata koju tagasi need, kes tulevad Euroopasse illegaalselt. Ja

immigratsioonikriitika leiab üha enam kuulajaid. Nüüd on näha debati kujunemist, mis ületab traditsioonilisi sildistamisi – ka multikulti toetajad on sunnitud tegelema immigratsiooni tekitatud probleemidega, multikulti vastased aga muretsema vaesema poolkera jõukamaks muutumise eest. (Suurkask 2011)

Siinkohal on hoopis teisel arvamusel majandusgeograaf ja entsüklopedist Hardo Aasmäe. „Nüüd on saanud selgeks, et islam, mis ei ole läbinud valgustusaega, peab ennast kõikidest paremaks ja on kõikide ülejäänute suhtes sallimatu. Ja kõik algab peale väga lihtsast asjast – islamist ei saa välja astuda ja karistuseks on surm. Kui see küsimus Euroopas teisiti ei lahendu, siis ei ole välistatud, et noorema põlvkonna silmad näevad veel võib-olla teist mauride väljaajamist Euroopast,“ ütles Aasmäe Pürenee poolsaarel toimunud araablaste ja berberite väljatõrjumisele viidates. (Loonet 2011) Samalaladse avaldusega tuli Aasmäe välja ka ETV saates „Välisilm“: „Peame vaatama tõele näkku, 20. sajandil on suuremad poliitilised probleemid Euroopas lahendatud etnilise puhastusega. Kahjuks on see olnud pidev praktika. See on akadeemilise mõtlemise koht, miks see on nii. Meile jääb mulje, et kui itaallanna abiellub moslemiga, ei teki sellest probleemi, aga järgmistes põlvedes tekivad probleemid. Minu mõtted liiguvad pigem seda rada, et väljasaatmist tuleb käsitleda ühe valikuna.“ (Sulbi 2011)

Tänaseks on Euroopa jõudnud sinnamaani, et kolme mõjukama riigi liidrid on tunnistanud, et multikulti ei ole loodetud kujul rakendunud. Heiki Suurkask (2010) toob välja katkendid nii Saksamaa kantsler Angela Merkeli, Suurbritannia peaminister David Cameroni kui ka Prantsusmaa president Nicolas Sarkozy kõnedest.

Angela Merkel: „Selline [multikultuurne] lähenemine, mille puhul öeldakse, et olgu, rajame lihtsalt multikultuurse ühiskonna, kus elame külg külje kõrval ja naudime üksteist, on läbi põrunud, täielikult läbi põrunud. 1960. aastate algul kutsus meie maa välistöölisi Saksamaale ja nüüd elavad nad meie maal. Me vedasime end mõnda aega ninapidi. Ütlesime, et ega nad ei jää siia, mõne aja pärast on nad läinud. Kuid see ei ole tegelikkus. Me kõik mõistame nüüd, et immigrandid on osa meie maast, kuid nad peavad rääkima meie keelt ja saama sinse hariduse. Me ei tohi küll olla ka maa, mis kas või jätab väljapoole mulje, et need, kes kohe saksa keelt ei räägi või ei ole kasvanud üles saksa keelt rääkides, ei ole siia oodatud.“ (Suurkask 2010)

David Cameron: „Riiklikku multikultuursuse doktriini järgides oleme me julgustanud eri kultuure elama eraldi elu, lahus üksteisest ja peavoolust. Meil pole õnnestunud pakkuda visiooni ühiskonnast, kuhu nad tunneksid end kuuluvat. Kõik see jätab osale noortele moslemitele juurtetuse tunde. Passiivne ja tolerantne ühiskond seisab neutraalselt erinevate väärtuste vahel. Tõeliselt liberaalne maa teeb aga enamat. Ta usub teatud väärtustesse ja edendab neid aktiivselt. Britannia peab asendama passiivse tolerantsi aktiivse, jõulise liberalismiga. On aeg pöörata uus lehekülg ja loobuda mineviku luhtunud poliitikast. Selle asemel et ignoreerida ekstreemistlike ideoloogiaid, peame me astuma neile vastu kõigil rinnetel.“ (*Ibid.*)

Nicolas Sarkozy: „Mu vastus on selge jah, [mitmekultuurilisus] on läbi kukkunud. Muidugi peame me erinevusi respektseerima, kuid me ei soovi endale ühiskonda, kus eksisteerivad kõrvuti eri kogukonnad. Prantsusmaale tulles aktsepteerite te sulandumist ühtsesse kogukonda, mis on natsionaalne kogukond. Ja kui te sellega ei soostu, ei saa Prantsusmaa teid tervitada. Prantsusmaa natsionaalne kogukond ei saa aktsepteerida muutusi oma

elustiilis, meeste ja naiste vahelises võrdsuses ja selles, et väikestel tüdrukutel on vabadus koolis käia. Me oleme senini liiga palju muretsenud siia saabunud isikute identiteedi pärast ega ole piisavalt muretsenud neid vastu võtnud Prantsusmaa identiteedi pärast.“ (Suurkask 2010)

Euroopa ja siin elav mitmekümmemiljoniline islami kogukond seisavad küsimuse ees, kas suudetakse omavahel leplikult läbi saada ja kompromisse leida. Seni on lahendusi otsinud vaid Lääne pool, moslemid naudivad järeleandmisi ja koguvad enesekindlust. Küll aga on piirama hakatud teatud islami tavaid nagu rätikandmine ja minarettide ehitus. Lisafaktoriks on äärmuslike islamistide aeg-ajalt läbi viidud terrorirünnakud, mis kohalikke pidevalt hirmus hoiavad. Senise integreerimise ebaõnnestumise tõttu on mitmed riigijuhid multikultuurse ühiskonna läbikukkunuks kuulutanud. Kas see ka tõsi on, näitab meile lähitulevik.

3. ISLAMISUUNALINE POLIITIKA SAKSAMAA, PRANTSUSMAA JA SUURBRITANNIA NÄITEL NING TULEVIKUPROGNOOSID

Järgnevas peatükis vaadeldakse eraldi Euroopa kolme suuremat riiki, kus on ühtlasi ka suurimad moslemikogukonnad. Analüüsitakse moslemite päritolu, integreerumist, läbisaamist kohalikega ning heidetakse pilk antud riikides tegutsevatele moslemiliikumistele. Viimases alapeatükis käsitletakse erinevaid tulevikprognoose ning väljapakutud lahendusi, mis muudaks islamisuunalise poliitika edukaks.

3.1. Saksamaa

Moslemite kohta Saksamaal on mõnevõrra erinevaid andmeid. Wikipedia toob 2009. aasta seisuga välja 4,3 miljonit moslemit, kes moodustavad koguelanikkonnast 5,4%. Neist 1,9 miljonit omavad ka Saksa kodakondsust. (Islam... 2011b) 2010. aasta juunis ilmunud uuring maailma moslemitest kinnitab samuti, et Saksamaal elab ligikaudu 4,3 miljonit moslemit (Kettani 2010). Samas Eesti Ekspressis 2010. aastal ilmunud artikkel märgib Saksamaal elavate moslemite arvuks vaid veidi üle kolme miljoni ehk 3,7% rahvastikust (Kaart... 2010). Valdav osa uuringutest toob moslemite arvuna siiski välja ligikaudu 4 miljonit ehk ~81 miljoniisest kogurahvastikust ~4,9%. Üllar Petersoni mitteametlikel andmetel on sakslasi, kes islami vastu võtnud, juba ligi 20 000 ning see arv kasvab jõudsalt (Peterson 2009).

Moslemite arv tõusis hüppeliselt 21 000 pealt umbes ühe miljoni (Kettani 2010) kui Lääne-Saksamaa valitsus kutsus 1961. aastal riiki ajutiselt välistöölisi, kellest valdav enamus saabus Türgist (hetkel on Saksa moslemitest 63% türgi päritolu) (Islam... 2011b). Kuigi 1973. aastal peatati võõrtööjõu värbamine, on tänaseks nende arv mitmekordistunud positiivse iibe ning perekondade taasühendamiste tõttu. *Gastarbeiter* („külastööjõud“ saksa k) mudeli kohaselt pidanuks sisserännanute missioon piirduma majandusliku ülesehitustöö ja seejärel nende lahkumisega. Ei mingit vähemus- ega assimilatsioonipoliitikat polnud ette nähtud. Nendest põhimõtetest järkjärguline loobumine ja kodakondsusprintsipi muutumise tulemuseks sai eraldiseisev „türgi maailm“ või nagu sakslased ise ütlevad, „paralleelne ühiskond“, sest nende sulandumist ei peetud varem vajalikuks. (Peterson 2008)

3.1.1. Suhe kohalikega

Kuna islam põhjustab enamikke migratsiooniga seotud probleeme, toimuvad Saksamaal pidevalt ägedad vaidlused islami positsiooni pärast Saksa ühiskonnas. Nagu mujalgi riikides, on peamiseks arutelu teemaks mosleminaiste pearättide kandmine, kuna paljud eurooplased näevad seda poliitilise sümbolina, mida naised kasutavad protesti näitamiseks lääne vastu. Alates 2004. aastast on mõned Saksa liidumaad vastu võtnud õigusaktid pearättide keelamise kohta. (Islam... 2005) Erinevalt Prantsusmaast pole aga tänaseni üleriigilist seadust ei pearättide ega burka keelamise kohta vastu võetud. Siiski käib endiselt väga jõuline arutelu. Saksa sotsioloog Necla Keleki arvates peaks ühes demokraatlikus riigis kogu keha ja nägu kattev riietus olema keelatud. Islamiusulised kriitikud on taoliste sõnavõtude

peale vihased ning ähvardavad, et midagi head see ei tööta. Kelek pooldab seaduslikku burkakeeldu kogu Saksamaal. „Burka kandmisel pole midagi religiooni või usuvabadusega pistmist,“ ütles Kelek. Tema sõnul seisab burka taga ideoloogia, mis keelab naisel inimele olla ja seetõttu peavad seaduseandjad sekkuma, et riik näitaks oma kaitsefunktsiooni. Peale selle hoiatas Kelek ka konservatiivsete islamistlike rühmituste eest Euroopas. „Ka Saksamaal kontrollivad fundamentalistid üha rohkem kogukondi, kuna migrandid saavad liiga vähe tunnustust. Burkakeeld peaks ühiskonda ühtlustama. Me peame andma inimestele võimaluse meie kultuuri sulanduda,“ ütles teadlane. Saksa ajalehe *Die Welt* korraldatud internetiküsitluses pooldas burkakeeldu vaid 30% vastanutest. (Rein 2010)

Burka on vaid üks ilmekas näide sellest, kuidas Saksamaa ja moslemite tõekspidamised lahu lähevad. Eluliselt tähtsamgi probleem on islamikogukonnas levinud naiste aumõrvad, mida moslemid Saksamaalgi läbi kipuvad viima. Ilmekaks näiteks on 2005. veebruaris aset leidnud juhus, kus Berliini bussipeatuses mõrvati laskudega pähe türgi päritolu Hatun Sürücü. Ta kasvas Berliinis türgi-kurdi perekonnas. 15-aastaselt viisid vanemad ta Türgi, kus ta pandi mehele oma nõole. Hatun läks mehest lahu ka tuli lapseootel tagasi Saksamaale. Kui Hatun oli 17, sündis talle poeg. Hatun loobus pearäti kandmisest, hakkas tülitsema oma perega. Hatun, kes oli küll islamile selja pööranud, maeti moslemi surnuaiale. Kirstul oli roheline rätik koraanivärvidega, pea Meka poole, pearättides naised ja habemetega mehed leinamas. Puudusid ainult Hatuni kolm venda – nad olid õe mõrvas kahtlustatuna vangis. (Tigasson 2005)

Ka Hatuni lugu oleks vabalt võinud varju jääda, kuid õnneks mitte. Pärast antud aumõrva korraldas ühe lähedalasuva kooli õpetaja grupivestluse, kus 14-aastane türgi poiss teatas: „Ta sai, mille ära oli teeninud. See hoor elas nagu sakslane.“ Vihane koolidirektor saatis kirja mitte üksnes poisi vanematele, vaid ka pea kogu Saksamaa kooliõpetajatele. Talle kirjutasiid vastu õpetajad teistest koolidest, kes kurtsid, et türgi poisid nimetavad türgi tüdrukuid, kes ei kannu pearätte, saksa libudeks. Seejärel jõudis juhtum laialt Saksa meediasse, olgugi et see oli tollal Berliinis viies sarnane juhtum kuue kuu jooksul. (*Ibid.*)

Pluralistlikud Lääne-Euroopa riigid pidasid kaua aumõrva vähemuskogukonna kultuuriliseks eripäraks. Ajalehedki ei tahtnud moslemi vähemusse kuuluvate naiste allasurutusest eriti kirjutada, sest kartsid, et seda tõlgendatakse kui soovi suruda vähemuskogukonnale peale euroopalikke väärtusi ning et neid hakatakse pidama rassistlikeks või sallimatuteks. Saksamaa, nagu teisedki Euroopa riigid, on aumõrvadele ja moslemi naiste allasurutusele kaua läbi sõrmede vaadanud. Kuna aumõrvade sooritajateks sunnivad perekonnad sageli alaealisi poisse, eksinud tütarde väiksemaid vendi, saavad nad kergema karistuse. Ülejäänud suguvõsa peab neid kangelasteks, sest nad kaitsevad perekonna au. (*Ibid.*)

Saksamaal saab erinevate andmete põhjal korralikuks mošeeks pidada ligikaudu 150 hoonet. Väiksemate ja lihtsamate Allahi austamise kohtade arvuks loetakse umbes 2500. Kasvav mošeede ehitamise kiirus tekitab pingeid lisaks sakslaste ja moslemite vahel ka kohalike endi vahel. Nimelt mõnede arvates rikuvad mošeed linnapilti ja palvekutsungid häirivad, teistel pole aga nende vastu midagi. Antud arutelu saab ka üldises mastaabis käsitleda. Saksamaa president Christian Wulff teatas Saksamaa taasühinemise 20. aastapäeval oktoobris 2010: „Loomulikult on kristlus osa Saksamaast. Loomulikult on judaism osa Saksamaast. See on meie juudi-kristlik ajalugu. Aga nüüd on ka islam osa Saksamaast. Kui Saksa moslemid mulle kirjutavad ja ütlevad „Teie olete meie president,“ siis vastan ma kogu

südamest „jah, loomulikult olen ma teie president“.“ (President... 2010) Selle peale jagunesid kristlikud demokraadid kahte leeri. Suurem osa on Wulffi peale pahased. Islami tunnustamine kristluse ja judaismiga võrdse usundina olevat suisa mõeldamatu. Seda taotlevad aga opositsioonis olevad sotsiaaldemokraadid ja rohelised. Paljude kristlike demokraatide arvates pole mingit põhjust islamit integreerida. „Saksamaa ei taha islamit integreerida, vaid tahab oma kultuuriidentiteeti kaitsta,“ sõnas Baieri liidumaa siseminister Joachim Herrmann. Islam on küll osa Saksamaa tegelikkusest, kuid see ei sobituvat loomulikult Saksamaa kultuuriruumi. „Islamis esindatakse väärtusi, mida mina saksa kultuuris näha ei taha; näiteks naise positsioon ühiskonnas,“ teatas kristlike demokraatide fraktsiooni aseesimees Günter Krings. Samas on paljud poliitikud ja arvamusiidrid Wulffi kõnele ka toetust avaldanud. Juutide kesknõukogu peasekretär tervitas presidendi käitumist ning leidis, et moslemite pidev süüdistamine kehvast integreerumisest pole asjakohane. „Pidev nõudmine, et moslemid peaksid Saksa seadustest kinni pidama, on täiesti ülemäärane näpuga näitamine. Moslem ei pea oma saksalikkust ju seašnitli söömise ja seitsmeminutiõlle joomisega tõestama,“ sõnas peasekretär Stephan Kramer. Tema hinnangul on suur hirm islami ees põhjendamatu. „Peaksime oma kodanikke, mitte religiooni, vaid demokraatiatruuduse järgi hindama,“ lisas ta. Põhiseadusevastastele peaks tema arvates kõigest väest vastu astuma, ükskõik, kas nad käivad kirikus, mošees või sünagoogis. (Höglund 2010)

Loodud on mitmeid islamifoorume, mille eesmärgina on selgelt määratletud eelarvamuste ja kartuse vähendamine islamikogukonna ees ning kriitilise diskussiooni tõhustamine moslemiorganisatsioonide esindajate ja ühiskonna enamuse esindajate vahel. Neil foorumitel puudub ametlik staatus, nad loodi vabatahtlaste algatusel. (Moslemid... 2006)

3.1.2. Tööhõive, haridus ja eluolu

Järgneva alapeatüki materjal pärineb internetileheküljelt euro-islam.info, kus on riigiti välja toodud kõik vajalik islamiga seotu. Saksamaa profiili koostajaks on David Motadel. (Motadel 2007)

Töötuse tase on sisserändajate hulgas kaks korda kõrgem kui muidu, halvimas olukorras on türklased. Mõnede andmete kohaselt on noorte moslemite seas töötute protsent ligikaudu 30. Isegi võrdluses immigrantide ja sakslaste vahel, kellel pole kutseoskusi, on töötuid ametita sakslaste hulgas üks kolmandik, kuid sisserändajate hulgas kolm neljandikku.

Moslemite noorsugu leiab rakendust enamasti töökohtadel, mis ei vaja erilisi oskusi või vaid väga algelisi. Sinna alla kuuluvad näiteks kaevandused, tekstiilitööstus, tehasetööd, käsitöö või muu selline. Teenindusvaldkonnast leiab noori immigrante vähe. Noored mosleminaised, kellel on tihtipeale vähem võimalusi kui moslemimeestel, töötavad enamasti juuksurite, arstiabi või kergemate tööde assistentidena. Üldiselt seisavad moslemid tööturul samade puuduste ees kui teised sisserändajad. Pahatihti langetakse nii ametliku kui mitteametliku diskrimineerimise ohvriteks oma ebakindla staatuse ja Saksa kodakondsuse puudumise tõttu. Saksa kodakondsuseta inimesi võetakse tööle vaid juhul, kui ei leita sama töö jaoks töötajat sakslast või mõne teise Euroopa Liidu riigi kodanikku. Seetõttu on moslemitel kord töö kaotades tagasi või üldse tööturule jõuda ülimalt raske. Ka riigiametitesse ei saa moslemeid palgata just kodakondsuse puudumise tõttu. Sellegipoolest leidub mingil määral näiteks islamitaustaga politseinikke. Välisriikidest tulevatel varjupaigaotsijatel ja sõjapõgenikel ei ole töölooba ja selle saamiseks peab pikka aega

ootama. Enne 2004. aastat pidi sisserändaja olema Saksamaal ametlikult elanud viis või kuus aastat, enne kui tööturule pääses.

Ka haridusvaldkonnas on moslemite olukord tunduvalt kesisem kui kohalikel. 2007. aasta seisuga õppis Saksa koolides ja kõrgkoolides ligikaudu 700 000 moslemitaustaga õpilast. Viimased PISA uuringud kinnitavad, et sisserändajate järeltulijatel ei lähe koolis nii hästi kui saksa lastel. Tihtipeale õpivad nad nõrgemasemelistes koolides ja lõpetavad ka ülikooli ilma kraadita. Madalaima astme gümnaasiumisüsteemi *Hauptschulen* kuulub kolm korda rohkem immigrandide järeltulijaid kui sakslasi.

PISA uuringud näitavad ka, et erinevalt kõigist teistest riikidest, on saksa n-ö „teisel põlvkonnal“ ehk siis juba Saksamaal sündinutel isegi halvemad õpitulemused kui neil, kes saabusid riiki juba pärast kooli alustamist oma kodumaal. Selle põhjuseks saab pidada koolide tekkimist, kus enamik õpilastest on majandusliku ja sotsiaalse tausta tõttu ebasoodsas olukorras. Kuna enamiku taolistest õpilastest moodustavad türgi päritolu immigrandid, öeldakse *Hauptschule* süsteemi kohta vahel ka *Türkenschule* („koolid türklaste jaoks“ saksa k). Sisserännanutel on ka ülikoolidesse raskem pääseda. 22-aastaste üliõpilaste hulgas on poole rohkem sakslasi kui immigrante ning 26-aastaste hulgas on see vahe juba kolmekordne. Peamiseks põhjuseks võib välja tuua suure osa immigrandide saksa keele oskuse puudumise.

Moslemitel on olnud väga raske korraldada koolides islamiõpet. Siiski on liidumaad viimaste aastate jooksul jõudnud kokkulepeteni mitmete islamiõpet jagavate organisatsioonidega. Tänu sellele on näha edusamme ka türgi kogukonna siseselt. Berliinis on õpetamisloa saanud *Islamische Föderation* (Islami Liit saksa k), kuigi seda on meedia poolt teravalt kritiseeritud. Kuigi usuõpe on Saksamaal põhiseaduslik õigus, vaieldakse avalikult selle üle, et need õigused kehtivad vaid kristlusele. Moslemite usuline haridus põhjustab palju avalikke vaidlusi.

Saksamaa Islami Keskinstituudi andmetel saab koraaniõppest osa vaid 20% moslemi kooliõpilastest. Seetõttu kardetakse, et üha enam noori, kes ei ole seotud ametlike usuõpet jagavate koolidega, võivad pöörduda ekstremistlikesse ja äärmuslikesse põrandaalustesse koraaniõpet jagavatesse asutustesse. Seetõttu on võimud sunnitud islamiõpet avalikes koolides enam populariseerima. Üldiselt on puudus ka moslemiõpetajatest, kes räägiks piisavalt hästi saksa keelt, et anda usuõpet. Olukorra parandamiseks avas Munsteri ülikool 2005. aastal eraldi programmi islamiõpetajate väljakoolitamiseks.

Migrandid elavad enamjaolt ülerahvastatud ja vaesemates oludes ning peavad taluma halvemaid lepingutingimusi. Makstakse kõrgemat üüri ning lepingud on lühiajalised. Elukohavaliku määrab suuresti maksujõulisus.

3.1.3. Moslemiliikumised ja organisatsioonid

Moslemite tegevuse koordineerimiseks on Saksamaal välja kujunenud mitmeid moslemiorganisatsioone. Antud töös tuuakse välja kolm olulisemat.

Turkish Islamic Union for Religious Affairs (*Diyanet I'leri Türk-Islam Birli'i*): Türgikeelse akronüümina DTB juhib dialoogi Saksamaa ja türki moslemite vahel juba alates immigratsiooni algusest. DTB tegeleb näiteks imaamidele viisade ja mošeede ehituslubade taotlemisega. Samuti maksab DTB palka mitmetes avalikes koolides islamiõpet andvatele

õpetajatele. Organisatsiooni rahastab Türgi riik, mis tähendab välist kontrolli, ja seetõttu tekivad aeg-ajalt vastuolud Saksamaaga.

Central Council of Muslims (Zentralrat der Muslime in Deutschland): Saksakeelse lühendina ZMD asutati 1994, et esindada kõik Saksamaa moslemeid. Organisatsiooni on süüdistatud sidemetes Saudi Araabia rahastatud Moslemi Maailmaliigiga ja islamistlikku Moslemi Vennaskonnaga, kuid piisavaid tõendeid pole leitud. Hetkel juhib organisatsiooni sakslasest islamise põrdunu Ayyub Axel Köhler.

Union of Islamic Cultural Centers (Verband der Islamischen Kulturzentren): Saksakeelse lühendina VIKZ asutati 1973 ja on suuruselt kolmas moslemiorganisatsioon Saksamaal rohkem kui 100 000 liikmega. Tänapäeval on eriti populaarne teise ja kolmanda põlvkonna moslemite seas. VIKZ koolitab imaame ja viib läbi koraani- ja šariaadiõpet.

Kuna paljudel Saksa moslemitel pole kodakondsust, ei saa nad valimistest osa võtta ega parlamenti kandideerida. Küll aga võeti 2007. aastal vastu seadus, et Saksamaal sündinu saab automaatselt Saksa kodakondsuse. 2005-2009 oli Saksa parlamendis viis moslemitaustaga liiget. 2009. aasta septembris valitud parlamendis on aga juba 20 migratsioonitaustaga poliitikut, kellest üheksa tunnistavad oma moslemipäritolu. (Motadel 2007)

3.2. Prantsusmaa

Moslemite invasioon Prantsusmaale sai sarnaselt Saksamaaga alguse 1960-1970. aastatel võõrtööjõupoliitikaga. Enamik immigrante saabus Prantsusmaale tema endisest kolooniast Alžeerist. Kettani uuring märgib moslemite arvuks Prantsusmaal 1950. aastal ~230 000, 1980. aastal juba ligi 2,5 miljonit, 2000. aastal 4,7 miljonit ning 2010. aastal koguni 6,2 miljonit., mis moodustab ligi 10% kogu elanikkonnast. (Kettani 2010) Samas Wikipedia märgib Pew Uuringute Keskuse andmete järgi moslemite arvuks vaid 3,5 miljonit, mis moodustab 5,5% kogu rahvastikust (~66 miljonit) (List... 2011a). Eesti Ekspressi artikkel Euroopa moslemite kohta ütleb üpris umbmäärase arvu 4-6 miljonit (Kaart... 2010). Mõned andmed ulatuvad aga isegi 8 miljonini. Siingi tuleb täheldada olulist andmete erinevust, mis on jällegi tingitud illegaalsete immigrantide suurest kohalviibimisest, mida kõik uuringud ei käsitle. Lisaks keelab Prantsusmaa seadus eristada kodanikke ja elanikke usu järgi. Mitteametlikult on välja toodud, et prantslaste arv, kes on islamiusu vastu võtnud, ulatub juba 50 000 ligi (Peterson 2009).

3.2.1. Suhe kohalikega

Moslemid on lõhestanud ka Prantsusmaa ühiskonda. 2005. aastal jõustus Prantsusmaal seadus, mis keelab suurte ristide, islamiloori ja juudi pigimütside kandmise haridusasutustes, et järgida täpsemalt Prantsusmaa 1905. aasta ilmalikkuse põhimõtet. Kuigi keeld polnud suunatud ühegi usu vastu eraldi, pole raske eeldada, et seaduse lähtekohaks olid nimelt islami pearätid. (Kala 2010c) See tõi kaasa küll palju kriitikat, kuid üldjoontes on prantslased moslemitele palju järele andnud. Näiteks üldiselt keelab ilmalikkusepoliitika valitsusel anda toetusi usuliste institutsioonidele. Põhimõtteliselt on riiklikest fondidest võimalik toetada vaid juba eksisteerivaid kultushooneid, kuid viimase viie aasta jooksul on Pariis lubanud kasutada valitsuse fonde uute mošeede ja moslemi kultuurikeskuste ehitamiseks. Peab mainima, et kui sekulaarsuse seadus 1905. aastal vastu võeti, polnud

Prantsusmaal avalikke moslemirajatisi praktiliselt veel olemas. Nüüd, kus moslemid moodustavad Prantsusmaa suuruselt teise usulise kogukonna, oleks seadusjärgse ilmalikkusenõude range järgimine neid oluliselt kehvemasse olukorda pannud. Prantsuse valitsuse poolt üles näidatud paindlikkus näitab nende sekulaarsuspoliitikas toimunud õrna nihet prantsuse moslemikogukonnale soodsas suunas ja võib isegi teatud määral kompenseerida ususümbolite kandmise keeldu riigikoolides. Nii soodustatakse püha ruumi loomist moslemite jaoks, hoides samas prantsuse avaliku ruumi ilmalikkust. (Streusand 2005) 2008. aasta seisuga oli Prantsusmaal 2125 mošeeni kasutatavat hoonet või ruumi. Suuremaid mošeesid on 350 ringis. (List... 2011b)

Vähemalt on mõned prantsuse moslemid väljendanud tahtevalmidust arvestada kehtivate eeskirjadega. Marseille' mufti Soheib Benšeikh väidab, et on võimalik olla moslem ja samas teostada end prantsuse ilmalikus ruumis. *Washington Post* tsiteerib prantsuse moslemi koolitüdrukut, kes oma peakatte enne kooli sisenemist ära võtab: „Ma kannan oma usule kohaselt rätti, kuid võtan selle ära, sest nii näeb ette seadus.“ Tema ja paljud teised moslemitest õppurid kurdavad seaduse üle, kuid nende kaebused sarnanevad keskkooliõpilaste seas levinud tüüpilisele rahulolematusele riietuseeskirjade pärast. (Streusand 2005) Prantslaste kartust moslemite ees üritab leevendada ka üks maailma juhtivaid islamianalüütikuid, prantslane Olivier Roy, kes teatab intervjuus *The Globalist*' ile: „Vaadake Prantsusmaad. Äärelinnade islamiseerumine on suuresti müüt. Noored on vaimustuses lääne urbanistlikust kultuurist – pesapallimütsid, hamburgerid, räpp- ja hip-hopmuusika, moekad rõivad, tarbimine – ja nad räägivad vana prantsuse keele slängi.“ (Roy 2005)

2009. aastal algas aga Prantsusmaal väga pikalt kestnud debatt burka keelustamise kohta. Seda võib pidada jätkuks 2005. aastal jõustunud seadusele. Pärast ägedat ja kauakestvat arutelu võeti lõplik otsus vastu 2010. aasta oktoobris. Prantsusmaa konstitutsiooninõukogu kiitis heaks mosleminaiste pealaest jalatallani katva rõivastuse keelustamise. Avalikus kohtades burka kandmise keeld jõustub 2011. aasta kevadest. Konstitutsiooninõukogu otsustas, et seadus ei hakka kehtima jumalateenistuspaiades, kuna see rikuks usuvabadust. Varasemalt kiitis keeld heaks Prantsusmaa parlament ning ka suurem osa prantslastest toetab kehakatte avalikus kohas kandmise keelustamist. Burkat avalikus kohas kandvat naist ootab tulevikus ees kopsakas rahaträhv, kuid meestele, kes sunnivad oma abikaasat, õde või tüdart vastavalt riideeset kandma, määratakse aga aastane vanglakaristus ja kuni 30 000 euro suurune trahv. (Tamme 2010d)

Martin Kala (2010c) näeb seaduse vastuvõtmisele eelnenud debatis, et antud vaidluse puhul tegid Euroopa muhameedlased endale ise karuteene ja süvendasid siinse rahva vastumeelsust enda suhtes. Tema arvates on järjest üldisemalt hakanud varemalt tolerantsete eurooplaste seas levima seisukoht, justkui saaks üldse ilma islamita paremini hakkama. Irooniana soovib isegi Šveitsis elav moslemist kultuuriloolane Tariq Ramadan moslemitel mitte lääne ühiskonda sulanduda, kuid käituda tagasihoidlikult, võtta kindlasti vastu kodakondsus, et selle abiga uut keskkonda hõlpsamalt islamiseerida jne. Kala väidab, et burkadebatt ei pöörelnud vääritude karikatuuride, prohvetite solvamise või selle ümber, et kellegi usukummardamine on muudetud võimatuks. Vaieldi ühiskondlike põhimõtete vastu, mis kehtestavad õigusi ja kohustusi absoluutselt kõigile. (Kala 2010c)

3.2.2. Tööhõive, haridus ja eluolu

Lisaks suuremale töötuse tasemele on Prantsuse moslemitel raskem leida ka pikaajalisi ja täiskohaga töökohti. 2005. aasta *National Institute for Statistics and Economic Studies* (INSEE) uuringu järgi on töötuse tase prantslaste hulgas 9,2% ja immigrantidel 14%. Lisaks pole 26,5% Põhja-Aafrika taustaga ülikoolilõpetajatel tööd. Uuringute järgi on töötus Euroopa moslemite suurim mure. Prantsuse moslemitest on töötuse pärast mures umbes 50%. Vähesed moslemid töötavad juhtivatel kohtadel. 40% ulatuses moslemeid töötab tehastes, prantslaste hulgas on see protsent vaid 21. Suurenenud on immigrantidest naistööjõu osakaal. Siinkohal loeb paljugi mosleminaise rahvus. On välja toodud, et töötusetase on alžeeria ja maroko naiste hulgas suurem kui türgi naistel. Noored immigrantid on sageli rahulolematud oma ametialase olukorraga ja tunnevad, et nende oskustest jääb väheks ja neid ei vajata. Samas saab ka välja tuua, et töötuse taset ei mõjuta haridustase. (Sebian 2007) Suure töötuse taga on peidus ka usuline diskrimineerimine. Näiteks saatis Pariisi ülikool 2004. aastal vastuseks 258 töökuulutusele, kus otsiti müügiinimest, standardseid elulookirjeldusi, milles isiku nimi oli identifitseeritav erineva rahvuskoolituse järgi. Tuvastati, et Põhja-Aafrikast pärit isiku väljavaated saada positiivne vastus olid viis korda väiksemad. (Moslemid... 2006)

Prantsusmaal kehtiv ilmalikkuse põhimõte tähendab, et erainstituutsioonid on islamiõppe programmide jaoks ainsad variandid. Lisaks nõutakse riiklikult aktsepteeritud islami erakoole. Moslemite suurenev nõudlus kvaliteetse hariduse järele on põhjustanud Prantsusmaal uue trendi: nimelt astub üha enam moslemeid katoliku koolidesse. Praeguseks moodustavad moslemid katoliku koolide õpilastest umbkaudu 10%. Paljud pered on teatanud, et katoliku kirik mõistab ja toetab islamit paremini kui Prantsuse riik, näiteks aktsepteerib ta moslemipühast ja võimaldab moodustada valikulisi araablaste klasse. Väidetavalt aitavad need meetmed hoida õpilasi eemal järelevalveta koraaniõppest, mis võib juhtida noori radikaalse islamini. Moslemid usuvad, et katoliku koolid valmistavad nad paremini ette ülikooli ja karjääri jaoks ning loovad neile tulevikus paremad võimalused. (Baughn 2007)

Valdav osa moslemitest elab ka Prantsusmaal äärelinnades ja vaesemates piirkondades. 2005. aasta 27. oktoobril puhkesid Pariisi äärelinnades kakskümmend ööd kestnud rahutused. Nimelt hukkusid kaks politsei eest end elektri jaama peitnud noort, kellest üks oli moslem. Levisid kuulujutud, et politsei jälitas noori põhjuseta ning protestiks alustasid Pariisi äärelinnad kauakestnud rahutusi. Kahe noore surm oli aga vaid ajendiks ning peagi nõuti ka paremaid elutingimusi ja immigratsioonipoliitika muutmist. Mäss levis ka teistesse Prantsusmaa linnadesse, Wikipedia toob nende arvuks lausa 274. Rahutuste ajal põletati 8973 autot, vigastada sai 126 politseinikku ja tuletõrjujat, vahistati 2888 mässajat. Rahalist kahju hinnatakse ligi 200 miljoni euroni. (2005 civil... 2011) Veidi üle kahe aasta hiljem, 2007. aasta novembris puhkesid taas rahutused, kui hukkus kaks noort, kes põrkasid mootorrattal kokku politseiautoga. Politseid süüdistati noorte tahtlikus surmamises. Seekordsed rahutused jäid aga eelmistega võrreldes suhteliselt tagasihoidlikeks. (2007 civil... 2011) Taolised juhtumid annavad immigrantidele võimaluse end näidata ja enda olukorra paranemist nõuda. Sellest järeldub, et immigrantid, kaasa arvatud moslemid, kes neist enamuse moodustavad, ei ole oma elamistingimustega Prantsusmaal rahul ja ootavad olukorra paranemist.

3.2.3. Moslemiliikumised ja organisatsioonid

Avalikud organisatsioonid on Prantsuse moslemikogukonnas põhjustanud palju vastuolusid. Moslemiorganisatsioonid tekkisid streikivate moslemitöölise hulgas 1970. aastatel. 1981. aasta seadus andis immigrantidele võimaluse rajada seaduslikke organisatsioone. 1980. aastatel tekkinud organisatsioonidest on tänaseni vägagi elujõulised kaks: *Union of the Islamic Organisations of France* (prantsuskeelne akronüüm UOIF) ja *The National Union of the Muslims of France* (prantsuskeelne akronüüm FNMF). 1983. aastal loodud UOIF kuulub Euroopa Islamiorganisatsioonide Ühendusse. Nad on seotud Moslemi Vennaskonnaga ja saavad Araabia poolsaare riikidelt toetusi. Esindatakse rohkem kui 200 kohalikku liikumist. Väga suur osa Prantsuse noortest moslemitest kuulub antud organisatsiooni. UOIF on seotud ka imaame koolitava instituudiga Château-Chinonis.

Kõige silmapaistvam ja uuem Prantsuse islamiorganisatsioon on *Conseil Français du Culte Musulman* (CFCM) (Prantsusmaa Mosleminõukogu), mis loodi 28. mail 2003. aastal Prantsusmaa siseministeriumi poolt, eesmärgiga esindada kõiki väiksemaid ja suuremaid liikumisi. CFCM-i rajamisega süüdistatakse riiki liigses sekkumises ja väidetakse, et antud organisatsioon ei esinda adekvaatselt mitmekesist Prantsuse moslemikogukonda.

Riikliku seadusandliku võimu juures moslemeid pole, Europarlamendis on mitu moslemitaustaga Prantsusmaa esindajat. 2005. aastal sai Azouz Begagist esimene võõrtaustaga minister, täites võrdsete võimaluste ministri kohta. President Sarkozy tõi 2007. aastal valitsusse kolm moslemitaustaga ministrit, kellest justiitsminister Rachida Dati oli esimene moslemitaustaga naisminister Prantsusmaal. (Sebian 2007)

3.3. Suurbritannia

Ka Suurbritannia moslemite arvu on täpselt raske määrata. Wikipedia toob islamiusuliste arvuks ligikaudu 2,4 miljonit, mis moodustab 3,6% kogu rahvastikust (Islam... 2011c). Sarnased andmed toob välja 2010. aastal koostatud uuring, mis märgib moslemite arvuks 2010. aastal samuti ~2,4 miljonit. Antud uuring näitab ilmekalt ka moslemite arvu kasvu – kui 1960. aastal elas Suurbritannias umbes 100 000 moslemit, siis 1980. juba 1,2 miljonit. 2000. aasta moslemite arv oli aga ligi miljoni võrra väiksem kui 2010. aastal, ehk siis ~1,6 miljonit. (Kettani 2010). Ka Eesti Ekspress toob moslemite arvuks 2,4 miljonit, kellest 600 000 elavad Londonis (Kaart... 2010), kuid Pew Uuringute Keskuse 2009. aasta oktoobris läbi viidud uuring toob välja vaid 1,6 miljonit moslemit ehk 2,6% kogu elanikkonnast (List... 2011). Üllar Petersoni mitteametlikel andmetel elab Suurbritannias ligi 20 000 valget moslemit ja tendents islamiusku vastu võtta on üha suurenenemas (Peterson 2009).

Suur osa moslemite immigratsioonist Suurbritanniasse sai alguse pärast Teist maailmasõda. Olulist rolli mängib siin dekolonisatsioon. Briti endise koloonia India jagunemisega kaheks, põgenesid palju moslemid 1960-1970. aastatel Pakistanist oma endisele emamaale. Pärast sõda oli Suurbritannial vaja odavat tööjõudu majanduse ülesehitamiseks ning Pakistani moslemid olid selleks sobilikud. Enamikele pakistanlastele mõjus Suurbritannia unistustemaana, sest suur osa neist olid Pakistanis kuulunud madalamasse klassi ning omasid vähe väljavaateid parema elu suhtes. Siiski ei tohi Suurbritannias tõmmata võrdusmärki moslemi ja pakistanlase vahele, sest nii mõnedki moslemid pärinevad ka teistest Lõuna-Aasia riikidest, nagu Bangladesh ja India. Varastel 1970. aastatel saabus

Suurbritanniasse palju moslemeid Ida-Aafrika riikidest, nagu Keenia, Tansaania ja Uganda. (Islam... 2007)

3.3.1. Suhe kohalikega

Brittide suhtumist moslemitesse mõjutas kindlasti tugevalt 2005. aasta 7. juulil Londonis toime pandud pommirünnak, kus hommikuse tippunni ajal õhati kolm lõhkekeha metroos ja üks tund hiljem liinibussis. Koos nelja enesetaputerroristiga hukkus 56 inimest ja vigastada sai ligi 700. (7 July... 2011) Kuigi kolm pommipanijat olid araabia päritolu ja üks Jamaicaalt, on mõtlemapanev, et mitmed teised Londoni pommijuhtumites kahtlustatavad on pärit Briti keskklassist. Kolm neist olid äsja islami usku pööranud – Brian Youngist sai Umar Islam, Oliver Savantist Ibrahim Savant ning Don Stewartist Abdul Wahid. Tegu on noortega, kes otsivad postmodernses maailmas uut identiteeti – võimalust kellelegi või millelegi vastanduda. Mõned neist leiavad elu mõtte radikaalses islamis. (Repliik... 2006)

Näiteid on veelgi: 2007. aasta mais püüdis uusmoslem Nicholas Roddis omavalmistatud lõhkekehaga reisibussi õhkida; uimastisõitlasest islamisse pöördumise läbi teinud Andrew Ibrahim kodust leidis 2008. aasta aprillis politsei eneseõhkumiseks konstrueeritud pommivestid – tema peale kaebasid Bristolis mošee moslemid, häirituna tema äärmuslikest sõnavõttudest; Nicky Reilly astus islamisse pärast valulikku lahkuminekut tüdruksõbrast ning püüdis äärmuslike vaadetega kurditari õhutusel 2008. aasta mais Exeteri linna restoranis edutult õhkida kolme lõhkekeha. (Peterson 2009)

Suurbritannias on äärmuslikud moslemid märksa jõulisemalt sõna võtnud kui Saksamaal ja Prantsusmaal. Näiteks teatas Suurbritannias kuni Londoni rünnakuteni populaarseima islamiseltsi juht Sheik Omar bin Bakri, kes pärast terroriakte Suurbritanniast lahkus, et ei kaalu Londonisse naasmist enne, kui see võtab tagasi oma terroristlikud seadused, millega kiusab rahumeelseid briti moslemeid. Lisaks lubas ta, et ühel päeval muudavad Britannia ustavad moslemid selle Islamistaniks. Samuti kordas ta oma 2001. aasta lauseid peatsest islamilipu lehvimisest Briti maamärkide ja valitsushoonete kohal. (Näeme... 2006)

2007. aastal korraldatud uuringus ilmnas, et ligi 40% 16-24 aastastest mosleminoortest tahaks elada šariaadi seadustele rajatud ühiskonnas. 7% küsitlusele vastanuist ütlesid, et nad imetlevad terrorirühmituste nagu al-Qaeda võitlust lääneriikide vastu. Küsitluse korraldanud uuringukeskuse hinnangul näitavad tulemused, et noorte moslemite seisukohtade teravnemises on süüdi Suurbritannia valitsuse poliitika. See näitab, et arvestatav protsent noori näeb pigem enda tulevikku islamiäärmuslasena, kes rajab teed šariaadini, kui rahumeelselt integreerununa. (Aasaru 2007)

Prantsusmaal ja Saksamaal väga suurt kõlapinda leidnud burkadebatt ei ole Suurbritannias sellist hoogu kogunud. Pärast seda, kui Prantsusmaa burkakeelu vastu võttis, teatas Briti immigratsiooniminister Damian Green, et Suurbritannias keelu kehtestamine oleks mittebritilik, sest Suurbritannias kehtib tolerants ja ühiskond on teineteist austav. Samas esitas aga Greeni parteikaaslane konservatiivide ridadest eelnõu, mis piiraks inimestel näo katmise võimalusi avalikus kohas. Philip Hollobone ütles eelnõud tutvustades, et ta keeldub mosleminaistega kohtumast, kui nende näod on kaetud, sest ta ei tea, kellega ta suhtleb. Antud eelnõud vastu ei võetud. Greeni hinnangul võis Prantsusmaa mosleminaiste näokatte keelu kehtestada seetõttu, et tegemist on ilmaliku riigiga, kus taoline liigutus on poliitiliselt vastuvõetavam kui Suurbritannias. (Kuul 2010) On ka arutatud pearäti kandmise üle

koolides, kuid võimuorganid on kinnitanud, et nende keelustamine tähendaks diskrimineerimist. Ametlikult registreeritud mošeesisid on Suurbritannias üle viiesaja, kuid vähemalt sama palju eksisteerib ka mitteametlikke moslemite pühapaikasid. (Islam... 2007)

Suurenev ja üha enam pead tõstev islamikogukond ei ole aga britte rahulikuks jätnud. 2009. aasta juunis moodustati paremäärmuslik liikumine *English Defence League* (EDL) (Inglismaa Kaitseliiga), mis seab oma eesmärgiks islami, šariaadi ja islami ekstremismi pidurdamise Inglismaal. Alates 2009. aasta augustist on Inglismaa tänavatel korraldatud 22 protestiaktsiooni, millest mitmed on aga lõppenud vägivaldpuhangute ja politsei sekkumisega. EDL koosneb enamasti noortest ja mässumeelsetest brittidest, kes ei suuda näha moslemeid enda kodumaad järk-järgult hõivamas. (English... 2011)

Integratsiooni kiirendamiseks on islami, juudiusu ja kristlikud usujuhid moodustanud kolme usu foorumi, mis korraldab konverentse, seminare ning kohtumisi riigi ja kohaliku tasandi poliitikutega. (Moslemid... 2006)

3.3.2. Tööhõive, haridus ja eluolu

Samuti nagu Saksamaal ja Prantsusmaal, kannatavad ka Suurbritannias moslemid suurema tööpuuduse all kui kohalikud. 2004. aastal polnud töökohta 13% moslemimehel, mis on kolm korda kõrgem protsent, kui brittidel endil (4%). 16-24-aastaste meesmoslemite hulgas oli töötuid koguni 28%, kui samaealiste brittide hulgas ulatus see tase vaid 11%-ni. Tuleb märkida, et paljud moslemid on töötuse ka ise süüdi, kuna aktiivse tööotsimisega lihtsalt ei tegeleta ja loodetakse sotsiaaltoetustele. Samuti peab välja tooma, et töötuse tase Pakistani ja Bangladeshi päritolu moslemite hulgas on märkimisväärselt suurem kui Indiast tulnud moslemitel. Oma rolli mängib ka tööturul usuline diskrimineerimine. Nimelt 2004. aasta BBC uuring näitas, et inglaslikult kõlavate nimedega inimestel oli kolm korda suurem võimalus tööd saada kui neil, kelle nimi kõlas moslemlikult. (Islam... 2007)

Noorte moslemite seas läbi viidud küsitlus näitas, et kvaliteetse hariduse saamist peetakse kõige suuremaks mureks. Noorte moslemite jaoks on koolisüsteem esimene kokkupuude laiema ühiskonnaga. Seetõttu on oluline, et kool soodustaks nende integreerumist ja osavõttlikkust ühiskonnast. Enamik moslemitest käib avalikes riiklikes koolides, mis on põhjustanud paljude moslemikogukonna juhtide seas muret, et need koolid ei suuda tagada moslemiõpilastele piisavat. Nimelt tahetakse, et noortel oleks võimalik õppida ka araabia keelt. Koolid peavad tagama õpilastele võimaluse õppida mis tahes ametlikku Euroopa Liidu keelt, kuid ülejäänud suhtes pole kohustusi seatud. Paljud lapsed õpivad araabia keelt koraani lugedes, lisaks toimuvad mošeedes keeletunnid, mille taset pole aga reguleeritud. Alates 1997. aastast rahastab riik lisaks katoliku- ja juudikoolidele ka moslemikoole. 2007. aastal tegutses Suurbritannias kaks institutsiooni, mis koolitavad imamae, viimane neist avati 2000. aastal. (*Ibid.*) 2008. aastal Brüsselis Transatlantilises Instituudis toimunud konverentsil toodi välja kolm Suurbritannia valitsuse hariduspoliitilist juhtmõtet, millest tuleks lähitulevikus lähtuda: imaamide väljaõpetamine, islamihariduse reformimine, islami koolide reformimine. (Radical... 2008)

Valdav enamik moslemeid elab ka Suurbritannias vaestes tingimustes. On välja toodud, et moslemite kodud on ülerahvastatud ja suurel osal moslemite elamutest puudub isegi keskküte. Rassilise diskrimineerimise ja struktuurse ebakõla tõttu ei ole moslemid end Suurbritannia kinnisvaraturul suutnud kehtestada. (Islam... 2007)

3.3.3. Moslemiliikumised ja organisatsioonid

Peamiseks moslemeid esindavaks organisatsiooniks Suurbritannias on Briti Mosleminõukogu (*The Muslim Council of Britain* – MCB), mille alla kuulub veel vähemalt 380 väiksemat organisatsiooni. See rajati 1997. aastal ja seob ligi 70% protsenti Briti moslemitest. Lisaks MCB-le tegutseb Suurbritannias veel FAIR – *The Forum Against Islamophobia and Racism* (Islamfoobia- ja Rassismivastane Ühendus), mis rajati pärast 2001. aasta 11. septembrit. Antud organisatsioon tegeleb islami tutvustamise ja uurimustööga. Islami Kultuurikeskus, mis hõlmab ka Londoni Keskmošeed, rajati juba 1944. aastal. Sinna kuulub valdav osa kohalikest kui ka rahvusvaheliselt tegutsevatest silmapaistvatest moslemitest. Pärast Londoni terrorirünnakuid 2005. aastal on aga valitsus hakanud otsima võimalust organisatsioone rohkem kontrollida. Probleemiks peetakse vähest teadmatust sellest, millega ühendused tegelevad ja kui kaugele võib nende mõju ulatuda. Kardetakse, et äärmisel juhul õpetatakse mõnedes organisatsioonides ka islami ekstremismi. (Islam... 2007)

2005. aasta mais kandideeris kolmest suuremast erakonnast parlamenti 48 moslemit, kellest edukad olid vaid neli, kes kõik kuulusid leiboristide hulka. Ka Europarlamendis esindab Suurbritanniat lisaks brittidele kaks moslemit. Briti mõjukaimaks mosleminaiseks kuulutatud konservatiiv Sayeeda Warsi kuulub David Cameroni valitsusse, täites hetkel portfelli ministri kohta. 2010. aasta valimistel kahekordistus moslemitest parlamendiliikmete hulk kaheksale. Esmakordselt pääses parlamenti kolm naissoost moslemipoliitikut. (Islam... 2007)

3.4. Saksamaa, Prantsusmaa ja Suurbritannia ühisjooned

2006. aastal koostas Euroopa Liit raporti moslemite diskrimineerimise ja islamfoobia kohta (Moslemid... 2006). Peamiste punktidenä, mida saab laiendada ka siin käsitletud kolme riigi kohta, toodi välja:

- Sõltumata oma rahvuslikust päritolust ja/või suhtumisest religiooni kogevad paljud moslemid diskrimineerimist nii töökohal kui haridussüsteemis ja elamumajanduses.
- Moslemite diskrimineerimise põhjuseks võivad olla nii islamfoobsed hoiakud kui ka rassistlik ja ksenofoobne vimm, kuna need elemendid on tihti peale läbi põimunud. Seetõttu tuleb vaenulikkust moslemite vastu vaadelda üldisemas sisserändajate ja vähemuste vastase ksenofoobia ja rassismi kontekstis.
- On ilmne, et moslemid kogevad islamfoobset käitumist, alates suulistest ähvardustest kuni füüsiliste rünnakuteni, kuid sellele vaatamata kogutakse andmeid usuliselt pinnaltkerkinud tülikate intsidentide kohta vähesel määral.
- Olemasolevatel andmetel diskrimineerimise ohvrite kohta on Euroopa moslemite osakaal vaesemate elamistingimustega piirkondades sageli ebaproportsionaalselt kõrge ning nende haridustase on alla keskmise ja töötuse määr üle keskmise. Sageli töötavad moslemid ametikohtadel, mis ei eelda kuigi kõrget kvalifikatsiooni. Tervikrühmana on nad üle esindatud majanduse madalalpalgalistes sektorites.
- Rassism, diskrimineerimine ja sotsiaalne marginalisatsioon kujutavad endast tõsist ohtu integratsioonile ja ühiskonna ühtekuuluvusele.

Kui võrrelda käsitletud kolme riiki, siis saab välja tuua palju paralleelseid jooni. Kõigis kolmes riigis moodustavad enamiku ühest riigist sisserännanud – Saksamaal Türgist, Prantsusmaal Alžeerias ning Suurbritannias Pakistanist. Olulist rolli kohalike ja immigratide suhetes mängivad kindlasti kommete erinevused ja moslemite tahtmatu integreeruda. Kõigis kolmes riigis on toimunud vaidlused mosleminaiste pearättide ja burkade kandmise üle, kuid vaid Prantsusmaa on need ametlikult avalikes kohtades keelustanud. Valdavalt töötavad moslemid madalapalgalistel töökohtadel ebakindlate lepingutega ning seetõttu on töötuse protsent ka kõigis kolmes riigis suur. Olulist rolli mängib siin moslemite usuline diskrimineerimine ja eurooplaste eelistamine. Haridusvaldkonnas üritab üha enam moslemeid õppida riiklikes koolides, sest usutakse, et nende kaudu on võimalus paremale töökohale ja eluasemele tunduvalt parem kui islami erakoolides. Suur osa moslemitest elab äärelinnades ja suhteliselt vaestes oludes, mis põhjustab ka suuremat kuritegevuse levikut. Siiski on osa moslemeid suutnud end üles töötada ja isegi kõrgematesse riigiasutustesse tööle pääsenud ning erinevaid organisatsioone rajanud.

3.5. Euroopa ja islami tulevik

Milline võiks Euroopa välja näha aastal 2030? Milline võiks Euroopa välja näha aastal 2050? Ennustamine on tänamatu töö, kuid ometi tuleb tulevikku prognoosida. Üllar Peterson märkis oma 2005. aasta arvamuskirjanduses, et tuleviku määravad kolm tegurit. Esiteks Türgi vastuvõtmine Euroopa Liitu, mis lisab umbes 20 miljonile moslemile veel umbes 75 miljonit, kelle tegutsemist on hetkel raske ette näha. Teine kaaluks on Euroopa pärimoslemite – Balkani poolsaarel elavate moslemite positsioon. Kui veel mõni aeg tagasi ütles Sarajevo imaam, et Bosnia moslemitel on palju enam ühist Serbia õigeusklike kui Pakistani või Afganistani moslemitega, siis ka seal kasvavad kõigi maade moslemitega ühinemist propageerivad jõud. Kolmandaks, islami levik Lääne põliselanike seas. See on suurenev trend, eeskujuna annavad spordi- ja meediakangelased. Nendeks on mitmed mustanahalised korvpallurid ja poksijad, MTV saatejuht Kristiane Backer, muusikaprodutsent Jermaine Jackson ja paljud teised. Võimalike tulevikustenaariumitena toob Peterson välja samuti kolm varianti:

1. Euroopa integreerib piitsa ja prääniku meetodil siinsed kümned miljonid moslemid, piirab sisserännet ja isoleerib radikaalid – tekib inimnäoline euroislam ja säilib inimväärne Euroopa.
2. Pideva islamipropaganda ja moslemite arvu kiire kasvuga kaasneb moslemite teadvuses paradigmaatiline murre ning koos Euroopa tahtmatuse ja suutamatusega protsesse mõjutada hakatakse Euroopat pidama *dar al-islam*'iks, toimub seadusandlik, sotsiaalne, demograafiline ja kultuuriline islamiseerumine. Seniseid trende silmas pidades jõuab see lõpule 21. sajandi lõpuks (Venemaal ja Prantsusmaal aastaks 2050).
3. Protsesse hakkavad suunama äärmused, fundamentalistid ja vastukaaluna *white power*. Islami kaitse loosungi all muutub Euroopa suureks ja veritsevaks Liibanoniks. (Peterson 2005b)

Ka oma 2009. aastal ilmunud artiklis toob Peterson ühe tegurina välja valge islamiäärmusluse, mida ta peab äärmusislami uueks salarelvaks. Nad on tihti vaesemast keskkonnast, napi haridusega, eri põhjustel ühiskonnast eemaldunud või isikliku kriisi

läbielanud ning sageli kriminaalse minevikuga alla 30-aastased noorukid, keda on lihtne vaimselt mõjutada. Ei saa aga veel rääkida valgete islamifanaatikute organiseerumisest. Ainsa näitena võib tuua Belgias 2006. aastal arreteeritud seitsmeliikmelise, plahvatusi kavandanud valgete moslemite rühmituse. Õnneks pole islamiaärmuslus veel levinud valgete naiste hulgas. Lääne naistele on abielu moslemiga sageli juba iseenesest suur võitlus inimväärkuse säilitamiseks, milles maisele džihaadile üldiselt enam aega ei jää. (Peterson 2009)

Oma seisukohad, kuidas likvideerida Euroopast islamiaärmuslus ja ekstremism, toob välja ka Türgi ajakirjanik Mustafa Akyol: Kõigepealt tuleks hävitada müüt monoliitset „materialistlikust Läänest“. Radikaalne islami diskursus kaldub kujutama kogu Lääne tsivilisatsiooni liiderliku, iseka ning hedonistliku maailmana. Tuleb meeles pidada, et Lääne tsivilisatsiooni juudi-kristlikud väärtused ning islami väärtused jagavad samu abrahamlikke allikaid. Esitlegem moslemi ühiskonnale „usklikku ja moraalselt Läänt“, mida nad peaks palju meeldivamaks kui praegust „agressiivset turumaterialismi ja ebatolerantset ilmalikkust“. Järgmine samm oleks aidata moslemi kogukondadel Euroopas paremini suhestuda ja lõimuda ühiskonnaga, milles nad elavad. Aidata neil näha Euroopat kui tõelist vabaduse kantsi. Burkade ja pearättide keelamine pole kindlasti abiks. See sunnib rätikandjaid taanduma oma kultuurilisse getosse ja sisendab neisse vähehaaval vastumeelsust siinse süsteemi vastu. Nagu Zaki Badawi, Londoni Moslemi Kolledži dekaan soovitab, oleks samuti vaja aidata mõõdukate vaadetega moslemi institutsioonidel koolitada mõõdukaid imaame. Äärmuslikke vaateid, mis tulevad Euroopasse Lähis-Idast, on võimalik võita ainult õigusliku islamipärase tolerantsusemudeli abil. Selliste tolerantsete vaadete kujundamiseks tuleks järgida Türgi eeskjuju. Sealne islamipärand on vaba läänevastasusest ja antisemitismist ning küllaltki soosiv avatud ühiskonna suhtes. Lääs peaks kindlasti toetama Türgi astumist Euroopa Liitu. See hajutaks „tsivilisatsioonidevahelisi“ piire ja looks mudeli teiste moslemi rahvaste jaoks. Kusjuures tähelepanuta ei tohiks jätta, et Türgi pingutusi liitumaks Euroopa Liiduga ja rakendamaks nõutavaid demokraatlikke reforme toetab suurem osa riigi islamiringkondi, ning juhib valitsev konservatiivne Öiguse ja Arengu Partei, kelle liikmed on peaaegjalikult pühendunud moslemid. Tuleb aidata türklaste plaanidel täituda, et nad võiksid olla positiivseks eeskujuks teistele moslemimaadele. Samuti tuleb üle saada Lääne islamofobiast, selgitades, et tänase päeva probleemid islamimaailmas ei tulene mitte usust, vaid sotsiaalsetest ja ajaloolistest tingimustest. Tuleks demonstreerida keskaegse islami tsivilisatsiooni hiilgust, aidata vahendada moslemite hääli, et need jõuaksid Lääne kuulajateni, ja lubada läänlastel näha moslemeid ka kellegi teisena kui Ameerika lippude põletajatena pärast reedeseid palvusi. Nende eesmärkide saavutamine nõuab küll suuri jõupingutusi, aga läbikukkumist ei ole võimalik lubada. (Akyol 2005)

Euroopa juhtivaid islamianalüütikuid Olivier Roy, kes on tuntud oma positiivsete vaadetega islami suunas ja selles erilist ohtu ei näe, märgib, et Lääne valitsused peaksid moslemite seas levivat läänestumist julgustama mitte ülemäära sekkudes. Vale oleks proovida seda muuta liberaalseks ja moodsaks islamiks. Tuleks vältida igasugust religiooset muundamist ja selle asemel mängida islami usulise taassünni peale ja kohelda teda võrdselt teiste religioonidega. Veelgi enam, islami haldamine ja juhatamine tuleks ära lõigata immigratsiooni ja multikultuursuse probleemist. Islamit tuleks kohelda lihtsalt religioonina ja mitte võtta seda vähemuse välimäärjana. (Roy 2004)

Kõik prognoosid ei ole aga positiivsed ega näe islamit ja Euroopat rahulikult koos eksisteerimas. Ajakirjanik Peeter Kaldre sõnul võib kõige fataalsemaks osutada Euroopas seni harrastatud mõõdutundetu immigratsioonipoliitika. Poliitika, mille üks algne eesmärk oli korvata vananevat põhirahvastikku, võib õige pea kaasa tuua bumerangiefekti, kuna sujuvat sulandumist Euroopa ühiskonda pole toimunud. Kaldre märgib, et suurimat ohtu kujutab endast sõjakas islam ja seda esindavad riigid. Afganistanis, Pakistanis, Iraanis, Iraagis, Jeemenis ja Somaalias toimuvad protsessid on eraldivõetuna kõik erinevad, kuid koos moodustavad sellise püssirohutüüpi, mille kõrval ka Balkan kahvatub. Eriti ohtlikuks muudavad Euroopa olukorra siin samas pesitsevad tuhanded islamiradikaalid, kelle huvid lähtuvadki Lähis-Ida riikidest ja mitte Euroopast. Jutt, et Lääne tsivilisatsioon on ohus, ei ole tühipaljas sõnakõlks. Lääneriigid eesotsas USAga on juba aastaid hõivatud sellest kandist lähtuva ohu tõrjumisega, kuid mingist erilisest edust on raske rääkida. (Kaldre 2010)

Veelgi negatiivsemal ja üsna lootusetul seisukohal on Norras resideeruv vabakutseline ajakirjanik Anu Ojasalu, kes nähes ka Norras tohutkiiret immigratsioonikasvu nendib, et tuleb leppida sellega, et üha suureneva immigratsiooni ja moslemite suure sündivuse tõttu on ennustuste kohaselt juba 40 aasta pärast iga viies eurooplane moslem. Jääb vaid üle püüda ära arvata, millise kristliku Euroopa riigi pealinn saab esimesena moslemist linnapea ja loota, et tulevikus ei taba etnilisi eurooplasi Austraalia ja Ameerika põlisrahvaste saatus. (Ojasalu 2010)

Nii mõnedki on avaldanud arvamust, et käesoleva sajandi lõpuks või isegi keskpaigaks on Euroopa täielikult muutunud ning siinsed põlisrahvad elavad negatiivse iibe ja moslemite suureneva sisserände ja positiivse iibe tõttu vähemuses. Euroopa jaoks parimaks variandiks oleks tolerantse ja mõõduka n-ö euroislami väljakujunemine, mis ei tõrju eemale Lääne kultuuri vaid aktsepteerib seda. Tuleb aga arvestada, et paljud Euroopa moslemid, kes ei pruugi isegi vägivalda pooldada, peavad siiski kalliks oma nägemust Euroopast kui *dar-al-islam*'ist. Ja paljude eurooplaste silmis on islami põhimõtted ilmaliku ühiskonnaga olemuslikult ühildamatud. Ent nii ühed kui teised, kes euroopaliku islami teket võimatuks peavad, alahindavad islami kui religioosse traditsiooni dünamismi. Islami tulevikku ei määra muutumatud tekstid, vaid elavad ja tegutsevad moslemid, niisamuti nagu elavad kristlased ja juudid on määranud oma uskude ajalugu ning jäävad määrama nende tulevikku. Rahvusvahelise kogukonnana peame julgustama debatti ja edendama haridust, jagama informatsiooni, aitama inimestel õppida ja iseseisvalt otsustada, kuna usume, et enamik inimesi igal pool, igasuguse usutunnistusega eelistab vabadust türanniale ja tolerantsi sallimatusele.

KOKKUVÕTE

Lääne ja islami vastasseis on kestnud juba sajandeid. Pärast moslemite viimast Viini piiramist 1683. aastal algas aga islami ajutine allakäik ning Läänemaailm võis end mõne sajandi jooksul rahulikult tunda. Veidi enne dekoloniseerimist sai alguse aga islamifundamentalism ning peagi Araabiamaad ka iseseisvusid. Euroopa riikide kiire majanduslik areng ja liberaalne poliitika tõid aga kaasa moslemite immigratsiooni Euroopasse, mis sai suurima hoo sisse 1960.-1970. aastatel Lääne-Euroopa riikides viljeletud võõrtööjõu poliitikaga. Moslemite kõrge positiivne iive ja veelgi suurenev sisseränne on aga Euroopa viinud olukorda, kus mitmetes linnades on moslemeid juba sama palju kui põliseurooplasi või isegi rohkem. Praeguseks Euroopa moslemite keskmiseks arvuks öeldakse ligikaudu 20 miljonit, koos Venemaa ja Türgi Euroopa osadega koguni 50 miljonit. See moodustab Euroopa rahvastikust juba märkimisväärse protsendi, kes ei ole suutnud Euroopa kombeid ja tavasid omaks võtta, vaid jätkavad islami kommete täitmist, alates burkade kandmisest kuni mošeede ehitamiseni.

Miks tuleb aga islami invasiooni niivõrd karta? Nimelt on islamist saanud poliitiline nähtus, mis tungib jõuliselt Euroopa kultuuri. Islami ideaalid on aga saavutatavad vaid islamiriigis, kus kehtib islami seadus – šariaat. Küsimus seisnebki selles, kas äärmuslikud moslemid lepipad sellega, et Euroopa ei saa šariaadil põhinevaks alaks ehk *dar al-islam*'iks, või ei peatu nad enne, kui see juhtub. Algselt ei arvestatud sellega, et võõrtööjõud, kes Euroopasse tuli, siia elama jääb. Reaalsus oli aga vastupidine ning seetõttu hakati arendama multikultuurset poliitikat – põlisrahvad ja vähemusrahvad elavad õnnelikult koos ning kõigi usuline ja kultuuriline identiteet säilib. Euroopa suhtub üldjuhul moslemitesse arvestavalt ja tolerantset, andes neile järele nii mošeede ehitamisel kui ka kummaliste tavade aktsepteerimisel, nagu *halal*-liha produtseerimisel. Sama ei saa aga väita moslemite kohta, kes ei talu endasuunalist kriitikat ega nõustu tihti peale siinsete väärtushinnangutega. 2010. aastal jõudiski Euroopa olukorda, kus kolme suurema riigi – Saksamaa, Prantsusmaa ja Suurbritannia – kõrgemad juhid teatasid, et multikultuursus praegusel kujul on läbi kukkunud ja vajab suuri muudatusi. Euroopa ja siin elav mitmekümnelmiljoniline islami kogukond seisavad küsimuse ees, kas suudetakse omavahel leplikult läbi saada ja kompromisse leida. Seni on lahendusi otsinud vaid Lääne pool, moslemid naudivad järeleandmisi ja koguvad enesekindlust.

Töö jooksul selgus, et vaatluse all olnud kolme riigi olukord seoses moslemitega on üpris sarnane. Usuliselt kannatavad moslemid üpris suureulatusliku diskrimineerimise all, alates kohalike eelistamisest parematele töökohtadele kuni lühiajaliste ja ebakindlate rendilepinguteni. Haridusvallas üritab suur osa moslemitest osa võtta riiklike koolide õppetööst, kuna näevad nende kaudu endal rohkem võimalusi tööturul. Nii Saksamaal, Prantsusmaal kui ka Suurbritannias on mõnedel moslemitel õnnestunud end poliitikas kehtestada ja selle kaudu moslemite huvide eest seista. Rajatud on moslemeid ühendavaid ja koordineerivaid organisatsioone.

Erinevate analüütikute arvamusi kokku võttes saab märkida, et Euroopa ja islami tulevik sõltub paljuski sellest, kas Euroopa suudab välja töötada uue ja eduka poliitika moslemite integreerimiseks või võtab olukord hoopis teisesuunalise pöörde ning järgmisel sajandil elavad siin enamikus juba moslemid. Edukaks kujuneb poliitika, mis ei võta islamit kui poliitilist määratlust, vaid lihtsalt religiooni. Tuleks peatada inimeste eristamine usu ja rahvuse järgi ning otsida võimalusi, kuidas tagada kõigile võrdne positsioon ühiskonnas. Positiivsemate prognooside kohaselt tekib peatselt mõõdukas euroislam, mis aktsepteerib siinseid ühiskonnaelu norme ning äärmuslik islam Euroopas vajub tagaplaanile. Euroopa tulevikus mängib olulist rolli ka see, kas Euroopa Liit võtab enda ridadesse Türgi, mis lisaks praegusele islamikogukonnale juurde veel 75 miljonit moslemit. Mõned analüütikud näevad Türgi vastuvõtmises pigem positiivset kui negatiivset tagajärge. Nimelt aitaks see kaotada kultuuridevahelisi piire ning ühtlustada tervet ühiskonda.

Käesolev uurimustöö on üpris suuremahuline ning seega peaks andma korraliku ja objektiivse ülevaate Lääne ja islami ajaloolistest konfliktidest ning Euroopas valitsevast hetkeolukorrast seoses islamiga. Tulevikku on raske ette näha ning seda antud töös eesmärgiks ei seatudki. Autor täitis töö koostamisel püstitatud eesmärgid ning omandas palju uusi teadmisi ka islamiusu kohta üldiselt. Teema on aga niivõrd aktuaalne, et kindlasti tuleb sellekohast infot järjest uuendada. Hetkeolukorraga võrdlemiseks oleks huvitav teha samalaadne uurimus näiteks kümne aasta pärast ning analüüsida, kas praegu väljaöeldud prognoosid ja ennustused on liikunud tõekssaamise suunas või vastupidi. Hetkel tuleb aga loota, et Euroopa riikide juhid ja eelkõige põliseurooplastest ja immigrantidest koosnev rahvas ise suudavad vastu võtta õigeid otsuseid ning seeläbi tagada tolerantse ja vaba ühiskonna.

KASUTATUD ALLIKAD

- 2005 civil...** = *2005 civil unrest in France*. 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/2005_civil_unrest_in_France, (7.03.2011).
- 2007 civil...** = *2007 civil unrest in France*. 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/2007_civil_unrest_in_France, (7.03.2011).
- 7 July...** = *7 July 2005 London bombings*. 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/7_July_2005_London_bombings, (6.03.2011).
- Aasaru, H.** 2007. *Uuring: Briti noori moslemeid tõmbab poliitiline islam*. <http://uudised.err.ee/index.php?0570355>, (6.03.2011).
- Akyol, M.** 2005. *Moslemid Euroopas ja islami hinge otsingud*. <http://www.islam.ee/contents.php?cid=27>, (7.03.2011).
- Armstrong, K.** 2004. *Islam. Lühiajalugu*. Tartu: Ilmamaa.
- Baughn, L.** 2007. *Islamic education in Europe*. <http://www.euro-islam.info/key-issues/education/>, (5.03.2011).
- Buchanan, P.** 2001. *The Death of the West*. New York: Thomas Dunn Books, viidatud Peterson, Ü. 2005b. *Kas Euroopa islamirevolutsioon?* <http://www.islam.ee/contents.php?cid=13>, järgi.
- Buruma, I.** 2007. *Multikultuursuse kummaline surm*. <http://www.epl.ee/artikkel/402562>, (24.02.2011).
- English...** = *English Defence League*. 2011. http://en.wikipedia.org/wiki/English_Defence_League, (6.03.2011).
- Fukuyama, F.** 2007. *Identiteet ja migratsioon*. <http://www.epl.ee/artikkel/380178>, (26.02.2011).
- Gordon, M. S.** 2001. *Islam*. Tallinn: Valgus.
- Hattstein, M.** 2006. *Islam. Usk ja kultuur*. Tallinn: Koolibri.
- Huntington, S. P.** 1999. *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tallinn: Fontes.
- Höglund, I.** 2010. *Juutide kesknõukogu avaldas Saksa moslemitele toetust*. <http://www.postimees.ee/?id=323529>, (4.03.2011).
- Islam...** = *Islam in Europe* 2011a. http://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_Europe, (21.02.2011).
- Islam...** = *Islam in Germany*. 2005. <http://www.religionfacts.com/islam/places/germany.htm>, (4.03.2011).
- Islam...** = *Islam in Germany*. 2011b. http://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_Germany, (4.03.2011).
- Islam...** = *Islam in the United Kingdom*. 2007. <http://www.euro-islam.info/country-profiles/united-kingdom/#A>, (6.03.2011).
- Islam...** = *Islam in the United Kingdom*. 2011c. http://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_the_United_Kingdom, (6.03.2011).
- Kaart...** = *Kaart: Millistes Euroopa riikides elab kõige rohkem moslemeid?* 2010. http://www.ekspress.ee/news/kaardid_ja_edetabelid/kaardid/kaart-millistes-euroopa-riikides-elab-koige-rohkem-moslemeid.d?id=33443315, (5.03.2011).
- Kala, M.** 2006. *Euroopa õpib suud pidama*. http://www.tarbija24.ee/090206/esileht/191389_1.php, (26.02.2011).
- Kala, M.** 2010a. *Mida Euroopa usub? Ja kuidas islam sellele vaatab*. – Akadeemia, nr 9, lk 1557–1591.
- Kala, M.** 2010b. *Pluroopa duell – oma hinge eest ja selle nimel*. <http://pluss.postimees.ee/?id=311551>, (26.02.2011).
- Kala, M.** 2010c. *Martin Kala: aitab juba burkajutust!* <http://www.postimees.ee/?id=218365>, (5.03.2011).
- Kaldre, P.** 2010. *Peeter Kaldre: Hiigeloht peitub islamis*. <http://www.maaleht.ee/news/uudised/arvamus/article.php?id=28329045>, (8.03.2011).
- Kamps, M.** 2010. *Bildt: kõik eeldused katastroofiks olid olemas*. <http://www.postimees.ee/?id=356000>, (24.02.2011).
- Kettani, H.** 2010. *World Muslim Population:1950–2020*. <http://www.pupr.edu/hkettani/papers/WMP.pdf>, (6.03.2011).
- Koppel, K.** 2010. *Taani tabas Jyllands-Postenit rännata plaaninud mehed*.

- <http://uudised.err.ee/index.php?06221608>, (24.02.2011).
- Kuul, M.** 2010. *Briti minister ei pea burka kandmise keeldu vajalikuks*.
<http://uudised.err.ee/index.php?06209908>, (6.03.2011).
- Lewis, B.** 2007. *Euroopa ja islam*.
[http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&L=1&no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=308&tx_ttnews\[backPid\]=340&cHash=1000297a5b2](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&L=1&no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=308&tx_ttnews[backPid]=340&cHash=1000297a5b2), (27.02.2011).
- List...** = *List of countries by muslim population*. 2011a.
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Muslim_population, (6.03.2011).
- List...** = *List of mosques in France*. 2011b. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_mosques_in_France, (5.03.2011).
- Loonet, T.** 2011. *Aasmäe: Euroopa võib näha teist mauride väljaajamist*.
<http://www.postimees.ee/?id=383890>, (27.02.2011).
- Masso, I.** 2008. *Kultuuride dialoog või kõrk monoloog?* <http://www.epl.ee/artikkel/424284>, (24.02.2011).
- Moslemid...** = *Moslemid Euroopa Liidus: diskrimineerimine ja islamfoobia*. 2006.
<http://fra.europa.eu/fraWebsite/material/pub/muslim/EUMC-highlights-ET.pdf>, (7.03.2011).
- Motadel, D.** 2007. *Islam in Germany*. <http://www.euro-islam.info/country-profiles/germany/#J>, (4.03.2011).
- Näeme...** = *Näeme veel islamilippu Big Beni ja Briti Parlamendi kohal!* 2006.
<http://www.islam.ee/contents.php?cid=439>, (6.03.2011).
- Ojasalu, A.** 2010. *Anu Ojasalu: Neeger Ahmed, Euroopa tulevik*.
<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/anu-ojasalu-neegeer-ahmed-euroopa-tulevik.d?id=29799813>, (8.03.2011).
- Partridge, C.** 2006. *Maailma usundid*. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Peterson, Ü.** 2005a. *Islami fundamentalismi arengujooni*. <http://www.islam.ee/contents.php?cid=852>, (14.02.2011).
- Peterson, Ü.** 2005b. *Kas Euroopa islamirevolutsioon?* <http://www.islam.ee/contents.php?cid=13>, (7.03.2011).
- Peterson, Ü.** 2008. *Euroislam ja poolkuuga pähe*. <http://www.islam.ee/contents.php?cid=482>, (4.03.2011).
- Peterson, Ü.** 2009. *Üllar Peterson: valge islamiäärmuslus*. <http://www.postimees.ee/?id=105591>, (7.03.2011).
- President...** = *President: islam on nüüd osa Saksamaast*. 2010. <http://uuseesti.ee/34345>, (4.03.2011).
- Radical...** = *Radical islam in Europe: UK and Germany*. 2008.
http://fora.tv/2008/02/12/Radical_Islam_in_Europe_UK_and_Germany#fullprogram, (6.03.2011).
- Rein, M.** 2010. *Kas ka Saksamaal tuleks burka kandmine keelustada?*
<http://www.postimees.ee/?id=278053>, (4.03.2011).
- Religion...** = *Religion in the European Union* 2011.
http://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_the_European_Union, (21.02.2011).
- Repliik...** = *Repliik: Kui Oliverist saab Ibrahim*. 2006. <http://www.epl.ee/artikkel/352172>, (6.03.2011).
- Roy, O.** 2004. *Globalized Islam – Interview with Olivier Roy*.
http://www.religion.info/english/interviews/article_117.shtml, (8.03.2011).
- Roy, O.** 2004. *Globalized Islam: the search for a new ummah*. New York: Columbia University Press, viidatud Fukuyama, F. 2007. *Identiteet ja migratsioon*. <http://www.epl.ee/artikkel/380178>, järgi.
- Roy, O.** 2005. *Globalized Islam*. <http://www.theglobalist.com/storyid.aspx?StoryId=4742>, (5.03.2011)
- Sebian, E.** 2010. *Islam in France*. <http://www.euro-islam.info/country-profiles/france/>, (5.03.2011).
- Streusand, D.** 2005. *Euroopalik islam või islamistlik Euroopa?*
<http://www.islam.ee/contents.php?cid=24>, (5.03.2011).
- Sulbi, R.** 2011. *Aasmäe: Islamist väljaastumise karistus on surm*. <http://www.postimees.ee/?id=392117>, (27.02.2011).
- Suurkask, H.** 2011. *Multikulti lõpp ehk immigratsioonimüütide ajastu hakkab otsa saama*.
<http://www.epl.ee/artikkel/592897>, (27.02.2011).

Tamme, J. 2010a. *Belgia parlament keelustas esimesena Euroopas mosleminaiste näokatte.* <http://www.postimees.ee/?id=256964>, (26.02.2011).

Tamme, J. 2010b. *Prantsuse parlament kiitis burkakeelu heaks.* <http://www.postimees.ee/?id=313571>, (26.02.2011).

Tamme, J. 2010c. *Barcelona kehtestas burkakeelu.* <http://www.postimees.ee/?id=276564>, (26.02.2011).

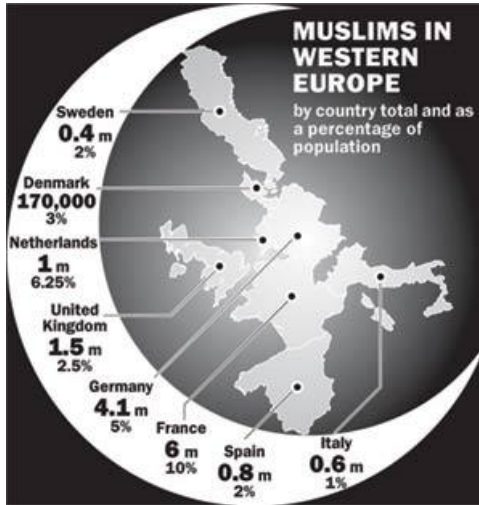
Tamme, J. 2010d. *Burkakeeld läbi takistusteta Prantsuse kõrgeima kohtu.* <http://www.postimees.ee/?id=323875>, (5.03.2011)

Tigasson, K. 2005. *Islami aumõrvad? Kas inimõigustel on kultuurilised piirid?* <http://www.epl.ee/artikkel/293581>, (4.03.2011).

Van Dyk, J. 2005. *Miks nad meid vihkavad?* [http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews\[backPid\]=463&tx_ttnews\[tt_news\]=693&cHash=027fdeab65](http://www.diplomaatia.ee/index.php?id=242&tx_ttnews[backPid]=463&tx_ttnews[tt_news]=693&cHash=027fdeab65), (26.02.2011).

LISAD

Lisa 1. Suuremad moslemikogukonnad Euroopas

<http://kerfuffles.blogspot.com/2006/04/04/stoned-to-death-in-europe/>

TÖÖTUS PÄRNUS

Pärnu Ülejõe Gümnaasium

12. klass

ELIISA SOMMER

Juhendaja Mari Raidmets

2011

SISSEJUHATUS

Käesoleva uurimistö eesmärgiks on analüüsida töötust Pärnus ajavahemikul 2009. aasta septembrist kuni 2011. aastani, samuti tutvustada suure tööpuuduse tõttu uut ja järjest suurenevat probleemi „Lapsevanemad välismaa tööturul“.

Uurimistö on jaotatud kahte peatükki. Esimeses peatükis käsitletakse statistilist ja poliitilist poolt ning meediakajastusi, et saada töötusest üldine pilt. Välja on toodud meetmed, mis on aidanud vähendada töötust. Luubi alla on võetud erakondade, valimisliitude ja üksikkandidaatide lubadused enne valimisi ja Pärnu Linnavalitsuse tegemised pärast valimisi koalitsioonileppe alusel.

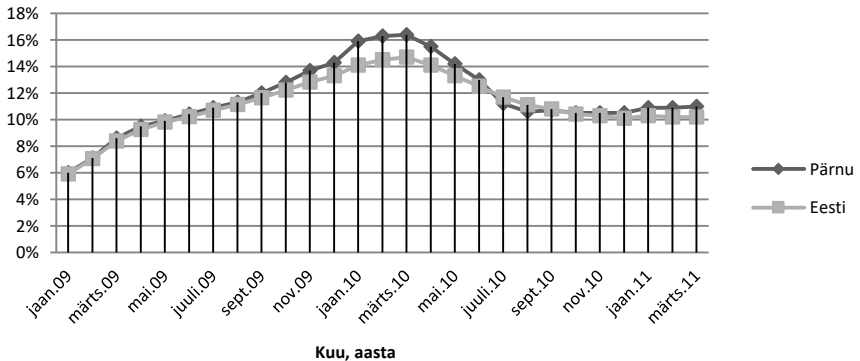
Teises peatükis on käsitletud töötuse probleemi inimesetasandil. Vaadeldakse töötuid individuaalselt, uuritakse nende tegelikku olukorda ja analüüsitud on Töötukassa tegevuse efektiivsust Pärnu Töötukassas läbiviidud küsimustiku põhjal. Teine peatükk sisaldab Eesti tööturu puudujääkide tõttu kaasnevat probleemi: lapsevanemad suunduvad välismaale tööle ja jätavad alaealised lapsed Eestisse.

Töös on kasutatud küsitluste teel laekunud ning internetis ja kirjutavas pressis avaldatud töötusega seonduvat materjali. Uurimistöös on kasutatud tekstisest viitamist.

1. TÖÖTUS PÄRNUS

Ülemaailmse majanduslanguse tagajärjed on jõudnud ka Eestisse. Pärast majandusbuumi hakkas tõusma töötute arv riigis. 2009. aasta septembris oli Eestis registreeritud töötuid 77 444. 2010. aasta märtsikuuks oli töötus kasvanud 95 087 inimeseni, mis moodustas 14,7% tööjõust. 2010. aasta septembriks oli töötus Eestis kahanenud 69 827 inimeseni. (Eesti Töötukassa 2011)

Pärnumaal moodustas 2009. aasta algul töötute hulk 6% tööjõust (joonis 1). 2009. aasta septembris oli see kasvanud 12%-ni. 2010. aasta märtsiks saavutas töötus Pärnus tipu – 16,4%. See oli 1,7% võrra kõrgem kui Eesti keskmine. 2010. aasta lõpuks oli Pärnus registreeritud töötus langenud 10,4%-ni. 2011. aasta märtsis näitas Pärnu töötus maakonnas jälle kasvutrendi ja tõusis 11%-ni, samas kui Eesti keskmine töötus oli 10,2%. (Eesti Töötukassa 2011)

Joonis 1. Registreeritud töötus Pärnu maakonnas ja Eestis ajavahemikus jaanuar 2009-märts 2011 (Eesti Töötukassa 2011)

1.1. Pärnu poliitikute lubadused enne kohalikke valimisi

Enne, kui toimusid 18. oktoobri 2009. aasta valimised, jagati tavapäraseid lubadusi ka Pärnu valijatele. Valimistel osales kuus erakonda, neli valimisliitu ja kaks üksikkandidaati. Käesolev uurimistöö võttis vaatluse alla ainult need punktid, mis võinuks kasu tuua töö kaotanud inimesele. Uurimistöö koostaja jälgis pärnakate postkasti laekunud valimisposti (vt lisa 1) ja küsis lisaküsimusi, kuidas kohalikku omavalitsusse pürgijad õieti kavatsevad leevendada Pärnus valitsevat töötust, mis Töötukassa andmetel näitas Pärnus vaid tõusvat joont. E-kirja teel pöörduiti kõikide erakondade, valimisliitude ja üksikkandidaatide poole, et teada saada, kuidas nad antud lubadusi kavatsevad täide viia, sellest tuleneb ka saadetud e-kirjade erinevus. Kahjuks kõikidele e-kirjadele vastust ei laekunud.

1.1.1. Eesti Iseseisvuspartei

Eesti Iseseisvuspartei tekitas Sven Sildniku 19. septembri 2009 artikliga „Pupujukud ees, pupu taga“ üsna vastumeelt mõtted, sest pani rõhku teiste parteide halvustamisele ja praeguse süsteemi tümitamisele. Samas ei too ta ühtegi sotsiaalset probleemi välja ega paku lahendusi. Võimule saades poleks nad oma sõnul lahendada hakanud mitte ainult Pärnu probleeme, vaid ka terve Eesti omi. Suur eesmärk on neil Euroopa Liidust välja astuda.

Vältimaks ainult artikli põhjal järelduste tegemist, saadeti Sven Sildnikule e-kiri, et saada teada, kas Iseseisvusparteil on mõni idee töötuse vähendamiseks. *„Küsimused Eesti Iseseisvuspartele: Mida Te teete selleks, et pärnakad saaksid tööd? Kuidas Te seda teete? (Kui võimalik, siis palun vastata sellele küsimusele põhjalikult, sest siiani on enamik valimisliite piirdunud ütlemisega, et nad toetavad ettevõtlust, kuid ettevõtluse toetamine on lai mõiste.)*

Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Teid? Kuidas Teie suudate tagada parema heaolu kui teised?“

Vastust Sven Sildnikult ei laekunud.

1.1.2. Eesti Keskerakond

Pärnu inimesed võisid Keskerakonna lubadustega tutvuda mitme postkasti saabunud lehega. 16. oktoobril 2009 lubas tollaegne Pärnu linnaeapea Mart Viisitamm lehes „Pärnu Edasi“, et töökohtade loomisele kaasaaitamine on nende prioriteet järgnevaks valitsemisperioodiks. Toivo Ninnas lubas omanimelises valimisbrošüüris arendada ettevõtlust Pärnus ning luua juurde uusi töökohti, arendades ettevõtjate ja linna vahelist koostööd. Ka Ranno Künnapi seitsmesse valimislubadusse mahtus lause, et muudab Pärnu ettevõtjasõbralikuks, toetades ettevõtjaid, kes loovad Pärnusse uusi töökohti. Pärnu postkasti omanikud said Keskerakonna valimisplatvormiga tutvuda ka valimisreklaamil „Märka muutust! 2005-2009“, kus töötute rõõmuks lubati, et luuakse vähemalt 100 avalikku töökohta. Selleks kaasatakse töötuid lisaks erakorralistele töödele ka korraliste tööde tegemisel. Lisaks lubati töötada välja kompensatsioonisüsteem alustavale ettevõtjale liitumiseks linna infrastruktuuriga.

Uurimistöö tarbeks uuriti Keskerakonna kodulehel olevat ideoloogiat sotsiaalpoliitika kohta (vt lisa 2). Selle põhjal saadeti küsimused Keskerakonna info-meilile, soovimaks teada, kuidas neid meetmeid oleks võimalik Pärnus ellu viia.

Toetudes Keskerakonna ettevõtlust ja töökohtade loomist soodustava kodukoha sotsiaalpoliitika meetmetele, kus lubati vähendada vaesust inimeste elustamise ja töötuse loomise teel, saadeti e-kiri sisuga: *„Lugesin Teie kodulehekülje sotsiaalpoliitiliste meetmete punkt kahe alt, et vähendate vaesust inimeste elustamise tõstmise ja uute töökohtade loomise teel. Toetate selleks väike- ja keskmist ettevõtlust ning kodumaist ettevõtlust, arendades üld- ja kutseharidussüsteemi ning töötute nõustamist ja ümberõpet.*

Võimaluse korral sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas Keskerakond just Pärnu maakonnale tagaks töökohtade loomise (mõni konkreetsem näide, kuidas see täide viiakse, kui võimalik). Kuidas suudab Keskerakond parandada Pärnu maakonna töötuse probleemi? Kust saadakse toetusrahad ettevõtlusele? Millised võimalused tulevad töötule lisaks seoses nõustamise ja ümberõppega? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade

tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Keskerakonna? Kuidas Keskerakond suudab tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

Kahjuks ei laekunud Keskerakonnalt sellele e-kirjale mitte ühtegi vastust. Võib-olla oli põhjus selles, et see läks üldisele Keskerakonna meilile, kus ei vaevunud tegelema Pärnu maakonna asjadega. Uurimistöö tegemiseks saadeti 16. oktoobril 2009 järgmine e-kiri Keskerakonna Pärnu osakonna info-meilile. Selle sisu oli sama mis esimesel. Kahjuks ei laekunud ka sellele mitte ühtegi vastust. Kuna paljud teised erakonnad ja valimisliidud olid kiirelt reageerinud töö autori küsimustele, siis läks kolmas sama sisuga kiri 17. oktoobril endisele Pärnu abilinnapeale, Keskerakonna liikmele Simmo Saarele. Ei tulnud ka sealt vastust. Võib-olla ei vaevunud Keskerakond vastama ajanappuse tõttu, sest valimised olid kohe ukse taga, või siis sellepärast, et kohalikus meedias võttis sõna kõige detailsemalt töötuse teemadel just Keskerakond, võrreldes end teiste erakondade, valimisliitude ja üksikkandidaatidega.

Toivo Ninnas kirjutas 22. septembril Pärnu Postimehes artikli „Keskerakond panustab töökohtade loomisele.“ Toivo Ninnas täpsustas töökohtade loomise plaani järgnevalt: „Põhiline erinevus meie ja nende erakondade ja valimisliitude vahel, mis soovivad maksku mis maksab kulusid kokku hoida, on ehk selles, et me ei poolda märkimisväärset palkade vähendamist avalikus sektoris. Pigem tahame oma energia kulutada töö efektiivsuse tõstmiseks ja töökohtade loomiseks. Miks? Sest masinlik kärpimine viib haldussuutlikkuse kahanemiseni, motivatsiooni langemiseni ja töötab otse vastu meie põhieesmärgile julgustada inimesi looma uusi väärtusi ja genereerima ideid.“ (Ninnas 2009)

Töötuse parandamiseks kirjutas Toivo Ninnas oma artiklis kuuest meetmest: sotsiaalsetest töökohtadest, ettevõttepotentsiaali suurendamisest, ettevõtete kohale meelitamisest, ettevõtluse klienditeenindaja ametikoha loomisest, eksporditoetustega tegeleva töötaja leidmisest ja linna jõulisemast minekust ettevõtlusesse. Ta kirjutab neist järgnevalt: „Alustagem sotsiaalsetest kiireloomulistest töökohtadest, mida esimesel võimalusel soovime linna luua 100 ja millega tahaksime töö kaotanud pärnakatele anda tagasi kindlustunde homse ees.

Teiseks soovime panna rõhu ettevõtluspotentsiaali suurendamisele ja uute ettevõtete kaasamisele. Linnaruumi planeerimisel tuleks silmas pidada, et tekiksid tehnopargid ja tootmiskülad. Loode-Pärnu on vaid üks neid, juba planeeritud projekte. Istiklikult usun, et kui asju targalt ajada, oleks võimalik sellistes tootmisküladel luua mõne aastaga 500-1000kommertsalustel toimivat töökohta.

Kolmandaks tuleks linnal perspektiivikate ettevõtete kohalemeelitamiseks teha teatud soodustusi, näiteks pakkuda vee- ja kanalisatsioonitorustiku väljaehitamist ja sellega liitumist kas tasuta või olulise soodustusega.

Neljandana näeme endal kohustust luua linnavalitsuse juurde ettevõtluse klienditeenindaja ametikoht. Tema ülesanne on aidata alustaval ettevõttel Pärnus murda läbi bürokraatiast, saada kõik litsentsid ja tegevusload kiirendatud korras.

Viiesandaks näeme vajadust töötaja järele, kes aitab ettevõtetel murda sisse ettevõtlus- ja eksporditoetuste maailma, piirkondlikku arengut edendavate tõukefondide rahale. Praegu jääb palju raha Pärnusse toomata just seetõttu, et ettevõtetel puudub vajalik kompetents ja inimressurss odavate võõrraha ja -toetuste kättesaamiseks.

Kuuendana samas reas tuleks ära märkida linna senisest jõulisem minek ettevõtlusesse.

Ennekõike sektoritesse, mis genereerivad tulu. Turism ja vaba aeg näiteks. Võiks küsida, kas see on õigustatud, kuid vastus on lihtne: iga idee, mille taga on usaldusväärne äriplaan ja mis ei nõua suuri investeeringuid, tuleb püüda teostada. Hiljem võib mittestrategilised ärid edasi müüa.“ (Ninnas 2009)

Keskerakonna liikmed võtsid kõige sisukamalt sõna töötuse teemadel. Vastuse võis küll leida küsimusele, kuidas nemad oleksid parandanud olukorda Pärnus töötuse vähendamiseks, aga jäi siiski selgusetuks tulevikuvision, pilt sellest, kui laiaulatuslikult muudaks see töötute olukorda.

1.1.3. Eesti Reformierakond

Reformierakond lubas enne 18. oktoobril 2009. aastal toimunud kohalikke valimisi, et tunnustavad ettevõtjaid, kes pakuvad pärnakale tööd ja loovad uusi töökohti. Jane Mets kirjutas 6. oktoobril 2009 Pärnu Postimehes artikli „Probleemide lahendus algab tõsiasjade tunnustamisest“, et Reformierakond panustab tugevale ettevõtlusele, sest sellest olenevad töökohad ja linna tulubaasi tugevus. Eelkõige tuleb luua Reformierakonna arvates ettevõtluse arenguks vajalik keskkond, nii tehniline kui emotsionaalne. Reformierakond andvat endale aru, et linna rahakott ei võimalda luua ideaalseid tingimusi, kuid nad teevad seda, mis on võimalik.

Reaalne oleks Reformierakonna arvates anda ettevõtjatele tasuta liitumine ühisveevärgi ja -kanalisatsiooniga, sest linnale kuuluv AS Pärnu Vesi on alustanud suure veemajanduse projektiga, mille raames saab projekti piirkonda jäävad ettevõtjad vabastada liitumistasust.

Rohkem informatsiooni soovivale e-kirjale, mis saadeti Reformierakonna kodulehelt, ei vastatud. Samuti ei saadud vastust Jane Metsale saadetud e-kirjale, kus sooviti teada, kuidas Reformierakond tunnustab ettevõtjaid.

Vastuseta jäänud e-kirja sisu Jane Metsale: „Lugesin erakonna lubadustest, et tunnustate ettevõtjaid. Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas Reformierakond just Pärnu maakonnale tagaks töökohtade loomise (mõni konkreetsem näide). Mida tähendab ettevõtjate tunnustamine? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Reformierakonna? Kuidas Reformierakond suudab tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

1.1.4. Erakond Eestimaa Rohelised

Rohelised olid „rohelised“ ja ei saatnud valijatele postkasti valimislubadusi. Erakonna Eestimaa Rohelised liige Andres Siplane kirjutas 24. septembril 2009. aastal Pärnu Postimehes artikli „Miks peaks Pärnu linna volikokku valima rohelisti?“, mis töötutele ei andnud ühtegi lootust andvat lahendust. Ettevõtteid lubati rohelisemaks muuta, mainiti natukene ka ettevõtte toetamist, aga töötule jääb sellest väheks.

Uurimaks, kas Rohelistel on selgemaid plaane töötuse vähendamiseks, saadeti e-kiri Eestimaa Roheliste liikmele Jane Vainile: „Lugesin Teie kirjutisest, et soovite anda oma panuse Pärnu linna tervislikumaks ja puhtamaks saamisel. Kuid arvan, et pärnakate kõige suurem mure on praegusel ajal siiski töötus. Millised plaanid on rohelistel sellega? Teie üldprogrammis oli kirjas ka, et toetate vaba ettevõtlust ja isiklikku initsiatiivi, soodustate

innovaatilisi, teadmismahukaid, ökoloogiliselt vastutustundlikke, töötajasoõbralikke ja tarbija rahulolule orienteeritud ettevõtteid. Tugevdate ettevõtlust, parandades loodusvarasid säästva ja innovaatiliste rakenduste realiseerimiseks vajalike ressursside kättesaadavust. Kuidas te täpsemalt toetate ettevõtlust? Kuidas rohelised suudavad tugevdada ettevõtlust Pärnu maakonnas? Milliseid tulemusi see annab? Kust tulevad ettevõtjad? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Eestimaa Rohelised? Kuidas Eestimaa Rohelised suudavad tagada parema heaolu kui teised erakonnad? "

Jane Vain oma vastuses nõustus, et töötus on suur probleem. Kuigi Andres Siplane ei toonud väga suurelt välja roheliste plaane töötuse parandamiseks, siis Jane Vain andis Roheliste vaate edasi, kuidas nende arust saaks töötuse probleemi parandada. „*Olen Teie väitega nõus, et töötus on suur probleem ja mitte ainult Pärnus ja Pärnumaal. Sellest tulenevalt leiame, et hetkel on kõige olulisem vältida töötuks jäänud inimeste nn eemalejäämist ja heitumist. Selleks on tarvis luua sotsiaalseid töökohti, rakendada vabatahtlikke tegevusi, korraldada koolitusi ja nõustamisi, sh ka ettevõtlusalaseid.*

Ettevõtlust soovime toetada seeläbi, et tahame kohelda kõiki ettevõtjaid võrdselt, mitte lähtuvalt sellest, kas ja millised on ettevõtja ärikontaktid või tutvused.

Oleme ka seisukohal, et kohaliku omavalitsuse ülesanne on luua keskkond, mis on soodne ettevõtjale ning Rohelised lähtuvad siinjuures looduskeskkonna- ja ressursisäästlikest põhimõtetest.“ (Vain 2009)

Roheliste pääsetee töötutele oleks Jane Vainu sõnul tööharjumuste hoidmine sotsiaalsete töökohtade ja vabatahtlike tegevuse kaudu. Rohelised pidasid vajalikuks ka koolitusi ja nõustamist, millega osaliselt tegeleb juba Töötukassa. Ettevõtete, töökohtade loojate toetuseks plaaniti kohelda ettevõtjaid võrdselt ja peeti oluliseks looduskeskkonnasoõbraliku ettevõttekeskkonna loomist.

1.1.5. Erakond Isamaa ja Res Publica Liit

Isamaa ja Res Publica Liidu (IRL) linnapeakandidaat Annely Akkermann kirjutas IRLi valimislehel, et linn peab aitama abivajajaid, nii hoold kui tööd vajavad inimesi, nii noori kui vanu. Linna ja töötute elu parandamiseks oli nende põhieesmärk arendada ettevõtlust. Annely Akkermann arvas valimisajakirjas, et ilmselt tuleks Pärnu töötutele pakkuda sotsiaalseid töökohti; näiteks parkides koristaja ametikohad, et inimesed ei kaotaks tööharjumust.

Isamaa ja Res Publica Liidu sisukast tööplaanist (vt lisa 3) sai välja lugeda, kuidas IRL tagab ettevõtlusele soodsad tingimused: „*[---] Selleks, et inimestel Eestis oleks tööd, peab riik viivitamatult käivitama programmi tööandjate toetamiseks. Investeeringuid infrastruktuuri ega ettevõtlustoetusi ei saa järgnevatel eelarvekärbete käigus enam vähendada. Senisest tõhusamalt tuleb kasutada Euroopast Eestisse saabuvaid ressursse, muutes vajadusel nende sihtotstarvet. [---]“ (IRLi tööplaan 2009)*

Isamaa ja Res Publica Liit seadis tööplaanis eesmärgiks tuua Eestisse uued investeeringud ja luua nende abil 20 000 uut töökohta. Ettevõtlusele soodsate tegutsemistingimuste loomiseks toodi välja 11 punkti (IRLi tööplaan 2009): „*[---]*

1. Tööandjate maksukoormust tuleb vähendada, mitte tõsta. Käesoleva aasta 1. juuliks tuleb kaotada erisoodustusmaks tervishoiukuludelt.

2. Käivitada välisinvestorite Eestisse toomiseks meelituspakett, mis aitab leida ettevõtte rajamiseks sobiva maa, välja ehitada ettevõtluse jaoks tarviliku tugiinfrastruktuuri ning koolitada töötajaid.

3. Käivitada viivamatult 800 miljoni kroonine Euroopa toetusele tuginev programm kortermajade energiatõhususe tõstmiseks, mille abil muudetakse vastav laen selle võtjale odavamaks. See programm ei anna mitte ainult kokkuhoidu energiatarbimises, vaid võimaldab ka tööd ehitajatele ja ehitusmaterjalide valmistajatele.

4. Tuua rohkem investeeeringuid majandusse, leppides siin tegutsevate pankadega kokku pankade kohustusliku reservi määra vähendamises 12%-le, eeldusel, et vabanevat summat kasutatakse Eesti ettevõtetele laenamiseks.

5. Eesti majanduse ülesehitamise rahastamiseks ning kohaliku väärtipaberituru säilitamiseks tuleb 2. samba pensionifondi investeeeringuid senisest 50% võrra rohkem suunata Eestisse. Piisavate investeeerimisvõimaluste loomiseks koduturul tuleb ette valmistada riigi äriühingutesse erakapitali kaasamine ja aktsiate börsil noteerimine.

6. Pöörata erilist tähelepanu IT-sektori arengule. Selle soodustamiseks käivitada juba 2009. aastal uus lairiba strateegia, mis valmides tagaks kohalikele ettevõtetele hea konkurentsivõime. Toetada tuleb ideed rahvusvahelise IT-Akadeemia väljaarendamiseks Eestis.

7. Turismitööstuse ning kaubanduse toetamiseks tuleb kergendada turistidel tax-free süsteemi kasutamist, alandades tax-free piirmäära.

8. Töötada välja programm Eesti merenduse konkurentsivõime parandamiseks.

9. Tagada kohalikele omavalitsustele võime eurorahade kaasfinantseerimiseks. Kohalike omavalitsuste maksubaasi ei saa seetõttu enam vähendada.

10. Vähendada bürokraatlikke regulatsioone omatoodetud kauba müügiks turul.

11. Teha ettevõtete asutamine odavamaks ja starditoetuse saamine lihtsamaks. [---]“

Tööplaan järgmine eesmärk oli täiend- ja ümberõpe asjakohasemaks: „[---] Töökohtade hoidmiseks ei saa riik ettevõtjal käskida talle mittevajalikke inimesi tööl hoida. Küll saab riik aga toetada omalt poolt ettevõtjatel olemasolevaid töötajaid või uusi töötajaid koolitada. [---]“ (IRLi tööplaan 2009)

Isamaa ja Res Publica Liit seadis eesmärgiks, et vähemalt 50 kõigis maakondades käivitatud programmi abil säilitatakse või luuakse 30 000 töökohta. Selle tagamiseks tõi tööplaan välja seitse punkti (IRLi tööplaan 2009): „[---] 1. Siduda ümberõpe tööandjate reaalsete vajadustega. Selleks loome koostöös ettevõtjatega nn online-süsteemi vajaminevate töökohtade täitmiseks ning ümberõppeks ning kaasame sellesse rakenduskõrgkoolid ja kutsekoolid.

2. Eraldada koolitusosakuid oma töötajate koolitamiseks ettevõtjatele, kes kohustuvad aasta jooksul mitte vähendama tööliste arvu ettevõttes.

3. Luua koolitusosakud mikro- ja väikeettevõtetele.

4. Suurendada võimalusi töötuks jäänud inimestele mikro- või ettevõtluslaenude andmiseks, mis võimaldavad neil väljaõppe järel oma ettevõttega alustada.

5. Noorte talunike toetamiseks kõrvaldada bürokraatlikud tõkkes talu noortele üleandmiseks.

6. Laiendada stažeerimise või praktika võimalusi.

7. Soodustada osajaga tööd, mis aitab kaasa tööhõive säilitamisele.“

Pärnus IRL linnapeakandidaat Annely Akkermann kirjutas 29. september 2009 Pärnu Postimehes artikli „Raskest olukorrast toob välja vaimsus“. Akkermann nõustus paljude arvamusega, et Pärnus peab olema häid töökohti pakkuvaid ettevõtteid, mis täidaksid linnaelanike rahakotti ja linnakassat. IRL linnapeakandidaat nentis ka, et 2010. aasta jooksul seisab linn vajaduse ees oma jooksivaid kulusid otsustavalt kärpida, aga on selge, et valitseva tööpuuduse tingimustes sotsiaalkulusid kärpida ei saa, sest töötute inimeste ja nende perede esmane toimetulek tuleb igal juhul tagada. Pärnu Postimehest võis lugeda, et IRL esmaseks käiguks on pärnulase eneseusu ja -väarikuse ning linna vaimuse taastamine. Siis saavat endale ka hea elukeskkonna luua ja peagi taastuvat noobli kuurortlinna ja aktiivse ettevõtluskeskkonna maine.

Akkermann kirjutas artiklis, et jätkusuutliku ettevõtluse saavutamiseks tuleb arendada välja ettevõtluskobaraid, kus ühiselt saavad tegutseda ja välisturgudele pürgida nii väikesed kui suured. Ettevõtluse arendamise kohta kirjutas Annely Akkermann: „[---] Ettevõtluskobarad ei teki tühjale kohale, tuleb arvesse võtta looduslikke eeldusi ja ressursse, olemasolevaid teadmisi ning traditsioone. Pärnu looduslikud eeldused on asukoht mere ääres ja suured turbavarud üsna linna lähedal. Pärnu klassika – puhkemajandus – ei välista mööbli-, tekstiili- ja metallitööstust (miks ei võiks tootearendus olla suunatud hotellidele ja restoranidele?), transpordimajandust (mille ankur on sadam) ja kalatööstust (mille tooraineks võiks kala juurde kasvatada).“ (Akkermann 2009)

IRLi valimislehtedelt ja ka Annely Akkermanni artiklist ei saanud selgust, kuidas need ettevõtluskobarad järsku tekkima peaksid ning kas töötutel tööpooldest on oodata tööpuuduse vähenemist. Rohkema informatsiooni tarbeks saadeti Annely Akkermannile uuriv e-kiri: „Lugesin Teie kirjutisest, et Pärnus peab olema häid töökohti pakkuvaid ettevõtteid, mis täidaksid linnaelanike rahakotti ja linnakassat. Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas IRL tagab just Pärnu maakonnale ettevõtteid, kes pakuksid tööd (mõni konkreetsem näide). Looduslikud ressursid ja eeldused ei ehita ise ettevõtluskobaraid. Kes pannakse sellega tegelema? Kust saadakse algkapital? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima IRL? Kuidas IRL suudab tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

E-kirjale saabus vastus, mis osaliselt kattus juba eelnevat Pärnu Postimehes avaldatud Akkermanni artikliga „Raskest olukorrast toob välja vaimsus“: „Linn saab ettevõtlust arendada:

- a) tagades ettevõtjatele kiire ja sujuva teeninduse (linn teeb kanded majandustegevuse registrisse, meneleb detailplaneeringuid, annab ehitus-, kasutus- ja muid lubasid), saab sujuvamaks muuta ettevõtetele linna poolt kliendihaldurit määrates;
- b) nõustades teistest piirkondadest eriti välismaalt saabuvaid ettevõtjaid – missugused on võimalused investeerida, tööjõudu, ruume ja krunte leida, andes infot, kus on midagi valmimas;
- c) rajades tööstusalasid, kus on ettevalmistatud teed, elekter, vesi, kanalisatsioon ja sidetrassid on välja ehitatud;
- d) tutvustades linna ettevõtlusvõimalusi välismaal ja teistes piirkondades;
- e) toetades piirkondlike arendusprojekte, näiteks Pärnu kolledži kompetentsikeskuse projekte ettevõtluskobarate loomisel.

Ilmselt maailma kuulsaim ettevõtluskobar on Silicon Valley – sinna on kogunenud maailma

juhtivad tarkvara arendavad firmad. Ettevõtluskobar ehk klaster on piirkonda kogunenud ühes valdkonnas töötavad ettevõtted, kes toetavad üksteist koostöö või üksteisele allhangete tegemise kaudu. Meil hakatakse esialgu puhkemajanduse ja turbatööstuse klastreid moodustama.

Ettevõtluskobaratel peavad olema eeldused, muidu ei ole mõtet neid arendama hakata. Pärnus ei arendata kunagi kivisöetootmist ega metallurgiat, sest meil pole neid maavarasid. Eeldus tähendab ressurside olemasolu ja mitte üksnes looduslikke ressursse, vaid ka koolitatud tööjõudu, traditsioone ja väärtusi.

Arendustöösse panevad algkapitali ettevõtjad ise, linn, riik ja EL fondid.

IRLil on teadmisi, oskusi ja tahet linna muuta. IRL ja Mart Laar peaministrina on kaks korda Eesti majanduse kriisist välja tõmmanud.

IRL tahab Pärnus lõpetada ringkäendust, mis on korruptsiooni JOKK vorm ning linna/riigi heaolu hävitav. Korruptsiooniga kaasneb alati ressurside ebaefektiivne kasutamine – laiskus, hoolimatus, raiskamine ja vargus.

Pikemat vastust ei ole kahjuks aja puudusel võimalik kirjutada.“ (Akckermann 2009)

IRLi lahendus töötusele oleks uute töökohtade loomine ja seda soodustaks kiire ja sujuva teeninduse tagamine ettevõtjale, ettevõtte nõustamine. Lisaks tööstusalade rajamine, tutvustades linna ettevõtlusvõimalusi, toetada piirkondlikke arendusprojekte.

1.1.6. Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Pärnu sotsiaaldemokraatide valimisprogramm lubas väärtustada kõiki töid ja luua ajutisi töökohti, suunata inimesi ümberõppele, arendada Pärnu tunnustoodangut, taastada paadist värske kala müügi, anda linna arengule vajalikke noorspetsialiste, siduda kultuuriühitused linna ettevõtlusega, töötada välja tugipakett ajutistes raskustes väikeetevõtjale, tuua juurde 1000 ettevõtliliku elanikku, õpilastele leida suveks tööd.

Epp Klooster kirjutas valimisajakirjas „Pärnu Sotsiaaldemokraat“ sügis 2009, et seekordsetel valimistel on Pärnu sotsiaaldemokraatidel kõige suurema surve all lastega pered, eriti kui vanem(ad) on jäänud töötuks.

Ivo Pärnat kujunes töötutele justkui „hingesugulaseks“, sest Sotsiaaldemokraatliku Erakonna (SDE) valimisajakirjas kuulutas ta, et on töötuna registreeritud Pärnumaa Töötukassa osakonnas ja väitis, et seetõttu on tal hea kogemus ja võimalus mõista töötute staatusega kaasnevat „teiselt poolt letti“. Tõepoolest endine Tööturuameti Pärnu osakonna juht Ivo Pärnat kaotas seoses Tööturuameti reorganiseerimisega 2009. aasta aprilli lõpus tööd. Ühtegi ideed Ivo Pärnat sotsiaaldemokraatide valimislehes töötute olukorra parandamiseks välja ei pakkunud.

Järgneva e-kirjaga prooviti teada saada Pärnu sotsiaaldemokraatide linnapeakandidaat Epp Kloosterilt, kuidas nende ideed ajutiste töökohtade, ümberõppe, elanike juurdetoomisega praktikas tööle peaksid hakkama. E-kiri oli järgnev: „Lugesin valimisprogrammi ja leidsin sealt, et loote ajutisi töökohti. Millised oleksid need ajutised töökohad? Kust võetakse raha, millega saab neile palka maksta? Mis saab neist edasi? Samuti mainisite, et suunate töötuid edasi ümberõppele. Kes maksab kinni ümberõppe? Mis summa ulatuses? Samuti lugesin, et seate sihiks tuua Pärnusse vähemalt 1000 ettevõtliliku elanikku juurde. Kus on ettevõtlikumad inimesed kui Pärnus? Mida hakkavad ettevõtjad siin tegema? Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas SDE suudab tagada Pärnu maakonnale ettevõtjaid,

kes pakuksid tööd. Kust saab ettevõtja ressursid, et alustada ettevõtlust? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima SDE? Kuidas SDE suudab tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

E-kirjale saabus kiirelt vastukaja. Autori küsimustele ei vastatud kirjalikult, vaid soovitati kuulata raadiosaadet või helistada sotsiaaldemokraatide linnapeakandidaadile. Epp Kloostri vastus e-kirjale oli järgnev: „Mul on rõõm selle huvist kantud kirja pärast. Kahjuks ei ole aga praegu aega sellele üksikasjalikult vastata. Küll aga soovitan kuulata Pärnu raadio arhiivist 15. oktoobri ehk siis eilset saadet, kus mõnedel nendest teemadest pikemalt peatusin. Niipalju siiski, et ajutised töökohad ongi ajutine lahend, olulisem on ikka ettevõtlust arendada. Saade oli eetris eile ca kell 9.45 ja kordus kell 14.15.

Loodan, et sellest on abi, aga alati nõus ka pikemalt arutlema.“ (Klooster 2009)

Kirjalikku vastust küsimustele, nagu paljud teised kandideerijad vastasid, seega ei saadudki. Epp Kloostri Pärnu Postimehe artiklis ei saadud ka päris selgelt pilti, kuidas ja milliste ressursside eest hakatakse töötute muredega tegelema. Epp Klooster kirjutas 25. septembril 2009 Pärnu Postimehes artikli „Poleerime Pärnu jälle särama“. Artiklist sai välja lugeda, et sotsiaaldemokraadid plaanisid luua Pärnu tunnustootet ja taastada kala müügi otse paadist. Väga populaarseks hüüdlauseks kujunes 18. oktoobri 2009. aasta valimistel kandideerijatel ettevõtluse arendamine. Nii kirjutas ka Epp Klooster, et linnavara arutu müügiga kaugele ei jõua, raha teenimiseks tuleb Pärnus oma ettevõtlust tublisti arendada. Sellest, kuidas seda teha, ei kirjutatud. Klooster märkis töötute rõõmuks ka seda, et töötuks jäänud vanemate lapsi plaanitakse toetada lasteaia ja huvihariduse saamisel ning bussisõidu soodustustega.

1.1.7. Toomas Kivimägi valimisliit

Toomas Kivimägi valimisliit andis töötutele uue lootuse kahe lihtsa lubadusega, öeldes valimisreklaamis, et pärnakad väärivad investeringuid linna ja uusi töökohti ning paremat ja toetavat ettevõtluskeskkonda.

Toomas Kivimägi tõi Pärnu Postimehe 16. septembri 2009 artiklis „10 põhjust, miks hääletada Toomas Kivimägi valimisliidu poolt“, et nende teiseks eelistuseks on tööhõive, esimeseks eelarve tasakaal.

Toomas Kivimäe valimisliit kirjutas, et töökohtade loomiseks toetatakse väikeettevõtlust linnale kuuluvate vabade hoonetega, soodustatakse tööstust ja toetatakse turismi. Laialdasema informatsiooni saamiseks saadeti 16. oktoobril Toomas Kivimäe valimisliidu liikmele Jaan Urbile e-kiri: „Lugesin, et annate linnale kuuluvad vabad hooned ning ruumid Pärnu väikeettevõtjate kasutusse. Ruumide saamiseks taotlete kogu reformimata riigimaa linna omandisse. Kui palju ja kus on sellised hooned, mida saaks anda tasuta ettevõtjale kasutamiseks, et ta saaks seal arendada ettevõtlust? Mis seisus need on?

Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas Toomas Kivimäe valimisliit suudab tagada Pärnu maakonnale ettevõtjaid, kes pakuksid tööd. Kuidas soodustatakse tööstust? Millega toetatakse turismiettevõtteid? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule?

Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Toomas Kivimäe valimisliidu? Kuidas Toomas Kivimäe valimisliit suudab tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

Vastu laekus kõige pikem ja sisukam kiri: „Mul on hea meel, et tunned lähemat huvi erakondade ning valimisliitude lubaduste ja plaanide vastu. Sellised küsimused ärgitavad meid enam mõtlema ning plaanides kitsaskohti nägema. Püüan Sinu küsimustele vastata nii hästi, kui oskan.

Alustades pisut tagantpoolt – ettevõtjad liiguvad sinna, kus on inimesi, sh töäjõudu (seda on näidanud ka mitmed regionaalpoliitilised uuringud) ning kus asjaajamine on lihtne (olles ise teinud mitmeid sellealaseid uuringuid, võin tõdeda, et suureks kitsaskohaks nähakse mitmel pool avaliku võimu suhtumist – lubade jmt saamise lihtsus näiteks). Seega, siin kohal on kaheks oluliseks märksõnaks töäjõu olemasolu – selle jaoks on tarvis eraldi meetmestikku, ning linnapoolne suhtumine – selle paremaks muutmiseks tuleb üle vaadata senini toimivad süsteemid ning vastavalt tehtud järeldustele viia ellu vajalikud muutused. Tean, see viimane vastuse osa on ebaselge, kuid ongi keeruline anda konkreetset vastust, kui päris detailselt ei tea, kus pudelikael asub. Ilmselt tuleb siinkohal teha tihedat koostööd olemasolevate ettevõtjate ning nende esindusorganisatsioonidega, saamaks teada, mis kõigepealt lahendamist vajab.

Kuidas tagada ettevõtjate olemasolu või pigem – nende juurdevool? Siin ei saa rääkida pelgalt ettevõtluskeskkonnast, kuna uuringud on näidanud, et nt välisinvestorid ootavad oma ettevõtte asukohalt lisaks kommunikatsioonidele ka muid asju, sh nt vaba aja veetmise võimalused perekondadele (kuna paljud kolivad ju koos naiste ning lastega), üldine turvalisus, maine, ühendussõlmed tähtsamate kaubateedega jmt. Seega tuleb vaadelda tervikpilti ning kujundada linna mainet tervikuna.

Eeskätt puudutab maineküsimus just nimelt turismiettevõtjaid, kuna nende sissetulek sõltub väga otseselt turistide ja külastajate arvust. Seega, kuidas toetada turismiettevõtjaid – linn tuleb muuta turistidele tänasest atraktiivsemaks: üritused, koostöö lähivaldadega (ehk annab luua ühiseid teenuseid, turismipakette jmt), infrastruktuur (sh nt parkimisküsimused). Loomulikult võib erandkorras näha ette konkreetseid toetusmeetmeid, nagu näiteks linnapoolsed otsetoetused äri alustamiseks, siia alla kuulub ka meie ettepanek anda nende kasutusse tasuta ruume. Mis puudutab konkreetseid hooneid, siis pean tunnustama, et jään siinkohal vastuse võlgu, kuna see idee ei ole olnud tänase linnavalitsuse prioriteet ning seetõttu puudub mul ka ülevaade hoonete olukorrast. Täna on pigem neid müüa proovitud. Tegemist on meie valimisliidu põhimõttelise seisukohaga, mida saab rakendada siis, kui meid saadab valimistel edu.

Tööstus on omaette küsimus. Pärnu linn kui turismikeskus seab kahtlemata tootmisele mingid piirid – müra ja tolmude tootmise suurettevõtteid ei ole ilmselt linna vahetus läheduses soovitud. Lisaks on olnud läbivaks trendiks maailmas tööstuste koondumine ühele kindlale territooriumile – nn tööstusparki. Tööstuse edasiseks laiendamiseks Pärnus on aga tarvis vastavaid maa-alasid. Neid küll on, kuid täna pole seal elementaarseid kommunikatsioone – soojus, vesi, elekter, gaas. Pikemas perspektiivis tulekski tööstuse edendamiseks pöörata tähelepanu selliste alade väljaarendamisele, kuna linna keskel selleks ruumi enam ei ole.

Linna olukord ei ole kerge, sama võib väita ka väga paljude teiste Eesti omavalitsuste kohta. Ma ei väidagi, et meid valides laheneksid probleemid päevapealt. Võib juhtuda, et mõni asi läheb mingiks perioodiks isegi halvemaks. Samas võin kinnitada, et teeme kõik, mis vaja, et situatsioon paremuse poole pööraks.“ (Urb 2009)

Pärnu tööstuse probleemi vähendamiseks tuleb linna arendada ja teha ettevõtetele atraktiivseks ja soodsaks kohaks. Toomas Kivimägi valimisliit näeb lahenduseks, et

asjaajamine ettevõtetele tuleb teha lihtsamaks. Samuti tuleb kujundada ja hoida Pärnu head mainet, et siia tahetaks tulla looma. Valimisliit peab oluliseks ka tööstusalade arendamist ja äri alustajate toetamist.

1.1.8. Valimisliit Aus Pärnu

Valimisliidu Aus Pärnu saadetud valimisbrošüüri „Sõnad tegudeks!“ polnud leida mitte ühtegi otseselt töötutele suunatud lubadust. Valimisliit Aus Pärnu tegeles enne valimisi rohkem teiste erakondade halvustamisega kui valimislubaduste väljamõtlemisega. Pärnu töötud said valimisliit Aus Pärnu saadetud A4 valimisreklaamilt „Spikker“ lugeda, kuidas pori loobitakse nii Keskerakonna kui ka Reformierakonna pihta; mitte ühtegi lootust andvat lubadust sealt leida ei saanud.

Martin Helme kirjutas 18. septembri 2009 Pärnu Postimehe artiklis „Aus Pärnu on võimalik“, et linn peab endale võtma eestvedaja rolli selliste suurte ettevõtmiste puhul nagu laevaliikluse avamine Pärnu-Kuressaare liinil, rongiliikluse loomine Pärnu-Riia, edaspidi juba Pärnu-Viini liinil. Lisas, et sadama ja lennuvälja võimalused tuleb maksimaalselt ära kasutada, sest see toob linna turistide, transiidikäivet, ettevõtteid, töökohti, inimesi ja raha. Raha, millega parandada avalike teenuste kvaliteeti linnas, alates koolidest-lasteaedadest ja lõpetades kultuurisündmuste ning sõltuvus- või muudesse probleemidesse sattunud inimeste aitamiseega.

Saamaks detailsemat informatsiooni valimisliidu Aus Pärnu plaanidest ettevõtlust toetada, saadeti valimisliidu info e-postile kiri: „*Lugesin Teie valimisprogrammi, seal seisid, et annate tõuget ettevõtetele, mida Te sellega silmas peate? Mida konkreetset Te teete selleks, et Pärnus alustataks ettevõtlusega? Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas Aus Pärnu suudab tagada Pärnu maakonnale ettevõtjaid, kes pakuksid tööd. Samuti oli kirjas, et parandate ettevõtluskeskkonda. Kuidas lihtsustate asjaajamist? Millega toetate töötute ümberõpet ja naasmist tööturule? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima valimisliidu Aus Pärnu? Kuidas valimisliit Aus Pärnu suudab tagada parema heaolu kui teised valimisliidud?*“

Vastust e-kirjale ei tulnud

1.1.9. Valimisliit mayor.merilaine.ee

Valimisliit mayor.merilaine.ee ei saanud postkastidesse valimislehti. Valija sai teavet nende kohta Martin Merilaine Pärnu Postimehe artiklist „Kuidas raskel ajal toime tulla?“. Valimisliidu mayor.merilaine.ee eesmärgiks oli Pärnut muuta põhiliselt rannarajooni lähedalt ja meeelalutuse arvelt. Töötud valijad said loota, et uued töökohad tulevad turismi edendamisel ja rannarajooni arendamisel, millega olid valimisliidul selged plaanid. Veidi hämaraks jäi Pärnu olukord talvel.

Martin Merilaine kirjutab 30. septembril 2009. aasta Pärnu Postimehe artiklis „Kuidas raskel ajal toime tulla?“ oma visioonist, kuidas Pärnu olukorda paremaks muuta: „[---] Mis on need ressursid, mida Pärnu ei ole veel siia maani suutnud ära kasutada? Midagi pole salata, need on sõbrad kolmekesi – päike, tuul ja (mere)vesi, mis siin on eksisteerinud juba enne linna ajaarvamist, aga nagu näha, ei ole nad Pärnus väga teretulnud, sest näiteks ei eksisteeri linnale veel jõge.“

Mida rohkem linn suudab hakata päikest, tuult ja vett müüma, seda rohkem võivad kõik huvigrupid. Päikest müüakse praegu päevitamise kaudu, kuid ei ole kasutatud päikesepaneelide tehnoloogiat linna energiakulude kokkuhoiul. [---] Ainuüksi lubades arendajatele rajada eelmaintud võimsusega Pärnu tuulepark, tagab see, sõltumata sellest, kas Pärnus tuul puhub või ei, linna rahakotti iga aasta neli miljonit krooni. Samal ajal võib linn ise olla arendaja ja teenida rohkem tulu.

Siin ei ole midagi keerulist: algatame teemaplaneeringu ja uurime keskkonnamõjusid. Leiame sobiva asukoha ja lahendame tehnovõrkude paigutuse ning ongi neli miljonit iga-aastast tulu õhust võetud. Kõik eeldused on Pärnus taastuvenergia arendamiseks olemas ja valitsus kiitis 3. septembril heaks eelnõu, mis lubab Pärnusse meretuulepargi rajamist, sellega loome linna juurde töökohti.

Pigem ongi linna probleem töötud kui passiivset tulu teenivad pensionärid. Kutsun üles kõiki töötuid osalema 5.-9. oktoobrini Pärnu ettevõtlusnädalal. Peame leidma töötutele ja töötajatele parema sissetulekuallika kui töötukassa ehk kasutama iga võimalust. Vaatamata ettevõtmise omapärale ja väiksusele, on iga loodav töökoht elamist väärt.

Pärnus ei saa ega ole mõtet arendada ettevõtlust, kui ei ole turiste-külalisi. [---] Kui me ei suuda näha, et kõrgkoolides uute erialade õpetamine ja nende viljade rakendamine uut toodangut ja eksporditartikleid pakkuvate ettevõtete abil aitab moosi keeta, ei saa linn tulevikuski üle oma viletsusest. Kuna 50 protsenti Tartu ülikooli Pärnu kolledži tudengitest on väljastpoolt Pärnut, on selge, et innovaatiliste erialade loomine suurendab linna hüvanguks vaimupotentsiaali kasvu ostlemise arvelt.

Roheline mõtlemine on arenenud ühiskonna tunnus ja tülles tagasi sõber tuule juurde, saame teda veel väga edukalt pakkuda Põhja-Euroopale lohe- ja purjelauasurfipropageerimisega. Vesigi omab linnas tohutut potentsiaali, aidades aktiivse puhkuse soosijana kaasa linnakülastajate-turistide arvu suurendamisele. [---] Pärnu päästab turismiekspordit. Kui ei ole linnas turiste, ei saa suurendada kauba ja teenuste müüki. Viimase kolme hooajaga on linnakülastajate arv märgatavalt langenud. Kui ei kasva kauba ja teenuste müük, ei saa linna luua töökohti ning linna tulud langevad nii füüsilise istiku tulumaksu kui kauba ja teenuste müügi arvelt. [---]" (Merilaine 2009)

Valimisliidule saadetud meilis sooviti teada, kuidas soodustatakse väikeettevõtlust: „Lugesin Teie valimisprogrammi, seal seisis, et toetate alustavaid väikeettevõtjaid. Kuidas? Sooviksin, et Te teavitaksite mind detailsemalt, kuidas suudab Teie valimisliit soodustada hea ettevõtluskeskkonna teket.

Milline on Teie meetmete tädeviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Teid? Kuidas Teie valimisliit suudab tagada parema heaolu kui teised?“

E-kirjale saabus lühike vastus: „Turismimagnetite ja sõbraliku ettevõtluskeskkonna arenedes tekivad linna uued ettevõtjad, kes loovad töökohti. Linn hakkab rohkem teenima teenuste ja kaupade müügil ning linnakassasse laekunud raha saab investeerida uute magnetite loomisse, mis meelitab külalisi uusi teenuseid tarbima.

Teotame alustavaid väikeettevõtjaid linna ruumidega.

Kui tahta maailma parandada, tuleb alustada iseendast.

Kui ei ole linnas turiste, ei ole ka töökohti. Hea näide on Rannahotelli sulgemine.“ (Merilaine 2009)

Valimisliit mayor.merilaine.ee idee töötuse parandamiseks oleks olnud ettevõtluskeskkonna arendamine, luues uusi teenuseid ja toetades väikeettevõtteid linna ruumidega.

1.1.10. Valimisliit Uus Õiglane Jõud

Valimisliit Uus Õiglane Jõud ei saanud postkasti reklaamivaid lendlehti. Pärnu Postimehest võis aga 26. septembril 2009. aastal lugeda Tiit Madissoni kirjutatud artiklit „Hea mees, kes lubabki!“. Artiklis toodi täpselt välja probleem: „[---] Pärnu elu: firmad pankrotistuvad, suureneb tööpuudus, kärbitakse töötajate palkasid, maksjõuetuid pangaorjasid saadetakse kuuse alla elama. Sellest kõigest tulenevalt väheneb maksutulu, mis on kohaliku võimu suurim sissetuleku allikas. [---] Tuleb tõeale näkku vaadata ja tunnistada, et Eurostati andmeil on töötuid Eesti tööealistest elanikest üle 17 protsendi. (Meie statistika hämab, desinformeerib üldsust: arvestatakse vaid registreeritud töötuid, pärast kuut kuud lõpeb töötü abiraha maksmine ja töötud kustutatakse registrist.) Vaevalt Pärnu linna olukord parem on. [---] Valimisliit Uus Õiglane Jõud pakub lahenduseks välja „Ajapanga“, mis Uue Õiglase Jõu sõnul aitaks inimesi, kes kaotanud töö, ja neid, kel vähe raha, kuid palju aega. [---] Meie idee on luua Pärnus Ajapank, mis aastakümneid on toiminud paljudes maailma linnades. Paraku ei ole üliberaalset majanduspoliitikat ajanud Eestis, kus ikka veel propageeritakse individikesksust ja igal moel pihustatakse solidaarsus- ja kogukonnatunnet, oma elujõulisust sadades linnades tõestanud Ajapanga mõtteid täiesti põhjendamata rakendatud. Kuigi see ei nõua peaaegu mingeid materiaalseid vahendeid, mis eriliselt koormaksid linnakassat. Idee teostamine nõuab põhiliselt pealehakkamist ja kogukonna liikmete solidaarsust, usku, et majanduskitsikusse sattunud inimesed saavad end ise aidata.“ (Madisson 2009)

Mitte kuskilt aga ei selgu, mis on „Ajapanga“ täpsem sisu või mida see õieti tähendab. Ajapangast parema pildi saamiseks, saadeti Tiit Madissonile e-kiri: „Teie kirjutisest, et teie valimisliidul Uus Õiglane Jõud on oma idee, mis aitaks inimesi, kes kaotanud töö, ja neid, kel vähe raha, kuid palju aega. Teie idee on luua Pärnus Ajapank, mis aastakümneid on toiminud paljudes maailma linnades. Mida see tähendab? Millal väheneb töötus Pärnus? Kas inimesed saavad ajutiste töökohtade asemel ka kindla töökoha? Arendatakse siin ettevõtlust ja tööstust? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Teid? Kuidas Te suudate tagada parema heaolu kui teised erakonnad?“

Kahjuks ei saanud Tiit Madissonilt minu e-kirjale vastust. Nii võiski ühele tavalisele pärnakale selgusetuks jääda, kuidas antud valimisliit ikkagi olukorda muudab, sest ettekujutus „Ajapanga“ sisust oli raske saada.

1.1.11. Üksikkandidaat Andro Roos

Üksikkandidaat Andro Roos ei saanud pärnakatele postkastidesse valimislehti, aga võttis sõna 24. septembril 2009. aastal Pärnu Postimehes. Üksikkandidaat ei pakkunud oma Pärnu Postimehe artiklis „Tõeline vabadus valida“ otseselt mitte ühtegi konkreetset mõtet töötuse vähendamiseks, vaid kutsus üles asutama seltse. Tema üldsõnalisus ei pannud töötut nägema helgemat tulevikku: „[---] Leian, et inimestena peaksime kõik hakkama liikuma finantssõltumatuse suunas. Sel eesmärgil kutsun kõiki üles asutama seltse ja ühistuid ning looma oma, rahvuslikku pangandust elujõuliste hoiu-laenuühistute asutamise kaudu. Meie kodumaal on küll hästi arenenud seltid ja Kodukandi liikumine, kuid küllaldaselt pole

tähelepanu pööratud majandusliku ühistegevuse arendamisele, mis on levinud arenenud Lääneriikides.

Praegust aega arvestades on inimestel eriti oluline koonduda tarbijate, tootjate ja rahandusliku ühistegevuse lipu alla. Demokraatlik riik ja kohalikud omavalitsused peavad inimeste majanduslikku ja kultuurilist ühistegevust – selle kaudu iseolemist – toetama. [---] Pärnu linnavolikogu liikmena ja linnapeaks valituna soovin Pärnu rahva hüvanguks kokku koguda ja ellu rakendada elukvaliteeti parandavad head mõtted ja visioonid.“ (Roos 2009)

Selgema pildi saamiseks, mida Andro Roos teeks Pärnu töötuse parandamiseks, saadeti e-kiri: „Kahjuks ma ei leidnud, mida Te täpsemalt kavatsete ette võtta töötusega. Seega on mul palju küsimusi Teile: Mida Te teete selleks, et pärnakad saaksid tööd? Kuidas Te seda teete? (Kui võimalik, siis palun vastata sellele küsimusele põhjalikumalt, sest siiani on enamik valimisliite piirdunud ütlemisega, et nad toetavad ettevõtlust, kuid ettevõtluse toetamine on lai mõiste.) Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Teid? Kuidas Teie suudate tagada parema heaolu kui teised?“

Vastuseks tuli teistsugune lähenemine, kui eelnevalt teised linnavolikokku kandideerijad olid avalikustanud. Andro Roosi mõtted töötusest: „Tööpuuduse probleem on makrotasandil pseudoprobleem, mikrotasandil mingis mõttes reaalne. Keskendume aga hetkel makro-, st riigitasandile. Katsun seda teha lühidalt, kui on täiendavaid küsimusi, siis võib selle üle edasi diskuteerida. Esiteks: mis on raha ja milline on tema seos tööga? Raha on inimitöö mõõtmise, väljendamise, salvestamise ja edasikandmise ühik. Teiseks: miks on tööd vaja? On nõudlusepool: inimeste soovid ja vajadused kaupade ja teenuste osas. On pakkumise pool: ettevõtete tootmisvõimsus (laisas tähenduses) nende toodete ja teenuste pakkumiseks. Järeldus: niikaua kuni eksisteerib töövõimelisi ja töötahtelisi inimesi, kes on võimelised tootma (laisas mõttes) teistele inimestele sobivaid tooteid ja teenuseid, ei saa olla tööpuudust. Puudus on ainult rahast. Kui raha on aga inimitööd esitav ühik, siis kuidas saab sellest puudus olla? Temast on puudus, kuna tema emiteerimise (loomise) õigus on monopoolsena antud keskpankadele ja pankadele, kes loovad seda sisuliselt vastavalt oma nägemusele, mitte taolises koguses ja liikumise dünaamikas, nagu on ühiskonna kaupade-teenuste nõudluse ja pakkumise tasakaalu järgi optimaalne. Seega, selleks, et likvideerida mitteloomulik tööpuudus, on tarvis korraldada raha emiteerimine ja raha ringlus taoliselt, mis võimaldaks korraldada kaupade ja teenuste liikumise tänastes tingimustes maksimaalselt efektiivselt ehk mingi kanali kaudu tuleb igale inimesele anda õigus emiteerida tunnustatud ja käibivat raha.

Sel moel, kui igal inimesel on vähemalt mingis osas tunnustatud ja käibiva raha emiteerimise õigus, ei ole üldse tarvilik, et kandidaadid või poliitikud lubaksid töökohti luua, vaid igal inimesel on võimalik teha tööd ning sisuliselt vastavalt oma teadmistele, oskustele ja kogemustele ise töökohti luua. Võimaluste puudumine selleks pole taoliselt juhul enam kõne all, vaid kõik sõltub just nimelt iga inimese individuaalsetest isikuomadustest ja tõsisest tahtest nii- või naasugust tööd teha.“ (Roos 2009)

1.1.12. Üksikkandidaat Koit Pikaro

Üksikkandidaat kohalikus valimiskeerises, Koit Pikaro, kirjutas oma valimislehes, et tema hoidub populistlikest loosungitest ja täpsustas, et tema töö on linnaelanike soovide elluviimine. E-kirjaga sai küsitud lisa, et millised siiski on Koit Pikaro ideed töötute elu

parandamiseks. „Küsimused Teile: Mida Te teete selleks, et pärnakad saaksid tööd? Kuidas Te seda teete? Milline on Teie meetmete täideviimisel vaade tulevikule? Miks peaks 18. oktoobril inimene, kes tahab muutusi töötuse probleemides, valima Teid? Kuidas Teie suudate tagada parema heaolu kui teised?“

Vastuseks kirjutab Koit Pikaro järgmist: „Pean tunnistama, et Teil on üllatavalt asjalikud küsimused. Püüan neile konspetsiivselt vastata ja alustan lõpust.

Suudan tagada heaolu võrreldes teistega just seetõttu, et olen vaba erakondlikult kohustuslikest seisukohtadest. Siin ühel valimisvõitlusel ütles üks konkurentidest näiteks, et nn sotsiaalsed töökohad rikuvad inimesi. Nende töökohtade saamisel pidid inimesed harjuma mitte otsima teisi töökohti. Kuna tegemist oli suhteliselt eluvõõra valimisliiduga, siis ilmselt ei saa seda tõsiselt võtta.

Minu valimine toob kaasa seisukohtade esitamise ja taotlemise, milles puudub omakasupüüdlikkus (seda ka laiemas mõttes mingile parteile või sotsiaalsele grupile); elu tundmise selle kõigis variatsioonides, inimeste mured ja probleemid tundmise.

Üldjuhul tuleb võidelda kolmes suunas. Esiteks seista vastu töökohtade kaotamisele, selleks toetada ettevõtlust, leida võimalusi inimeste üleviimisel ühe ettevõtte raamides. Teiseks peab linn leidma ajutiste töökohtade loomise võimalusi. Olen kindel, et mõne abilinnapea koha kaotamine koos palgafondiga võimaldaks abitöödele rakendada kümnekond töötut. Kolmandaks tuleb koostööd teha naabervaldade ja nendes asuvate ettevõtetega.

Arvan, et probleem töötusega kestab veel järgmise aasta ja selleks peab olema vastav kava. Ainult valimiskampaaniaks praeguse linnavõimu poolt esitatud mõtted koostöökä ettevõtlusega on sageli üldsõnalised. Töötuid saab kindlasti rakendada sellistes kavades nagu Hansapäevad, ka ettevalmistaval perioodil, suured kontserdiüritused. Samal ajal toimub hoopiski projektide käitemängimine firmadele, kes ei ole Pärnumaa päritoluga ja sageli ei kasuta kohalikke elanikke. Pean võimalikuks sotsiaalkulutuste mingil kujul ümberjaotamist. Mitte küll pensionäride arvelt, kuid siiski arvestades kõiki riskigruppe. Töökoha otsimise perioodil peab inimesel olema mingi pidev ja reaalne sissetulek.

Vabandan, kui vastused tulid üldsõnalised, kuid probleem on nii laialdane ja äärmiselt paljude külgedega.“ (Pikaro 2009) Koit Pikaro arvates tooks töötusele lahenduse, peatades töökohtade kaotamise, toetades ettevõtlust ja luues ajutisi töökohti.

Erakondi, valimisliite ja üksikkandidaate kokku oli kaksteist. Neist kuus: Rohelised, Isamaa ja Res Publica Liit, Toomas Kivimägi valimisliit, valimisliit mayor.merilaine.ee, üksikkandidaat Andro Roos ja Koit Pikaro, vastasid meili teel esitatud küsimustele. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna liige Epp Klooster küll reageeris e-kirjale, kuid tema ajanappuse tõttu soovitas kuulata raadiointervjuud või võtta ühendust telefoni teel. Kaheteistkümnest viis, Iseseisvuspartei, Keskerakond, Reformierakond, valimisliidud Aus Pärnu ja Uus Õiglane Jõud ei vastanud saadetud elektroonilistele kirjadele.

1.2. Pärnu võimuparteide poliitika pärast valimisi

Pärast valimisi moodustati koalitsioon aastateks 2009-2013, kus Toomas Kivimägi valimisliit, Eesti Reformierakond, Erakond Isamaa ja Res Publica Liit ning Sotsiaaldemokraatlik Erakond leppisid kokku koalitsioonilepingu (vt lisa 4) järgi lähtuda tööhõive ja ettevõtluse arendamiseks alljärgnevatest põhimõtetest ja eesmärkidest:

„3.1. Taotleme Pärnu linna omandusse linna territooriumil asuvat reformimata riigimaad, et anda need hoonestusõiguse alusel või tasuta kasutusvalduse korras neile ettevõtjatele, kes

loovad arvestatavalt töökohti ja panustavad linna arengusse. Oleme avatud linnale kuuluvate mittevajalike hoonete kasutusvaldusesse andmiseks töökohti loovatele väikeettevõtjatele.

3.2. Töötame välja soodustingimused ühisveevärgi ja kanalisatsiooniga liitumiseks Pärnus töökohti loovatele ettevõtetele.

3.3. Kaasame linna puhastus- ja heakorratöödele senisest rohkem töö kaotanud linnakodanikke.

3.4. Koostöös kutsehariduskeskuse ning töötukassaga parandame töötute nõustamissüsteemi ja parandame töötute täiendus- ning ümberõpet.

3.5. Tutvustame Pärnu ettevõtlus- ja investeerimisvõimalusi Skandinaavia riikides ja mujal (koostöös saatkondadega); töstame esiplaanile Pärnu kui ettevõtlus-, puhke- ja elukeskkonna turundamise.

3.6. Toetame PEAKi perioodiliste marketingi-, raamatupidamis- ja finantskoolituste läbiviimisel.

3.7. Toetame inseneripotentsiaali koondamist ja kasutamist linna tootmissektori taastamiseks, aitame kaasa inseneride nõukoja loomisele ja tegevusele.

3.8. Jätkame Loode-Pärnu tööstuspiirkonna väljaarendamist.

3.9. Tunnustame Pärnu linna töökohtade loojaid.“

Koalitsioonileppesse jõudis Toomas Kivimäe valimisliidu plaan anda hooneid kasutada neile ettevõtjatele, kes loovad töökohti. Samuti läks koalitsioonilepingusse punkt „Töötame välja soodustingimused ühisveevärgi ja kanalisatsiooniga liitumiseks Pärnus töökohti loovatele ettevõtetele.“, sellele pööras enne valimisi tähelepanu nii Toomas Kivimäe valimisliit kui ka Reformierakond.

Toomas Kivimäe valimisliit tõi enne valimisi välja, et tööstuse laiendamiseks on tarvis vastavaid maa-alasid, mida küll on, aga seal pole elementaarseid kommunikatsioone, seega vajab see väljaarendamist. Reformierakondlane Jane Mets märkis enne valimisi, et reaalne oleks ettevõtjatele anda tasuta liitumine ühisveevärgi ja kanalisatsiooniga. 23. märtsi 2011. aasta seisuga pole see Peeter Priski sõnul veel volikogu päevakorda jõudnud, nagu ka koordineeritud turundustegevus Skandinaavia maadest linna investeeringute meelitamiseks ja koalitsioonilepingus nimetatud inseneride nõukoja loomine.

Uue koalitsiooni eesmärgiks on kaasata ka linna puhastus- ja heakorratöödele senisest rohkem töö kaotanud linnakodanikke. Juba enne valimisi andis IRL lubaduse luua sotsiaalseid töökohti ja sotsiaaldemokraadid lubasid luua ajutisi töökohti. IRL ja SDE üsna sarnane valimiseelne põhimõte, mis läks ka koalitsioonilepingusse, on töötute ümber- ja täiendõpet puudutav.

IRL rõhutas enne valimisi, et tutvustada tuleb Pärnu ettevõtlus- ja investeerimisvõimalusi. Pärnu abilinnapea Annelly Akkermann tõi 2010. aasta sügisel välja, et Pärnu Linnavalitsuse arenguteenistus on vastu võtnud ja nõustanud koalitsioonilepingu punkt 3.5. järgi teistest riikidest pärit investoreid. Pärnule on olulised ka linnapea Toomas Kivimägi ja volikogu esimehe Cardo Rembali tehtud visiidid naaberriikide linnadesse (nt Vaasa) koos ettevõtjatega. Samuti on nad võtnud vastu teistest riikidest äridelegatsioone, näiteks õlletehase asukoha otsivad USA-st ja investeeringuni jõudnud McDonaldisi arendajad Küprosel. Samuti on linnajuhtide visiidid teistesse riikidesse toonud kaasa reklaami kohalikes ajalehtedes, kus Pärnut kirjeldatakse kui potentsiaalset investeerimissihtkohta.

Lisaks on linnal ka planeeritud vastavalt koalitsioonilepingu punkt 3.8. järgi Loode-Pärnu tööstusala, mille infrastruktuur on olnud välja ehitamata, kuid mille väljaehitamiseks järgmistel perioodidel rahalisi vahendeid otsitakse, eelkõige järgmiste perioodide Euroopa liidu programmide arvelt.

Vastavalt koalitsioonilepingu punkt 3.6. toetab Pärnu linn Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskust ja SA Pärnumaa Turism. SA Pärnumaa Turism veab eest turismiasjaliste klatri ehk ettevõtluskobara projekti, mis tulevikus parandab oluliselt Pärnu olukorda. Samuti arendab Pärnu linn koos Pärnumaa teiste omavalitsustega INTERREG projekti, mille eesmärk on eelkõige lennuühenduse edasiarendamine. Tänapäeval on lennuühenduse osakaal transpordist ja ligipääsetavusest järjest suurema tähtsusega.

Lisaks viidi koalitsioonilepingusse sisse ka Reformierakonna punkt ettevõtete tunnustamise kohta. Selgunud on 2010. aasta Pärnumaa ja Pärnu linna parimad ettevõtted ja Kuldse Oaasi auhinna omanikud. Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskus koostöös linna- ja maavalitsuse, Kaubandus-Tööstuskoja ning Omavalitsuste Liiduga selgitas parimad eri kategooriates ja esimest korda valdade silmapaistvaimad ettevõtted, mis kohalikele tööd annavad.

Kuigi mõned alapunktid koalitsioonilepingu kolmandas punktis „Tööhõive ja ettevõtlus“ on veel Pärnu Linnavalitsusel täitmata, võib öelda, et 2009. aastal loodud koalitsioon on järginud seatud põhimõtteid ja eesmärke. Nende ametiaeg lõppeb 2013. aastal, seega on praegusel linnavalitsusel veel aega võtta käsile ka täitmata punktid.

2. OLUKORD TÖÖTUTE SEAS JA TÖÖTUSE TAGAJÄRJED

Realse pildi saamiseks töötute olukorrast viidi läbi küsitlus Pärnu Töötukassat külastavate töötute hulgas. Samuti uurib käesolev peatükk töötuse poolt põhjustatud probleemi, mille trend viimasel ajal järjest tõuseb. Nimelt paljud lapsevanemad lähevad välismaale tööle ja jätavad oma alaealised järeltulijad Eestisse.

2.1. Küsitlus Pärnu Töötukassas 22. märtsil 2009

22. märtsil 2009 viidi läbi küsitlus Pärnu Töötukassas töötute seas. Enne küsitluse (vt lisa 5) läbiviimist küsiti Gerli Metsalt, Töötukassa juhatajalt, luba. Gerli Mets andis loa pärast küsimuste läbivaatamist. Kahe ja poole tunni jooksul pakuti küsitluslehti 72 inimesele. Neist 16 keeldusid täitmast ja kuus inimest olid vene keelt kõnelejad, kes ei osanud eesti keelsetele küsimustele vastata. Küsitluse olid nõus täitma 50 inimest, 24 neist olid naised ja 26 mehed. Peaaegu võrdne jagunemine mees- ja naisvastajate seas oli juhuslik. Need inimesed, kes täitsid küsimustiku, jätsid vastutuleliku ja sõbraliku mulje, kuid esines ka neid, kes pärast küsimustiku täitmist esitasid küsimuse: „Mis ma vastu saan?“ Kuuldes, et nad ei saa peale tänu midagi, läksid lihtsalt minema.

2.1.1. Küsitluse tulemused naiste seas

24 naisvastaja seas oli töötuid erinevas vanuses: nii oma tööteed alustavaid kui ka neid, kellel juba pensioniiga lähenemas.

Naised alla 20 eluaasta

Vastanutest oli vanuses alla 20 eluaasta üks inimene, kes hindas oma teadmisi töötute võimalustest keskmiseks – natukene teadis, aga soovis rohkem infot. Informatsioon töötute võimalustest tuli temale peamiselt tuttavatelt ja Töötukassa töötajatelt. Töötukassa informeerimist töötute võimalustest ja õigustest pidas naine keskmiseks ja arvas, et Töötukassa on olnud abiks piisavalt. Naine sooviks võtta osa mõnest koolitusest, tema jaoks pole vahet, milline see oleks, peaasi, et saaks end harida. Töötuse mõju polnud naisele siiani veel probleeme tekitanud, pigem on ta muutnud oma harjumusi paremuse poole asjade taaskäitlemisega. Noor naine on Töötukassas arvel esimest korda ja pole tööd leidnud pärast oma õpingute lõpetamist.

Naised vanuses 20-25 eluaastat

Selle vanuserühma vastanuid oli 10 inimest. Neist neli olid olnud töötud 3-6 kuud, kolm 7-12 kuud, kaks 1-3 kuud ja üks oli olnud töötu alla ühe kuu. Viis töötut naist hindasid oma teadmisi töötute õigustest ja võimalustest piisavateks või headeks. Ülejäänud viis arvasid, et nad võiksid rohkem teada ja nendest viiest kolm lisisid veel, et näiteks võimalusest koolitusele saamisest ei tea nad midagi. Informatsiooni oma võimalustest on kuus naisterahvast ise uurinud internetist ja Töötukassa veebilehelt. Kümnest kolmele on tutvustanud töötuse võimalusi ka Töötukassa töötajad ning üks naisterahvas on midagi lihtsalt siit-sealt kõrva jätanud.

Vastanute seas üks naine arvas, et Töötukassa informeerib piisavalt, kaheksa neist arvas, et informeerimine on „nii ja naa“ ning üks naine, et Töötukassa ei informeerinud piisavalt.

Koolitusel olid osalenud neli vastajat, üks neist küünetehniku kursusel. Ülejäänud kuuest kolm olid end kirja pannud, aga siiani polnud nad veel ühelegi koolitusele pääsenud ning teised kolm polnud siiani veel huvi tundnud või polnud teadlikud pakutavatest koolitustest. Naised arvasid, et oleks hea, kui töötutel oleks sõidusoodustus ja võimalus alati ümber õppida ja saada keeleõpet. Samuti pakkus üks naistest välja, et tööpraktika kestus võiks olla kokkulepitav, et töötul oleks huvi korral võimalik mitmeid ameteid proovida. Üks naistest soovis ka kohtumisi „omasugustega“.

Töötukassa efektiivsuse kohta arvas kuus naist, et Töötukassa on olnud abiks piisavalt, kaks naist arvas, et Töötukassa on väheefektiivne, üks naine ütles, et Töötukassa pole mitte üldsegi efektiivne, sest pole pakkunud talle tööd ning üks naine ei osanud seda kommenteerida, sest oli Töötukassas esimest korda.

Töötuse mõjudest võisid kaks naist öelda, et nemad on oma praeguse eluga rahul, teised kaks naist arvasid, et töötus on õpetanud neid elama säästlikumalt, järgmised kaks naist lisasid, et nad on pidanud loobuma paljust, üks naine märkis, et töötus on tekitanud temas stressi ja kolm naist märkisid, et töötus on mõjunud neile rusuvalt.

Töötutoetusega tuli enam-vähem toime viis naist. Nemad said maksud makstud ja jäi ka söögi raha. Kahel naisel oli olukord kesine, toidukorv kehv ning koguneb võlga, üks naine elab teiste kulul. Ühel naisel oli olukord väga halb, igasugune tahe olevat ka kadunud. Üks naine ei osanud kommenteerida, sest ta polnud siiani veel töötutoetust saanud.

Töötuks jäämise põhjuseks oli viiel naisel koondamine, ühel pankrotistus firma, kaks naist polnud pärast õpinguid tööd leidnud ja teised kaks tulid töölt ise ära.

Töövaldkonnaks oli kuuel naisel teenindamine, ülejäänutel ehitus, tootmine, transport või meelelahutus. Töötukassas esimest korda arvel oli kaheksa, kaks naist olid teist korda.

Naised vanuses 25-30 eluaastat

Selle vanuserühma vastanuid oli kaks, kellest üks oli olnud töötu 7-12 kuud ja teine oli töötu olnud lausa seitse aastat. Üks naisterahvas hindas oma teadmisi töötusest heaks, teine kesiseks. Mõlemad on saanud teadmised töötusest ise uurides erinevatest kohtadest. Üks naistest hindas Töötukassa informeerimise tugevust väga heaks, teine keskmiseks. Üks naine oli osalenud juba ettevõtluskoolitusel, teine naine oli end kirja pannud samale koolitusele. Üks naine arvas, et Töötukassa on piisavalt abiks olnud, teine naine leidis vastandiks, et Töötukassa pole mitte üldse abiks olnud.

Töötuna hakkama saamisest märkis üks naine, et on pidanud loobuma paljust, aga saab põhivajadustega hakkama. Teisel naisel on aga töötus mõjunud rusuvalt, sest toidukorv on kehv ja koguneb ka võlga. Töötute olemise põhjus on ühel naisel koondamine, teine pole leidnud tööd pärast õpingute lõpetamist. Mõlema tegevusala jäi teenindusvaldkonda. Üks naistest oli esimest korda töötuna arvel, teine teist korda.

Naised vanuses 30-40 eluaastat

Vastanuid oli kolm, kellest üks oli olnud töötu vähem kui üks kuu, üks 1-3 kuud ja üks 3-6 kuud. Kõik kolm naist hindasid oma teadmisi töötuse alal piisavateks ja headeks. Samuti olid kõik kolm naist uurinud oma võimalusi ise kõikvõimalikest kohtadest ja neid olid

informeerinud ka Töötukassa töötajad. Vaid üks neist oli tutvunud Töötukassa veebilehga. Kaks naist leidis, et Töötukassa informeerimine on piisav ja üks arvas, et see pole piisav.

Koolitusel oli osalenud üks naine, kes võttis osa täiendõppest klienditeenindajale. Teised kaks polnud osalenud, üks tõi põhjuseks ajanappuse. Üks naisterahvas märkis, et töötutel võiks olla võimalus kohtuda omasugustega.

Olukorraga hakkama saamisega märkis kaks naist, et nad on praeguse eluga rahul, kolmas naine ütles, et tal on töötus tekitanud väikese stressi. Kaks naist elasid teiste kulul, üks naine sai ka töötuna oma toidulaua kaetud ja arved makstud.

Töötü olemise põhjusteks toodi välja koondamine, õppimine ja kodus olev laps. Tegevusvaldkondadeks oli kõigil teenindus. Töötukassas arvel oli kaks naist esimest korda ja üks teist korda.

Naised vanuses 40-50 eluaastat

Vastanute hulgast oli viis naist, kellest üks oli töötü olnud 3-6 kuud, kaks 7-12 kuud, üks 13-18 kuud ja üks kaks aastat. Kõik naised hindasid oma teadmisi töötusest keskmisteks või headeks, kaks neist arvas, et võib-olla veidi võiksid paremad teadmised olla. Oma teadmised olid naisterahvad saanud ise uurides kõikvõimalikest kohtadest, kaks neist lisisid, et on täiesti tuttavad ka veebilehga www.tootukassa.ee. Uurides, kas Töötukassa on neid piisavalt informeerinud, leidsid kolm naist, et „nii ja naa“, üks naine võis kindlalt väita, et on piisavalt informeerinud ning üks naine arvas ka, et Töötukassa pole teda piisavalt informeerinud. Seda, kui palju Töötukassa on naistele abiks olnud, hindasid neli naist rahuldavaks ja vaid üks naine ebapiisavaks.

Viieist naisest kaks olid osalenud ettevõtluskoolitusel. Kaks naist oli soovi avaldanud, üks neist soovis lisaks õppida personalijuhtimist ja teine projektijuhtimist. Viies naine polnud ühelgi koolitusel osalenud ega ka selleks soovi avaldanud. Naised arvasid, et Töötukassa peaks aktiivsemalt viima töötüid kokku tööandjatega ja samuti peaks arvutialasel koolitusel rohkem kohti olema.

Töötütoetusega toimetulek oli naistel enam-vähem ühesugune, nad on pidanud palju loobuma ja see on tekitanud stressi ning üldiselt on olukord rusuv. Kolm naist viieist saab küll maksud makstud ja söödud ka, aga midagi muud endale lubada ei saa. Kaks naist viieist on sunnitud elama teiste kulul.

Töötü olemise põhjusteks oli neist naistest neljal koondamine ja ühel firma pankrotistumine. Kaks naist töötasid enne teeninduses, kaks tootmises ja üks naine õiguslal. Töötukassas arvel oli kolm naist juba teist korda ning kaks naist ühel korral.

Naised üle 50 eluaasta

Vastanuid oli neli, kellest üks oli olnud töötü vähem kui ühe kuu, üks naine 1-3 kuud ning kaks naist 3-6 kuud. Kolm naist hindasid oma teadmisi töötüte võimalustest vähesteks, nad natukene midagi teavad, aga aravad, et võiksid rohkem. Vaid üks naine nende seast hindas oma teadmisi heaks. Kõik naised olid informatsiooni oma võimalustest saanud ise uurides, kaks neist olid näiteks tutvunud Töötukassa veebilehga ja saanud teavet ka Töötukassa töötajatelt. Taaskord hinnati Töötukassa informeerimist üldiselt keskmiseks, kolm naist vastas, et Töötukassa teavitab töötüid „nii ja naa“, vaid üks neljast vastajast oli kindel, et Töötukassa teeb seda täiesti piisavalt. Kõsides, kui palju on Töötukassa neile abiks olnud,

vastas kolm naist „vähe, võiks rohkem“, üks naine ei teadnud veel, sest ta oli töötanud alla ühe kuu.

Koolitustel oli osalenud vaid üks neljast, üks naine oli võtnud karjäärinõustamist ja kaks naist oli end kirja pannud koolitusel osalemiseks. Oma võimaluste suhtes arvas üks naine, et kõik üle 55 eluaasta töötud võiksid saada ettevõtlikursustel osaleda, sest neid ei võeta tema arvates nagoonii tööle.

Kolmele naisele oli töötus mõjunud rusuvalt ja nad on pidanud loobuma paljust. Vaid üks märkis, et ta on muutnud oma harjumusi paremuse poole ja alustanud asjade taaskasutamist. Töötutoetusega toimetulek oli kolmel naisel „enam-vähem“, arved saab makstud ning kõht on ka täis, kuid midagi muud endale lubada ei saa. Üks naine peab elama töötuse tõttu teiste kulul. Kõikide naiste töötuse olemise põhjus oli koondamine ning kolm neist töötas eelnevalt teenindusvaldkonnas ning üks transpordis. Töötukassas olid kaks naist olnud arvel ühe korra ja kaks naist olid Töötukassas arvel olnud lausa kolm korda.

2.1.2. Küsituse tulemused meeste seas

Viiekümnest küsitlusele vastanute seas oli mehi 26. Kõige rohkem vastajaid esines vanuses 30-40 eluaastat. Mehed, võrreldes naistega, olid palju altimad andma lisakommentaare.

Mehed vanuses alla 20 eluaasta

Selle vanuserühma vastanuid oli kaks noormeest, kes mõlemad olid töötud olnud 1-3 kuud. Üks neist hindas oma teadmisi töötute võimalustest piisavaks ning üks arvas, et võiks rohkem teada. Informatsioon mõlemale mehele tuli ise uurides kõikvõimalikest kohtadest ja kaasa on aidanud ka Töötukassa töötajad. Töötukassa informeerimist pidas üks noormees täiesti piisavaks ja teine noormees keskmiseks. Kuid üks noormees märkis ka, et Töötukassa pole tegelikuses väga suureks abiks olnud, teine aga märkis, et Töötukassa abi talle on olnud rahuldav.

Üks noormeestest oli osalenud juhiloa täiendkoolitusel ja teine mees märkis, et ta pole veel enda jaoks leidnud sobivat koolitust ja talle pole midagi pakutud ka. Töötute võimaluste suhtes arvas üks noormeestest, et töötud võiksid kord kuus kohal käimise asemel suhelda oma konsultandiga telefoni teel, sest näiteks tema jaoks on 50 kilomeetri kauguselt bussisõit veidi liiga kulukas selleks, et suhelda mõni minut.

Rääkides töötuse mõjudest noormeestele, märkis üks, et töötus pole teda mitte üldse mõjutanud, mis ilmselt on märk sellest, et noormees elab alles oma vanemate juures ja vanemate kulul. Teine noormees hindas, et tema on töötuse tõttu väikeses stressis. Töötutoetusega sai üks noormees enam-vähem hakkama, aga teine noormees pidi loobuma töötutoetusest, sest muidu ta ei saaks peretoetust.

Mõlema noormehe töötuse olemise põhjus oli see, et nad olid just lõpetanud õpingud ning pole oma ametile vastavat tööd leidnud. Ühe noormehe töövaldkond oli tootmine ja teisel transport. Mõlemad on Töötukassas arvel esmakordselt.

Mehed vanuses 20-25 eluaastat

Küsimustikule vastasid kuus mees, kellest kaks olid olnud töötud 1-3 kuud ja neli 3-6 kuud. Oma teadmisi hindasid kaks meest headeks või väga heaks, kaks meest piisavaks ning ülejäänud kaks arvasid, et natukene teavad, aga võiksid rohkem. Informatsiooni

võimalustest said viis meest ise uurides kõikvõimalikest kohtadest ja üks mees sai oma teabe ainult Töötukassa töötajatelt. Neli meest kuuest arvas, et Töötukassa informeerib piisavalt, kaks meest arvas, et keskmiselt. Küsimusele, kui palju on Töötukassa neile abiks olnud, arvas kolm meest, et hästi või väga hästi ning ülejäänud kolm meest, et rahuldavalt.

Üks mees kuuest oli osa võtnud Töötukassa poolt pakutavast koolitusest, üks oli saanud Töötukassa poolt karjääri nõustamist, üks oli end koolitusele kirja pannud, aga polnud veel jaatavat vastust saanud. Üks meestest oli sel hetkel tööpraktikal ja ei saanud seetõttu võtta osa mõnest koolitusest ning kaks meest pole osa võtnud ega ka soovi avaldanud koolitusest osavõtmiseks, sest näiteks ühel olid tema sõnul juba kõik temale vajalikud koolitused kooliajal kätte saadud.

Töötus polnud mitte kuidagi negatiivselt mõjunud ühele mehele, üks mees märkis, et on oma praeguse eluga rahul, kaks meest märkis, et on oma harjumusi muutnud paremuse poole taaskasutamise vallas ja kaks noormeest märkisid, et töötuse tõttu on nad väikeses stressis. Üllataval kombel märkis üks meestest, et töötutoetusega tuleb ta väga hästi toime ja saab lubada endale seda, mida soovib. Kaks meest märkis, et tulevad hästi toime, kallimad kulutused jäitavad ära. Üks noormees vastas, et tema toimetulek on kesine, sest koguneb võlga ja toidukorv on kehv ning kaks meest pidid elama teiste kulul.

Töötu olemise põhjusteks oli kahel noormehel koondamine, ühel firma pankrotistumine. Kaks noormeest olid töötud seetõttu, et pärast õpinguid pole nad oma ametile vastavat tööd leidnud ning ühte noormeest tabas vallandamine.

Kolme mehe töövaldkonnaks oli ehitus, ühel põllumajandus, ühel teenindus ja ühel transport. Neli meest kuuest oli Töötukassas arvel esimest korda ning kaks meest teist korda. Lisamärkustesse tehti kaks asjalikku märkust. Üks noormeestest märkis, et töötute suurimaks probleemiks on psühholoogiline tõrjutus ja ka liialt kitsalt omandatud haridus ja maailmavaade, mida süsteem mõneti soosib. Teine noormees pani kirja: „*Tegelikkuses on kõik hästi. Töötukassa ei saagi elada minu elu. Võimalused on antud ja ise peab mees olema, et tööturul toime tulla.*“

Mehed vanuses 25-30 eluaastat

Oli vaid üks vastaja. Ta oli olnud töötu 7-12 kuud ja hindas oma teadmisi töötute võimalustest piisavaks ning märkis, et informatsiooni võimalustest saab ta ise uurides. Töötukassat hinnates arvas ta, et Töötukassa on vähe olnud abiks ja nende antav informatsioon pole ka piisav.

Ühestki Töötukassas pakutavast koolitusest polnud ta veel osa võtnud, aga oli enda soovi avaldanud C-kategooria autojuhikursustel osalemiseks. Lisaks arvas mees, et töötud võiksid saada võimaluse osaleda tasuta huviringides.

Töötuse mõjudest märkis mees, et on pidanud loobuma paljust ning ta on sunnitud elama teiste kulul. Töötu olemise põhjuseks märkis koondamise ja tema tegevusvaldkonnaks oli teenindus. Mees oli esimest korda Töötukassas arvel.

Mehed vanused 30-40 eluaastat

Vastas 11 meest. Neist kaks olid töötud olnud vähem kui üks kuu, 1-3 kuud olid töötud olnud kolm meest, 3-6 kuud neli meest, 7-12 kuud kaks meest. Oma teadmisi hindas viis meest headest või väga headeks, kolm meest piisavateks ning kolm meest arvas, et nad

natukene teavad, aga võiksid rohkem. Informatsioon töötute võimalustest tuli viiele mehele ise uurides kõikvõimalikest kohtadest, kaasa arvatud Töötukassa veebilehega tutvudes. Kolm meest on saanud kogu informatsiooni vaid Töötukassa töötajatel ning ülejäänud kolm meest on saanud informatsiooni tuttavalte. Seda, kas Töötukassa informeerib nende meeste arust piisavalt, märkis neli: „jah“, kuus meest arvas: „nii ja naa“ ning üks meestest märkis „ei“. Seda, kui palju on Töötukassa neile abiks olnud, hindas kolm meest heaks, neli meest rahuldavaks, üks mees märkis, et võiks rohkem, sest näiteks koolitustele on suhteliselt võimatu saada ning kolm meest arvas, et Töötukassa pole neile üldse abiks olnud, sest puudub näiteks tagasiside.

Üheteistkümnest mehest oli osalenud mõnel koolitusel kolm. Neist üks näiteks ettevõtluskoolitusel ja teine töstukijuhi koolitusel. Kaks meest märkis, et pole veel ühelgi koolitusel osalenud, kuid on soovi avaldanud. Märgiti, et nende soov oleks osaleda ettevõtluskursusel; mõnel kursusel selle kohta, kuidas välismaa tööturgudel läbi lüüa, et poleks kõhklusid, vaid teadmised ja ettevalmistus; samuti sooviti midagi, mis oleks seotud kunstiga. Kuus meest märkis, et nad pole osalenud ega ka soovi avaldanud koolitusel osalemiseks, üks neist märkis veel lisaks, et kõige reaalsem kasutatav hüve oleks tööpraktika, aga ta pole enda jaoks veel sobivat tööandjat leidnud.

Kui küsiti, mis võimalused töötutel veel võiksid olla, siis märgiti: rohkem võimalusi tööliste arvelt; rohkem raha koolitusteks; rohkem sotsiaalseid töökohti; rohkem koostööd Töötukassa ja tööandja vahel nii, et iga Pärnu tööandja ka teaks, mis tööpraktika täpselt on; rohkem loomingu seonduvaid võimalusi.

Uurides töötusega kaasnevaid mõjusid, märkis üks mees, et on rahul oma praeguse eluga, neli meest märkis, et nad on muutnud oma harjumusi paremuse poole, näiteks taaskasutades asju. Kuus meest märkis, et töötus on põhjustanud neile stressi ja nad on pidanud loobuma paljust. Töötutoetusega toimetuleku koha pealt märkis üks mees, et tema saab hästi hakkama, vaid kallimad kulutused jätab ära. Kaks märkis, et enam-vähem saavad hakkama, arved makstud ja söödud ka. Viiel on toimetulek kesine, sest koguneb võlga ja toidukorv on kehv. Kolm meest olid sunnitud elama teiste kulul.

Töötu olemise põhjusteks oli kolmel mehel koondamine, viiel firma pankrotistumine ning kolmel vallandamine. Töövaldkondadeks oli neljal mehel ehitus, järgmisel neljal transport, ühel kunst, ühel meedia ja ühel metsandus. Töötukassas arvel oli esimest korda seitse meest, kaks korda oli olnud Töötukassas arvel kolm meest ning kolmandat korda oli Töötukassas arvel üks mees. Lisamärkustesse kirjutas üks meesterahvas, et tema arust on ainus lahendus töötusele Eestist lahkumine, üks meestest arvas, et töötus on riigi asi. Üks mees arvas aga vastupidiselt elmisele, et töötutel tasuks aktiivsemalt kasutada neile pakutavaid võimalusi. Üks mees arvas, et töötutel oleks vaja täpselt teada välismaal pakutavatest töökohtadest, vajalikud oleksid nõuanded, kuidas leida teises riigis tööd, kui kodu ja kodulaen jääb Eestisse ning millega tuleks teises riigis töötades arvestada.

Mehed vanuses 40-50 eluaastat

Vastanuid oli neli, kellest kaks olid 7-12 kuud töötud olnud ning kaks 13-18 kuud. Kaks meest hindas oma teadmisi töötute võimalustest heaks või väga heaks, üks piisavaks ning üks arvas, et võiksid natukene paremad teadmised olla. Informatsiooni neljast mehest kolm saavad ise uurides kõikvõimalikest kohtadest, kaasa arvatud Töötukassa veebilehelt. Üks mees neljast on piirdunud vaid Töötukassa töötajate tutvustustega. Küsimusele, kas

Töötukassa informeerib piisavalt, vastas kolm meest „nii ja naa“ ning üks meestest oli kindel, et Töötukassa informeerib täiesti piisavalt. Seda, kui palju Töötukassa on olnud neile meestele abiks, hindas kaks meest heaks, kaks arvas, et Töötukassa võiks rohkem abiks olla. Kõik neli meest olid osalenud mõnel koolitusel: tõstuki juhi koolitusel, massaažikoolitusel, veoautojuhi täiendkoolitusel ning ADR ehk ohtlike veoste vedamise koolitusel.

Töötuse mõjudes märgib vaid üks mees, et ta on oma harjumusi muutnud paremuse poole, ülejäänud kolm märgivad, et töötus on neile tekitanud stressi, sest loobuma peab paljust. Kahel mehel on töötuse tõttu hakanud võlgu kogunema ning toidukorv on kehv, üks meestest elab naise kulul ja üks mees märkis lausa, et tal on igasugune elutahe kadunud. Töötulemise põhjuseks on kolmel mehel koondamine ja ühel firma pankrotistumine. Tegevusvaldkondadeks oli kahel mehel transport, ühel ehitus ja neljandal mehel põllumajandus. Kolm meest neljast on Töötukassas arvel esimest korda ning üks mees on juba kolmandat korda töötukassas arvel.

Mehed vanuses üle 50 eluaasta

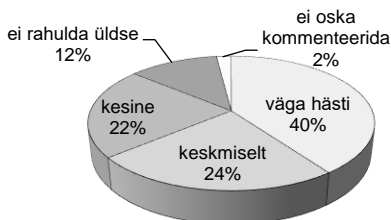
Küsitletuid oli kaks, kellest üks oli olnud töötu 1-3 kuud ning teine 3-6 kuud. Üks meestest hindas oma teadmiskust töötute võimalustest piisavaks, teine mees arvas, et ta võiks sellest rohkem teada. Teadmised oma võimalustest oli ühe mehe jaoks tulnud peamiselt ise uurides, teine mees oli informatsiooni saanud Töötukassa töötajatelt ja Töötukassa veebilehelt www.tootukassa.ee'st. Kahe mehe arvamus sellest, kas Töötukassa informeerib piisavalt, olid täiesti vastandlikud, üks arvas, et informeerib piisavalt, teine arvas, et ei informeerigi. Sellele, kui palju Töötukassa on neile abiks olnud, märkis üks mees „väga hästi“, teine mees „rahuldavalt“.

Koolitustel polnud kumbi mees osalenud, kuid üks neist oli avaldanud soovi selleks, teine mees polnud seda teinud, sest paljude koolituste eest soovitakse raha. Töötud ise arvavad, et neile võiks pakkuda rohkem tasuta koolitusi ja kursusi. Näiteks üks mees arvas, et tema vajaks lisateadmisi tuleohutusest.

Töötus on õpetanud ühte meest oma harjumusi muutma paremuse poole. Ta ütles, et ta ei oota, et talle keegi kala annaks, vaid on hakanud „kalapüüdmiseks“ ise rohkem „õnge“ kasutama. Teisele mehele on töötus toonud vaid stressi ja närvilisust. Töötutoetusega sai üks mees hästi hakkama, vaid kallimad kulutused pidi ta ära jätma, hästi hakkama saamise on taganud talle ta naine, kellel on töökoht alles. Teine mees märkis, et ta saab hakkama enam-vähem: arved makstud ja söödud ka.

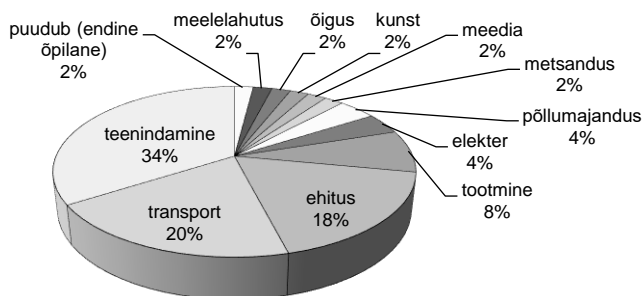
Töötulemise põhjusteks oli ühel mehel koondamine ja teine mees lahkus omal soovil, sest firmas olev õhkkond oli pingeline. Mõlema mehe töövaldkond puudutas elektriuametit. Samuti olid mõlemad mehed registreerinud end töötuks teist korda. Lisamärkustes tõi üks mees välja, et Töötukassa võiks rohkem tegeleda inimeste suunamisega. Teine mees aga märkis, et tema ei tahagi tööle siis minna, kui palk on väike.

Pilt viiekümne küsitletu seas polnudki väga sünye. Naiste seas oli küsitlusele vastajaid enim vanuses 20-25 eluaastat, mehi aga vanuses 30-40 aastat. Ükski töötu polnud veel alla vandunud ja heitumise märke näidanud, kuid stressi olemasolu tunnistasid mitmed. Küsitletud olid üldjuhul rahul Töötukassa tegevusega, mõnel oli veidi nurisemist (joonis 2).

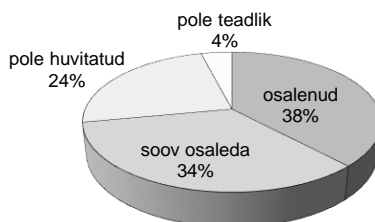

Joonis 2. Rahulolu Pärnu Töötukassa tööga nii meeste kui ka naiste seas

Küsitletute hugast paistsid silma töötud, kes otsisid tööd teenindamise, transpordi või ehituse valdkonnast (joonis 3).

Joonis 3. Küsitletute soovitud töövaldkonnad

Joonis 4. Osavõtt koolitustest

Päris paljud olid osa võtnud koolitustest või näidanud huvi selle suhtes (joonis 4). Esines ka neid, kellel puudus soov mõnel koolitusel osaleda. Kahjuks oli paar tükki selliseid, kes polnud üldse teadlikud, et Töötukassa võib neid suunata koolitustele.

2.2. Lapsevanemad välismaa tööturul

2010. aasta lõpus tutvustati Sotsiaalministeeriumis uut uuringut, mis tõi esile, et viimasel ajal on hüppeliselt suurenenud nende inimeste arv, kelle vaim on välismaale tööle minemiseks valmis. Seda statistikat, kui palju eestlasi praegu täpselt ja reaalselt välismaal töötab, riigil ei ole, sest kellelgi ei ole mingit kohustust oma minemistest ja tulemistest aru anda. Üha enam on muutunud igapäevasemaks see, et lapsevanemad lähevad välismaale tööle ja nende alaealised järeltulijad peavad üleöö muutuma iseseisvaks. Euroopas on Ida-

Euroopa laste kohta, kelle vanemad on tööle kolinud teise riiki, koguni kindel mõiste – eurovaeslapsed. Mõiste väljakujunemine juba näitab, et probleem on olemas ja sellele tuleks pöörata rohkem tähelepanu. 17. veebruaril 2011 avaldas Eesti Päevaleht kasvatusteadlase Evelin Tamme artikli „Lapsed, kelle vanemad on ära“, kus kirjeldati selle varjatud probleemi tõsidust: „*Eestis on hüppeliselt suurenenud inimeste arv, kes lähevad välismaale tööle. Oleme ajakirjandusest lugenud juhtumitest, kus välismaale minejad jätavad Eestisse maha lapsed, kes elavad üksinda kusagil korteris ja käivad koolis, mõned on aeg-ajalt oma vanavanemate juures.*

Seda, kui palju lapsi Eestis ilma vanemateta elab, on aga raske öelda – sagedasti välismaal tööl käimine rahvastikuandmetes ei kajastu. [...] ÜRO lasteorganisatsiooni UNICEF hinnangul on eurovaeslasi Poolas 100 000, Rumeenias 350 000 ja Moldovas 100 000 (2008). Kuna tegemist on varjatud probleemiga, mis ametlikult nagu ei eksisteeriks, siis on kõik arvud hinnangulised. Vaadates Eesti suurt töötute hulka, alla vaesuspiiri elavate inimeste arvu ning poelettidel tõusvaid hindu, on selge, et paljudele inimestele on ainsaks võimaluseks peret üleval pidada minna välismaale tööle. Riiklik lastetoetus on juba aastaid pigem naljanumber. Kõige raskem on üksikvanemate lastel, kelle ema (või isa) töötab välismaal. Kui peres on mõlemad vanemad ja neist üks töötab välismaal, siis jäävad lapsed ilma ühe vanema hoolitsusest, aga kui välismaal töötab üksikvanem, siis jäävad lapsed koju päris omapäi. Suuremad valvavad väiksemaid ja peavad vanema rolli ajutiselt või pikemaks perioodiks üle võtma. Kõige enam juhtubki hülgamist just teismeliste lastega peredes. [...]“ (Tamm 2009)

Ühiskond võib arvata, et 14-aastane saab oma asjadega enam-vähem ise hakkama. Ta on suuteline ise käima poes, süüa tegema, riideid pesema, koristama jne, kuid kasvatusteadlane Evelin Tamm jätkab oma Eesti Päevalehe artiklis oluliste punktidega, miks ei tohiks jätta teismelist üksi: „*Tegelikult on teismeiga inimeseks kasvamisel murrangulise tähtsusega. Teismelised lapsed vajavad vanematelt mitte niivõrd hoolitsemist, kuivõrd vaimset tuge ja innustust. Kindlasti ei ole õige, kui teismelisele lapsele vanema kohustused üle antakse. Üksinda koju jäetud teismeline uinub sageli arvuti või teleka ette, võib kodust teha peopaiga või üleüldse mitte kodus ööbida. Kuigi kehalt enam-vähem täiskasvanud, on ta hinges ikkagi veel laps, kes vajab teatavat piiride seadmist ja nõudlikku suhtumist nende täitmisesse. Laps vajab inimeseks kasvamiseks ema ja isa.*“ (Tamm 2011)

Paraku ei soovi eurovaeslaste eest keegi vastutust võtta. Ei saa väita, et keegi pole otsinud probleemile lahendust. Eurovaeslaste probleemi on mitmel pool tõstatatud, kuid õiget lahendust pole saadud. Probleem tõugatakse ühe asutuse juurest teise asutuse vastutusele ja sealt ringiga jälle tagasi. Lahendusi ei taha või oska keegi leida. Samuti puudub oskus ja kogemus selliste asjadega tegelemaks, lisaks on võõral keeruline sekkuda perede sisseasjadesse.

„*Ministeeriumid leiavad, et see on kohalike omavalitsuste probleem, kohalikud omavalitsused arvavad, et see kuulub ministeeriumi vastutusalasse. Ametkonnad nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil keelduvad vastutust enda kanda võtmast, mille tulemuseks on probleemiga mitmetegelemine ja laste õiguste eiramine. Samal ajal on iga inimese kohus nende laste toetamisega tegeleda ja neid märgata. Näiteks õpetajad on kindlasti teadlikud, kes nende kooli lastest on sellisesse raskesse olukorda üksinda jäetud. Rootsis on kõikidele õpetajatele seadusega pandud kohustus teatada laste väärkohtlemise kahtlustusest (väärkohtlemiseks loetakse ka vanemate puudumist ja füüsilisi karistusi). [...]*

Õpetajad ja noorsootöötajad, kes hüljatud lastega päevast päeva kokku puutuvad, ei tea, mida teha – puuduvad juhtnöörid ja selged käitumisjuhised. Rootsis on eurovaeslaste teema võitnud väga palju tähelepanu, sest paljud perede juurest lahkunud idaeurooplased töötavad just seal. Põhjamaades on laste üksinda koju jätmine rangelt reglementeeritud, avalikkuse silmis teravalt taunitud ja selline ebavanelmik käitumine karistatav. Eksperdid, kes on jälginud mahajäetud lapsi, hoiatavad pikaajaliste negatiivsete mõjude eest nii eurovaeslastele endile kui ka ühiskonnale tervikuna. Mullu sügisel näidati STV-s dokumentaalprogrammi eurovaeslastest. Muu hulgas võis näha paradoksaalset näidet Rootsi perest, kes selleks, et ema saaks rohkem aega lastele pühendada, palkas endale Ida-Euroopast koristaja. Samal ajal jäid palgatud koristaja lapsed Riiga emata üksinda elama.“ (Tamm 2011)

Kasvatusteadlane Evelin Tamm võtab oma artikli kokku lõiguga: „Tõsi, vanem ei hüljanud oma lapsi kerge südamega, see oli perekonna toitmiseks hädavajalik otsus. Ka Eestis ei ole meil õigust silmi sulgeda ja teeselda, et eurovaeslaste probleemi ei eksisteeri. Lastel on õigus täiskasvanute hoolitsusele ja kasvatusse ning oma vanematele. Laste endi häält meie ühiskonnas sageli ei kuulata, seega peab keegi teine probleemist rääkima hakkama. Eurovaeslaste teemaga peaksid tegelema Sotsiaalministeerium ja Lastekaitse liit. Arvestades välismaal töötavate inimeste hulka, on üksinda või ühe vanemata kasvanud laste põlvkond märkimisväärne sotsiaalne probleem. Me võime selle probleemi mõjusid ilmselt näha veel aastate pärast. On viimane aeg tegelikkusele otsa vaadata, et aidata vanemateta kasvavaid lapsi.“ (Ibid.)

Probleemile keskendub veel üks Eesti Päevalehes 18. jaanuaril 2011 Kadri Ibruse artikkel „Välismaale tööle läinud unustavad oma lapsed“, kus kirjutatakse, et ükski koju jäänud lapsed tunnevad end hüljatuna ja tihti peab sekkuma lastekaitse. Vanemate välismaale tööle minnek paneb oma pitseri ka koju jäänud lastele, kes jäävad oma vanematega täiesti ükski. „Asjad on arenenud mõnel pool Eestimaal niikaugele, et sellistel puhkudel on pidanud sekkuma ka lastekaitsetöötajad ning laste heaolu ja arengu kaitsmiseks on lapsed paigutatud kas asenduskodusse või leitud mõni ajutisem lahendus, näiteks on lapsed läinud õpilaskodusse.“ (Ibrus 2011)

Psühholoog Anu Pajo räägib Eesti Päevalehe artiklis „Välismaale tööle läinud unustavad oma lapsed“, et mõned lapsed on küll väga tublid, kohusetundlikud ja saavad hakkama, aga ilmneb, et nad tahaksid, et keegi täiskasvanu oleks ikkagi olemas. Paljud vanemad õpilased on pöördunud tema poole sooviga, et nad tahavad lihtsalt täiskasvanud inimesega rääkida. Mingit muret neil ei ole, aga tahavad lihtsalt maailma asju arutada, sest neil ei olegi mitte kellegagi rääkida. Samas lisas psühholoog, et tema arvates ei ole õige süüdistada vanemaid, kes püüavad lihtsalt rasketes majandusoludes ots otsaga kokku tulla ja perele leiba lauale hankida.

2.2.1. Küsitlus Pärnu Ülejõe Gümnaasiumi põhikooliealiste seas

Et teada saada, milline olukord valitseb koolis, viidi 2011. aasta märtsikuus läbi küsitlus (vt lisa 6) Pärnu Ülejõe Gümnaasiumi põhikooliealiste õpilaste seas, et saada teada, kui paljude vanem(ad) töötavad välismaal, mis on selle põhjuseks ja kes neid kasvatab. Uurimise läbiviimiseks kasutati veebisaiti www.surveymonkey.com. Teavitades kooliõpilasi sellest küsitlusest, laekusid vastused sellesse keskkonda ajavahemikul 6.-19. märts. Kokku vastas 53 õpilast. Neist 35,8% töötab hetkel üks vanematest välismaal; 7,5% töötavad mõlemad

vanemad välismaal; 13,2% on üks vanematest välismaal töötanud, hetkel nad ei tööta välismaal; 1,9% on mõlemad vanemad välismaal töötanud, aga hetkel ei tööta; 39,6% pole kumbi vanem välismaal kordagi töötanud. Seega on 60,4% küsitlusest kokku puutunud sellega, et nende vanemad ei viibi kodus, vaid töötavad välismaal.

Järgnevates alapeatükkides tuuakse detailsemalt välja kahe vanusegrupi, 7-14 aastased ja 15-16 aastased, küsitluse tulemused. Kahte vanusegruppi jaotamise põhjus on see, et 15- ja 16-aastased on jõudnud kõrgeteimeikka ja vanemad eeldavad neilt suuremat iseseisvust. *See on aeg, kui töödeldakse väsimatult oma suhet vanematega, nende hinnangute ja hoiakutega, suhet kõigega, mida lapsepõlve kombel ja tavad, sõltuvus ja sõprus on kujundanud. Sellele eelnevatel aastatel kujuneb identiteet, isiksuse konsolideerumine, iseloomu kujunemine jne. Seega on varasemad aastad eriti olulised ja need peaksid kulgema soodsalt.* (MTÜ Caritas 2008) Vanemate tugi sellel perioodil ja ka teistel perioodidel on väga oluline.

2.2.1.1. Õpilased vanuses 7-14-aastased

Õpilasi vanuses 7-14-aastased esines küsitluses 26 ehk 49,1%. Neist kaheteistkümmel, 46,2%, töötab hetkel üks vanem välismaal. 3,8% töötavad mõlemad vanemad välismaal. Nende seas oli kaks 7-aastast, kelle üks vanematest töötab välismaal (Soomes, Rootsis või Norras). Üks 7-aastane näeb välismaal töötavat vanemat nädalalõppudel, välismaal töötamise põhjus on see, et Eesti palgatase ei rahulda, soovitakse elada luksuslikumalt. Teine 7-aastane näeb ühte oma vanematest iga kahe nädala tagant, välismaal töötamise põhjuseks on see, et Eesti palgatase oleks neil raskusi toimetulekuga. Mõlemas peres on veel 16-19 aastaseid lapsi ja nende eest hoolitseb Eestis olev vanem.

Soomes töötavad ka ühe 10-aastase ja 11-aastase vanem, mõlema välismaal töötavat vanemat nähakse kord kahe nädala tagant. Välismaal töötavad sellepärast, et vastasel juhul oleks neil raskusi toimetulekuga. Peres on lisaks veel 6-10 aastaseid lapsi ja 16-19 aastaseid lapsi. Laste eest hoolitseb Eestis olev vanem.

Kõigi kolme 12-aastase lapse seas töötas üks vanematest Soomes. Ühel 12-aastasel õnnestub näha teist vanemat iga kahe nädala tagant, teisel kord kuus ja kolmandal vaid kord poole aasta tagant. Kahel esimesel töötavad vanemad välismaal, sest Eestis töötades oleks neil toimetulekuga raskusi, ja kolmandal sellepärast, et neil on soov elada luksuslikumalt. Kõigis kolmes peres on veel alaealisi lapsi, kelle eest hoolitseb teine vanem.

13-aastaste seast saab tuua välja kaks peret, kelle üks vanematest töötab välismaal. Ühel neist töötab üks vanem Soomes ja teda nähakse iga kolme nädala tagant ja Soomes töötamise põhjus on see, et Eestis oleks vanem töötatu. Peres on veel üks koolieelik. Mõlema lapse eest hoolitseb teine vanem. Teise 13-aastase üks vanematest töötab erinevates riikides, Eestis viibib ta iga kolme kuu tagant, kolm kuud korraga. Peres on veel kaks alaealist last, kelle eest hoolitseb teine vanem või vanavanemad.

14-aastaseid oli kolm õpilast, kelle üks vanem töötab välismaal. Kahel õpilasel töötab üks vanematest Soomes, sest neil on soov elada luksuslikumalt, ehk vanemad on leidnud välismaal hästi tasustatud töö. Mõlemal lapsel õnnestub välismaal töötavat vanemat näha nädalalõppudel. Esimest õpilast kasvatab kodus vanavanem, teist teine vanem. Mõlemal on peres veel alaealisi lapsi. Kolmandal 14-aastasel töötab üks vanematest Poolas ja Saksamaal. Töötav vanem on kodust ära 3-4 päeva ja on sama palju siis ka kodus. Selles peres on veel kaks alaealist last, kelle eest hoolitseb teine vanem või vanavanemad.

Ühe 14-aastase mõlemad vanemad töötavad hetkel Soomes, sest Eesti palgatase seaks neile raskusi toimetulekuga. Vanemaid näeb ta kord kuus ja tavaliselt hoolitseb tema eest vanem õde/vend. Hetkel välismaal töötavatest selle vanusegrupi õpilaste vanematest 69,2% on põhjuseks see, et Eesti palgatase põhjustaks neile raskusi toimetulekuga või peaksid nad üldse töötud olema. 30,8% vanematest töötavad välismaal sellepärast, et nad saaksid endale rohkem lubada, ehk elada luksuslikumalt.

Õpilasi, kelle üks vanematest on eelnevalt välismaal töötanud ja kes on sellega kokku puutunud, et nende üks vanematest on välismaal tööl, oli kaks, 8- ja 14-aastane. 7-14-aastaste seas oli 11 õpilast, kelle vanem(ad) pole välismaal töötanud, ehk 42,3% puudus kogemus sellega, et nad peaksid elama teadmisega, et üks nende vanem peab töötama välismaal.

2.2.1.2. Õpilased vanuses 15-16 eluaastat

Õpilasi vanuses 15-16-aastased esines 53 küsitletu seas 27 ehk 40,8%. Neist üheteistkümmel, 40,8%, töötab hetkel üks või mõlemad vanem välismaal. Õpilaste osakaal, kelle mõlemad vanemad töötavad välismaal, on 27 küsitletu seast 11,1%.

15-aastaste seas oli neli õpilast, kelle üks vanematest töötab hetkel välismaal. Kõigi nende õpilaste üks vanematest töötab Soomes. Ühe õpilase perest on üks vanem läinud välismaale tööle sellepärast, et elada luksuslikumalt. Välismaal töötavat vanemat nähakse kord kuus. Peres on neil veel kaks last ja nende eest hoolitseb teine vanem. Kahe õpilase üks perevanem on läinud Soome tööle sellepärast, et Eesti palk põhjustaks neile raskusi toimetulekuga. Ühel perel õnnestub välismaal töötavat vanemat näha iga kümne päeva tagant, teisel kord kuus. Mõlemas peres on lisaks veel üks laps, keda kasvatab teine vanem. Neljanda perekonna üks vanematest läks samuti Soome tööle, sest Eestis oleks ta olnud töötu, kuid pikkade lahus oldud aegade tõttu perekond purunes. Laps näeb isa seetõttu keskmiselt vaid kord aastas. Peres kasvab veel üks laps.

15-aastaste seas on kaks õpilast, kelle mõlemad vanemad töötavad välismaal. Ühe õpilase mõlemad vanemad töötavad Soomes, sest sinne palgatase ei rahulda neid. Vanemaid näeb ta kord kahe nädala tagant. Peres kasvab peale tema veel üks laps. Nende eest hoolitsevad vanavanemad. Teise 15-aastase õpilase üks vanem töötab Tiibetis ja teine Liibüas. Välismaal töötamine pole tingitud sellest, et Eestis palgatase ei rahuldaks neid, vaid neile meeldib oma töö ja eesmärk. Peres kasvab lisaks veel kaks last, kes näevad oma vanemaid perioodil september-mai kaks korda, jõuludel ja lapse sünnipäeval, juuni-august on lapsevanemad kodus laste juures. Kui vanemad on välismaal tööl, siis laste eest hoolitsevad vanavanemad või vanem õde/vend.

16-aastaste seas on kolm õpilast, kelle üks vanematest töötab Soomes. Neist kaks näevad oma välismaal töötavat vanemat kord kuus. Vanema välismaal töötamise põhjus on see, et Eestisse jäädes oleksid nad töötud. Peredes kasvab lisaks veel üks laps. Nende eest hoolitseb teine vanem. Kolmandas peres nähakse samuti vanemat vaid kord kuus ja välismaal töötamise põhjus on samuti see, et Eestis olles jääksid nad töötuks, aga kui vanem on välismaal tööl, siis kasvavad teda vanavanemad.

16-aastaste seas on lisaks veel kaks õpilast, kelle mõlemad vanemad töötavad välismaal. Mõlemad õpilased näevad oma vanemaid kord paari kuu tagant ja välismaal töötamise põhjuseks on tööpuudus Eestis. Ühe perekonna mõlemad vanemad töötavad Soomes.

Õpilane elab üksi või vanema õe/venna hoole all. Teise õpilase mõlemad vanemad töötavad Norras. 16-aastane õpilane elab seetõttu üksi.

15-16-aastaste seas 22,2% õpilaste vanematest hetkel ei tööta välismaal, kuid on eelnevalt töötanud, seega on kokku puutunud sellega, et ühte vanemat pole tihti kodus. 37% õpilastel pole kumbki vanem kordagi välismaal töötanud.

Läbiviidud küsitluses osales küll vaid 53 last ja selle põhjal ei saa teha suuri järeldusi, kuid kui nende seast üle poole, 60,4%, puutuvad või on kokku puutunud sellega, et nende üks vanem on välismaal töötamas, siis see näitab, et probleem on olemas. Põhiline põhjus, miks vanemad välismaale tööle lähevad, on see, et Eesti tööturul pole piisavalt töökohti või palgatase on liiga madal äraelamiseks. See on probleem, mis suureneb, aga keegi ei oska midagi ette võtta.

KOKKUVÕTE

Pärnu, riigi keskmisest suurema töötusprobleemi lahendamiseks sõnas ja tegudes on erakonnad tegelnud küllalt üldsõnaliselt. Peamiseks poliitikutele lubaduseks Pärnu tööturul olukorra parandamiseks oli ettevõtluse arendamine. 18. oktoobril 2009. aastal selgus, et Toomas Kivimägi valimisliit võitis Pärnu valimised ülekaalukalt, kus 33-kohalisest Pärnu linnavolikogust sai Toomas Kivimägi valimisliit 14 kohta. Koalitsiooniläbirääkimistel oli valupunktiks tugevalt miinuses eelarve, mille tasakaalu viimine seati eesmärgiks. Koalitsioon moodustati Toomas Kivimägi valimisliidust, Eesti Reformierakonnast, Erakonna Isamaa ja Res Publica Liidust ning Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast.

Hoolimata raskest ajast, kus majanduslangusega kaasnevad probleemid ei lähe kellestki mööda, ja Pärnu linnavalitsusele peavalu tekitav miinuses eelarve, on Pärnus alates 18. oktoobrist 2009. aastast võimul olijad suutnud kultuuriprogrammiga, eelkõige Hansapäevad, mis pakkus pärnakatele hooajatööd, tõsta linna suvist üksikisiku tulumaksu laekumist prognoosist neli miljonit krooni kõrgemaks. 2010. aasta sügisel saadeti Pärnu abilinnapeale Annely Akkermannile e-kiri, kus uuriti, kuidas ettevõtluse soosimine Pärnus edeneb. Vastuseks saadi, et lisaks Hansapäevadele on ka muudele kultuuriüritustele, mis soodustavad Pärnu ettevõtlust ja pakuvad töökohti, linnaeelarvest eraldatud toetusi kokku miljonites kroonides. Samuti on Pärnu linnavalitsuse arenguteenistus vastu võtnud ja nõustanud teistest riikidest pärit investoreid. On planeeritud Loode-Pärnu tööstusala. Samuti on investeeringuni jõudnud McDonaldsi arendajad Küprosel. 18. septembril 2010 avatud McDonald's andis töökoha 60 inimesele. Annely Akkermann märkis ka, et linnaape või volikogu esaleme osalemine äridelegatsiooni koosseisus ja vastuvõttudel reklaamis kohalike lehtede esilehekülgedel Pärnut kui potentsiaalset investeerimissihtkohta.

Pärnu linn toetab Pärnumaa Ettevõtlus- ja Arenduskeskust ja SA Pärnumaa Turism. SA Pärnumaa Turism veab eest turismiasjaliste klasteri ehk ettevõtluskobara projekti, mis tulevikus parandab oluliselt Pärnu olukorda. Lahendused suurtele probleemidele ja raskustele ei saabu üleöö, aga alates 18. oktoobrist 2009 võimul olev Pärnu linnavalitsus püüab lappida valupunkte ja rakendada arendavaid ideid.

Töötuna saadakse enam-vähem hakkama. Paljudele on töötus õpetanud säästlikumalt elama ja taaskasutama asju, kuid ei saa märkimata jätta, et on ka neid, kellele on töötus mõjunud rusuvalt ja tekitanud stressi ning mure rahapuuduse tõttu vaid suurendab seda. Palju on ka neid, kes ei suuda end enam ise ära elatada ja on sunnitud elama teiste kulul.

Mehed tõdesid rohkem kui naised, et kannatavad stressi all. Samas oli meeste seas rohkem neid, kes väitsid, et tulevad töötusega täielikult toime ja saavad väga hästi hakkama. Naised olid töötuna palju rohkem teistest sõltuvad kui mehed. Töötuse suhtes olid mehed palju kriitilisemad. Üks mehestest tõi välja, et töötutel võiks olla rohkem võimalusi töötavate inimeste arvelt ja üks mees arvas, et töötus on täiesti riigi asi ja ainus lahendus on riigist äramine. Samuti leidis mehi, kes arvasid, et nad on parem töötud, kui lähevad liiga väikese palgaga tööle. Naised nii kriitilised polnud, nende üldiseks sooviks oli kohtumine omasugustega ja rohkem tasuta kohti koolitustel. Üldist huvi koolituste vastu näitasid nii

mehed kui ka naised. Üks alla kahekümne aastane mees tõi välja probleemi, et töötule on kulukas iga kuu käia Töötukassas kohustuslikul vastuvõtul. 10. jaanuaril 2011 võeti vastu parlamendi sotsiaalkomisjoni algatatud tööturuteenuste ja -toetuste seadus ning töötuskindlustuse seaduse muudatused, mis sätestas, et kohustusliku Töötukassasse vastuvõtule tulemise võib eelnoü järgi edaspidi asendada telefoni teel ühenduse võtmisega, juhul kui töötü osaleb tööturukoolitusel või tööpraktikal. Samas neil, kes ei osale tööturukoolitusel või tööpraktikal, on Töötukassasse ilmumine endiselt suur lisakulu. Üldiselt ollakse aga Töötukassa tegevusega rahul.

Väga palju oli neid, kes ei ole leidnud pärast oma õpinguid tööd. Sellel teemal on palju sõna võetud, et ettevõtted ei soovi võtta tööle inimest, kellel pole kogemusi. Samas kuskohast peaks inimene kogemusi saama, kui ta on alles õpingud lõpetanud? Selle probleemi lahendamiseks peaks kohalik omavalitsus tunnustama ettevõtjaid, kes võtavad tööle ka kogemusteta inimesi.

Kahjuks on töötus kaasa toonud ühe kasvava probleemi. Tuleb tõdeda, ettevõtluse arendamine pole jõudnud nii kaugele, et pakkuda häid töökohti elanikele. Järjest enam minnakse välismaale tööle, sest kodumaa palk ei toida ära. Eriti kurvaks teeb asja see, et paljud lapsevanemad jätaavad oma pere Eestisse. Väikelapse ja ka teismelise jaoks on oluline vanemate tugi ning miski ei asenda ühe lapsevanema puudumist.

Puudub ülevaade, kui palju on tegelikult neid alaealisi, kes on sunnitud elama üksi, sest nende vanemad on suundunud välismaale tööle sellepärast, et Eesti töökohtade palk ei tooks neile piisavat sissetulekut pere toitmiseks. Samuti puudub ülevaade, kui palju on vanemate pidev viibimine välismaal mõjutanud noorte inimeste käitumist ja elu.

Läbiviidud küsitlus näitas, et küsitletute seas 60,4% puutuvad või on kokku puutunud sellega, et nende üks vanem on välismaal töötamas, siis see näitab, et probleem on olemas. Tööpuudus purustab perekondi ja lõhub vanema ja lapse vahelist suhet, samas seab ohtu ka lapse täisväärtusliku arengu. Süüdistada ei saa lapsevanemat, sest välismaale tööle ei minda vabatahtlikult, vaid selleks, et pidada üleval oma peret.

Töötus Pärnus on tõsine probleem, mille edukaks lahendamiseks tuleks teha suuremat koostööd. Poliitikud, Töötukassa, sotsiaaltöötajad, haridusasutused ja vabatahtlikud rahvaliikumised koos suudaksid selle raske probleemi lahendamiseks paremini toime tulla.

KASUTATUD ALLIKAD

Internet:

- Akkermann, A.** Raskest olukorrast toob välja vaimsus. <http://www.parnupostimees.ee/?id=169069>. 29.09.2009
- Eesti Kaubandus-Tööstuskoda. 2010. Pärnumaa tunnustas ettevõtjaid. <http://www.koda.ee/>
- Eesti Teenindus- ja Kaubandustöötajate Ametiühing. Infonurk, Korduva töötuse hüvitise ooteaeg lüheneb. <http://etka.ee/infonurk/korduva-tootu-huvitise-ootaeg-luheneb>. 11.02.2011
- Eesti Töötukassa. Statistika. <http://www.tootukassa.ee/index.php?id=11328>. 11.02.2011
- Helme, M.** Aus Pärnu on võimalik. <http://www.parnupostimees.ee/?id=165252>. 18.09.2009
- Ibrus, K.** 2011. Välismaale tööle läinud unustavad oma lapsed. <http://www.epl.ee/artikkel/591125>. 18.01.2011
- Kivimägi, T.** 10 põhjust, miks hääletada Toomas Kivimägi valimisliidu poolt. <http://www.parnupostimees.ee/?id=164294>. 16.09.2009
- Klooster, E.** Poleerime Pärnu jälle särama. <http://www.parnupostimees.ee/?id=167865>. 25.09.2009
- Madisson, T.** Hea mees, kes lubabki! <http://www.parnupostimees.ee/?id=168317>. 26.09.2009
- Merilaine, M.** Kuidas raskel ajal toime tulla? <http://www.parnupostimees.ee/?id=169525>. 30.09.2009
- Mets, J.** 2009. Probleemide lahendus algab tõsiasiade tunnistamisest. <http://www.parnupostimees.ee/?id=171845>. 6.10.2009
- MTÜ Caritas. Noor ema. http://www.caritas.ee/s/img/noor_ema.pdf. 6.10.2009
- Ninnas, T.** 2009. Keskerakond panustab töökohtade loomisele. <http://www.parnupostimees.ee/?id=166504>. 22.09.2009
- Prisk, P.** 2011. Valimislubadused ja koalitsioonilepe. <http://www.parnupostimees.ee/?id=407091>. 23.03.2011
- Koalitsioonileping. 2009. Pärnu linna ametlik veebileht. http://parnu.ee/index.php?id=1306&no_cache=1. 6.10.2009
- Roos, A.** Tõeline vabadus valida. <http://www.parnupostimees.ee/?id=167373>. 24.09.2009
- Sildnik, J.** 2009. Pupujuuk ees, pupu taga. <http://www.parnupostimees.ee/?id=165699>. 19.09.2009
- Siplane, A.** 2009. Miks peaks Pärnu linna volikokku valima rohelisi? <http://www.parnupostimees.ee/?id=167369>. 24.09.2009
- Tamm, E.** 2011. Lapsed, kelle vanemad on ära. <http://www.epl.ee/artikkel/592827>. 17.02.2011

Trükised:

- Aus Pärnu. 2009. Sõnad tegudeks!
- Eesti Keskerakond. 2009. Märka muutust 2005-2009
- Eesti Keskerakond. 2009. Ranno Künnap
- Eesti Reformierakond. 2009. Reformierakonna kandidaadid Pärnu linnavolikokku
- Erakond Isamaa ja Res Publica Liit. 2009. Isamaa ja Res Publica Liidu kandidaadid Pärnumaal
- Erakond Isamaa ja Res Publica Liit. 2009. Meie Pärnu
- Toomas Kivimägi Valimisliit. 2009. Pärnakad väärivad paremat!
- Valimisliit Aus Pärnu. 2009. Spikker
- Viisitamm, M.** 2009. Valides Keskerakonna valite kindla homse. Pärnu Edasi 16.10.2009
- Üksikkandidaat Koit Pikaro. 2009. Pärnu ilma Viisitammeta!

LISAD

Lisa 1. Valik valimisposti

KUI VALID 18. OKTOOBRIKESKERAKONNA, SIIS LINNA JUHTIMISEL AASTATEL 2009-2013:

- Arvestame linna juhtimisel avaliku arvamuse küsitluste ja suurtuge tulemusi, väga olulistest küsimustest langetame otsuse pärast rahvaküsitlust.
- Suurendame ealistate ja puudega inimestele makstavat hinnatutustu kompenseerimiseks mõeldud ühikordset toetust 1000 kroonini.
- Jätkame eakale, õpilastele, peajärgelastele peredele ja puudega inimestele sõdusoodustuste pakkimist ühitasnospõhds. Kehlestame tasuta bussisõitu alates 65. eluaastast ning neile, kes on kuni kolmeaastasest väikelapse saajaks.
- Loomme töötutele vähemalt 100 avalikku töökohhta. Selleks kaasame töötuid lisaks erakorraldastele töötule korraldaste töötule tegemiseks.
- Jätkame munitsipaalruumide ehitamist. Ehitame Kõlve tänavale vähemalt kolm munitsipaalimaja (kokku 63 korterit).
- Et väikelapsed saaksid emaga kauem kodus olla, maksame kodus olevatele emadele emapaika miinimumpõlga ulatuses linnaeelarvest edasi kuni teise eluasta täitumiseni.
- Vähendame prügi veo hinda vähemalt 30%.
- Rajame Janneni tänavale kaasaegse ja esindusliku linnaauna.
- Hoiaime linnatänavaid korras ja parustame senisest enam kõrvaltänava kvaliteedi tõstmisesse. Selleks suuname maamarku teede korraldohu ja paneme laekunud maamarku teede remondiks linnaeelarvesti järele samasuguse summa. Projekteerime ja renoveerime Merimetsa ja Kungsa tänava. Muudame toimuvabaks Raeküla, Vana-Pärnu, Ülejõe ja Virgiküla tänavad.
- Arendame edasi Looe-Pärnu tööstuspiirkonda, et tuua Pärnusse töökohi loovad ettevõtted.
- Tagame kogu linna varustamise vee ja kanalisatsiooniga.
- Loomme kunagine tööstuspiirkonda munitsipaalpiirkonda perekondlikuks ajavilimiseks.
- Kehlestame Pärnu elanikele soodushinnad linna omandis olevates tervisekeskustes, et pakkuda
- linnaelanikele tervisevõõ töögastumise võimalusi.
- Ehitame korrakku loomade varjupaiga.
- Korrastame Maj keskus.
- Töötame välja kompensatsioonijüsteemi alustavale ettevõttele litumiseks linna infrastruktuuriga.
- Loomme uute töökohade asutamise loetustfondi.
- Jätkame põhikoolis tasuta koolitoidu pakkimist. Pakume soovijatele tasuta koolitoidu ka gümnaasiumis.
- Jätkame koolide ja lasteaedade korrastamist, renoveerimine Rääma Põhikooli ja Vanalinna Põhikooli.
- Korraldame koostööd Pärnuaa omavalitsustega rahvakultuuri suurpeo – laulu- ja tantsupeo.
- Korraldame gaasitaase skulptuuride võistluse, mille võitjatele teatakse koht linnaaunus.
- Toetame kohtaliku kultuurielu edendamisele suunatud seitside ja muusika- ning kunstikollektiivide tegevust.
- Toetame noortekeskuste tekkimist ja arenemist Mei ja Rääma linnaosades, et pakkuda noortele paremaid vaba aja veetmise võimalusi ja vältida probleemsete noorte teket.

Lähemalt tutvuge Pärnu piirkonna valimisplatvormiga meie kodulehel - www.parnukeskerakond.ee

MÄRKA MUUTUST!

2005 - 2009

Kes siis veel!

Keskerakonna valimisreklaamil „Märka muutust! 2005-2009“

PÄRNU SAAB JUHTIDA AUSALT!

Spikker

OTSUSTA KIIRESTI,
KEDA 18.OKTOOBRIIL VALID!

PÄRNU VAJAB VAHETUST! KES SIIS VEEL!

MART VIISITAMM:

- KESKERAKOND NÕUAB - PÄRNU VAJAB VAHETUST! VAHETAME PRAEGUSED LINNAJUHTID VALJAI KOIK PEAVAD VALIMA SIMMO SAART!
- HÄVITASIME PÄRNU MAINE! **TEHTUDI!**
- PELETASIME KULTUURIÜRITUSED LINNAST. **TEHTUDI!**
- RAISKASIME RAHVA RAHA MARDI MAINEKAMPAANIALE JA MAKSIMISE LINNAJUHTIDELE ÜLIKÕVA PALKA. **TEHTUDI!**
- VIISIME LINNA PANKROTI ÄARELE. **TEHTUDI!**
- PARSELDASIME LINNA VARA OMA ERAKONNA TOETAJATELE. **TEHTUDI!**
- LINNAPEA NAINESOOJALE JA HÄSTITASUSTATUD KOHALE. **TEHTUDI!**
- VÕTSIMISE ALTKAEMAKSU. **TEHTUDI!**

JANE METS:

- ME ARMASTAME KESKERAKONDAI
- MEIE TOETASIME JA AITASIME VIISITAMMEL VALITSEDA PÄRNU VIIMASED NELI AASTATI
- MEIE ERAKONNA ABIGA ON PÄRNU SEAL KUS TA PRAEGU ON - PANKROTI ÄAREL!
- MEIE LUBASIME VELLO JÄRVESALLUL LAAMENDADA LINNAVARAGA!
- MEIE ARMASTAME RAHAI!

SIMMO SAAR:

- EHITASIME NELI AASTAT PAUJHI - **TEHTUDI!**
- KASVATASIME LINNA VOLAKOORMA KOLMEKORDSEKS. **TEHTUDI!**
- LASIME LINNA MAJANDUSE PÕHJAJA - **TEHTUDI!**
- TOSTSIME GARRI SUUKI PALKA 45000 KROONILE, ET TA EI HILMUSTAKS VÕORAST BRIKETTI. **TEHTUDI!**
- KINKISIME UUELE SOBRALE PEEDOLE 20 MILJONIT LINNA RAHA - **TEHTUDI!**
- JAGASIME KESIKUTELE SOOJAD KOHAD NOUKOGUDES JA LINNAETTEVÖTETES - **TEHTUDI!**
- SAADAME LINNAKODANIKUD PIKALTI **TEHTUDI!**
- TAHTSIME OSTA OMA ERAKONNNAKAASLASELT 25MILJONI KROONIST LIUVALJAI
- VALI JAANUS OTS - KES SIIS VEEL!!!

Aus Pärnu valimisreklaam „Spikker“

PÄRNAKAD VÄÄRIVAD...

- ... korda tehtud Kalevi staadionit ja linnaosadesse uisuväljakuid,
- ... väljaehitatud Vallikäärü ja korrastatud jõekallast,
- ... pikka rannapromenaadi ja hooldatud linna,
- ... mere- ja veefestivali ning rahvusvahelisi spordimänge,
- ... kobarkino ning korras kõnni- ja jalgrattateid,
- ... **investeeringuid linna ja uusi töökohti;**
- ... kodanikule lihtsamat asjaajamist linnavalitsuses;
- ... **paremat ja toetavat ettevõtluskeskkonda;**
- ... toetusfondi pensionäridele,
- ... mittepoliitilist linnapead, keda ei pea häbenema,

... MEIE TAGAME!

Vähendame linna valitsemiskulusid 20%!

Maksame igal aastal linnaeelarvest 1 000 000 krooni pensionäride toetusfondi.

Lubame stabiilsust linna koolidele.

Me ei tõsta vee ja bussipileti hinda.

Pärnust saab taas NOORTE, SUVE JA KULTUURI pealinn – Põhjamaade Päril.

ME SOOVIME MUUTUSI!

TEIE TOETATE, MEIE VASTUTAME

Hoia leht alles ja osaled loosimises!

Hoia alles oma ajaleht ja vaata oma ajalehe numbrit, sest 18. oktoobril loositakse väljaauhinnad.

Võitnud ajalehenumbreid pannakse üles pühapäeval, 18. oktoobril 2009. a. koduleheküljel www.tkvalimisliit.ee kell 18.00 ja avaldatakse 20.10.2009. a. ajalehes Pärnu Postimees. *

NB! Valimisliidu liikmed ja nende perekonda kuuluvad isikud loosimises ei saa osaleda!

Auhinnad on:

1. 5 piletit kahele Tervisepardiši
2. 5 piletit kahele teatripiletit kahele
3. kaks 500-kroonist kinkekaarti

18048

www.tkvalimisliit.ee
e-mail: info@tkvalimisliit.ee

Lisa 2. Ettevõtlust ja töökohtade loomist toetav kodukoht

(Vastu võetud Eesti Keskerakonna valimiskonverentsil 5. septembril 2009. a. Tallinnas „Eesti Keskerakonna valimisplatvorm kohalike omavalitsuste volikogude valimistel“)

Kohalik omavalitsus peab aktiivselt osalema ettevõtluse toetamisel ja uute töökohtade loomisel.

Loomme vastavalt valla/linna võimalustele sotsiaalseid töökohti.

Toetame uute töökohtade loomist, pakume rajatavates tööstusparkides alustavatele väikeettevõtetele vastavalt valla/linna võimalustele maakasutusõiguse ja infrastruktuurid (vesi, kanalisatsioon).

Muudame ettevõtjate asjaajamise kohalikus omavalitsuses lihtsamaks ja kiiremaks. Rakendame selleks vajalikke infotehnoloogilisi vahendeid ja nõustamissüsteemi.

Toetame omavalitsuste ühisprojekte ettevõtluse arendamisel.

Soodustame ettevõtjate ümarlaudade moodustamist ja tegutsemist.

Toetame väikeettevõtjaid Euroopa Liidu nõuete täitmiseks vajalike investeeringute taotlemisel (keskkonna-, tööohutus- ja hügieeninõuded).

Loomme ettevõtlusinkubaatorid igasse maakonda. Koostame ettevõtlusideede andmebaasi ja tagame võimalused äriideede vahendamiseks.

Toetame kohalike, eeskätt taastuvate toormeallikate kasutamist kohaliku ettevõtluse edendamiseks, sealhulgas tarbekaupade ja bioenergiakandjate tootmiseks.

Lisa 3. IRL tööplaan

TÖÖD EESTILE!

Aasta tagasi pakkus Isamaa ja Res Publica Liit välja plaani puhkeva majanduskriisi leevendamiseks. On hea, et mitmed selle punktid rakendati ellu ning teised on leidnud tee teistegi erakondade kavadesse – euro kasutuselevõtu seadmine prioriteediks, valitsemiskulude kärpimine, ametnike palga lahtisidumine keskmisest palgast, negatiivsed lisaelarved, maksude tõstmisest hoidumine, investeeringute hoidmine. Vastasel korral oleksime praegu Eestiga samas olukorras nagu Läti. Osa ettepanekutest, nagu näiteks kiire haldusreform, on kahjuks lahendamata jäänud. Igal juhul on selge, et ka tollaste ettepanekute automaatne kordamine ei suuda meid nüüd, aasta hiljem, enam aidata. Eesti vajab uut plaani. See saab tugineda vaid meie oma inimestele, kes on Eesti suurim ressurss. Kulutused haridusele ja tervishoiule pole seetõttu kulud vaid investeering – investeering tulevikku.

Isamaa ja Res Publica tööplaan tugineb kuuele sambale

- Eelarve

1. TASAKAALUS EELARVE

Kui Eesti soovib ka järgmisel aastal pensionäridele pensione, õpetajatele-politseinikele palka maksta, peab ta hoidma kontrolli all eelarvet. Kui me seda ei tee, hävitame ka lootused üleminekuks eurole, mida Eesti majandus investorite usalduse taastamiseks hädasti vajab.

ISAMAA JA RES PUBLICA LIIT SEAB EESMÄRGIKS HOIDA EESTI TULUD-KULUD TASAKAALUS, ET MEID EI ÄHVARDAKS PANKROTI- VÕI VÕLAORJUS.

Selleks tuleb juba 2009. aastal vastu võtta järgmised otsused:

- 1.1. Jätta ära 2010. aastaks määratud maksureform.
- 1.2. Tõhustada pere- ja lastepoliitikat, muutes selle senisest oluliselt vajaduspõhiseks.
- 1.3. Kärpida ministereiumite palga- ja majandamiskulutusi vähemalt 10%.
- 1.4. Külmutada teised riigieelarvest tehtavad kulutused.

- Ettevõtlus

2. TAGADA ETTEVÕTLUSELE SOODSAD TINGIMUSED

Selleks, et inimestel Eestis oleks tööd, peab riik viivitamatult käivitama programmi tööandjate toetamiseks. Investeeringuid infrastruktuuri ega ettevõtlustoetusi ei saa järgnevate eelarvekärbete käigus

enam vähendada. Senisest tõhusamalt tuleb kasutada Euroopast Eestisse saabuvaid ressursse, muutes vajadusel nende sihtotstarvet.

ISAMAA JA RES PUBLICA LIIT SEAB EESMÄRGIKS TUUA EESTISSE UUED INVESTEERINGUID JA LUUA NENDE ABIL 20 000 UUT TÖÖKOHTA

Ettevõtlusele soodsate tegutsemistingimuste loomiseks tuleb:

- 2.1. Tööandjate maksukoormust tuleb vähendada, mitte tõsta. Käesoleva aasta 1. juuliks tuleb kaotada erisoodustumaks tervishoiukuludelt.
- 2.2. Käivitada välisinvestorite Eestisse toomiseks meelituspakett, mis aitab leida ettevõtte rajamiseks sobiva maa, välja ehitada ettevõtluse jaoks tarviliku tuginfrastruktuuri ning koolitada töötajaid.
- 2.3. Käivitada viivitatamatult 800 miljoni kroonine Euroopa toetusele tuginev programm kortermajade energiatõhususe tõstmiseks, mille abil muudetakse vastav laen selle võtjale odavamaks. See programm ei anna mitte ainult kokkuhoidu energiatarbimises, vaid võimaldab ka tööd ehitajatele ja ehitusmaterjalide valmistajatele.
- 2.4. Tuua rohkem investeeringuid majandusse, leppides siin tegutsevate pankadega kokku pankade kohustusliku reservi määra vähendamises 12%-le, eeldusel, et vabanevat summat kasutatakse Eesti ettevõtetele laenamiseks.
- 2.5. Eesti majanduse ülesehitamise rahastamiseks ning kohaliku väärtepaberituru säilitamiseks tuleb 2. samba pensionifondide investeeringuid senisest 50% võrra rohkem suunata Eestisse. Piisavate investeerimisvõimaluste loomiseks koduturul tuleb ette valmistada riigi äriühingutesse erakapitali kaasamine ja aktsiate börsil noteerimine.
- 2.6. Pöörata erilist tähelepanu IT-sektori arengule. Selle soodustamiseks käivitada juba 2009. aastal uus lairiba strateegia, mis valmides tagaks kohalikele ettevõtetele hea konkurentsivõime. Toetada tuleb ideed rahvusvahelise IT-Akadeemia väljaarendamiseks Eestis.
- 2.7. Turismitööstuse ning kaubanduse toetamiseks tuleb kergendades turistidel TAX-FREE süsteemi kasutamist, alandades tax-free piirmäära.
- 2.8. Töötada välja programm Eesti merenduse konkurentsivõime parandamiseks.
- 2.9. Tagada kohalikele omavalitsustele võime eurorahade kaasfinantseerimiseks. Kohalike omavalitsuste maksubaasi ei saa seetõttu enam vähendada.
- 2.10. Vähendada bürokraatlikke regulatsioone omatoodetud kauba müügiks turul.
- 2.11. Teha ettevõtete asutamine odavamaks ja starditoetuse saamine lihtsamaks.

- Ekspord

3. TOETADA EKSPORTI

Ekspordile suunatud tootmise toetamine praegustel rasketel aegadel on Eesti majanduse püsimisele saatuslikult oluline.

ISAMAA JA RES PUBLICA LIIT SEAB EESMÄRGIKS TÕSTA EESTI KONKURENTSIVÕIMET MAAILMATURUL NING SÄILITADA SEELÄBI EESTIS TÖÖKOHTI.

Ekspordi toetamiseks tuleb:

- 3.1. Viivitatamatult käivitada 5,7 miljardi kroonine pakett ettevõtluse toetamiseks, millega antakse garantiisid ekspordi toetamiseks. Edasine bürokraatlik venitamine selle käivitamisel on lubamatu.
- 3.2. Rakendada nimetatud meetmeid ka põllumajandussaadusi töötlevates ettevõtetes, andes nii toetust raskes olukorras olevale maaelule.
- 3.3. Võtta hiljemalt 1. juuniks vastu Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis ette valmistatud Eesti ettevõtluse rahvusvahelistumise tegevuskava, mis annab erinevatele valitsusasutustele ülesanded Eesti ettevõtjate toetamiseks. Selle toel on võimalik astuda konkreetseid samme Eestist rahvusvahelise finantskeskuse kujundamiseks.
- 3.4. Kõrgelt haritud ekspertide meelitamiseks Eestisse ning siin kõrgpalgaliste töökohtade loomiseks tuleb kehtestada sotsiaalmaksule ülempiir.

- Täiendõpe

4. TÄIEND- JA ÜMBERÕPE ASJAKOHASEKS

Töökohtade hoidmiseks ei saa riik ettevõtjal käskida talle mittevajalikke inimesi tööl hoida. Küll saab riik aga toetada omalt poolt ettevõtjatel olemasolevaid töötajaid või uusi töötajaid koolitada.

ISAMAA JA RES PUBLICA LIIT SEAB EESMÄRGIKS, ET VÄHEMALT 50 KÕIGIS

MAAKONDADES KÄIVITATUD PROGRAMMI ABIL SÄILITATAKSE VÕI LUUAKSE 30 000 TÖÖKOHTA.

Selleks tuleb:

- 4.1. Siduda ümberõppe tööandjate reaalsete vajadustega. Selleks loome koostöös ettevõtjatega nn online-süsteemi vajaminevate töökohtade täitmiseks ning ümberõppeks ning kaasame sellesse rakenduskõrgkoolid ja kutsekoolid.
- 4.2. Eraldada koolitusosakuid oma töötajate koolitamiseks ettevõtjatele, kes kohustuvad aasta jooksul mitte vähendama tööliste arvu ettevõttes.
- 4.3. Luua koolitusosakud mikro- ja väikeettevõtetele.
- 4.4. Suurendada võimalusi töötuks jäänud inimestele mikro- või ettevõtluslaenu andmiseks, mis võimaldavad neil väljaõppe järel oma ettevõttega alustada.
- 4.5. Noorte talunike toetamiseks kõrvaldada bürokraatlikud tõkked talu noortele üleandmiseks.
- 4.6. Laiendada stažeerimise või praktika võimalusi.
- 4.7. Soodustada osajaga tööd, mis aitab kaasa tööhõive säilitamisele.

5. TARKUS TOOB TÕUSU

Parim majanduspoliitika on tõhus hariduspoliitika. Minister Tõnis Lukase algatatud haridusreform aitab meie haridussüsteemi tõhustada. Suuremat tähelepanu on hakatud ka osutama reaalinete õpetamisele. Oluline on see, et eelarvekärpeid ei teostataks hariduse, teadus- ja arendustegevuse arvelt. Kasvava tööpuuduse kõrval tuleb nende sammude kõrval siiski märgatavalt tõhustada senist ümberõppesüsteemi, aitamaks inimestel ümber- ja täiendõppe abil oma saatuse peremeheks jääda.

ISAMAA JA RES PUBLICA LIIT SEAB EESMÄRGIKS, ET ÜMBER- JA TÄIENDÕPE JÕUAKS EESTIS IGA SEDA VAJAVA INIMESENI.

Selleks tuleb:

- 5.1. Kaotada hiljemalt 1. juuniks erisoodustumaks tasemekoolitustel.
- 5.2. Panna esimestest hetkedest tõhusalt tööle erinevate asutuste ühendamisest sündiv Tööamet. Tagada, et tema vahendusel jõuaks inimesteni kiirelt informatsioon valitsuse poolt välja pakutud ümber- ja täiendõppe programmidest.
- 5.3. Kaotada bürokraatia täiendõppe tellimisel, lühendada praegust ülipikka ja keerulist riigihanke süsteemi.
- 5.4. Keskenduda senisest rohkem kõrgema kvalifikatsiooniga spetsialistide ümber- ja täiendõppele, haarates selleks kaasa ülikoolid.
- 5.5. Rakendada Euroopa fondide kaudu Eestisse täiend- ja ümberõppeks saadetud summad mõtestatud ümberõppe teostamisele ning uute töökohtade loomisele.
- 5.6. Laiendada Tööturuameti teenuste kasutajate ringi, näiteks ennast veel mitte töötuks registreerunutele. Paralleelselt tuleb laiendada ka Haridus- ja Teadusministeeriumi projekti „Täiskasvanute tööalane koolitus kutseõppeasutustes“ kasutajate ringi.
- 5.7. Käivitada kolme ministeeriumi koostööle tuginev ümberõppeprogramm, mis annaks uusi töökohti loovatele ettevõtjatele võimaluse koolitada neile kiirelt uusi töötajaid.
- 5.8. Edendada keeleõpet, mis võimaldaks inimestel omandada töö leidmiseks vajalik keeleoskus, pöörates erilist tähelepanu programmile „Eesti keel tasuta“.
- 5.9. Koostada ning käivitada programm võitluseks noorte tööpuuduse vastu. Selleks luua koolitusosaku süsteem õpingud pooleli jätanud noortele, mis võimaldaks neil valitud kutse- või ülikoolis pooleliolev haridus lõpetada.
- 5.10. Käivitada programm, mis laiendaks tööpraktika võimalusi noortele. Selleks eraldaks Töötukassa ettevõttesse võetud praktikandile ja tööandjale praktikatoetust.

Lisa 4. Pärnu koalitsioonilepe

Toomas Kivimägi valimisliidu, Eesti Reformierakonna, Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Sotsiaaldemokraatliku Erakonna koalitsioonileping, Pärnus 29. oktoobril 2009.

Käesolevaga Toomas Kivimägi valimisliit, Eesti Reformierakond, Erakond Isamaa ja Res Publica Liit ning Sotsiaaldemokraatlik Erakond leppisid kokku moodustada Pärnu linna juhtimiseks aastatel 2009-

2013 koalitsioon, mis lähtub alljärgnevatest põhimõtetest ja eesmärkidest:

1. Linna juhtimise üldpõhimõtted

1.1. Muudame linnajuhtimise läbipaistvaks ja avatuks.

1.2. Depolitiseerime linnapea ametikoha ja linnale kuuluvate äriühingute ja sihtasutuste nõukogude esimeeste ametikohad.

1.3. Lõpetame linnale kuuluvate äriühingute ja sihtasutuste nõukogude liikmetele (v.a esimehed) tasu maksmise. Nõukogu liikmetele makstakse hüvitist volikogu liikmetega samadel alustel.

1.4. Rakendame meetmeid valginnastumise peatamiseks.

1.5. Peame oluliseks koostööd Pärnumaa omavalitsuste ja kodanikeühendustega.

1.6. Peame oluliseks kaasata Pärnu akadeemilist potentsiaali Pärnu linna arengu kavandamisse.

1.7. Tagame Euroopa Liidu rahastavate projektide nõutava oma- ja kaasfinantseerimise.

1.8. Peame oluliseks usaldusliku dialoogi taastamist vabariigi valitsuse, riigiasutuste ja Pärnu linna vahel.

2. Pärnu linnaeelarve tasakaalu saavutamiseks:

2.1. Vähendame linnavalitsemiskulusid 2010. aastal 20%.

2.2. Peatame Pärnu linnalehe väljaandmise.

2.3. Vähendame linna hallatavate asutuste majandamiskulusid keskmiselt 10% ja linnale kuuluvate äriühingute palgakulusid keskmiselt 10%.

2.4. Lõpetame munitsipaalpolitsei tegevuse.

2.5. Lõpetame maksumaksja raha eest linnapea mainekampaania korraldamise.

2.6. Ühendame linnavalikogu kantsleli linnavalitsuse kantsleiga.

2.7. Lõpetame PAUH-süsteemi ülalpidamise linnaeelarvest.

2.8. Maksame 1. jaanuarist 2010 sünnitoetust 1000 krooni.

2.9. Vähendame õppeasutuste majandamiskulusid 10%.

2.10. Vaatame üle Pärnu linna sisseostetavate teenuste hankelepingud eesmärgiga vähendada linna kulusid.

2.11. Huviharidusteenuse kulude katmine teiste omavalitsuste poolt peab toimuma võrdsetel alustel Pärnu linnaga.

3. Tööhõive ja ettevõtlus

3.1. Taotleme Pärnu linna omandusse linna territooriumil asuvat reformimata riigimaad, et anda need hoonestusõiguse alusel või tasuta kasutusvalduse korras neile ettevõtjatele, kes loovad arvestatavalt töökohti ja panustavad linna arengusse. Oleme avatud linnale kuuluvate mittevajalike hoonete kasutusvaldusesse andmiseks töökohti loovatele väikeettevõtjatele.

3.2. Töötame välja soodustingimused ühisveevärgi ja kanalisatsiooniga liitumiseks Pärnus töökohti loovatele ettevõtetele.

3.3. Kaasame linna puhastus- ja heakorratöödele senisest rohkem töö kaotanud linnakodanikke.

3.4. Koostöös kutsehariduskeskuse ning töötukassaga parandame töötute nõustamissüsteemi ja parandame töötute täiendus- ning ümberõpet.

3.5. Tutvustame Pärnu ettevõtlus- ja investeerimisvõimalusi Skandinaavia riikides ja mujal (koostöös saatkondadega); tõstame esiplaanile Pärnu kui ettevõtlus-, puhke- ja elukeskkonna turundamise.

3.6. Toetame PEAKi perioodiliste marketingi-, raamatupidamis- ja finantskoolituste läbiviimisel.

3.7. Toetame inseneripotentsiaali koondamist ja kasutamist linna tootmissektori taastamiseks, aitame kaasa inseneride nõukoja loomisele ja tegevusele.

3.8. Jätkame Loode-Pärnu tööstuspiirkonna väljaarendamist.

3.9. Tunnustame Pärnu linna töökohtade loojaid.

4. Linna areng

4.1. Koostame teemaplaneeringu kesklinna ja Ülejõe piirkonna liikluskkeemi lahendamiseks, rohealade teemaplaneeringu, Pärnu jõe kallaste planeeringud, ajalooliste piirkondade teemaplaneeringu.

4.2. Ranna-ala teemaplaneering loob eelduse Rannapargi arendamiseks ja rannapromenaadi pikendamiseks kogu ranna alale.

4.3. Jätkame üldplaneeringu koostamist ja koostame pikaajalise arengukava.

- 4.4. Kiirendame detailplaneeringute menetlemist ja lähtume planeeringute koostamisel linnaplaneeringu headest tavadest.
 - 4.5. Otsustame uue silla asukoha ja kehtestame detailplaneeringu, loomaks eeldused silla ehitamiseks aastatel 2013-2017.
 - 4.6. Peame oluliseks Rail Baltica kulgemist läbi Pärnu.
 - 4.7. Peame oluliseks Pärnu lennujaama tegevuse jätkamist vähemalt senises mahus.
 - 4.8. Korraldame turunduskampaaniad Pärnu tutvustamiseks Eestis ja välisriikides.
 - 4.9. Uuendame Pärnu puhkemajanduse ja turismi arengustrateegia.
 - 4.10. Ehitame või renoveerime 4 aasta jooksul vähemalt 10 kilomeetrit jalgratta- ja rulluisuteid. Koostöös naaberomavalitsustega toetame jalgrattateede rajamist lähivaldades.
 - 4.11. Ühendame Pärnu linna ja linna ümbritsevate valdade ühistranspordivõrgustiku, kehtestame ühtsed tsoonipiletid.
 - 4.12. Muudame tasuta parkimise korda ja pikendame tasuta parkimise aega. Alates 2011. aastast on parkimine linnas tasuta, v.a kesklinnas ja ranna rajoonis suveperioodil (juuni-august).
 - 4.13. Rekonstrueerime Vallikääru ja vallikraavi.
 - 4.14. Jätkame Pärnu jõe vasakkalda kahe silla vahelise Jaansonu raja väljaehitamist.
 - 4.15. Ehitame ja rekonstrueerime aastatel 2009-2013 Euroopa Liidu tõukefondide toetuste kaasabil Pärnu kesklinnas, Rääma ja Ülejõe linnaosas ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni võrke umbes 80 kilomeetrit.
 - 4.16. Taotleme Euroopa Liidu tõukefondidest toetust Aia, Ranna puiestee, A. H. Tammsaare puiestee ja Riia maantee vahelise piirkonna ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni väljaehitamiseks (ligi 52 kilomeetrit).
 - 4.17. Korrastame ja rekonstrueerime Karja, Karusselli, Kuninga, Aia, Aisa, Kooli, Oja jt tänavad.
 - 4.18. Muudame linnale kuuluvad äriühingud majanduslikult efektiivsemaks eesmärgiga kaasata nad linna kohustuste katmisele aastaks 2012 minimaalselt 25 miljoni krooniga aastas.
 - 4.19. Muudame linna äriühingute juhtimise korda: nõukogu esimehe tasuline koht täidetakse avaliku konkursiga.
 - 4.20. Viime lõpule kaubasadama väljaviimise Jannseni tänavast.
 - 4.21. Muudame linnakodanikele paremaks prügimajanduse toimimise, koostame uue jäätmekäitluskava.
 - 4.22. Aitame lahendada linnavalitsuse tasandil korteriühistute probleeme.
 - 4.23. Loome linna tasuta heakorratööde teenuse kinnistuomanikele ja vabastame teenuse tellinud kinnistuomanikud sundkoormisest.
 - 4.24. Peame oluliseks Pärnu parkide ja haljasalade kaitset, hooldamist ning uuendamist.
5. Haridus
 - 5.1. Jätkame Pärnu linna hariduse arengukava 2015. aastani täitmist.
 - 5.2. Toetame Tartu ülikooli Pärnu kolledži kompetentsikeskuse loomist.
 - 5.3. Peame oluliseks Pärnumaa kutsehariduskeskuse väljaarendamist.
 - 5.4. Toetame koostöövõrgustike tekkimist erinevatel haridustasanditel.
 - 5.5. Muudame Pärnu Koolide Sihtasutuse tegevuse efektiivsemaks, perspektiivis reorganiseerime.
 - 5.6. Remondime Koidula gümnaasiumi spordikompleksi (sh ujula).
 - 5.7. Koolidest renoveerime järgmisena Vanalinna põhikooli ajaloolise hoone.
 - 5.8. Peame vajalikuks õpilaskodu rajamist Pärnusse.
 - 5.9. Toetame töö kaotanud linnakodanike ja kasuperede laste ühes huvialaringis käimist.
 - 5.10. Maksame töö kaotanud vanemate lastele koolialguse toetust 500 krooni.
 - 5.11. Toetame Pärnu lastekodu kujundamist peremudelipõhiseks.
 - 5.12. Koostöös riigiga ehitame Pärnusse Lääne-Eesti keskonnahariduskeskuse ehk ökomaja.
 - 5.13. Toetame eralasteaedade ja -lastehoiu tekkimist Pärnu linnas.
 - 5.14. Erivajadustega laste õpetamisel seame prioriteediks toimetulekukooli tingimuste parandamise.
 6. Kultuur ja sport
 - 6.1. Koostame kultuurielu edendamise tegevuskava.
 - 6.2. Peame oluliseks kultuuriürituste korraldamist aasta ringi.
 - 6.3. Toetame tervist edendavaid üritusi ja tervisliku eluviisi turismis.

- 6.4. Toetame igal aastal vähemalt ühe üldkasutatava spordiplatsi või mänguväljaku ehitamist.
 - 6.5. Rajame talveks linnaosadesse looduslikud liuväljad.
 - 6.6. Kutsume ellu Pärnu ja sõpruslinnade spordimängud.
 - 6.7. Peame oluliseks rahvusvaheliste spordiürituste toomist Pärnusse.
 - 6.8. Toetame noorte- ja rahvasporti ning spordiklubsid.
 - 6.9. Jätkame linna esindusvõistkondade ja tulemusspordi toetamist.
 - 6.10. Seame eesmärgiks teha korda Kalevi staadion.
 - 6.11. Teeme korda Ülejõe raamatukogu ja integreerime linnaosa keskusega.
 - 6.12. Peame oluliseks Pärnu muuseumi Aida tänava hoone renoveerimist.
 - 6.13. Toetame Raeküla spordikeskuse (Raeküla suusaraja juurde) ehitamist.
 - 6.14. Peame oluliseks koostööd Audru ringraja arendamiseks.
 - 6.15. Koostöös erasektoriga aitame kaasa kobarkino ehitamisele.
 - 6.16. Korraldame rahvusvahelised hansapäevad aastal 2010.
 - 6.17. Toetame traditsioonilisi kunsti-, filmi-, muusika- jt festivale ning algatame uusi (mere- ja päikesefestivali, "Kummardus Valgrele" jt).
 - 6.18. Tähistame 2011. aastal Pärnu linna 760. aastapäeva ja 2013. aastal Pärnu kuurordi 175. aastapäeva.
 - 6.19. Eelistame Pärnu linna esindusüritustel oma kultuurikollektiive.
 - 6.20. Peame oluliseks Pärnu sudebaaside arengut.
7. Turvalisus
 - 7.1. Täiustame kuritegevuse ennetamise meetmete programmi koostöös politseiga.
 - 7.2. Seame eesmärgiks Pärnu tänavate, parkide, ülekäiguradade, mänguväljakute, spordiplatside, skulptuuride ja mälestusmärkide valgustamise.
 - 7.3. Seame eesmärgiks varustada foorid helisignaalidega ja parandame ratastooliga liiklemise võimalusi.
 - 7.4. Looame majanduslikesse raskustesse sattunud pensionäride toetamiseks avatud sihtotstarbelise fondi, kuhu linn eraldab igal aastal 500 000 krooni ja 2013. aastast 1 000 000 krooni.
 - 7.5. Suurendame hooldusravi voodikohtade arvu Pärnu haigla Ravi tänava korpus.

Toomas Kivimägi,
Toomas Kivimägi valimisliidu nimel

Jane Mets,
Eesti Reformierakonna nimel

Annely Akkermann,
Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit nimel

Epp Klooster,
Sotsiaaldemokraatliku Erakonna nimel

Lisa 5. Küsitlus Pärnu Töötukassas

Tere, mina olen Eliisa Sommer, Pärnu Ülejõe Gümnaasiumi 11. klassi õpilane, kes viib läbi uurimistöõ „Töötus Pärnus“ jaoks küsitlust.

Küsitluses valige endale sobiv vastusevariant ja märkige see. Lisamärkused ja täiendav info on oodatud. Küsitlus on anonüümne, tulemusi analüüsitakse statistiliselt ja kasutatakse koondatud kujul. Loodan Teie koostööle.

Olen Mees/Naine Vanuses a) alla 20a b) 20-25 c)25-30 d) 30-40 e) 40-50 g) üle 50

1. Kui kaua olete olnud töötu?

- a) Vähem kui 1 kuu

- b) 1-3 kuud
 c) 3-6 kuud
 d) 7-12 kuud
 e) 13-18 kuud
 f) Rohkem kui 18 kuud (kirjutage kuude arv
- 2) Kuidas hindate oma teadmisi töötute võimalustest?**
 a) Väga head teadmised
 b) Head teadmised
 c) Piisavad teadmised
 d) Natukene tean, aga võiksin rohkem
 e) Tean vaid, et Töötukassas arvel olles saan kord kuus toimetulekutoetust
 f) Pole ühestki võimalusest õrna aimugi (Liikuge edasi küsimuse nr 4 juurde)
- 3) Kust saate informatsiooni töötute võimalustest?**
 a) Uurin ise kõikvõimalikest kohtadest
 b) Olen tutvunud veebilehe www.tootukassa.ee'ga
 c) Tuttavad informeerivad
 d) Töötukassa töötajad tutvustavad
 e) Siit-sealt kuulnud
- 4) Kas Töötukassa informeerib piisavalt, aidates kõrvaldada töölesaamise takistusi ning suurendades tööerakendamise väljavaateid?**
 a) Jah
 b) Nii ja naa
 c) Ei
- 5) Kas olete osalenud mõnel Töötukassa poolt pakutaval koolitusel või kasutanud mõnda muud töötutele pakutavatest hüvedest?**
 a) Jah
 b) Mitte veel, aga olen end kirja pannud
 c) Avaldasin soovi, aga mulle ei võimaldatud seda
 *Miks?.....
 d) Ei
 *Miks?
- (Liikuge edasi küsimuse nr 7 juurde)
- 6) Millisel koolitusel olete osalenud/soovite?**

- 7) Millised võimalused võiksid töötutel veel olla?**

- 8) Kui palju on Töötukassa Teile abiks olnud töötusimisel, informeerimisel, juhendamisel, kuidas töötuna edasi toimida?**
 a) Väga hästi
 b) Hästi
 c) Rahuldavalt
 d) Vähe, võiks rohkem
 e) Ebapiisavalt
 f) Mitte üldse
- 9) Kuidas on mõjutanud töötus teid?**
 a) Mitte üldse
 b) Olen rahul oma praeguse eluga
 c) Olen muutnud oma harjumusi paremuse poole (taaskasutan asju jms)

- d) Olen pidanud loobuma paljust
- e) Olen väikeses stressis
- f) Rusuvalt
- g) Olen meeleheitel

10) Kuidas tulete toime töötutoetusega?

- a) Väga hästi, saan lubada endale seda, mida soovin
- b) Hästi, kallimad kulutused jätan ära
- c) Enam-vähem, maksud saab makstud ja söödud ka, teatripiletit lubada ei saa
- d) Kesisealt, koguneb võlga ja toidukorv on kehv
- e) Halvasti, elan teiste kulul
- f) Väga halvasti, igasugune tahe on kadunud

11) Miks olete töötu?

- a) Koondati
- b) Firma läks pankrotti
- c) Õppisin, pole oma ametile tööd leidnud
- d) Vallandati

12) Mis oli Teie tegevusala?

- a) Põllumajandus
- b) Kunst
- c) Ehitus
- d) Tarbekaubad
- e) Korporatiivteenused
- f) Haridus
- g) Rahandus
- h) Valitsus
- i) Kõrgtehnoloogia
- j) Õigus
- k) Tootmine
- l) Meedia
- m) Tervishoid
- n) Mittetulundus
- o) Meelelahutus
- p) Teadus
- q) Teenindus
- r) Transport
- s) Muu (.....)

13) Mitu korda olete end Töötukassas arvel võtnud?

- a) Olen esimest korda Töötukassas arvel, st ühe korra
- b) Rohkem kui korra (..... korda)

14) Järgnevatele ridadele võite teha lisamärkusi, kirjutada oma arvamust, pakkuda lahendusi.

.....

.....

.....

.....

Aitäh, et leidsite aega. Soovin, et tööturul saadaks Teid edu!

Lisa 6. Küsitlus põhikooliealiste õpilaste seas

1. Kui vana oled?

a) 7-aastane	f) 12-aastane
b) 8-aastane	g) 13-aastane
c) 9-aastane	h) 14-aastane
d) 10-aastane	i) 15-aastane
e) 11-aastane	j) 16-aastane
2. Kas Sinu vanem(ad) töötavad välismaal? (Kui jah, siis jätkka küsimustikule vastamist. Kui ei, siis rohkem küsimustele vastama ei pea)
 - a) Jah, üks vanematest töötab praegu
 - b) Jah, mõlemad vanemad töötavad praegu
 - c) Jah, üks vanematest töötas varem, enam mitte
 - d) Jah, mõlemad vanemad töötasid varem
 - e) Ei tööta
3. Millises välisriigis Su vanemad töötasid/töötavad?
 - a) Soomes
 - b) Rootsis
 - c) Norras
 - d) Iirimaa
 - e) Inglismaal
 - f) Mujal (kirjuta kus)
4. Kui tihti näed välismaal töötavat vanemat?
 - a) Nädalalõppudel
 - b) Iga kahe nädala tagant
 - c) Kord kuus
 - d) Kord paari kuu tagant
 - e) Kord poole aasta tagant
 - f) Muu (täpsusta)
5. Miks vanem(ad) töötavad välismaal?
 - a) Eestis pole tööd, siin oleksid nad töötud
 - b) Eesti palgatase ei rahulda, raskusi toimetulekuga
 - c) Eesti palgatase ei rahulda, soov luksuslikumalt elada
 - d) Lahusoleku tõttu on perekond purunenud
6. Kes hoolitseb, kui vanem(ad) välismaal töööl on?
 - a) Teine vanem
 - b) Vanem õde/vend
 - c) Olen üksinda
 - d) Vanavanemad
 - e) Sugulased
 - f) Keegi muu
7. Peres olevate laste vanused
 - a) Alla aasta
 - b) 1-5 eluaastat
 - c) 6-10 eluaastat
 - d) 11-15 eluaastat
 - e) 16-19 eluaastat

**INIMKAUBANDUSSE VÄRBAMINE SEKSUAALSE
EKSPLUATEERIMISE EESMÄRGIL**

Pärnu Ühisgümnaasium

11. klass

LIIS TAMM

Juhendaja Madis Somelar

2011

SISSEJUHATUS

Käesoleva töö teemaks on valitud inimkaubandus, sest kõnealune kuriteo liik on praegu maailmas väga aktuaalne. Tänapäeval hõlmab taoline illeaalne äritegevus endas järjest rohkemate naiste ja alaealistega kaubitsemist kui kunagi varem. Külma sõja järel muutus nimetatud kuritegevuseliik eriti aktuaalseks Ida-Euroopa maades. Pidevad meediakajastused ja filmimaterjal tekitasid ka autoris huvi inimkaubanduse temaatikaga lähemalt tutvumiseks.

Töö keskseks uurimisprobleemiks on inimkaubandusse värbamine seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil. Samuti uuritakse Pärnu linna koolide gümnaasistide teadlikkust inimkaubanduse valdkonnas ja võimalikke isiklike kogumusi inimkaubanduse ohuga. Töö empiiriline osa lähtus hüpoteesist, et Pärnu linna gümnaasiumiõpilased on teadlikud inimkaubandusest kui ühest raskest kuriteoliigist ja sellega seotud ohtudest. Uurimistöö põhieesmärgiks oli välja selgitada inimkaubanduses kasutusel olevad värbamise meetodid ohvrite leidmiseks ja keskenduda inimkaubanduse temaatikale eelkõige naiste seksuaalse ekspluateerimise kontekstis. Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil ohustab eelkõige naisi ja alaealisi, mis oma meetoditelt muudab selle üheks julmemaks kuriteoks inimsuse vastu.

Uurimistöö on jaotatud kolme suuremasse peatükki, mis omakorda jagunevad mitmeteks alapeatükkideks. Esimene osa on pühendatud inimkaubanduse olemusele ja alapeatükkidena tutvustatakse lähemalt inimkaubanduse levikut, selle peamisi põhjuseid ja olulise punktina veel võimalusi inimkaubanduse ennetamiseks. Teine peatükk keskendub eelkõige inimkaubandusele seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil ja vaatleb erinevaid värbamise meetodeid, mille abil inimkaubitsejad endale ohvrid otsivad. Kolmandas peatükis antakse ülevaade uurimistöö raames korraldatud lühiuuringu tulemustest. Koostatud küsitluse eesmärgiks oli selgitada välja Pärnu linna gümnaasiumiastme õpilaste teadlikkust inimkaubanduse temaatikast ja samas suhtumine kõnealusesse probleemistikku. Küsitlus viidi läbi viie Pärnu linna kooli gümnaasistide seas. Küsitluses osalesid Pärnu Ühisgümnaasiumi, Pärnu Hansagümnaasiumi, Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi ja Pärnu Ülejõe gümnaasiumi 10.-12. klassi õpilased.

Kasutatud allikatest oli töö koostamisel kõige enam abi V. Malareki teosest „Natašad“ (2005) ja Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni poolt välja antud uurimusest „Seksuaalne ekspluateerimine ja inimkaubandus Eestis“ (2005). Palju oli abi ka Justiitsministeeriumi kodulehel kriminaalpoliitika valdkonnas esitatud inimkaubandusteemalistest elektroonilistest materjalidest ja uurimustest, millest võiks eelkõige nimetada M. Pajumetsa ja T. Laane koostatud teost „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega“ (2005).

1. INIMKAUBANDUSE MÕISTE JA OLEMUS

Inimkaubanduse mõiste alla kuuluvad mitmesugused kuriteod ja inimõiguste rikkumised, mis on seotud isikute töölevärbamise, toimetamise ja müümisega kriminaalsekspluateerimise ja orjastamise eesmärgil (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 11). Inimkaubanduse puhul on peamiseks eesmärgiks toimetada isik illegaalselt riiki, kus kästakse tal teha orjatööd, ja teenida tema ekspluateerimise pealt (Pajumets, Laan 2005: 17). Ohvrid püütakse lõksu ja sunnitakse neid töötama ebaõiglase tasu eest alandavates ja ebainimlikes tingimustes. Orjatööks võib olla kerjamisest teenija ametini või põllumajandustööst intiiimteenuste osutamiseni. (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 11) Inimkaubandus oma olemuselt võib hõlmata ka organite eemaldamist ja müümist (Viuhko, Jokinen 2009: 8). Ohvrite värbamine ja tööle sundimine toimub röövimise, ähvardamise, jõu, pettuse, võimu kuritarvitamise ning isiku abitu seisundi ärakasutamise abil (Euroopa Nõukogu... 2006: 11).

Inimkaubandus on raske inimõiguste rikkumine. Viimaste aastakümnete jooksul on saanud sellest murettekitaav probleem, mis seob kõiki regioone, maailmajaguseid ja riike. (Pajumets, Laan 2005: 15) See on ülemaailmne nähtus, mis võib olla nii rahvusvaheline kui ka riigisisene. Inimkaubandus on ettevõtmine, mis on tihti seotud organiseeritud kuritegevusega ja seetõttu tuleb sellega võidelda sama tugevalt ja jõudsalt nagu narkokaubanduse ja rahapesuga. (Euroopa Nõukogu... 2006: 8) Inimestega kauplemine on kujunenud kuritegeliku maailma kolmandaks sissetulekuallikaks narko- ja relvaäri järel. (Pajumets, Laan 2005: 7) Inimkaubandus on üks suurimaid ja kasvavamaid probleeme Euroopas, kuna ohvrite arv tõuseb iga aastaga. Enamik neist on langenud seksuaalsekspluateerimise kütisi. Paljud töötavad ka ebaseaduslikult ja vähese palga eest odavat tööjõudu palkavates ettevõtetes või eramajapidamistes. (Euroopa Nõukogu... 2006: 5)

Kaubitsejad suudavad oma ohvrid üle riigipiiride toimetada nii, et nad võimuesindajatele vahele ei jää. Nad on muuhulgas nii osavad, et suudavad valida kõige kergema ja odavama transpordi ning marsruudi (Englund jt 2008: 8). Inimkaubanduse organisatsioonid ehk organiseeritud kuritegelikud jõugud kasutavad mitmesuguseid võtteid, et saada värvatud isikud üle riigipiiri. Paljud kasutavad kanaleid, mis on üliõpilas-, turisti- või ajutiste tööviisade tõttu pealtnäha legaalsed. Mõnes riigis saavad naised viisa, et töötada tantsijannade või artistidena. Teised ületavad riigipiiri nn „meilipruutidena“. Olles lubatud pikema ajaperioodi teatud riigis, ületavad nad oma viisa kehtivusaja ning neist saavad illegaalsed immigrandid. Kui pealtnäha seaduslikke teid ei leita, võtavad inimkaubitsejad ühendust elukutseliste salakaubavedajatega. Organiseeritud kuritegevusega tegelevad kriminaalid on loonud suure ja keerulise marsruudivõrgu, mida mööda nad inimesi maa-, vee- ja õhuteid pidi teistesse riikidesse toimetavad. Salakaubateed kulgevad ümber maailma, sest relva- ja uimastismuugeldajad olid enamiku marsruute õigupoolest juba varasemalt sisse tõotanud. Hiljuti plahvatuslikult kasvanud nõudmine Ida- ja Kesk-Euroopa naiste järele on meelitanud minevikus läbitud radadele uued kurjategijad. Elukutselised salakaubavedajad, kellel on juba tavaks saanud piirpunktidest mööda hiilimine, vahetavad tihti marsruuti ja viivad naisi suhteliselt kerge vaevaga välisriikidesse. (Malarek 2005: 32) Et vältida

seadusega pahuksisse minemist ja rahvusvaheliste võimude tähelepanu, kes nõuavad piiriületuspunktide kontrolli tõhustamist, seab organiseeritud kuritegevus end üha suuremal määral sisse sisemaistel turgudel. Paljud naised müüakse samades linnades, kust nad pärit on. (Malarek 2005: 35) Kaubitsemise asukohast hoolimata on inimkaubitsejad võtnud oma ohvritelt vabaduse ja tihti peale ka elutahte.

Inimkaubanduse ohvritele, kes on läbi elanud neile suunatud psüühilist ja füüsilist vägivalda, tuleb pakkuda nii arsti kui ka psühholoogilist abi ja toetust ühiskonda taasintegreerumiseks. Ohvrid vajavad meditsiinilist abi, nõustamist ja ka elukohta, mis oleks ohvrile sobiv. Kannatuste leevendamiseks tuleb ohvrile määrata sobiv hüvitis. (Euroopa Nõukogu... 2006: 14)

1.1. Olulisemad arengud inimkaubanduse levikus lähiajaloo jooksul

Kuigi läänemaailmast oli lähiminevikus kujunemas heaoluühiskond, siis mujal maailmas tegeleti erinevate esilekerkinud aktuaalsete probleemidega, millest üks oli kindlasti ka naistega kaubitsemine. Kõige esimene inimkaubanduse laine saabus juba 1970. aastatel Kagu-Aasiast, mille ohvriteks osutusid peamiselt tailannad ja filipiinlannad. Teine laine sai 1980. aastatel alguse Aafrikast ja selle ohvriteks olid naised, kelle kodumaaks oli Ghana või Nigeeria. Järgnes ka kolmas laine ja sel korral kaubitseti Ladina-Ameerikast Colombia, Brasiilia ja Dominikaani Vabariigi naistega. Sellest võib järeldada, et kõnealune probleem pole alles kaasajal tekkinud, sest naised rööviti, müüdi ja vägistati ka varasemalt. Vahe on vaid selles, et võrreldes varasemaga hõlmab see tänapäeval endas tunduvalt rohkemate naiste ja alaealiste ostmist, müümist ning vahendamist kui kunagi varem. (Malarek 2005: 21)

Naised ja lapsed rakendatakse enamasti seksitööstustes, aga ka põllumajanduses ja legaalsetes tootmisettevõtetes, kus neile makstakse väga vähe või ei maksta mitte midagi (Euroopa Nõukogu... 2006: 5). Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal märkis inimeste jaoks suurte muutuste algust. Paljud arvasid et nende unistus saada iseseisvaks rahvaks oli täitunud, aga saabunud reaalsus oli teistsugune. Turureformid, mis pidid juhatama vabanenud riigid maailmamajanduse rüppe, tõid kaasa hoopis kapitali väljavoolu. Uute vabariikide majandus läks seetõttu pankrotti ja paljud inimesed ei saanud enam iseenda tavapärasel viisil ülevõlpidamisega hakkama. (Malarek 2005: 18) Just selle probleemi vastu on Euroopa Nõukogu, mille eesmärgiks on kindlustada inimõiguste kaitse kõikidele eurooplastele, olenemata nende soost, rassist, päritolust, nahavärvusest või usutunnistusest, alates 1980. aastate lõpust võidelnud. Euroopa Nõukogu algatusel on kõnealuses valdkonnas välja töötatud õigusakte ja strateegiaid, viidud läbi uuringuid, edendatud õiguslast ja tehnilist koostööd ning teostatud järelevalvet. (Euroopa Nõukogu... 2006: 5-7)

1.2. Inimkaubanduse peamised põhjused

Prostitutsiooni ja inimkaubanduse peamiseks põhjusteks on üksikute meeste huvi naiste vastu (Prostitutsiooni ja Seksuaalse... 2007: 3). Vallalised mehed käivad seksuaalteenuseid tarbimas vajaduse sunnil, kuna nad on ebakindlad ja arvavad, et ei saa naisterahva seltskonda nautida ilma talle maksmata. Nad on häbelikud, tihti peale on neil mõni ihu-, vaimu- või tervisehäda ja neil on puudused välimuses või nad pole enam noored. (Malarek 2005: 79) Teenuste ostjad tulevad üldiselt erinevatest sotsiaalsetest kihtidest. Mõned neist

on väga haritud ja jõukad ning kuigi enamus seksuaalteenuste tarbijaid on vallalised, siis tuleb ette ka juhtumeid, kus klient on tegelikult püsisuhtes või isegi abielus. Seksuaalteenuste tarbijaid on tohutult palju ja seetõttu on kaubitsejatel vaja lõksu püüda naisterahvaid, kes selliseid teenuseid käsu peale pakkuma hakkaksid. (Viuhko, Jokinen 2009: 86)

Põhjuseid, miks naised ja lapsed inimkaubanduse võrgustikku satuvad, on palju. Nendeks võivad olla valmisolek oma elukohast lahkumiseks, mida põhjustavad keskkonnakatastroofide ja konfliktide eest põgenemine, ellujäämise püüd, soov parandada oma majandusseisu, pereprobleemid, kodutus ning peresisene seksuaalne vägivald. (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 22) Ka vaesus, sooline ebavõrdsus, globaliseerumine, rassism, migratsioon ja laste kindlustunde kadumine on ülemaailmseteks tõuketeguriteks (Prostitutsiooni ja seksuaalse... 2007: 3). Ülemaailmsete inimkaubandusse tõukavate tegurite hulka kuuluvad ka kiired muutused tööjõuturgudel, meelelahutus- ja seksitööstuse tööjõu nõudluse kasv, järjest rohkem süvenev erinev inimeste sissetulekutes tööstus- ja arengumaades ning rahvusvahelise migratsiooni intensiivistumine (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 14). Tõmbetegurite hulka võib veel kuuluda soov koguda raha, toetada välismaal töötades koduseid majanduslikult, kindlustada lastele välismaal omandatud hariduse abil parem tuleviku väljavaade või muuta oma elukvaliteet paremaks nõõ kasulikult abielludes (Seal samas: 22).

1.3. Võimalused inimkaubanduse ennetamiseks

Kuna inimkaubandus kui üks ohtlikumaid organiseeritud kuritegevuse liike on maailmas väga aktuaalne probleem, siis tuleks üha aktiivsemalt kõnealuse kuritegevuse ennetamisega tegeleda. Peamiseks inimkaubandust ohjeldavaks meetmeks on inimeste teavitamine selle ohust. (Euroopa Nõukogu... 2006: 12)

Ülemaailmselt organiseeritud inimkaubandus on kaubitsejate jaoks väga tulus ettevõtmine. Enamasti on just noored naised need, kelle vastu kaubitsejad huvi tunnevad ja kes nende lõksu ka kõige tihedamini langevad. Põhilisteks peibutusvahenditeks on tööpakkumised, mis lubavad lihtsat ja varasemast tasuvamat tööd välismaal. Sellistele pakkumistele reageerivadki kõige sagedamini just noored, kes selle tulemusena inimkaubanduse kriminaalsesse maailma satuvad. Meediastki on tihti kuulda aina enam lugusid neidudest, kellele esialgu igati korralikku ja tasuvat töökohta lubati, kuid pakutud tööd reaalselt ei eksisteerinudki. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (edaspidi IOM) arvates on kogemus näidanud, et inimkaubanduse ohvriks langemise põhjuseks enamikul juhtudel on lihtsalt vähene informeeritus käesolevast probleemist või kergemeelne ja alusetu usaldus erinevate tööpakkumiste suhtes. Kuni piisavat ennetustööd ei tehta, kasvab ohvrite arv iga aastaga. (Pajumets, Laan 2005: 9)

IOM on inimkaubanduse vastu võitlemiseks läbi viinud ulatuslikku informatsioonikampaaniat noorte seas, et tõsta nende teadlikkust. Selleks on IOM välja töötanud käsiraamatu, mis on spetsiaalselt mõeldud õpetajatele. Käsiraamatu abiga peaksid nad igapäevase töö kõrvalt informeerima oma õpilasi inimkaubanduse ohust. Eesmärgiks on võimaldada noortel teha turvalisi ja teadlikke valikuid välismaale kolimisel või tööle minekul. IOM-i eesmärgiks oli noori kaitsta, tehes nad inimkaubanduse problemaatikat teadlikuks, ärgitades neid võimalike inimkaubitsejate pakkumistes loogikavigu märkama

ning ettevaatlikkust säilitama. Käsiraamatu juurde kuuluvad ka ohvrite tunnistused politseile, mis on küll kohati väga šokeerivad, kuid nende eesmärgiks ei ole noorte hirmutamise, vaid soovitakse neile õpetada, kuidas mõistlikke otsuseid omapead langetada. (Pajumets, Laan 2005: 6) Lisaks käsiraamatule on IOM-i eestvedamisel näinud ilmavalgust ka üht inimkaubanduse juhtumit käsitlev mängufilm „Lilja 4ever“ (2002), mis põhineb tõestisündinud lool ja peaks aitama noortel selle problemaatikaga isiklikult suhestuda. Linatose režissööriks on tuntud taanlane Lukas Moodysson. (Pajumets, Laan 2005: 8)

Inimkaubandusega seotud ennetusmeetodeid on veel teisigi ja eraldi võib välja tuua erinevate kampaaniate korraldamise, mida viiakse läbi eelkõige teadlikkuse tõstmiseks; psühholoogiliste konsultatsioonide pakkumise; sotsiaal- ja arvamusuuringute läbiviimise; inimkaubanduse ohvrite kodumaale pere juurde tagasi saatmise ning abistamise nende ühiskonda integreerumisel; abi valitsustele õigussüsteemi täiustamisel ja tehniliste vahendite tugevdamisel võitluses inimkaubanduse vastu. Kuigi on välja tõetatud erinevaid nõuandeid inimkaubanduse ohu tuvastamiseks, on siiski iga üksikjuhtum erinev. Selleks loodi veel üks teenus, mida saavad kasutada need, kellel tekib kahtlus neile tehtud tööpakkumise suhtes. Selleks pakutakse võimalust asjatundjatele telefoni teel oma mureküsimumust selgitada ja edasisi tegetsemisviise arutada. (Seal samas: 9-11) Väga suur roll on kodanikuühiskonnal inimkaubanduse ennetamisel ja seepärast peab Euroopa Nõukogu konventsioon tähtsaks ka ametivõimude, valitsusväliste organisatsioonide ja ühiskonnaliikmete tihedat koostööd (Euroopa Nõukogu... 2006: 12). Sellest võib järeldada, et inimkaubitsejate võrgustik iseenesest on üsna hoomamatu ja isegi kui mõne üksikjuhtumiga seoses inimkaubitseja tabatakse, siis ei takista see teistel kaubitsejatel tegetsemast. Seega ongi inimkaubanduse ennetamisel prioriteediks hoopis tugev teavitustöö tavainimeste hulgas, et keegi neist kergekäeliselt ise ohvriks ei langeks, sest inimkaubitsejate võrgustikku oleks ilmselt võimatu täielikult ühiskonnast välja juurida.

Kokkuvõtvalt võib eelnevatele alapeatükkidele tuginedes tõdeda, et inimkaubanduse probleem on ühiskonnas ulatuslik ja pole sealjuures üleöö tekkinud. Inimkaubandusel on alati olnud teatud sotsiaalsed ja majanduslikud põhjused, miks inimkaubitsejad tegetsema hakkavad ja ohvrid mingitel hetkedel kergemini nende lõksu langevad. Inimkaubanduse alla kuuluvad mitmed eriilmelised kuriteod, mille ühise tunnuseks eiratakse ohvrite ka kõige elementaarsemaid inimõiguseid. Inimkaubanduse peacesmärgiks on värvata eelkõige naisterahvaid, et nende seksuaalse ekspluateerimise pealt ise suurt tulu teenida. Et inimkaubanduse ohu vähendada tuleb esmajärjekorras tõsta inimeste teadlikkust ja selle nimel on tööd teinud mitmed rahvusvahelised organisatsioonid (nt Euroopa Nõukogu ja Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon).

2. SEKSUAALNE EKSPLUATEERIMINE JA INIMKAUBANDUSSE VÄRBAMINE

2.1. Seksuaalne ekspluateerimine inimkaubanduse peamise julma avaldumisevormina

Tänapäeva inimkaubandus on vanaaja orjaturgude nüüdisaegne vaste. Inimest ei kohelda elusolendina, vaid esemena, mida võib osta, müüa ja tööle sundida (Euroopa Nõukogu... 2006: 5). Reeglina osutuvad ekspluateeritavateks noored naised ja alaealised, kes on pärit majanduslikult kehvajärjel olevatest riikidest (Semjonova 2004: 6). Kõige rohkem inimkaubanduse ohvreid rakendatakse seksitööstuses, kus neid pidevalt seksuaalselt ära kasutatakse. Kupeldajad ja kaubitsejad kasutavad ohvrite ligimeelitamiseks, sundimiseks ja kontrollile allutamiseks osavalt ära naiste ja tütarlaste sotsiaal-majanduslikku ja kultuurilist tausta ning nende isiklikku olukorda. (Prostitutsiooni ja seksuaalse... 2007: 5) Vägivald ja ähvardused on kõige tõsisemad kontrollivahendid, mida kriminaalid enda võimuses olevate naiste vastu kasutavad (Viuhko, Jokinen 2009: 110). Inimkaubanduse ohvreid hoitakse alandavates, ebainimlikes oludes, neid mõnitatakse ja kaubitsejad ei austa nende elementaarseid inimõigusi (Semjonova 2004: 2). Ei tohita keelduda ühestki kliendist ega nõudmisest (Malarek 2005: 31). Kupeldajad on neid hoiatanud, selle eest mis juhtub nendega kodumaal, kui nad peaks oma olukorrast kedagi informeerima. Enamikul inimkaubitsejatel on kohalikke kontaktisikuid. Teadlikud ollakse ka naiste ja nende lähedaste elukohtadest kodumaal. Mõned põgenenud ja esialgu kodumaale tagasi pääsenud naised on läbipekstud, osad ka tapetud. (Seal samas: 236-237) Sihiliku ja äärmusliku füüsilise ja psüühilise vägivalla ning alanduse eesmärgiks on sisendada hirmu ja naised alistada – nende tahe surra ja neid kõiki käse täitma sundida. Naised, kes on julgenud kaubitsejatele vastu hakata tapetakse või tehakse vigaseks (Seal samas: 50).

Naisi ähvardatakse lubadusega, et põgenemise korral otsitakse nad üles ja karistatakse julmalt neid ning nende lähedasi. Tihti filmitakse või pildistatakse neid seksuaalvahekordade ajal ning ähvardatakse fotod ja salvestised laiali saata. (Seal samas 2005: 43) Neil ei ole õigus keelduda ühestki kliendist või nende soovidest. Haiguspuhkust ega vabu päevi ei anta isegi menstruatsiooni ajal. Mõned jäävad rasedaks ja teevad aborti, paljud nakatuvad sugulisel teel levivasse haigusesse nagu HIV, rääkimata psüühilistest ja meditsiinilistest hädadest, mida põhjustab pidev kuritarvitamine ja grupiviisiline vägistamine. Paljudest saavad alkohoolikud ja narkomaanid. Tihti peale tekitavad kupeldajad ise tütarlastes heroiniisõltuvuse, et nad kupeldajatele täielikult kuuletuksid. Kui naised enam vanuse või haigestumise tõttu kliente teenindada ei saa, ei vajata neid enam ka bordellides. Alles siis tekib võimalus tagasi koju pöörduda. Tohtult palju naisi ei saagi kunagi koju tagasi ja surevad kuritarvitamise ning haiguste tagajärjel või kaotavad lootuse olukorrast vabaneda ja sooritavad enesetapu. (Seal samas: 31)

2.2. Inimkaubandusse värbamine seksuaalse ärakasutamise eesmärgil

Inimkaubitsejad on välja mõelnud palju erinevad lõkse, kuhu noored naised ja tüdrukud üsna lihtsalt langevad. Pealtnäha ametlikud ja ohutud pakkumised, internetileheküljed ning veenvad kaubitsejad viivad naisterahvad maailma, kus nende elul ei ole mingit väärtust. Inimkaubandus on kõige sagedamini seotud seksiäri, mis on iseenesest nagu hiiglaslik must auk, sest nõudlus seal töötavate naiste järele on suur. Inimkaubanduse ohvrid pannakse tööle bordellidesse, kus neid pidevalt seksuaalselt ära kasutatakse. Taolise olukorra julmuse avaldub eelkõige asjaolu, et naistelt võetakse ära igasugune otsustusõigus ja nad orjastatakse erinevaid manipulatsioonivahendeid kasutades. Igapäevaselt töötavad naised bordellides, kuid raha teenivad nende pealt vaid kupeldajad ja naised saavad oma teenistusest vaid väga napi osa. (Malarek 2005: 43)

2.2.1. Kahtlased tööpakkumised esmaste värbamisvahenditena

Iga päev peibutatakse noori naisi ja lapsi pakkumistega, mis lubavad tööd enamasti ettekandja, modelli, lapsehoidja, nõudepesija või teenijana üle kogu maailma. Vaatamata inimkaubanduse probleemile, millest räägitakse meedias üpris palju, saavad naised ikkagi oma CV tööpakkujatele, keda mõnel juhul isegi kahtlustatakse, kuid kellelt siiski loodetakse tööd ja palka, mis teeks elu kergemaks. Sellised töökuulutused tavaliselt aga ootustele ei vasta, sest seal peituvad lubadused on üsna naiivsed. (Seal samas: 23)

Taolised töökuulutused pakuvad senisest paremat palka, pääsu rõhuvast vaesusest ja võimalust jätta minevik seljataha. Ei nõuta eelnevaid töökogemusi ja erioskusi, seega on tööle oodatud neid kõikidest haridusklassidest. Pakutakse ka tunduvalt mugavamalt elu võrreldes olukorraga kodus. Kõik need töökuulutused on tihtipeale väga sarnased ja kirjutatud kauplejate poolt, kes üritavad vaeseid tüdrukuid meelitada tegema tööd, mida noid ei teeks vabast tahtest mitte kunagi. (Seal samas: 24)

Iseloomulik on veel ka fakt, et enamasti otsitakse noori ja kenasid neiusid, kellele pakutakse muu hulgas tihti ka tasuta väljaõpet, lennupiletid ja muud soodustusi. Sellised lisad kutsuvad tüdrukuid veel rohkem välisriiki tööle minema. Neidudele, kes on terve elu vaesuses elanud, on selline tööpakkumine kui unistuse täitumine, mis lubab neil minna maailma avastama. Paraku üheksakümnel protsendil juhtudest lubatud töökohta ei eksisteeri. Tüdrukud satuvad hoopis seksuaalse eksploateerimise ja vägivalda ohvriks. (Seal samas: 24)

Paljude töökuulutuste avaldajad on pealtnäha seaduslikud tööagentuurid, millel on haruosakonnad Venemaal, Rumeenias, Tšehhis ja Ukrainas. Mõned agentuurid on isegi ülikoolide kutsenõustamispäeval pannud püsti oma laua ning lubavad noortele head tööd välismaal ja palka, millest üliõpilased tihti vaid unistanud on. Kitsikuses elades võtavad nad tööpakkumise vastu ja leiavad end maailma pahupoolelt. (Seal samas: 24) Seetõttu tulebki teatud töökohtade suhtes inimestel olla ettevaatlikum kui teiste puhul. Töökohad restoranides, baarides ja tantsuklubides on kõige halvema reputatsiooniga ja tihtipeale on nende tööde sisuks peale ettekandjaks või tantsijaks olemise palju muud. (Seksuaalne eksploateerimine... 2005: 73)

Viimase kümne aasta jooksul on värbajad suutnud enda lõksu püüda üle saja seitsmekümne viie tuhande endistest Nõukogude liiduvabariikidest pärit noore naise või neiu ning müünud nad nagu tarbeesemeid välismaailma inimkaubitsejatele ja bordelliomanikele. Viimastest

saavad nende tööandjad, kes hakkavad lõksulangenute pealt palju teenima. (Malarek 2005: 24) Sageli on olukord, kus ühest kohast teise toimetamise käigus konfiskeeritakse ohvrite passid, edaspidi aga hoitakse neid vägisi vangis ning neilt võetakse ära ka liikumis- ja valikuvabadus (Semjonova 2004: 9).

2.2.1.1. Isiklikud tööpakkumised võõrastelt

Arvatavasti võib kindel olla asjaolu, et inimene end vabatahtlikult orjastada ei laseks. See, mida inimkaubanduse ohvrid peavad läbi elama, ei ole inimväärne. Inimkauplejad on oma töös tohtult osavad ja teavad, kuidas inimesi pealtnäha vabatahtlikult oma lõksudesse meelitada. Kui näiteks seksitööstuse tarbeks otsitud tüdrukud on esialgu kavalusega leitud, siis hiljem sunnitakse neid tegema asju, mida nad kunagi vabast tahtest ei tahaks teha. (Seal samas: 11) Värabajad on oma karismaatilisuses niivõrd mõjuvad ja juba see on üks oluline omadus, mis suudab panna inimesed huvituma kahtlase väärtusega pakutavast tööst. Värabajad teavad täpselt, kuidas konkreetse inimese poole pöörduda, temaga käituda ja mida rääkida, et nende pakkumine isiku olukorras ainsa pääseteena tunduks. Erinevas vormis esitatud peibutavad tööpakkumised ongi tihtipeale need, mille alusel inimkaubanduse keerulisse võrku langetakse. (Viuhko, Jokinen 2009: 49)

Hirmutav on samuti asjaolu, et uusi ohvreid meelitavad tihti endised inimkaubanduse ohvrid. Näitena sobib siinkohal esile tõsta olukorra, kus inimkaubitsejad annavad juba seksiäris töötavatele naistele lootust normaalse elu juurde naasmiseks ja pakuvad neile põgenemisteed igapäevasest seksuaalsest eksploateerimisest ja füüsilisest ning vaimsest vägivallast, mida nad on kaua tundma pidanud. Tingimuseks on seatud aga see, et nad peavad leidma enda asemele rohkem olemasterahvaid, kelle pealt teenida saaks. Sellist nähtust nimetatakse *teiseks laineks*, sest olemasolevate inimkaubitsejatega astuvad võrdsele tasandile naised, kes oma pääsemise nimel on valmis teisi hukatusse saatma. Nad ahvatlevad tüdrukuid ja naisi ilusa eluga, kannavad disainerrõivaid, silmatorkavaid ehteid ja sõidavad luksusautoga. Selline asi ei jää ümbruskonnas kellelegi märkamata. Peagi räägivad nad kergeusklikumatele naistele kõikidest pakkumistest, millest ka nood oma elu parendamise nimel kinni haarata võiks. Kuigi see võib tunduda uskumatuna, on paljud ikkagi taolise lähenemise järel valmis sellise valepakkumise vastu võtma, sest ollakse vaimustuses välisest särast ja tahetakse ka ise luksuslikku elu elada. (Malarek 2005: 26) Seega võib teha järelduse, et inimkaubanduse ohvriks ei lange ainult inimesed, kes soovivad oma elujärge parandada, sest esialgne olukord kodus on alla igasugust vaesuse piiri. Inimkaubanduse ohvriks võivad langeda ka tavalised naisterahvad, kelle olukord ei pruugi olla sugugi kriitiline, kuid materiaalsete väärtuste tähtsaks pidamine ja luksuseihalus on pannud neid kõike seda valede vahenditega saavutama.

Ühe äärmusliku näitena võib veel välja tuua olukorra, kui inimkaubitsejad 1999. aastal Loode-Venemaal Soome piiri lähedal Karjalas erinevatest lastekodudest 14.-17. aastaseid tüdrukuid valisid, et neile lahkelt kutseõpet pakkuda. Ka tollel korral meelitasid inimkaubitsejad võõraste inimestena grupi tüdrukuid oma osava ahvatleva pakkumisega lõksu. Oluline on siinkohal asjaolu, et ka lastekodutöötajad rõõmustasid tüdrukute üle ja olid pakkumisega kahtlusteta nõus, sest neil polnud aimu õppereisi korraldajate tegelikest kavatsustest. Pärast ametlike intervjuusid valiti välja tüdrukud, kellele anti see suurepärase võimalus hakata õppima ühes Hiina koolis kokakunsti. Umbes kolmkümmend tüdrukut asusid bussiga teele, aga see ei sõitnud Hiina, vaid selle asemel hoopis ühte Saksa

väikelinna, kus nad pandi luku taha ning jäeti toidu ja veeta. Kokkuvõttes sunniti alaealisi tüdrukuid töötama erinevates Saksa bordellides. (Malarek 2005: 29-30)

Kui vaadata, et inimkaubitsejate lõksu langeb palju täiskasvanud naise, siis on lastel vähese elukogemuse ja silmaringi puudumise tõttu väga kerge võimalus langeda pettuste ohvriks, kuna nad ei taju ohtusid, mis ühiskonnas varitsevad. Sellisel juhul on juba algusest peale lastekodulapsed kehvast olukorras, sest kuigi nende eest on määratud hoolt kandma lastekodutöötajad, siis ei ole nende tegutsemine alati võrdväärne vanemliku hoolitsusega. (Seal samas: 29) Seega saab järeldada, et lastekodulastel on suurim oht langeda inimkaubanduse ohvriks pelgalt informatsiooni puudumise ja vähese teadlikkuse pärast.

2.2.1.2. Tööpakkumised lähedastelt või tuttavatelt

Ohvrite jaoks üheks ettenägematuks värbamisviisiks on oma lähedase või tuttava kaudu hangitud töö, mis viib heausklikud inimesed kuritegelikku maailma. Tuttavaks võib osutuda ükskõik kes, alustades sugulastest ja naabritest, lõpetades sõprade sõpradega. Taolise tööpakkumise erisuseks on asjaolu, et pakkujat usaldatakse ja kõnealune töö võetakse julgelt ilma kahtlustamata ning kontrollimata vastu. Tavaliselt lubavad need n-ö sõbrad või tuttavad aidata hädasolija välja raskest olukorrast ja muretseda või anda talle hea töökoht koos kõrge palga ja normaalse tingimustega. Tütarlapsed ei suuda oma õnne uskuda ja võtavad töö suure tõenäosusega vastu.

Juhtumeid on olnud väga palju erinevaid – inimesed müüvad maha oma perekonnaliikme, sugulase, sõbra või lihtsalt tuttava. Taoliselt toimivate inimeste motiivid on tihti selged, sest kõnealustele tegudele sunnib tavaliselt rahapuudus. Ometi on keeruline ette kujutada sellist kalkust ja empaatiavõime puudumist, mille tulemusena lähedane inimkaubitsejatele üle antakse. Olukorra ilmetamiseks võib tuua näite Ida-Ukrainas väikelinnas elavast Tanjast. Tanja pidi olude sunnil hakkama oma ema toetama ja invaliidist venna eest hoolitsema. Hea haridusega Tanja oli sel keerulisel ajal töötu, kuid peagi tegi tööpakkumise tema ema kaudu sõbranna. Lubatud palga eest pidi olema võimalik oma ema ja venda murelt üleval pidada. Tööle pidi ta hakkama teenijana Araabia Ühendemiraatides elavas rikka pere kodus. Selle asemel müüs ema sõbranna Tanja 7000 dollari eest inimkaubitsejatele, kes toimetasid ta Abu Dhabisse bordelli, kus Tanjat sunniti töötama prostituudina. (Seal samas: 25)

Sarnaselt Tanjale on inimkaubitsejate küüsi sattunud tohutult palju tütarlapsi, sest lähedaste ja tuttavate pakutud töökohtade tausta ei taibata kontrollida. (Seal samas: 25) Keeruline on sellistes olukordades kasvõi pealiskaudselt viidata naiste kergeusklikkusele kahtlase tööpakkumise vastuvõtmisel, mida tihti näiteks kuulutuse kaudu „töö“ leidnud naiste puhul tehakse. Perekondlik taust ja lähedased suhted loovad usalduse ja inimeste õiguspärane ootus on, et kaaslane neid niivõrd rängalt kunagi ei petaks.

2.2.2. Internetisuhutus inimkaubitsejate manipuleerimisvahendina

Käesolevas alapeatükis käsitletakse probleemi, mis kitsamalt vaid naisterahvaid ohustab. Kui internetituvvused on tänapäeval laialt levinud, siis tasub virtuaalkeskkonnas hangitud tutvuste osas teatud ettevaatlikkus säilitada. Inimkaubanduse kontekstis võib märgata juhtumeid, kus naised on reisinud võõrasse linna või isegi riiki selleks, et kohtuda mehega, kellega interneti kaudu tutvust sobitati. Naised, kes on olnud inimkaubanduse ohvrid ja

meelitatud lõksu mõne oma internetituttava kaudu, on kirjeldanud oma lugu. Kokkuvõtteks on paljude erinevate naiste lood põhijoontes sarnased.

Meesterahvas teispoole arvutiekraani on jätnud naisele kustumatu mulje oma heasoovliku ja viisaka käitumisega ning pidev suhtlemine on loonud usaldusliku õhkkonna. Mingil hetkel viib tihe läbikäimine loogilise jätkuna juba isikliku kohtumiseni. Meesterahva ettepanekul sõidab naine teise linna või riiki, kus teda oodatakse juba lennu- või bussijaamas. Ilma ülearuste ilustusteta juhtub nendega täpselt samamoodi nagu teiste inimkaubanduse ohvritega. Nad aetakse ootavasse sõidukisse ja kui kellelgi peaks jätkuma julgust vastu hakata või proovitakse põgeneda, siis kasutatakse tema vastu nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda. Järgneb naiste müümine kokkulepitud summa eest näiteks kupeldajatele või teistele inimkaubitsejatele. Võimaliku järgmise sammuna viiakse tüdrukud väga kehva korterisse või majja, kus nad peavad kitsikuses ja halbades tingimustes elama. Elementaarsed inimõigused jäävad tähelepanuta ja elama sunnitakse neid suures vaesuses. Igasugune vastuhakk tasutakse karmi karistusega, mille tagajärjel näiteks ei pruugita ohvritele päevi süüa anda. (Malarek 2005: 27)

Interneti teel inimkaubanduse võrgustikku värbamise erisuseks on esialgne vägivald ja vabatahtlik suhtlemine. Sellest võib järeldada, et taoliselt võivad inimkaubanduse ohvriks langeda väga erineva taustaga naised, kuna käesoleval juhul ei meelitata neid paljulubavate tööpakkumistega, mida kergemini võtavad vastu majandusraskustes vaevlevad inimesed. Tegemist on sotsiaalse manipulatsiooniga, sest internetituttav on tavaliselt inimene, kelle virtuaalses seltskonnas meeldivalt aega veedetakse. (Seal samas: 27) Nagu näha, lõppevad taolised lood tihti tumedates toonides, kuna internetituttav on osutunud kas ise inimkaubitsejaks või vahendajaks, kes loodab naise teatud summa eest inimkaubitsejatele loovutada (sellisel juhul võib kõnealust vahendajat siiski tinglikult ka ise inimkaubitsejaks pidada).

Ülevaatlikult võib mainida ka teatud „Kosjasobitusteenuste“ agentuure, millel on teatud juhul samuti kontakt inimkaubitsejatega. Taoliste agentuuride lubaduseks on naised viia nende tõelise armastuse juurde ja mõned neist ongi näiteks spetsialiseerunud vaid pruutide vahendamisele. Loendamatu naiste suur lootus ilusale armastusele ja paremale elule Läänes annab inimkaubitsejatele tohutu eelise. Mõned naised on kiiresti pärast taoliste agentuuride teenuste kasutamist ja oma väljavalituga internetis suhtlemist üsna pea suurte ootustega välismaale sõitma, et kohtuda oma tulevase armastuse ja abikaasaga. Vastne abikaasa aga müüb nad hoopis halastamatult bordellile. Selle asemel, et elada kaunist elu oma kallimaga, satuvad nad kaastundeta kupeldajate küüsi. (Seal samas: 26-27)

2.2.3. Röövimine kui kõige äärmuslikum inimkaubanduse ilming

Inimkaubitsejate jultumusel ja julmusele ei ole tihti piire. Juhul kui neil muud moodi inimesi oma lõksu meelitada ei õnnestu, võivad nad selleks kasutada vägivalda. Sellega seoses leiavad paljud ohvrid end inimkaubanduse võrgustikust, sest neid on näiteks kodukandist röövitud ja mõnda teise riiki tööle viidud. Röövimine iseenestest on ilmselt kõige traumeerivam ja ettearvatum viis inimeste värbamiseks. Ohvrid, kes on enamasti naisterahvad, viiakse väe ja võimuga ära nende kodust, pere ja sõprade juurest ning neid kasutatakse ära seksuaalselt, aga tihti ka odava tööjõuna tööstustes, vabrikutes või majapidamistes. Alguses aetakse ohvrid vägivalda kasutades transpordivahendisse ja vastuhakk tavaliselt tulemusteni ei vii. Taolisi röövimisega seotud juhtumite kohta on

ennekõike andmeid paljudest Moldova, Rumeenia ja Bulgaaria maapiirkondadest, kust on röövitud lugematul arvul naisi. Seetõttu on hakanud kartma ka paljud vanemad, kes ei julge oma lapsi enam üksi kooli või üldse kodust välja saata, kuna oht võib varitseda iga nurga taga. (Malarek 2005: 27)

Inimestega kaubitsemise kõige kohutavamaid külgi on ilmselt Ida-Euroopa orbude röövimine või katteta tööpakkumistega lõksu meelitamine. Inimõiguste Järelevalve Organisatsiooni aruannete kohaselt on kõige suuremas ohus enamasti 16.-17. aastased tüdrukud, kes peavad sunni korral pärast kooli lõpetamist kodust lahkuma. Lastekodu ei saa enamasti päriskoduks nimetada, kuna neil pole seal väärilist lapsepõlve ja kasvatajad kohtlevad tihti peale neid väga halvasti. Seega hetkel, kui neid lahkuma sunnitakse on enamik neist abitud ega oma mingeid elatusvahendeid, haridust ega töö saamiseks vajalikku väljaõpet. On andmeid ka selle kohta, et paljudel juhtudel on inimkaubitsejad ja lastekodutöötajad koostööd teinud. Viimased müüvad tütarlaste kohta teavet muuhulgas ka selle kohta, millal keegi lastekodust lõplikult lahku. (Seal samas: 27) Seega on lastekodulapsed kõnealustest piirkondades väga nukras seisus, kuna on esiteks kaotanud erinevatel põhjustel vanemliku hoole ja ka lastekodudes pole nende jaoks võimalik leida usaldusväärset isikut, kellele elus loota. Lastekodutöötajate hoolimatus on viinud neid olukorda, kus neid koduükselt või kooliteel kaasa võidakse haarata ja orjatööd tegema panna.

2.3. Inimkaubanduse ja seksuaalse ekspluateerimise olukord Eestis

Eesti iseseisvuse taastamise järgselt toimus inimeste jaoks suur vabanemine – kadus nõukoguliku korra surve ja kontroll ning kapitalism pakkus isiklike ettevõtmiste realiseerimiseks toetavat tausta. Et tulus äriidee toimima saaks, pidid inimesed olema vaid õigel ajal õiges kohas. Erinevalt varasemast perioodist oli kapitalistlikus ühiskonnas tunnustuse aluseks materiaalne heaolu. Kuna oma tegevuse eesmärgiks peeti võimalikult suurt sissetulekut, siis hakkasid nii mõnedki naised prostitutsiooniga tegelema. Oma keha müümist nähti lihtsalt tulusa majandustegevusena. Kui võrrelda tolleaegset Eesti keskmist palka prostituudi omaga, siis võib selgelt näha, et prostituudi oma oli palju kõrgem. (Pajumets, Laan 2005: 10)

Inimkaubandus Eestis, nagu teisteski uutes demokraatlikes riikides, on välja kujunenud üsna hiljuti (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 13). Paljud praegused Eesti prostituudid ei pea seda ametit oma vabal tahtel. Eestist pärit naistega kaubitsetakse seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil nii riigis sees kui ka välismaal. (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 99) Kuigi Eestis on seksuaalteenuste ostmise ja müümine ära keelatud, tegutsevad bordellid ja kaubitsejad ilma igasuguste piiranguteta. Eestis on erinevatel hinnangutel umbes 3000 prostituuti ehk naist kes müüvad oma keha. Seda on meie väikese riigi jaoks üpris palju. (Pajumets, Laan 2005: 11)

Inimkaubanduse kõige ohustatuma rühma Eestis moodustavad vene keelt kõnelevad noored naised ja neid, kellel on suhteliselt madal haridustase ja kes pärinevad Kirde-Eestist ja Tallinnast (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 100). Riskirühma kuuluvad ka käitumisprobleemidega tüdrukud, kellel on raskusi koolis hakkama saamisega. (Seal samas: 80). Nii ongi just viimastel aastatel riiklikul ja kodanikuühiskonna tasandil suurenenud teadlikkus sellisest probleemist nagu inimkaubandus ja tekkinud soov võidelda selle vastu,

kuna ka Eestis on olnud inimkaubandusega seotud juhtumeid (Seksuaalne ekspluateerimine... 2005: 9). Mõjutavate globaalsete tegurite hulka kuuluvad eelkõige kiired muutused ülemaailmsel tööjõuturgudel, meelelahutus- ja seksitööstuse tööjõu nõudluse kasv osetavate teenuste järele, süvenev erinevus inimeste sissetulekutes arengu- ja tööstusmaades ning rahvusvahelise migratsiooni intensiivistumine (Seal samas: 14). Välismaale intiimteenusid pakkuma satuvad Eestist pärit tüdrukud eelkõige kohalike vahendajate rahvusvaheliste kontaktide kaudu (Pettai jt 2006: 23).

Erinevaid näiteid eeskujuks võttes võib tõdeda, et orjakaubandus pole inimkaubanduse näol maailmast kusagile kadunud. Seksuaalsel ekspluateerimise eesmärgil inimestega kaubitsemine on raske inimõiguste rikkumine ja julm kuriteoliik. Inimeste lõksu meelitamiseks on kaubitsejatel väga eriilmelisi vahendeid ja meetodeid, sealjuures kasutatakse osavalt formuleeritud tööpakkumisi, internetitutvusi või lausa inimröövi. Ka Eesti kontekstis ei ole inimkaubandus seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil võõras teema, kuna pärast taasiseseisvumist pidid paljud naised oma kehva materiaalse olukorra tõttu prostituudina elatist teenima.

3. INIMKAUBANDUSTEEMALISE KÜSITLUSE ANALÜÜS

3.1. Uuringu valim ja meetod

Käesoleva uurimistöö raames viidi 2011. aasta 17.-26. märtsil läbi küsitlus, mille eesmärgiks oli selgitada välja, mil määral on Pärnu linna gümnaasiumiõpilased teadlikud inimkaubanduse probleemist, kuidas nad sellesse suhtuvad ja kas mõnel neist leidub kokkupuuteid inimkaubanduse ohuga ka isiklikul tasandil. Küsitlusele vastanute koguarv oli 184, neist 138 (75%) olid tüdrukud ja 46 (25%) poisid. Küsitlusele vastasid õpilased juhuvaliku alusel, kuid oluliseks sai asjaolu, et nad õpiksid Pärnu linna koolis gümnaasiumiastmes.

Uuringu respondentideks olid Pärnu Ühisgümnaasiumi, Pärnu Hansagümnaasiumi, Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi ja Pärnu Ülejõe Gümnaasiumi õpilased. Otsustati küsitleda vaid gümnaasiumiõpilasi, kuna arvati, et põhikoolialised ei pruugi inimkaubanduse probleemist veel kuigivõrd teadlikud olla ja seda piisavalt mõista. Kõige rohkem vastajaid oli Pärnu Ühisgümnaasiumist (60 õpilast), kõige vähem Pärnu Ülejõe Gümnaasiumist (20 õpilast). Vastanute arvu jagunemist erinevate Pärnu linna koolide vahel iseloomustab tabel 1.

Tabel 1. Vastanute jaotus koolide lõikes

Kool	Pärnu Ühisgümnaasium	Pärnu Hansagümnaasium	Pärnu Koidula Gümnaasium	Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium	Pärnu Ülejõe Gümnaasium
Vastanute arv	60 (32,6%)	43 (23,4%)	35 (19,0%)	25 (13,6%)	21 (11,4%)

Küsitluses osalesid viie Pärnu linna kooli gümnaasiumiastme õpilased 10.-12. klassidest. Kõige rohkem vastanuid oli 11. klassist (78 õpilast), kõige vähem 10. klassist (32 õpilast). Vastanute jagunemist klasside kaupa iseloomustab tabel 2.

Tabel 2. Vastanute jagunemine klasside kaupa

Klass	10.	11.	12.
Vastanute arv	32 (17,4%)	78 (42,4%)	75 (40,8%)

Küsitluses osalenud õpilaste vanus jäi vahemikku 15-19 eluaastat. Suur osa vastajatest olid 18. aastased (73 õpilast) ja kõige noorem vastaja oli üks 15. aastane 10. klassi õpilane. Vastanute vanuselist jagunemist iseloomustab tabel 3.

Tabel 3. Vastanute jagunemine vanuse järgi

Vanus	15	16	17	18	19
Vastanute arv	1 (0,5%)	20 (10,9%)	58 (31,5%)	73 (39,7%)	33 (17,9%)

Küsimustik koosnes 17 küsimusest, millest esimesed neli puudutasid vastaja isikuandmeid ja järgnevad 13 tegelesid otseselt inimkaubanduse temaatikaga. Põhiküsimused jagunevad sisuliselt kolme erinevasse ossa:

1. Esimeses osas uuritakse asjaolu, kuivõrd on gümnaasiumiõpilased teadlikud inimkaubandusest kui ühiskonnas laialt levinud probleemist. Nende ülesandeks on

muuhulgas sisustada oma sõnastuses *inimkaubanduse* mõiste ja kirjeldada informatsiooniallikaid, kust inimkaubanduse kohta teavet on saadud. Õpilaste teadlikkuse välja selgitamisega tegelevad küsimused 5.-9.;

2. Õpilaste suhtumist inimkaubanduse probleemi on uuritud küsimuste 10.-13. raames. Sealjuures pidid õpilased märkima, kas inimkaubanduse näol on nende jaoks tegemist aktuaalse probleemiga (Eesti näitel) ja küsimus inimkaubitsejate karistuse osas näitab vastuste karmuse või leebuse kaudu, kas kõnealust valdkonda peetakse ühiskonnaohhtlikuks või mitte;
3. Küsitluses uuriti ka õpilaste isiklike kogemuste kohta võimaliku inimkaubanduse ohuga seoses (küsimused 14.-17.).

Uuring lähtus hüpoteesist, et Pärnu linna gümnaasiumi õpilased on inimkaubanduse olust teadlikud. Küsitluse tulemustest antakse ülevaade järgnevatel alapeatükkides. Küsitluse tulemused on koondatud kujul esitatud lisas.

3.2. Gümnaasiumiõpilaste teadlikkus inimkaubanduse problemaatikast

Küsitluse tulemusi analüüsid selgus, et ligi 93% (171) gümnaasistidest teab enda arvates, mida *inimkaubanduse* mõiste endas hõlmab ja vaid umbes 7% (13) vastanutest leiab, et *inimkaubandus* on nende jaoks võõras mõiste. Kuigi taoline eneseanalüüsi küsimus annab vastuse vaid jah/ei vormis, siis 6. küsimuse vastuseid analüüsid selgub, et *inimkaubanduse* mõistele leiti mitmeid erinevaid seletusi. Umbes 2/3 vastanutest defineeris inimkaubandust kui tegevust, mis on otseselt seotud inimeste müümise, ostmise, vahetamise ja vahendamisega. Ligi 58% vastanutest sidus inimkaubanduse temaatika seksuaalse ekspluateerimisega ja leidis, et taoline inimestega kaubitsemine saabki vaid toimuda selleks, et ohvreid seksitööstuses rakendada. Pakuti välja veel variante, et inimkaubanduse eesmärgiks on toimetada inimesi odavtööjõuna välisriikidesse (22,7% vastanutest) ja selle vastena nimetati tihti ka orjapidamist. Mõned õpilased töid välja ka inimkaubanduse kui ebaseadusliku organidooonluse (4,7%) ja mainimist leidis ka inimirõvide problemaatika (3,3% vastanutest). Teatmikus „Inimkaubanduse ennetamine ja töörakendus välismaal“ (2004) on esitatud väga põhjalik inimkaubanduse definitsioon (lk 8) ja kõik käesoleva küsitluse raames õpilastelt saadud vastusevariandid olid ka tolles mõisteseletuses esindatud. Sellest võib järeldada, et gümnaasiumiõpilased mõistavad inimkaubanduse probleemistikku üsna hästi ja on kõnealusest teemast teadlikud.

Küsitluses uuriti ka allikate kohta, kust õpilased on inimkaubanduse kohta informatsiooni hankinud. Vastanutel oli võimalik pakutud variantide hulgast valida endale vajaduse korral ka mitu sobivat allikat. Kõige rohkem on vastanutest inimkaubanduse temaatikaga kokku puutunud meedia (87,6%) ja interneti (67,5%) vahendusel. Perekonda on infoallikana nimetanud vaid 10% vastanutest, mis tähendab, et suurem osa inimkaubandust puudutavatest teadmistest on pärit väljastpoolt kodu. Kuna vastustest selgus, et suur osa õpilastest on inimkaubanduse ohtudega kursis, siis seda tänu asjaolule, et neile meeldib end maailmas juhtuvaga kursis hoida (loevad ajalehti ja otsivad infot internetist). Kui mõnel noorel taolist harjumust ei ole, siis on näha, et vaid väheste õpilaste vanemad (ca 10%) on pidanud vajalikuks teavitada oma lapsi inimkaubanduse ohtudest. Kõnealused noored, kes inimkaubanduse temaatikaga tuttavad ja ohtudega kursis ei ole, ongi potentsiaalseteks märklaudadeks inimkaubitsejatele.

Umbes 47% vastanutest on kuulnud juhtumitest, kus mõni nende kaasmaalane on sattunud inimkaubanduse ohvriks ja 24% vastanutest teavad olukordadest, kus mõni nende kaasmaalane on ise inimkaubitsejaks osutunud. Kuna teada on mitmeid Eestiga seotud inimkaubanduse juhtumeid, siis tähendab see, et taolised olukorrad ei ole ka Eesti elanike jaoks kauges ja tundmatus oht.

3.3. Suhtumine inimkaubandusse kui kuriteoliiki

Kuigi õpilased on taoliste eelmainitud Eestit puudutavate juhtumitega kursis, leiab vaid 16,5% vastanutest, et inimkaubandus on Eestis aktuaalne probleem ja suur ülekaal vastajatest (83,5%) inimkaubandust Eesti kontekstis oluliseks ei pea.

Õpilastelt uuriti muuhulgas, kas nende arvates on Eesti Vabariik (edaspidi EV) piisavalt panustanud inimkaubanduse vastasesse võitlusse. Ligi 2/3 vastanutest leidis, et Eesti riik kõnealuse probleemiga piisavalt tegelema ei ole. Põhjendused taolisele seisukohale olid väga erinevad, kuid suur enamus (ca 65% eitavat vastust põhjendanutes) leidis EV õigustuseks asjaolu, et inimkaubandus pole meil sugugi aktuaalne probleem ja seetõttu ei olegi EV-l olnud vajadust selle temaatikaga tegeleda. Siiski arvavad mõned, et EV ei panusta inimkaubanduse vastasesse võitlusse põhjusel, et valitsust lihtsalt ei huvita see valdkond (18,7% eitavat vastust põhjendanutes). Heideti ka ette, et riigis pole tehtud piisavalt palju ennetus- ja teavitustööd (14,1%) ja inimkaubitsejatele määratavaid karistusi peetakse liiga leebeks (üks vastaja). Kuigi suur osa vastanutest leiab, et EV pole erinevatel põhjustel oma kohustusi inimkaubanduse vastu võitlemisel täitnud, siis hindab 61 õpilast riigi panust piisavaks ja 46 neist on oma vastust ka argumenteerinud. Nimelt leiab 71% oma jaatavat vastust põhjendanud õpilastest, et kuna inimkaubanduse problemaatikast peale üksikute harvade juhtumite igapäevaselt kuulda ei ole, siis on EV oma ülesandeid väga healt tasemel täitnud. 17,4% oma jaatavat vastust põhjendanutes on kursis juhtumitega, kus inimkaubanduse ohvrid on leidnud pääsetee tänu riigi abile. Leitakse veel, et riigipoolsed teavituskampaaniad (28,3%) ja EV tõhus koostöö naaberriikidega (4,4%) on inimkaubanduse ohtu Eestis tunduvalt vähendanud.

Kuigi inimkaubanduse probleemi vähemalt Eestis oluliseks ei peeta, siis ometi suhtutakse inimkaubitsejatesse ja nende tegudesse väga tõsiselt, sest karistused, mida kurjategijatele välja pakuti olid ülekaalukalt karmid. Kuna inimkaubanduse näol on tegemist väga delikaatse teemaga, mis ohvritele alati palju kannatusi valmistab, siis nähti inimkaubitsejaid julmade ja empaatiavõimeta inimestena, kelle karistamiseks peeti sobivaimaks variandiks vanglakaristust. Vangistuse pooldajaid oli 77,6% vastanutest, kellest osad pidasid vajalikuks ka karistumäära täpsustada. Vaid üks tüdruk leidis, et inimkaubitsejatele määratav vangistus peaks kestma 1-4 aastat, 69 õpilast oleksid valmis taoliste kurjategijatele määrama vanglakaristuse viis ja enam aastat, mistõttu kvalifitseerub taoline kuritegu viimaste arvates Eesti seadusandluse järgi raskemaks ehk esimese astme kuriteoks (Karistuseseadustik § 4 lg 2). Ligi 12% õpilastest pidas vajalikuks karistuseks surmanuhtlust, mis on mainitud karistuste karmuse üheks äärmuslikuks näiteks. Teiseks äärmuseks on karistuste leebus, sest vähesel määral arvati sobivaks karistuseks inimkaubitsejale olevat näiteks ka näiteks trahvi (2,6%) või ühiskondlikult kasuliku töö määramist (1,9%).

3.4. Võimalikud kokkupuuted inimkaubanduse ohuga

Küsitluse üheks eesmärgiks oli uurida ka asjaolu, kas õpilastel on olnud mingisuguseid isiklikke kokkupuuteid inimkaubanduse ohuga. Vastanute enamusel õnneks taolised kogemused puuduvad, sest umbes 98% vastas kõnealusele küsimusele eitavalt. Vaid kolm küsitluses osalenut väitsid, et inimkaubanduse ohuga on nad erineval moel kokku puutunud küll ja mainiti ära kahtlaseid tööpakkumisi, kui nad on ise parasjagu tööotsingul olnud, ja ohtlikku olukorda maantee ääres hääletamisel, millest asjaosaline õnneks ikkagi pääsema sai.

Kuigi vaid mõni õpilane leidis, et ta on tegelikkuses võimaliku ohuga inimkaubandusega seoses kokku puutunud, siis peaaegu veerand vastanutest tunneb ennast inimkaubandusest kui kuritegevuse liigist ohustatuna. Samuti on umbes 40% vastajatest märganud meedias või internetivahendusel pakutud kahtlaseid tööpakkumisi, kuid ometi ei ole nad neist isiklikult ohustatuna tundnud, sest parasjagu ei ole nad pidanud ise aktiivselt tööd otsima.

Tulemusi analüüsides selgus, et enamus õpilasi olid teadlikud inimkaubanduse olemusest, kuid vanemad peaksid kodus inimkaubanduse ohtudest oma lapsi rohkem teavitama. Kuigi isiklikke kokkupuuteid inimkaubanduse ohuga on vaid mõnel, arvavad siiski osad õpilased, et Eesti Vabariik peaks kindlasti rohkem tegelema inimkaubanduse ennetamisega.

KOKKUVÕTE

Käesolev töö andis kahe esimese peatüki kaudu ülevaate inimkaubanduse olemusest, seksuaalsest ekspluateerimisest inimkaubanduse peamise eesmärgina ja erinevatest värbamisvahenditest ohvrite leidmiseks. Aastatöö väga oluliseks osaks peab autor kolmandat peatükki, milles on esitatud käesoleva töö raames läbi viidud küsitluse tulemuste analüüs.

Töö teoreetilises osast selgub teema aktuaalsus ja olukorra karm reaalsus – järjest enam naisi ja lapsi on haaratud inimkaubanduse võrgustikku, kus peamiseks tuluallikaks on nende rakendamine seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil. Töö autori sooviks oli eelkõige tutvustada inimkaubanduse olemust ja kaardistada peamised kaubitsejate värbamisvahendid, et need aitaksid omakorda vajadusel tunda ära kahtlased pöördumised ja pakkumised. Nagu ka inimkaubanduse ennetamise peatükist (1.3.) selgus, siis on peamiseks ennetamise meetodiks eelkõige laiema üldsuse teavitamine kõnealuselt kuriteoliigist ja sellega seotud probleemistikast, sest inimkaubanduse võrgustikku iseenesest likvideerida poleks võimalik. Seetõttu võiksidki teadmised värbamisvahenditest aidata samuti kaasa inimkaubanduse ennetamisele.

Töö empiirilises osas tehti kokkuvõtteid küsitlusest, kus viie Pärnu linna gümnaasiumiastme õpilastel oli võimalus vastata erinevatele inimkaubandusteemalistele küsimustele. Küsitluse eesmärgiks oli välja selgitada gümnaasiumiõpilaste teadlikkus inimkaubanduse valdkonnast ja nende suhtumine sellesse, samuti uuriti isiklike kokkupuudete kohta inimkaubanduse ohuga. Tulemusi analüüsidis sai kinnitust esialgne hüpotees, et Pärnu linna gümnaasistid on inimkaubandusest ja sellega seotud ohtudest teadlikud, kuna ligi 93% vastanutest leidis, et inimkaubanduse mõiste on nende jaoks arusaadav ja suurem osa neist pakkus omasõnalise definitsiooni kõnealuselt kuriteoliigile, mis langes ühes või mitmes olulises aspektis kokku ka inimkaubanduse ametlike definitsioonidega. Kuigi probleemist ollakse teadlikud, on vanemate osa inimkaubanduse ohtude selgitamisel olnud võrdlemisi väike. Sellele asjaolule tuleks rohkem tähelepanu pöörata, kuna alaealised, kes igapäevaselt meediat või internetist uudiseid ei kuule ja samas nende vanemad piisavat teavitustööd ei tee, kuuluvad esmajärjekorras inimkaubanduse riskirühma. Kuigi enamus küsitlusele vastanud õpilastest olid inimkaubanduse valdkonnast teadlikud ja hoolimata sellest, et ligi pooled neist olid kursis juhtumitega, kus mõni nende kaasmaalastest oli sattunud inimkaubanduse ohvriks, Eestis kõnealust probleemi neist suur osa aktuaalseks ei pidanud. Positiivne oli muidugi kuulda, et valdav enamus isiklikult inimkaubanduse ohuga kokku puutunud ei ole.

Inimkaubandus on väga mitmetahuline teema ja uurimisvaldkondi jaguks siin veelgi. Kuna seksitööstus on vaid üks (kahjuks väga suur) tegevusala, kuhu inimkaubanduse ohvreid suunatakse, siis võiks edaspidi kindlasti uurimist leida ka ülejäänud elualad, kus inimkaubanduse ohvreid rakendatakse. Ka käesoleva uurimistöö raames korraldatud küsitlust saaks edasi arendada ja soovituslikult võiks respondente sel juhul olla rohkem ja tulemusi võiks analüüsida veel soo- ja vanusepõhiselt. Käesoleva töö autori jaoks on taolise

uuringu koostamine esimene kord ja seetõttu ei võetud juba akadeemilisest ettevaatlikkusest endale liiga suuri väljakutseid.

Töös kasutatud peamistest allikatest võib veelkord nimetada V. Malareki teost „Natašad“ (2005) ja Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni poolt välja antud situatsiooni analüüsi „Seksuaalne ekspluateerimine ja inimkaubandus Eestis“ (2005). Väga suur abi oli veel Justiitsministeeriumi kodulehel olevatest inimkaubandusteemalistest materjalidest.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Englund, C., Viuhko, M., Jokinen, A., Aromaa, K.; Resetnikova, A.; Markina, A., Söderström, U.; Nilén, M.** 2008. *The Organisation of Human Trafficking: a study of Criminal Involvement in Sexual Exploitation in Sweden, Finland and Estonia*. Stockholm: Swedish National Council for Crime Prevention.
- Pettai, I., Kase, H., Proos, I.** 2006. *Prostitutsioon Eestis: ülevaade prostitutsiooni kaasatud naiste olukorrast*. Tallinn: Avatud Eesti Fond. <http://www.just.ee/inimkaubandus> (26.03.2011).
- Pajumets, M. Laan, T.** 2005. *Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega*. Tallinn: Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon. <http://www.just.ee/inimkaubandus> (27.03.2011).
- Malarek, V.** 2005. *Natašad*. Tallinn: Sinisukk.
- Pajumets, M.** 2004. *Prostitutsioon – kas ühiskondlik probleem?* Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus. <http://www.just.ee/inimkaubandus> (27.03.2011).
- Semjonova, L.** (koostaja). 2004. *Inimkaubanduse ennetamine ja töörakendus välismaal*. Tallinn: Inimõiguste teabekeskus.
- Viuhko, M., Jokinen, A.** 2009. *Human trafficking and organized crime. Trafficking for sexual exploitation and organized procuring in Finland*. Helsingi: [HEUNI].
- Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastu võitlemise konventsioon*. 2006. Tallinn: Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalitus.
- Prostitutsiooni ja seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse vahelised seosed: käsiraamat*. 2007. Kütt, R. (tõlkija). Tallinn: Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus.
- Seksuaalne eksploateerimine ja inimkaubandus Eestis*. 2005. Helsingi: Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon.
- Karistusseadustik. 6. juuni 2001. RT I 2001, 61, 364; RT I 11.03.2011, 1.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik ja küsitluse koondtulemused

Tere!

Olen Pärnu Ühisgümnaasiumi 11. klassi õpilane ja kirjutan aastatööd inimkaubanduse teemal. Sealjuures vajan ma Sinu abi, et saada aimu, kui palju on gümnaasiumiõpilased kõnealusest probleemist informeeritud ja kas inimkaubanduse temaatika on ka Eestis aktuaalne. Küsitluse tulemused on täielikult anonüümsed ja vastuseid kasutan vaid aastatöökõks vajaliku statistika tegemiseks. Vastamisel märgi Sinule sobiv vastusevariant linnukesega või kirjuta oma arvamus selleks jätetud väljale.

Suur tänu abi eest!

Lugupidamisega

Liis Tamm

Vastaja andmed

1. Sugu:

Mees – 46 (25%)

Naine – 138 (75%)

2. Vanus:

15. aastane – 1 (0,54%)

16. aastane – 20 (10,87%)

17. aastane – 57 (30,98%)

18. aastane – 73 (39,67%)

19. aastane – 33 (17,94%)

3. Kool

Pärnu Ühisgümnaasium – 60 (32,6%)

Pärnu Hansagümnaasium – 43 (23,4%)

Pärnu Koidula Gümnaasium – 35 (19%)

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium – 25 (13,6%)

Pärnu Ülejõe Gümnaasium – 21 (11,4%)

4. Klass

10. klass – 32 (17,4%)

11. klass – 77 (41,8%)

12. klass – 75 (40,8%)

5. Kas mõiste *inimkaubandus* on Sinu jaoks arusaadav?

a) JAH

b) EI

Küsimusele vastanute arv on 184.

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
184	171 (92,9%)	13 (7,1%)

6. Kirjelda lühidalt, mida Sina *inimkaubanduse* all silmas pead.

Küsimusele vastanute arv on 150 (35 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud). Vastajad kirjeldasid oma sõnadega, kuidas nad inimkaubanduse mõistet sisustaksid. Erinevad vastused sai grupeerida üldjoontes kuude erinevasse rühma. Vastuseid iseloomustab alljärgnev tabel. Vastanud nimetasid tihti mitut tabelis leiduvat varianti, mida nad oma teadmistele tuginedes inimkaubanduse valdkonnaga sidusid.

Vastanute koguarv (100%)	Inimeste müümine, ostmine, vahetamine ja vahendamine	Inimeste ebaseaduslikult ühest riigist teise toimetamine	Inimeste ebaseaduslik kasutamine odava tööjõuna (orjandus)	Inimeste vahendamine seksuaalse eksploateerimise eesmärgil	Inimeste vahendamine ebaseadusliku organidoonorluse eesmärgil	Inimrõöv
150	98 (65,3%)	15 (10%)	34 (22,7%)	87 (58%)	7 (4,7%)	5 (3,3%)

7. Kust oled saanud informatsiooni inimkaubanduse kohta?

- a) Meediast
- b) Internetist
- c) Perekonnalt
- d) Sõpradelt ja tuttavatelt
- e) Muu

Küsimusele vastanute arv on 169 (15 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud). Õpilastel oli võimalik valida mitu sobivat valikut erinevate variantide hulgast.

Vastanute koguarv (100%)	Meediast	Internetist	Perekonnalt	Sõpradelt ja tuttavatelt	Muu
169	148 (87,6%)	114 (67,45%)	17 (10,06%)	39 (23,08%)	33 (19,53%)

8. Kas Sa oled kuulnud juhtumitest, kus mõni Sinu kaasmaalastest on olnud inimkaubanduse ohvriks?

- a) JAH
- b) EI

Küsimusele vastanute arv on 167 (17 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
167	79 (47,3%)	88 (52,7%)

9. Kas oled kuulnud juhtumitest, kus mõni Sinu kaasmaalastest on osutunud inimkaubitsejaks?

- a) JAH
- b) EI

Küsimusele vastanute arv on 170 (14 õpilast käesolevale küsimusel ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
170	41 (24,1%)	129 (75,9%)

10. Kas Sinu arvates on inimkaubandus Eestis aktuaalne probleem?

- a) JAH
- b) EI

Küsimusele vastanute arv on 170 (14 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
170	28 (16,5%)	142 (83,5%)

11. Kas Sinu arvates on Eesti Vabariik piisavalt panustanud võitlusesse inimkaubanduse vastu?

- a) JAH
- b) EI

Küsimusele vastanute arv on 160 (24 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
160	61 (38,1%)	99 (61,9%)

12. Palun põhjenda oma vastust 11. küsimusele

Küsimusele vastanute arv on 110 (74 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Tulemused on tabelisse jaotatud vastavalt sellele, kas õpilased vastasid eelmisele küsimusele jaatavalt või eitavalt ja seejärel on esitatud nende põhjendused. Vastanud pakkusid põhjenduseks mõnel juhul ka mitu nende arvates sobivat varianti.

11. küsimusele jaatavalt vastustanute põhjendused	Kuna inimkaubandusest on vähe kuulda, siis järelikult kas probleemi üldse ei ole või on EV sellega piisavalt tegeleud	On teada juhtumid, kus ohvrid on pääsenud EV abiga	EV on teinud tulemuslikku tööd erinevate teavituskampaaniate organiseerimisel	Koostöö naaberriikidega on vähendanud inimkaubanduse ohtu
Vastanute koguarv: 46	33 (71,7%)	8 (17,4%)	13 (28,3%)	2 (4,4%)

11. küsimusele eitavalt vastanute põhjendused	Inimkaubandus ei ole Eesti kontekstis väga aktuaalne teema ja EV-l pole olnud vajadust probleemiga tegeleda	EV ei tunne huvi kõnealuse probleemi vastu huvi	Riik ei ole teinud piisavalt ennetustööd ja teavituskampaaniaid	Inimkaubitsetajate määratud karistused on liiga lised
Vastanute koguarv: 64	42 (65,2%)	12 (18,7%)	9 (14,1%)	1 (1,6%)

13. Kuidas peaks Sinu arvates inimkaubitsejaid karistama?

Vastanute koguarv on 152 (32 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Õpilased pakkusid oma sõnastuses välja võimaliku karistuse inimkaubitsetajatele. Taoline küsimuseasetus võimaldab pakutud karistuste kaudu välja uurida asjaolu, kas õpilased peavad inimkaubandust pigem ohtlikuks või mitteohtlikuks kuriteoks.

Vastanute koguarv	Surmanuhtlus	Vangistus	Paigutamine vaimuhaiglasse	Ühiskondlikult kasulik töö	Trahv	Muu
152	18 (11,8%)	118 (77,6%)	1 (0,6%)	3 (1,9%)	4 (2,6%)	18 (11,8%)

Inimkaubitsetajatele vangistust nõudnud õpilastest 1 leidis, et vangistus peaks kestma 1-4 aastat, 69 õpilase pakkumine jäi vahemikku 5 aastat kuni eluaegne vangistus.

14. Kas Sina oled isiklikult inimkaubanduse ohuga kokku puutunud?

- a) JAH
b) EI

Kui vastasid eitavalt, liigu edasi 16. küsimusele.

Küsimusele vastanute arv on 169 (15 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
169	3 (1,8%)	166 (98,2%)

15. Palun kirjelda, kuidas Sa inimkaubanduse ohuga kokku puutusid.

Küsimusele vastanute arv on 4 (14. küsimusele jaatavalt vastanud õpilased ja üks õpilane, kes eelmisele küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	Pöidlaktüüdiga reisisid	Kahtlane tööpakkumine (otsiti modelli, lapsehoidja, erootilist tantsijat)
4	1 (25%)	3 (75%)

16. Kas Sina tunnend end inimkaubandusest kui ühest kuritegevuse liigist ohustatuna?

- a) JAH
b) EI

Küsimusele vastanute arv on 167 (17 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
167	40 (23,9%)	127 (76,1%)

17. Kas oled märganud mõnda kahtlustäratavat tööpakkumist, mis võiks viidata võimalikule inimkaubanduse ohule?

- a) JAH
b) EI

Küsimusele vastanute arv on 170 (14 õpilast käesolevale küsimusele ei vastanud).

Vastanute koguarv (100%)	JAH	EI
170	69 (40,6%)	101 (59,4%)

**PÕLVELIIGES JA SELLE VIGASTUSED
NOORTEL SPORTEL**

Pärnu Ühisgümnaasium

11. klass

LISETTE TÕNUTARE

Juhendaja Aita Luts

2011

SISSEJUHATUS

Aastatöö teema valikuks sai autor inspiratsiooni aasta tagasi olnud põlvevigastusest, mis takistas treenimist. Vigastuse tõttu hakkas põlveliiges autorile rohkem huvi pakkuma, kuna traumade põhjuste mõistmiseks on vajalikud liigese ehituse kohased teadmised. Teise tõuke teema valikuks sai autor vestlustest enda tutvusringkonnas, kus samuti mitmed aegajalt põlvevalu kaebasid. Nendest ajenditest kombineerituna otsustati teema „Põlveliiges ja selle vigastused noortel sportlastel“ kasuks.

Autori enda kogemustest on talle jäänud mulje, et Eestis on paljude sportlaste üheks arengut pärssivaks faktoriks vigastused. Mõnedki väärt sportlased on pidanud suurvõistlused vahele jätma, et vigastustest paraneda. Seetõttu peaks eriti noortele sportlastele olema tähtis teadlikkus vigastuste tekke põhjustest, et siis neid ennetada või kergemini ravida.

Uurimistöös püüab autor saada vastused järgmistele küsimustele põlveliigese kohta:

- Miks on põlveliiges vastuvõtlik vigastustele, kuigi on inimkeha üks kandvatest liigestest?
- Kuidas saab põlveliigese vigastusi ennetada ja ära hoida?
- Millistel spordialadel on suurem risk põlvevigastuste saamiseks?
- Kuidas kulgeb enamjaolt põlveliigese vigastuse ravi?

Samuti loodab autor, et uurimistööst leiavad abi kõik, kellel on põlvedega probleeme. Uurimise eesmärk on tõestada, et põlveliigese vigastusi ja traumasid esineb noortel sportlastel juba noores eas ja see on tõsine probleem, mis vajab käsitlemist. Autor leiab, et seda teemat on liiga vähe uuritud ning on seetõttu uudne ja aktuaalne.

Töö teema kuulub bioloogia valdkonda. See on otseselt seotud nii inimese anatoomia, kui ka füsioloogiaga. Anatoomia valdkonda kuulub põlveliigese ehituslik pool, kuid selle funktsioonid, vigastused ja ravi võib liigitada inimese füsioloogiat käsitlevate teemade hulka.

Uurimistöö on jaotatud peatükkidesse, need jagunevad omakorda alapeatükkideks. Informatsioon on saadud erinevaid allikaid kasutades. Kuigi suurem osa töö sisust on kirjutatud raamatute abiga, on mitmed lõigud pärit ka Internetist. Uurimismeetodiks valis autor küsitluse. Küsitlus ise ja tulemused on toodud töös.

1. LIIKUMISAPARAAT JA LIIGESTE JAGUNEMINE

Inimese keha ja selle osad liiguvad tänu liikumisaparaadile. See hõlmab nii skeletisüsteemi kui ka lihassüsteemi. Täiskasvanud inimese toes koosneb rohkem, kui 200 luust. Skeleti esimese – mehaanilise – funktsiooni ülesandeks on toetada, kaitsta ja liikuda. Skelett võib olla nii toeseks kui kinnituskohaks pehmetele kudedele. Skeletiluid on omavahel ühendatud liigestega. [1: 9]

Skeleti üksikuid luid seostatakse kahel moel [1: 11-12]:

- 1) Pidev ühendus (liidused) kujutab endast ühendust, kus luud on omavahel ühendatud tiheda sidekoe või kõhre abil. Mõned sellised ühendused luustuvad inimese vananedes. Selliste luude ühenduste puhul on luude liikuvus piiratud või puudub üldse. Pidevühendused jagunevad omakorda kaheks:
 - a) Fibroossed ühendid, mille alaliigid on:
 - Sideliidused (kaasaarvatud sidemed ja luude vahekiled);
 - Ömblused (koljuluude vahel);
 - Tappühendid (hambajuurte ja –sompude vahel).
 - b) Kõhrühendid, mille alaliigid on:
 - Kõhrliidus – esinevad esimese roide ja rinnakupideme vahel ning selgroo lülivaheketastena;
 - Sümfüüs – pidevate luudeühenduste kõrgeimalt diferentseerunud vorm, kus luid ühendavas kõhres on pilu, mida loetakse liigeseõone algmeks ja seetõttu võib väita, et sümfüüs on pidevate ja mittepidevate luudeühenduste vahepeal olevaks vormiks.
- 2) Mittepidevad ühendused (sünoviaalühendid) on liigesed, mille põhiline funktsioon on liikumisfunktsioon. Liigese osad on:
 - Liigesepeinnad – üks neist on tavaliselt kumer (liigesepea), teine nõgus (liigeseõõs); see on vajalik, et liigesepea sobituks hästi liigeseõone sisse;
 - Liigesekihnn – koosneb sisemisest ja sünoviaalmembraanist (produtseerib liigesevõiet, et parandada liigese liikuvust) ning välisest fibroosmembraanist;
 - Liigeseõõs – luuotste ja liigesekihnu poolt piiratud ruum, mis sisaldab liigesevõiet.

Mõningates liigestes esinevad ka nii nimetatud abiseadeldised liigesepeinnade ja –kihnu täiendamiseks. Need lisavad liigesele liikuvust või parandavad liigesepea ning liigeseõone sobivust teineteisega. Sellised abiseadeldised on näiteks [1: 11-12]:

- Liigesemokk – kiudkõhreline ääris liigeseaugu serval (õla- ning puusaliiigesemokk). Liigesemokk muudab liigeseaugu sügavamaks.
- Liigesekestad – fibroosset sidekoest ja kiudkõhrest kettad, mis paiknevad omavahel mitte sobivate liigesepeinnade vahel jaotades liigeseõone kaheks osaks. Näiteks põlveliigeses esineb võruketas (*meniscus*), mis suurendab liigese liikuvust ning amortiseerib tõukeid ja põrutusi.

- Sidemed – võivad asuda kas liigeseõõnes või väljaspool liigesekihnu. Sidemed tugevdavad liigeseid.
- Seesamluud – kaitsevad liigest ja soodustavad lihaste tööd. Suurim seesamluu on põlvekeder (*patella*).

Liigeseid saab veel jaotada ehituse ja liikumistelgede järgi. Ehituse järgi jaotades vaadatakse, mitu liigest on ühildunud ning liigesed liigitatakse üldjuhul [1: 12-13]:

- 1) Lihtliigesed – omavahel on liigestunud kaks luud. Selline on põlveliiges.
- 2) Liitliiges – omavahel liigestuvad rohkem kui kaks luud. Selline on proksimaalne käeliiges.

Esineb ka teistsuguseid luude ühildumise variante [1: 13]:

- 1) Kombineeritud liiges – liigesed, mis funktsioneerivad tervikuna, kuid ei ole anatoomiliselt ühendatud. Näiteks proksimaalne ja distantne kodar- ja küünarluuliiges.
- 2) Kongruentne liiges – sellise liigese puhul sobivad liigesepinnad kujult teineteisega.
- 3) Inkongruentne liiges – sellise liigese puhul ei sobi liigesepinnad teineteisega ning esineb eelnevalt mainitud abiseadeldisi. Näiteks põlveliiges vajab normaalseks funktsioneerimiseks võruketast.

Liigeseid vaadeldakse korrapäraste geomeetriliste pöördkehade osadena (näiteks kera, silinder). Liikumistelgede järgi jagunevad liigesed [1: 12-15]:

- 1) Üheteljelised liigesed – nende hulka kuuluvad šarniiriliigesed ehk plokkliigesed ning ratasliigesed.
 - Plokkliiges – saab eristada kumerat liigesepinda ehk plokki, mille keskel on sagitaalsuunaline (eest taha jooksev) vagu; nõgusal liigesepinnal on vaole vastav välje (hari). Liikumistelg on frontaalne. Võimalik on vaid painutus ja sirutus. Liigesekihnu on eest ja tagant küllaltki lõtv ning õhuke ja kaaskülgsed sidemed ei takista painutus- ja sirutusliigutusi.
 - Tiguliiges ehk vintliiges – plokkliigese erivariant. Erinevus seisneb selles, et kumeral liigesepinnal paiknev vagu ning nõgusal liigesepinnal paiknev hari kulgevad pisut vindikujuliselt (ehk spiraalselt). Seepärast toimub luude vabade otste vähene kõrvalekaldumine suunast painutuse ning sirutuse korral (õlavarre-küünarluu liigese painutusliigutuse korral viiakse käsi rinnale).
 - Ratasliiges – liigesepinnad asetsevad luu külgedel. Liigesepea on kumer, silindrikujuline. Liigeseauk on nõgus. Liigutakse ümber vertikaaltelje (ühtib peaaegu luu pikiteljega). Pööratakse sisse (pronatsioon) või välja (supinatsioon). Ratasliiges on näiteks proksimaalne ja distaalne küünar-kodarluuliiges, kodarluu pöörleb ümber küünarluu.
- 2) Kaheteljelised liigesed – näiteks ellipsoid- ehk munaliiges ning sadul ehk rübiliiiges.
 - Ellipsoidliiges ehk munaliiges – liigesepea oma kujult pisut sarnane munaga. Liigeseauk on vastavalt nõgus. Liigutused toimuvad ümber kahe telje: ümber frontaaltelje toimub painutus ja sirutus, ümber sagitaaltelje lähendamine ehk aduktsioon ning eemaldamine ehk abduktsioon. Võimlik on koonusliikumine.

- Rübiliiges ehk sadulliiges – liigestuvate luude kumbki ots kannab liigesepinda. Liigesepind on ühes suunas nõgus ja teises suunas kumer. Ühe poole kumerale otsale vastab teise poole nõgus ots. Liikumine toimub kahe liigesepinna vahel, mis meenutavad sadulat. Toimub painutus ja sirutus, lähendamine ja eemaldamine ning lisandunud on koonusliikumine (randme-kämbla liiges).
- Kolme(ja mitme)teljelised liigesed – näiteks keraliiges. Keraliiges – liigesepäe on kerakujuline, sellele vastav on väiksemate mõõtmetega liigeseauk. Liikumine liigeses on kõigi kolme üksteisega risti asetseva telje ümber. Täheledatakse isegi koonusliikumist. Kuna keraliigeses võib liikumine toimuda ükskõik millise telje ümber, siis nimetatakse keraliigest mõnikord ka mitmeteljeliseks. Inimkeha kõige liikuvam liiges, õlaliiges, on samuti keraliiges. Pähkelliiges on üks keraliigese erivariante ja esineb näiteks puusaliigeses. Liikumine pähkelliigeses on veidi piiratum. Lameliiges on samuti keraliigese üks erivariante, kus liigesepinnad on peaaegu lamedad. Liigesepind on väikese kumeruse ja nõgususega ning sobivad vastastikku suurepäraselt. Liigutused sellises liigeses on väga piiratud (jäikliiges). Selline on randme-kämbla liiges. Kui selline liiges on paksu pingul liigesekihuga, siis nimetatakse teda ka pingulliigeseks ehk amfiartroosiks.

1.1. Põlveliiges

Põlveliiges on inimese keha kõige keerulisema ehitusega liiges. Põlveliiges peab taluma suurt koormust nii treeningutel kui lihtsalt igapäevaelu toimetustega tegeledes. Seepärast on autori arvates oluline tundma õppida põlveliigese ehituslikke eripärasid, et seda paremini hoida ja vajaduse korral ravida. Põlveliigese tähtsamate osadega joonis on toodud ära lisades (Lisa 1).

1.1.1. Põlveliigese ehitus

Põlveliiges on ühtlasi nii plokk- kui ratasliiges. Põlveliiges ühendab reieluu sääreluuga ja peab sealjuures olema kehale amortiseerivaks liigeseks. Liigesepindadeks on reieluu põndad (mille kumerus suureneb eest taha) ja sääreluu ülemisel pinnal asub kaks nõgusat liigesepinda. Viimaste nõgususi suurendavad kõhrelised võrukettad, mis ühtlasi ka sobitavad liigesepindu. Neid tuntakse ka kui keskmine (sisemine) ja külgmine (välimine) menisk (*meniscus medialis et lateralis*). Meniski paksem (külgmine) serv on liitunud liigesekihuga, aga õhem (keskmine) serv on vaba. [2: 51-52]

Võrukettad jagavad liigese kaheks. Liigesekihn on avar ning sopiline, küllaltki lõtv ning õhuke. Liigesekihnu eesmisel osal asub põlvekeder, mille liigeseõõne poolne pind liigestub vastava reieluu liigesepinnaga. Liigesekihnu tugevdamise ülesannet täidavad kihnusisesed sidemed, kihnuvälised sidemed ja liigesesisesed sidemed. Külgmiselt paiknevad sääreluumine kollateraalside ja pindluumine kollateraalside, mida tuntakse ka kaaskülgmiste sidemete nime all. [2: 52]

Põlvekeder on inimese suurim luu, mis on sulandunud kihnu eesmisel küljel olevasse reie nelipealihase kõõlusesse ja võtab osa põlveliigese moodustamisest [1: 36]. Põlvekedra kõõluskuidude jätkuks on põlvekedraside, mis on kinnitunud sääreluu kõprusele. Liigesesiselt sääreluu ees- ja tagapool põntadevahetõlgendilt algab eesmine ja tagumine ristatiside; kinnituvad reieluu põntade sisepindadele. Liigesekihnu tagumisel küljel on õndlasidemed. Arvukaid kurde ja sünoviaalpaunu liigese naabruses moodustab liigesekihnu sünoviaalembraan. [2: 52]

Tagant poolt on põlveliiges kaetud seda painutavate lihaste ja teiste pehmemate kudedega. Kui põlv on sirutatud asendis, võlvuvad pehmed koed välja ning õndlaaugu kohale moodustub pingulolev vall. Sirutamisel moodustunud valli piiravad reie tagumise külje lihastest kaks vagu (sisemine on pikem). Reie tagumise külje lihaste kokkutõmbel tulevad vaod selgemini esile, kuna kõõlused eemalduvad (mõnevõrra) luudest. Painutatud põlve tagumisel pinnal moodustub rombikujuline õndlaauk, mille ülemist osa piiravad sisemiselt poolkõõlus- ja poolkilelihase kõõlused, välimiselt aga reie kakspealihase kõõlused. Altpoolt piiravad õndlaauku sääremarjalihase pead. [7: 28]

1.2. Põlveliigese liikumine

Põlve painutamisel muutub tunduvalt selle plastiline vorm. Kui säär asetseb täisnurga all, siis võlvub tugevalt välja kederluu ning on näha kederluu sidet. Kui säärt maksimaalselt painutada, liigub kederluu alla reie- ja sääreluu vahemiku kohale ja ei ole enam nii selgesti eristatav. Nüüd on põlve kuju eespoolt määratud reieluu väljaulatavate põntadega, mis tähendab, et põlve piirkond ümarneb ja laieneb. Kederluu jääb alati samale kaugusele sääreluukõprusest, kuigi ta olenevalt põlveliigese asendist pidevalt „liugleb“ üles või alla. [7: 28]

Põlveliiges võimaldab sirutada ja painutada, mis tähendab, et liikumine leiab aset frontaalteelje ümber. Liigese sirutus ja painutus toimub liigese ülemises osas. Sellisel liikumisel moodustab sääreluu võruketastega terviku. Painutatud põlve puhul võib toimuda välis- ja siserotatsioon ehk pöörlemine ümber vertikaalteelje. Kui pöörlemine toimub liigese alaosas, siis moodustab reieluu võruketastega ühtse terviku. [2: 52]

Ümber frontaalteelje võib toimuda liikumine, mille amplituud on maksimaalselt 160°. Liiga ulatuslikku painutust ja sirutust piiravad liigesesisesed ristatisidemed, mis lülitavad liigese painumise korral välja külgliigutused [2: 53]:

- 1) Sirutus (sirutatud põlveliigeses ei saa toimuda rotatsiooni)
 - Sääreluu ülemised liigesepinnad on kontaktis reieluu põntade eesmistest osadega.
 - Kaaskülgsed sidemed on pingutunud, meniskid deformeeruvad.
- 2) Painutus (põlveliigeses on võimalik vähene rotatsioon)
 - Sääreluu ülemised liigesepinnad on kontaktis reieluu põntade tagumiste osadega.
 - Kaaskülgmised sidemed on lõtvunud.

Vabalt rippuva jala puhul saab põlve painutada kuni 135 kraadi. Kükkasendi puhul suureneb painutusvõime 150-160 kraadini. Sellisel juhul puutuvad kokku reie ja sääre tagumised pinnad. Sirutus on võimalik 180 kraadi (reie ja sääre viimisel ühele sirgele). [7: 29]

Ette kallutamisel tingib ainuüksi keharaskus põlveliigese sirutumise. Keha kallutamine tahapoole kutsub esile põlveliigese painutamise. Sama leiab aset kükitamise korral. Mida kaugemale tahapoole liigub raskuspunkt keskteljest, seda enam toimib raskustung painutavalt ja nelipealihase kontraktsioon peab samuti olema suurem, et tasakaalu säilitada. See ongi maksimaalne kükitamisel. [7: 29]

Liikumatu vertikaalasendi (seismise) korral on põlveliigese ülesandeks keha raskuse kandmine. Seda ülesannet aitab täita üle põlveliigese kulgevate lihaste süsteem, mis liigese fikseerib. Liiges on väga vajalik normaalsel kõndimisel, kuna laseb jalga kõverdada olles selleks piisavalt painduv ja järeleandlik. Liigese hea liikuvus võimaldab jala liikumist kontrollida.

2. VIGASTUSI SOODUSTAVAD TEGURID

On mitmeid tegureid, mis võivad soodustada ja kaasa aidata põlveliigese vigastuste ja traumade tekkele. Need on näiteks [3: 127]:

- Liigne koormus treeningutel – võib viia võistlustulemuste halvenemiseni.
- Ülemäärane koormus – võib kaasneda treeningmahu järsul suurenemisel, ületreenitusel või jooksmisel mööda kaldpinda. Soodustab näiteks niude-sääreluutrakti sündroomi teket.

Ületreenitus on eriti ohtlik, kuna väheneb organismi võime koormustele vastu panna ja liiga intensiivselt treenimine võib lõppeda südamelihase põletikuga. Ületreenitus tekib, kui treeningu koormused on valesti valitud, taastumisaeg pole piisav või puudub keegi, kes treeningplaani vastavalt korrigeeriks. Ületreenitus võib viia näiteks põlvekedrasideme põletikuni. Ületreenituse sümptomid [8]:

- Väsimus
- Kerge ärrituvus
- Südame kiirenenu löögisagedus (hommikuti).

Biomehaanilised anomaaliad on näiteks „O-kujulised“ jalad, supineeritud põid, mõnikord ka ülemäärane pronatsioon. Need tegurid soodustavad niude-sääreluutrakti sündroomi teket. Treeningutel tehtud vead on valu põhjuseks põlvekedra tagumises piirkonnas. Ealised iseärasused (vanus) mõjutavad eriti noori sportlaseid, sest nende tugi-ja liikumiselundkond pole veel korralikult välja arenenud. 12-16 aastastel noortel esineb vahel Osgood-Schlatter'i haigus (apofüüsipõletik). [3: 128]

Tugev löök vastu põlve, kokkupõrked, vastase jala taha kinni jäämine on vigastuste esinemise eeldused iseäranis kontaktspordialade puhul (näiteks jalgpall, korvpall) ja on sageli meniskirebendite ja eesmise ristatsideme vigastuste peamised põhjustajad. [3: 129-130]

Nõrgad või ülemäära pinguldunud (reie)lihased ei tule treenimisel ja vigastustest hoidumisel kasuks. Liigest treenimisest ja vähesest venitusharjutuste tegemisest jäigaks ja paindumatuks jäänud reielihased on eelduseks eesmise ja tagumise ristatsideme vigastuste tekkele. [3: 130]

Eelnevad põlveliigese vigastused soodustavad uute teket. Nii võivad tekkida eesmise ristatsideme rebendid või venitused. Ebaküllaldane taastumine eelmistest vigastustest võib viia krooniliste spordivigastuste tekkeni. Piisava ettevalmistuseta liiga intensiivselt trenni tehes tekivad eesmise ristatsideme vigastused. [3: 128-130]

Jalatalla patoloogiad on [5: 67-68]:

- Lammipõid on nähtus, mille puhul on kõik võlvid lamenenud. See võib tekkida, kui liigse koormuse, kehakaalu või ebasobivate jalanõude tõttu tekkinud sidemete põletik muutub krooniliseks ja sidemed venivad välja. Lammipõia korral moodustab põia külj pikisuunas madala kaare samal ajal, kui põia keskmine ja eesmine osa on pronatsioonis (püsivalt alla poole pööratud). See toob kaasa

ülemäärase sissepöördumise ja muudab jala liikumist. Tagajärg on ülekoormussündroomide teke (näiteks põlvesidemete põletik).

- Kaarpõid, mille puhul on ülemäärane kõrge pikivõlv ning keskmine ja vahel ka eesmine osa on supinatsioonis (ülespoole pööratud). Sellise mitte normaalse asendi tõttu (paindivuse puudumine ja põia välisküljele langev ülemäärane koormus) tekivad sageli ägedad traumad.

Ebasobivad jalanõud võivad põhjustada valu nii põlvedes kui ka teistes liigestes (hüppeliiges, puusaliiges). Seetõttu on väga oluline valida õige toetusega ja mugavad jalanõud, mis toetavad jalga treeningutel ja muul ajal. Läbi valu edasi treenimine tuleks kiiresti lõpetada. See muudab vigastuse hullemaks. Kui treeningu ajal on tunda põlveliigeses valu, tuleb treenimine natukeseks ajaks lõpetada (2-3 päeva). Selle asemel on kasulik:

- Teha liigesele ja seda ümbritsevale piirkonnale mitu korda päevas külmakompress (näiteks jääkuubikutega, mis on pandud rätiku sisse, et vältida otsest kontakti jää ja naha vahel või spetsiaalsete külmakottidega, mida müüakse apteekides), kuid mees tuleb pidada, et kompressi ei tohi peal hoida kauem kui 20 minutit korraga (muidu võib tekkida kudede külmakahjustus). Kui tegu on värske vigastusega, on esimese kuue tunni jooksul kõige tähtsam paistetuse alandamine.
- Siduda liiges elastiksidemega (näiteks kõndimise ajaks).
- Tõsta jalg südamest kõrgemale, et vältida verevalumi teket.
- Võib võtta ka põletiku vastaseid ravimeid (vajadusel ning enne arstiga nõu pidades).
- Kui põlvevalu hakkab järele andma, võib alustada venitamiste ja liigest tugevdavate harjutustega seni kaua, kui põlv ei hakka valu tegema.
- Kui valu ja põletik põlves on kontrolli all, võib hakata sõitma jalgrattaga, ujuda või kõndida, kuid alustada tuleb väikeste vahemaade ja koormustega.
- Ka peale taastumist peaks vältima treenimist kaldus pindadel (näiteks mägedes ja ka treppidel). [4]
- Kohe pärast vigastust ei ole jahutavad salvid soovitatavad [6].

2.1. Spordivigastuste jaotus

Spordivigastusi saab mitmeti jaotada. Üks võimalus on need jagada ägedateks ja kroonilisteks [5: 61]. Ägedad tekivad stressi vahetul tagajärjel, näiteks: luumurruud, venitused, rebendid, põrutused. Ägedaid vigastusi põhjustavad tegurid on võimalik jagada välisteks ja sisemisteks. Välistes tegurid:

- kokkupõrge teise inimese (või ka spordivahendiga);
- ootamatu löök või kukkumine;
- valesti valitud jalanõud, rietus, (spordi ja kaitse) vahendid;
- halvad tingimused treeningute ajal ja/või võistlustel.

Sisemised tegurid:

- võimete ülehindamine;
- reeglite eiramine, vale treeningmetoodika;
- treening või võistlemine haiguse ajal;
- halb koordineatsioon;
- mineraalide ja vedeliku kadu organismist.

Kroonilised – tekivad, kui vanast vigastusest pole korralikult taastatud. Selliseid vigastusi tekitavad koormused, mis korduvalt ületavad mingi piirkonna koormustaluvuse. Seetõttu on väga tähtis, et pärast vigastust saaks traumeeritud koht piisavalt puhkust. [5: 61]

3. PÕLVELIIGESE VIGASTUSED

Kõige sagedamini ilmneb alajäsemete vigastusi jooksjatel. Traumad ja vigastused põlveliigeses jagunevad põlveliigese välimisteks ja põlveliigese seesmisteks vigastusteks. Põlveliigese välimised vigastused on näiteks niude-sääreluutrakti sündroom, põlvekedrasideme põletik, sääreluukõbru põletik, „jooksja põlv“, valu nelipealihase kõõluse piirkonnas, *per anserina* bursiit. Seesmistest vigastustest on rohkem levinud meniskirebendid, eesmise- ja tagumise ristatsideme rebendid ja külgsidemete vigastused. [3: 127-131] Järgnevalt selgitan vigastuste sümptomeid ja põhjuseid iga vigastuse kohta eraldi vastavalt alajaotusele.

3.1. Põlveliigese välised vigastused

Põlveliigese välimised vigastused on traumad, mis on enamasti seotud põlvekedra, põlvekedrasideme, sääreluukõbru ja nelipealihasega. Nimetus välimine ei tule sellest, et nad asuvad kusagil väljaspool põlve, vaid haiguste ja vigastuste kolded ei asu otseselt põlveliigese sees:

- **Niude-sääreluutrakti sündroom.** Sündroomi põhjustab liiga suur koormus, mis kaasneb treeningmahu järsu suurenemisega, ületreenitusega või mööda kallakpinda jooksmisega. Soodustavad tegurid on veel „O-kujulised“ jalad, supineerunud põid, ülemäärane pronatsioon. Valu on tunda reieluu välise põnda piirkonnas kuna niude-sääreluutrakt hõõrdub jooksmisega kaasneval põlve kõverdamisel vastu luukondülit. [3: 127]
- **Põlvekedrasideme põletik (ligamentiit).** Põlvekedrasideme algab põlvekedra alumisest äärest ning kinnitub sääreluu eesmisele pinnale. Kui kannatatakse regulaarselt ülekoormuse all, võib tekkida valu vahetult põlvekedra all. Põlvekedrasideme põletik on sageli tingitud nelipealihase liigest tihenemisest. Tihti esineb selline vigastus korvpalluritel, jalgpalluritel, kergejõustiklastel (hüppe- ja heitealade tegijatel), tõstjatel ning balletitantsijatel. Lokaliseerub põlvekedra sisepoolusel, põlvekedra all. Tuvastatakse sirgeks painutatud või 30kraadise nurga all oleva põlve palpeerimisega. Ligamentiidiga võib kaasneda kõõluse või kõõluse emalihase tihenemine ja krepitatsioon (kröbin). Tõsisematel juhtudel võib toimuda kõõluse osaline rebenemine või kiuline degeneratsioon [3: 127]
- **Sääreluukõbru põletik.** Põletiku tekkekohaks on põlvekedrasideme kinnituskoht sääreluule. Apofüüsipõletik on levinud noorte seas (12-16aastased); tuntud ka kui Osgood-Schlatter haigus. Ülemäärane koormus põhjustab ligamentiidi teket ka täiskasvanud sportlastel. [3: 128]
- **Valu põlvekedra tagumises piirkonnas ehk „jooksja põlv“.** Kõige iseloomulikum patoloogia jooksjatel. Vigastus on tingitud treeningul tehtud vigadest või halvast biomehaanikast. Valu on tunda põlve sees või tagaosas või põlvekedra ülemises osas. Sirutades põlve vastu takistust tekib valu põlvekedra ülaserivas. Vigastuse süvenedes muutub valu pidevaks. Iseloomulik valu võib

süveneda trepist ülesronimisel, ebatasasel maastikul joostes või istuvast asendist tõustes. [3: 128]

- **Valu nelipealihase kõõluse piirkonnas.** Valu on põlvekedra ülemisel poolel. Kuna vigastus on lokaalse iseloomuga, on vigastatul lihtne lokaliseerida valu asukoht. [3: 129]
- ***Pes anserina* bursiit.** Valu esineb sääreluu seesmise põnda piirkonnas. Haigus on tingitud põletikust, mis tekib seetõttu, et kõõlused, mis kinnituvad sääreluu seesmisele põndale, hõõrduvad vastu limapauna. Haigus võib olla seotud ka ülemäärase pronatsiooniga. [3: 129]

3.2. Põlveliigese sisemised vigastused

Põlveliigese seesmised vigastused on seotud piirkondadega, mis on lokaliseerunud otseselt põlveliigese seesmisesse osasse. Näiteks meniskid ja liigest stabiliseerivad sidemed (eesmine ja tagumine ristatiside, kaks külgmist sidet). Ristatisidemed takistavad liigese liigset sirutust ja painutust ning külgsidemed hoiavad ära nihkumise külgedele. Väga harva on tegu vaid ühe sideme rebendiga, tihedamini kaasneb mitme sideme ja ka meniski vigastus.

3.2.1. Meniskirebendid

Ühel põlveliigesel on kaks meniskit (sisemine, välimine). Sisemine menisk on liigesekapliga tihedalt seotud ja seetõttu esineb sisemise meniski vigastusi sagedamini. Välimise meniski vigastusi ei esine nii tihti, sest välimine menisk on liikuvam ning seepärast ei ole nii kergesti kahjustuv. [5: 62]

Kui varem arvati, et meniski vigastused on kõige sagedasemad põlveliigesevigastused, siis nüüdseks on ilmnenu, et meniskirebendeid esineb tegelikult palju harvemini. Lisaks sellele on nad sageli seotud põlve ebastabiilsusega olukordades, kus toimub eesmise ristatisideme rebenemine. Põlveliigese sisemise külgsideme vigastusega kaasneb tihti ka sisemise meniski vigastus. Selline olukord tuleneb sellest, et seesmine külgside ja seesmine menisk on omavahel ühenduses. [3: 129]

Meniskite ülesanne koormuste ühtlane ümberjaotamine, liigese stabiliseerimine ning energia absorbeerimine. Nad summutavad tõukeid ja pörotusi käimisel, jooksmisel ning hüppamisel. [5: 62] Meniski vigastusi esineb palju sellistel spordialadel nagu: jalgpall, korvpall, maadlus, tennis, mäesuusatamine ja suusahüpe. Kõige tavalisem viis meniski vigastuse traumade esinemiseks on fikseeritud asendis põiaga põlveliigese pööramine, põlve ülesirutamine või hüppelt maandumine. Vahel piisab meniskirebendi tekkeks kõvast löögist vastu põlveliigest (nii võib juhtuda kontaktspordialadel, näiteks jalgpallis, korvpallis). [5: 62]

Ägedate traumade hulka kuuluvad meniski eesmise ning samuti ka tagumise sarve rebendid ja korvisanga tüüpi rebendid (mõlemad on seotud põlve ülemäärase rotatsiooniga). Meniski sarve rebendid tekivadki üldjuhul just põlve ülemäärase rotatsiooni tagajärjel ning sellise traumaga kaasneb kuni keskmise suurusega hemartroos (veriliiges). Meniski pindmised lõhenemised on reeglina degeneratiivsed, kuid esineb ka ägedamaid vorme. Meniski pindmised lõhenemised erinevad meniski tagumistest sarvedest asetleidvatest enamasti vertikaalsetest rebenditest selle poolest et nad kulgevad horisontaalselt. See muudab ka nende paranemise aeglasemaks. [3: 129]

Meniski vigastus tehakse kindlaks lokaalse palpeerimisega meniski kohal ning liigesepilus. Valulikkus võib ilmneda ka sääreлуу pööramisel. Vigastatul täheldatakse „pardi kõnnakut“.

Sisemise meniskivigastuse sümptomid [5: 62]:

- Valu on tunda põlveliigese seesmisel poolel koormuse ajal või pärast seda.
- Põlveliigese sisemisel poolel võib esineda ka kangust.
- Põlveliigese „lukustumine“ ehk situatsioon, kui sirutus- ja painutusrefleks põlvest on takistatud.
- Pole võimalik kükitada.
- Raskendatud on trepist üles minek.
- Tursunud põlveliigese sisemine pool.

Välimise meniski vigastuse sümptomid [5: 62]:

- Valu on tunda põlveliigese välimisel poolel.
- Põlveliigese välimisel poolel esineb kangust.
- Põlveliigese „lukustumine“.
- Kükitamine on valulik.
- Trepist käimine raskendatud.
- Tursunud on põlveliigese välimine pool.

3.2.2. Eesmise ristatisideme vigastused

Ägedaid põlvevigastusi esineb hüppajate ja heitjate seas rohkem, kui jooksjate puhul [3: 130]. Eesmine ristatisideme on väga tugev ja puruneb üksnes väga suure põlveliigese trauma korral. Eesmise ristatisideme traumad loetakse tõsisemate traumade hulka (ägedad sporditraumad). Ligi pooled ristatisideme vigastused leiavad aset koos meniski vigastusega. Eesmine ristatisideme tõmbub pingule juhtudel, kui toimub [5: 63]:

- 1) Põlveliigese rotatsioon sissepoole samaaegse liigese väljasirutamisega.
- 2) Põlveliigese rotatsioon väljapoole samaaegse hüppeliigese pöördumisega väljapoole.

Enamasti toimuvad vigastused üleshüppel, vastase jala taha kinni jäämisel või ebaõnnestunud pöördel tugijalale maandumisega [5: 63]. Vigastuse puhul on esiteks tunda plõksu põlves. Põlv paistetakse tavaliselt üles 3-4 tunni pärast, kuid tihti ka vahetult pärast trauma juhtumist. [3: 130]

Diagnoosimiseks kasutatakse „sahtli sümptomit“, mille puhul painutatakse põlveliigest 90 kraadi ning tõmmatakse säärt ette ja taha. Eesmise ristatisideme vigastuse puhul liigub jalg ülemääraselt ette; seda teatakse ka kui „eesmine sahtel“. Osalise rebendi puhul selline tegutsemisviis diagnoosimiseks kõige tõhusam ei ole. Seetõttu kasutatakse Lahmann'i testi. Uuringu puhul kõverdatakse põlveliiges 10-20 kraadise nurga all ning vaadeldakse sääreлуу ülemääraast liikumist ettepoole reieloo suhtes. [5: 63]

3.2.3. Tagumise ristatisideme vigastused

Sarnaselt eesmisele ristatisidemele loetakse ka tagumist ristatisidet väga tugevaks ning sellegagi seonduvad vigastused juhtuvad vaid eriti raske põlveliigese trauma puhul. Traumad tagumise ristatisidemele leiavad aset, kui kukutakse otseselt põlvele või painutatakse põlve ülemäära. [5: 63] Trauma järel võivad esineda valuastingud põlvekedra tagaosas [3: 130-131]. Tagumise ristatisideme vigastusi kontrollitakse ka „sahtli sümptomiga“. Vigastuse

puhul liigub jalg ülemäära taha, erinevalt eesmise ristatisideme vigastusest on sellisel juhul tegu hoopis „tagumise sahtliga“. [5: 63]

3.2.4. Põlveliigese külgsideme vigastus

Põlveliigese stabiilsus on põhiliselt tagatud nelja sideme poolt: eesmine ristatisideme, tagumine ristatisideme ja kaks külgmist sidet. Vigastusi põlveliigese sisemise külgsideme ehk kollateraalsidemega tuleb ette tihedamini, kui välimise sideme vigastusi. Vastavalt vigastuse raskusastmele on võimalik eristada külgsideme venitust, osalist rebendit või täielikku rebendit. Vigastus külgsidemetes tekib tavaliselt järgmiste faktorite tagajärjel[5: 63]:

- tugev löök või surve liigese välisküljele;
- põlveliigese ülesirutus või painutus;
- rotatsioon põlveliigeses;
- nõrgad reie(esi)lihased;
- ülekoormus.

Trauma leiab aset enamasti siis, kui põlveliiges on painutatud asendis. Samas võib külgsideme vigastusele vastav valu esineda ilma eelneva traumata. Sellisel juhul on tegemist külgsideme venitusega, mis võib olla põhjustatud liigest kookmusest.

Harvemini tekivad välimise külgsideme ehk lateraalse külgsideme kahjustused. Enamasti esinevad vigastused eraldi, kuid võib olla ka traumasid, kus kahjustuvad mõlemad külgsidemed või külgsidemed koos eesmise/tagumise ristatisidemega. [5: 63]

3.3. Põlveliigese vigastuste ravi

Põlveliigese vigastuste ravi jaguneb konservatiivseks ja operatiivseks raviks. Konservatiivse ravi hulka kuuluvad meetodid, mis ei vaja operatsiooni. Näiteks ravivõimlemine, ultraheliravi, magnetravi. Operatiivne ravi tähendab, et vigastuste edukaks ravimiseks on vaja läbi viia operatsioon.

3.3.1. Põlveliigese välimiste vigastuste ravi

Niude-sääreluutrakti sündroomi raviks sobivad konservatiivsed ravimeetodid, nagu: venitusharjutused ja füsioteraapia. Mõnikord moodustub niude-sääreluotrakti alla adventsiaalne kotike, mida on võimalik mõjutada kortikosteroidide süstimisega (injektsiooniga). Üldjuhul ei ole kirurgiline sekkumine vajalik, kuid kui konservatiivne ravi ei aita, siis on vajalik sooritada operatsioon. [3: 127]

Põlvekedrasideme põletiku ennetamiseks ja raviks on vajalik korralik venitamine. Kiuline degeneratsioon või kõõluse osaline rebenemine on võimalik kindlaks teha ultraheli- või MRI-uuringutega. Sellistel juhtudel on vajalik operatiivne ravi. Paranemisele kulub pärast operatsiooni palju aega, kuid tulemused on tavaliselt rahuldavad. [3: 128]

Sääreluukõõru põletiku ravi piirneb enamasti kohaliku füsioteraapiaga. Raviplaani kuulub rahu režiim, venitused ning kookmuse järkjärguline suurenemine vastavalt valu tugevusele. Enamasti ei ole vajalik kirurgiline sekkumine ega lokaalsed injektsioonid. [3: 128]

Põlvekedra tagumise piirkonna valu leevendamiseks ja sümptomite raviks leidis austraalia füsioterapeut Jenny McConnell üpris eduka meetodi. Nelipealihase välimine pea ja lihase sisemise pea kinnitused tuleb võimalikult suures osas lõdvestada, sest need toimingud

kergendavad oluliselt põlveliigese paindumist. Põlvekedra siseosa pingutamiseks ning rotatsiooni esinevate anomaaliatega korrastamiseks võib kasutada teipimist, mis tähendab, et piirkond tugevdatakse spetsiaalse sportteibiga. Kui tegu ei ole anatoomilise defekti või kõhrepatoloogiaga, siis ei ole vajalik põlvekedras esineva valu puhul kirurgiline sekkumine. [3: 128-129]

Nelipealihase kõõlusepiirkonna valu ravi kulgeb tavaliste meetoditega. Vaja on anda jalale puhkust ning venitada vigastatud piirkonda. [3: 129]

Per anserina bursiidi raviks piisab üldjuhul lokaalsest füsioteraapiast. Harvemini on tarvis kortikosteroidide injektsiooni. [3: 129]

3.3.2. Põlveliigese seesmiste vigastuste ravi

Meniskirebendite puhul on tavaliselt näidustatud operatiivne ravi. Operatsiooni eesmärk on meniski maksimaalne säilitamine. Artroskoopia võimaldab optimaalset ravi vähima operatsioonil kaasneva traumaga. Juhul kui tegemist on ainult meniski rebendiga, on operatsioonijärgne taastumine (üldiselt) totaalne. Kaasnev füsioteraapia on keskendunud reielihastele. Treeninguid tohib alustada pärast operatsioonijärgsete kaebuste kadumist. Sõrkjooks on võimalik juba nelja nädala möödudes operatsioonist ja palimängud 6-8 nädalat pärast operatsiooni. Konservatiivne ravi seisneb valu ja turse alandamises. See toimib vigastatute puhul, kelle kaebused on tagasihoidlikud ning kes ise on väheaktiivse iseloomuga. [5: 62]

Eesmise ristatsideme rebendi puhul võib põlv olla tugevasti turses just verevalumi tõttu. Sellisel juhul aitab valu vastu ning kergendab meditsiinilist ülevaatust steriilsetes tingimustes vere eemaldamine. [3: 130]

Taastumise esimeses järgus hakkab põlveliigese jäikus taanduma ja liikuvus paraneb. Eemaldatakse põlve kogunenud vedelik. Kui liikumisel enam valu ei ole tunda, võib hakata jooksmata nii sirgeid kui kurve. Siis peab hakkama põlve tugevust taastama. Seda on hea teha kaldpinnal tehtavate harjutustega või trenaažööril. Põlveõndla kõõluse funktsioonide taastamine on väga oluline, sest kõõlused aitavad kompenseerida põlve piiratud liikuvust, kuna kinnituvad vahetult sääreluu ülemise osa külge. Veel peab kasutusele võtma ületusega seotud harjutused. Need tugevdavad eeskätt kõõluseid, kuid arendab ka nelipealihast. [3: 130]

Kui vigastuse tõttu on vajadus operatsiooni järgi, siis on kõige parem seda teha umbes kuu aega pärast traumat. Alanenud turse ja lihaste rehabilitatsiooni järel võib patsiendile siirdada tema enda kudede võetud transplantaadi. [3: 130]

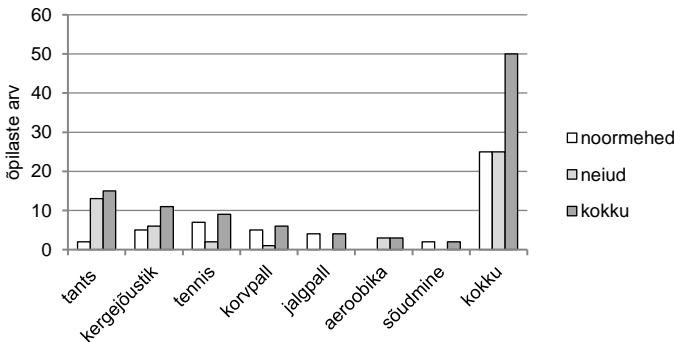
Tagumise ristatsideme vigastuste raviks kasutatakse konservatiivset ravi, mille käigus rakendatakse jõu taastamise põhimõtteid. Kui murdunud on *Eminentia intercondyloidea* (tõus sääre eesmisel poolel kahe liigese pinna vahel), siis peab ravisse sekkuma ortopeed. [5: 63]

Põlveliigese külgsidemete ravisse kuuluvad samuti konservatiivsed meetodid. [5: 63]

4. PÕLVELIIGESE VIGASTUSED NOORTEL SPORTLASTEL

Uurimus viidi läbi küsitlusena. Vastanud olid 15-18 aastased alaliselt spordiga tegelevad noormehed ja neid. Kokku küsitleti 50 sportlast. Küsitlus on näha lisades (Lisa 2).

Vastanute seas oli kõige rohkem tantsijaid, moodustades 30%, arvuliselt teisel kohal olid kergejõustiklased, keda oli 22%. Neile järgnesid tennisistid (18%), korvpallurid (12%), jalgpallurid (8%), aeroobikaga tegelejad (6%) ja sõudjad (4%). Tulemused on joonisel 1.

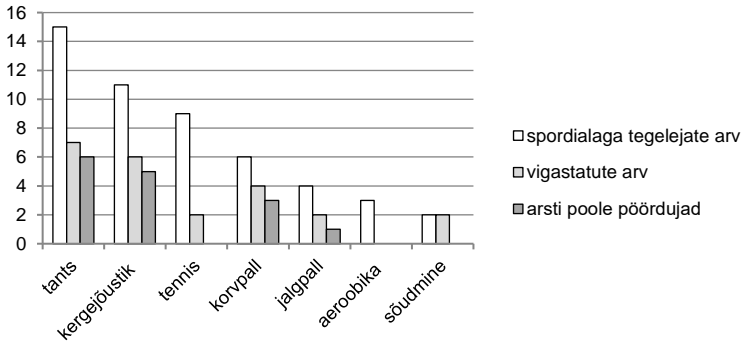

Joonis 1. Küsitlusele vastanute arv erinevatel spordialadel

Põlvevigastusi on kokku esinenud 23 vastajal (46%). Nendest 11 olid noormehed. Arsti poole oma vigastustega on pöördunud 15 inimest 23-st, kellest seitse olid mehed. Ligi 70% on treenidega jätkanud hoolimata vigastusest, kui vaid 30% on treeningud mõneks ajaks lõpetanud. Selline käitumisviis võib tulla teadmatuses liigesevigastustega seonduvate ohtude kohta.

Noormeestest 28% on tennisistid, 20% on korvpalli mängijaid ning sama palju on kergejõustiklasi. 16% vastanutest käivad jalgpalli trennis. Nii sõudmas kui tantsimas käivad 8% küsitletud noormeestest. Ligikaudu 44% on esinenud põlveliigese vigastusi. Kõige rohkem on esinenud põlveliigese vigastusi korvpalluritel (vastanutest 60%). Põlve vigastustega noormeestest umbes 64% on pöördunud arsti poole. 36% on mõneks ajaks vigastuse tõttu treenimise lõpetanud, ülejäänud on vigastusega trenni tegemist jätkanud.

Neidudest on kõige rohkem tantsijaid (52% vastanutest). Edasi tulevad kergejõustiklased (24%), aeroobikaga tegelejad (12%), tennisistid (8%) ja korvpallurid (4%). Ligi pooltel (48%) nendest on esinenud põlveliigese vigastusi. Kõige rohkem esines põlvevigastusi kergejõustiklastel (67%). Küsitletud neidudest on vigastusega arsti poole pöördunud ligikaudu 67% vigastustega vastanutest (joonis 2). Vigastusega treenimist on jätkanud 75% vastanutest, kui vaid 25% on otsustanud traumale puhkust anda mõneks ajaks treenimisest loobudes.

Joonis 2. Erinevate spordialadega tegelejate vigastuste arv ning arsti poole pöördumiste arv

Enamus kõikidest küsitletutest on tegelenud oma spordialaga rohkem kui seitse aastat (38%). Kuni kolm aastat harrastanud on 34% ja alaga vahemikku 4-6 aastat tegelenud jäävaid sportlaseid on 28%. Rohkem kui seitse aastat treeninute seas on põlvevigastusega üheksateistkümnest üheksa sportlast, mis moodustab umbes poole (47%), 4-6 aastat treeningutega tegelenute seas on põlvevigastustega kokku puutunud pooled (seitse 14-st) ja kuni kolme aastase treeningkogemusega treenijate seas on olnud vigastatuid 35%.

Selle küsitluse põhjal võiks öelda, et kõige põlvesõbralikum on tegeleda aeroobikaga, sest küsitletute seas ei olnud ühtegi aeroobikaga tegelejat, kes oleks kurtnud põlvevalu üle. Samas sellised alad, nagu sõudmine, korvpall, kergejõustik ning jalgpall soodustavad vigastuste teket.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö on kirjutatud teemal „Põlveliiges ja selle vigastused noorsportlastel“. Töö kirjutamine oli autorile väga huvitav, kuna teema puudutab ka teda suhteliselt lähedalt. Töö käigus leiti vastused huvi pakkunud küsimustele teema kohta.

Autor uuris töö käigus inimese luustiku kohta täpsemalt. See oli vajalik, et rohkem liigestest üldiselt teada saada ja siis põlveliigese uurimisega süvitsi edasi liikuda. Põlveliigese ehituse kirjeldus annab ettekujutuse, miks põlveliigese vigastused nii kergelt tekivad. Autor sai teada, et põlveliigese teeb vigastustele vastuvõtlikuks selle keeruline ehitus. Põlveliiges on paljude abiseadeldistega liiges. Abiseadeldised, näiteks meniskid, peaksid reieluu ja sääreluu otste omavahelist sobivust põlves parandama, kuid on samal ajal ise vigastustele väga altid.

Kirjeldati erinevaid traumasid ja vigastusi ning neid soodustavaid tegureid. Näiteks on võimalik vigastusi ära hoida ületreenituse vältimisega, sest see on üks soodustavatest teguritest. Samas kui ägedad vigastused esinevad tihti või kui neid ei ravita korralikult on oht, et need võivad üle minna krooniliselt põetavateks vigastusteks.

Autori uuringust selgus, et kõige rohkemate põlvevigastustega alad on kergejõustik (jooksualad), sõudmine ning korvpall. Uuringu järgi ei esinenud põlvevigastusi aeroobikaga tegelejatel.

Autor sai vastuse ka küsimusele vigastuste ravimise koha pealt. Õnneks saab enamikest traumadest toibumisega hakkama konservatiivseid meetodeid järgides. See tähendab, et enamikel juhtudel ei ole kirurgiline sekkumine vajalik, sest tihti piisab kui anda vigastatud piirkonnale puhkust. Uuringu tulemustest selgus, et väga vähesed sportlased pöörduvad oma probleemidega arsti poole, et edasist abi saada. Enamus jätkavad vigastusega treeninguid, kuigi oleks kasulikum vigastatud kohale puhkust anda, et vigastused ei muutuks krooniliseks.

Uurimistöö andis autorile palju uusi teadmisi põlveliigese kohta, selle vigastusi põhjustavatest teguritest ning noorsportlaste suhtumisest oma põlvevigastustesse.

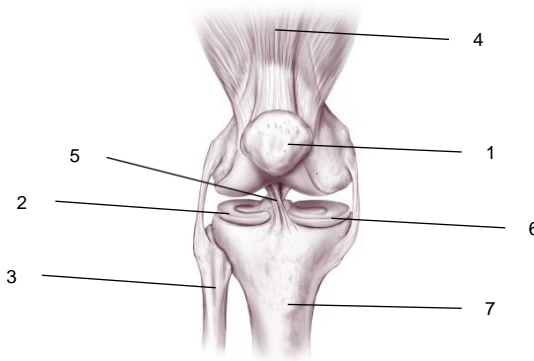
KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Roosalu, M.** 1999. *Liikumiselundkond*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
2. **Roosalu, M.** 2006 *Inimese anatoomia*. Tallinn: AS Koolibri.
3. *Spordimeditsiini käsiraamat arstile ja treenerile*. 2006. Eesti Sporditeabe Sihtasutus. Paide: Kuma trükikoda.
4. **Davis, L.** 2003. *What your knees need*. <http://www.runnersworld.com/article/0,7120,s6-241-285-6040-4-2X3X4X6-4,00.html> (14.03.2011)
5. **Eller, A., Männik, G., Schneider, S., Jalak, R.** 2011. *Sagedasemad tugi-liikumisaparaadi haigused. Kinniste vigastuste esmaabi*. http://treener.eok.ee/dokument_open.php?dokument_id=251&SESS (14.03.2011)
6. **Klenk, K.** 2009. *Hoia põlvi vigastuste eest!* http://www.naistemaailm.ee/artiklid/16171/hoia_polvi_vigastuste_eest_.html?art_magaz=2 (14.03.2011)
7. **Lausvee, E.** 2004. *Plastiline anatoomia*. <https://www.tlupress.com/files/arts/7180/Plastic633178976ccf1cb7a19ae6151ae3c79.pdf> (08.03.2011)
8. *Treeningust ja ületreeningust*. 2011. Sporter. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wW4zI0bXoXYJ:www.hot.ee/sporter/Mai2.html+%C3%BCletreeningu+s%C3%BCmptomid&cd=2&hl=et&ct=clnk&gl=ee&source=www.google.ee> (08.03.2011)
9. *Understanding knee joint anatomy*. Knee Replacement Explained. <http://www.knee-replacement-explained.com/Knee-Joint-Anatomy.html> (08.03.2011)

LISAD

Lisa 1. Põlveliigese ehitus

Näidatud on põhiosi [9].

Parema jala põlv eesvaates:

1. Põlvekeder
2. Välimine menisk
3. Pindluu
4. Reieluu
5. Ristatiside
6. Sisemine menisk
7. Sääreluu

Lisa 2. Küsitlus

Tere, olen Pärnu Ühisgümnaasiumi 11. klassi õpilane Lisette Tõnutare. Kirjutan aastatööd teemal „Põlveliiges ja selle vigastused noortel sportlastel“. Seoses sellega palun Teil vastata mõningatele küsimustele.

Küsitlus on anonüümne.

1. Kas olete? M/N
2. Vanus:
3. Millise spordialaga tegelete?
4. Kui kaua olete selle spordialaga tegelenud?
5. On Teil kunagi esinenud põlvevigastusi (seoses enda valitud spordialaga)?
 - a) Jah
 - b) Ei
6. Kas olete pöördunud nendega arsti poole?
 - a) Jah
 - b) Ei
7. Kas olete jätkanud treeninguid või peatanud need (põlve)vigastuse tõttu?
 - a) Olen edasi treeninud
 - b) Olen treenimise mõneks ajaks lõpetanud

ÕPILASTE TEADUSTÖÖDE REGISTER

2005-2012

2005

1. **Ahmetov, Eldar.** *Lennu füüsikaline kirjeldus.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
2. **Antsmaa, Merli.** *Suurtootmine AS Maratis.* Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
3. **Hunt, Helen.** *Hirmu faktorit sisaldav noortefolkloor aastal 2005.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
4. **Jøerand, Helen.** *Pärnu linna pargid.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
5. **Kaljusaar, Relyke.** *Adleristlik juhtumi analüüs.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
6. **Kapp, Margit.** *Kognitiivne muusikapsühholoogia.* Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
7. **Kink, Eiko.** *Tehisintellekt.* Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
8. **Kukk, Jaanika ja Holland, Jaana.** *Massimeedia Pärnus 1985. aastal.* Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
9. **Kulpin, Andrei.** *Soomustiivaliste liigikoosseisu eripärad kultuuraladel.* Pärnu Vene Gümnaasium, 9. kl
10. **Kütt, Triin.** *Ernst Theodor Amadeus Hoffmanni novelli „Uneliivamees” ja Leo Delibes’i balleti „Coppelia” võrdlus.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
11. **Laasu, Maarja.** *Slängi tähtsus tänapäeva noorte kõnepruugis.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
12. **Lilleste, Martti.** *Kunstnik Johannes Võerahansu elu ja looming.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
13. **Marts, Triin.** *Pärnu Kunstikool 1980-2005.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
14. **Maslovskaja, Niina.** *Rõivas ja mood XX sajandil.* Pärnu Vene Gümnaasium, 8. kl
15. **Meius, Merilin.** *Krišnaism ja selle olemus Eestis.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
16. **Mjakonkih, Ellen.** *Mulastest õpilased Eesti koolides.* Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
17. **Mkrtrtshjan, Anzhelika ja Kurkul, Julia.** *Laserravi meetodid Eesti kliinikutes.* Pärnu Vene gümnaasium, 12. kl
18. **Ojakäär, Artur.** *Suhkrudiabeet.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
19. **Olev, Kirsika.** *Johann Köleri elu ja looming.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
20. **Peterson, Holger.** *Nafta asendajad autotranspordis.* Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
21. **Prants, Kreet.** *Estonian students use of English in everyday communication.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
22. **Räägel, Alvar.** *Ülevaade Pärnu linna rannaala linnustikust.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
23. **Soomets, Elin ja Soomets, Elmo.** *Meie pere lugu.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
24. **Soosaar, Olavi ja Kollamaa, Tanel.** *Koolivägivallast ja selle avaldumisest Rääma koolis.* Pärnu Rääma Põhikool, 9. kl
25. **Tõnts, Merle.** *Maailmarändurist keraamik Anne Türn.* Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl

2006

1. **Alunurm, Reelika.** *Let me tell you about Britpop.* Juhendaja Õie Mägi. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl

2. **Haas, Liina ja Tammeaar, Tene.** *Doominomäng gaaside õppimiseks.* Juhendaja Evelin Saks. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
3. **Hallik, Riina.** *Laps – vägivalla ohver.* Juhendaja Valter Maatee. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
4. **Ipsberg, Liis.** *Müütilised olendid ilukirjanduses.* Juhendaja Kadri Piiskop. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
5. **Jaakson, Aet.** *Puupakust kandleni.* Juhendaja Ivi Kullam. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
6. **Juhanson, Karl-Ott ja Kruusla, Vegard.** *Pärnu Kuninga Tänava Põhikooli õpilaste lugemiseelistused.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänava Põhikool, 8. kl
7. **Juhansoo, Kairi ja Täll, Christin.** *Lisaained meie toidulaul.* Juhendaja Anne Urge. Pärnu Kuninga Tänava Põhikool, 8. kl
8. **Koosapoeg, Kaarel.** *Elektromagnetkiirendite kasutamine satelliitide orbiidile saatmiseks.* Juhendaja Riina Leet. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
9. **Kušanova, Angelika.** *Vaimud, hinged ja nendega suhtlemine.* Juhendaja Peedu Sula. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
10. **Lekk Ingrid.** *Silma optiline süsteem ja laseroperatsioon.* Juhendaja Riina Leet. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
11. **Lemberg, Sander.** *Internet on everyday life.* Juhendaja Kaie Merila. Pärnu Ühisgümnaasium, 10. kl
12. **Lempu, Helen.** *Maksasiirdamine.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
13. **Markson, Annika.** *Noorte sõnakasutus kõnekeeles.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 11. kl
14. **Mets, Mari-Ly.** *Suitsiidiprobleem noorte seas.* Juhendaja Peedu Sula. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
15. **Mitt, Kaisa.** *Bermuda kolmnurk.* Juhendaja Ene Kõo. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
16. **Mäesepp, Rita.** *Eesti rahva muinasusund.* Juhendaja Kadri Piiskop. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
17. **Nisu, Erik ja Pella, Rauno.** *Instrumentaalmuusika 20. ja 30. aastatel.* Juhendaja Leo Viller. Pärnu Kuninga Tänava Põhikool, 8. kl
18. **Orav, Janika.** *Religiooni osatähtsus 21. saj Eestis.* Juhendaja Peedu Sula. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
19. **Port, Gert.** *Antiikfilosoofia.* Juhendaja Peedu Sula. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
20. **Rääbis, Külli.** *Õigekeelsusnormingutesse suhtumine interneti-foorumites.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 12. kl
21. **Tamme, Virge ja Aia, Valmar.** *Kodutus taasiseseisvunud Eestis ja Pärnus.* Juhendaja Anne Kärner. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 11. kl
22. **Tammekivi, Eva.** *Lemmikloom – rõõm ja mure.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
23. **Tiimus, Riti.** *Narkomaania levik ning selle peatamine Eestis ja Pärnu linnas.* Juhendaja Katrin Lekk. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
24. **Trink, Juhan.** *Youth Problems in English-speaking Countries.* Juhendaja Kaie Merila. Pärnu Ühisgümnaasium, 10. kl
25. **Vaher, Eero.** *Jaauaritorim Pärnumaal.* Juhendaja Jüri Tenson. Pärnu Vanalinna Põhikool, 7. kl

2007

1. **Aamer, Mihkel.** *Eesti keele vokaalisüntesaator.* Juhendaja Elmu Mägi. Pärnu Koidula Gümnaasium, 12. kl
2. **Grištšenko, Julia ja Tkatsenko, Viktoria.** *Muusikariistade helivõnkumise uurimine.* Juhendaja Larissa Semjonova. Pärnu Vene Gümnaasium, 12. kl
3. **Kalinin, Dmitri ja Levštšanova, Valentina.** *Radoon-gaasi kogumise uurimused gümnaasiumi ruumides.* Juhendaja Larissa Semjonova. Pärnu Vene Gümnaasium, 12. kl
4. **Kikajoon, Kristiina ja Jakobsoo, Siim.** *Toitumine Pärnumaa noorte hulgas.* Juhendaja Sirje Miglai. Pärnu Koidula Gümnaasium, 11. kl
5. **Kägu, Sander ja Viks, Karl.** *Massimeedia Pärnus 2006. aastal.* Juhendaja Leo Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
6. **Lekk, Ingrid.** *DNA analüüs polümeraasi ahelreaktsiooni meetodil.* Juhendaja Katrin Lekk. Pärnu Humanitaargümnaasium, 12. kl
7. **Luht, Annemarii.** *Akordioni minevik ja tänapäev Eestis.* Juhendaja Jelena Kuvšinova. Pärnu Vene Gümnaasium, 12. kl
8. **Luts, Ott.** *Pärnu Rannapargi linnustik aastatel 2003-2006.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
9. **Pelovas, Alo ja Kurik, Kaspar.** *Pärnu Kuninga Tänav Põhikooli õpilaste osavõtt huviharidusest.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
10. **Petersell, Olgerd.** *Pärnu Ühisgümnaasium ja inglise keele õpetus.* Juhendaja Kaie Merila. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
11. **Peterson, Birgit.** *Pärnu I Keskkooli ajaloost.* Juhendaja Önnela Kukk. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
12. **Püsiäinen, Anita.** *Mesindussaadused ja nende mõju närvisüsteemile.* Juhendaja Riina Leet. Pärnu Humanitaargümnaasium, 12. kl
13. **Teearu, Katre.** *Koolikiusamine.* Juhendaja Pille Kadak. Kilingi-Nõmme Gümnaasium, 10. kl
14. **Tjuleneva, Anna.** *Tööpakkumised gümnaasiumi lõpetajatele Pärnus ja Pärnumaal.* Juhendaja Olga Vereštšagina. Pärnu Vene Gümnaasium, 10. kl
15. **Vaik, Ruth ja Krimm, Erika.** *Vetikad, õppevahend.* Juhendaja Anne Urge. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
16. **Veri, Laura.** *Õpilaste identiteedi kujunemine rate.ee-s.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 11. kl

2008

1. **Belova, Marina ja Balõbina, Veronika.** *Noorte subkultuurid: mis mõjutab elustiili valikut.* Juhendaja Olga Vereštšagina. Pärnu Vene Gümnaasium, 10. kl
2. **Kask, Kadri.** *Hekate ja tema kolm nägu.* Juhendaja Anne Kärner. Pärnu Ülejõe Gümnaasium
3. **Kiisk, Katrin.** *Vanuritest taasiseseisvunud Eesti Vabariigis ja nende mälestused.* Juhendaja Anne Kärner. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 10. kl
4. **Käämer, Viljar.** *Muutused Are valla maaelus aastatel 1975-2000.* Juhendaja Elve Tamvere. Pärnu Ühisgümnaasium, 12. kl

5. **Leetsar, Karin.** *Hinnanguline sõnavara noortekeeles.* Juhendaja Marja Tõnts. Pärnu Ülejõe gümnaasium, 12. kl
6. **Maasik, Margus.** *Nikola Tesla.* Juhendaja Rein Karjane. Pärnu Ühisgümnaasium, 10. kl
7. **Mesipuu, Rauno.** *Äriplaan.* Juhendaja Silja Kikerpill. Pärnu Hansagümnaasium, 12. kl
8. **Mitt, Kaisa.** *Hinnanguline sõnavara noortekeeles.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
9. **Nuut, Liisa.** *President Lennart Meri.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
10. **Peetersoo, Madis ja Kivisalu, Siim-Andres.** *Eesti tööjõust välismaal.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
11. **Pennula, Leana.** *Eneseteostus, karjäär ja rahulolu.* Juhendaja Elju Kase. Pärnu Hansagümnaasium, 12. kl
12. **Pöder, Andres.** *Pahavara.* Juhendaja Raivo Annusver. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
13. **Püsiäinen, Anita.** *Lühinägevus kooliõpilaste seas.* Juhendaja Riina Leet. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
14. **Randpõld, Mari Ann.** *Putuktoidulised taimed.* Juhendaja Katrin Lekk. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
15. **Semelson, Helena; Vunk, Laura; Rist, Merlyn; Pruss, Ethel.** *Lauamängud EV-90.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 7. kl
16. **Sild, Karina.** *Johannes Aavik ja tema keeleuunduse mõjud tänapäeva keeles.* Juhendaja Tiina Maripuu. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
17. **Tanissaar, Kadri.** *Tsitaatsõnad ajakirjanduses.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
18. **Tattar, Kristin.** *Hinnanguline sõnavara noortekeeles.* Juhendaja Inga Kukk. Pärnu Hansagümnaasium, 9. kl
19. **Telve, Keiu.** *Pärnu Kooliteater aastatel 1984-1987.* Juhendaja Kait Vesik. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
20. **Urbel, Grete.** *Mikrolaineahjud.* Juhendaja Riina Leet. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
21. **Varfolomejeva, Alina ja Pjankova, Marianna.** *Ene Ergma – naine, teadlane, poliitik.* Juhendaja Larissa Semjonova. Pärnu Vene Gümnaasium, 9. kl

2009

1. **Allikas, Kai.** *Ökoloogilised ehitusmaterjalid.* Juhendaja Katrin Lekk. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
2. **Antso, Siim.** *Kivisildnik kultuurielu edendajana.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
3. **Anvelt, Eneli.** *Eesti keele minevik, olevik ja tulevik.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 12. kl
4. **Elmi, Rebeka.** *Tekstid, mida loevad minu koolikaaslased.* Juhendaja Marika Hoolma. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool 8. kl
5. **Gudrina, Rita.** *David Samoilov – inimene ja poeet.* Juhendaja Eha Meier. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
6. **Heinväli, Jaanika ja Haas, Erle.** *Laste kodutusest taasiseseisvunud Eesti Vabariigis ja Pärnus.* Juhendaja Anne Kärner. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 11. kl

7. **Hoolma, Helen.** *Õpetaja kujutamine ajalehtedes SL Õhtuleht ja Postimees 2003. aastal.* Juhendaja Elga Raadik. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
8. **Ilves, Helena.** *Ohtlik või ohutu mobiiltelefon.* Juhendaja Meeri Rebane. Pärnu Hansagümnaasium, 12. kl
9. **Kallasmaa, Kristiina.** *Haapsalu rätikud.* Juhendaja Silvia Nõukas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
10. **Kimmel, Mart.** *Eesti Päevalehe kultuuriteemaliste artiklite pealkirjad 1998. ja 2008.aastal.* Juhendaja Kadri Piiskop. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
11. **Kuusmaa, Kätlin ja Veltson, Rebeka Solveig.** *Kõrghooned Pärnu linnapildis – ideest teostuseni.* Juhendaja Kersti Mäestu. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
12. **Lauk, Eeva.** *Minu kodutalu Ruhnu saarel.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
13. **Lott, Margit.** *Kulutused lõpuaktusel ja etikett.* Juhendaja Ülle Otskivi. Pärnu Hansagümnaasium, 11. kl
14. **Lääne, Gerrit.** *Pärnu Kuninga Tänav Põhikooli Noore teaduri märgi omanikud.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
15. **Padul, Anett ja Sepandi, Merilin.** *Eesti esimene naislendur Elvy Kalep.* Juhendaja Anne Käerner. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 7. kl
16. **Pavlova, Nelli ja Galashuk, Sofia.** *Kass kui füüsika objekt.* Juhendaja Larissa Semjonova. Pärnu Vene Gümnaasium, 8. kl
17. **Ressar, Pille-Riin.** *Puugid ja nende levitatavad infektsioonid.* Juhendaja Katrin Lekk. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
18. **Semelson, Helena.** *Sokid (õppevahend).* Juhendaja Elje Lõhmus. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
19. **Sild, Karina.** *Rahandusülesanded koolimatemaatikas.* Juhendaja Urve Paulmann. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
20. **Sillat, Amalie.** *Rahvariided tänapäeval.* Juhendaja Kadri Rebane. Pärnu Vabakool, 7. kl
21. **Tamar, Jaanika.** *Johannes Aaviku keeleuendus ja tänapäeva eesti keel.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 12. kl
22. **Uibu, Aniita.** *Rollimängud – Eesti noortekultuuri üks osa.* Juhendaja Eliina Uibu. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl

2010

1. **Järve, Anette.** *Downi sündroomiga laste areng ja hariduse omandamine ühe õpilase näitel.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
2. **Kaaremäe, Anni.** *Eesti võimalused India IT-edu ära kasutada.* Juhendaja Madis Talmar. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
3. **Kalnin, Kristo.** *Roheline energia. Roheline energia Pärnumaal.* Juhendaja Meeri Rebane. Pärnu Hansagümnaasium, 11. kl
4. **Kauniste, Merilin.** *Eestlased Kanadas.* Juhendaja Elle Kera. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
5. **Kosenkranius, Merly Kristi.** *Kakskeelsed lapsed.* Juhendaja Valter Maatee. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
6. **Lapshina, Maria ja Muravjova, Elina.** *Inimese keha proportsioonide uurimine.* Juhendajad Larissa Semjonova, Olga Vereshchagina. Pärnu Vene Gümnaasium, 9. kl

7. **Lott, Margit.** *Lõpuaktuste kulutused ja etikett.* Juhendaja Ülle Otskivi. Pärnu Hansagümnaasium, 12. kl
8. **Maidle, Janika.** *NO99 ja tema fenomen.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
9. **Normet, Janeli.** *Dagmar Normeti roll elus ja kirjanduses.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
10. **Raud, Kärt.** *Andrus Kivirähki näitekirjandus.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
11. **Rünkjanen, Kris Egert.** *Sisekliima seisukord Pärnu Kuninga Tänav Põhikoolis.* Juhendajad Kadri Kilusk, Mari-Liis Rebane. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
12. **Saks, Maarit.** *Personali motiveerimine Rannamõisa lasteaia näitel.* Juhendaja Madis Talmar. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
13. **Siniloo, Gert.** *Koolide pingerida ühiskonna ja tippkooli vaatenurgast.* Juhendaja Peedu Sula, Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
14. **Soontalu, Dagne-Anete.** *Luule Luuse – kunstnik ja luuletaja.* Juhendaja Silvia Nõukas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
15. **Stimmer, Oliver.** *Ettevõtte esimene aasta AS Baltic Pack näitel.* Juhendaja Madis Talmar. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
16. **Tekko, Tauno.** *Pärnu Kuninga Tänav Põhikooli õpilaste tulevikuvisionid oma elukutsest.* Juhendaja Leo Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
17. **Tennisberg, Lilian.** *Laste joonistused kõnelevad.* Juhendaja Valter Maatee. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
18. **Tšitskan, Andraš.** *Väga ohtlikud E-ained meie toidus.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
19. **Vahar, Tormi.** *Pärnu Koidula Gümnaasiumi 13-16-aastaste noorte liikumine.* Juhendajad Gerli Luks, Sirje Miglai. Pärnu Koidula Gümnaasium, 11. kl
20. **Vikkisk, Mariell.** *Sütevaka Humanitaargümnaasiumi õpilaste reisimisharjumused Euroopas.* Juhendaja Ene Kõo. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
21. **Änilane, Eleen.** *Eestlaste suhtumine ilukirurgiasse ja esteetiliste operatsioonide kasuks otsustamise tegurid.* Juhendaja Valter Maatee. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl

2011

1. **Hunt, Marlen.** *Uskumused õnnest ja saatuse mõjutamisest: argieluuskumused.* Juhendaja Heli Buht. Pärnu Rääma Põhikool, 7. kl
2. **Kallasmaa, Kristiina.** *Tõlkimine.* Juhendaja Kalle Viik. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
3. **Koppel, Juhan.** *Rapsiõli kasutamine diislikütusena.* Juhendaja Raido Koppel. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
4. **Kruusmaa, Alisson.** *Rahvaviisid Cyrillus Kreegi kooriloomingus.* Juhendaja Ene Oltre. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
5. **Mägi, Gätlyn.** *Pronksiöö sündmuste kajastamine ajakirjanduses.* Juhendaja Peedu Sula. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
6. **Paberits, Getter.** *Eesti pensionisüsteem ja teise samba pensionifondide võrdlus.* Juhendaja Heidi Taal. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl

7. **Raud, Mikk.** *Euroopa ja islami kokkupõrge.* Juhendaja Epp Pavelts. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 12. kl
8. **Salmu, Kristina.** *Gori kui sotsiaalsete probleemide kajastaja.* Juhendaja Sarmite Tammekivi. Pärnu Hansagümnaasium, 11. kl
9. **Sommer, Eliisa.** *Töötus Pärnus.* Juhendaja Mari Raidmets. Pärnu Ülejõe Gümnaasium, 12. kl
10. **Tamm, Liis.** *Inimkaubandusse värbamine seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil.* Juhendaja Madis Somelar. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl
11. **Tõnutare, Lisette.** *Põlveliiges ja selle vigastused noortel sportlastel.* Juhendaja Aita Luts. Pärnu Ühisgümnaasium, 11. kl

2012

1. **Arro, Grit.** *Keelekasutus Facebooki keskkonnas.* Juhendaja Ebe Saarna. Pärnu Koidula Gümnaasium, 11. kl
2. **Jõgiste, Kristin Lisette.** *Ravimtaimede kasutamine.* Juhendaja Lia Viller. Pärnu Kuninga Tänav Põhikool, 8. kl
3. **Jürgenson, Maris.** *Küberkiusamine – kiusamise üks alaliike kahe Pärnu linna kooli näitel.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
4. **Kakko, Ivika.** *Pärnu Hansagümnaasiumi 10. klassi õpilaste isiksusetüüpide sobivus valitud õppesuunaga.* Juhendaja Kaire Külaots. Pärnu Hansagümnaasium, 11. kl
5. **Küüts, Nele.** *Eesti murded ja murdesõnade tundmine tänapäeva kooliõpilaste seas.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 11. kl
6. **Pulk, Margaret.** *Noorte slängisõnavara internetis.* Juhendaja Elma Künnapas. Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium, 10. kl
7. **Salmu, Kristina.** *Gori kui sotsiaalsete probleemide kajastaja ja tänapäeva karikaturistide mõjutaja.* Juhendaja Sarmite Tammekivi. Pärnu Hansagümnaasium, 12. kl

Tartu Ülikooli Pärnu kolledž
Pärnu Linnavalitsus
2013

pärnu